Pascal Mercier

Lizbon'a Gece Treni

nakkal

Nakkal Elektronik Yayıncılık

Kitabın ilk düzenlenme tarihi: Ağustos 2012

Daha fazla ekitap ve bilgi için iletişim adreslerimiz:

www.nakkal.net ~ www.enakkal.blogspot.com

Eksikler ve bilgi için:

infonakkal@gmail.com

Yasal Uyarı

Sitemiz üzerinden yüklenen e-kitaplar 5846 Sayılı Kanunun "altıncı Bölüm-Çeşitli Hükümler " bölümünde yeralan "EK MADDE 11. e istinaden görme özürlü kardeşlerimiz için hazırlanmıştır. Ekran Okuyucu, Braille'n Speak sayesinde hazırlanan kitapları dinletmekteyiz. Amacımız yayınevlerine zarar vermek değildir.

Bu e-kitaplar orjinal kitapların yerini tutmayacağı için eğer kitabı beğenirseniz kitapçılardan almanızı ya da online satın alma yolu ile edinmenizi öneririz. Yayıncı kurumların ve yazarların telif haklarının ihlal edilmemesi için indirilen dökümanların 24 saat içinde silinmesi gerekmektedir. Aksi takdirde kitabi basan firmanın uğrayacağı zarardan hiçbir şekilde SORUMLU değiliz. Sitemizin amacı sadece kitap hakkında bilgi edinip, belli bir fikir sahibi olmanız ve hoşunuza giderse kitabı almanız içindir. Sitemizin burada yayınlanan e-kitaplardan herhangi bir ticari çıkarı ya da herhangi bir kuruluşa zarar verme amacı yoktur. Bu yüzden edinilen dökümanları fikir alma amaçlı olarak 24 saat süreli kullanabilirsiniz. Daha sonrası sizin sorumluluğunuza kalmıştır.

İçindekiler

Pascal Mercier

Pascal Mercier 1944 yılında Bern'de doğdu. Berlin'de yaşamaktadır. *Lizbon'a Gece Treni* yazarın üçüncü romanıdır. Felsefe eğitimi görmüş olan ve asıl adı Peter Bieri'yi yazarlıkta kullanmayan Mercier'nin diğer romanları da Kırmızı Kedi Yayınevi tarafından yayımlanacaktır.

İlknur Özdemir

İstanbul'da doğdu. İstanbul Alman Lisesi'ni ve Boğaziçi Üniversitesi İşletme Bölümü'nü bitirdi. Almanca ve İngilizceden çok sayıda çevirisi ve *Senin Öykün Hangisi* adlı bir öykü kitabı vardır.

Başlıca Çevirileri: Paul Auster: *Yalnızlığın Keşfi, Yanılsamalar Kitabı, New York Üçlemesi*; Gabriel Garcia Marquez: *Şili'de Gizlice*; Nadine Gordimer: *July'ın İnsanları*; Heinrich Mann: *Mavi Melek*; Max Frisch: *Stiller*; J. M. Coetzee: *Utanç, Petersburglu Usta*; Michael Cunningham: *Saatler*; Günter Grass: *Yengeç Yürüyüşü, Soğanı Soyarken*; Hermann Hesse: *Klingsor'un Son Yazı*; Maria Public: *Mozart, Bir Bilincin Öyküsü*; Arundhati Roy: *Küçük Şeylerin Tanrısı*; Stefan Zweig: *Günlükler*; Bruno Schulz: *Tarçın Dükkânları*; Ian McEwan: *Cumartesi, Sahilde*; Jay Parini: *Son İstasyon*; Ingeborg Bachmann-Paul Celan: *Kalp Zamanı*; Edith Wharton: *Keyif Evi*; Umberto Eco: *Genç Bir Romancının İtirafları;* Virginia Woolf: *Mrs. Dalloway, Kendine Ait Bir Oda.*

Pascal Mercier

LİZBON'A GECE TRENİ

Çeviren: İlknur Özdemir

Nuestras vidas son los ríos

que van a dar en la mar,

qu’es el morir*

Jorge Manrique

* Birer nehirdir hayatlarımız
adına ölüm denen,
o denize doğru akan

Nous sommes tous de lopins et d'une contexture si informe et diverse, que chaque piece, chaque momant, faict son jeu. Et se trouve autant de difference de nous à nous mesmes, que de nous à autruy.

Hepimiz küçük parçalardan oluşuruz, bu parçalar öyle şekilsiz, öyle farklıdırlar ki birbirlerinden, her biri her an canının istediğini yapar; bu yüzden kendimizle kendimiz arasındaki farklılıklar, kendimizle başkaları arasındaki kadardır.

Michel de Montaigne, DENEMELER, *İkinci Kitap*

Cada um de nós é vários, é muitos, é uma prolixidade de si mesmos. Por isso aquele que despreza o ambiente não é o mesmo que dele se alegra ou padece. Na vasta colónia do nosso ser há gente de muitas espécies, pensando e sentindo diferentemente.

Her birimiz birden çok kişiyiz, pek çoğuz, ifrat sayıda kendimiziz. Bu yüzden, çevresini küçümseyen kişiyle o çevreden zevk alan ya da onun yüzünden üzülen kişi aynı değildir. Varlığımızın engin sömürgesinde farklı düşünen ve farklı hisseden pek çok türde insan vardır.

Fernando Pessoa, HUZURSUZLUĞUN KİTABI,

30.12.1932 tarihli not

Birinci Bölüm

Yola Çıkış

1

Raimund Gregorius'un hayatında her şeyi değiştirecek olan gün, öteki pek çok gün gibi başladı. Gregorius saat sekize çeyrek kala Bundesterrasse'den geldi, şehir merkezinden liseye uzanan Kirchenfeld Köprüsü'ne adım attı. Ders yılında, hafta içi günlerin hepsinde aynı şeyi ve hep sekize çeyrek kala yapardı. Bir keresinde köprü kapatılmış, o da Yunanca dersinde bir hata yapmıştı. Görülmüş şey değildi bu, bir daha da olmadı zaten. Bütün okulda günlerce onun bu hatasından başka bir şey konuşulmadı. Bu konudaki tartışmalar sürdükçe bu hatanın yanlış işitmeden kaynaklandığına inananların sayısı da arttı. Sonunda o derse girmiş olan öğrenciler de aynı kanıya vardılar. Mundus'un –herkes öyle derdi ona– Yunanca, Latince ya da İbranice dersinde bir hata yapması akıl alacak gibi değildi.

Gregorius karşıya, Bern şehrinin Tarih Müzesi'nin sivri kulelerine, yukarıdaki Gurten Tepesi'ne ve aşağıya, buz yeşili sularıyla Aare'ye baktı. Sert esen rüzgâr alçaktaki bulutları Gregorius'un başının üstünden sürüklüyor, şemsiyesini ters döndürüyor, yağmuru yüzünde kamçı gibi şaklatıyordu. Köprünün tam ortasındaki kadını o sırada gördü. Dirseklerini parmaklığa dayamış, bardaktan boşanırcasına yağan yağmurun altında mektuba benzeyen bir şey okuyordu. Kâğıdı iki eliyle sıkı sıkı tutması gerekiyordu. Gregorius yaklaşınca kadın kâğıdı ansızın buruşturdu, elinde top haline getirdi ve bu topu sert bir hareketle boşluğa fırlattı. Gregorius gayriihtiyari adımlarını hızlandırmıştı, kadınla arasında birkaç adımlık mesafe kaldı. Kadının solgun, yağmurdan ıslanmış yüzündeki öfkeyi gördü. Bağırıp çağırarak boşalacak, sonra da uçup gidecek türden bir öfke değildi bu. Şiddetli, içedönük bir öfkeydi, kadının içinde uzun süredir usul usul tütüyor olmalıydı. Kadın kollarını iki yana gerip parmaklığa dayadı, topukları ayakkabılarından dışarı kaydı. *Atlayacak.* Şiddetli rüzgâr Gregorius'un şemsiyesini elinden kopardı, köprünün parmaklığının üstünden aşırtıp savurdu; Gregorius içi defter dolu çantasını yere attı ve yüksek sesle küfretti, bu küfürlerin aslında onun her zamanki kelime

dağarcığında yeri yoktu. Çantanın ağzı açıldı, defterler ıslak asfalta döküldü. Kadın arkasına döndü. Islanan defterlerin renginin koyulaşmasını birkaç saniye kımıldamadan seyretti. Sonra mantosunun cebinden bir keçeli kalem çıkardı, iki adım attı, Gregorius'a doğru eğildi ve onun alnına birtakım sayılar yazdı.

"Özür dilerim," dedi Fransızca, soluk soluğa ve yabancı bir aksanla, "ama bu telefon numarasını unutmamam gerekiyor, yanımda da kâğıt yok."

İlk kez görüyormuş gibi kendi ellerine baktı.

"Elbette ben..." Bir Gregorius'un alnına bir kendi eline bakarak numarayı elinin üzerine yazdı. "Bu... bu numarayı aklımda tutmak istemiyordum, her şeyi unutmak istiyordum, ama mektubun düştüğünü görünce... numarayı unutmamalıydım."

Gözlüğünün kalın camlarına vuran yağmur Gregorius'un görüşünü bulandırıyordu, elleriyle yeri beceriksizce yoklayarak ıslak defterleri aradı. Keçeli kalemin ucu bir kez daha alnının üzerinde kayıyormuş gibi geldi ona. Ama sonra bunun, bir mendille sayıları silmeye çalışan kadının parmağı olduğunu fark etti.

"Küstahlık olduğunu biliyorum..." Defterleri toplayan Gregorius'a yardım etmeye başlamıştı. Gregorius'un eli kadının eline değdi, dizine çarptı, son deftere ikisi birden uzanınca kafaları tokuştu.

Karşı karşıya durduklarında, "Çok teşekkürler," dedi Gregorius. Kadının başını işaret ederek, "Çok acıdı mı?" diye sordu.

Dalgınca, gözlerini yere eğerek başını iki yana salladı kadın. Yağmur saçlarına vuruyor, yüzünden aşağı süzülüyordu. "Sizinle birlikte birkaç adım yürüyebilir miyim?"

"Eee... tabii, olur," diye kekeledi Gregorius.

Hiç konuşmadan köprünün sonuna kadar birlikte yürüdüler, okul yönünde devam ettiler. Zaman duygusu Gregorius'a saatin sekizi geçtiğini, ilk dersin çoktan başlamış olduğunu söylüyordu. 'Birkaç adım' nereye kadardı? Kadın adımlarını onunkilere uydurmuş, yanında yürüyordu, sanki bütün gün öyle devam edecekti. Mantosunun geniş yakasını o kadar kaldırmıştı ki Gregorius yandan bakınca onun sadece alnını görüyordu.

“Şuraya gireceğim, liseye,” dedi ve durdu. “Ben öğretmenim.”

“Ben de gelebilir miyim?” diye sordu kadın, usulca.

Gregorius duraksadı, kolunun yeniyle ıslak gözlüğünü sildi. “En azından içerisi kuru,” dedi sonunda.

Merdiveni çıktılar, Gregorius geçmesi için kapıyı tuttu, derse girildiği için özellikle tenha ve sessiz görünen holde durdular. Üstlerinden sular damlıyordu.

“Burada bekleyin,” diyen Gregorius havlu getirmek için tuvalete gitti.

Aynanın önünde gözlüğünü kuruladı, yüzünü sildi. Alnındaki sayılar hâlâ okunabiliyordu. Havlunun bir ucunu sıcak suyun altına tuttu, tam alnını ovmaya başlayacaktı ki kalakaldı. Bu olayı saatler sonra aklına getirince, *Her şeyi kesinleştiren andı o,* diye düşündü. Çünkü o gizemli kadınla karşılaşmasının izini silmek *istemediğini* birden anlamıştı.

Suratında bir telefon numarasıyla sınıfın karşısına çıkışını getirdi gözlerinin önüne; Mundus’tu o, bu binadaki ve herhalde okulun tarihindeki en güvenilir ve en içi dışı bir adam, otuz yılı aşkın bir süredir burada çalışıyor, hiçbir mesleki hatası yok, kusuru da; bir kurumsal anıt, biraz sıkıcı biri ama antik dillerdeki şaşılası bilgisi nedeniyle saygı görüyor, karşıdaki üniversitede bile çekinirler ondan, öğrencileri sevgiyle dalga geçerler onunla; her ders yılında, gece yarısı telefon edip eski bir metnin kıyıda köşede kalmış bir yeri için hangi olasılıkların söz konusu olabileceğini sorup yeni baştan sınarlardı onu, karşılığında da, her seferinde ezberden aynı yavan ama ayrıntılı açıklamayı alırlardı, bu açıklamanın içinde başka olası görüşlere yöneltilen eleştirel bir yorum da olurdu, rahatsız edilmekten duyduğu kızgınlığı hiç belli etmeyecek şekilde sakince yanıtlardı onları ve hiç değişmezdi o yanıtlar – Mundus’tu işte o, adı inanılmaz derecede eski moda, hatta antikaydı, o adın kısaltılması *gerekiyordu* ve ancak *böyle* kısaltılabiliyordu, öyle bir kısaltmaydı ki bu, adamın yaradılışını başka hiçbir kelimenin yapamayacağı ölçüde ortaya da koyuyordu,[1] çünkü onun bir dilbilimci olarak ruhunda taşıdığı şey aslında koca bir dünyaydı, daha doğrusu birkaç tane koca dünya, kafasındaki her Latince ya da Yunanca metnin yanında İbranicesi de oluyordu, bu sayede Kutsal Kitap konusunda ders veren kimi profesörü hayrete düşürdüğü

olmuştu. *Gerçek bir bilgin görmek istiyorsanız*, derdi lise müdürü, onu yeni bir sınıfa tanıştırırken: *İşte karşınızda*.

Ve bu bilgin, diye düşündü Gregorius, kimilerinin gözüne salt ölü kelimelerden ibaretmiş gibi görünen ve sevildiği için onu kıskanan meslektaşlarının nefretle *Papirüs* adını taktıkları bu yavan adam, bu bilgin; kırmızı deri mantolu, rüyalardaki gibi yumuşacık, tınısı güney ülkelerini çağrıştıran, bitmek bilmeyen bir fısıltıya benzeyen, duyulması bile insanı suç ortağı yapmaya yeten bir sese sahip olan, çaresiz ve belli ki öfkeyle aşk arasında savrulan bir kadının alnına yazdığı telefon numarasıyla girecekti sınıfa.

Gregorius havluyu getirdiğinde kadın tarağını dişlerinin arasına kıstırıp, mantosunun yakasında bir çanaktaymış gibi duran uzun siyah saçlarını kuruladı. Bina amiri hole girdi, Gregorius'u görünce önce şaşkınlıkla çıkış kapısının üstünde asılı olan saate, sonra da kolundaki saate baktı. Gregorius başıyla her zamanki gibi selamladı onu. Yanlarından koşarak bir kız öğrenci geçti, koşarken iki kez dönüp baktı, sonra yoluna devam etti.

"Ders verdiğim sınıf şurada, yukarıda," dedi kadına Gregorius ve eliyle pencereden binanın bir başka kanadını gösterdi. Kalbinin atışlarını duyuyordu. "Benimle gelmek ister misiniz?"

Bunu gerçekten söylemiş olduğuna Gregorius daha sonra inanamadı; ama böyle olmuş olmalıydı, çünkü birden kendilerini yan yana sınıfa doğru gider buldular, Gregorius ayakkabısının kauçuk tabanlarının linolyum döşemedeki gıcırtısını, kadın adım attıkça da onun yüksek ve sivri topuklarının tıkırtısını duyuyordu.

Daha önce kadına, "Anadiliniz ne?" diye sormuştu.

"Português," demişti kadın.

Şaşırtıcı biçimde *u* gibi telaffuz ettiği *o* harfi, ê harfinin yükselen, tuhaf bir biçimde bastırılan tizliği ve sözcüğün sonundaki yumuşak ş, birleşip bir ezgiye dönüşmüşlerdi Gregorius'un kulaklarında, aslında olduğundan daha uzun süren ve mümkün olsa bütün gün dinlemek istediği bir ezgiye.

"Bekleyin," dedi, ceketinin cebinden not defterini çıkardı, bir yaprak kopardı. "Numara için."

Elini kapının tokmağına koymuştu ki az önceki kelimeyi yinelemesini istedi kadından. Yineledi kadın, o zaman Gregorius onu ilk kez gülümserken gördü.

Sınıfa girdiklerinde gevezelikler bıçakla kesilmişçesine durdu. Toplu şaşkınlık biçimini almış bir sessizlik doldu sınıfa. Gregorius daha sonra net olarak hatırladı: Her bir yüzde okunan bu hayret dolu sessizliğin, bu dili tutulmuş inanmazlığın tadını çıkarmıştı, kendisinden hiç beklemediği bir biçimde bunu hissedebilmiş olmaktan duyduğu sevincin de tadını çıkarmıştı.

Neler oluyor? Kapıda duran alışılmadık ikiliye, solgun yüzlü, saçları yarım yamalak taranmış bir kadının yanında dikilen, saçsız başı ıslanmış, paltosu yağmuru çekmiş Mundus'a dikilen en az yirmi çift gözde bu soru okunuyordu.

“Şurası olur mu?” dedi Gregorius kadına, arka köşedeki boş sandalyeyi gösterdi. Sonra ön tarafa ilerledi, her zamanki gibi selamladı sınıfı, kürsüsünün arkasına geçip oturdu. Nasıl bir açıklama yapabileceği konusunda en ufak bir fikri yoktu, bu yüzden üzerinde çalışmakta oldukları metni çevirmelerini istedi. Çeviriler duraksamalarla yapıldı, Gregorius birkaç meraklı bakış yakaladı. Şaşkın bakışlar da vardı, çünkü o –o, yani her hatayı gözü kapalı yakalayan Mundus– bir sürü hataya, eksiğe ve beceriksizliğe göz yumuyordu.

Kadına bakmıyormuş gibi yapmayı başardı. Ama her saniye görüyordu onu, ıslak saçlarını yüzünden geriye atmasını, beyaz ellerini ovuşturmasını, pencereye kayan dalgın, kayıp bakışlarını. Bir ara kalemini çıkardı kadın, telefon numarasını kâğıda yazdı. Sonra yine arkasına yaslandı, artık nerede bulunduğunu unutmuş görünüyordu.

Dayanılır gibi değildi durum, Gregorius yan gözle saatine baktı: Teneffüse daha on dakika vardı. O sırada kadın ayağa kalktı, sessizce kapıya gitti. Kapı aralığında durup Gregorius'a döndü, parmağını dudaklarına götürdü. Gregorius başını sallayınca kadın gülümseyerek aynı hareketi yineledi. Sonra kapı hafif bir tıkırtıyla kapandı.

O andan itibaren Gregorius öğrencilerin söylediği şeylerin hiçbirini duymadı. Sanki yapayalnızdı, kulakları sağır eden bir sessizlikle çevrilmişti.

Bir ara pencerenin önünde durup kırmızılı kadını binanın köşesini dönüp kaybolana kadar gözleriyle izledi. Kadının peşinden gitmemek için gösterdiği çabanın kendi içinde nasıl yankılandığını hissediyordu. Kadının parmağını dudaklarına götürmesi geliyordu gözlerinin önüne sürekli, pek çok anlamı olabilirdi bunun: *Rahatsız etmek istemiyorum;* veya: *Bu bizim sırrımız olsun;* ya da: *Bırakın gideyim, bunun bir devamı olamaz.*

Teneffüs zili çaldığında pencerenin önünden ayrılmadı. Öğrenciler alışılmadık bir sessizlik içinde çıktılar sınıftan. Daha sonra o da çıktı, arka kapıyı kullanarak binadan ayrıldı, karşı kaldırıma geçip kendisini kimsenin aramayacağı halk kitaplığına girdi.

Teneffüsten sonra dersin ikinci kısmında her zamanki gibi gecikmeden geldi sınıfa. Alnındaki sayıları silmişti, bir dakikalık bir tereddütten sonra onları not defterine kaydetmiş, sonra da başını incecik çevreleyen kır saçlarını kurulamıştı. Yalnızca ceketinin ve pantolonunun üzerindeki nemli lekeler, alışılmadık bir şey yaşandığını eleveriyordu. Bir öbek ıslanmış defteri çantasından çıkardı.

"Bir şanssızlık," demekle yetindi. "Tökezledim, o sırada çantadan dışarı kaydılar, yağmurun altına. Düzeltiler yine de okunabilir durumdadır; okunamıyorsa tahmin ederek çalışacaksınız."

İşte onların tanıdığı Gregorius buydu, bütün sınıf rahat bir soluk aldı. Ara sıra meraklı bir bakış yakaladığı oluyordu, bazılarının sesinde de bir ürkeklik kalıntısı. Bunun dışında her şey eskisi gibiydi. En sık rastlanan hataları tahtaya yazdı. Sonra öğrencilerin sessizce, kendi başlarına çalışmalarını istedi.

Bunu izleyen on beş dakika içinde yaşadığı şeye bir karar alma denebilir miydi? Gregorius bu soruyu sonradan kendine sık sık sorduysa da hiçbir zaman emin olamadı. Ama karar alma değilse neydi?

Gözlerini defterlerine dikerek öne eğilmiş öğrencileri sanki ilk kez görüyormuş gibi incelemesiyle başladı her şey.

Toplantı salonunda her yıl yapılan ve Gregorius'un aynı anda bir düzine öğrenciye karşı oynadığı satranç turnuvasında taşlarından birini gizlice yerinden oynatmış olan Lucien von Graffenried. Öteki tahtalarda hamlelerini yaptıktan sonra Gregorius yine onun başına gelmişti. Hemen

anladı. Sakince baktı çocuğa. Lucien’in yüzü al al oldu. “Buna ihtiyacın yok ki,” dedi Gregorius, sonra da o parti berabere bitecek şekilde oynadı.

Hamileliği konusunda ne yapacağını bilemediği için sabahın ikisinde kapısına dayanmış olan Sarah Winter. Gregorius çay demlemiş ve kızı dinlemekten başka bir şey yapmamıştı. “Öğüdünüzü dinlediğim için çok seviniyorum,” demişti kız bir hafta sonra, “çocuk doğurmak için çok erkendi.”

Düzgün, inci gibi bir elyazısına sahip olan, hep mükemmel olan, başarılarının yükü altında hızla yaşlanan Beatrice Lüscher. Hep en düşük notları alan René Zingg.

Ve elbette Natalie Rubin. Çevresinden lütfunu esirgeyen geçmiş yüzyıllardan kalma saraylı bir kıza benzeyen, ulaşılmaz, herkesin çevresinde pervane olduğu, ama sivri dili yüzünden korktuğu Natalie. Geçen hafta, teneffüs zili çalınca ayağa kalkmış, halinden hoşnut biri gibi gerinmiş, etekliğinin cebinden bir şeker çıkarmıştı. Kapıya doğru giderken şekerin kâğıdını açmış, Gregorius’un yanından geçerken de onu ağzına götürmüştü. Şeker dudaklarına değdiği anda kız durmuş, Gregorius’a dönmüş, kıpkırmızı şekeri ona uzatıp, “İster misiniz?” demişti. Gregorius’un şaşkınlığıyla eğlenip ara sıra yaptığı gibi tiz sesli bir kahkaha patlatmış, elini kasten Gregorius’un eline değdirmişti.

Gregorius öğrencilerin hepsini inceledi. İlkönce onlar için hissettiklerinin sadece bir ara bilançosunu çıkardığını sanmıştı, ama sıraların arasındayken, gitgide daha da çok şöyle düşündüğünü fark etti: *Önlerinde daha ne kadar uzun bir hayat var; gelecekleri ne kadar açık; daha başlarına neler gelebilir; daha neler yaşayabilirler!*

Português. Melodiyi duyuyor, saçlarını kuruladığı havlunun

arkasından kapalı gözlerle beliren kadının yüzünü görüyordu, mermer gibi beyazdı. Son bir kez gözlerini öğrencilerin başlarının üstünde gezdirdi. Sonra yavaşça yerinden doğruldu, kapıya gitti, nemli paltosunu aldı ve bir kez bile arkasına bakmadan sınıftan çıkıp gitti.

Bir ömür boyu kendisine eşlik etmiş olan kitapların bulunduğu evrak çantası kürsünün üzerinde kalmıştı. Merdivenin üst başında durdu ve kitaplarını birkaç yılda bir nasıl yeniden ciltlenmeye götürdüğünü düşündü, hep aynı dükkâna, neredeyse kurutma kâğıdına dönmüş, incelmiş, yıpranmış sayfalarla alay ettikleri yere. Çantası kürsünün üzerinde durdukça öğrenciler onun geri geleceğini sanacaklardı. Ama kitapları orada bırakmasının ve şimdi gidip onları alma dürtüsüne direnmesinin nedeni bu değildi. Şimdi giderse, o kitaplardan da uzaklaşmış olacaktı. Bunu açık seçik hissediyordu, şu anda çıkış kapısına doğru ilerlerken ‘gitme’nin ne demek olduğu hakkında hiçbir fikri olmasa da.

Giriş holünde gözü yerdeki küçük su birikintisine takıldı, kendisinin tuvaletten gelmesini mantosundan sular damlayarak bekleyen kadının durduğu yerde oluşmuştu. O birikinti bir başka, yabancı dünyadan gelmiş bir ziyaretçinin bıraktığı izdi ve Gregorius onu arkeolojik buluntulara bakarken hissettiği huşu içinde inceliyordu. Ancak bina amirinin ayaklarını sürüyerek yaklaştığını duyunca toparlandı ve hızla dışarı çıktı.

Hiç başını çevirmeden bir sokağın köşesine kadar ilerledi, orada dönüp görülmeden arkasına bakabilirdi. Aniden ve kendisinden hiç beklemediği kadar derinden, bu binayı ve temsil ettiği her şeyi ne kadar sevdiğini ve orayı ne kadar özleyeceğini hissetti. İçinden hesap etti: Kırk iki yıl önce, on beş yaşında bir lise öğrencisiyken ilk kez adım atmıştı oraya, sevinçli bir bekleyişle can sıkıntısı arasında bocalıyordu. Dört yıl sonra elinde diplomasıyla çıkmıştı oradan, ama yine dört yıl sonra, eskiden kendisine antik dünyanın kapılarını açmış olan ve bir kazada hayatını kaybeden Yunanca öğretmenine vekâlet etmek üzere bir kez daha dönmüştü. Üniversite öğrencisi olan vekil öğretmen, öğrenciliği hiç bitmeyen kalıcı bir vekil öğretmene dönüşmüştü, sonunda üniversiteden mezun olduğunda tam otuz üç yaşındaydı.

Karısı Florence zorladığı için yapmıştı bunu. Terfi edeceğini hiç aklına getirmemişti; kendisine bu konu sorulduğu zaman gülüp geçiyordu. Önemli olan böyle şeyler değildi. Önemli olan, basit bir şeydi: Eski metinleri didik didik edebilmek, dilbilgisi ve üslup açısından en küçük ayrıntısına kadar öğrenebilmek ve her bir deyimin hikâyesini bilmekti. Diğer bir deyişle: *İyi* olmaktı. Alçakgönüllülük değildi bu; kendisi söz konusu olduğunda hiç mi hiç alçakgönüllü değildi. Tuhaflık ya da sapkın bir kibir de değildi. Sonradan ara sıra düşündüğü gibi, gösteriş meraklısı bir dünyaya yöneltilmiş sessiz bir hiddetti, sadece müze bekçiliğine terfi edebilen babasının bir ömür boyu altında ezildiği kendini beğenmişlerin dünyasından öç almak istediği için kullandığı katı bir inattı. Yetileri kendisinden çok daha az –doğruyu söylemek gerekirse, gülünesi azlıkta– olan başkalarının, üniversiteyi bitirip sabit bir işe girmelerine gelince: Sanki onlar bir başka, dayanılmaz ölçüde yüzeysel ve kendisinin küçümsediği kıstaslara sahip bir dünyaya aittiler. Okulda Gregorius'u işten çıkarıp üniversite mezunu birini işe almak kimsenin aklına gelmezdi. Kendisi de eski diller uzmanı olan müdür, Gregorius'un ne kadar iyi olduğunu –kendisinden çok daha iyiydi– ve öğrencilerin de ayaklanacağını biliyordu. Nihayet girdiği üniversite bitirme sınavı, Gregorius'a son derece kolay geldi, sürenin yarısı dolduğunda kâğıdını verdi. İnadından vazgeçmeye zorladığı için Florence'e karşı içinde hep biraz kırgınlık taşımıştı.

Gregorius geri döndü ve Kirchenfeld Köprüsü'ne doğru ağır ağır yürüdü. Köprü göründüğünde içinde tuhaf, ama bir o kadar da hem huzursuz edici hem ferahlatıcı bir duygu doğdu, elli yedi yaşındayken hayatını ilk kez kendi ellerine almak üzere olduğunu hissediyordu.

2

Kadının sağanak yağmur altında mektubu okuduğu yerde durup aşağıya baktı. Ne kadar yüksekte bulunduğunun ilk kez farkına varıyordu. Kadın gerçekten aşağı atlamak istemiş miydi? Yoksa, Florence'in erkek kardeşi de bir köprüden atlamış olduğu için, gereksiz yere mi korkmuştu Gregorius?

Kadının anadilinin Portekizce olduğu dışında onun hakkında en ufak bir şey bilmiyordu. Adını bile bilmiyordu. Buruşturulmuş mektubu bu yükseklikten görmeye çalışması anlamsızdı elbette. Yine de zorlanmaktan yaşarmaya başlayan gözlerini aşağıya dikti. Şu kara nokta, kendi şemsiyesi miydi? Ceketini üstten elleyip adını bilmediği Portekizli kadının alnına yazmış olduğu telefon numarasını kaydettiği not defterinin yanında olduğuna emin oldu. Daha sonra hangi yöne sapacağına karar veremeden köprünün ucuna kadar yürüdü. O güne kadarki yaşamından kaçmak üzereydi. Böyle bir amacı olan kişi evine gidebilir miydi?

Bakışları, şehrin en eski ve en kibar oteli olan Hotel Bellevue'ye çevrildi. İçeri girmeksizin binlerce kez geçmişti onun önünden. Her seferinde hissetmişti onun orada olduğunu, onun orada bulunmasının kendisi için nedense önemli olduğunu düşündü; o binanın yıkılacağını ya da artık otel olarak –veya bu otel olarak– hizmet vermeyeceğini öğrenseydi rahatsız olurdu. Ancak, kendisinin, yani Mundus'un orada bir şey arayacağı hiç aklına gelmezdi. Kararsız adımlarla otelin girişine doğru yürüdü. Bir Bentley durdu, sürücüsü indi, otele girdi. Onun peşinden giden Gregorius, kesinlikle devrimsel ve aslında yasak bir şey yapmakta olduğu duygusunu taşıyordu.

Renkli cam kubbeli lobide kimse yoktu, halı bütün sesleri yutuyordu. Yağmurun dinmiş olmasına, paltosundan sular süzülmemesine seviniyordu Gregorius. Ağır, hantal ayakkabılarıyla lobide yürüdü ve yemek salonuna girdi. Kahvaltı için hazırlanmış masalardan yalnız iki tanesi doluydu. Mozart'ın bir divertomentosunun yumuşak notaları, gürültülü, çirkin ve sıkıcı olan her şeyden uzak olunduğu etkisini yaratıyordu. Gregorius paltosunu çıkardı, pencerenin önündeki masalardan birine oturdu. Hayır, dedi krem rengi ceketli garsona, otel müşterisi değildi. Garsonun kendisini incelediğinin farkındaydı: Dirseklerinde deri yamalar olan eprimiş ceket, içindeki balıkçı yaka kaba kazak; dizleri çıkmış kadife pantolon; geniş kelini çevreleyen seyrek saçlar; hep biraz bakımsız görünmesine neden olan yer yer beyazlamış kır sakal. Garson siparişini alıp gittiğinde Gregorius yanında yeterli para olup olmadığını sinirli hareketlerle kontrol etti. Sonra dirseklerini kolalı masa örtüsüne dayadı, köprüye doğru baktı.

Kadının bir kez daha köprüye geleceğini ummak mantıksızdı. Köprüden geçip geri dönmüş ve sonra şehrin eski sokaklarından birinde kaybolmuştu.

Kadının sınıfın arka tarafında oturuşunu, dalgın gözlerle camdan dışarı bakışını gözlerinin önüne getirdi Gregorius. Beyaz ellerini ovuşturmasını gördü. Mermer beyazlığındaki yorgun ve savunmasız yüzünün havlunun arkasından belirmesini gördü yine. *Português.* Duraksayarak not defterini çıkardı ve telefon numarasına baktı. Garson kahvaltıyı gümüş kaplarda getirdi. Gregorius'un kahvesi soğudu. Bir ara ayağa kalkıp telefona gitti. Yarı yolda çark edip masasına döndü. Elini sürmediği kahvaltının parasını ödeyip otelden çıktı.

Hirschengraben'deki İspanyol kitabevine gitmeyeli yıllar olmuştu. Eskiden ara sıra, San Juan de la Cruz konulu doktora tezinde kullanması için Florence'e kitap alırdı oradan. Otobüste giderken bazen sayfalarını karıştırırdı, ama evde hiç elini sürmezdi o kitaplara. İspanyolca, Florence'in alanıydı. Latince gibiydi ama Latinceden çok farklıydı, bu da Gregorius'u rahatsız ediyordu. Latince kökenli olduğu bunca belirgin kelimelerin –sokakta, alışveriş merkezinde, kafede– günümüz insanının dudaklarından dökülmesini hazmedemiyordu. Koka kola ısmarlamakta, pazarlık etmekte, sövmekte kullanılmalarını. Bu düşünceye hiç katlanamıyor, ne zaman aklına gelse o görüntüyü hemen ve hızla bir kenara itiyordu. Elbette, Romalılar da pazarlık etmişler ve sövmüşlerdi. Ama o başka bir şeydi. İçlerinde geçmişte kalan her şeyin sükûnetini barındırdıkları için seviyordu Latince cümleleri. İnsanı bu konuda yorum yapmaya zorlamadıkları için. Boş laf olmanın ötesinde dil oldukları için. Sarsılmazlıkları içinde güzel oldukları için. Ölü diller diyen insanların hiçbir fikri, gerçekten hiçbir fikri yoktu, Gregorius o insanları küçümserken sert ve katı olabiliyordu. Florence telefonda İspanyolca konuşurken Gregorius kapıyı kapatıyordu. Bu yaptığı Florence'i incitiyor, Gregorius ise ona durumu açıklayamıyordu.

Kitabevinin içinde muhteşem bir deri ve toz kokusu vardı. Dükkânın sahibi ve Romen dilleri konusunda efsanevi bilgisi olan yaşlıca adam, arka taraftaki bölmede meşguldü. Ön tarafta, üniversite öğrencisi olduğu belli olan genç bir kadın dışında kimse yoktu. Kadın bir köşede, bir masaya oturmuş, cildinin rengi atmış, ince bir kitabı okuyordu. Gregorius yalnız olmayı yeğlerdi. Portekizce bir kelimenin tınısını aklından çıkaramadığı için ve bir de belki nereye gideceğini bilemediğinden burada bulunduğu duygusuna, tanıklar olmadan daha rahat katlanabilirdi. Hiçbir şey görmeden raflar boyunca yürüdü. Arada sırada, üstteki raflardan birinde bir kitabın adını daha iyi okuyabilmek için gözlüğünü yamultuyordu; ama okur

okumaz da unutuyordu o adı. Çoğu kez olduğu gibi düşünceleriyle baş başaydı, ruhunu dışarıya karşı kilitlemişti.

Kapı açıldığında hızla arkasına döndü, gelenin postacı olduğunu görünce duyduğu hayal kırıklığından, niyeti o olmasa da, mantıkdışı olsa da, Portekizli kadını beklemekte olduğunu anladı. Öğrenci kız kitabı kapatıp ayağa kalktı. Ama kitabı masaya, ötekilerin yanına bırakmak yerine, olduğu yerde kaldı, gözlerini kitabın gri cildinin üzerinden ayırmıyordu, eliyle kitabı sıvazladı ve ancak aradan birkaç saniye daha geçtikten sonra onu masaya bıraktı, sanki kitap bir yere çarparsa ufalanıp toz haline gelebilirmiş gibi çok yumuşak, çok dikkatliydi hareketi. Bir an daha masanın yanında kaldı, fikrini değiştirip kitabı sonunda satın alacakmış gibi bir hali vardı. Sonra dışarı çıktı, ellerini mantosunun ceplerine sokmuş, başını yere eğmişti. Gregorius kitabı eline alıp okudu: AMADEU INÁCIO DE ALMEIDA PRADO, UM OURIVES DAS PALAVRAS, LISBOA 1975.

Kitapçı gelmişti, kitaba bir göz atıp adını söyledi. Gregorius sel gibi akan bir dizi fışırtılı ünsüz duydu sadece; yutulan, zor duyulan ünlülerin orada bulunması, sondaki hışırtılı ş harfini durmadan yineleyebilmek için sadece bir bahaneydi sanki.

“Portekizce biliyor musunuz?”

Gregorius başını iki yana salladı.

“Sözlerin kuyumcusu, demek. Güzel bir kitap adı, değil mi?” “Sakin ve zarif. Mat gümüş gibi. Bir kez daha Portekizce olarak söyler misiniz?”

Kitapçı yineledi kelimeleri. Onlarla birlikte, adamın onların o kadifemsi tınısının keyfini çıkardığı da duyulabiliyordu. Gregorius kitabı açtı, metnin başladığı yere kadar sayfaları çevirdi. Kitabı adama uzattı, kitapçı Gregorius’a şaşkın ve hoşnut gözlerle bakıp yüksek sesle okumaya koyuldu. Gregorius dinlerken gözlerini yummuştu. Birkaç cümle okuduktan sonra sustu adam. “Çevirmemi ister misiniz?”

Gregorius başıyla olumladı. Az sonra duyduğu cümleler, içini uyuşturur gibi oldu, çünkü bu cümleler sanki salt kendisi için yazılmış gibi geliyorlardı kulağa, sadece kendisi için değil, her şeyi değiştirmiş olan bu sabahın Gregorius’u için.

Yaşadığımız binlerce şeyden olsa olsa bir tanesini dile getiririz, onu da gelişigüzel ve hak ettiği özeni göstermeden yaparız. Dile getirilmemiş bütün o deneyimlerin arasında hayatımıza belli etmeden biçimini, rengini ve tınısını verenler de vardır. Bizler, ruhları araştıran arkeologlar olarak, bu hazinelere yöneldiğimizde, onların ne kadar dağınık olduklarını keşfederiz. İncelediğimiz şey, kımıldamadan durmak istemez, kelimeler yaşananın üzerinden kayıp gider, sonunda kâğıdın üzerinde bir sürü çelişki kalır. Uzun zaman, bunun bir eksiklik, üstesinden gelinmesi gereken bir şey olduğuna inandım. Bugünse durumun başka türlü olduğunu düşünüyorum: Bu bildik ama yine de gizemli deneyimlerin anlaşılabilmesi için geçerli çözüm yolu, dağınıklığı kabul etmektir. Kulağa tuhaf geliyor bu, evet, hatta aykırı, biliyorum. Ama olaya bu açıdan baktığımdan beri ilk kez gerçekten uyanık ve hayatta olduğumu hissediyorum.

"Sunuşu böyle," dedi kitapçı ve sayfaları çevirmeye başladı. "Görünüşe göre, her bölümde bütün o saklı deneyimleri eşelemeye başlıyor. Kendi arkeoloğu oluyor. Sayfalar süren bölümler var, arkasından çok kısa olanlar. Örneğin buradaki bölüm bir tek cümleden oluşuyor." Almancaya çevirdi:

İçimizde olanın ancak küçük bir kısmını yaşayabiliyorsak – gerisine ne oluyor?

"Bu kitabı istiyorum," dedi Gregorius.

Kitapçı kitabı kapattı, daha önce öğrenci kızın yaptığı gibi elini okşarcasına cildin üzerinde gezdirdi.

"Bu kitabı geçen yıl Lizbon'da, bir sahafın ıskarta kitapları koyduğu sandıkta buldum. Şimdi hatırlıyorum: Kitabın sunuş yazısı çok hoşuma gittiği için almıştım onu. Her nasılsa gözümden kaçmış sonra." Cüzdanını arayan Gregorius'a baktı. "Size hediye ediyorum kitabı."

"Ama bu..." diye başladı Gregorius boğuk bir sesle ve gırtlağını temizledi.

"Zaten bedavaya aldım sayılır," dedi kitapçı ve kitabı Gregorius'a uzattı. "Sizi şimdi hatırladım: San Juan de la Cruz, değil mi?"

"Karımındı o," dedi Gregorius.

"O zaman siz Kirchenfeld'li eski diller uzmanısınız, karınız sizden söz etmişti. Daha sonra başka birinden daha duydum adınızı. Ayaklı bir sözlük

gibiymişsiniz.” Güldü. “Ama çok sevilen bir sözlük.”

Gregorius kitabı paltosunun cebine sokup adama elini uzattı. “Çok teşekkürler.”

Kitapçı kapıya kadar eşlik etti ona. “Umarım sizi çok...”

“Ne münasebet,” diyen Gregorius onun koluna dokundu.

Bubenberg Meydanı’nda durdu, bakışlarını çevrede dolaştırdı. Bütün ömrünü burada geçirmişti, burayı iyi tanıyordu, kendini evinde hissediyordu. Onun gibi miyop biri için önemliydi bu. Onun gibi biri için oturduğu şehir bir koza gibiydi, rahat bir kovuk, güvenli bir yapıydı. Bunun dışında kalan her şey tehlike demekti. Bunu ancak gözlük camı onunki gibi kalın olan biri anlayabilirdi. Florence anlamamıştı. Ve belki de aynı nedenden dolayı Gregorius’un uçağa binmekten hoşlanmamasını anlamamıştı. Bir uçağa atlamak ve birkaç saat sonra bambaşka bir dünyaya varmak, bu iki yer arasındaki mesafenin resimlerini tek tek özümsemeye zaman bulamadan – bundan hoşlanmıyordu, rahatsız oluyordu. *Doğru değil bu,* demişti Florence’e. *Doğru değil demekle ne kastediyorsun*, diye sormuştu Florence sinirli sinirli. Gregorius açıklayamamıştı, böylece Florence

sık sık yalnız başına uçmuştu ya da başkalarıyla, çoğunlukla da Güney Amerika'ya.

Gregorius, Bubenberg Sineması'nın afişli vitrininin önünde durdu. Son seansta, Georges Simenon'un bir romanından uyarlanan siyah-beyaz bir film oynuyordu: *L'homme qui regardait passer les trains.* Filmin adı hoşuna gitti, resimlerini de uzun uzun seyretti. Yetmişli yılların sonunda, herkesin renkli televizyon aldığı günlerde, siyah-beyaz bir televizyon bulmak için günlerce çabalayıp durmuştu. Sonunda çöp bidonundan çıkardığı bir aleti alıp eve getirmişti. Evlendikten sonra bile vazgeçmemişti ondan, çalışma odasında duruyordu, yalnız kaldığında salondaki renkli alete sırt çevirip eski televizyonu açardı, ondaki görüntü titrer, resimler arada bir kayardı. *Mundus, inanılmaz birisin,* demişti Florence bir gün, onu o çirkin, şekilsiz kutunun önünde bulduğunda. Florence'in de onu herkes gibi Mundus diye çağırması ve artık kendi evinde de ayak işleri yapan biri muamelesi görmesi, sonun başlangıcı olmuştu. Boşandığı zaman renkli televizyon evden gidince rahat bir soluk almıştı Gregorius. Ancak yıllar sonra, televizyonun tüpü işe yaramaz olunca kendine renkli bir televizyon almıştı.

Sinemanın vitrinindeki film kareleri büyük ve pırıl pırıldı. Bir tanesinde Jeanne Moreau'nun solgun, mermer gibi yüzü görünüyordu, nemli saçlarını yüzünden geriye atıyordu. Gregorius istemeyerek oradan ayrıldı, soylu Portekizlinin sessiz deneyimlerini kelimelere dökmeye çalıştığı kitabı yakından incelemek üzere en yakındaki kafeye girdi.

Ancak şimdi, eski kitaplara âşık birinin özeniyle sayfaları ağır ağır, birer birer çevirirken yazarın portresini keşfetti, kitabın basıldığı sırada bile çoktan sararmış, eski bir fotoğraftı, önceden siyah olan yerler solup kahverengiye dönüşmüştü, yazarın açık tenli yüzünün altında iri taneli, gölgemsi, karanlık bir fon vardı. Gregorius gözlüğünün camını temizledi, tekrar yerine oturttu; bir-iki saniye geçmeden karşısındaki yüzün büyüsüne kapılmıştı.

Adam otuzlu yaşlarının başında olmalıydı, yüzünden fışkıran zekâ, özgüven ve serinkanlılık Gregorius'un adeta gözlerini kamaştırdı. Yüksek alınlı, beyaz tenli yüzünü gür siyah saçlar taçlandırıyordu, donuk donuk parlayan ve geriye taralı saçları miğferi andırıyor, her iki yanda yumuşak

dalgalı tutamlar halinde kulaklarına düşüyordu. İnce, düz burnu yüzünü aydınlık kılıyor, sağlam birer kiriş gibi yüzüne yerleşmiş, geniş bir fırçayla boyanmışçasına gür kaşları hemen dışa doğru bükülüyor, dikkatleri ortaya, düşüncelerin olduğu yere çekiyordu. Kadın yüzüne uygun düşen dolgun, kavisli dudaklarını, incecik bir bıyık ve çenesindeki kısa kesilmiş sakal çevreliyordu; sakalın, adamın zarif boynuna vuran kara gölgesi Gregorius'ta, belli bir ölçüde kabalık ve sertliğin de hesaba katılması gerekiyormuş izlenimi uyandırdı. Ama hepsinden baskın olan, adamın kara gözleriydi. Gözlerinin altında mor halkalar vardı, ama bunlar yorgunluk, bitkinlik ya da hastalık halkaları değil, ciddiyet ve hüzün halkalarıydı. Adamın karanlık bakışlarında, uysallıkla pervasızlık ve dik kafalılık birbirine karışıyordu. Bu adam bir hayalperest ve şairmiş, diye düşündü Gregorius, ama aynı zamanda azimle silah ya da neşter de tutabilecek biri, gözleri alev alev yandığında yolundan çekilmek iyi olur; o gözler bir devler ordusunu uzakta tutmayı da becerebilir, kötücül bakışlar da barındırabilir. Giysisinden görülebilen, yalnızca beyaz gömleğiyle kravatının düğümüydü, üzerinde bir ceket vardı, Gregorius onun bir redingot olduğunu düşündü.

Gregorius portrenin neden olduğu dalgınlıktan ayıldığında saat neredeyse bir olmuştu. Önündeki kahvesi yine soğumuştu. Portekizlinin sesini duyabilmeyi, nasıl hareket ettiğini görebilmeyi arzuladı. 1975: O sıralarda otuzlu yaşlarının başında idiyse, ki görünüşe göre öyleydi, şimdi altmışını biraz geçmiş olmalıydı. *Português.* Gregorius, adını bilmediği Portekizli kadının sesini belleğinden çağırdı ve onu zihninde kalınlaştırdı, ama o ses kitapçının sesine dönüşmedi. Amadeu de Prado'nun bakışlarına uyum sağlayan bir ses olmalıydı, melankolik bir berraklığı olmalıydı. Kitaptaki cümlelere bu sesle hayat vermeye çalıştı. Ama olmadı; kelimelerin nasıl telaffuz edileceklerini bilmiyordu.

Kafenin önünden Lucien von Graffenried geçiyordu. Onu görünce irkilmediğini fark etmek Gregorius'u hem şaşırttı hem de rahatlattı. Çocuğun arkasından baktı ve kürsünün üzerindeki kitapları düşündü. Saat ikide ders yeniden başlayana kadar beklemesi gerekecekti. Portekizce dil seti almak üzere ancak o zaman gidebilirdi kitabevine.

3

Gregorius evde ilk plağı koyup ilk Portekizce kelimeleri dinlemişti ki telefon çaldı. Okul. Telefon susmak bilmiyordu. Telefonun yanında dikildi, söyleyebileceği cümleleri denedi. *Bu sabahtan beri hayatıma bir başka şekil vermek istediğimi seziyorum. Artık sizin Mundus'unuz olmak istemediğimi. Bu yeni şeklin ne olacağı hakkında hiçbir fikrim yok. Ama ertelenmeye, en küçük bir ertelenmeye tahammülü yok. Çünkü zamanım tükeniyor, belki de geriye pek fazla zamanım kalmadı.* Gregorius bu cümleleri yüksek sesle söyledi. Doğruydular, bunu biliyordu, hayatı boyunca önemli cümleler kurmuştu, bunun gibi doğru olanı pek yoktu aralarında. Ama yüksek sesle söylendiklerinde kof ve patetik olmuştu tınıları, bunları telefonda söylemesi olanaksızdı.

Telefon susmuştu. Ama yeniden başlardı nasıl olsa. Kendisi için kaygılanıyorlardı ve bulana kadar da rahat etmeyeceklerdi; başına bir şey gelmiş olabilirdi. Er geç çalınacaktı kapının zili. Şubat ayındaydılar, hava hâlâ erkenden kararıyordu. Işığı yakamayacaktı. Hayatının da merkezi olan şehir merkezinde kaçak durumdaydı, on beş yıldır yaşamakta olduğu evde saklanmak zorundaydı. Tuhaftı bu, gülünçtü, kulağa gezgin tiyatrolardaki bir oyun gibi geliyordu. Ama yine de *ciddiydi*, o güne kadar yaşadığı ve yaptığı pek çok şeyden daha ciddiydi. Ancak bunu kendisini arayanlara anlatması olanaksızdı. Gregorius kapıyı açışını, onları içeri alışını görür gibi oldu. Mümkün değildi bu. Kesinlikle olacak şey değildi.

Kursun ilk plağını üç kez arka arkaya dinledi, yazılanla konuşulan arasındaki farkı, Portekizce konuşulurken yutulan her şeyi yavaş yavaş anlamaya başladı. Cümle yapısı konusundaki şaşmaz, kolay işleyen belleği çalışmaya başladı.

Gregorius'a gitgide kısalıyormuş gibi gelen aralarla çalıyordu telefon. Kendisinden önceki kiracıdan eski püskü bir telefon cihazı devralmıştı, bir de fişsiz kablo, fişi olsaydı şimdi çekip çıkarabilirdi. Her şeyin olduğu gibi kalmasında direnmişti. Telefonun sesini boğmak için bir battaniye getirdi.

Dil kursunun plağındaki sesler, kelimeleri ve kısa cümleleri tekrarlamasını istiyorlardı. Bunu denediğinde dudaklarının ve dilinin

ağırlaştığını, hantallaştığını hissetti. Antik diller, onun Bernli ağzı için biçilmiş kaftan gibiydiler ve bu zaman dışı evrende acele etme düşüncesine yer yoktu. Buna karşılık tıpkı Fransızlar gibi, Portekizlilerin hep acelesi vardı sanki, bu yüzden de onların karşısında kendisini en baştan mağlup hissediyordu. Florence hoşlanmıştı bu çılgın zarafetten, karısının bunu ne kadar kolay başarabildiğini gördüğünde susup kalmıştı Gregorius.

Ama bir anda her şey değişmişti: Gregorius plakta konuşan erkeğin aceleci temposunu ve kadının pikolo flütünü anımsatan sesinin oynak tizliğini taklit etmek *istiyordu*, kendi ağır telaffuzuyla plaktaki parlak örnek arasındaki farkı azaltmak için de aynı cümleleri başa alıp dinliyordu. Bir süre sonra büyük bir kurtuluş yaşamak üzere olduğunu kavradı; kendine koyduğu bir sınırlamadan, hem kendi adından hem de müzede dalgın dalgın bir salondan ötekine giden babasının ağır adımlarından yansımış olan bir yavaşlıktan ve ağırlıktan kurtuluştu bu; okumadığı zaman bile miyop gözleriyle tozlu kitapların üzerine eğilen biri olarak beliren kendi portresinden kurtuluştu; planlı olarak tasarlamadığı, daha çok yavaş yavaş ve belli etmeden gelişen bir portreden; yalnızca kendi imzasını değil, bu sessiz ve müzelik insana tutunmayı ve onun yanında dinlenebilmeyi hoş ve rahat bulmuş olan pek çoklarının da imzasını taşıyan bir Mundus portresinden. Gregorius, müzenin unutulmuş bir kanadında, duvarda asılı duran tozlanmış bir tablodan çıkar gibi bu portreden çıktığını hissetti. Işıkları yanmayan evdeki loşlukta bir aşağı bir yukarı dolaştı. Portekizce olarak kahve ısmarladı, Lizbon'da bir sokağı sordu, birinin mesleğini ve adını öğrenmek istedi, kendi mesleğiyle ilgili soruları yanıtladı ve havaya dair kısa bir konuşma yaptı.

Birden, sabahki Portekizli kadınla konuşmaya başladı. Mektubun sahibine neden öfkelendiğini sordu ona. *Você quis saltar? Atlamak mı istemiştiniz?* Heyecanlandı, yeni sözlükle dilbilgisi kitabını çekti önüne ve bilmediği deyimlerle fiil çekimlerini aradı içinde. *Português.* Ne kadar da farklı geliyordu o kelime kulağa şimdi! O ana kadar uzak ve erişilmez bir ülkeden gelme bir mücevherin büyüsünü taşımış olsa da artık daha ziyade, az önce kapısını açmış olduğu bir saraydaki binlerce değerli taştan biriydi.

Kapı çalındı. Gregorius parmak uçlarına basarak pikaba gitti ve durdurdu. Genç seslerdi, kapının önünde tartışan öğrencilerin sesleri. Gregorius'un

kıpırtısız beklediği loş sessizliği iki kez daha böldü zilin tiz sesi. Sonra ayak sesleri merdiven boşluğunda uzaklaştılar.

Mutfak, arka tarafa bakan ve jaluzisi olan tek köşesiydi evin. Gregorius jaluziyi indirdi, ışığı yaktı. Soylu Portekizlinin kitabını ve dil kitaplarını getirdi, mutfak masasına oturdu, sunuş bölümünden sonra gelen metni çevirmeye başladı. Hem Latinceye benziyordu hem de bambaşkaydı; ve artık Gregorius'u hiç rahatsız etmiyordu. Zor bir metindi, zaman alıyordu. Sistemli bir biçimde ve bir maraton koşucusunun sabrıyla kelimeleri aradı Gregorius, anlaşılmaz fiil çekimlerini çözene kadar fiil tablolarını taradı. Birkaç cümle sonra hummalı bir heyecana kapıldı, çevirdiklerini yazabilmek için kâğıt aldı. Sonunda tatmin olduğunda saat dokuza geliyordu:

PROFUNDEZAS INCERTAS. BELİRSİZ DERİNLİKLER. *İnsanın yaptıklarının yüzeyinin altında bir sır var mıdır? Yoksa insanlar tamamen böyle midir, açıkça ortada duran, her şeyi gösteren eylemleri gibi?*

Son derece ilginç, ama şehre ve Tejo'ya vuran ışıkla birlikte içimdeki yanıt da değişiyor. Net, keskin hatlı gölgeler doğuran, parlak bir ağustos gününün büyüleyici ışığı mı; insanın içinde saklı derinliğin düşüncesi bana hem garip görünüyor hem de acayip ve biraz da dokunaklı bir fantasma gibi; o ışıkta yanıp sönen dalgalara uzun uzun baktığımda beliren serabı andırıyor tıpkı. Buna karşılık, ocak ayının puslu bir gününde, şehrin ve ırmağın üstünde gölgesiz ışıktan ve mat griden oluşan bir kubbe oluştuğunda, şu diyeceğimden, kuşkuya yer bırakmayacak derecede emin oluyorum: İnsanın yaptığı her şey, bilinemeyen derinlikte saklı bir iç hayatın tamamlanmamış, adeta gülünesi çaresizlikteki ifadesidir sadece, bu iç hayat yüzeye çıkmaya çabalar ama onun uzağına bile ulaşamaz.

Ve kararımın bu tuhaf, rahatsız edici güvenilirsizliği yanında bir şeye daha vâkıf oluyorum, olduğumdan beri de hayatım durup durup sarsıcı bir kuşkunun içine gömülüyor: Biz insanlar için ondan daha önemli hiçbir şeyin olamayacağı bu konuda, işin içindeki kişi bensem, aynı şekilde bocalıyorum. Örneğin en sevdiğim kafenin önünde otururken, güneş üzerime vururken, önümden geçen senyoraların çınlamalı kahkahalarına kulak verirken, öyle sanıyorum ki, iç dünyamın tamamı, en kuytu köşelerine kadar doluyor, her yanını tanıyorum, çünkü bu hoş duygularda tükenir o dünya. Ancak sonra büyüyü bozan, beni kendime getiren bir bulut örtüsü

güneşi kapatınca içimde, hiç tahmin etmediğim şeyler doğuracak ve beni alıp sürükleyecek saklı derinlikler ve büyük uçurumlar bulunduğuna bir çırpıda emin oluyorum. O zaman hemen hesabı ödüyor, güneşin gecikmeden yeniden bulutların ardından görünmesi ve sakinleştirici yüzeyselliğin yerini bulmasına yardımcı olması umuduyla kendime hızla oyalanacak bir şey arıyorum.

Gregorius, Amadeu de Prado'nun fotoğrafının bulunduğu sayfayı açtı, kitabı masa lambasına dayadı. Çevirdiği metni, onun pervasız, melankolik gözlerine bakarak cümle cümle okudu. Bir tek kez buna benzer bir şey yapmıştı: Öğrenciyken Marcus Aurelius'un *Düşünceler*'ini[2] okurken. Masasının üzerinde imparatorun alçıdan bir büstü dururdu, Gregorius metin üzerinde çalışırken sanki onun sessiz mevcudiyetinin koruması altındaydı. Ama o zamanla şimdi arasında, gece ilerledikçe Gregorius'un daha da belirgin hissettiği, ama kelimelere dökemediği bir fark vardı. Saat ikiye yaklaşırken sadece şunu anlamıştı: Portekizli, keskin algılama gücüyle Gregorius'un duyularını öyle açık ve kesin kılıyordu ki, doğrudan kendisine yöneltilmişçesine düşüncelerini büyük hevesle okumuş olduğu bilge imparatorun yazdıkları bile sağlayamamıştı bunu. O arada Gregorius bir notu daha çevirmişti:

PALAVRAS NUM SILÊNCIO DE OURO. ALTIN SESSİZLİKTE KELİMELER. *Gazete okurken, radyo dinlerken ya da kafede insanların konuşmalarına dikkat ederken, hep aynı sözlerin söylenip yazılmasından, hep aynı deyimlerin, süslü sözlerin, metaforların kullanılmasından çoğu zaman bıkkınlık, hatta tiksinti duyuyorum. En kötüsü, kendime kulak vermem ve benim de hep aynı şeyleri söylediğimi saptamam. Müthiş aşınmış ve harap olmuş kelimeler bunlar, milyonlarca kez kullanılmaktan yıpranmışlar. Hâlâ bir anlam taşıyorlar mı? Elbette, kelimeler yer değiştiriyor, insanlar onlara göre hareket ediyorlar, gülüp ağlıyorlar, sola ya da sağa gidiyorlar, garson kahveyi ya da çayı getiriyor. Ama benim sormak istediğim bu değil. Sorum şu: Kelimeler* düşüncelerin *ifadesi mi hâlâ? Yoksa, lakırdıların içe kazılı izleri durmaksızın parladığı için insanları oraya buraya sürükleyen etkili ses oluşları mı sadece?*

Deniz kıyısına gidip başımı iyice uzatarak rüzgâra tuttuğum oluyor, buradaki bildiğimiz gibi değil de daha soğuk, buz gibi esmesini isterdim o rüzgârın: Keşke bütün o yıpranmış kelimeleri, alışkanlıkla söylenen yavan

kelimeleri içimden üfürüp alsa, ben de hep aynı olan lafların pisliğinden ruhum arınmış olarak geri dönebilsem. Oysa ne zaman konuşmaya kalksam her şey yine eskisi gibi. Özlediğim arınma, kendiliğinden olan bir şey değil. Bir şey yapmalıyım *ve bunu* kelimelerle *yapmalıyım. Ama ne? Kendi dilimden çıkıp bir başka dile adım atmak istiyor değilim. Hayır, askerden kaçar gibi dilden kaçayım demiyorum. Ve kendime bir başka şey daha söylüyorum: Dil yeniden icat edilemez. O zaman benim istediğim ne?*

Belki şudur: Portekizce kelimeleri yeniden dizmek *istiyorum. Bu dizilişten doğacak cümleler çarpık çurpuk olmamalılar, tuhaf da, alışılmadık da, abartılı ve yapay da. Portekizcenin merkezini oluşturacak arketip cümleler olmalılar, doğrudan ve kirlenmeden bu dilin saydam, ışıl ışıl yapısından fışkırıyormuş duygusu uyandırmalılar. Cilalı mermer gibi pürüzsüz olmalılar ve Bach'ın bir partitasındaki notalar gibi de tertemiz; kendileri olmayan her şeyi tam bir sessizliğe dönüştürmeliler. Bazen, içimdeki balçığa benzeyen dille azıcık uzlaşır gibi olduğumda, rahat bir oturma odasının huzurlu sessizliği sayabilirim onu diye düşünürüm, ya da sevgililer arasındaki yumuşak sessizlik. Ama yapışıp kalan, alışkanlık olan kelimelere duyduğum öfkenin pençesine düştüğümde, ışıksız uzamın berrak, serin sessizliğinden daha azıyla yetinemiyorum, Portekizce konuşan tek kişi olarak orada sessizce kendi yollarımı çizmeliyim. Garson, kuaför kadın, biletçi – yeniden dizilen kelimeleri duysalar şaşkınlıktan ağızları açık kalırdı ve cümlelerin güzelliğine şaşırırlardı, bu güzellik de o berrak cümlelerin parıltısından başka bir şey olmazdı. Zorlayıcı cümleler olurlardı bunlar –öyle hayal ediyorum–, hatta acımasız da denebilirdi onlara. Dediklerinden şaşmadan, yere sağlam basarak dururlardı, böyleyken de bir tanrının sözlerine benzerlerdi. Aynı zamanda abartısız ve heyecansız olurlardı, kesin olurlardı; ve öylesine ölçülü ki, bir tek kelime, bir tek virgül bile çıkarılamazdı o cümlelerden. Bu bakımdan bir şiire benzerlerdi, söz kuyumcusunun işlediği.*

Açlıktan midesi ağrıyordu Gregorius'un, bir şeyler yemek için kendini zorladı. Sonra bir fincan çay alıp karanlık oturma odasında oturdu. Şimdi ne olacaktı? İki kez daha çalınmıştı kapı ve telefonun boğuk vızıltısını en son gece yarısından az önce duymuştu. Yarın kayıp duyurusu yapılırdı, sonra da polis kapıya dayanırdı. Hâlâ vazgeçebilirdi. Saat sekize çeyrek kala Kirchenfeld Köprüsü'nden geçer, lise binasına girer ve bir hikâye uydurup gizemli yokluğunu unutturutdu, bu onun gülünç görünmesine neden olsa da

zaten olay bu kadardı, kendisinden de beklenecek bir şeydi. Kendi iç dünyasında yirmi dört saatten daha kısa bir sürede kat etmiş olduğu o devasa mesafeden hiç kimsenin haberi olmazdı.

Tam da buydu olay: O mesafeyi *kat etmişti.* Bu sessiz yolculuğu yok saymaya zorlanmak istemiyordu. Bir Avrupa haritası alıp Lizbon'a trenle nasıl gidileceğini düşündü. Demiryollarına telefon ettiğinde, bilgi bürosunda ancak saat altıdan sonra görevli bulunacağını öğrendi. Bavulunu toplamaya başladı.

Yola çıkmaya hazır durumda koltuğa oturduğunda saat dörttü. Kar başlamıştı. Birden bütün cesaretini yitirdi. Çılgınlıktı bu. Adını bilmediği, duyguları altüst bir Portekizli kadın. Soylu bir Portekizlinin sararmış notları. Yeni başlayanlar için bir dil kursu. Geçip giden zamanı düşünmek. Bu yüzden insan kış ortasında Lizbon'a kaçmazdı ki.

Gregorius saat beşe doğru göz doktoru Konstantin Doxiades'e telefon etti. Daha önce de, ortak dertleri olan uykusuzluğu paylaşmak için sık sık gece vakti birbirlerine telefon etmişlerdi. Uykusuz insanları sessiz bir dayanışma birbirine bağlar. Bazen Yunanlıyla telefonda çabucak bir satranç partisi çevirir, arkasından da, okula gitme zamanı gelmeden biraz uyurdu.

Tutuk tutuk anlattığı hikâyesi bitince, Gregorius, "Hiçbir mantığı yok, değil mi?" diye sordu. Yunanlı sustu. Gregorius bunun ne anlama geldiğini biliyordu. Şimdi gözlerini kapatacaktı Yunanlı, ardından başparmağı ve işaretparmağıyla burnunun başladığı yeri tutacaktı.

"Kesinlikle bir mantığı var," dedi Yunanlı. "Kesinlikle."

"Yolculuğum sırasında ne yapacağımı bilemezsem bana yardımcı olur musunuz?"

"Telefon etmeniz yeterli. Gece ya da gündüz. Yedek gözlüğünüzü yanınıza almayı unutmayın."

İşte yine aynı şey, sesindeki o kestirme güven. Doktorca bir güven, ama aynı zamanda mesleki olan her şeyin çok ötesine geçen bir güven; daha sonra, bir temele dayanacak hükümlerinde dile getirebilmek üzere fikirlerini acele etmeden oluşturan bir adamın güveni. Gregorius yirmi yıldır bu adama gidiyordu, kör olma korkusunu yenmesini sağlayan tek doktora.

Bazen, karısının erken ölümünden sonra her yerde –nerede bulunursa bulunsun, ne yaparsa yapsın– bir müzenin tozlanmış güvenliğindeymiş gibi davranan babasıyla kıyaslardı onu. Gregorius bu güvenliğin çok kırılgan olduğunu erken öğrenmişti. Babasından hoşlanırdı, bu duygunun basit bir hoşlanmadan daha güçlü ve derin olduğu anlar da olmuştu hatta. Ancak babasının, sırtını dayayabileceği, tutunabileceği biri olmaması üzmüştü onu, kaya gibi sağlam hükümlerine gözü kapalı güvenebileceği Yunanlı gibi değildi o. Daha sonra, bu serzenişi yüzünden bazen vicdan azabı çektiği olmuştu. Eksikliğini duyduğu güvenlik, insanın elinde olan bir şey değildi, onun eksikliği bir kabahat gibi o kişinin yüzüne vurulamazdı. Güvenilir biri olabilmek için şanslı olması gerekirdi kişinin. Babasının ise şansı yoktu pek, ne kendi içinde ne de başkalarına karşı.

Gregorius mutfak masasının başına oturdu ve okul müdürüne mektup yazmaya çalıştı. Ya çok kaba oldu yazdıkları, ya da çok alttan alarak anlayış bekler tarzda. Saat altı olunca demiryolları bilgi bürosunu aradı. Cenevre’den yol yirmi altı saat sürüyordu. Paris ve Bask Bölgesi’ndeki İrún üzerinden gidiliyordu, oradan da gece treniyle Lizbon’a geçiliyor, sabah on bire doğru varılıyordu. Gregorius biletini ayırttı. Cenevre treni saat yedi buçukta kalkıyordu.

Artık mektubu yazabilecekti.

Sayın müdürüm, sevgili meslektaşım Kägi,

Dün, hiçbir açıklama yapmadan sınıftan çıktığımı ve geri dönmediğimi bu arada öğrenmiş olmalısınız, kimsenin beni bulamadığını da biliyorsunuzdur. Ben iyiyim, başıma bir şey gelmedi. Ama dün gün boyunca, pek çok şeyi değiştiren bir olay yaşadım. Bu olay yazıya dökemeyeceğim kadar kişisel, aynı zamanda çok da çapraşık. Bu ani ve anlaşılamayan hareketimi kabul etmenizi rica ediyorum. Bu yaptığımın havailikten, sorumsuzluktan ya da kayıtsızlıktan olmadığını bilecek kadar beni tanıdığınızı sanıyorum. Uzun bir yolculuğa çıkıyorum, ne zaman ve nasıl duygular içinde geri döneceğim belli değil. Kadromu boş tutmanızı beklemiyorum sizden. Bu lise, hayatımın büyük bölümüyle iç içeydi, burayı özleyeceğime eminim. Ama şimdi beni buradan ötelere çeken bir şey var, belki de kalıcı olacaktır bu. Siz ve ben, ikimiz de Marcus Aurelius’un hayranıyız, ‘Düşünceler’indeki şu bölümü hatırlayacaksınız: “Zor kullan bakalım, kendine zor kullan, şiddet uygula ruhum; ama daha sonra kendini

saymaya, saygı göstermeye zaman bulamayacaksın. Çünkü insanın bir tane *hayatı vardır, bir tek hayatı. Ama senin için bu hayat neredeyse bitmiştir, o hayatı yaşarken kendine hiç dikkat etmedin, başkalarının mutluluğunu kendi mutluluğun saydın... Oysa kendi ruhlarındaki hareketleri dikkatle izlemeyenler mutlaka mutsuz olurlar."*

Bana karşı her zaman göstermiş olduğunuz güven ve işbirliği için

teşekkür ederim size. Öğrencilere söylenecek en uygun kelimeleri bulacaksınızdır –buna eminim–, kendileriyle nasıl severek çalıştığımı bilmelerini de sağlayacak kelimeleri. Dün ayrılmadan önce onlara uzun uzun baktım ve şöyle düşündüm: Önlerinde nasıl da uzun zaman var!

Anlayış göstereceğinizi umarak size ve görevinize en iyi dileklerimle,

Raimund Gregorius

Not: Kitaplarımı kürsünün üzerinde bıraktım. Onları kaldırıp göz kulak olur musunuz lütfen?

Gregorius mektubu garda posta kutusuna attı. Sonra, bankamatiğe gittiğinde elleri titriyordu. Gözlüğünü temizledi, pasaportunun, biletlerinin ve adres defterinin yanında olup olmadığını kontrol etti. Pencere yanında boş bir yer buldu. Tren Cenevre yönüne gitmek üzere gardan ayrılırken kar yağıyor, iri taneler yere ağır ağır düşüyordu.

4

Gregorius, görünmez olana kadar gözlerini Bern şehrinin son evlerinden ayırmadı. Sonunda bir daha görünmemek üzere görüş açısından çıktıklarında not defterini alıp yıllar boyunca ders verdiği öğrencilerin adlarını yazmaya başladı. Bir önceki yılla başlayıp eskiye doğru gitti. Her ada ait yüzü, tipik bir hareketi ve küçük bir konuşmayı gözünün önüne getiriyordu. Son üç yılda zorluk çekmedi, ama geriye gittikçe, artan sıklıkta birilerini unuttuğu duygusuna kapıldı. Doksanlı yılların ortalarındaki sınıflar sadece birkaç yüz ve addan ibaretti, ondan sonra da zaman içindeki sıralama silinip gitti. Geriye yalnızca özel bir anısı olan birkaç erkek ve kız öğrenci kaldı.

Not defterini kapadı. Uzun yıllar önce öğrencisi olan kızlara ve erkeklere rastladığı olmuştu şehirde. Ama onlar artık birer genç kız ya da delikanlı değil, eşleri, meslekleri ve çocukları olan birer yetişkindiler. Yüzlerindeki değişikliği görünce şaşırırdı. Bazen de bu değişikliğin sonucu şaşırtırdı onu: Zamanından önce yüze

yerleşmiş bir sertlik, telaşlı bir bakış, ciddi bir hastalığın belirtisi. Ama çoğunlukla onu irkilten şey, o değişmiş suratların, zamanın engellenemeyen akışının ve canlı olan her şeyin acımasızca çöküşünün kanıtları olmalarıydı. O zaman, yaşlılık belirtisi olan lekelerin görünmeye başladığı ellerine bakardı, bazen de öğrenciyken çekilmiş fotoğraflarını çıkarır, bugüne kadar olan o uzun mesafeyi, günbegün, yılbeyıl nasıl arkada bırakmış olduğunu gözünün önüne getirmeye çalışırdı. Böyle günlerde her zamankinden daha ürkek olur, kalkıp randevu almadan Doxiades'in muayenehanesine gider, onunla konuşup kör olma korkusundan kurtulmaya çalışırdı. Dengesini en çok bozan şey, yıllarca yurtdışında, bir başka kıtada, bir başka iklimde, bir başka dille yaşamış öğrencileriyle karşılaştığı anlardı. *Ya siz? Hâlâ Kirchenfeld'de misiniz?* diye sorarlar, yollarına devam etmek istediklerini hareketleriyle belli ederlerdi. Böyle bir karşılaşmanın gecesinde, kendisini önce bu soruya karşı savunurdu, sonra da kendisini savunmak zorunda kalma duygusuna karşı.

Ve şimdi, kafasından bütün bunlar geçerken tam yirmi dört saattir uyumadan trende oturuyor ve o güne kadar sahip olmadığı, bilinmeyen bir geleceğe doğru yol alıyordu.

Lozan'daki mola kışkırttı onu. Aynı peronun karşı tarafından Bern'e gidecek tren kalkıyordu. Gregorius, Bern garında trenden nasıl ineceğini gözünün önüne getirdi. Saatine baktı. Gardan taksiyle Kirchenfeld'e gitse, dördüncü derse yetişebilirdi. Mektup – yarın ya postacıyı yakalamalı ya da Kägi'den mektubu açmadan kendisine iade etmesini istemeliydi. Tatsız, ama olanaksız değil. Gözü, kompartımandaki masanın üzerinde duran not defterine gitti. Defteri açmadan öğrencilerin adlarını görür gibi oldu. Ve birden kavradı: Bern'deki evlerin gözünün önünden kayıp gitmesinden sonra bildik bir şeye tutunma çabası olarak başlayan şey, aradan geçen bir saatte gitgide bir vedaya dönüşmüştü. Bir şeyle vedalaşabilmek için, diye düşündü tren hareket ederken, öyle bir karşı durmalıyız ki o şeye, içimizde bir mesafe oluşsun. Onu kuşatan dile getirilmemiş, müphem tabiiliği, bizim için ne anlama geldiğini gösterecek bir berraklığa çevirmeliyiz. Bunun da anlamı, o şeyin somutlaşıp açıkça görülebilir dış hatları olan bir şeye dönüşmesidir. Gregorius'un hayatını her şeyden daha fazla belirlemiş olan pek çok öğrencisinin listesi kadar açıkça görülebilir bir şeye. Gardan çıkmakta olan tren kendisinden bir parçayı da geride bırakıyor gibi geldi

Gregorius'a. Hafif bir depremle yerinden kopup açık, soğuk denize sürüklenen bir buz kütlesinin üzerindeymiş gibiydi.

Tren hızlanırken Gregorius uyudu, ancak Cenevre garında durduklarını hissettiğinde uyandı. Fransız hızlı trenine giderken Transsibirya treniyle haftalar sürecek bir yolculuğa çıkarcasına heyecanlıydı. Yerine henüz oturmuştu ki bir Fransız yolcu grubu kompartımana daldı. İsterik bir zarafetle dolu gevezelikler doldurdu içerisini, paltosunun önü açık biri bavulunu rafa koymak üzere Gregorius'un üzerinden uzanınca Gregorius'un gözlüğü gözünden fırladı. İşte o zaman asla durup dururken yapmayacağı bir şey yaptı: Eşyasını toplayıp birinci mevkie geçti.

O güne kadar birinci mevkide pek az yolculuk etmişti, en sonuncusu da yirmi yıl öncesinde kalmıştı. Bu konuda ısrar eden Florence'ti, Gregorius da karısına uymuş, kendini dolandırıcı gibi hissederek pahalı döşemeli kanepeye yerleşmişti. Bu yolculuklardan birinin ardından karısına, *Can sıkıcı mı buluyorsun beni?* diye sormuştu. *Ne? Ama Mundus, bana böyle bir şey sorman doğru değil!* demişti Florence ve ne yapacağını bilemediği zamanlarda olduğu gibi elini saçlarının arasından geçirmişti. Tren hareket ettiği sırada Gregorius iki elini değerli döşemenin üzerinde gezdirirken bu hareket, anlamını pek çıkaramadığı, gecikmiş, çocukça bir intikam gibi geldi kendisine. Anlayamadığı bu duygusunu fark edebilecek kimsenin yakınında olmamasına memnun oldu.

Mevki farkı olarak kondüktöre ödemek zorunda kaldığı miktar Gregorius'u şaşırttı, adam gittikten sonra parasını iki kez saydı. Kredi kartının şifresini yüksek sesle söyledi, sonra da not defterine geçirdi. Az sonra o sayfayı kopartıp attı. Cenevre'de kar durmuştu, haftalardır ilk kez güneşi gördü Gregorius. Camın arkasından yüzünü ısıtıyordu, sakinleşti. Banka hesabında hep yüksek bir miktar olduğunu biliyordu. Pek az para çektiği için hesapta biriken parayı her gördüğünde bankadaki memure, *Ne yapıyorsunuz siz böyle?* diye sorardı. *Paranızla bir şeyler yapmalısınız!* Kadın parayla onun adına yatırım yapardı, yıllar geçtikçe Gregorius varlıklı bir adam olmuştu, ama görünüşe göre bu varlıktan habersizdi.

Gregorius dün bu saatlerde kürsüsünün üzerinde bırakmış olduğu iki Latince kitabını düşündü. İlk sayfasında bir çocuğun elyazısıyla, mürekkeple *Anneli Weiss* yazılıydı. Yeni kitap alacak parası olmazdı Gregorius'un ailesinin, bir sahafta kullanılmış kitap bulana kadar şehrin

altını üstüne getirmişti. Bulduklarını getirip gösterdiğinde babasının gırtlağındaki âdemelması hızla inip kalkmıştı, ne zaman babasının içini sıkan bir şey olsa, âdemelması böyle hızla inip kalkardı. İlk başta, kitapların içindeki yabancı ad Gregorius'u rahatsız etmişti. Ama sonra, kitabın ilk sahibini beyaz diz altı çoraplı, saçları uçuşan bir kız olarak hayal etmiş ve çok geçmeden de o kullanılmış kitapları asla yenileriyle değiştirmeyecek hale gelmişti. Bununla birlikte öğretmen vekili olarak kazanmaya başladığı parayla eski metinlerin yer aldığı güzel, yepyeni kitaplar alabilecek duruma gelmesinin de tadını çıkarmıştı. Şimdi o günler otuz yıl geride kalmıştı ve bugün bile biraz gerçekdışı geliyordu kendisine. Daha geçenlerde kütüphanesinin önünde durup şöyle düşünmüştü: Böyle bir kitaplık sahibi olabildim ha!

Gregorius'un içindeki anı resimleri yavaş yavaş şekil değiştirip düş resimleri oldular, annesinin temizlikçilik yaparak kazandığı paraları kaydettiği ince defter, o resimlerde acı veren bir aldatıcı bataklık ışığı gibi sürekli görünüp kayboluyordu. Birinin masasından düşüp kırılan bir bardağın sesine uyandığında sevindi Gregorius.

Paris'e bir saat kalmıştı. Gregorius yemekli vagonda oturdu, ilkbahar başındaki aydınlık güne baktı. Ve birden, bu yolculuğa gerçekten çıkmış olduğunu anlayıverdi – sadece uykusuz geçen bir gecede aklına gelen ve gerçekleşebilecek bir olasılık değildi, gerçekten, sahiden oluyordu. İçinde bu duygu genişledikçe, olasılık ve gerçeklikle ilgili orantılar ters dönmeye başlamış gibi geldi ona. Aslında Kägi, okulu ve adları defterinde yazılı bütün öğrenciler gerçekten vardılar, ama sadece rastlantı sonucu gerçekleşmiş birer olasılıktılar; kendisinin bu anda yaşadığı şey ise –trenin süzülerek gidişi ve boğuk uğultusu, yandaki masada birbirine değen bardakların hafifçe tıkırdaması, mutfaktan gelen yanık yağ kokusu, aşçının zaman zaman tüttürdüğü sigaranın dumanı– bir gerçekliğe sahipti ve bu gerçekliğin salt olasılıkla da, gerçekleştirilmiş olasılıkla da ilgisi yoktu; bu gerçeklik daha ziyade, tamamıyla gerçek olan bir şeyi belirleyen yoğunluğun ve baskıcı kaçınılmazlığın doldurduğu basit ve katıksız gerçeklikti.

Gregorius boşalmış tabağının, duman tüten kahve fincanının önünde otururken hayatı boyunca hiç bu kadar uyanık olmadığını hissediyordu. Uykudan ağır ağır sıyrılıp gitgide ayılarak tamamıyla kendine gelmek gibi

kademeli bir şey değildi bu. Başka türlüydü. Bir başka, yeni *tür* uyanıklıktı, dünyada bulunmanın yeni bir tarzıydı, bugüne kadar böyle bir şeyden haberi olmamıştı. Gare de Lyon göründüğünde yerine döndü, daha sonra, perona adım atarken, ilk kez bilinci tam yerinde olarak bir trenden iniyormuş gibi geldi ona.

5

Hatırlamanın şiddeti hazırlıksız yakaladı onu. Burasının, ilk garları, birlikte gittikleri ilk yabancı şehir olduğunu unutmamıştı. Elbette unutmamıştı bunu. Ama burada durduğunda, aradan hiç zaman geçmemiş gibi olacağını hesaba katmamıştı. Yeşil demir putreller ve kırmızı borular. Kemerler. Işığı geçiren çatı.

“Haydi Paris’e gidelim!” demişti Florence ansızın, Gregorius’un mutfağındaki ilk kahvaltıları sırasında, kollarını karnına çektiği bacağına sararak.

“Yani sen...”

“Evet, şimdi. Hemen şimdi!”

Florence öğrencisiydi onun, tatlı, saçı başı çoğu kez dağınık bir kızdı, kışkırtıcı huysuzluklarıyla herkesin başını döndürüyordu. Üç ay içinde Latince ve Yunancada sınıf birincisi olmuştu, Gregorius seçmeli ders olan İbranice sınıfına o ders yılının ilk günü adım

attığında kızı ilk sırada oturur bulmuştu. Ama kızın bu davranışının kendisiyle bir ilgisi olabileceği rüyasında bile gelmezdi aklına.

Lise bitirme sınavı yapılmış, sonra üniversitenin kafeteryasında karşılaşana kadar aradan bir yıl daha geçmişti, dışarı atılana kadar oturmuşlardı orada.

“Amma da körsün sen!” demişti Florence, gözlüğünü çekip alırken. “O zaman hiçbir şeyin farkına varmadın! Ama *herkes* biliyordu! *Herkes!”*

Kendisini Gare Montparnasse’a götüren takside otururken, böyle şeyleri fark etmediğim doğru diye düşündü Gregorius – hatta kendi gözünde bile öylesine silik biriydi ki birisinin ona *–ona!–* güçlü duygular besleyebileceğine inanamazdı. Ama Florence konusunda haklı çıkmıştı.

“Senin istediğin aslında hiçbir zaman gerçekten *ben* değildim,” demişti ona, beş yıllık evliliklerinin sonunda.

Onca yıl boyunca karısına söylediği tek şikâyet sözleri bunlardı. Ateş gibi yakmışlardı ve sanki her şey küle dönüşmüştü.

Florence gözlerini yere dikmişti. Her şeye rağmen onun itiraz edeceğini ummuştu Gregorius. Ama itiraz gelmemişti.

LA COUPOLE. Boulevard de Montparnasse’tan geçeceğini ve o konuda tek söz etmemiş bile olsalar ayrılıklarının tescillendiği o restoranı göreceğini hesaba katmamıştı Gregorius. Taksiyi durdurup üzerinde sarı harfler ve iki yanında üçer yıldız bulunan kırmızı güneş tentesini bir süre sessizce seyretti. Doktora öğrencisi olan Florence buradaki Latin dilleri konferansına, aldığı bir ödül nedeniyle davet edilmişti. Telefondaki sesi çok keyifli, hatta neredeyse isterikti, öyle gelmişti Gregorius’a, bu yüzden önceden sözleştikleri gibi hafta sonunda gidip Florence’i almakta tereddüt etmişti. Yine de oraya gitmiş ve onun yeni arkadaşlarıyla bu ünlü lokalde buluşmuştu, lezzetli yemeklerin ve en pahalı şarapların kokusu, daha içeri adımını atarken buraya ait olmadığını kanıtlamıştı Gregorius’a.

Şoföre, “Bir dakika bekleyin,” deyip lokantaya doğru gitti.

Hiçbir şey değişmemişti, buraya uygun düşmeyen kılığıyla o edebiyatçı zevzeklere meydan okuduğu masayı hemen gördü. Konu Horatius ve Sappho idi, şu anda telaşlı ve sinirli garsonların yolunun üstünde dururken hatırlamıştı bunu. Gregorius şiirleri dize dize sıralarken hiçbiri yetişememişti ona, Sorbonne'lu şık beylerin nükteli sözlerini kendi Bern aksanıyla ezmişti, birer birer, sonunda masada sessizlik hâkim olmuştu.

Dönüş yolunda Florence yemekli vagonda tek başına oturmuş, Gregorius'un gazabının ardıl sarsıntısı ise yavaş yavaş dinmiş, yerini Florence'e bu tarzda karşı çıkmayı gerekli görmüş olmanın verdiği kedere bırakmıştı; çünkü esas konu buydu elbette.

Geçmiş olayların içinde kaybolan Gregorius, zamanı unutmuştu, bu yüzden taksi şoförünün Gare Montparnasse'a zamanında varabilmek için bütün maharetini göstermesi gerekti. Gregorius sonunda soluk soluğa yerine oturunca ve tren Irún'a gitmek üzere hareket edince, daha Cenevre'deyken kapıldığı bir duygu yinelendi: Kendisini o güne kadarki yaşamından alıp bir saatten öbür saate, bir istasyondan öbür istasyona taşıyan bu çok canlı ve çok gerçek yolculuğun devam etmesine karar verenin kendisi değil de tren olduğu duygusu. Bordeaux'ya kadar üç saat boyunca durak olmayacaktı, geri dönme olasılığı da.

Saatine baktı. Okuldaki onsuz ilk gün sona eriyordu. Şu dakikalarda altı tane İbranice öğrencisi onu bekliyordu. Saat altıda, çift saatlik dersin ardından bazen onlarla kafeye giderdi, orada onlara İncil'deki metinlerin tarihe uygunluklarından ve rastlantısallıklarından söz ederdi. Teoloji okumak isteyen ve en çok çaba gösteren Ruth Gauschi ile David Lehmann kafeye gitmemek için sık sık bahane bulurlardı. Bir ay önce onlara nedenini sormuştu. Kaçamak yanıt vermiş, Gregorius'un onların elinden bir şey aldığı duygusuna kapıldıklarını söylemişlerdi. Elbette, bu metinler de dilbilimsel açıdan incelenebilirlerdi. Ama ne de olsa Kutsal Kitap'taydı onlar.

Gregorius, kapalı gözkapaklarının ardında müdüre İbranice dersi için bir teoloji öğrencisini işe almasını önerdi, kendisinin eski bir kız öğrencisini. Bakır rengi saçlı bu kız eskiden Florence'in oturduğu sırada oturmuştu. Ama Gregorius'un bunun bir tesadüf olmayacağı umudu gerçekleşmemişti.

Kafasının içi birkaç saniye tam anlamıyla boşaldı, sonra Portekizli kadının yüzünü tam karşısında gördü, bembeyaz, neredeyse saydamdı, başını kuruladığı havlunun altından görünmüştü. Bir kez daha okulun tuvaletinde, aynanın karşısında durdu Gregorius ve gizemli kadının alnına yazdığı telefon numarasını silmek istemediğini hissetti. Bir kez daha kürsüsünde otururken ayağa kalktı, ıslak paltosunu askıdan aldı ve sınıftan çıktı.

Português. Gregorius irkildi, gözlerini açtı ve Fransa'nın dümdüz topraklarına baktı, güneş ufuk çizgisine yaklaşıyordu. Düşsel bir enginlikte yok olan bir melodiye benzeyen kelime birden silindi, duyulmaz oldu. Gregorius o sesin büyüleyici tınısını geri getirmeye çalıştı ama hızla silinen bir yankıdan başka bir şey bulamadı; boşuna çabalaması, bu çılgın yolculuğun üstüne kurulduğu o değerli kelimenin elinden kayıp gittiği duygusunu güçlendirdi. Dil kursunun plağındaki konuşmacının o kelimeyi nasıl telaffuz ettiğini iyi bilmesinin de bir yararı olmadı Gregorius'a.

Tuvalete gidip yüzünü uzun uzun klor kokulu suyun altına tuttu. Yerine dönünce soylu Portekizlinin kitabını çantasından çıkardı ve bir sonraki bölümü çevirmeye başladı. İlk başta, öncelikle ileriye doğru bir kaçıştı bu, az önce yaşadığı dehşete rağmen bu yolculuğa inanmaya devam etmeyi var gücüyle denemesiydi. Ama daha ilk cümleden sonra metin, onu yeniden kendine tutsak etti, tıpkı geceleyin evinin mutfağında olduğu gibi.

NOBREZA SILENCIOSA. SESSİZ SOYLULUK. *Bir hayatın bir daha dönmemek üzere alışıldık yönünden saptığı kritik anların sert ve çarpıcı bir dramatikliği olduğuna ve insanın ruhunda içten içe şiddetli bir kaynama oluştuğuna inanmak hatadır. Kafalarının içi bir bulvar gazetesine benzeyen ayyaş gazeteciler, projektör ışığı meraklısı film yapımcıları ve yazarların hazırlayıp sundukları zevksiz bir masaldır bu. Aslında, hayata yön veren olayların altında çoğunlukla inanılmaz derecede sessiz bir dramatiklik gizlidir. Patlamaya, yükselen alevlere ve yanardağın lav püskürtmesine o kadar benzemez ki, yaşandığı anda o deneyim çoğu kez fark edilmez bile. Devrimsel etkisi ortaya çıkarken ve bir hayatın bambaşka bir ışığa bürünüp yepyeni bir melodiye kavuşmasını sağlarken, sessizce yapar bunu; ve bu muhteşem sessizlikte yatar onun asıl soyluluğu.*

Gregorius zaman zaman başını metinden kaldırıyor, dışarıya, batıya bakıyordu. Kararmakta olan gökyüzünde kalan aydınlıkta denizin

hissedilmeye başlandığını düşündü. Sözlüğü kenara bırakıp gözlerini yumdu.

Denizi bir kez daha görebilseydim keşke, demişti annesi ölümünden altı ay önce, sonunun geldiğini sezdiğinde, *ama buna gücümüz yetmez ki.*

Hangi banka bana kredi verir ki, dediğini duymuştu babasının Gregorius, *hem de böyle bir şey için.*

Böyle mücadele etmeden boyun eğdiği için babasını kınamıştı Gregorius. Ve sonra –o sıralarda Kirchenfeld'de liseye gidiyordu– kendisini çok şaşırtan bir şey yapmıştı, öyle ki sonradan, bunun gerçekte yaşanmadığı duygusundan hiç kurtulamamıştı.

Martın sonu, ilkbaharın ilk günüydü. İnsanlar paltolarını çıkarıp kollarına almışlardı, barakanın açık pencerelerinden içeri ılık hava doluyordu. Lisenin ana binasında yer sıkıntısı doğduğundan birkaç yıl önce bir baraka kurulmuştu, lise son sınıf öğrencilerini oraya yerleştirmek de bir gelenek olmuştu. Barakaya geçmek böylece olgunluk sınavının ilk adımı sayılıyordu. Özgürlük ve korku duyguları birbirini dengeliyordu. *Bir yıl daha, ondan sonra bitecek bu... Bir yıl daha, sonra mutlaka...* Bu değişken duygular, öğrencilerin ayaklarını sürüye sürüye barakaya gidiş biçimlerinde ve tarzlarında ifadelerini buluyorlardı, hem laubali hem ürkektiler. Şimdi bile, kırk yıl sonra trenle Irún'a giderken, o zamanlar hangi duygular içinde olduğunu hissedebiliyordu Gregorius.

Öğle sonrası Yunancayla başladı. Dersi veren Kägi'den önceki lise müdürüydü. Akla gelebilecek en güzel Yunanca elyazısına sahipti, resim çizer gibi yazıyordu harfleri, özellikle kavisler –örneğin omega ya da tetadakiler ya da etanın aşağıya çekilen ucu– tam bir kaligrafi örneğiydi. Yunancayı seviyordu adam. *Ama yanlış biçimde seviyor,* diye düşündü Gregorius sınıfın arkasında oturduğu yerde. Sevme tarzı, kibirli bir tarzdı. Sorun, kelimeleri törensel bir havayla yazması değildi. Böyle olsaydı hoşuna giderdi Gregorius'un. Ama bu adam en az bilinen, en zor fiil çekimlerini ustalıkla yazarken, *kelimeleri* değil, bunların üstesinden gelebilen biri olarak *kendini* kutsuyordu. Böylece kelimeler adamın üzerinde kendine taktığı birer süs oluyorlardı sanki, boynundan hiç çıkarmadığı benekli papyon kravata benzer bir şeye dönüşüyorlardı. Yazarken, şövalye yüzüklü elinden akıp gidiyorlardı, sanki onlar da o

şövalye yüzükle aynı türdendiler, yararsız incik boncuk yani; ve aynı derecede gereksiz. Ve böylece, Yunanca kelimeler *Yunanca* kelimeler olmaktan çıkıyorlardı. Sanki şövalye yüzüğün altınının tozu o kelimelerdeki Yunanca özelliği çözüp ayırıyor, bu özellik kelimeleri salt kendileri için seven kişiye açıyordu kendini. Şiir, müdürün gözünde zarif bir mobilya, seçkin bir şarap ya da kibar bir gece kıyafeti gibiydi. Gregorius, müdürün bu kendini beğenmişliğiyle, Akhilleus'un ve Sophokles'in dizelerini kendisinden çaldığını hissetmişti. Yunanistan'daki tiyatrolar hakkında bir şey bilmiyor gibiydi müdür. Ya da hayır, onlar hakkında her şeyi biliyordu, sık sık giderdi oraya, güneş yanığı bir tenle döndüğü kültür gezilerine çıkardı. Ama hiçbir şey *anlamazdı* bundan, Gregorius bununla ne demek istediğini ifade edemese de.

Barakanın açık duran penceresine doğru bakmış ve annesinin sözlerini düşünmüştü, ikisinin arasında ne gibi bir bağ olduğunu açıklayamasa da, bu cümle, müdürün kendini beğenmişliğine duyduğu öfkeyi iyice köpürtmüştü. Kalbinin atışlarını boğazında duyuyordu. Tahtaya bir göz atınca, müdürün başladığı cümleyi bitirmesine ve sonra belki de açıklama yapmak üzere öğrencilere dönmesine daha zaman olduğuna emin oldu. Sınıftakiler kamburlarını çıkarmış yazmaya devam ederlerken Gregorius sandalyesini sessizce geriye itti. Açık duran defterini masada bıraktı. Sürpriz bir saldırıya hazırlanan biri gibi gerginlik yüklü bir yavaşlıkla açık pencereye doğru iki adım attı, pervaza oturdu, bacaklarını aşağı sallandırdı – dışarıdaydı.

İçeride gördüğü son şey, kızıl saçlı, çilli ve gümüş bakışlı –kalın camlı, çirkin çerçeveli gözlük takan çocuğa takılan bakışlarının hep alaycı olması çocuğu umutsuzluğa düşürürdü– Eva'nın şaşkın ve eğlenen yüzüydü. Kız sıra arkadaşına dönüp saçlarının içine bir şey fısıldadı. "İnanılmaz!" demişti herhalde. Her fırsatta böyle derdi. Bu yüzden adı *İnanılmaz*'a çıkmıştı. Kendisine takılan adı duyduğunda da, "İnanılmaz!" demişti.

Gregorius hızlı adımlarla Bären Meydanı'na gitmişti. Pazar kurulmuş, tezgâhlar yan yana dizilmişti, insanlar zorlukla geçebiliyorlardı. Kalabalık yüzünden tezgâhlardan birinin önünde durmak zorunda kalınca gözü açık duran kasaya takıldı, bozuk paralar için ayrı, kâğıt paralar için ayrı bölmesi olan basit bir metal kutuydu bu, kâğıt paralar iri bir tomar halindeydi. Pazarcı kadın eğilmiş tezgâhın altında bir şeyler yapıyordu, kaba, kareli bir

kumaşın örttüğü iri kıçı havaya dikilmişti. Gregorius gözlerini insanların üzerinde dolaştırarak yavaşça kasaya sokulmuştu. İki adımda tezgâhın arka tarafına geçmiş, kâğıt para tomarını bir çırpıda kasadan almış ve kalabalığa karışmıştı. Soluk soluğa istasyona giden dik yolu tırmanırken ve adımlarının hızını kesmeye çalışırken arkasından birisinin seslenmesini bekledi ya da birinin gelip kendisini yakalamasını. Ama hiçbir şey olmamıştı.

Gregorius‘un ailesi Länggasse‘de, sıvası kirlenmiş bir apartmanda oturuyordu, sabahtan akşama kadar lahana kokan apartmana girdiğinde Gregorius hasta annesinin odasına girmiş gibi oldu, çok yakında denizi göreceğini müjdeleyerek şaşırtmak istiyordu onu. Ancak son katın sahanlığına ve dairelerinin kapısına geldiğinde bütün bunların olanaksız, adeta budalaca olduğunun farkına vardı. Bunca parayı nereden bulduğunu önce annesine, sonra da babasına nasıl açıklayacaktı? O ki yalancılık konusunda hiçbir deneyimi yoktu.

Bärenplatz‘a dönerken yolunun üstündeki bir yerden bir zarf aldı, kâğıt para tomarını içine koydu. Kareli eteklikli pazarcının tezgâhına vardığında kadının yüzü ağlamaklıydı. Ondan meyve satın aldı ve o tezgâhın öteki ucunda tartıyla meşgulken Gregorius zarfı meyvelerin altına soktu. Teneffüs sona ermeden az önce okula dönmüştü bile, açık pencereden barakaya girdi ve yerine oturdu.

Eva onu görünce, “İnanılmaz!” dedi ve ona o güne kadar

olduğundan daha saygılı davranmaya başladı. Ama bu, Gregorius'un sanmış olduğu kadar önemli değildi. Geçirdiği son bir saatte kendisiyle ilgili keşfinin, içinde bir dehşet duygusu değil de büyük bir şaşkınlık doğurmuş olması daha önemliydi ve bu şaşkınlık haftalarca sürecekti.

Tren Bordeaux garından ayrılıp Biarritz yönüne hareket etti. Neredeyse gece olmuştu, Gregorius camda kendini gördü. Hayatını, eski, suskun kelimeleri, onları her şeyin üstünde tutacak kadar sevmeye başlayan kişi yerine, o gün kasadan parayı alan kişi belirlemiş olsaydı, nasıl biri olurdu? O günkü ve bugünkü kaçışın ortak noktası neydi? Ortak bir noktaları var mıydı?

Gregorius, Prado'nun kitabını eline aldı, Hirschengraben'deki İspanyol kitabevinin sahibinin tercüme ettiği kısa notu bulana kadar sayfaları çevirdi:

İçimizde olanın ancak küçük bir kısmını yaşayabiliyorsak, gerisine ne oluyor?

Biarritz'de bir kadınla bir erkek girdiler kompartımana, Gregorius'un karşısındaki koltukların önünde durup ayırttıkları yerleri tartıştılar. *Vinte e oito.* Gregorius'un, yinelenen hecelerin Portekizce kelimeler olduğunu algılaması ve tahmin ettiği şeyi doğrulaması zaman aldı: Yirmi sekiz. O iki kişinin söyledikleri üzerinde yoğunlaştırdı dikkatini; ve o anı izleyen yarım saat içinde zaman zaman sökebildiği kelimeler oldu, ama pek azdı bunların sayısı. Yarın sabah, insanların söylediklerinin çoğunun anlaşılmadan geçip gideceği bir şehirde inecekti trenden. Bubenbergplatz'ı, Bärenplatz'ı, Bundesterrasse'yi, Kirchenfeld Köprüsü'nü düşündü. O arada dışarıda hava kapkaranlık olmuştu. Gregorius parasını, kredi kartını ve yedek gözlüğünü eliyle yokladı. Korkuyordu.

Fransa sınırındaki Hendaye istasyonuna girdi tren. Kompartıman boşaldı. Portekizliler bunun farkına vardıklarında dehşet içinde raftaki çantalarına uzandılar. *"Isto ainda não é Irún,"* dedi Gregorius: Henüz Irún'a gelmedik. Dil kursunun plaklarından alınma bir cümleydi bu, yalnızca yer adı değişikti. Gregorius'un savruk telaffuzu ve kelimeleri peş peşe sıralamadaki yavaşlığı yüzünden tereddüt etti Portekizliler. Ama pencereden dışarı bakıp istasyondaki tabelayı gördüler. *"Muito obrigada,"* dedi kadın. *"De nada,"*

diye yanıtladı onu Gregorius. Portekizliler yerlerine oturdular, tren hareket etti.

Gregorius bu sahneyi hiç unutmayacaktı. Gerçek dünyada kullandığı ilk Portekizce kelimelerdi bunlar ve etkili olmuşlardı. Kelimelerin bir etkisinin olması, bir insanı harekete geçirmesi, durdurması, güldürüp ağlatması: Daha çocukken bile bir muamma gibi gelirdi bu ona ve bundan etkilenmekten hiç geri kalmamıştı. Nasıl başarıyordu bunu kelimeler? Büyüye benzemiyor muydu? Ama bu dakikada muamma her zamankinden de büyüktü, çünkü daha dün sabah hiç bilmediği kelimelerdi bunlar. Birkaç dakika sonra *Irún* istasyonuna adım attığında bütün korkusu silinmişti, sert adımlarla yataklı vagona doğru ilerledi.

6

Ertesi sabaha kadar İber Yarımadası'nı boydan boya geçecek olan tren hareket edip de, istasyonun solgun ışıklarını bir bir geride bırakarak karanlığa daldığında saat ondu. Gregorius'un iki yanındaki kompartımanlar boş kalmıştı. Yemekli vagon tarafında, iki kompartıman ötede, ince, uzun boylu, saçları kırlaşmış bir adam kompartımanının kapısına yaslanmıştı. *"Boa noite,"* dedi, gözleri buluştuğunda. *"Boa noite,"* dedi Gregorius da.

Beceriksiz telaffuzu duyduğunda yabancının yüzünden bir gülümseme geçti. Zarif hatlı, duru, keskin ifadeliydi yüzü, soylu ve yaklaşılmaz bir havası vardı. Adamın koyu renkli kıyafetinin zarafeti göz alıyordu, Gregorius'a bir operanın fuayesini çağrıştırdı. Sadece gevşetilmiş kravatı uyumsuz kaçıyordu. Adam kollarını yeleğinin üzerinde kavuşturdu, başını da kapıya yasladı ve gözlerini kapadı. Gözleri kapalıyken bembeyaz duran yüzünden yorgunluk okunuyordu, bu yorgunluğun nedeni yalnızca saatin geç oluşu

değildi, başka şeyler de vardı mutlaka. Tren birkaç dakika sonra tam hızına kavuşunca adam gözlerini açtı, başıyla Gregorius'u selamladı, kompartımanına girip gözden kayboldu.

Gregorius uyuyabilmek için neler vermezdi, oysa yattığı yerden duyulan tekerleklerin tekdüze takırtısının bile bir yararı olmadı. Doğruldu, alnını cama dayadı. Issız, küçük istasyonlar kayıp geçti yanından, bulanık, müphem ışık topları, ok gibi geçen, okunamayan yer adları, bir kenara çekilmiş bagaj arabaları, istasyon bekçisinin kulübesinde kasketli bir kafa, sahipsiz bir köpek, direğe dayalı bir sırt çantası, üstünden görünen bir tutam sarı saç. İlk Portekizce kelimelerde gösterdiği başarıyla birlikte gelen güven duygusu dağılmaya başladı. *Telefon etmeniz yeterli. Gece ya da gündüz.* Doxiades'in sesini duydu ve yirmi yıl önceki ilk karşılaşmalarını düşündü, o zamanlar aksanı daha belirgindi doktorun.

"Kör mü? Hayır. Yalnızca göz bakımından şanssızsınız. Ağtaba-kasını düzenli olarak kontrol edeceğiz. Hem artık lazer var. Paniğe gerek yok." Kapıya giderken durmuş, gözlerini dikip Gregorius'a bakmıştı. "Başka bir sıkıntınız var mı?"

Gregorius bir şey demeden başını iki yana sallamıştı. Florence'le boşanacaklarını anladığını ancak birkaç ay sonra söylemişti ona. Yunanlı başını sallamıştı, şaşırmış görünmüyordu. *Bazen bir şeyden korkar insan, çünkü başka bir şeyden korkmaktadır,* demişti.

Gregorius gece yarısından az önce yemekli vagona gitti. Kır saçlı adam dışında kimse yoktu orada, o da garsonla satranç oynuyordu. Garson Gregorius'a aslında vagonun kapalı olduğunu ima etti, ama sonra yine de bir şişe madensuyu getirdi ona, eliyle masalarına davet etti. Gregorius, gözünde altın çerçeveli bir gözlük olan az önceki adamın garsonun kurnazca bir tuzağına düşmek üzere olduğunu hemen gördü. Elini taşın üzerine koyan adam onu ileri sürmeden önce Gregorius'a baktı. Gregorius başını hayır anlamında sallayınca adam elini geri çekti. Nasırlı elleri, satranca uygun bir beyni olduğunu akla getirmeyen kaba yüz hatları olan garson şaşırarak başını kaldırdı. Altın çerçeveli gözlük takan adam satranç tahtasını Gregorius'a doğru çevirdi, eliyle işaret ederek oyuna devam etmesini istedi. Uzun ve zorlu bir mücadele oldu, garson pes ettiğinde saat

ikiye geliyordu. Daha sonra adamın kompartımanının kapısında durduklarında adam Gregorius’a nereden geldiğini sordu, sonra da Fransızca konuştular. İki haftada bir bu trenle yolculuk ettiğini söyledi adam, bu garsonu bir tek kez yenebilmişti, oysa genellikle rakibini yenerdi. Kendini tanıttı: José António da Silveira. Dediğine göre işadamıydı ve Biarritz’e porselen satıyordu, uçaktan korktuğu için de trenle yolculuk ediyordu.

“Korkularımızın asıl nedenlerini bilen var mı?” diye sordu bir sessizlikten sonra adam, yüzünde yine Gregorius’un daha önce fark ettiği yorgunluk belirtisi vardı.

Babasının küçük işletmesini kendisinin nasıl devraldığını ve büyük bir şirket haline getirdiğini anlatırken anlaşılır ama genelde yanlış kararlar vermiş bir başkasından söz eder gibiydi. Boşanmasından ve hemen hemen hiç görmediği iki çocuğundan bahsederken de aynı tutumunu sürdürdü. Sesinden hayal kırıklığı ve keder okunuyordu, ama bu iki duyguya kendine acımanın dahil olmaması etkiledi Gregorius’u.

“Sorun,” dedi Silveira, tren Valladolid istasyonunda dururken, “hayatımızı kuşbakışı görememememiz. Ne ileriye ne de geriye doğru. Eğer her şey yolunda gidiyorsa şanslıyız demektir.” Görünmeyen bir çekiç yoklarcasına frenlere dokundu. “Siz bu trene neden bindiniz peki?”

Gregorius hikâyesini anlatırken Silveira’nın yatağında oturuyorlardı. Kirchenfeld Köprüsü’ndeki Portekizli kadına hiç değinmedi. Böyle bir şeyi ancak Doxiades’e anlatabilirdi, bir yabancıya değil. Silveira, Prado’nun kitabını getir demediği için memnundu Gregorius. Bir başkasının kitabı okuyup fikrini söylemesini istemiyordu.

Hikâyesini bitirdiğinde ikisi de konuşmadılar. Silveira’nın içi kıpır kıpırdı. Gregorius onun şövalye yüzüğünü parmağında çevirmesinden, kendisine kısa, ürkek bakışlar atmasından anlıyordu bunu.

“Ve ayağa kalkıp okuldan çıktınız? Öylece?”

Gregorius başını salladı. Bu konuyu açtığı için birden pişmanlık duydu; sanki değerli bir şey tehlikeye atılmış oluyordu. Uyumaya çalışacağını söyledi adama. O zaman Silveira bir not defteri çıkardı. Acaba Gregorius, Marcus Aurelius’un insanın kendi ruhundaki heyecanlar hakkında

söylediklerini tekrar edebilir miydi? Gregorius kompartımanından çıkarken Silveira not defterinin üzerine eğilmiş, elindeki kalemle kelimelerin üzerinden geçiyordu.

Gregorius rüyasında kırmızı sedir ağaçları gördü, *Cedros vermelhos* kelimeleri aldatıcı bir bataklık ışığı gibi huzursuz uykusunun içinden durmadan geçiyorlardı. Prado'nun notlarının yayımlandığı yayınevinin adıydı bu. O ana kadar bu ada özellikle dikkat etmemişti. Ancak Silveira yazarı nasıl bulacağını sorduğunda öncelikle bu yayınevini araması gerektiği gelmişti aklına. Belki de kitabı yazarın kendisi bastırıp yayımlamıştı diye düşündü Gregorius uykuya dalarken, o zaman kırmızı sedir ağaçlarının ancak Amadeu de Prado'nun bildiği bir anlamı olabilirdi. Rüyasında, dudaklarında o gizemli ad, koltuğunun altında telefon defteri, Lizbon'un insanı yoran, yokuşlu sokaklarına girip çıkıyordu; yüzü olmayan, tepeler üzerine kurulu olduğundan başka hakkında bir şey bilmediği bir şehirde kaybolmuştu.

Saat altıya doğru uyanıp kompartımanının camından SALAMANCA adını gördüğünde, bu konuda önceden en ufak bir uyarı bulunmamasına rağmen, belleğinde kırk yıldır kapalı kalmış bir baraj kapağı açıldı. İlk çıkan, bir başka şehrin adıydı: *Isfahan.* Okulu bitirdikten sonra gitmek istediği İran'daki o şehrin adı birden çıkıvermişti ortaya. İçinde onca gizemli yabancılık barındıran o ad, o dakikada Gregorius'u, yaşamayı göze alamadığı bir başka olası hayatın şifresiymiş gibi etkiledi. Tren Salamanca istasyonundan ayrılırken, içinde o öteki hayatın hem açıldığı hem kapandığı duyguları, uzun zaman sonra bir kez yaşadı Gregorius.

Her şey, İbranice öğretmeninin, bir yıl dolduğunda Hz. Eyüb'ün kitabını okutturmasıyla başlamıştı. Cümleleri anladıkça, kitap kendisini Doğu'nun tam içine götüren bir yol açtıkça Gregorius sanki mest olmuştu. Karl May'ın kitaplarında Doğu çok Almansıydı, hem yalnızca dili yüzünden değil. Sondan başa doğru okunan bu kitapta Doğu'nun sesi Doğu gibi çıkıyordu. Temanlı Elifaz, Şuahlı Bildat, Naamalı Sofar. Hz. Eyüb'ün üç dostu. Salt adlar bile, baştan çıkarıcı yabancılıkları içinde okyanusların ötesinden gelir gibiydiler. Nasıl da muhteşem, düş gibi bir dünyaydı!

Ondan sonra bir süre oryantalist olmak istemişti. *Şark*'ı bilen biri, bu kelimeyi seviyordu, insanı Länggasse'den alıp parlak bir ışığa çıkarıyordu. Mezuniyet sınavına girmeden az önce Isfahan'da bir özel öğretmenlik

kadrosu için başvuruda bulunmuştu, İsviçreli bir sanayici çocukları için öğretmen arıyordu. Gregorius‘un babası, istemeyerek –oğlu için kaygılanıyor ama aynı zamanda oğlu giderse geride bırakacağı boşluktan da korkuyordu– ona Farsça dilbilgisi kitabı için gerekli olan on üç frank otuz kuruşu vermişti, Gregorius da Doğu‘nun yeni şifrelerini odasının duvarındaki küçük tahtaya yazmıştı.

Ama sonra bir rüya Gregorius‘u rahat bırakmamıştı, sanki sabaha kadar görüyordu bu rüyayı. Kolay anlaşılır ve basit bir rüyaydı, çektiği eziyetin bir kısmı da onun böyle olmasındandı, rüyayı görmeye devam ettikçe daha da basitleşiyordu. Çünkü aslında rüya bir tek tablodan oluşuyordu: İran‘ın yakıcı soluğu, Doğu‘nun sıcak kumlarını, beyaz ve yakıcı çöl kumunu, Gregorius‘un gözlüğüne savuruyordu, bu kum orada ateşten bir kabuk olarak yapışıp kalıyor, görmesini engelliyor, gözlüğünün camlarını eritiyor, sonra da gözlerinin içine doluyordu.

Rüyanın bir türlü peşini bırakmadığı, gündüzleri bile rahatsız ettiği iki-üç haftadan sonra Farsça dilbilgisini geri verip babasına parasını iade etmişti. Babasının almadığı üç frank otuz kuruşu küçük bir kutuya koymuş ve sanki elinde İran parası varmış gibi hissetmişti.

Doğu‘nun yakıcı kumlarından duyduğu korkuyu alt edip oralara gitmiş olsaydı ne olurdu? Gregorius, Bären Meydanı‘nda pazarcı kadının kasasına nasıl da soğukkanlılıkla elini soktuğunu düşündü. Isfahan‘da karşılaşacaklarıyla baş etmesine bu soğukkanlılık yetecek miydi? *Papirüs.* Onlarca yıl şaka saydığı, kendisine hiçbir zarar veremeyecek o kelime, birden neden canını yakar olmuştu?

Gregorius yemekli vagona girdiğinde Silveira’nın tabağı boşalmıştı, bir gece önce ilk Portekizce kelimelerini söylediği Portekizliler de ikinci fincan kahvelerini içiyorlardı. Son bir saattir uyanık olarak yatağında yatmış ve saat dokuza doğru liseye girip mektupları bina amirine verecek olan postacıyı düşünmüştü. Bugün kendi mektubu da onların arasında olacaktı. Kägi gözlerine inanamayacaktı. Mundus onun hayatından çıkıp gitmişti. Herkes gidebilirdi ama o değil. Haber etrafa yayılacak, üst katlarda, alt katlarda, girişin önündeki basamaklarda oturan öğrenciler arasında başka şey konuşulmayacaktı.

Gregorius aklından meslektaşlarını geçirmiş, neler düşüneceklerini, hissedeceklerini ve söyleyeceklerini hayal etmişti. Bu arada, yıldırım düşmüşçesine içini yakıp geçen bir keşifte bulunmuştu: Meslektaşlarından hiçbirinin ne yapacağından emin değildi. İlkin başka türlüydü görünüm: Örneğin Burri, binbaşı ve sadık bir kilise müdavimi, anlaşılmaz, neredeyse anormal ve ayıp bulurdu, şimdi ders ne olacaktı; geçenlerde boşanmış olan Anita Mühletaler düşünceli bir tavırla başını eğerdi, kendisi yapmasa da böyle bir şeyi anlayabilirdi; Saas Fe'li kadın düşkünü ve gizli anarşist Kalbermatten, öğretmenler odasında belki şöyle derdi: “Neden olmasın?”; asık suratı ışıltılı adıyla tam bir tezat oluşturan Fransızca öğretmeni Virginie Ledoyen ise, bu haberi sert bir yargıç gibi bakarak karşılardı. Bütün bunlar ilk başta çok net göründü. Ama sonra Gregorius'un aklına tutucu aile babası Burri'yi birkaç ay önce bir sarışının yanında gördüğü geldi, mini etekli kadın bir tanıdıktan daha öteymiş gibiydi; öğrenciler gemi azıya aldıklarında Anita Mühletaler'in ne kadar dar kafalı davranabildiğini; Kägi'ye karşı koymak gerektiğinde Kalbermatten'in ne kadar korkak olabildiğini; ve Virginie Ledoyen'i de, ona yağ çekmeyi bilen öğrencilerinin parmaklarında oynatabildiklerini, sert kararlarından ne kadar kolay vazgeçirtebildiklerini düşündü.

Bütün bunlardan bir şey çıkartılabilir miydi? Kendisine ve şaşırtıcı hareketine alacakları tavrı anlayabilir miydi? Açığa vurmasalar da anlayış gösterirler miydi, hatta gizli gizli gıpta ederler miydi? Gregorius yerinden doğrulup zeytin ağaçlarının gümüşsü parıldayan yeşiline bulanmış manzaraya bakmıştı. Bunca yıldır meslektaşlarıyla arasındaki yakınlığın, aldatıcı bir alışkanlığa dönüşmüş katı bir bilgisizlik olduğu çıkmıştı ortaya. Hem onların ne düşündüklerini bilmek Gregorius için önemli miydi – gerçekten *önemli* miydi? Bunu bilmemesinin nedeni yalnızca uykusuz kalmış kafası mıydı, yoksa hep var olmuş, ama toplumsal ritüellerin arkasına gizlenmiş bir yabancılığın mı farkına varmaktaydı?

Geceyi yaşayan kompartımanın loş ışığında geçirgenleşen –dışarı çıkmaya çabalayan duygular için geçirgen, dışarıdan bakıp bu duyguları çözmeye çalışan kişi için geçirgen– yüzle karşılaştırıldığında bu sabah Silveira'nın yüz hatları anlaşılmazdı. İlk bakışta, battaniye ve dezenfektan kokulu kompartımanın sağladığı yakınlık içinde hiç tanımadığı bir adama içini dökmüş olmaktan pişmanlık duyar gibi görünüyordu, Gregorius da onun masasına çekinerek oturdu. Ama çok geçmeden anladı: O gergin,

serinkanlı yüz hatlarında okunan şey, kendini geri çekme ve karşısındakini itme değildi, temkinli bir itidaldi, Gregorius ile olan karşılaşmanın Silveira'nın içinde karmaşa yarattığını, şaşırtıcı duygular doğurduğunu ve onun bunlarla bir bağ kurmaya çalıştığını gösteriyordu.

Silveira fincanının yanındaki telefonu gösterdi. "İş ortaklarımı konaklattığım otelde sizin için bir oda ayırttım. İşte adresi."

Arkasında bilgiler yazılı bir kartvizit uzattı Gregorius'a. Yolculuk bitmeden işle ilgili bazı belgeleri incelemesi gerektiğini söyledi ve ayağa kalkmaya davrandı. Ama sonra yeniden arkasına yaslandı, şimdi Gregorius'a bakış tarzından içinde bir şeylerin harekete geçmiş olduğu belli oluyordu. Hayatını eski dillere adamış olmaktan hiç pişmanlık duyup duymadığını sordu Gregorius'a. Mutlaka çok sakin, her şeyden elinizi eteğinizi çekerek yaşıyor olmalısınız dedi.

Can sıkıcı biri miyim? Bir zamanlar Florence'e sormuş olduğu bu sorunun dünkü yolculukta kafasını nasıl meşgul ettiği geldi Gregorius'un aklına, düşündükleri bir miktar yüzüne yansımış olmalı ki Silveira ürktü, sözlerini yanlış anlamamasını istedi, sadece kendisininkinden çok farklı olması gereken böyle bir hayat sürmenin nasıl bir şey olduğunu gözünün önüne getirmeye çalışıyordu.

İstediğim hayat buydu, dedi Gregorius, daha bu kelimeler kafasında biçimlenirken, bunları söylerkenki kararlılığının inat da

barındırdığını dehşetle sezdi. Daha iki gün önce, Kirchenfeld Köprüsü'ne adım atıp Portekizli kadını gördüğünde böyle bir inada gerek duymamıştı. Aynı şeyi söylerdi, ama kelimelerinde en ufak bir inat olmazdı, sıradan, sakin bir soluk gibi çıkarlardı ağzından.

Öyleyse burada işiniz ne? Gregorius korkuyordu bu sorudan, bir an o zarif Portekizli gözüne bir işkenceci gibi göründü.

Silveira, Yunanca ne kadar zamanda öğrenilir diye soruyordu. Gregorius derin bir soluk aldı, soruyu uzun uzadıya yanıtlamaya girişti. Acaba Gregorius ona, şu peçetenin üzerine birkaç İbranice kelime yazabilir miydi diye sordu Silveira.

Tanrı ışık olsun diye buyurdu ve ışık oldu, diye yazdı Gregorius ve sonra adamın anlaması için çevirdi.

Silveira'nın telefonu çaldı. Konuşması bittiğinde, gitmesi gerektiğini söyledi. Peçeteyi ceketinin cebine soktu. "Işık nasıl deniyordu?" diye sordu ayağa kalkarken ve kapıya doğru giderken o kelimeyi kendi kendine tekrarladı.

Dışarıda görünen Tejo ırmağı olmalıydı. Gregorius irkildi: Demek Lizbon'a az kalmıştı. Kondüktörün rahat koltuklu normal bir kompartımana dönüştürdüğü kompartımanına girdi, pencerenin yanına oturdu. Yolculuğun sona ermesini istemiyordu. Lizbon'da ne yapacaktı? Kalacağı otel belliydi. Otel görevlisine bahşiş verir, kapıyı kapatır, dinlenirdi. Ya sonra?

Kararsızca Prado'nun kitabını eline aldı, sayfaları çevirdi.

SAUDADE PARADOXAL. ÇELİŞKİLİ ÖZLEM. *Tam 1922 gün, babamın beni gönderdiği ve ülkedeki en disiplinli okul olduğu söylenen liseden içeri girdim. "Âlim olmana gerek yok," dedi babam ve gülümsemeye çalıştı ama her zamanki gibi beceremedi. Daha üçüncü gün, altlarında ezilmemek için günleri saymam gerektiğini anladım.*

Gregorius sözlükte *ezmek* fiilini ararken tren Lizbon'un Santa Apolónia garına girdi.

O birkaç cümle Gregorius'u kendine tutsak etmişti. Portekizlinin dış hayatı hakkında bir şeyler anlatan ilk cümlelerdi onlar. Disiplinli bir lisede öğrenci, günleri sayıyor, çoğunlukla gülümsemeyi beceremeyen bir babanın oğlu. Öteki cümlelerden fışkıran bastırılmış hiddetin kaynağı orada mıydı? Gregorius nedenini açıklayamasa da bu hiddetle ilgili daha fazla şey bilmek istiyordu. Bu şehirde yaşamış olan birinin portresindeki ilk fırça vuruşlarını görüyordu şimdi. Kendisiyle daha fazla ilgilenmek istediği birinin. Sanki şehir bu cümlelerin içinden büyüyordu ona doğru. Sanki az önce yabancı bir şehir olmaktan çıkmıştı.

Çantasını alıp perona indi. Silveira kendisini beklemişti. Onu taksiye kadar götürdü ve şoföre otelin adresini verdi. "Sizde kartım var," dedi Gregorius'a ve eliyle kısaca selam verip ayrıldı.

7

Gregorius uyandığında ikindi olmuştu, bulutlu bir göğün altındaki şehre karanlık çöküyordu. Otele varır varmaz soyunmadan yatak örtüsünün altına girmiş, aslında bu uykuyu hak etmediği duygusundan kurtulmaksızın deliksiz bir uykuya dalmıştı, hak etmiyordu çünkü yapılacak binlerce şey vardı, adı belli olmayan, ama olmasa da aciliyetinden bir şey kaybetmeyen binlerce şey; tam tersine, o tekinsiz adsızlıkları, adı konulamayan, kötü bir şey olmaması için hemen ele alınması gereken bir şey haline getiriyordu onları. Banyoda yüzünü yıkarken, uyku mahmurluğuyla birlikte bir şeyleri kaçırmaktan ve bu yüzden bir suç üstlenmekten duyduğu korkunun da akıp gittiğini hissedip rahatladı.

Ondan sonra bir saat boyunca camın önünde oturdu ve boşuna bir çabayla düşüncelerini düzene sokmaya çalıştı. Ara sıra gözü, boşaltılmadan bir köşede duran bavuluna gidiyordu. Gece olunca aşağıya, resepsiyona indi ve Zürih'e ya da Cenevre'ye o gece uçak olup olmadığını öğrenmek için havaalanına telefon ettirdi. Yoktu, asansörle yukarı çıkarken içinin ne kadar rahatladığını hissedince şaşırdı. Sonra karanlıkta yatağında oturdu, bu şaşırtıcı rahatlamayı anlamlandırmaya çalıştı. Doxiades'in numarasını

çevirdi, on kez çaldırıp kapattı. Amadeu de Prado'nun kitabını açtı, gardayken kaldığı yerden okumaya devam etti.

Dersin başladığını duyuran ve rahipleri ibadete çağırırcasına çıngırdayan çanın sesini günde altı kez duyardım. Tam 11532 kez, beni avlunun kapısından çıkartıp limana, daha sonra dudaklarımdaki tuzu yalayacağım bir geminin küpeştesine gönderen hayal gücümün peşine takılacağıma, dişlerimi sıkarak avludan döndüm, o kasvetli binaya girdim.

Şimdi, otuz yıl sonra, durmadan aynı yere geri dönüyorum. Dönmem için en küçük geçerli bir neden yok. Öyleyse niye? Girişin önündeki yosun tutmuş, ufalanan basamaklarda otururken, kalbimin neden yerinden çıkacakmış gibi çarptığını bilmiyorum. Güneş yanığı bacaklarıyla, pırıl pırıl saçlarıyla evlerindeymiş gibi rahatça binaya girip çıkan öğrencileri görünce neden imreniyorum onlara? Nelerine imreniyorum? Geçenlerde, sıcak bir günde, pencereler açıkken bazı öğretmenlere kulak verdim ve ürkmüş öğrencilerin beni de daha önce titretmiş olan sorulara kekeleyerek verdikleri yanıtları duydum. Bir kere daha orada oturmak – hayır arzuladığım şey kesinlikle bu değildi. Uzun koridorların serin loşluğunda bina amirine rastladım, kuşa benzeyen kafasını öne uzatarak yürüyen bir adamdı, kuşkulu bakışlarla üzerime geldi. "Ne işiniz var burada?" diye sordu, ben yanından geçmişken. Astımlı gibi, dik bir sesi vardı, sanki öbür dünyadaki bir mahkemedeydik. Durdum ama dönüp bakmadım. "Ben bu okulun öğrencisiydim," dedim, sesimin ne kadar boğuk çıktığını duyunca kendime kızdım. Birkaç saniye mutlak, tekinsiz bir sessizlik oldu koridorda. Sonra arkamdaki adam ayaklarını sürüyerek yürüdü. Kendimi suçüstü yakalanmış gibi hissetmiştim. Ama ne yaparken?

Bitirme sınavlarının son gününde hepimiz, okul kasketleri başımızda, sıralarımızın arkasında ayakta durmuştuk, gören bizi hazır ola geçtik sanırdı. Senyor Cortês uygun adımlarla yürüyüp sırayla önümüzde durmuş, her zamanki ciddi yüz ifadesiyle not toplamımızı bildirmiş, gözlerini yüzümüze dikip karnemizi vermişti. Çalışkan sıra arkadaşım karnesini sevinçsiz ve bembeyaz bir suratla almış, kavuşturduğu ellerinin arasında İncil tutar gibi tutmuştu onu. Sınıfın sonuncusu, kızların gözdesi olan, güneş yanığı tenli çocuk, çöpmüş gibi yere atmıştı karnesini. Sonra temmuz gününün öğle sıcağına çıkmıştık. Önümüzde açık ve biçimlendirilmemiş

olarak uzanan, özgürlüğü açısından tüy gibi hafif, belirsizliği açısındansa kurşun gibi ağır onca zamanı nasıl kullanabilirdik, nasıl kullanmalıydık?

İnsanların birbirinden ne kadar farklı olduğunu şimdi anlatacağım sahne kadar çarpıcı ve sert biçimde gözüme sokabilecek bir şeyi ne daha önce yaşadım ne de sonra. Kasketini ilk çıkaran sınıfın sonuncusu oldu; topuklarının üzerinde hızla döndü, avlunun çitinin üstünden aşırtıp yakındaki göle fırlattı; kasket orada suyu emdi, sonunda nilüferlerin altında gözden kayboldu. Üç-dört kasket daha onu izledi, içlerinden biri çite takılıp kaldı. Bunun üzerine sıra arkadaşım kasketini düzeltti, ürkek ve huzursuz görünüyordu, içinde kabaran duyguyu anlamak mümkün değildi. Yarın sabah, artık kasketi giymesi için bir neden olmayınca ne yapacaktı? Ama beni en çok etkileyen, avlunun gölgeli bir köşesinde gördüğüm şey oldu. Tozlu bir çalılığın arkasına gizlenen biri, kasketini okul çantasına sokmaya çalışıyordu. Öylece tıkıştırmak istemediği tereddütlü hareketlerinden açıkça anlaşılıyordu. Kaskete zarar vermeden çantaya sokabilmek için her yolu denedi; sonunda birkaç kitabı çıkararak çantada yer açtı, kitapları, ne yapacağını bilemeden, çaresizlik içinde koltuğunun altına sıkıştırdı. Dönüp çevresine baktığında, utanç verici hareketi sırasında kendisini kimsenin görmemiş olması umudu gözlerinde okunabiliyordu, bir de gözlerini başka yere çevirirse görünmez olacağı gibi çocuksu bir düşüncenin, deneyimlere dayanarak silinmiş son kırıntısı.

Kendi terli kasketimi ellerimde bir o yana bir bu yana nasıl çevirdiğimi bugün bile hissedebiliyorum. Giriş merdiveninin ılık yosunlarının üzerine oturup babamın buyurgan arzusunu düşündüm, doktor olmalıydım – yani babam gibi insanları acılarından kurtarmayı beceren biri. Gösterdiği güven için babamı seviyor, dokunaklı arzusuyla üzerime yüklediği ağır yük yüzünden lanet ediyordum. O arada kız okulunun öğrencileri bizim tarafa gelmişlerdi. "Bittiğine seviniyor musun?" diye sordu Maria João ve yanıma oturdu. Beni inceledi. "Yoksa sonunda üzülüyor musun?"

Beni durmadan okula gitmeye zorlayan şeyin ne olduğunu artık biliyor gibiyim: Okulun avlusundaki o dakikalara geri dönmek istiyorum, gelecek henüz başlamadan geçmişin üzerimizden akıp gittiği o dakikalara. Daha sonra hiç olmadığı gibi, zaman durmuş, soluğunu tutmuştu. Maria João'nun kahverengi dizlerine ve açık renkli giysisinin sabun kokusuna mı geri dönmek istiyorum? Yoksa hayatımın o noktasında bir kez daha durmak

ve beni şimdi olduğum kişi yapan yöne değil de bambaşka bir yöne sapabilmek arzusu mu –düşsel, dramatik arzu mu– içimdeki?

Bu arzuda bir gariplik var, hem çelişki tadı veriyor hem de mantıklı bir tuhaflık. Çünkü böyle bir şey arzulayan kişi, henüz geleceğine adım atmadan bir yol ayrımında duran kişi değil. Çünkü iptal edilemeyecek olanı iptal etmek üzere geri dönmek isteyen kişi, daha ziyade geride bırakılmış, artık geçmiş olmuş bir gelecek tarafından damgalanan kişidir. Acısını çekmemiş olsaydı iptal etmek ister miydi? Bir kez daha ılık yosunların üzerinde oturmak, elimde kasketimi tutmak – zamanın içinde kendimin gerisine yolculuk edebilmek ve kendimi, yani yaşananların damgasını taşıyan kişiyi de bu yolculuğa götürmek gibi mantığa aykırı bir arzu bu. O yaştaki oğlanın, babasının arzusuna karşı çıkarak tıp fakültesinin amfisine adım atmamış olması akla getirilebilir mi – bugün zaman zaman benim dilediğim gibi? Bunu yapıp ben *olabilir miydi? O günlerde, kendime dayanak noktası yapabileceğim acılı deneyimlerim yoktu ki onlardan yararlanarak yol ayrımında başka bir yöne sapmayı dileyebileyim. Öyleyse zamanı geri döndürmenin ve yaşadıklarımı birer birer silerek beni Maria João'nun elbisesinin kokusuna ve kahverengi dizlerinin görünüşüne hayran çocuğa dönüştürmenin bana ne yararı olacaktı? Benim bugün arzuladığım tarzda başka bir yöne sapabilmesi için kasketli çocuğun benden çok farklı olması gerekirdi. Ama böylece bir başkası olsaydı, sonradan o eski yol ayrımına dönmeyi isteyen kişi olamazdı zaten. O çocuk olmayı dileyebilir miyim? Öyle sanıyorum ki onun yerinde olmaktan hoşnut olurdum. Ama bu hoşnutluk, sadece o olmayan ben için geçerli olabilir, ona ait olmayan dileklerin yerine getirilmesi açısından. Eğer gerçekten o olsaydım, gerçekleşmeleri halinde o olmaktan mutlu olacağım dileklerim olamazdı, tıpkı, asla sahip olmadığımı unuttuğum sürece kendi dileklerimin, gerçekleştiklerinde, beni mutlu edeceği gibi.*

Ama çok yakında yine okula gitme ve böylece, hiç akla getirilemediği için nesnesi asla olmayacak bir özleme kapılma arzusuyla uyanacağıma eminim. Olası bir nesnesi bulunmayan bir arzuyla harekete geçirilmekten daha çılgınca bir şey olabilir mi?

Gregorius bu çetin metni anladığına sonunda emin olduğunda neredeyse gece yarısıydı. Demek Prado doktordu, çoğunlukla gülümsemeyi beceremeyen babasının böyle buyurgan bir arzusu olduğundan doktor

olmuştu; bu arzunun kaynağı baskıcı bir keyfilik ya da babalık kibri değildi, kronik acıların verdiği çaresizlikten doğmuştu. Gregorius telefon rehberini açtı. Prado adı on dört kez kayıtlıydı ama aralarında Amadeu yoktu, Inácio ve Almeida da. Prado'nun Lizbon'da yaşadığına nereden hükmetmişti Gregorius? Meslekler bölümünde *cedros vermelhos* yayınevini aradı. Yoktu. Bütün ülkede mi arayacaktı? Bir anlamı var mıydı bunun? En küçük bir anlamı?

Gregorius geceye gömülmüş şehre gitmeye hazırlandı. Gece yarısından sonra şehre gitmek: Kolayca uyuyabilme yeteneğini yitirdiği yirmili yaşlarının ortasından beri yapardı bunu. Bern'in ıssız sokaklarından sayısız kez geçmişti, ara sıra durmuş, yaklaşan ya da uzaklaşan üç-beş ayak sesine körler gibi kulak vermişti. Kitabevlerinin karanlık vitrinlerinin önünde durmayı ve herkes uyuduğu için bütün bu kitapların yalnızca kendisine ait olduğunu hissetmeyi severdi. Ağır adımlarla otelin yan sokağından çıkıp geniş Avenida da Liberdade'ye saptı ve sokakları birbirine dik açıyla düzenlenmiş şehir merkezine, Baixa'ya doğru yürüdü. Hava soğuktu, incecik bir sis, altın ışıklı eski moda sokak fenerlerini puslu bir halkayla çevreliyordu. Bulduğu bir büfede bir sandviç yiyip kahve içti.

Prado sürekli okulunun merdivenine oturuyor ve bambaşka bir hayata sahip olsaydı nasıl olurdu diye hayal kuruyordu. Gregorius, Silveira'nın sorduğu soruyu düşündü, arzu ettiği hayatı yaşamış olduğu yanıtını vermişti inatla. Kuşkular içindeki doktorun yosunlu basamaklar üzerindeki resminin ve trendeki kuşkular içindeki işadamının sorusunun, içinde, Bern'in güvenli, bildik sokaklarında olsa asla yerinden oynamayacak bir şeyi yerinden oynattığını sezdi.

Gregorius dışında büfede bulunan tek müşteri parasını ödeyip çıktı. Kendisinin de anlayamadığı ani bir telaşla Gregorius da hesabı ödedi ve adamın peşinden gitti. Bacağının birini sürüyen yaşlı bir adamdı, ara sıra durup dinleniyordu. Gregorius onunla arasında epeyce ara bırakarak Bairro Alto'ya, şehrin yukarısına doğru

yürüdü, sonunda adam dar, harap bir evin kapısından girip kayboldu. Birinci katta ışık yandı, perde kenara çekildi, adam pencereye çıktı, dudaklarının arasında bir sigara vardı. Bir binanın girişindeki koruyucu karanlığa sığınan Gregorius'un bakışları adamı sıyırıp ışıklı evin içine yöneldi. Yıpranmış goblen kumaşla kaplı bir kanepe. Kanepeye uymayan iki koltuk. İçinde tabak çanak ve küçük, renkli porselen biblolar olan bir vitrin. Duvarda bir haç. Tek bir kitap yok. Böyle biri olmak nasıl bir şeydi?

Adam pencereyi kapayıp perdeyi çektikten sonra Gregorius bulunduğu yerden çıktı. Yönünü kaybetmişti, güney tarafındaki ilk sokağa saptı. Daha önce, kendi hayatı yerine bu yabancı hayatı yaşamanın nasıl bir şey olacağı düşüncesiyle kimsenin peşine takıldığı olmamıştı. Az önce içinde yeşeren, yepyeni bir çeşit meraktı, tren yolculuğunda yaşadığı, ya da Paris'teki Gare de Lyon'da, dün ya da her ne zamansa, trenden inerken hissettiği o yeni tür uyanıklığa uyuyordu.

Ara sıra durup önüne bakıyordu. Eski metinler, onun eski metinleri, bir hayatı sürdüren insanlarla doluydu, o metinleri okuyup anlamak, aynı zamanda bu hayatları da okuyup anlamak demekti. Öyleyse, soylu Portekizli ve az önceki ayağı aksayan adam işin içine girdiğinde her şey neden o kadar yeni geliyordu Gregorius'a? Yokuşun ıslak parkelerinde adımlarını güvensizce attı, Avenida da Liberdade'ye geldiğini anlayınca rahat bir soluk aldı.

Darbe onu hazırlıksız yakaladı, patenle kayanı görmemişti. Gregorius'un yanından geçerken dirseğiyle şakağına çarpan ve gözlüğünün düşmesine neden olan kişi, çam yarması gibi biriydi. Başı dönen, birden hiçbir şey görmez olan Gregorius birkaç adım sendeledi, üstüne bastığı gözlüğün, ayağının altında çatırdayarak kırıldığını dehşetle fark etti. Bir panik dalgası yalayıp geçti içini. Telefonda, *Yedek gözlüğünüzü unutmayın*, diyen Doxiades'in sesini duydu. Solukları düzene girene kadar aradan dakikalar geçti. Yere diz çöktü, cam kırıklarını ve çerçevenin kırık parçalarını aradı eliyle yoklayarak. Bulabildiklerini bir araya getirip mendilinin içine koydu. Binaların duvarlarına tutunarak otelin yolunu tuttu.

Gece nöbetçisi telaşla yerinden fırladı, Gregorius lobideki aynaya yaklaşınca şakağından kan sızdığını gördü. Asansörde, görevlinin mendilini

yarasına bastırdı, sonra koridordan koşarak geçip titreyen parmaklarıyla kapıyı açtı, bavuluna atıldı. Eli yedek gözlüğünün serin metal kutusuna değince rahatladı, gözlerinden yaşlar aktığını hissetti. Gözlüğü taktı, kanı temizledi, görevlinin verdiği yara bandını şakağındaki sıyrığın üzerine yapıştırdı. Saat iki buçuktu. Havaalanını aradığında telefonu açan olmadı. Saat dörde doğru uyudu.

8

Ertesi sabah Lizbon bu baştan çıkarıcı ışığa bulanmış olmasaydı, diye düşündü Gregorius sonradan, her şey belki de bambaşka bir yön alırdı. Belki de o zaman havaalanına gider, ilk uçakla evine dönerdi. Ama ışık, geriye dönmeyi denemesine izin vermiyordu. Işığın pırıltısı, geçmişteki her şeyi çok uzak, neredeyse gerçekdışı bir şeye çeviriyordu; onun güçlü ışıltısı altında, olmuş bitmiş her şeyin iradenin üzerine düşürdüğü gölgeler kayboluyor, eldeki tek olasılık, nerede yer alıyorsa alsın, geleceğe doğru yola çıkmak oluyordu. Kar taneleri altındaki Bern çok uzaklardaydı, gizemli Portekizli kadına Kirchenfeld Köprüsü'nün üzerinde rastlamasından bu yana aradan sadece üç gün geçmiş olduğuna inanmak Gregorius'a zor geliyordu.

Kahvaltıdan sonra José António da Silveira'nın numarasını çevirdi, telefona sekreteri çıktı. Almanca, Fransızca ya da İngilizce konuşan bir göz doktoru önerebilir misiniz bana diye sordu kıza. Kız yarım saat sonra aradı, Silveira'nın selamlarını iletip onun kız kardeşinin gittiği göz doktorunun adını verdi, bu hanım doktor uzun süre Coimbra ve Münih'teki üniversite kliniklerinde çalışmıştı.

Muayenehane Alfama semtindeydi, kalenin arkasında, şehrin en eski bölgesinde. Gregorius parlak günün içinden yavaşça geçiyor, kendisine çarpma olasılığı bulunan herkesin önünden tam zamanında kaçıyordu. Bazen duruyor, kalın gözlük camlarının gerisinden gözlerini ovuşturuyordu: Demek Lizbon burasıydı, öğrencilerine bakarken ansızın hayatının sonunu

görmüş olduğu için ve sözleri sanki kendisine hitap eden Portekizli bir doktorun kitabı eline geçtiği için geldiği şehir.

Bir saat sonra girdiği yer, doktor muayenehanesine hiç benzemiyordu. Koyu renkli ahşap lambriler, özgün tablolar ve kalın halılar, soylu bir ailenin, her şeyin kesin biçiminin olduğu, her şeyin sessizce yürüdüğü evinde bulunduğu izlenimi bırakıyordu daha çok. Bekleme odasında kimsenin olmaması şaşırtmadı Gregorius'u. Böyle bir yerde yaşayan kişinin, hastalarından gelecek paraya ihtiyacı olmazdı. Kabul masasında oturan kadın, Senyora Eça'nın birkaç dakika sonra geleceğini söylemişti. Doktorun asistanı olduğunu gösteren hiçbir belirti yoktu kadında. Orasının bir işyeri olduğunu gösteren tek işaret, adlar ve sayılarla dolu açık renkli bir ekrandı. Gregorius, Doxiades'in basit, biraz da tozlu muayenehanesini, senlibenli davranan yardımcısını düşündü. Birden ihanet ediyormuş gibi hissetti kendini, yüksek kapılardan biri açılıp doktor göründüğünde bu mantıksız duyguyla baş başa kalmayacağı için rahatladı.

Doutora Mariana Conceição Eça, her şeyden önce insanın güvenebileceği iri, kara gözlü bir kadındı. Sadece birkaç kez hata yaptığı akıcı bir Almancayla Gregorius'a, Silveira'nın arkadaşı olarak hoş geldin dedi, onun neden geldiğini de biliyordu. Kırılan gözlük yüzünden telaşlandığı için özür dilemesi gerektiği gibi tuhaf bir fikri nereden edindiğini sordu doktor. Gregorius gibi miyop biri yedek bir gözlüğüm olmalı duygusuna elbette ki kapılırdı.

Bir anda sakinleşiverdi Gregorius. Doktorun masasının önündeki koltuğa gömüldüğünü hissetti, oturduğu yerden bir daha kalkmamayı diledi. Kadının sanki ona ayıracak sınırsız zamanı vardı, Gregorius o güne kadar hiçbir doktorun yanında bunu hissetmemişti, hatta Doxiades'in yanında bile, gerçekdışıydı her şey, neredeyse düş gibiydi. Doktorun, yedek gözlüğün ölçüsünü alacağını, alışıldık görme testlerini yapacağını, sonra eline bir reçete verip gözlükçüye göndereceğini sanmıştı. Bunun yerine önce miyopluğunun hikâyesini anlattırmıştı kadın, her bir aşamasını, her sorununu. Sonunda Gregorius gözlüğü uzattığında doktor ona dikkatle baktı.

"İyi uyumayan bir adamsınız," dedi.

Sonra da onu odanın öbür tarafına, aletlerin bulunduğu yere çağırdı. Muayene bir saatten fazla sürdü. Aletler Doxiades'inkilerden farklıydı, Senyora Eça onun gözünün artodasını yepyeni bir manzarayı tanımaya çalışan biri gibi enine boyuna inceledi. Ama Gregorius'u en çok etkileyen, doktorun görme derecesiyle ilgili testleri üç kez yinelemesiydi. Arada bir duruyor, Gregorius'un bir aşağı bir yukarı yürümesini istiyor, sözü onun mesleğiyle ilgili konulara getiriyordu.

"İnsanın ne kadar iyi gördüğü, pek çok şeye bağlıdır," dedi gülümseyerek, onun şaşkınlığını fark edince.

Sonunda bulunan diyoptri sayısı ortalama değerden epeyce sapıyordu, her iki gözün değerleri arasındaki fark da her zamankinden fazlaydı. Senyora Eça, Gregorius'un yüzündeki şaşkınlığı fark etti.

"Bir deneyelim," diyerek onun koluna dokundu.

Gregorius karşı koymakla güvenmek arasında bocaladı. Güvenmek ağır bastı. Doktor ona bir gözlükçünün kartını verdi, sonra da oraya telefon etti. Onun Portekizce konuşmasıyla birlikte Gregorius'un Kirchenfeld Köprüsü'nün üzerindeki Portekizli kadının *Português* dediği anda hissettiği büyü geri döndü. Birden, bu şehirde bulunmasının bir anlamı oldu, adlandırılamayan bir anlam elbette, tam tersine, zor kullanarak onu kelimelere sığdırmayı denememek, bu anlamın bir parçasıydı.

"İki gün," dedi doktor, telefonu kapatınca, "daha önce olması mümkün değil diyor Cesar."

O zaman Gregorius, Amadeu de Prado'nun notlarının bulunduğu kitabı çıkardı, doktora o tuhaf yayınevi adını gösterdi, telefon rehberinde nasıl boşuna bir çabayla aradığını anlattı. Evet, dedi doktor, dalgınca, şahıs yayınevine benziyor.

"Ve kırmızı sedir ağaçları – mecaz olarak kullanıldılarsa hiç şaşırmam."

Gregorius şunu da düşünmüştü: Bir mecaz olabilirlerdi ya da bir hayat hikâyesinin renkli, solmuş yapraklarının altına saklanmış gizli bir şeyin – kötü ya da güzel bir şeyin– şifresi.

Doktor başka bir odaya gidip bir adres defteriyle döndü. Defteri açıp parmağını bir sayfada kaydırdı.

“İşte. Júlio Simões,” dedi, “merhum kocamın bir arkadaşı, bir sahaf, kitaplar konusunda bütün ölümlülerden daha çok şey bildiğini düşündük hep, neredeyse tekinsizdi.”

Adresi yazıp Gregorius’a tarif etti.

“Ona selamlarımı söyleyin. Yeni gözlüğünüzü alınca da uğrayın, doğru karar verip vermediğimi görmek istiyorum.”

Gregorius sahanlıktan dönüp baktığında kadın hâlâ kapının eşiğinde duruyordu, bir eli kapının pervazındaydı. Silveira ona telefon etmişti. Öyleyse Gregorius’un kaçmış olduğunu doktor da biliyordu. Ona bundan söz etmeyi çok isterdi Gregorius, merdivenden inerken adımlarını bir yerden gönülsüzce ayrılan biri gibi dura dura attı.

Gökyüzünü, güneşin parıltısını örten ince, beyaz bir tül kaplamıştı. Gözlükçü dükkânı, Tejo nehrinde işleyen feribotun yakınındaydı. Gregorius kimin tarafından gönderildiğini söyleyince César Santarém’in asık suratı aydınlandı. Reçeteye baktı, Gregorius’un uzattığı gözlüğü elinde tarttı, sonra da bozuk bir Fransızcayla bu gözlüklerin daha hafif bir malzemeden de yapılabildiğini, daha hafif bir çerçeve kullanılabileceğini söyledi.

Konstantin Doxiades’in kararından kuşkulanılması kısa bir zaman aralığında ikinci kez oluyordu, Gregorius şimdiye kadarki hayatı elinden alınıyormuş gibi hissetti, hatırlayabildiği kadarıyla burnunun üstünde ağır bir gözlük taşıyarak geçirdiği bir hayattı bu. Kararsızca çerçeveleri bir bir denedi, sonunda Santarém’in Portekizceden başka dil bilmeyen ve soluk almadan konuşan asistanı, geniş ve köşeli yüzünde fazlasıyla modern ve şık kaçtığını düşündüğü dar ve kırmızıya çalan bir çerçeve seçmesi için kandırdı onu. Júlio Simões’in sahaf dükkânının bulunduğu Bairro Alto’ya giderken yeni gözlüğünü yedek olarak tutabileceğini, takması gerekmediğini söyleyip durdu kendine, sahafın önüne geldiğinde iç dengesi yeniden yerine gelmişti.

Senyor Simões sivri burunlu, koyu renk gözleri zekâyla parlayan, yapılı bir adamdı. Mariana Eça telefon edip haber vermişti. Lizbon’un yarısı, diye düşündü Gregorius, geleceğimi birilerine bildirip oraya göndermekle meşgul; önceden duyurma çemberi oluşmuş bile denebilirdi, daha önce başına buna benzer bir şey geldiğini hatırlamıyordu.

CEDROS VERMELHOS – ben otuz yıldır kitap işinin içindeyim, bunca zamandır böyle bir yayınevi duymadım dedi Simões. Bundan emindi. UM OURIVES DAS PALAVRAS – hayır, bu kitabın adını da hiç duymamıştı. Kitabın sayfalarını çevirdi, şurada burada bir cümleyi okudu; Gregorius adamın, belleğinde yine de bir şeyin su yüzüne çıkmasını beklediğini düşündü. Sonunda Simões kitabın yayımlanış tarihine baktı bir kez daha. 1975 – o sıralarda kendisi Porto'da eğitim görüyordu, yazarın kendi bastırdığı bir kitaptan söz edildiğini duyamazdı, hele Lizbon'da basılanı hiç mi hiç duyamazdı.

“Bilen biri varsa,” dedi ve piposuna tütün doldurdu, “o da yaşlı Coutinho'dur, buranın benden önceki sahibi. Doksan yaşına basmak üzere, deli de, ama kitap belleği muhteşem, gerçek bir mucize. Ona telefon edemiyorum, çünkü neredeyse hiç duymuyor; ama birkaç satır yazıp vereyim size.”

Simões köşeye, çalışma masasına gitti, bir not kâğıdına bir şeyler yazıp zarfa koydu.

“Ona karşı sabırlı olmalısınız,” dedi Gregorius'a zarfı uzatırken, “hayatında çok sıkıntı çekti, yaşlı ve incinmiş bir adam o. Ama usulünü bilirseniz çok kibar da olabiliyor. Sorun şu ki, neyin doğru olduğunu önceden bilemiyorsunuz.”

Gregorius sahaf dükkânında epeyce kaldı. Bir şehri –mevcut olan– kitaplar kanalıyla tanımak, hep öyle yapardı. Öğrenciyken ilk yurtdışı gezisi Londra'ya olmuştu. Calais'ye feribotla dönerken üç gün boyunca şehirde gençlik yurdundan, British Museum'dan ve çevresindeki pek çok kitabevinden başka pek bir şey görmediğini fark etti. *Ama aynı kitapları başka bir yerde de bulabilirdin!* dediler ötekiler ve onun kaçırdığı her şey için başlarını salladılar. *Evet, ama aslında bambaşka bir yerde* değiller diye yanıtlamıştı onları.

Şimdi aslında hiç okuyamayacağı Portekizce kitaplarla dolu, tavana kadar yükselen rafların karşısında duruyordu ve şehirle

arasında bir temas doğmaya başladığını hissediyordu. Sabah otelden çıktığında bu şehirde kalışına bir anlam katmak için olabildiğince çabuk Amadeu de Prado'yu bulması gerektiğini sanmıştı. Ama sonra Mariana Eça'nın kara gözleri, kızıl saçları ve siyah kadife ceketi çıkmıştı ortaya, şimdi de Anneli Weiss'ın Latince kitaplarındaki elyazısını anımsatan ve içlerinde ilk sahiplerinin adlarını taşıyan bütün bu kitaplar.

O GRANDE TERRAMOTO. Onca insanın Tanrı'ya olan inancını sarsan deprem hakkında, 1755 yılında olduğu ve Lizbon'u yıktığı dışında bir şey bilmiyordu. Kitabı raftan aldı. Onu alınca yanındaki kitap yana devrildi: A MORTE NEGRA, 14 ve 15. yüzyıllardaki veba salgınını anlatıyordu. İki kitabı da kolunun altına kıstırıp salonun öteki tarafına, edebiyat bölümüne gitti Gregorius. Luís Vaz de Camões; Francisco de Sá de Miranda; Fernão Mendes Pinto; Camilo Castelo Branco. Hakkında hiçbir şey duymadığı, Florence'ten bile duymadığı koca bir evren. José Maria Eça de Queirós, O CRIME DO PADRE AMARO. Yasak bir şey yapar gibi çekinerek kitabı raftan aldı ve ötekilerin yanına kattı. Ve sonra bir anda karşısında Fernando Pessoa'yı buldu: O LIVRO DO DESASSOSSEGO. Aslında inanılmazdı ama Gregorius, Rua dos Douradores'te çalışan muhasebe yardımcısı Bernardo Soares'in şehrine gittiğini düşünmeksizin gitmişti Lizbon'a, Pessoa o adamın sesiyle, dünyanın ondan önce ve ondan sonra duyup duyacağı bütün düşüncelerden daha yalnız olan düşüncelerini yazmıştı.

Bu kadar *inanılmaz* mıydı? *Tarlalar, olduklarından daha yeşiller tasvirlerde.* Pessoa'nın bu cümlesi Florence ile aralarında onca yıl boyunca yaşadıkları en berbat sahneye neden olmuştu.

Florence arkadaşlarıyla salonda oturuyordu, kahkahalar duyuluyor, bardaklar şıngırdıyordu. Bir kitap alması gerekiyordu Gregorius'un, bu yüzden istemeyerek girmişti oraya. O içeri girerken biri o cümleyi okuyordu. *Müthiş bir cümle değil mi?* diye bağırmıştı Florence'in arkadaşlarından biri. Bunu söylerken gür saçlarını arkaya savurmuş ve elini Florence'in çıplak koluna koymuştu. *Bu cümleyi pek az kişi anlayabilir,* demişti Gregorius. Bir anda salonu şaşkın bir sessizlik doldurdu. *Bu seçkin kişilerden biri sen misin?* diye sordu Florence, müstehzi bir sesle. Gregorius iyice yavaş hareketlerle kitabı raftan almış, tek söz etmeden salondan çıkmıştı. İçeriden yeniden ses gelmesi dakikalar sürmüştü.

O günden sonra HUZURSUZLUĞUN KİTABl'nı nerede görse hemen uzaklaşmıştı oradan. Bu olay hakkında hiç konuşmamışlardı. Ayrılırlarken, ele alınmadan kalan şeyler arasında bu konu da vardı.

Gregorius kitabı raftan aldı.

Kitabın fiyatını yazarkasaya tuşlayan Senyor Simões, “Bu inanılmaz kitap bana nasıl geliyor, biliyor musunuz?” diye sordu. “Sanki Marcel Proust, Michel de Montaigne’nin *Denemeler*’ini yazmış gibi.”

Gregorius elindeki ağır torbayla Rua Garrett’teki Camões anıtının yanına vardığında yorgunluktan yere yıkılmak üzereydi. Ama canı otele dönmek istemiyordu. Bu şehre ısınmaya başlamıştı, geri dönüş için yer ayırtmak üzere bu gece yine havaalanına telefon etmeyeceğinden emin olabilmek amacıyla bu duyguyu biraz daha tatmak istiyordu. Bir kahve içtikten sonra kendisini Cemitério dos Prazeres’e götürecek olan tramvaya bindi, Amadeu de Prado hakkında belki de bir şeyler bilen o çılgın ihtiyar Vítor Coutinho oraya yakın oturuyordu.

9

Lizbon’un yüz yıllık tramvayıyla Gregorius çocukluğunun Bern’ine geri döndü. Onu hoplatarak, sallayarak ve çıngırağını çıngırdatarak Bairro Alto’dan geçiren tramvayın, henüz bilet parası ödemek zorunda olmadığı yaşlarda saatlerce Bern’in sokaklarında ve dar yollarında gezdiği eski tramvaylardan hiçbir farkı yok gibiydi. Cilalı kalaslardan yapılma aynı banklar, tutamakların yanında, tavandan sarkan aynı çıngırak ipleri, vatmanın fren yapmak ve hızlanmak için kullandığı ve çalışma sistemini Gregorius’un eskiden de şimdi de pek az anladığı aynı metal kol. Bir ara, artık ortaokul öğrencisi olduğu günlerde, eskilerinin yerine yeni vagonlar konmuştu. Bu yeniler daha sessiz ve daha sarsıntısız gidiyorlardı, öteki öğrenciler yeni vagonlarda yolculuk edebilmek için kendilerini parçalıyorlardı, onları bekledikleri için derse geç kalanların sayısı da az olmuyordu. Gregorius o sıralarda söylemeyi göze alamamıştı ama,

dünyanın değişmesi onu rahatsız ediyordu. Bütün cesaretini toplamış, tramvay deposuna gitmiş, iş önlüğü giymiş bir adama eski vagonların ne yapıldığını sormuştu. Yugoslavya'ya satılıyorlar demişti adam. Gregorius'un ne kadar mutsuz olduğunu yüzünden okumuş olmalı ki büroya gidip elinde eski vagonların bir modeliyle dönmüştü. O vagon bugün bile duruyordu Gregorius'ta, onu tarihöncesinden kalma paha biçilmez, benzeri olmayan bir buluntu gibi saklıyordu. Lizbon tramvayının takırdayarak ve gıcırdayarak rayların bittiği yerde durması hâlâ gözlerinin önündeydi.

Gözü pek Portekizlinin ölmüş olabileceğini Gregorius o ana kadar düşünmemişti. Bu düşünce mezarlığın önünde dururken geldi aklına. Pek çok küçük mozoleyle çevrili ölüler şehrinin yollarında ağır ağır ve içi sıkılarak yürüdü.

Yarım saat kadar sonra hava koşullarından dolayı zamanla lekelenmiş beyaz mermerden yüksek bir türbenin önünde durdu. Mermere, köşeleri ve kenarları süslü iki levha oyulmuştu. Üsttekinde AQUI JAZ ALEXANDRE HORÁCIO DE ALMEIDA PRADO QUE NASCEU EM 28 DE MAIO 1890 E FALECEU EM 9 DE JUNHO DE 1954 yazısı okunuyordu, bir de AQUI JAZ MARIA PIEDADE REIS DE PRADO QUE NASCEU EM 12 DE JANEIRO DE 1899 E FALECEU EM 24 DE OUTUBRO DE 1960. Rengi belirgin bir biçimde daha açık olan ve daha az yosun tutmuş alttakinde ise, AQUI JAZ FÁTIMA AMÉLIA CLEMÉNCIA GALHARDO DE PRADO QUE NASCEU EM 1 DE JANEIRO DE 1926 E FALECEU EM 3 DE FEVEREIRO DE 1961; bu yazının altında, harflerinin üzeri hafif yeşil pas tutmuş şu yazı yer alıyordu: AQUI JAZ AMADEU INÁCIO DE ALMEIDA PRADO QUE NASCEU EM 20 DE DEZEMBRO DE 1920 E FALECEU EM 20 DE JUNHO DE 1973.

Gregorius son tarihe baktı. Cebindeki kitap 1975'te yayımlanmıştı. Eğer bu Amadeu de Prado, Senyor Cortês'in disiplinli

lisesine gitmiş ve sonra –bir başkası olmanın nasıl bir şey olacağını merak ettiği için– dönüp dönüp o okulun basamaklarının dik yosunlarına oturmuş doktor olan de Prado ise, o zaman notlarını kendisi yayımlamış olamazdı. Bir başkası yapmış olmalıydı bunu, büyük olasılıkla kendi imkânlarıyla. Bir arkadaşı, erkek ya da kız kardeşi. Yirmi dokuz yıl sonra bu insan hâlâ hayattaysa, Gregorius'un bulması gereken kişi oydu.

Ama mezar taşının üzerindeki ad bir rastlantı da olabilirdi. Gregorius adların aynı olmasının bir rastlantı olmasını diliyordu; bütün kalbiyle diliyordu bunu. Eski biçimi çok aşınmış olduğu için Portekizceyi yeniden kurmak isteyen melankolik adamla karşılaşmayacak olmanın ne büyük hayal kırıklığı yaratacağını, kendisini ne kadar üzeceğini hissediyordu çünkü.

Yine de defterini çıkarıp bütün adları, doğum ve ölüm tarihleriyle birlikte not etti. Bu Amadeu de Prado elli üç yaşına kadar yaşamıştı. Babasını otuz dört yaşında kaybetmişti. Gülümsemeyi pek beceremeyen baba mıydı o? Annesini ise kırk yaşındayken kaybetmişti. Fátima Galhardo – Amadeu'nun karısı olabilirdi, ancak otuz beş yaşına kadar yaşayabilmiş ve Amadeu kırk bir yaşındayken ölmüş bir kadın.

Gregorius bir kez daha gözlerini mezar taşında gezdirdi, ancak o zaman kaidenin üzerindeki, yabanotlarının yarı yarıya gizlediği yazıyı fark etti: QUANDO A DITADURA É UM FACTO A REVOLUÇÃO É UM DEVER. *Diktatörlük bir gerçekse devrim görev olur.* Bu Prado'nun ölümü politik bir ölüm müydü? Portekiz'deki Karanfil Devrimi ve diktatörlüğün sonu 1974 ilkbaharında yaşanmıştı. Bu Prado o zaman hayatta değildi. Anıttaki yazı, Prado'nun direnişçi olarak öldüğünü düşündürüyordu. Gregorius kitabı çıkarıp fotoğrafa baktı: Olabilir, diye düşündü, bu surata uygun düşebilirdi ve bütün yazdıklarının arkasında gizlenen öfkeye. Eline silah alıp Salazar'a karşı savaşan bir şair ve dil mistiği.

Dışarı çıkarken, üniformalı adama bir mezarın kime ait olduğunu nasıl öğrenebileceğini sormayı denedi. Ama bildiği birkaç Portekizce kelime yeterli olmadı. Júlio Simões'in, selefinin adresini yazmış olduğu kâğıdı cebinden çıkardı ve yola koyuldu.

Vítor Coutinho’nun oturduğu ev, her an yıkılabilirmiş gibi duruyordu. İçerlekti, öteki evlerin arasına gizlenmişti, alt kısımlarını sarmaşık bürümüştü. Kapı zili yoktu, Gregorius bir süre ne yapacağını bilemeden avluda durdu. Tam oradan ayrılmak üzereydi ki üst katlardaki pencerelerden birinden biri havlar gibi seslendi:

“O *que é que quer?”* Ne istiyorsunuz?

Penceredeki başı beyaz bukleler çevreliyor, saçları hiç boşluk bırakmadan beyaz sakalına karışıyordu, burnunun üzerine geniş, siyah çerçeveli bir gözlük oturtmuştu.

“Pergunta sobre livro,” diye bağırdı Gregorius avazı çıktığı kadar, Prado’nun notlarını yukarı kaldırarak.

“O *qué?”* diye sordu adam, Gregorius sözünü yineledi.

Kafa kayboldu, kapı otomatı zırladı. Gregorius içinde tavana kadar yükselen tıka basa dolu kitap rafları bulunan, taş zeminde aşınmış bir şark halısı serili bir hole adım attı. İçerisi bayat yemek, toz ve pipo tütünü kokuyordu. Beyaz saçlı adam gıcırdayan merdivende belirdi, kararmış dişlerinin arasında bir pipo tutuyordu. Yıkanmaktan rengi atmış, solmuş, iri kareli gömleği, dizleri çıkmış kadife pantolonunun üzerine düşüyordu, ayaklarında, tokaları açık sandaletler vardı.

“Quem é?“ diye sordu, ağır işitenlere özgü aşırı yüksek bir sesle. Gür kaşlarının altındaki açık kahverengi, kehribarı andıran gözleri dinlenirken rahatsız edilmiş biri gibi öfkeli bakıyorlardı.

Gregorius içinde Simões’in mesajı olan zarfı uzattı ona. İsviçreli olduğunu söyledi Portekizce olarak, sonra Fransızca konuşarak ekledi: Eski diller uzmanıydı ve bu kitabın yazarını arıyordu. Coutinho tepki vermeyince daha yüksek sesle sözlerini yinelemeye girişti.

Sağır değilim, diyerek Gregorius’un sözünü kesti adam, Fransızca konuşmuştu, kırışık, yıpranmış yüzünde kurnaz bir sırıtış belirmişti. Dinlemek zorunda kalınan gevezeliklere karşı iyi bir roldü sağırlık.

Adamın aksanı oldukça renkliydi, ama kelimeler ağzından ağır çıksalar da cümleler doğruydu. Simões’in satırlarına göz gezdirdi, sonra koridorun sonundaki mutfağı işaret edip öne düştü. Mutfak masasının üzerinde,

açıldığı anlaşılan bir sardalye konservesinin ve yarıya kadar kırmızı şarap dolu bir kadehin yanında açık duran bir kitap vardı. Gregorius masanın öbür tarafındaki iskemleye gidip oturdu. O zaman yaşlı adam yanına geldi ve beklenmedik bir şey yaptı: Gregorius'un gözlüğünü çıkartıp kendi gözüne taktı. Gözlerini kırpıştırdı, sağa sola baktı, bir yandan da kendi gözlüğünü elinde sallayıp duruyordu.

"Demek ortak bir yanımız var," dedi sonunda ve gözlüğünü Gregorius'a geri verdi.

Hayatlarını kalın camlı gözlükle geçirenlerin dayanışması. Coutinho'nun yüzündeki bütün öfke ve reddediş silinip gitmişti, elini Prado'nun kitabına uzattı.

Tek kelime etmeden dakikalarca doktorun portresini inceledi. Bir ara uyurgezer gibi dalgınca ayağa kalktı ve Gregorius'a bir kadeh şarap doldurdu. İçeri süzülen bir kedi adamın bacaklarına sürtündü. Adam ona aldırmadı, gözlüğünü çıkartıp başparmağı ve işaretparmağıyla burnunun başladığı yeri tuttu, onun bu hareketi Gregorius'a Doxiades'i anımsattı. Yandaki odadan bir ayaklı saatin tik takları duyuluyordu. Adam piposunu boşalttı, raftan yenisini aldı, tütün doldurdu. Konuşmaya başlayana kadar aradan yeniden dakikalar geçti, alçak sesle ve uzak geçmişi hatırlayan bir tonda konuştu.

"Onu tanırdım dersem yanlış olur. Hatta karşılaştığımız bile söylenemez. Ama gördüm onu, iki kez, muayenehanesinin kapısında, beyaz önlüğüyle, kaşlarını kaldırmış bir sonraki hastasını beklerken. Kız kardeşimle gitmiştim oraya, onu tedavi ediyordu. Sarılık. Yüksek tansiyon. Kız kardeşim ona tapardı. Sanırım biraz da âşıktı. Şaşılacak bir şey yok, tablo gibi adamdı; ve öyle bir cazibesi vardı ki insanlar büyülenirlerdi adeta. Kamburlaşan sırtının verdiği acılara dayanamadığı için canına kıydığı söylenen ünlü yargıç Prado'nun oğluydu; diktatörlük döneminde görevinde kaldığı için yargıcın kendi kendini bağışlayamadığını tahmin edenler de vardı.

Amadeu de Prado sevilen, hatta çok sayılan bir doktordu. Rui Luís Mendes'in, gizli polis örgütündeki, Kasap diye anılan şu adamın hayatını kurtarana kadar. Bu dediğim altmışlı yılların ortalarında oldu, elli yaşına yeni basmıştım. O olaydan sonra insanlar ondan uzak durdular. Bu da onun

kalbini kırdı. O günden sonra direnişçiler adına çalıştı, ama insanlar bunu bilmiyorlardı: Sanki o adamın hayatını kurtarmasını telafi etmek istiyordu. Ancak ölümünden sonra ortaya çıktı. Anımsayabildiğim kadarıyla ani bir beyin kanaması sonucu öldü, devrimden bir yıl önceydi. Son yıllarında, ona tapan kız kardeşi Adriana ile birlikte oturuyordu.

Bu kitabı bastıran Adriana olmalı, hatta bunu nerede yaptırdığını tahmin edebiliyorum, ama o basımevi çoktan kapandı. Birkaç yıl sonra bu kitap benim sahaf dükkânıma geldi. Bir köşeye koydum, okumadım, nedenini bilemesem de kitap bana itici geliyordu. Belki de Adriana'dan hoşlanmadığım için, oysa pek tanımazdım onu, ama Prado'ya yardım ediyordu, oraya gittiğim günlerde hastalara emir verircesine davranışı sinirime dokunmuştu. Sanırım haksızlık ettim, ama ben hep böyleydim."

Coutinho kitabın sayfalarını çevirdi. "İyi cümlelere benziyor. Başlığı da iyi. Yazdığını bilmiyordum. Nereden buldunuz bunu? Ve neden onun peşindesiniz?"

Gregorius'un şimdi anlattığı hikâye, gece treninde José António da Silveira'ya anlattığından farklı geliyordu kulağa. Bunun bir nedeni, şimdiki hikâyesinde Kirchenfeld Köprüsü'nün üzerindeki gizemli Portekizli kadının ve alnındaki telefon numarasının yer almasıydı.

"Numara duruyor mu?" diye sordu yaşlı adam, hikâyeden öyle hoşlanmıştı ki bir şişe şarap daha açtı.

Gregorius'un içinden bir an not defterini çıkarmak geldi. Ama sonra bunun doğru olmayacağına karar verdi, gözlük olayına bakılırsa bu yaşlı adamın oraya telefon etmesi beklenebilirdi. Simões onun deli olduğunu söylemişti. Ama bu, Coutinho'nun aklının karışık olduğu anlamına gelmiyordu; söz konusu bile değildi böyle bir şey. Kedisiyle baş başa geçirdiği yalnız yaşamında kaybettiği tek şey, uzaklık ve yakınlık duygusu gibiydi.

Hayır, dedi Gregorius, numara artık yok. Yazık dedi yaşlı adam. Gregorius'a inanmamıştı, ansızın yine iki yabancı gibi oturdular orada.

Gregorius sıkıntılı bir sessizlikten sonra telefon rehberinde Adriana de Almeido Prado diye birinin kayıtlı olmadığını söyledi.

Bunun bir anlamı olması gerekmez, dedi Coutinho ters ters, Adriana eğer yaşıyorsa seksenine yakındır, yaşlılar bazen telefon numaralarını rehberden sildirirler, kendisi de kısa bir zaman önce böyle yapmıştı. Hem ölmüş olsaydı onun da adı mezar taşında yazılı olurdu. Doktorun evinin ve işyerinin adresini ise kırk yıl sonra artık bilmiyordu. Bairro Alto'nun bir yerindeydi. Gregorius'un evi bulması pek de güç olmamalıydı, çünkü ön yüzünde pek çok mavi çini vardı ve oralardaki tek mavili ev oydu. En azından o yıllarda. *O consultório azul*, mavi muayenehane derlerdi oraya.

Gregorius bir saat sonra yaşlı adamın yanından ayrılırken yeniden yakınlaşmışlardı. Coutinho ya aralarına kaba bir mesafe koyuyor ya da hayret verici bir işbirliği gösteriyordu, düzensiz aralıklarla gelip giden bu ani değişimlerin nedeni anlaşılamıyordu. Gregorius en ücra köşesi dahil tek bir kitaplık halindeki evin içinde şaşkınlıkla dolaştı. Yaşlı adam son derece bilgili biriydi, sayısız ilk baskı vardı elinde.

Portekizce adları iyi biliyordu. Gregorius, Prado'ların çok eski bir aile olduğunu, soylarının Portekiz Kralı III. Alfonso'nun torunlarından João Nunes do Prado'ya kadar gittiğini öğrendi. Ya Eça? I. Pedro ile Ines de Castro'ya dayanıyordu, Portekiz'in en soylu adlarından biriydi.

"Elbette benim adım daha eski, kral ailesiyle de bağlantılı," dedi Coutinho, sesindeki ironik kırılmanın arasından, duyduğu gurur belli oluyordu.

Eski diller konusundaki bilgisi nedeniyle Gregorius'a imrendiğini söyledi, kapıya giderken birden raftan İncil'in Yunanca-Portekizce bir baskısını çekip aldı.

"Bunu sana niye verdiğimi bilmiyorum," dedi, "ama olsun."

Gregorius avludan geçerken bu cümleyi asla unutmayacağını biliyordu. Yaşlı adamın, onu yavaşça dışarı iterken sırtına dayadığı elini de.

Tramvay erken inen akşamın içinden tıkırtılarla geçti. Geceleyin mavi evi hiç bulamam diye düşündü Gregorius. Gün bitmek

bilmemişti, yorgun argın başını arabanın buğulanmış camına dayadı. Bu şehirde yalnızca iki gündür bulunuyor olması mümkün müydü? Ve Latince kitaplarını sınıftaki kürsüde bırakmasının üzerinden yüz saat bile değil, yalnızca dört gün geçmiş olması? Lizbon'un en ünlü meydanı Rossio'da arabadan indi, Simões'in sahaf dükkânından aldığı ağır torbayla birlikte otele sürüklendi.

10

Kägi onunla neden Portekizceye benzeyen ama Portekizce olmayan bir dilde konuşmuştu? Ve neden hakkında tek bir kelime bile etmeden Marcus Aurelius'a hakaret etmişti?

Gregorius yatağın kenarına oturdu, uykulu gözlerini ovuşturdu. Bir de bina amiri vardı, lisenin holünde, Portekizli kadının saçını kurularken Gregorius'la birlikte durduğu yere elindeki hortumla su tutuyordu. Gregorius kadını alıp tanıştırmak üzere Kägi'nin bürosuna götürmüştü, önce miydi bu, sonra mıydı, karar veremiyordu. Bunun için bir kapıyı açması gerekmemişti, kendilerini birden adamın devasa yazı masasının önünde bulmuşlardı, bir ricada bulunmaya gelen ama ne istediğini unutanlar gibiydiler; sonra müdür birden yok olmuştu, yazı masası da, arkasındaki duvar da kaybolmuştu, Alp Dağları'nı rahatça görebiliyorlardı.

Gregorius, minibarın kapısının aralık durduğunu fark etti. Bir ara acıkıp uyanmış, fındıklarla çikolatayı yemişti. Uyanmadan önce Bern'deki evinin dolup taşan mektup kutusu canını sıkmıştı, bütün o faturalar, reklam broşürleri; birden kitaplığı tutuşuvermişti, sonra da Coutinho'nun kitaplığına dönüşmüştü, orada bir sürü, yanıp kömürleşmiş İncil vardı, upuzun bir sıra halinde dizilmişlerdi.

Kahvaltıda Gregorius her şeyden ikişer kez aldı, sonra da yemek salonunu öğle yemeği için düzenleyen garson kızın hoşnutsuz bakışları altında orada oturup kaldı. Nasıl devam edeceğine dair hiçbir fikri yoktu. Daha önce, o

günkü turistik gezi planlarını yapmakta olan bir Alman çiftin konuşmasına kulak misafiri olmuştu. O da denemişti plan yapmayı, ama başarılı olamamıştı. Lizbon görülesi bir yer, turistik bir dekor olarak ilgisini çekmiyordu. Lizbon, onun kendi hayatından çıkıp sığındığı bir yerdi. Gözünün önüne getirebildiği tek şey, Tejo nehrinde feribota binmek ve şehri bir kez de o açıdan görmekti. Ama aslında bunu da istemiyordu. O zaman istediği neydi?

Odasında birikmiş olan kitapları üst üste yığdı: Depremle ve vebayla ilgili iki kitap, Eça de Queirós’un kitabı, Huzursuzluğun Kitabı, İncil, dil kitapları. Sonra denemek için bavulunu toplayıp kapının yanına koydu.

Hayır, bu da değildi. Yarın gidip alması gereken gözlük yüzünden de değildi. Şimdi uçağa binip Zürih’e gitmek ve Bern’de trenden inmek: Mümkün değildi; artık mümkün değildi.

Peki ne? Akan zamanı ve ölümü düşünmenin yol açtığı fikir, insanın ne istediğini aniden bilmez oluşu muydu? İnsanın, kendi arzularını tanımaz oluşu muydu? İnsanın, kendi iradesiyle olan doğal yakınlığını kaybetmesi miydi? Ve bu yolla kendine yabancılaşması, sorun haline gelmesi miydi?

Adriana de Prado’nun kardeşinin ölümünden otuz bir yıl sonra belki hâlâ oturduğu mavi evi neden aramaya koyulmuyordu? Neden tereddüt ediyordu? Neden ansızın bir engel oluşmuştu?

Gregorius ne zaman tereddütte kalsa yaptığı şeyi yaptı: Bir kitap alıp açtı. Bern’in orta bölgesinden bir çiftçi çocuğu olan annesinin eline kitap aldığı olmamıştı pek, olsa olsa Ludwig Ganghofer’in köy romanlarından birini alırdı, alınca da haftalarca okurdu o kitabı. Babası, müzenin boş salonlarında can sıkıntısını giderecek bir çare olarak keşfetmişti okumayı, tadına varınca da eline ne geçerse okumuştu. *Sen de kitaplara sığınıyorsun artık*, demişti annesi, oğlu da okumayı keşfettiğinde. Annesinin bunu böyle görmesi, Gregorius iyi cümlelerin sahip olduğu büyüden ve aydınlatma gücünden söz ettiğinde bir şey anlamaması, ona acı vermişti.

Okuyan insanlar vardı, bir de ötekiler. Birinin okuyan mı okumayan mı olduğu hemen anlaşılıyordu. İnsanlar arasında bundan daha büyük bir fark yoktu. Gregorius bunu iddia ettiğinde insanlar şaşırıyorlardı, kimileri de

böyle çarpık bir fikir karşısında başlarını iki yana sallıyorlardı. Ama böyleydi. Gregorius biliyordu bunu. *Biliyordu.*

Kat görevlisi kızı başından savdı, sonraki birkaç saat boyunca Amadeu de Prado'nun, sayfaları karıştırırken başlığı dikkatini çekmiş olan bir notunu anlamaya çabaladı.

O INTERIOR DO EXTERIOR DO INTERIOR. İÇİN DIŞININ İÇİ. *Bir süre önce –haziranda pırıl pırıl bir öğle öncesiydi, sabahın aydınlığı dar sokaklarda durgunca akıyordu– Rua Garrett'te bir vitrinin önünde duruyordum, gözümü alan ışık yüzünden vitrindeki malları değil kendi yansımamı görüyordum. Kendi kendime engel olmam canımı sıkmıştı –hele de bu durum, kendime karşı her zamanki hal ve tavrımın bir simgesi gibiyken–, tam birleştirdiğim ellerimin sağladığı gölge sayesinde bakışlarımı içeriye yönlendirebilecekken vitrindeki yansımın arkasında –dünyayı değiştiren tehditkâr bir fırtınanın gölgesi gibi geldi bana– uzun boylu bir adamın silueti göründü. Adam durdu, gömleğinin cebinden bir sigara paketi çıkardı, bir sigara alıp dudaklarının arasına sıkıştırdı. Çektiği ilk nefesi dışarı verirken, gözleri çevrede dolaştı, sonunda benim üzerimde karar kıldı.* Biz insanlar: Birbirimiz hakkında ne biliriz? *diye düşündüm ve –adamın cama yansıyan bakışlarıyla karşılaşmamak için– vitrinde sergilenenleri zahmetsizce görebiliyormuşum gibi yaptım. Yabancı adam, saçları kırlaşmış, sert hatlı, ince bir suratı, altın çerçeveli yuvarlak gözlük camlarının arkasında siyah gözleri olan sıska birini görüyordu orada. Aynadaki aksime eleştirel gözlerle baktım. Her zamanki gibi, köşeli omuzlarımla dimdikten de dik duruyordum, başım boyumun izin verdiğinden de yukarıdaydı, biraz da geriye kaykılmıştı, benden hoşlananların bile söyledikleri kuşkusuz doğruydu: İnsanları ve onlara dair her şeyi hor gören kibirli adamın biriydim, her şeye ve herkese söyleyecek alaycı bir sözüm vardı. Sigara içen adam böyle bir izlenim edinmiş olmalıydı.*

Ne kadar da yanılıyordu! Çünkü bazen, böyle dimdik durmamın ve dimdik yürümemin nedeninin, babamın bir daha düzelmeyecek biçimde kamburlaşmış bedenini, behterev hastalığıyla acılar çekmesini, efendisine başını kaldırıp gözlerini dikerek bakmaya cesaret edemeyen ürkek bir uşak gibi bakışlarını yere indirmek zorunda kalışını protesto etmek olduğunu düşünüyorum. O zaman sanki bedenimi gergin tutarak gururlu babamın

sırtını, mezarında olsa da doğrultabilirmişim ya da geçmişi etkileyen sihirli bir kanunla hayatını gerçekte olduğundan daha az eğilerek ve daha az acı çekerek geçirmesini sağlayabilirmişim gibi geliyor bana, sanki şimdi çabalayarak, acılı geçmişi hakikiliğinden sıyırabilir ve yerine daha iyi, daha özgür bir geçmiş koyabilirmişim gibi.

Arkamdaki yabancının bana bakarken düşebileceği tek yanılgı bu değildi. Uykusuz ve avuntusuz geçirdiğim, bitmek bilmeyen bir gecenin ardından başkalarına tepeden bakacak son kişi olurdum ben. Dün bir hastama karısının yanında, geriye pek fazla ömrü kalmadığını açıklamıştım. Yapmalısın bunu diye kendime telkinde bulunmuştum, o ikisini odama çağırmadan önce; kendileri ve beş çocukları için plan yapmalıydılar, hem insan onurunun bir kısmı, alın yazısının, ağır olanının bile, gözünün içine bakma gücünden oluşur. Akşamın ilk saatleriydi, açık duran balkon kapısından gelen hafif, sıcak bir esinti, bitmekte olan bir yaz gününün seslerini ve kokularını içeri taşımıştı, hayatiyetin bu yumuşak dalgasına insan kendini kayıtsız şartsız ve kendini unutarak bırakabilseydi bir mutluluk anı yaşayabilirdi. Keşke sert, şiddetli bir rüzgâr yağmuru camlara çarpsaydı! diye düşünmüştüm, karşımdaki kadınla adam tereddütlü, korkulu bir sabırsızlıkla dolup taşarak, kendilerini yakın bir ölümün dehşetinden kurtaracak hükmü dinlemeye hevesli olarak sandalyelerinin ucuna ilişirlerken, böylece, önlerinde bir zaman deniziyle, aşağı inip sokakta gezinen insanların arasına karışabileceklerdi. Gözlüğümü çıkardım, konuşmaya başlamadan önce baş ve işaretparmaklarımla burnumun üst tarafını tuttum. O ikisi bu hareketimi ürkütücü bir gerçeğin habercisi olarak yorumlamış olmalılar, çünkü başımı kaldırdığımda el ele tutuşmuşlardı, oysa elleri –ben öyle sandım ve bu düşünce boğazımın düğümlenmesine neden oldu, o ürkek bekleyiş bir kez daha uzadı– onyıllardır artık birbirini aramaz olmuştu. O ellere bakıp konuştum, adını koyamadığım bir dehşetin okunduğu gözlerine bakmak çok güçtü. Elleri birbirine kenetlendi, kanı çekildi; işte uykularımı kaçıran, beni görüntüleri yansıtan vitrinin önüne götüren yürüyüşe çıkmadan önce kovalamak istediğim, o kanı çekilmiş, birbirine kenetlenmiş beyaz parmakların resmiydi. (O ışıklı sokaklarda bir şeyi daha kovalamaya çalışmıştım: Bana bir anneden daha iyi bakan Adriana en

sevdiğim ekmeği getirmeyi bir kerecik unuttu diye, ona o acı haberi verirken kullandığım beceriksizce sözlerime duyduğum öfkenin anısı. Öğle öncesinin beyaz-altın ışığı, keşke yaptığım ve benim için pek de alışılmadık olmayan bu haksızlığı silebilse!)

Sokak lambasının direğine yaslanmış duran sigaralı adamın bakışları benimle sokakta olanlar arasında gidip geliyordu. Dış görünümüm, bedenimin gururlu, hatta azametli duruşuna pek uymayan özgüvensiz kırılganlığımı kesinlikle ele veremezdi. Kendimi onun bakışlarının içine yerleştirdim, o bakışı kendi içimde kurdum; ve o bakışın içinden kendi aksimi çıkarttım. Şimdiye kadar hiç böyle görünmemiş, böyle bir izlenim bırakmamıştım, hayatımın hiçbir anında. Ne okulda, ne üniversitede, ne de işimde. Başkaları da aynı şeyi mi hisseder: Kendi dış görüntülerini tanıyamadıkları olur mu? Görüntülerinin onlara yamultulmuş, kaba saba bir sahne dekoru gibi geldiği olur mu? Başkalarının onları algılayışıyla kendi kendilerini algılamaları arasındaki uçurumu dehşetle fark ettikleri olur mu? İçeriden yaşanan yakınlıkla dışarıdan yaşananın, aynı şeye *olan yakınlık diye nitelenemeyecek kadar birbirinden farklı olduğunu?*

Bu bilinçliliğin başkalarıyla aramıza soktuğu mesafe, dışımızın başkalarına kendi gözlerimize göründüğü gibi görünmediğini anladığımızda bir kez daha büyür. Evler, ağaçlar, yıldızlar gibi görmeyiz insanları. Onları, belli bir biçimde karşılaşma *ve böylece kendi içimizin bir parçası yapma beklentisiyle görürüz. Hayal gücümüz onları kendi arzularımıza ve umutlarımıza uyacak biçimde kesip biçer, ama aynı zamanda kendi korkularımız ve önyargılarımız da o insanlarda doğrulanabilmelidir. Bir başkasının dış görünümündeki hatlara bile kendimizden emin olarak ve tarafsızca ulaşamayız. O yolda bakışlarımız, bizi özel ve biricik kılan bütün arzulara ve hayallere kayar, gözümüzü alır bunlar. Bir iç dünyanın dış dünyası bile hâlâ iç dünyamızın bir parçasıdır, hele de bir yabancının iç dünyası hakkındaki düşüncelerimiz kesin ve dayanaklı olmaktan öylesine uzaktırlar ki, karşımızdakinden çok kendimizi ortaya koyarlar. Sigaralı adam, dimdik duran, zayıf suratlı, kalın dudaklı, sivri ve bana bile çok uzun ve çok mütehakkim görünen düz burnuna altın çerçeveli bir gözlük oturtmuş bir adamı nasıl görür? Bu adam, ilkinin hoşlandıklarının ve hoşlanmadıklarının çatısına ve ruhunun bütün yapısına nasıl katar kendini? Görüntümün neresi onun bakışını abartır ve büyütür,*

neresini hiç yokmuş gibi görmezden gelir? Sigara içen yabancının görüntümden çıkaracağı sonuç, kaçınılmaz olarak bir karikatür olacaktır, kafasında benim düşünce dünyamla ilgili olarak oluşan resimde de birbiri üstüne karikatürler yığılacaktır. Böylece birbirimize iki kat yabancı olacağız, çünkü aramızda yalnızca aldatıcı dış dünya değil, o dünyanın her iç dünyada oluşan hayali de bulunacaktır.

Kötü bir şey mi bu, bu yabancılık ve uzaklık? Bir ressam bizi kollarımız iki yana açık durumda mı resmetmeliydi, ötekilere ulaşmak için gösterdiğimiz nafile çaba içinde çaresiz halde? Yoksa yaptığı resim, aynı zamanda bir koruyucu duvar da olan bu çifte engelin var olmasından duyduğumuz ferahlığın ifade bulduğu bir konumda mı göstermeliydi bizi? Birbirimizin karşısında duyduğumuz yabancılığın sağladığı korumaya minnettar mı olmalıyız? Ve onun mümkün kıldığı özgürlüğe? İşaret edilen bedenin temsil ettiği çifte engel tarafından korunmadan karşı karşıya dursaydık ne olurdu? Aramızda bizi ayıran ve çarpıtan bir şey bulunmadan adeta birbirimizin içine dalsaydık?

Prado’nun kendini betimlemesini okurken Gregorius ikide bir kitabın ön tarafındaki portreye bakıyordu. Zihninde, doktorun miğfer gibi taranmış saçlarını kırlaştırıyor ve gözlerine yuvarlak camlı, altın çerçeveli bir gözlük oturtuyordu. Başkaları onu kibirli, hatta insanları aşağılayan biri olarak görmüşlerdi. Aslında o, sevilen bir doktordu, demişti Coutinho, hatta saygı görürdü. Gizli polisten olan adamın hayatını kurtarana kadar. Daha önce kendisini sevenler, o günden sonra, aforoz etmişlerdi onu. Kalbi kırılmıştı, o da direnişçiler için çalışarak yaptığını telafi etmeye çabalamıştı.

Nasıl olur da bir doktor, her doktorun yaptığı –yapmak zorunda olduğu– ve suç işlemenin tam tersi olan bir şey için kefaret ödeme ihtiyacı duyardı? Coutinho’nun anlattığında doğru olmayan bir şey vardır diye düşündü Gregorius. Olaylar daha karmaşıktı mutlaka, daha dolaşıktı. Gregorius sayfaları çevirdi. *Nós homens, que sabemos uns dos outros? Biz insanlar: Birbirimiz hakkında ne biliyoruz?* Gregorius bir süre daha karıştırdı kitabı. O adamın hayatındaki bu dramatik ve dokunaklı dönemeçle ilgili bir not bulabilirdi orada belki de.

Bir şey bulamayınca hava kararırken otelden çıktı, Prado’nun vitrinde kendi yansımasına baktığı, Júlio Simões’in de sahaf dükkânının bulunduğu Rua Garrett’e doğru yola koyuldu.

Vitrinleri aynaya döndüren güneş ışığı yoktu artık. Ama bir süre sonra Gregorius, vitrininde devasa bir ayna olan ışıklı bir elbise mağazası buldu, camın arkasında kendini görebiliyordu. Prado'nun yaptığını yapmaya çalıştı: Kendini yabancı birinin gözlerinin içine sokmaya, onun bakışını kendi içinde kurmaya ve bu bakışın içinden bakarak kendi aksini kendi içine almaya. Kendisiyle bir yabancıyla, yeni tanıdığı biriyle karşılaşır gibi karşılaşmaya.

Demek öğrencileriyle meslektaşları kendisini böyle görmüşlerdi. Onların Mundus'u böyle görünüyordu. Florence'in karşısına da böyle çıkmıştı, önce ön sırada oturan âşık öğrenciyken, sonra karısıyken; Florence'in gözünde, gitgide artan ölçüde, onun parıltılı Latin dilleri dünyasının büyüsünü, coşkusunu ve şıklığını bozmak için kendi bilgisini sık sık ortaya koyan mızmız ve can sıkıcı bir adam haline gelmişti.

Hepsinin karşısında bu aynı tablo vardı; yine de, Prado'nun dediği gibi, hepsi biraz farklı görmüşlerdi, çünkü insanın dış dünyasının görünen her bir parçası biraz da iç dünyasıydı. Portekizli, hayatının bir tek dakikasında bile başkalarının gözüne göründüğü gibi olmadığına emindi; kendi dış görünüşünde –ne kadar tanıdık olsa da– kendisini tanıyamamıştı ve bu yabancılık karşısında büyük bir dehşete kapılmıştı.

Yanından hızla geçen bir delikanlı Gregorius'a çarptı. Gregorius irkildi. Bu çarpmanın yarattığı şaşkınlık, aklına kendisinin bu konuda doktor kadar emin olmadığı düşüncesini getirince rahatsızlık duydu. Prado, başkalarının kendini gördüğünden çok farklı olduğuna nasıl emin olmuştu? Nasıl varmıştı bu kanıya? İçinde hep yanmış olan parlak bir ışıkmışçasına söz ediyordu bu durumdan, bu ışık kendi kendisine karşı son derece büyük bir yakınlık, başkalarına karşıysa son derece büyük bir yabancılık anlamına geliyordu. Gregorius gözlerini kapadı ve kendini yeniden Paris'e giderken yemekli vagonda gördü. Bu yolculuğu gerçekten yaptığını anladığında orada yeni bir çeşit uyanıklık yaşamıştı – Portekizlinin kendisine karşı duyduğu ve bedeli yalnızlık olan özel uyanıklıkla bir ilgisi var mıydı? Yoksa bu ikisi birbirinden tamamen farklı iki ayrı şey miydi?

Sanki hep bir kitaba eğiliyormuş, durmadan okuyormuş gibi yaşıyorsun bu dünyada derlerdi insanlar Gregorius'a. Gregorius doğruldu, sırtı dimdik, başı yukarıda, öz babasının ağrıdan bükülmüş sırtını doğrultmanın nasıl bir duygu olacağını hissetmeye çalıştı. Ortaokuldayken, behterev hastalığı

çeken bir öğretmeni vardı. Bu hastalar, sürekli yere bakmak zorunda kalmamak için başlarını geriye çekerler. Bunu yapınca da, Prado'nun okula gittiğinde karşılaştığı bina amirini tarif ederken dediği gibi kuşa benzerler. O beli bükük öğretmenle ilgili acımasız şakalar yapılıyordu, adam da kurnazca, haşince, cezalandırırcasına öç alıyordu. Ömrünün her saatini, her gününü, hem yargıç masasında, hem çocuklarla yemek masasında bu onur kırıcı konumda geçirmek zorunda olan bir babaya sahip olmak nasıl bir şeydi?

Alexandre Horácio de Almeida Prado, yargıçtı, Coutinho'nun dediği gibi ünlü bir yargıç. Salazar rejiminde hüküm veren bir yargıç, yani hukuka tamamen aykırı davranmış olan bir adamın yönetiminde. Bu durum için belki de kendini bağışlayamayan ve bu yüzden ölmeyi isteyen bir yargıç. Prado'nun mezar taşının kaidesinde, *Diktatörlük bir gerçekse devrim görev olur,* yazıyordu. Direnişçilere katılan oğlunun yüzünden mi böyle yazılmıştı? Ya da bu cümlenin gerçekliğini çok geç anlamış olan babanın yüzünden mi?

Gregorius aşağıya, büyük meydana doğru giderken bunları öğrenmek istediğini hissetti, hem de hayatı boyunca eski metinlerle çalışırken karşılaştığı pek çok tarihi şeyden daha farklı, daha acil bir biçimde. Neden? Yargıç öleli yarım yüzyıl olmuştu, devrimin üzerinden otuz yıl geçmişti, oğlunun ölümü bile geçmişin derinliklerinde kalmıştı. Öyleyse neden? Bütün bunlar onu neden ilgilendiriyordu? Bir tek Portekizce sözcüğün ve alnında yazılı bir telefon numarasının onu düzenli yaşamından kopartıp Bern'in uzağında, artık hayatta olmayan Portekizlilerin hayatına karıştırması nasıl olabilmişti?

Rossio'daki kitabevinde, Prado'ların hayatında kritik, belki de ölümcül bir rol oynamış bulunan António de Oliveira Salazar'ın resimli biyografi kitabı çarptı gözüne. Kapakta kapkara giyimli, hükmedici olsa da duygusuz sayılmayacak bir yüze sahip, sert, hatta fanatik bakışlı, ama bakışlarından zekâ okunan bir adam vardı. Gregorius sayfaları karıştırdı. Salazar, iktidar istemiş biriydi, diye düşündü, ama gözü kara bir gaddarlıkla ve hayvani bir güç kullanarak çekip almamıştı bu iktidarı; eğlenceli bir ziyafet sofrasında, masayı dolduran, fazlasıyla doyurucu yemeklerin tadını çıkarırcasına iktidarın tadını çıkaran biri de değildi. Onu elde edebilmek ve uzun zaman elinde tutabilmek için hayatındaki her şeyden vazgeçmişti, bitmek bilmez

uyanıklığa, koşulsuz disipline ve çileci ritüele uymayan her şeyden. Bunun bedelinin ağır olduğu, sert yüz hatlarından, ara sıra görülen zoraki gülümsemesinden okunuyordu. Hükümet debdebesinin içindeki bu yoksun yaşamın bastırılmış ihtiyaçları ve dürtüleri, çıkış yolunu –devlet dilinin dolambaçlı cümleleri sayesinde tanınmayacak hale sokularak– acımasız, ölümcül talimatlarda bulmuştu.

Gregorius karanlıkta uyumadan yattı, kendisiyle dünyada olup bitenler arasında hep var olan büyük mesafeyi düşündü. Sınırın öte yanındaki siyasi olaylarla ilgilenmemiş değildi. Nisan 1974’te, Portekiz’de diktatörlük sona erdiğinde kendi kuşağından kimileri oraya gitmişti, siyasi turizmin kendisine göre bir şey olmadığını söylediğinde onu kınamışlardı. Yani odasından çıkmayan kör biri gibi her şeyden habersiz değildi. Ama biraz, sanki Tukidides’i okuyor gibi olmuştu hep. Gazetede yer alan ve sonra akşam haberlerinde görülen bir Tukidides. Mesele İsviçre ve onun dokunulmazlığı mıydı? Yoksa yalnızca kendisi miydi? Ne kadar gaddar, kanlı ve haksız da olsalar, nesnelerin arkasına çekildiği kelimelerin büyüsüne kapılması mıydı? Belki miyopluğuyla ilgisi vardı?

Ancak çavuşluğa kadar terfi edebilen babası, bölüğünün Ren nehri kıyısında konuşlandığı günleri anlatırken, dediğine göre, oğlu, yani Gregorius, bütün bunların gerçekdışı olduğunu hissetmişti hep, biraz komik olduğunu hissetmişti, esas anlamı da heyecan verici olmasında, kendi dışında kalan hayatını sıradanlığından sıyrılan bir şey olarak hatırlanmasında yatıyordu. Babası bunu sezmiş ve bir seferinde dayanamayıp patlamıştı: *Korkuyorduk biz, dehşetli korkuyorduk,* demişti, *çünkü kolaylıkla başka türlü olabilirdi, o zaman da sen hiç dünyaya gelmezdin bile.* Sesini yükseltmemişti, hiç bağırmazdı; yine de öfkeliydi sözleri, oğlu bunları utanç içinde dinlemiş ve asla unutmamıştı.

Amadeu de Prado olmanın nasıl bir şey olduğunu şimdi bilmek istemesi bu yüzden miydi? Bunu anlayarak dünyaya daha yakınlaşmak için miydi?

Işığı yakıp az önce okuduğu cümleleri yeniden okudu.

NADA. HİÇBİR ŞEY. *Anevrizma. Her an son anım olabilir. En ufak bir uyarı gelmeden, tamamen habersizce, arkasında hiçbir şey, karanlık bile bulunmayan, görünmez bir duvarın öte tarafına geçeceğim. Son adımım, bu duvarı geçerken atacağım adım olabilir. Bu ani sonu kendim*

algılamayacağıma ve böyle olacağını bildiğime göre bundan korkmak mantıksız değil mi?

Gregorius, Doxiades'e telefon edip anevrizmanın ne olduğunu sordu. "Bu kelimenin bir genişleme anlamına geldiğini biliyorum, ama neyin genişlemesi?" Bir atardamarın, duvarında ya doğuştan ya da sonradan oluşan değişiklikle hastalıklı biçimde genişlemesi dedi Yunanlı. Evet, beyinde de olabilirdi, hatta oldukça sıkça. Çoğunlukla insanlar hiç fark etmezlerdi ve uzun zaman –onlarca yıl– bir sorun çıkmazdı. Sonra damar birden patlar ve insanın sonu gelirdi. Bunu neden böyle gece yarısı bilmek istemişti Gregorius? Bir şikâyeti mi vardı? Hem neredeydi şu anda?

Gregorius, Yunanlıya telefon etmesinin bir hata olduğunu hissetti. Uzun yıllara dayanan samimiyetlerine uygun düşen kelimeleri bulamadı. Tutuk tutuk, kesik kesik eski tramvaydan söz etti, garip bir sahaftan ve Portekizlinin yattığı mezarlıktan. Anlamsızdı konuşması, kendisi de farkındaydı. Bir sessizlik oldu.

"Gregorius?" diye sordu Doxiades sonunda.

"Efendim?"

"Satrancın Portekizcesi nedir?"

Bunu sorduğu için Gregorius'un içinden ona sarılmak geldi.

"Xadrez," dedi, ağzındaki kuruluk kaybolmuştu.

"Gözlerinde bir sorun var mı?"

Dili yine damağına yapışmıştı. "Yok." Yine bir sessizlik oldu, sonra Gregorius, "İnsanların sizi olduğunuz gibi gördükleri kanısında mısınız?" diye sordu.

Yunanlı kahkahalarla güldü. "Elbette *hayır!"*

Birinin, üstelik de Doxiades'in, Amadeu de Prado'yu derinden sarsmış olan bir şeye gülmesi Gregorius'u çaresiz kılmıştı. Prado'nun kitabını eline aldı, sanki ona tutunmak istiyordu.

"Gerçekten her şey yolunda mı?" diye sordu Yunanlı, yeniden oluşan sessizliğin içine.

Evet, dedi Gregorius, her şey yolunda.

Konuşmayı her zamanki havada bitirdiler.

Gregorius karanlıkta şaşkınca yattı ve kendisiyle Yunanlı arasına neyin girmiş olduğunu anlamaya çalıştı. Ne de olsa, Bern'de başlayan kara rağmen bu yolculuğu yapması için sözleriyle kendisini yüreklendirmiş kişiydi o. Doxiades, Selanik'te taksi şoförlüğü yaparak üniversitede okumuştu. *Taksiciler oldukça kaba bir gruptur,* demişti bir seferinde. Ara sıra onun da kaba hareketleri oluyordu. Örneğin küfür ediyordu ya da sigarasını emer gibi içiyordu. Bu gibi anlarda, sakalının siyah dipleri ve kollarındaki siyah tüyler karmakarışık ve isyankâr görünüyorlardı.

Demek ki başkalarının algılamasının kendisini etkilememesini doğal karşılıyordu Doxiades. Bir insanın buna hiç aldırmaması mümkün müydü? Ve bu, duyarlılık eksikliği miydi? Ya da elde etmek için uğraşmaya değen içsel bağımsızlık mı? Gregorius sonunda uykuya daldığında tan ağarmaya başlamıştı.

11

Bu olamaz, imkânsız bu. Gregorius yeni, tüy gibi hafif gözlüğü çıkardı, gözlerini ovuşturdu, gözlüğü yeniden taktı. *Mümkündü:* Hiç bu kadar iyi görmemişti. Bu, özellikle gözlüğün, dünyaya baktığı üst yarısı için geçerliydi. Nesneler adeta üzerine atlıyorlardı, sanki onun bakışlarını kendi üzerlerine çekmek için yarışıyorlardı. Ve burnunun üzerinde, şimdiye kadar gözlüğünü bir koruma duvarına çevirmiş olan ağırlığı hissetmediğinden nesneler bu yeni parıltıları içinde ısrarcı, hatta tehlikeli görünüyorlardı. Bu yeni izlenimler biraz da başını döndürüyordu, gözlüğünü yine gözünden aldı. César Santarém'in asık suratında bir gülümseme gezindi.

"Yenisinin mi, yoksa eskisinin mi daha iyi olduğunu bilmiyorsunuz artık," dedi.

Gregorius başıyla doğruladı ve aynanın karşısına geçti. Kırmızımsı dar çerçeve ve artık gözlerinin önünde korkunç birer barikat gibi durmayan yeni camlar onu bambaşka biri yapmıştı. Görünüşünü önemseyen biri. Zarif, şık görünmek isteyen biri. Tamam, bu kadarı abartıydı; ama olsun. Bu çerçeveyi almasını kafasına sokan Santarém'in asistanı, arka taraftan beğendiğini belli eden bir işaret yaptı. Santarém onu gördü. *"Tem razão"* dedi, haklıydı kız. Gregorius içinde öfke kabardığını hissetti. Eski gözlüğünü taktı, yenisini paket ettirdi, aceleyle parasını ödedi.

Mariana Eça'nın Alfama semtindeki muayenehanesi yürüyerek yarım saatlik uzaklıktaydı. Gregorius'un dört saatini aldı. Ne zaman bir bank bulsa oturup gözlüğünü değiştiriyordu. Yeni gözlük camlarıyla dünya daha büyüktü, uzam ilk kez gerçekten üçboyutluydu, nesneler bu boyutların içine bir engelle karşılaşmadan rahatça yayılabiliyorlardı. Tejo artık kahverengimsi, belirsiz bir yüzey değil, bir nehirdi, Castelo de São Jorge de gerçek bir kale gibi üç yönde gökyüzüne yükseliyordu. Ama dünya bu haldeyken çok yorucuydu. Gerçi burnunun üstündeki hafif çerçeveyle her şey daha da hafiflemişti, her zamanki ağır adımları yüzündeki bu yeni hafifliğe hiç uymuyordu. Ama dünya yakınlaşmış, rahatsız edici olmuştu, isteklerinin ne olduğu açıkça belli olmasa da insandan daha çok şey istiyordu. Bu ne olduğu belirsiz talepler fazla geldiğinde, Gregorius her şeyi kendisinden uzak tutan ve kelimelerle metinlerin ötesinde dış dünya diye bir şey olup olmadığı konusunda kuşku duymasına, sevdiği ve değer verdiği, onsuz bir hayatı hayal bile etmediği bir kuşkuyu duymasına fırsat veren eski gözlük camlarının arkasına çekiliyordu. Ama yeni görüşünü de unutamıyordu, küçük bir parkta Prado'nun kitabını çıkartıp nasıl okuyacağını denedi.

O verdadeiro encenador da nossa vida é o acaso – um encenadorcheio de crueldade, misericórdia e encanto cativante. Gregorius gözlerine inanamıyordu: Prado'nun cümlelerini hiç bu kadar kolayca anlamamıştı: *Hayatımızın gerçek yönetmeni rastlantıdır –gaddar, acımasız ve büyüleyici bir cazibesi olan bir yönetmen.* Gözlerini kapatıp kendini o tatlı yanılsamaya bıraktı, yeni gözlük camları, kelimelerin yazılımlarının yanında anlamlarını da görünür kılan masalsı, büyülü bir alet gibiymişler gibi Portekizlinin bütün cümlelerini bu biçimde anlaşılır kılacaklardı. Gözlüğünü tutup yerine oturttu. Ondan hoşlanmaya başlamıştı.

“Doğru karar verip vermediğimi görmek istiyorum.” İri gözlü, siyah kadife ceketli kadın böyle demişti; kendine pek güvenmeyen gayretli bir kız öğrencinin ağzına yakışan bu söz şaşırtmıştı Gregorius’u, kadından fışkıran özgüvene hiç uymuyordu. Gregorius paten kayan bir kızın arkasından baktı. İlk akşamki paten kayan genç dirseğini bir parça, bir parçacık değişik tutsaydı –şakağının hemen yanından geçseydi– Gregorius, dünyaya bu gerçekdışı görüntüyü sağlayan iki görüş alanı –hafifçe puslu olanla pırıl pırıl olanı– arasında bocalayarak bu kadına doğru gidiyor olmazdı.

Bir barda kahve içti. Öğlen saatiydi, yakındaki bir işyerinden çıkan iyi giyimli erkekler barı doldurdu. Gregorius aynada yeni yüzünü inceledi, sonra da doktor hanımın daha sonra göreceği gibi baştan ayağa her yanını. Dizleri çıkmış kadife pantolonu, dik yakalı kaba kazağı ve eski anorağı, bedene oturan ceketlerin, renk uyumu içindeki gömleklerin ve kravatların yanında göze batıyordu. Yeni gözlüğüne de uymuyordu kıyafeti; hem de hiç. Bu zıtlıktan rahatsız olması kızdırdı Gregorius’u, kahvesinden aldığı her yudumda öfkesi daha da arttı. Kaçtığı günün sabahı Bellevue Oteli’ndeki garsonun kendisini nasıl incelediğini ve buna hiç aldırmamış olduğunu düşündü, tam tersine kılıksız haliyle çevresindeki kof zarafete kafa tuttuğunu hissetmişti. O kendine güvene ne olmuştu? Eski gözlüğünü taktı, hesabı ödeyip çıktı.

Mariana Eça’nın muayenehanesinin yanındaki ve karşısındaki seçkin binalar ilk gelişinde de orada mıydılar? Gregorius yeni gözlüğünü taktı ve çevresine bakındı. Doktorlar, avukatlar, bir şarap şirketi, bir Afrika ülkesinin elçiliği. Kalın kazağının içinde terliyor, aynı zamanda gökyüzündeki bulutları süpürüp götürmüş olan serin rüzgârı yüzünde hissediyordu. Muayene odası acaba hangi pencerenin arkasındaydı?

İnsanın ne derecede gördüğü, pek çok şeye bağlıdır, demişti Mariana Eça. Saat ikiye çeyrek vardı. Bu saatte öylece yukarı çıkabilir miydi? Birkaç sokak ilerledi ve erkek giysileri satan bir mağazanın önünde durdu. *Üstüne başına yeni bir şeyler alabilirsin pekâlâ.* En ön sırada oturan kız öğrenci, Florence, Gregorius’un dış görünüşüne önem vermemesini çekici bulmuştu. Karısı olunca da çok geçmeden bu tutumu sinirine dokunmuştu. *Ne de olsa tek başına yaşamıyorsun. Yunanca da yeterli değil.* Florence’ten sonra yalnız yaşadığı on dokuz yılda sadece iki-üç kez girmişti bir giysi

mağazasına. Kimsenin kendisine sitem etmemesinin tadını çıkarmıştı. On dokuz yıllık inat yeterli miydi? Tereddüt ederek mağazaya girdi.

İki satıcı kız akla gelebilecek her türlü çabayı gösterdiler tek müşterilerine karşı, sonunda mağaza yöneticisini de çağırdılar. Gregorius durup durup bakıyordu aynaya: Önce kendisini bir bankacıya, opera meraklısına, hovardaya, profesöre, muhasebeciye çeviren elbiseler içinde; sonra kruvaze blazerden saray parkında atla gezintiyi akla getiren spor cekete kadar değişen kılıklarda; en sonunda da deri giysilerle. Üstüne yağan, hayranlık dolu bütün o Portekizce cümlelerden bir tekini bile anlamıyor, durmadan başını iki yana sallıyordu. Sonunda mağazadan ayrılırken üzerinde gri fitilli kadifeden bir takım elbise vardı. Birkaç bina ötede kendini bir vitrin camında ürkerek inceledi. Zorla kabul ettirdikleri ince, bordo dik yakalı kazak yeni gözlük çerçevesinin kırmızısına uyuyor muydu?

Ansızın siniri bozuldu Gregorius’un. Hızlı, öfkeli adımlarla karşı kaldırımdaki portatif tuvalete gitti ve yeniden eski kıyafetini giydi. Arkasında dağ gibi çöp yığılmış bir kapı girişinin önünden

geçerken içinde yeni giysileri olan torbayı oraya bırakıverdi. Sonra kadın doktorun oturduğu yöne doğru uzaklaştı.

Binaya henüz girmişti ki yukarıdaki kapının açıldığını ve sonra doktorun mantosunun eteklerini savurarak merdivenden indiğini gördü. Keşke yeni elbisemi çıkarmasaydım diye düşündü o anda.

“Ah, siz misiniz,” dedi kadın ve yeni gözlüğüne alışıp alışmadığını sordu.

Gregorius anlatırken kadın yanına yaklaştı, gözlüğü tutup iyi oturup oturmadığını kontrol etti. Gregorius kadının parfümünü kokladı, onun saçının bir tutamı Gregorius’un yüzünü okşadı, kısacık bir an boyu kadının hareketi ilk kez gözlüğünü çekip çıkartan Florence’in hareketiyle birbirine karıştı. Gregorius nesnelerin birden büründüğü gerçekdışı gerçeklikten söz ederken kadın gülümsedi ve saatine baktı.

“Feribota yetişmeliyim, birini ziyaret edeceğim.” Gregorius’un yüzünde gördüğü bir şey kadını şaşırtmış olmalı ki tam yürüyüp gidecekken durdu. “Hiç Tejo’dan geçtiniz mi? Benimle gelmek ister misiniz?”

Gregorius sonradan, aşağıdaki feribota arabayla gidişlerini hiç hatırlamadı. Hatırladığı tek şey, otoparkta daracık görünen bir yere tek bir manevrayla kayarcasına girmiş olduklarıydı. Sonra feribotun üst katında oturdular, Mariana Eça ziyaret edeceği amcasını anlattı ona.

João Eça, Cacilhas’ta bir bakımevinde yaşıyordu, hemen hemen hiç konuşmuyor ve bütün gün ünlü satranç maçlarını tekrarlıyordu kendi kendine. Büyük bir işletmede muhasebecilik yapmıştı, iddiasız, gösterişsiz, neredeyse görünmez bir adamdı. Onun direniş adına çalıştığı kimsenin aklına gelmezdi. Mükemmel gizlemişti kendini. Salazar’ın ajanları onu alıp götürdüğünde kırk yedi yaşındaydı. Komünist olduğu için ihanet suçuyla ömür boyu hapse mahkûm edilmişti. İki yıl sonra en sevdiği yeğeni Mariana onu hapisten çıkarmıştı.

“Bu dediğim 1974 yazındaydı, devrimden birkaç hafta sonra, ben yirmi bir yaşındaydım, Coimbra’da üniversiteye gidiyordum,” dedi başını öte yana çevirerek.

Gregorius onun yutkunduğunu duydu, kısılmamak için boğuklaştı sesi.

“Onun görüntüsü hiç aklımdan çıkmıyor. Yalnızca kırk dokuz yaşındaydı ama işkence yüzünden yaşlı ve hasta bir adama dönmüştü. Eskiden dolu dolu, tınılı bir sesi vardı; şimdiyse boğuk ve kısık bir sesle konuşuyordu, bir zamanlar Schubert, hem de Schubert çalmış olan elleri biçimlerini kaybetmişlerdi, hep titriyorlardı.” Soluk aldı, sırtını dikleştirdi. “Yalnızca gri gözlerindeki o inanılmaz dik, korkusuz bakış – o yerinde duruyordu. Olanları bana ancak yıllar sonra anlattı: Onu konuşturmak için gözlerinin önüne kor demirler tutmuşlar. Sürekli yaklaştırmışlar, her an kor halindeki bir karanlığa yuvarlanmayı beklemiş. Ama gözlerini demirden ayırmamış, onun sertliğini ve sıcaklığını bakışlarıyla delip geçmiş ve arkasındaki işkencecilerin suratlarını parçalamış. Bu inanılmaz boyun eğmezlik onları durdurmuş. ‘O zamandan beri hiçbir şeyden korkum yok,’ demişti amcam, ‘kelimenin tam anlamıyla hiçbir şeyden.’ En küçük bir geri adım atmadığına eminim.”

Karaya çıktılar.

“Şurası,” dedi kadın, sesi her zamanki sağlamlığına kavuşmuştu, “bakımevi şurası.”

Gregorius’a, daha geniş bir yay çizen bir başka feribot gösterdi, şehri başka bir bakış açısından görebilirdi onunla. Sonra bir an kararsızca durdu, aralarında –şimdi devam edemeyecek olsa da şaşırtıcı biçimde hızla gelişmiş– bir yakınlık doğduğunun farkında olduğunu belli ediyordu bu tereddüdü; belki João’yu ve kendini bu kadar açığa vurmuş olmanın doğru olup olmadığına dair şaşkınlık ve kuşkusu da yatıyordu bu tereddüdünde. Mariana sonunda bakımevine doğru yürüdüğünde Gregorius onun arkasından uzun uzun baktı, yirmi bir yaşındayken hapishanenin önünde nasıl durduğunu gözünün önüne getirdi.

Gregorius, Lizbon’a geri döndü, Tejo’dan bir kez daha geçti. João Eça direnişe katılmıştı, Amadeu de Prado direnişçiler için çalışmıştı. *Resistência:* Doktor doğal olarak kelimenin Portekizcesini söylemişti; sanki bu şey için, bu kutsal şey için başka bir kelime var olamazdı. Onun ağzından hafif bir dokunaklılıkla dökülen bu kelimenin tınısı, baş döndürücü bir dolgunluktaydı, böylece de destansı görkeme ve mistik auraya sahip bir kelimeye dönüşmüştü. Bir muhasebeci ve bir doktor, beş yıl arayla. İkisi de her şeyi göze almışlardı, ikisi de kusursuzca kendilerini

gizleyip çalışmışlardı, ikisi de ağız sıkılığı ve dudakları mühürlemek konusunda uzmandılar. Birbirlerini tanımışlar mıydı acaba?

Gregorius karaya çıkınca Bairro Alto'yu ayrıntılı gösteren bir şehir haritası satın aldı. Yemek yerken, Adriana de Prado'nun hâlâ yaşlı ve telefonsuz oturuyor olabileceği mavi evi yürüyerek ararken izleyeceği rotayı belirledi. Lokantadan çıkarken hava kararmaya başlamıştı. Alfama semtine giden bir tramvaya bindi. İçinde yeni giysilerinin bulunduğu torba aynı yerde duruyordu. Onu aldı, bir taksi çevirdi, binip oteline gitti.

12

Ertesi sabah erkenden kurşuni ve puslu bir güne gözünü açtı Gregorius. Alışkanlığının tam tersine, dün gece yatar yatmaz uyumuş, gemilerin, giysilerin ve hapishanelerin akıl almaz bir sırayla yer aldığı, su gibi akan hayallere dalmıştı rüyasında. Akıl almaz olsalar da gördüklerinden hoşlanmadığını söyleyemezdi, karabasanla hiç ilgisi yoktu, çünkü hayatı onu bulmasına bağlıymışçasına çılgınca adını aramış olduğu bir kadına ait, varlığını çok güçlü hissettiren, ama duyulamayan bir ses, düzensiz aralıklarla değişen, o karmakarışık küçük sahnelere eşlik ediyordu. Tam uyanırken, arayıp durduğu kelime aklına geldi: *Conceição* – doktorun muayenehanesinin kapısında asılı pirinç levhada yazılı adın, Mariana Conceição Eça'nın içindeki o güzel, masalsı kısım. Gregorius o adı kendi kendine usulca söylerken, o unutuştan yeni bir rüya sahnesi doğmuştu, kimliği hızla değişen bir kadın onun gözlüğünü gözünden aldı, alırken gözlüğü burnuna öyle bir bastırdı ki o basıncı şimdi bile hissediyordu.

Saat gecenin biriydi, yeniden uyuyamayacaktı. Bu yüzden Prado'nun kitabının sayfalarını karıştırmış, notlardan birine takılmıştı, başlık şöyleydi:

CARAS FUGAZES NA NOITE. GECENİN İÇİNDE GEÇİCİ YÜZLER.

Çoğu zaman bana öyle geliyor ki, insanların karşılaşmaları, gecenin karanlığında şuursuzca akıp giden trenlerin karşılaşması gibi. Donuk camların arkasında loş ışıkta oturan, tam olarak görmemize fırsat

kalmadan görüş açımızdan çıkıverenlere hızla, telaşla göz atarız. Birden ortaya çıkıveren, insansız karanlığa anlamsızca, amaçsızca gömülmüşçesine duran ışıklı bir pencerenin çerçevesinden iki hayal misali hızla geçip gidenler gerçekten bir adamla bir kadın mıydı? O ikisi birbirlerini tanıyorlar mıydı? Konuşmuşlar mıydı? Gülmüşler miydi? Ağlamışlar mıydı? Şöyle denebilir: Gezintiye çıkmış yabancılar yağmurda ve rüzgârda birbirlerinin yanından böyle geçebilirler; o zaman kıyaslamanın bir anlamı olabilir. Ama pek çok kişiyle daha uzun süre otururuz karşı karşıya, birlikte yer, birlikte çalışırız, yan yana yatar, bir çatı altında yaşarız. Geçicilik bunun neresinde? Ama bize tutarlılık, yakınlık ve yakından tanıma sunacağını ileri sürerek kandırmaya çalışan her şey, her an karşı koymamız mümkün olamayacağından, parlayıp sönen, huzursuz eden geçiciliğin üstünü örtmeye, onu engellemeye çalışırken, içimizi rahat ettirmek için bulduğumuz bir aldatmaca değil mi? Bir başkasını her görüşümüz, her bakışmamız, dayanılmaz hızdan ve her şeyi titretip sarsarak yumruk gibi inen hava basıncından sersemlemiş durumda birbirinin karşısından akıp geçen yolcuların gözlerinin kısacık bir an boyu buluşmasına benzemez mi? Bakışlarımız başkalarının üzerinden, gecenin çılgın buluşmasında olduğu gibi kaymaz mı hep ve bizi bir sürü varsayımla, düşünce kırıntısıyla ve onlara atfedilmiş özelliklerle bırakmaz mı geride? Aslında karşılaşanların insanlar değil de kafalarındaki hayallerin düşürdüğü gölgeler olduğu doğru değil mi?

İçinde bu kadar baş döndürücü derinlikte bir yalnızlık barındıran birinin kız kardeşi olmak nasıl bir şeydi acaba diye düşünmüştü Gregorius. Düşüncelerinde bu kadar acımasızca inatçı olsa da konuşurken kelimeleri kulağa öfkeli, hatta heyecanlı bile gelmeyen birinin kız kardeşi olmak. Onun yardımcısı olmak, iğneyi uzatmak, bandajlarken yardım etmek nasıl bir şeydi? İnsanların arasındaki uzaklık ve yabancılık hakkında düşünüp yazdığı şeylerin mavi evdeki atmosfer için ne anlamı olmuştu? Bunları tümüyle kendine mi saklamıştı, yoksa o ev, bu düşüncelerin dışarıya da çıkmasına izin verdiği yer mi olmuştu, tek yer? Örneğin odadan odaya gidip, eline bir kitap alıp hangi müziği dinleyeceğine karar vermiş miydi? Saydamlıkları ve sertlikleriyle camdan yapıları andıran yalnız düşüncelerine uygun bulduğu müzik hangisiydi acaba? Düşüncelerini onaylar tarzdaki müzikler mi aramıştı, yoksa merhem gibi gelen, onu uyuşturan, sarıp sarmalamasa da sakinleştiren melodilere ve ritimlere mi ihtiyaç duymuştu?

Aklında bu sorular olduğu halde Gregorius sabaha karşı yeniden hafif bir uykuya dalmış, daracık, mavi bir kapının önünde bulmuştu kendini, içinden zili çalmak geliyordu ama kapıyı açacak kadına ne söyleyebileceği hakkında hiçbir fikri olmadığına da emindi. Uyanıp kalkınca yeni elbisesi ve yeni gözlüğüyle kahvaltı etmeye gitmişti. Onun dış görünümündeki değişikliği gören garson kız kalakalmış, sonra yüzünden bir gülümseme geçmişti. Gregorius şimdi de bu kurşuni, puslu pazar sabahı, yaşlı Coutinho'nun sözünü ettiği mavi evi bulmak için yola düşmüştü.

Şehrin kuzeyinde birkaç sokağa girip çıkmıştı ki, ilk gece peşine takıldığı adamı gördü, ağzında sigarayla pencereye çıkmıştı. Şimdi, gündüz gözüyle, ev o gecekinden daha küçük ve daha harap görünüyordu. Odanın iç tarafı karanlıkta kalsa da Gregorius kanepenin goblen döşemesini, renkli porselen bibloların durduğu vitrini ve haçı görebildi. Durdu, adamla göz göze gelmeye çalıştı.

"Uma casa azul?" diye sordu.

Adam elini kulağının arkasına dayayınca Gregorius sorusunu yineledi. Gelen yanıt, hiçbir şey anlayamadığı bir söz tufanıydı, bir yandan da sigaralı eliyle hareketler yapıyordu adam. O konuşurken kamburu çıkmış yaşlı bir kadın geldi yanına.

"*O consultório azul?"* diye sordu Gregorius bu kez.

"Sim!" diye bağırdı kadın cızırtılı bir sesle, sonra bir kez daha: *"Sim!"*

Cılız kollarını ve kırışık ellerini heyecanla sağa sola savuruyordu kadın, onun kendisini içeri çağırdığını Gregorius biraz sonra anlayabildi. Duraksayarak girdi binaya, içerisi küf ve yanık yağ kokuyordu. Arkasında, dudaklarının arasına yeni bir sigara sıkıştırmış olan adamın beklediği daire kapısına ulaşmak için iğrenç kokulardan oluşan kalın bir duvarı delmesi gerekiyormuş gibi geldi Gregorius'a. Adam topallayarak oturma odasına götürdü onu, anlaşılmaz lakırdılar ve belirsiz bir el işaretiyle goblen döşemeli kanepeye oturmasını söyledi.

Bunu izleyen yarım saat boyunca Gregorius, kırk yıl öncesini, Amadeu de Prado'nun mahalledeki insanları tedavi ettiği günleri kendisine anlatmaya çalışan o iki kişinin çoğu anlaşılmayan kelimelerini ve geniş anlamlı el hareketlerini çözmeye çabaladı. İkisinin de sesleri saygı doluydu, kişinin

kendisinden çok üstün olan birine göstereceği türden bir saygıydı bu. Ama bunun yanında bir başka duygu da dolmuştu odaya, Gregorius bunun mahcubiyet olduğunu yavaş yavaş anladı, çok geride kalmış ve insanın, belleğinden tamamen silemeden yadsımayı yeğlediği bir suçlamadan doğan mahcubiyet. *İnsanlar ondan uzak duruyorlardı. Bu da onun kalbini kırdı,* dediğini duydu Coutinho'nun, Prado'nun Rui Luís Mendes'i, Lizbon Kasabı'nı nasıl kurtardığını anlattıktan sonra.

Adam pantolonunun bir paçasını sıvayıp Gregorius'a bir yara izi gösterdi. *"Ele fez isto"* bunu o yaptı, dedi, nikotinden sararmış parmağını yara izinin üzerinde gezdirerek. Kadın kırışık elleriyle şakaklarını ovdu, sonra da uçup gitti anlamında bir işaret yaptı: Prado baş ağrılarını yok etmişti. Sonra o da parmağındaki yara izini gösterdi, orada herhalde bir siğil vardı eskiden.

Gregorius sonradan, mavi evin kapısını çalmasında neyin etkili olduğunu kendine ara sıra sorduğunda, önce saygı duyulan, sonradan aforoz edilen, en sonunda da yeniden saygı gösterilen doktorun, bedenlerinde izler bıraktığı o iki kişinin el kol hareketleri geliyordu aklına hep. O sırada sanki doktorun elleri yeniden canlanmıştı.

Prado'nun eski muayenehanesinin tarifini aldı, sonra da onların yanından ayrıldı. Pencerede kafa kafaya verip Gregorius'un arkasından baktılar, bakışlarında gıpta varmış gibi geldi Gregorius'a, onların artık yapamayacağı bir şeyi kendisinin yapabilecek olmasına duydukları çelişkili bir gıpta: Amadeu de Prado'nun geçmişine yol açarak onu yeni tanıyacak olmak.

İnsanın kendisini tam anlamıyla kavrayabilmesinin en iyi yolunun bir başkasını tanımayı ve anlamayı öğrenmek olması mümkün müydü? Hayatı bambaşka bir çizgi izlemiş, bambaşka bir mantığa sahip olmuş birini? Bir başka hayata duyulan merak, insanın kendi zamanının tükenmekte olduğunun bilincinde olmasına nasıl uyardı?

Gregorius küçük bir büfenin tezgâhına dayanıp kahve içti. İkinci kez geliyordu buraya. Bir saat önce Rua Luz Soriano'ya girmiş, birkaç adım sonra Prado'nun mavi muayenehanesinin önünde durmuştu; üç katlı bir binaydı, baştan aşağı mavi görünmesinin nedeni mavi çinilerinden ziyade bütün pencerelerin üst tarafında parlak deniz mavisine boyalı yüksek, kavisli kemerler olmasıydı. Boya eskimiş, tabaka tabaka kalkmıştı, kapkara

yosun tutmuş nemli yerleri vardı. Pencerelerin alt tarafındaki dökme demir parmaklıkların mavi boyası da dökülüyordu. Yalnızca mavi sokak kapısının boyası kusursuzdu, sanki biri, ‘önemli olan burası’ demek istemişti.

Zilin üzerinde isimlik yoktu. Gregorius, pirinç tokmaklı kapıyı kalbi çarparak incelemişti. *Sanki bütün geleceğim bu kapının arkasında,* diye düşünmüştü. Sonra biraz ilerideki büfeye girmiş, kendini kaybetmek üzere olduğuna dair tehditkâr duyguyla mücadele etmişti. Saatine bakmıştı: Aynı saatte sınıfta ıslak paltosunu askıdan alıp onca güvenli, şeffaf hayatından arkasına bakmadan uzaklaşalı tam altı gün olmuştu. Elini paltosunun cebine sokmuş, Bern’deki evinin anahtarı duruyor mu diye yoklamıştı. Birden, Yunanca ya da İbranice bir metin okumak için, şiddetli bir açlık krizi kadar somut, çok güçlü bir ihtiyaç duymuştu; kırk yıl sonra bile gözünde şarklı, masalsı zarafetlerinden hiçbir şey kaybetmemiş olan o yabancı, güzel harfleri karşısında görmek; o şaşırtıcı altı gün boyunca onların ifade etmeleri gereken her şeyi anlama yeteneğinden hiçbir şey kaybetmemiş olduğuna emin olmak.

Coutinho’nun hediye ettiği Yunanca-Portekizce İncil oteldeydi, ama otel çok uzaktaydı; önemli olan Gregorius’un burada ve şimdi okuyabilmesiydi, daha kapısı açılmadan kendisini yutacak gibi duran mavi evin yakınında. Telaşla hesabı ödeyip bu tür metinleri bulabileceği bir kitabevi aramaya başlamıştı. Ama pazar günüydü, bulduğu tek yer, vitrinindeki kitapların üzerinde Yunanca ve İbranice isimler olan, bir dini yayınlar kitabeviydi, ama kapalıydı. Alnını sisin nemlendirdiği cama dayamış, havaalanına gidip ilk uçakla Zürih’e dönmek dürtüsünün yeniden içinde kabardığını hissetmişti. Kendisini sıkıştıran bu arzuyu önce yükselip sonra düşen beden ateşi gibi tatmayı ve geçmesini sabırla beklemeyi becerdiğini anlayınca rahatlamış, sonunda ağır adımlarla mavi evin yakınındaki büfeye dönmüştü.

Yeni ceketinin cebinden Prado’nun kitabını çıkarıp Portekizlinin cesur, sakin yüzünü inceledi. Mesleğini sarsılmaz bir sebatla uygulamış olan bir doktor. Suç olmayan bir suçun bedelini, hayatını tehlikeye atarak ödemeye çalışmış bir direnişçi. En büyük tutkusu, insan hayatının suskun deneyimlerini o suskunluklarından çekip almak olan bir söz kuyumcusu.

Ansızın, korkuya kapıldı Gregorius, evde bir başkası oturuyor olabilirdi artık. Kahvesinin karşılığı olan bozuk paraları telaşla masanın üzerine bırakıp hızlı adımlarla eve yürüdü.

Mavi evin önünde iki kez derin soluk aldı, ciğerlerindeki havayı ağır ağır dışarı bıraktı. Sonra zili çaldı.

Ortaçağ kadar uzak bir yerden gelircesine bir çıngırtı, evin içinde abartılı bir sesle yankılandı. Hiçbir şey olmadı. Ne ışık yandı, ne ayak sesi duyuldu. Gregorius yine sakin olmaya zorladı kendini, sonra bir daha çaldı zili. Hiçbir şey. Döndü, bitkince kapıya yaslandı. Bern'deki evini düşündü. Bittiğine memnundu. Prado'nun kitabını ağır ağır paltosunun cebine sokarken evinin anahtarının serin metaline değdi eli. Kapıdan uzaklaşıp oradan gitmeye hazırlandı.

O sırada evin içinden ayak sesleri geldi kulağına. Biri merdivenden iniyordu. Bir pencerenin gerisinde de ışık görülebiliyordu. Ayak sesi kapıya yaklaştı.

"Quem é?" diye sordu kalın, boğuk bir kadın sesi.

Gregorius ne diyeceğini bilemedi. Konuşmaksızın bekledi. Aradan saniyeler geçti. Sonra bir anahtar kilitte çevrildi ve kapı açıldı.

İkinci Bölüm

Karşılaşma

13

Karşısında duran, tepeden tırnağa siyahlar içindeki uzun boylu kadın, rahibeleri andıran sert güzelliğiyle bir Yunan tragedyasından fırlamış gibiydi. Solgun, zayıf yüzünü çenesinin altında tek eliyle tuttuğu tığla örülmüş bir başörtüsü çevreliyordu, koyu renk damarları kabarmış o ince uzun, kemikli el, onun ilerlemiş yaşını yüzünün çizgilerinden daha fazla belli ediyordu. Derin çukurlarının içinde birer kara elmas gibi parıldayan acı bakışlı gözleriyle Gregorius'u inceliyordu, yoksunlukları, serinkanlılığı ve feragati anlatan bu acı bakış, hayatlarında kendilerini direnmeden akıntıya bırakmaktan başka bir şey yapmayan herkese Musevi bir uyarı gibiydi. Dimdik duran ve başını boyunun elverdiğinden biraz daha dik tutan bu kadının sessiz, katı arzularına karşı koyan biri çıksa, diye düşündü Gregorius, bu gözler alev alev yanabilir. Kadından buz gibi bir hararet yayılıyordu. Gregorius bu hararetin karşısında nasıl dayanacağını bilemiyordu. Portekizce 'günaydın' demeyi bile unutmuştu.

"Bonjour," dedi boğuk bir sesle, kadın hâlâ ona konuşmadan bakmayı sürdürürken, sonra Gregorius paltosunun cebinden Prado'nun kitabını çıkardı, portrenin bulunduğu sayfayı açtı ve kadına gösterdi.

"Bu adamın, bu doktorun burada oturmuş ve çalışmış olduğunu biliyorum," diye devam etti Fransızca olarak. "Ben... nerede oturduğunu görmek istedim, onu tanıyan biriyle görüşmek istedim. Bu yazdığı cümleler öyle etkileyici ki. Zekice cümleler. Harika cümleler. Böyle cümleler yazabilen bir adamın nasıl biri olduğunu bilmek istiyorum. Onunla birlikte olmanın nasıl bir şey olduğunu bilmek."

Kadının siyah başörtüsünün donuk bir parıltı verdiği sert hatlı, beyaz yüzündeki değişim belli belirsiz algılanabiliyordu. Yalnızca o anda Gregorius'un olduğu gibi özellikle uyanık biri, kadının gergin yüz hatlarının bir parça, birazcık gevşediğini ve bakışlarındaki itici sertliğin birazcık kaybolduğunu sezebilirdi. Ama konuşmadı kadın, zaman uzamaya başladı.

“Pardonnez-moi, je ne voulais pas...” diye başladı Gregorius, kapıdan iki adım uzaklaştı, kitabı yeniden çıkarmak için birden küçülmüş gibi olan paltosunun cebini karıştırdı. Gitmeye hazırlandı.

“Attendez!” dedi kadın. Sesi şimdi, daha önce kapının arkasından duyulduğundan daha az sinirli, daha sıcak çıkmıştı. Bu Fransızca kelimenin aksanı, Kirchenfeld Köprüsü’ndeki meçhul Portekizli kadının sesindeki aksandı. Yine de karşı koymaya cesaret edilemeyecek bir emir gibi geliyordu kulağa. Gregorius, Coutinho’nun, Adriana’nın hastalara hükmedici tavır takındığını söylediğini hatırladı. Kalın kitabı elinden bırakmadan kadına döndü.

“Entrez,” dedi kadın, kapıdan çekildi ve eliyle yukarıya çıkan merdiveni gösterdi. Kapıyı bir başka yüzyıldan kalmışa benzeyen kocaman bir anahtarla kilitledi, Gregorius’un peşinden gitti. Yukarıda, beyaz eklemli elini parmaklıktan çekip Gregorius’un yanından geçerek salona girerken Gregorius onun öksürdüğünü duydu, ilaçtan da parfümden de gelmesi olası keskin bir koku yaladı burnunu.

Böyle bir salonu Gregorius daha önce hiç görmemişti, filmlerde bile. Salon evin arka tarafına kadar uzuyor, bitmek bilmiyordu. Pırıl pırıl parlayan parke döşeme pek çok değişik ahşap türü ve renginin bulunduğu karelerden oluşuyordu, insanın bakışları sonuncu kareye ulaşır gibi olduğunda arkadan bir yenisi geliyordu. Salonun sonunda manzara yaşlı ağaçlara açılıyordu; şimdi, şubat sonunda, ağaçların siyah dalları birbirinin içine girmiş, kurşuni gökyüzüne doğru uzanıyorlardı. Bir köşede yuvarlak bir masa ve Fransız stil möbleler duruyordu –bir kanepe ve üç koltuk, oturma yerleri zeytin yeşili, gümüşsü parlayan kadifeden, kavisli sırtları ve bacakları kızıla çalan ahşap–, bir başka köşede, yaldızlı sarkacı hareket etmeyen, akreple yelkovanı da saat altı yirmi üçte durmuş, parlak siyah bir ayaklı saat. Pencerenin yanındaki köşede bir kuyruklu piyano duruyordu, üzerine, parlak dore ve lame iplikle dokunmuş ağır, siyah brokar bir örtü, tuşların kapağını da içine alacak şekilde örtülmüştü.

Ama Gregorius’u asıl etkileyen, aşıboyası rengi duvarlara gömülü kitap raflarıydı. Üst tarafı arnuvo tarzı küçük lambalarla biten kitaplığın tepesinde duvardan duvara, duvarların renginde devam eden ve koyu kırmızı geometrik desenlerle birleşen kavisli bir kutulu tavan yükseliyordu. *Bir manastır kitaplığı gibi,* diye düşündü Gregorius, *eski zamanlarda,*

varlıklı bir aileden gelen, klasik eğitim almış bir yatılı öğrencinin kitaplığı gibi. Duvarlar boyunca ilerlemeyi göze alamadı, ama Oxford basımı, lacivert, adları altın yaldızla yazılı Yunan klasiklerini çabucak buldu gözleri, daha ileride Cicero, Horaz, kilise babalarının yazıları, San Ignacio'nun OBRAS COMPLETAS'ı duruyordu. Bu eve gireli on dakika olmamıştı bile, ama Gregorius keşke hep burada kalsam demeye başlamıştı. Burası Amadeu de Prado'nun kitaplığı *olmalıydı*. *Öyle* miydi?

"Amadeu burayı, kitapları severdi. 'Öyle az zamanım var ki Adriana,' derdi sık sık, 'okumak için öyle az zamanım var ki; belki de rahip olsam daha iyi olurdu.' Ama muayenehanenin hep açık olmasını isterdi, sabahtan akşama kadar. 'Acısı olan, korkusu olan bekleyemez,' derdi hep, ben onun yorulduğunu görüp biraz yavaşlatmaya çalıştığımda. Geceleri uyuyamayınca okurdu ve yazardı. Ya da belki okuması, yazması, düşünmesi gerektiğini hissettiği için uyuyamazdı, bilmiyorum. Onun bu uykusuzluğu bir lanetti ve eminim ki çektiği bu acılar olmasaydı, huzursuzluğu olmasaydı, durup dinlenmeden kelimeleri arayıp durmasaydı, beyni çok daha uzun bir süre çalışırdı. Belki de hâlâ hayatta olurdu. Yaşasaydı bu yıl, 20 Aralık'ta seksen dört yaşında olacaktı."

Gregorius'un kim olduğunu bir tek kelimeyle bile sormadan, kendisini ona tanıtmadan ağabeyini anlatmıştı, onun acılarını, kendini adayışını, tutkusunu ve ölümünü. Kendi hayatının en önemli –sözleri ve yüz ifadesi böyle olduğuna kuşku bırakmıyordu– şeylerini. Öyle damdan düşercesine anlatmıştı ki bunları, sanki tüm zamanların dışında yıldırım hızıyla gelişen, doğaüstü bir dönüşümle Gregorius'un kendi hayal dünyasının bir sakinine ve anılarının her şeyi bilen bir tanığına dönüşmesi, kadının doğal hakkıydı. *Cedros vermelhos*'un, kırmızı sedir ağaçlarının gizemli işareti bulunan kitabı yanında taşıyordu Gregorius, bu da kadının onu düşüncelerinin kutsal alanına sokması için yeterli olmuştu. Onun gibi birinin, ölmüş kardeşinden söz edebileceği birinin gelmesini kaç yıl beklemişti? Mezar taşının üzerindeki ölüm yılı 1973'tü. Demek ki Adriana bu evde otuz bir yıldır yalnız yaşamıştı, otuz bir yıl anılarıyla ve kardeşinin bıraktığı boşlukla baş başa kalmıştı.

O ana kadar başörtüsünü çenesinin altında sıkı sıkı tutmuştu Adriana, sanki gizleyeceği bir şey vardı. Elini çekti, dantel örtü iki yana ayrıldı, boynunun çevresindeki siyah kadife bant ortaya çıktı. İkiye ayrılan örtünün

ve kadının boynunun beyaz kıvrımları üzerindeki enli bandın görüntüsü Gregorius'un aklından bir daha hiç çıkmayacaktı, bu görüntü sabit, ayrıntılı bir tabloya dönüştü ve daha sonra, bandın arkasında neyin gizlendiğini öğrendikten sonra, bir ikon olarak belleğine iyice yerleşti, bandın yerinde durup durmadığını yoklayan Adriana'nın elinin hareketi de buna dahildi, bu hareket tamamlanmış olsaydı belki de –öyle görünüyordu ki– Adriana'ya bu kadar çok şey yüklemezdi, ama aynı zamanda kadını tamamıyla açığa çıkaran bir hareketti, onun hakkında, planlı ve bilinçli hareketlerinin söylediğinden çok daha fazlasını söyler gibiydi.

Örtü biraz arkaya kaymıştı, Gregorius kadının kır düşmüş saçlarını gördü, eskiden siyah olduğunu hatırlatan birkaç tutam vardı. Adriana kayan örtüyü yakaladı, kaldırdı ve mahcup bir tavırla öne çekti, bir an durdu, sonra meydan okurcasına çekip aldı başından. Bir an bakışları karşılaştı, kadınınkiler, *Evet, yaşlandım,* der gibiydiler. Başını öne eğdi, saçından bir bukle gözlerinin üstüne düştü, belden yukarısı büzüldü, sonra mor damarlı elleri kucağındaki örtünün üzerinden yavaşça, çaresizce kaydılar.

Gregorius masanın üzerine bırakmış olduğu Prado'nun kitabını işaret etti. "Amadeu'nun yazdığı her şey bu mu?"

Bu birkaç kelime mucize yerine geçti. Adriana'nın üzerindeki bütün yorgunluk ve bitkinlik akıp gitti, doğruldu, başını geriye attı, iki elini saçlarının arasından geçirdi, sonra da Gregorius'a baktı. İlk kez yüzünde bir gülümseme beliriyordu, bu haylaz ve kurnaz gülümseme onu yirmi yaş gençleştirmişti.

"Venha, Senhor." Gelin. Sesindeki bütün buyurganlık kaybolmuştu, kelimeleri birer emir, hatta birer talimat gibi değil, bir duyuru gibi geliyorlardı kulağa, Gregorius'a bir şey göstermek, ona saklı, gizli bir şeyi tanıtmak istermiş gibi çıkıyorlardı, görünüşe bakılırsa Gregorius'un Portekizce konuşmadığını unutmuş olması da vaat edilmiş mahremiyete ve suç ortaklığına çok uygundu.

Gregorius'u koridordan geçirerek çatı katına çıkan ikinci merdivene götürdü, basamakları soluk soluğa tırmandı. İki kapıdan birinin önünde durdu. Bu duruşu salt dinlenmek istediği şeklinde yorumlanabilirdi ama, Gregorius daha sonra belleğinde kalan resimleri düzene soktuğunda, bu duruşun aynı zamanda bir tereddüt olduğuna emin oldu, yabancı adama bu

en kutsal şeyi gösterip göstermeme konusunda kuşku duymuştu Adriana. Sonunda, hasta odasına girercesine usulca bastırdı kapının tokmağına, kapıyı önce azıcık aralayıp sonra yavaşça ardına kadar açmasındaki ihtiyat, merdiveni çıkarken zaman içinde otuz yıldan da geriye gittiğini, odaya orada Amadeu'yu yazarken ve düşünürken, belki de uyurken bulma beklentisiyle adım attığını düşündürdü Gregorius'a.

Gregorius'un bilincinin en gerisinden, en kıyısından, biraz da karanlık bir düşünce geçti, karşısındaki kadın, bugünkü görülebilen yaşamını bir başka yaşamdan ayıran, daracık bir patikada yürüyor olabilirdi; görünmez olan, uzak bir zamanda yer alan bu başka yaşam, Adriana için çok daha gerçekti, Adriana'yı aşağı düşürmek ve hayatının geçmişinde kardeşiyle birlikte bir daha geri gelmemek üzere *yok* etmek için hafifçe itmek, hatta üflemek yeterli olacaktı.

Gerçekten de girdikleri büyük odada zaman durmuştu. Oda çilecilere yakışan bir mütevazılıkta döşenmişti. Bir ucunda, ön yüzü duvara dönük bir yazı masası duruyordu, koltuğuyla birlikte, öteki ucunda bir yatak, önünde de seccadeye benzeyen küçük bir halı, ortada bir okuma koltuğuyla ayaklı lamba, yanında, halısız zeminde de düzensizce üst üste yığılmış kitaplar. O kadar. Bütünü bir türbeydi, Amadeu Inácio de Almeida Prado'nun, doktor, direnişçi ve söz kuyumcusunun anısına bir mihrap odasıydı. Orada bir katedralin serin, belagatli sükûneti, donmuş zamanla dolu bir odanın sessiz hışırtısı hüküm sürüyordu.

Gregorius kapının yanında kaldı; burası bir yabancının gelişigüzel dolaşabileceği bir yer değildi. Adriana'nın odadaki seyrek eşya arasında dolaşması da sıradan bir hareket değildi. Parmak uçlarında yürümüyordu, ya da yürüyüşünde bir yapmacıklık yoktu. Ama ağır adımlarında bir semavilik vardı, diye düşündü Gregorius, soyutlanmış, neredeyse mekân ve zaman dışı bir yan. Bu, el ve kol hareketleri için de geçerliydi, mobilyaların yanına gidip onları yavaşça, neredeyse dokunmadan okşarken.

Yuvarlak oturma yeri ve kavisli sırtıyla salondaki iskemlelere uyan çalışma koltuğunu okşadı önce. Sanki biri aceleyle kalkmış, kalkarken de geriye itmiş gibi masanın önünde çarpık duruyordu koltuk. Gregorius gayriihtiyari Adriana'nın onu düzeltmesini bekledi, ancak kadın hiçbir şeyi değiştirmeden elini usulca koltuğun kenarlarından geçirince anladı: Koltuğun o eğri duruşu, Amadeu'nun onu otuz yıl ve iki ay önce bıraktığı

şekildi, yani ne pahasına olursa olsun değiştirilmeyecekti, değiştirilmesi demek, birinin kalkıp insanüstü bir küstahlıkla geçmişi değişmezliğinden çekip çıkarması ya da doğa kanunlarını yıkması demek olurdu.

Koltuk için geçerli olan, daha iyi okuyabilmek ya da yazabilmek için üzerine hafif eğimli bir tabla konmuş çalışma masasındaki nesneler için de geçerliydi. Masanın üzerinde düşecek gibi duran, devasa, ortadan açılmış bir kitap vardı, kitabın önünde de bir yığın kâğıt, Gregorius'un zorlanarak görebildiği kadarıyla en üsttekinde üç-beş kelime yazılıydı. Adriana elinin tersini yavaşça geçirdi ahşabın üzerinden, bakır kızılı bir tepside, nöbetşekeriyle dolu bir şekerliğin ve ağzına kadar dolu bir kül tablasının yanında duran mavimsi fincana dokundu. Bu cisimler de o kadar eski miydiler? Otuz yıllık kahve telvesi, çeyrek yüzyıldan daha fazladır duran sigara külü? Açık duran dolmakalemdeki mürekkep incecik toz haline gelmiş olmalıydı ya da kuruyup kapkara bir topak olmuştu. Bol desenli, zümrüt yeşili siperlikli masa lambasındaki ampul hâlâ yanar mıydı?

Gregorius'u şaşırtan bir şey vardı, ama ne olduğunu kavraması biraz zaman aldı: Hiçbir şeyin üzerinde toz yoktu. Gözlerini kapadı, artık Adriana odanın içinde süzülen, silueti duyulabilen bir hayaletti. Bu hayalet düzenli olarak buranın tozunu mu almıştı, on bir bin gün boyunca? Ve bunu yaparken mi ağarmıştı saçları?

Gözlerini tekrar açtığında Adriana her an devrilebileceğe benzeyen, kule gibi yüksek bir kitap yığınının önündeydi. En üstte duran ve kapağında beyin resmi bulunan kalın, büyük boyutlu bir kitaba bakıyordu.

"*O cérebro, sempre o cérebro,*" dedi yavaşça, sesi sitemkârdı. Beyin, hep beyin. "*Porquê não disseste nada?*" Neden bir şey söylemedin?

Sesinde öfke vardı, ölmüş kardeşinin onlarca yıldır verdiği yanıt olan sükûtun ve zamanın aşındırdığı, tevekkül eden bir öfke. Kardeşi ona anevrizmadan söz etmemişti, diye düşündü Gregorius, korkusundan ve sonunun her an gelebileceğinin farkında olduğundan da. Adriana bunları kardeşinin notlarından öğrenmişti. Ve bildiğini kendisiyle paylaşmadığı için, bir yandan yas tutarken bir yandan da öfke duymuştu.

Başını kaldırıp baktı, Gregorius'u unutmuş gibi gözlerini ona çevirdi. Ruhu yavaş yavaş şimdiye döndü.

“Ah, evet, gelin,” dedi Fransızca ve az öncekinden daha sağlam adımlarla yazı masasına gitti, iki çekmece açtı. İçlerinde kalın kâğıt tomarları vardı, karton kapaklar arasına sıkıştırılmışlar, kırmızı bir kurdeleyle birkaç kez bağlanmışlardı.

“Fátima’nın ölümünden az sonra başladı buna. ‘Ruhun felç olmasını önlemek için bir mücadele bu,’ dedi, birkaç hafta sonra da: ‘Neden daha önce başlamadım ki buna! İnsan yazmadıkça tam olarak uyanık olmuyor. Ve kim olmadığını bilmemesi bir yana, kim olduğu hakkında da bir fikri olmuyor.’ Kimsenin okumasına izin vermedi, benim de. Anahtarı alıyor ve hep yanında taşıyordu. O... o çok kuşkucu olabiliyordu.”

Çekmeceleri kapattı. “Artık yalnız kalmak istiyorum,” dedi ansızın, neredeyse düşmanca, merdivenden inerlerken hiç konuşmadı. Sokak kapısını açınca orada konuşmadan durdu, kaba ve kaskatıydı. Eli sıkılacak kadınlardan değildi.

“Au revoir et merci,” dedi Gregorius ve tereddüt ederek gitmeye davrandı.

“Adınız ne?”

Soru gereğinden yüksek sesle çıkmıştı kadının ağzından, boğuk sesli bir havlamaya benziyordu, bu da Gregorius’un aklına Coutinho’yu getirdi. Adriana söylenen adı yineledi: *Gregorius.*

“Nerede oturuyorsunuz?”

Gregorius otelin adını söyledi. Vedalaşmadan kapıyı kapadı kadın ve anahtarı çevirdi.

14

Tejo’nun sularında bulutlar yansıyordu. Güneşte parlayan yüzeylerin peşinden koşarcasına gidiyorlar, üzerlerinden kayıyorlar, ışığı yutuyorlar ve onu başka bir yerde göz kamaştırıcı bir ışıltıyla gölgelerin karanlığından

dışarı salıyorlardı. Gregorius gözlüğünü çıkarıp elleriyle yüzünü örttü. Parlayan aydınlıkla tehditkâr gölge arasındaki hummalı gidiş-geliş, alışılmadık bir sertlikle yeni gözlüğün camlarının arkasına sızıyor, korunmasız gözler için bir işkence oluyordu. Daha önce otelde, hafif ve huzursuz bir öğle uykusundan uyandıktan sonra bir kez daha eski gözlüğünü takmayı denemişti. Ama onun tok ağırlığı rahatsız ediyordu artık, Gregorius yüzünde ağır bir yükle dolaşır gibi oluyordu.

Tereddütler içinde, kendini yadırgayarak, yatağın kenarında uzunca bir süre oturmuş, öğleden önce yaşadıklarını çözmeye ve düzene sokmaya çalışmıştı. Suskun bir Adriana'nın mermer gibi beyaz bir yüzle içinden hayalet gibi geçtiği rüyasında baskın renk siyahtı; bu siyahın tuhaf bir özelliği vardı, renkleri ne olursa olsun, o renkler ne kadar parlak olursa olsun, cisimlere –bütün cisimlere– yapışıyordu. Adriana'nın boynundaki, çenesine dayanan kadife bant onu boğuyor gibiydi, çünkü durmadan çekiştiriyordu onu. Sonra yine iki eliyle başını tutuyordu, elleriyle korumak istediği kafatası değil de beyniydi sanki. Kitap kuleleri peş peşe devrilmişti, gergin beklentinin, iç sıkıntısıyla ve dikizciymiş gibi çektiği vicdan azabıyla karıştığı bir an boyunca Gregorius, Prado'nun çalışma masasında oturmuştu, masanın üzerinde bir fosil denizi vardı, tam ortasında da yarısına kadar yazılı ve Gregorius gözlerini ona çevirince satırları birdenbire okunamayacak ölçüde solan bir kâğıt.

Daha sonra düşündeki bu görüntüleri anımsayarak onlarla meşgul olduğunda, bazen aslında mavi muayenehaneyi ziyaret etmemiş olduğunu sanıyordu, sanki bütün bu olanlar çok canlı bir rüyaydı ve bu rüyada –Gregorius'u saran yanılgının küçük bir sahnesi olarak– uyanmakla rüya görmek arasında fark varmış gibi yapılıyordu. Sonra Gregorius da kafasını ellerinin arasına almıştı, ziyaretinin gerçek olduğunu yeniden hissettiğinde ve Adriana'nın bedenini, düşteki bütün eklentilerden sıyrılmış olarak, sakin ve net bir biçimde karşısında gördüğünde, onun yanında geçirdiği yarım saatçiği aklından geçirmişti, her hareketi, her kelimeyi. Adriana'nın sert, acı ve geçmişteki olaylarla uzlaşmayan bakışlarını hatırladığında, üşüdüğü olmuştu. Onu Amadeus'un odasında süzülerek yürürken gördüğünde tekinsiz bir duygu sarmıştı içini, çünkü Adriana yüzünü tamamen geçmişteki şimdiye dönmüştü, deliliğe yaklaşmıştı. Sonra yine, onun azap çeken ruhunun sakinleşmesini sağlayabilmek için dantel örtüyü başına usulca koyabilmeyi istemişti Gregorius.

Amadeu de Prado'ya giden yol, bu hem sert hem kırılgan kadından geçiyordu, daha doğrusu, onun içinden, belleğinin karanlık koridorlarından geçiyordu. Böyle bir şeye girişmek istiyor muydu Gregorius? Bununla baş edebilecek miydi? O, yani kindar meslektaşlarının, dünyadan çok eski metinlerde yaşadığı için *Papirüs* adını taktıkları Gregorius?

Prado'yu tanımış olan başka insanlar bulmalıydı; Coutinho gibi görmüş olanlar değil, bu sabahki topal adam ya da yaşlı kadın gibi doktorluğunu tanımış olanlar da değil, gerçekten tanımış insanlar, onu dost olarak, belki de direniş örgütünde omuz omuza mücadele ettikleri biri olarak tanıyanlar. Bu konuda Adriana'dan bilgi edinmek zor olur diye düşündü; Adriana, ölmüş kardeşini kendi malı olarak görüyordu, en azından, gözlerini tıp kitabına dikerek Gregorius'la konuşma tarzından belli olmuştu bu. Prado'nun tek doğru portresinden –ki bu Adriana'nın çizdiği portreydi, sadece onunkiydi– kuşku duyacak herkesi reddederdi o, ya da var gücüyle Amadeu'dan uzak tutmaya çalışırdı.

Gregorius, Mariana Eça'nın telefon numarasını bulmuş, birkaç dakikalık bir tereddütten sonra onu aramıştı. Amcası João'yu bakımevinde ziyaret etmesine Mariana bir şey der miydi acaba? Prado'nun da direnişe katıldığını biliyordu artık, João onu tanımış olabilirdi. Bir süre sessizlik olmuş, Gregorius tam yakışık almayan davranışı için özür dilemek üzereyken Mariana düşünceli bir sesle:

"Elbette benim açımdan sakıncası yok," demişti, "tam tersine, yeni bir yüz ona iyi gelebilir. Ama bunu nasıl karşılayacağı düşündürüyor beni, çok kaba olabilir, dün de her zamankinden az konuştu. Ama asla damdan düşer gibi gitmemelisiniz yanına."

Mariana sustu.

"Yardımcı olacak bir şey biliyorum sanırım. Dün ona bir plak götürmek istiyordum, Schubert'in sonatlarının yeni bir kaydını. Aslında piyanoda yalnızca Maria João Pires çalarsa dinliyor, sesten dolayı mı, kadından dolayı mı bilmiyorum, yoksa vatanseverliğin komik bir biçimi mi. Ama yine de hoşlanacak bu plaktan. Dün giderken yanıma almayı unuttum. Bana uğrayıp sonra da ona plağı götürebilirsiniz. Yani benim elçim olarak. Belki o zaman şansınız olabilir."

Gregorius Mariana’ya gittiğinde çay içtiler, nöbetşekeri koydukları, altın kırmızısı, dumanları tüten Assam çayı, bir yandan da Adriana’dan söz etti ona. Mariana’nın fikrini söylemesini çok arzu ederdi, ama o sessizce dinledi ve yalnızca bir kez, Gregorius otuz yıl aynen kalmış kirli kahve fincanından ve dolu kül tablasından söz ettiğinde, gözleri bir iz bulduğunu sanan birinin gözleri gibi kısıldı.

“Dikkatli olun,” dedi Mariana ayrılırlarken. “Adriana’ya karşı demek istiyorum. João ile ne yaptığınızı da anlatırsınız bana.”

Cebinde Schubert’in sonatlarıyla vapurda oturmuş, Cacilhas’a gidiyordu Gregorius, gözlerini kırpmadan işkence cehenneminden geçmiş bir adamın yanına. Gregorius yine ellerini yüzüne kapadı. Bir hafta önce, Bern’deki evinde oturmuş öğrencilerin Latince defterlerini düzeltirken biri çıkıp ona yedi gün sonra yeni bir elbise ve yeni bir gözlükle, Salazar rejiminin işkence görmüş bir kurbanından, öleli otuz yılı geçmiş Portekizli bir doktor ve şair hakkında bilgi almak üzere Lizbon’daki bir vapura bineceğini söylemiş olsaydı, ona deli derdi. Bu hâlâ o muydu, Mundus muydu, salt Bern’de biraz kar yağdı diye korkuya kapılan miyop kitap kurdu muydu?

Vapur kıyıya yanaştı, Gregorius ağır adımlarla bakımevine yürüdü. Nasıl anlaşacaklardı? João Eça Portekizce dışında bir dil konuşuyor muydu? Pazar öğle sonrasıydı, insanlar bakımevine ziyarete geliyorlardı, ellerindeki çiçeklerle daha sokaktayken kim oldukları anlaşılıyordu; bakımevinin dar balkonlarında yaşlılar, durmadan bulutların ardında kaybolan güneşte, battaniyelerin altında oturuyorlardı. Gregorius ana kapıda oda numarasını öğrendi. Kapıyı çalmadan önce birkaç kez ağır ağır soluk alıp verdi, bugün ikinci kez kalbi çarparak ve kendisini neyin beklediğini bilmeyerek bir kapının önünde duruyordu.

Kapıyı çalınca yanıt alamadı, ikinci kez de öyle oldu. Tam dönüp gitmek üzereydi ki kapı hafifçe gıcırdayarak açıldı. Karşısında üstü başı dökülen birini bulmayı beklemişti Gregorius, artık kıyafetine özen göstermeyen, üstünde bornozuyla satranç tahtasının başında oturan birini. Hayalet gibi sessizce kapının aralığında beliren adamsa bambaşkaydı. Kırmızı bir kravat takmış, bembeyaz bir gömleğin üzerine lacivert bir hırka giymişti, pantolonu bıçak gibi ütülü, siyah ayakkabıları pırıl pırıldı. Ellerini hırkasının cebinden çıkarmıyordu, yelken kulaklarının üzerinde seyrek, kısa kesilmiş biraz saç bulunan dazlak başını, karşısındaki şeyle ilgilenmek

istemeyen biri gibi hafifçe yana çevirmişti. Kısılmış gri gözlerindeki bakış, karşısına çıkan her şeyi kesecek gibiydi. João Eça yaşlıydı, yeğeninin söylediği gibi hasta da olabilirdi; ama çökmüş bir adam değildi. Böyle bir adamı kendine düşman etmemek iyi olur diye düşündü Gregorius.

"Senhor Eça?" dedi. *"Venho da parte de Mariana, a sua sobrinha. Trago este disco. Sonatas de Schubert."* Bu kelimelere gemide gelirken sözlükten bakmış ve kendi kendine defalarca yinelemişti.

Eça kapıda kıpırdamadan durup ona baktı. Gregorius böyle bakışların karşısında duramazdı, bir süre sonra gözlerini yere indirdi. Eça kapıyı ardına kadar açıp içeri girmesini işaret etti. Gregorius titizlikle temizlenmiş bir odaya girdi, içeride yalnızca en gerekli eşya vardı. Kısacık bir an, doktorun oturduğu lüks daireyi düşündü, Mariana'nın amcasını neden daha iyi koşullarda yaşatmadığını merak etti. Eça'nın söylediği ilk sözler bu düşünceyi silip attı:

"Who are you?" Alçak ve boğuk bir sesle söylenen bu söz yine de otoriterdi, görmüş geçirmiş ve kandırması mümkün olmayan bir adamın otoritesini taşıyordu.

Gregorius, plağı elinde tutarak, İngilizce olarak nereden geldiği ve mesleği hakkında bilgi verdi, Mariana'yla nasıl tanıştığını anlattı.

"Neden geldiniz? Plak yüzünden demeyin."

Gregorius plağı masanın üzerine bıraktı, soluk aldı. Sonra Prado'nun kitabını cebinden çıkardı ve adama portreyi gösterdi.

"Yeğeniniz, onu tanımış olabileceğinizi söyledi."

Eça resme bir göz attıktan sonra gözlerini kapadı. Olduğu yerde hafifçe sallandı, sonra gözlerini açmaksızın gidip kanepeye oturdu.

"Amadeu," dedi, sessizliğin içine; ve sonra bir kez daha: "Amadeu. *O sacerdote ateu.* İmansız rahip."

Gregorius bekledi. Yanlış bir kelime, yanlış bir hareket; ve Eça'dan tek bir laf çıkmazdı. Gregorius satranç tahtasının başına gitti ve başlatılmış oyuna baktı. Göze almalıydı.

“Hastings 1922. Aljechin Bogoljubov’u yenmişti,” dedi.

Eça gözlerini açıp hayretle baktı Gregorius’a.

“Bir seferinde Tartakower’e, en büyük satranç oyuncusu sence kim diye sormuşlardı. Şöyle yanıt verdi: Satranç bir savaşsa: Lasker; bir bilimse: Capablanca; bir sanatsa: Aljechin.”

“Evet,” dedi Gregorius. “Her iki kaleyi feda etmek, bir sanatçının hayal gücünü ele verir.”

“Kıskançlık kokuyor bu.”

“Öyle zaten. Benim aklıma gelmezdi.”

Eça’nın yıpranmış, kaba yüz hatlarında bir gülümseme belirir gibi oldu.

“Sizi teselli edecekse: Benim de.”

Bakışları karşılaştı, sonra ikisi de gözlerini yere eğdi. Ya Eça şimdi konuşmayı sürdürmek için bir şey yapar, diye düşündü Gregorius, ya da görüşme sona ermiş demektir.

“Şu karşıdaki köşede çay var,” dedi Eça, “ben de bir fincan alırım.”

Aslında ev sahibinin yapması gereken şeyin kendisinden istenmesi ilk anda tuhafına gitti Gregorius’un. Ama sonra Eça’nın ellerinin, hırkasının ceplerinde yumruk haline geldiğini görünce anladı: Biçimini kaybetmiş ve titreyen ellerini, dehşetin kalıcı izlerini Gregorius’un görmesini istemiyordu. Gregorius her ikisine de çay koydu. Fincanlardan duman tütüyordu. Bekledi. Yandaki odadan ziyaretçilerin kahkahaları duyuluyordu. Sonra yine sessizlik oldu.

Eça’nın sonunda elini sessizce cebinden çıkartıp fincana uzatması, Gregorius’un aklına onun kapıda sessizce belirmesini getirdi. Gözleri kapalıydı, böyle yaparsa, biçimini kaybetmiş elinin karşısındaki için de görünmez olacağına inanıyordu sanki. Eça’nın elinin üzerinde sigara yanığı izleri vardı, iki parmağı eksikti, ihtilaç geçirir gibi titriyordu. Eça, Gregorius’u sınarcasına süzdü: Acaba kendisini görmeye dayanabiliyor muydu? Gregorius, baygınlık hissi gibi içinden akan dehşet duygusuna karşı koydu, fincanını sakince dudaklarına götürdü.

“Benimkini yarısına kadar doldurun.”

Eça bunu kısık sesle, hızla söyledi, Gregorius bu cümleyi hiç unutmayacaktı. Gözlerinde bir yanma hissetti, gözyaşları akmak üzereydi, daha sonra yaptığı, kendisiyle bu yıpratılmış adam arasındaki ilişkiyi sonsuza kadar biçimlendirecekti: Eça’nın fincanını aldı ve kaynar çayın yarısını kendi midesine indirdi.

Dili ve gırtlağı yandı. Yarı yarıya dolu fincanı sakince yerine koydu ve kulpunu Eça’nın başparmağına doğru çevirdi. Adam uzun uzun baktı ona, bu bakış da Gregorius’un belleğine kazındı. İnanmazlıkla teşekkürün karıştığı bir bakıştı bu, teşekkür etmeyi deniyordu sadece, çünkü Eça uzun zaman önce başkalarından, karşılığında teşekkür edebileceği bir şey istemekten vazgeçmişti. Eli titreyerek fincanı dudaklarına götürdü, uygun zamanı kolladı ve sonra aceleci yudumlarla içti. Fincanı tabağına bıraktığında ritmik bir tıkırtı duyuldu.

Ceketinin cebinden bir sigara paketi çıkardı, dudaklarının arasına bir tane sıkıştırdı ve titreyen alevi tütüne yaklaştırdı. Derin, sakin soluklar aldı sigarasından, titremesi azaldı. Eksik tırnakları görünmeyecek biçimde tutuyordu sigaralı elini. Öteki eli yine ceketinin cebinde gözden kaybolmuştu. Konuşmaya başlarken camdan dışarı baktı.

“Onunla ilk kez 1952 yılının sonbaharında karşılaştım, İngiltere’de, Londra’dan Brighton’a giden trende. Şirketimin beni gönderdiği bir dil kursuna katılıyordum, yurtdışı yazışmayı da öğrenmem isteniyordu. İlk haftanın sonundaki pazar günüydü, denizi özlediğim için Brighton’a gidiyordum, deniz kıyısında büyüdüm ben, kuzeyde, Esposende’de. Kompartımanın kapısı açıldı, içeri bu adam girdi, parlak saçları miğfer gibi oturuyordu başında, bakışları inanılmazdı, pervasız, yumuşak ve hüzünlü. Karısı Fátima ile uzun bir yolculuğa çıkmıştı. Para hiçbir zaman önemli olmamıştı onun için, ne o zaman ne daha sonra. Doktor olduğunu öğrendim, özellikle beyin büyülüyordu onu. Sıkı bir materyalistti, aslında rahip olmak istemişti. Pek çok şeye karşı çelişkili tavır alan bir adamdı, mantıksız değil ama çelişkili.

Yirmi yedi yaşındaydım, o benden beş yaş büyüktü. Her konuda kat kat üstündü benden, en azından o yolculukta öyle hissettim. O Lizbonlu soylu bir ailenin oğluydu, bense kuzeyli bir çiftçinin oğlu. Günü birlikte geçirdik,

sahilde yürüyüş yaptık, birlikte yemek yedik. Bir ara söz diktatörlüğe geldi. *Devemos resistir*, direnmeliyiz, dedim ben, bugün bile hatırlıyorum o sözü, yüz hatları şairler gibi ince olan, bazen daha önce hiç duymadığım bir kelime kullanan bir adamın karşısında nedense kaba kaçtığını düşündüğüm için hatırlıyorum.

Gözlerini yere eğdi, pencereden dışarıya baktı, başını salladı. Kendini rahat hissetmediği bir konuya değinmiştim. Karısıyla birlikte dünyayı gezen bir adam için uygun konu değildi. Başka şeylerden söz ettim, ama artık kendini veremiyordu, konuşmayı Fátima ile bana bıraktı. Ayrılırken, ‘Haklısın’ dedi, ‘elbette haklısın.’ Direnişten söz ettiği belliydi.

Londra’ya geri dönerken onu düşündüğümde sanki o, ya da bir parçası, yolculuğuna devam etmek yerine benimle birlikte Portekiz’e geri dönmeyi yeğlermiş gibi geldi bana. Bana adresimi sormuştu, yolculukta tanışılan birine gösterilen kibarlıktan öteydi bu. Gerçekten de yolculuklarına hemen son verdiler ve Lizbon’a geri döndüler. Ama bunun benimle hiç ilgisi yoktu. Ablası çocuk aldırmıştı, neredeyse ölüyordu. Doktorlara güvenmiyor, onu yoklamak istiyordu. Doktorlara güvenmeyen bir doktor. Böyleydi o, böyleydi Amadeu.”

Gregorius, Adriana’nın acı, uzlaşmaz bakışlarını görür gibi oldu. Anlamaya başladı. Ya küçük kız kardeşi ne olmuştu? Ama daha ona sıra gelmemişti.

“Onu ancak on üç yıl sonra yeniden gördüm,” diye devam etti Eça. “1965 yılının kışıydı, gizli polisin Delgado’yu öldürdüğü yıl. Şirketten yeni adresimi öğrenmiş, bir akşam kapıma dikilmişti, yüzü bembeyazdı, tıraş olmamıştı. Bir zamanlar kara altın gibi pırıl pırıl parlayan saçları matlaşmıştı, bakışları acı doluydu. Gizli poliste yüksek rütbeli bir memur olan ve Lizbon Kasabı denilen Rui Luís Mendes’in hayatını nasıl kurtardığını, eski hastalarının şimdi kendisinden nasıl kaçtıklarını anlattı, aforoz edildiğini hissediyordu.

‘Direnişçiler için çalışmak istiyorum,’ dedi.

‘Telafi etmek için mi?’

Mahcup gözlerini yere dikti.

‘Sen suç işlemedin,’ dedim, ‘sen doktorsun.’

‘Bir şey yapmak istiyorum,’ dedi, ‘anlıyor musun: *yapmak.* Söyle bana, ne yapabilirim. Sen bu işleri bilirsin.’

‘Nereden biliyorsun bunu?’

‘Biliyorum,’ dedi. ‘Brighton’dan beri biliyorum.’

Tehlikeliydi. Onun için olduğundan daha büyüktü tehlike bizim için. Çünkü bir direnişçinin sahip olması gereken –nasıl söylesem– doğru duruş yoktu onda, doğru kişilik. Sabırlı olmak gerekir,

beklemeyi bilmek, insanın kafası da benimki gibi olmalı, köylü gibi, hassas bir hayalperestin ruhu gibi olmamalı ruhu. Yoksa çok fazla şeyi risk altına sokarsın, hata yaparsın, her şeyi tehlikeye atarsın. Soğukkanlıydı o, hatta fazlasıyla, neredeyse pervasızdı. Onda eksik olan sebat ve inatçılıktı, uygun fırsat çıkmış görünse bile hiçbir şey yapmamayı becerebilmekti. Böyle düşündüğümü hissetti, başkalarının düşüncelerini daha onlar düşünmeye başlamadan sezerdi. Birinin ona, bunu beceremezsin, bunun için yeteneğin yok demesi zor gelmişti ona, sanırım hayatında ilk kez oluyordu. Ama haklı olduğumu biliyordu, kendisine karşı kesinlikle kör değildi, ilk başta küçük ve önemsiz görevler verilmesini kabul etti.

Bir şeyden özellikle kaçınmasını ona durmadan telkin ediyordum: Hastalarına bizim için çalıştığını söylememeliydi. Mendes'in kurbanlarıyla arasındaki sadakat bağı neredeyse koptuğu için bunu yapmayı istiyordu. Aslında bu planı, onu suçlayanlar direnişe katıldığını öğrenselerdi anlamlı olacaktı. O insanların kendisi hakkındaki aşağılayıcı hükümlerini değiştirtebilseydi. Eskisi gibi ona saygı duyup sevselerdi. Bu arzuyla yanıp tutuşuyordu, bunu biliyordum, bu arzu onun da bizim de en büyük düşmanımızdı. Ben bu konuyu açınca öfkeden köpürüyor, onun zekâsını küçümsediğimi sanıyordu, ben ki bir muhasebeciden başka bir şey değildim, hem de ondan beş yaş küçüktüm. Oysa bu konuda da haklı olduğumu biliyordu. Bir keresinde, 'Birinin, senin gibi, hakkımda çok şey bilmesinden nefret ediyorum,' dedi. Ve sırıttı.

Kesinlikle suç sayılmayan bir konuda bağışlanmak için duyduğu arzuyu, budalaca arzuyu bastırdı ve hiçbir hata yapmadı, ya da kötü sonuçlar doğurabilecek bir hata.

Mendes elini gizlice onun, yani hayatını kurtaran adamın üzerinden eksik etmiyordu. Amadeu'nun muayenehanesine mesajlar geliyor, içi para dolu zarflar el değiştiriyordu. O günlerde uygulanan aramalar orada hiç yapılmıyordu. Amadeu öfkeden köpürüyordu, öyle biriydi o, o imansız rahip, ciddiye alınmak istiyordu, korunmak gururunu kırıyordu, bir kurbanınkini andıran gururunu.

Bir süre, bu durum yeni bir tehlike doğurdu: Mendes'in kendisini artık koruyamamasını sağlamak üzere pervasızca bir şeye kalkışıp onu

kışkırtabilirdi. Bu konuda ona telkinde bulundum. Arkadaşlığımız kopmak üzereydi. Bu kez haklı olduğumu söylemedi bana. Yine de kendini tuttu, daha temkinli davrandı.

Kısa bir süre sonra ondan başka kimsenin altından kalkamayacağı iki güç iş başardı büyük bir ustalıkla, demiryolu ağını ezbere biliyordu; ve başardı Amadeu; trenlere, raylara ve makaslara deli oluyordu, bütün lokomotif modellerini tanıyordu, daha da önemlisi Portekiz'deki bütün istasyon binalarını, en küçüğünün bile bir makas tertibatı olup olmadığını biliyordu, çünkü saplantılarından biri buydu: İnsanın bir kolu kaldırarak trenin hangi yöne gideceğini belirleyebilmesi. Bu basit mekanik işlem, onu olağanüstü büyülüyordu; ve sonunda insanlarımızın hayatını kurtaran, bunları bilmesi oldu, demiryollarına duyduğu bu çılgın sevgi. Amadeu'yu bizi tehlikeye sokabilecek telaşlı bir hevesli saydıkları için onunla ilgilenmemden pek hoşlanmayan arkadaşlar, fikirlerini değiştirdiler.

Mendes'in ona duyduğu minnet büyük olmalıydı. Hapishanede bana ziyaretçi gelemiyordu, Mariana da gelemiyordu, hele direnişe katıldıklarından kuşkulanılan arkadaşlarım hiç. Bir tek kişi ayrıcalıklıydı: Amadeu. Ayda iki kez gelebiliyordu, geleceği günleri, hatta saatleri kendisi belirleyebiliyordu, bütün kuralları yıkıyordu.

Ve geldi. Hep geldi ve verilen süreden daha uzun kaldı, nöbetçiler saati hatırlatırken onun öfkeli bakışlarından korkuyorlardı. Gelirken ilaç getiriyordu bana, ağrı kesiciler ve uyku ilaçları. Bunları içeri sokmasına izin veriyorlar, sonra benim elimden alıyorlardı, bunu ona hiç söylemedim, yoksa ortalığı ayağa kaldırırdı. Bana yapılanları gördüğünde yanaklarından yaşlar süzülüyordu, bunlar aynı zamanda merhamet gözyaşlarıydı, ama daha çok çaresizlik karşısındaki hiddetin gözyaşlarıydı. Nöbetçilere saldırmasına az kalmıştı, ıslak yüzü öfkeden kıpkırmızı kesiliyordu."

Gregorius Eça'ya baktı, kurşuni, delici gözleriyle kor halindeki demirlere nasıl baktığını gözünün önüne getirdi, o demirler bütün gözleri tıslayan ateşin içinde yok etmeye hazırdı. Karşısındaki adamın olağanüstü gücünü hissetti Gregorius, ancak bedensel olarak yok edilirse alt edilebilecek biriydi; bir mekândan çıkıp gitse bile, orada artık bulunmasa bile, orada bıraktığı karşı koyma duygusu hasımlarının uykusunu kaçırmaya yeterdi.

“Amadeu bana İncil’i getirdi, Yeni Ahit’i. Portekizcesini ve Yunancasını. O iki yıl boyunca bir tek ona ve yanına kattığı Yunanca dilbilgisi kitabına izin verdiler.

‘Sen bunun tek bir kelimesine inanmıyorsun,’ dedim ona, beni hücreme geri götürmek için geldiklerinde.

Gülümsedi. ‘Güzel bir metin,’ dedi. ‘Harika bir dil. Mecazlara dikkat et.’

Şaşırdım. İncil’i doğru dürüst okumamıştım ben, herkes gibi meselleşmiş lafları biliyordum. Keramete benzeyen kelimelerle garip olanların alışılmadık karışımı beni şaşırtıyordu. Bazen bu konuda konuşurduk. *Merkezinde bir idam sahnesi olan bir dini itici buluyorum,* dedi bir gün. *Bir düşünsene, ya bir darağacı olsaydı, bir giyotin ya da bir garot. Bir düşün, o zaman dinsel sembolümüz nasıl olurdu.* Hiç bu açıdan düşünmemiştim, adeta ürktüm, biraz da bu duvarların arasında o cümlenin özel bir ağırlığı olması ürküttü beni.

İşte böyleydi imansız rahip: Her şey üzerinde baştan sona düşünüyordu. *Hep* sonuna kadar düşünüyordu, sonuçlar ne kadar karanlık olursa olsun. Bazen vahşileşiyordu bu tavrı, kendi kendini parçalar gibi oluyordu. Belki benimle Jorge dışında arkadaşı olmadığı içindi, bazı şeyleri sineye çekmesi gerekiyordu. Mélodie’nin kendisinden uzak durması üzüyordu onu, küçük kız kardeşini severdi. Ben kızı bir sefer gördüm, havai ve neşeli görünüyordu, ayakları yere değmiyor gibiydi, üstelik patlamak üzere olan bir volkana da benzeyebilen ağabeyinin içekapanıklığıyla baş edemediğini tahmin edebiliyorum.”

João Eça gözlerini kapadı. Yorgunluğu yüzünden okunuyordu. Zamanda bir yolculuk yapmıştı, belki de yıllardır bu kadar çok konuşmamıştı. Gregorius’a kalsa durmadan sorardı: İlginç bir adı olan kız kardeşini, Jorge ve Fátima’yı; ve o zamanlar Yunanca öğrenmeye başlayıp başlamadığını. Soluk almadan dinlemişti adamı, o arada da yanan gırtlağını unutmuştu. Şimdiyse gırtlağı yine yanıyordu, dili de şişmişti. Eça, hikâyesinin ortalık yerinde Gregorius’a bir sigara ikram etmişti. Gregorius onu reddedemeyeceğini hissetmişti, etseydi, aralarında örülmüş olan görünmez ağı koparmış gibi olacaktı; fincanındaki çayı içemiyor, sunduğu tütünü geri çeviremiyordu, yapamazdı bunu, nedendir bilinmez, olmazdı işte, böylece hayatının ilk sigarasını dudaklarının arasına sıkıştırmış, Eça’nın elinde

titreyen aleve ürkerek bakmış ve sonra, öksürmekten çekinerek, azar azar dumanı içine çekmişti. O sıcak dumanın, yanan ağzı için bir zehir olduğunu şimdi hissediyordu. Akılsızlığı için kendine lanet etti, aynı zamanda o dumanın içini aynen öyle yakmasını istediğini de hissedip şaşırdı.

Tiz bir zil sesiyle yerinden sıçradı Gregorius.

“Yemek,” dedi Eça.

Gregorius saatine baktı: Beş buçuktu. Eça onun şaşırdığını görüp aşağılarcasına gülümsedi.

“Çok erken. Hapishanede gibi. Önemli olan buranın sakinlerinin saati değil, personelin saati.”

Onu yine ziyaret edip edemeyeceğini sordu Gregorius. Eça satranç tahtasına doğru baktı. Sonra konuşmadan başını salladı. Sanki bir suskunluk zırhına bürünmüştü. Gregorius’un tokalaşmak için elini uzattığını görünce iki elini de hırkasının ceplerine sıkıca gömdü ve yere baktı.

Gregorius Lizbon’a dönerken pek bir şeyin farkında olmadı. Rua Augusta’dan ve Baixa’daki dev satranç oyununun ortasından geçerek Rossio’ya gitti. Hayatının en uzun günü sona ermekteymiş gibi geliyordu ona. Daha sonra, otel odasındaki yatağın üzerinde otururken, sabahleyin dini yayınlar kitabevinin sisten nemlenmiş vitrin camına alnını nasıl dayadığı ve havalimanına gitmek için içinde kabaran arzunun yatışmasını nasıl beklediği geldi aklına. Sonra Adriana ile tanışmış, Mariana Eça’nın altın sarısı çayını yudumlamış, onun amcasının yanında, ağzı yanarken ilk sigarasını içmişti. Bütün bunlar gerçekten bir tek gün içinde mi olmuştu? Amadeu de Prado’nun resminin bulunduğu sayfayı açtı. Bugün onun hakkında öğrendiği yeni şeyler yüzünün hatlarını değiştiriyordu. Yaşamaya başlıyordu o imansız rahip.

“Voilá. Ça va aller? Pek rahat değil ama...” dedi Agostinha, Portekiz’in büyük ve gelenekçi gazetesi DIARIO DE NOTÍCIAS’taki stajyer kız, çekinerek.

Tamam, sorun değil dedi Gregorius, mikrofilm okuma aletinin bulunduğu karanlık köşeye otururken. Sabırsız bir editörün tarih ve Fransızca öğrencisi diye tanıştırdığı Agostinha, yanından ayrılmak istemiyordu, telefonların durmadan çaldığı, ekranların titreştiği üst katta ona ihtiyaç duymaktan çok tahammül ettikleri izlenimini edinmişti zaten Gregorius.

“Aradığınız ne?” diye sordu kız. “Yani beni ilgilendirmez tabii, ama...”

“Bir yargıcın ölümünü arıyorum,” dedi Gregorius. “Tanınmış bir yargıcın 1954 yılının 9 Haziran’ındaki intiharını. Kendini belki behterev hastalığına yakalandığı, sırt ağrılarına artık dayanamadığı için öldürdü; belki de diktatörlük döneminde hüküm vermeyi sürdürdüğü ve adaletsiz rejime karşı koymadığından suçlu durumuna düştüğü duygusu yüzünden. İntihar ettiğinde altmış dört yaşındaydı. Aslında emekliliğine az kalmıştı. Beklemesini olanaksız kılan bir şey oldu herhalde. Sırtıyla ve ağrılarıyla ilgili bir şey, ya da mahkemedeki bir şey. Bulmak istediğim de bu.”

“Ve... ve neden bulmak istiyorsunuz bunu? *Pardon...”* Gregorius, Prado’nun kitabını çıkardı, okuması için kıza verdi:

PORQUÊ, PAI? NEDEN BABA? *“Kendini bu kadar önemseme!” derdin sen, biri yakındığında. Kimsenin oturmasına izin vermediğin koltuğunda oturur, bastonunu sıska bacaklarının arasında tutar, guttan çarpılmış ellerini bastonun gümüş sapına koyar, başını –her zamanki gibi– aşağıdan öne doğru uzatırdın. (Tanrım, seni bir kez olsun karşımda dik dururken görebilseydim, gururuna uygun düşecek biçimde başın yukarıda olarak!* Bir kerecik olsun! *Ama kamburlaşmış sırtını bin kez görmüş olmam, bütün öteki anıları sildi, bununla kalmadı, hayal gücümü de sakatladı.) Hayatın boyunca katlanmak zorunda kaldığın bütün o ağrılar, senin hiç değişmeyen uyarılarına otorite katıyordu. Kimse itiraz edemiyordu. Sadece dıştan böyle değildi insanlar, içlerinden de itiraz edemiyorlardı. Gerçi biz çocuklar senin konuşmanı taklit ediyor, sen yokken alay edip gülüyorduk, hatta annem bile bu yüzden bize söylense de, bazen yüzünden geçen bir gülümsemeyle kendini ele veriyor, biz de büyük bir iştahla saldırıyorduk.*

Ama ancak görünüşte kurtuluyorduk, Tanrı'dan korkanların çaresizce sövmesi gibiydi halimiz.

Sözünü sayıyordum. Yüzüme kırbaç gibi inen yağmur altında, içim sıkılarak okula gittiğim o sabaha kadar saydım. Kasvetli sınıflarda, sevimsiz öğretmenlerin karşısında içimin sıkılması neden önemsemem gereken bir şey değildi? Ben ondan başka hiçbir şey düşünemezken Maria João'nun bana yüz vermemesini neden önemsememeliydim? Neden her şeyin ölçüsü senin ağrıların ve sana bahşettikleri vakar oluyordu? "Sonsuzluğun bakış açısından bakılınca," diye tamamlardın bazen, "önemi azalıyor." Maria João'nun yeni arkadaşına öfkelenerek, onu kıskanarak çıktım okuldan, kararlı adımlarla eve yürüdüm, yemekten sonra karşındaki koltuğa oturdum. "Okul değiştirmek istiyorum," dedim sesim titremeden, oysa içimden o kadar güçlü hissetmiyordum kendimi, "bu okul dayanılır gibi değil." "Kendini çok önemsiyorsun," dedin bana, bastonunun gümüş sapını okşayarak. "Kendimi önemsemezsem neyi önemseyeceğim?" diye sordum. "Hem sonsuzluğun bakış açısı diye bir şey yok."

Odayı dolduran sessizlik patlayacak gibiydi. Daha önce hiç böyle bir şey olmamıştı. Terbiyesizce bir şeydi yaptığım, en sevdiği çocuğundan gelmesi, durumu daha da kötüleştiriyordu. Herkes öfkeyle patlamanı bekliyordu, patlarken de sesin her zamanki gibi çatallaşacaktı. Hiçbir şey olmadı. İki elinle bastonun sapına dayandın. Annemin yüzünde daha önce hiç görmediğim bir ifade belirdi. Seninle neden evlenmiş olduğunu bu yüz ifadesi anlatıyordu – bunu daha sonra düşündüm. Konuşmadan ayağa kalktın, yalnızca ağrıların yüzünden hafifçe inlediğin duyuldu. Akşam yemeğine katılmadın. Bu aile kurulduğundan beri böyle bir şey görülmemişti. Ertesi gün öğle yemeğine oturduğumda bana sakince ve biraz da kederle baktın. "Hangi okula gitmeyi düşünüyorsun?" diye sordun. Maria João o gün bana teneffüste portakal isteyip istemediğimi sormuştu. "Sorun halloldu," dedim.

Bir duyguyu önemsememiz mi yoksa ciddiye alınmayacak bir huysuzluk olarak mı görmemiz gerektiğini nasıl anlarız? Onu yapmadan önce neden benimle konuşmadın baba? Hiç değilse neden *yaptığını bilseydim.*

"Anlıyorum," dedi Agostinha, sonra fişlerin içinde Yargıç Prado'nun ölümüyle ilgili bir haber aradılar.

“1954 yılında sıkı bir sansür vardı,” dedi Agostinha, “bu konuyu iyi biliyorum, tez konum basın sansürüydü. DIARlO’nun yazdığının doğru olması gerekmez. Hele siyasi bir intiharsa hiç gerekmez.”

İlk buldukları, 11 Haziran günü çıkmış olan ölüm ilanıydı. Agostinha o dönemin Portekiz’indeki âdetlere kıyasla aşırı kısa buldu ilanı, öyle ki, sessiz bir çığlık gibiydi. *Faleceu,* Gregorius bu kelimeyi mezarlıktan biliyordu. *Amor, recordação,* kısa, bildik ifadeler. Altında en yakın akrabalarının adları: Maria Piedade Reis de Prado; Amadeu; Adriana; Rita. Adres. Ayinin yapılacağı kilisenin adı. Hepsi bu kadar. Rita, diye düşündü Gregorius, acaba João Eça’nın sözünü ettiği Mélodie miydi?

Şimdi bir haber arıyorlardı. 9 Haziran’ı izleyen ilk hafta hiçbir şey yoktu. Gregorius vazgeçmek isteyince, “Hayır, hayır, devam,” dedi Agostinha. Haber, 20 Haziran’da, en arkada, yerel haberlerin arasındaydı:

Adalet Bakanlığı’ndan bugün, Yargıtay’da uzun yıllar başarılı bir yargıç olarak hizmet gören Alexandre Horácio de Almeida Prado’nun uzun süren bir hastalık sonucunda geçtiğimiz hafta vefat etmiş olduğu duyurulmuştur.

Yanında yargıcın şaşırtıcı büyüklükte bir fotoğrafı vardı, fotoğrafın büyüklüğü haberin kısalığına hiç uymuyordu. Kelebek gözlük ve gözlük zinciriyle ciddi bir surat, keçisakal ve bıyık, oğlununkinden aşağı kalmayan yüksek bir alın, kırlaşmış ama hâlâ gür saçlar, köşeleri kırık dik yakalı beyaz gömlek, siyah kravat, çenesini dayadığı bembeyaz bir el; gerisi karanlık fonda kayboluyordu. Ustaca çekilmiş bir fotoğraf, bükülmüş sırtındaki acılardan hiç iz yok, ellerindeki gut hastalığından da, başı ile eli karanlığın içinde sakin ve hayaletimsi duruyorlardı, beyaz ve otoriter, itiraz etmek de karşı çıkmak da mümkün değildi, bu resim bir evi, koca bir binayı büyüsü altına alabilir, büyüsüyle kaplayabilir ve boğucu otoritesiyle zehirleyebilirdi. Bir yargıç. Yargıçtan başka hiçbir şey olamayacak bir yargıç. Demir iradesi, sarsılmaz tutarlılığı olan bir adam, kendine karşı bile. Bir hata yapmış olsa kendini bile yargılayacak bir adam. Gülümsemeyi pek beceremeyen bir baba. António de Oliveira Salazar ile ortak bir yanı olan bir adam: Gaddarlığı değil, bağnazlığı değil, iktidar hırsı ve arzusu değil, ama katılığı, evet kendine karşı aldırmazlığıydı ortak noktaları. O adama: Melon şapkalı, suratı düşünceli, siyahlı adama bu yüzden mi uzun zaman hizmet etmişti? Ve hizmet ederken onun gaddarlığını da, bir zamanlar

Schubert çalmış olan João Eça’nın titreyen ellerinde görülebilen türden bir gaddarlığı da körüklediği için sonunda kendini bağışlayamamış mıydı?

Uzun sürmüş bir hastalık sonucunda vefat etmiştir. Gregorius öfkeden yüzüne ateş bastığını hissetti.

“Bu bir şey değil,” dedi Agostinha, “benim gördüğüm sahtekârlıkların yanında bu hiçbir şey değil. Sessiz yalanların yanında.”

Yukarı çıkarlarken Gregorius kıza ölüm ilanında adı geçen sokağın nerede olduğunu sordu. Kızın kendisiyle gelmek istediğini anladı, ona yazı işlerinde ihtiyaç olduğunu öğrenince de rahatladı.

“Bu ailenin hikâyesini bu kadar... bu kadar çok benimsemeniz, öyle...” dedi Agostinha, el sıkıştıktan sonra.

“Tuhaf mı demek istiyorsunuz? Evet, tuhaf. Çok tuhaf. Bana da tuhaf geliyor.”

16

Saray değildi, ama hali vakti yerinde kişilere uygun bir evdi, içinde istedikleri gibi yayılabilirlerdi, bir oda fazla ya da eksik

olmuş, önemli değildi, iki ya da üç banyosu olmalıydı. Beli bükülmüş yargıç burada yaşamıştı, bu evde gezinmişti gümüş saplı bastonuyla, hiç dinmeyen ağrılarıyla ısrarla mücadele ederek, insanın kendini fazla ciddiye almaması gerektiğine inanarak. Çalışma odası, tepeleri kavisli pencereleri küçük sütunlarla birbirinden ayrılan köşeli kulede miydi? Köşeli cepheye öyle çok balkon kondurulmuştu ki, sayılamayacak gibiydiler, her birinin de dökme demirden ince oymalı parmaklığı vardı. Ailenin beş üyesinden her birinin bir ya da iki odası vardı herhalde diye düşündü Gregorius, aklına kendi evinin ses geçiren, dar odaları geldi, müze bekçisiyle temizlikçi karısının ve odasında basit bir tahta masanın başında oturup yan taraftaki komşunun evinden duyulan radyonun gürültüsüne karmakarışık Yunanca fiil çekimleriyle karşı koyan miyop oğullarının oturduğu odalar. Güneş şemsiyesi konulamayacak kadar dar olan minicik balkon yazın ateş gibi yanardı, zaten pek çıkmazdı balkona, çünkü balkonun üstünden hep mutfak kokularının bulutları geçerdi. Buna karşılık yargıcın evi bir ferahlık, gölge ve sükûnet cenneti gibiydi, her tarafta yüksek, yayvan, dallı budaklı, dalları iç içe girmiş çam ağaçları vardı, bunlar birleşip kimi yerde, gölge veren, pagoda benzeri küçük damlar oluşturuyorlardı.

Sedir ağaçları. Gregorius irkildi. *Sedir ağaçlan. Cedros vermelhos.* Gerçekten sedir ağaçları mıydı? Adriana için kırmızıya bulanmış sedir ağaçları? Hayali renkleriyle öyle bir önem kazanmıştı ki o ağaçlar, Adriana uydurduğu yayınevine bir ad ararken gözünün önüne onları getirmişti. Gregorius yoldan geçenleri durdurup ağaçların sedir olup olmadığını sordu. Omuz silkmeler, kaş kaldırmalar, garip bir yabancının sorusuna hayret etmeler. Evet, dedi bir genç kadın sonunda, sedir bunlar, özellikle iri ve güzeller. Gregorius zihninde kendini evin içine koydu, dışarıdaki doygun, koyu yeşile baktı. Ne olmuş olabilirdi acaba? Yeşili kırmızıya çeviren neydi? Kan mı?

Kulenin pencerelerinin içinde saçlarını toplamış, açık renk giysili bir kadın göründü, hafif adımlarla, süzülürcesine dolaşıyordu, meşgul ama telaşsızdı, bir yerden tütmekte olan bir sigara aldı, duman yüksek tavana doğru yükseldi, sedirlerin arasından

odaya vuran ve belli ki gözünü alan bir güneş ışınından kaçtı kadın, sonra ansızın görünmez oldu. *Yürürken sanki ayakları yere değmeyen bir kız,* diye anlatmıştı João Eça, aslında adı Rita olması gereken Mélodie'yi. *Prado'nun küçük kız kardeşi.* Aralarındaki yaş farkı, bugün Mélodie'nin kuledeki kadın gibi yumuşakça, süzülürcesine hareket edebilmesine imkân verecek kadar büyük müydü?

Gregorius yoluna devam etti ve bir sonraki sokakta, ayakta servis verilen bir kafeye girdi. Kahveyle birlikte dün Eça'nın yanında içtiği markadan bir paket de sigara aldı. Sigarasından bir nefes çekerken Kirchenfeld'deki öğrencileri görür gibi oldu, birkaç sokak ötedeki pastanenin önünde durmuş sigara tüttürüyor, kâğıt bardaklardan kahve içiyorlardı. Kägi öğretmenler odasında ne zaman sigara yasağı koymuştu? Gregorius dumanı ciğerlerine çekmeyi denedi, göğsünü yakan bir öksürük krizi soluğunu kesti, yeni gözlüğünü tezgâhın üzerine bıraktı, öksürdü ve gözlerindeki yaşları sildi. Tezgâhın gerisindeki kadın, peş peşe sigara içen bir nine, sırıttı. "*É melhor não começar,*" en iyisi başlamamak, dedi, Gregorius gecikmeli de olsa, söyleneni anladığı için gururlandı. Sigarayı ne yapacağını bilemedi, sonunda kasanın yanındaki su bardağının içinde söndürdü. Kadın başını hoşgörüyle sallayarak bardağı alıp götürdü, acemi çaylak, ne olacaktı.

Gregorius ağır adımlarla sedir ağaçlı evin girişine doğru yürüdü, bir kez daha ne olacağını bilmeden bir kapıyı çalmaya hazırlamıştı kendini. O sırada kapı açıldı, az önceki kadın dışarı çıktı, sabırsız bir çoban köpeğini tasmasından çekiyordu. Üzerinde kot pantolon ve ayaklarında lastik ayakkabılar vardı, yalnızca açık renkli bluzu aynı gibiydi. Kapıya kadar olan birkaç adımı, köpek tarafından çekilerek, ayak parmaklarının ucunda yürüdü. *Yürürken sanki ayakları yere değmeyen bir kız.* Küllü sarı saçlarındaki çokça griye rağmen şimdi bile bir genç kız gibiydi.

"*Bom dia,*" dedi, soru sorarcasına kaldırdı kaşlarını ve Gregorius'a aydınlık bakışlarla baktı.

"Ben..." diye başladı Gregorius Fransızca, kendinden emin olmayarak, sigaranın ağzında bıraktığı nahoş tadı hissediyordu, "burada uzun bir zaman önce bir yargıç oturmuş, ünlü bir yargıç; ve ben..."

“O benim babamdı,” dedi kadın ve toplanmış saçından yüzüne düşen bir tutamı üfledi. Gözlerinin ıslak grisine ve neredeyse aksansız çıkan Fransızcasına uyan berrak bir sesi vardı. *Rita* ad olarak iyiydi, ama *Mélodie* mükemmeldi.

“Onunla neden ilgileniyorsunuz?”

“Bu adamın babası olduğu için,” diyen Gregorius kadına Prado’nun kitabını gösterdi.

Köpek tasmasını çekiştiriyordu. “Pan,” dedi Mélodie, “Pan.”

Köpek oturdu. Kadın tasmanın tutma yerini kolunun altına kıstırdı ve kitabı açtı. *“Cedros ver...”* diye okudu, heceden heceye sesi alçaldı, sonunda tamamıyla söndü. Sayfaları çevirip ağabeyinin portresini inceledi. Minik çillerle dolu açık tenli yüzünün rengi koyulmuştu, yutkunmakta zorlanıyor gibiydi. Gözlerini kırpmadan, mekân ve zaman ötesindeki bir heykel gibi duruyordu resmi incelerken, bir ara dilinin ucunu kurumuş dudaklarında gezdirdi. Sayfaları çevirmeye devam etti, bir-iki cümle okudu, resme geri döndü, sonra da ilk sayfaya.

“1975” diye okudu, “o zaman öleli iki yıl olmuştu. Bu kitabı hiç bilmiyordum. Nereden buldunuz?”

Gregorius anlatırken kadın elini yavaşça gri cildin üzerinde gezdirdi, bu hareket Gregorius’a Bern’deki İspanyol kitabevinde rastladığı öğrenci kızı anımsattı. Kadın artık dinlemiyor gibiydi, Gregorius sustu.

“Adriana,” dedi kadın. “Adriana. Ve tek söz etmedi. *É próprio dela,”* tam ona has bir davranış. İlk başta yalnızca şaşkınlık okunuyordu sözlerinde, sonra kalp acısı eklendi, artık o melodili ad kadına uymuyordu. Uzaklara baktı, bakışları kalenin yanından geçti, Baixa’nın çukurluğunu aşıp Bairro Alto’nun tepesine gitti.

Hiç konuşmadan karşı karşıya durdular. Pan dilini sarkıtmış soluyordu. Gregorius kendini bir eve izinsiz giren biri, bir dikizci gibi hissetti.

“Gelin, bir kahve içelim,” dedi kadın; duyduğu hıncın üzerinden az önce atlayıp geçmiş gibi çıkıyordu sesi. “Kitaba iyice bakmak

istiyorum. Şansın yokmuş Pan,” deyip güçlü kollarıyla köpeği evin içine soktu.

Hayat dolu bir evdi, merdivende bir oyuncak, kahve, sigara dumanı ve parfüm kokusu, masalarda Portekizce gazeteler ve Fransızca dergiler, açılmış CD kapları, kahvaltı sofrasındaki tereyağını yalayan bir kedi. Mélodie kediyi kovalayıp kahve koydu. Daha önce yüzüne hücum etmiş olan kan çekilmişti, heyecanını belli eden birkaç kırmızı leke kalmıştı geride. Gazetenin üzerindeki gözlüğü alıp ağabeyinin yazdıklarının şurasını burasını okumaya başladı. Ara sıra dudaklarını ısırıyordu. Bir ara, gözlerini kitaptan kaldırmadan deri ceketini yukarı sıyırıp el yordamıyla paketten bir sigara çekti. Soluğu ağırlaşmıştı.

“Bu Maria João ve okul değiştirme işi – ben doğmadan önce olmuş olmalı, aramızda on altı yaş fark vardı. Ama babam – öyleydi, burada yazdığı gibiydi, aynısıydı. Ben doğduğumda kırk altı yaşındaydı, ben istenmeden doğmuşum, Amazon Nehri’nde, annemin babamı kandırıp götürebildiği pek az yolculuğun birinde döllenmişim, babamı Amazon Nehri’nde gözümün önüne getiremiyorum bile. Ben on dördümdeyken onun altmışıncı yaşını kutlamıştık, sanki onu hep yaşlı bir adam olarak tanımış gibiyim, yaşlı, kambur, sert bir adam olarak.”

Mélodie durdu, bir sigara daha yaktı, önüne baktı. Gregorius onun sözü yargıcın ölümüne getireceğini umuyordu. Ama kızın yüzü aydınlandı, düşünceleri bir başka yöne doğru gitti.

“Maria João. Amadeu demek onu parmak kadarken tanımıştı. Hiç bilmiyordum. Bir portakal. Kızı daha o zaman sevmiş besbelli. Hep de sevdi. Hayatının büyük aşkıydı, uzaktan aşkı. Kızı bir kez bile öpmedi deseler şaşırmam. Ama hiç kimse, hiçbir kadın onun gibi olamadı. Kız evlendi, çocukları oldu. Bütün bunların hiç önemi yoktu. Derdi olduğunda, büyük bir derdi olduğunda o kıza giderdi. Bir bakıma Amadeu’nun kim olduğunu yalnızca o kız biliyordu, yalnızca o. Amadeu sırları paylaşarak iki kişi arasında nasıl yakınlık kurulacağını biliyordu, bu sanatta ustaydı o, bir virtüözdü. Biz de şunu biliyorduk: Amadeu’nun bütün sırlarını bilen biri varsa, Maria João’ydu. Fátima bunun altında eziliyordu, Adriana da kızdan nefret ediyordu.”

Maria João hâlâ yaşıyor mu diye sordu Gregorius. En son Campo de Ourique'te oturuyordu, kabristanın yakınında, dedi Mélodie, ama bu yıllarca önceydi, Amadeu'nun mezarının başında rastlamıştı ona, dostça ama yine de soğuk bir karşılaşma olmuştu.

"O köylü kızı hep uzak durmuştu bizden, biz soylulardan. Amadeu'nun da bizden biri olduğunu bilmez görünürdü. Ya da rastlantısal bir şeymiş gibi davranırdı, Amadeu'nun dışında olan, onunla hiçbir ilgisi bulunmayan bir şeymiş gibi."

Soyadı ne idi acaba? Mélodie bunu bilmiyordu. "Biz ona sadece Maria João derdik."

Kuledeki odadan çıkıp evin daha düzayak olan bölümüne geçtiler, orada bir dokuma tezgâhı duruyordu.

"Binlerce şey yaptım," diyerek güldü Mélodie, Gregorius'un meraklı bakışlarını fark edince, "ben hep ailenin sebatsız, ne yapacağı belli olmayan kızıydım, bu yüzden babam benimle nasıl baş edeceğini bilemezdi."

Hızla geçen bir bulutun güneşi kapatması gibi, kadının neşeli sesi bir an karardı, sonra düzeldi, Mélodie duvardaki fotoğrafları gösterdi, birçok değişik yerde çekilmişlerdi.

"Bir barda garsonluk yaparken; okulu kırdığımda; benzin istasyonunda çalışırken; ve burada, buna bakmalısınız: orkestram."

Sekiz kızın yer aldığı bir sokak orkestrasıydı, hepsi keman çalıyorlar ve siperliklerini yana çevirdikleri balon kasketler giyiyorlardı.

"Beni tanıdınız mı? Öteki kızlar siperliklerini sağa çevirmişken ben sola çevirmişim, bunun anlamı, benim orkestranın şefi olduğum. Para kazandık, iyi para kazandık hem de. Düğünlerde, partilerde çalıyorduk; gizli tiplerdik."

Birden arkasını döndü, pencereye gitti, dışarıya baktı.

"Babam hoşlanmıyordu benim çalgıcılığımdan. Ölümünden kısa bir süre önce –*moças de balão* ile, yani balon kızlarla, bize öyle derlerdi, tura çıkmıştım– karşı kaldırımın kenarında ansızın babamın resmi arabasıyla şoförünü gördüm, adam onu her sabah saat altıya on kala alır ve

mahkemeye götürürdü, adalet sarayına en erken giden hep babam olurdu. Babam her zamanki gibi arkada oturuyordu, bize doğru baktı. Gözlerime yaşlar doldu, çalarken hata üstüne hata yaptım. Arabanın kapısı açıldı, babam güçlükle indi, yüzü acıdan kasılmıştı. Bastonuyla arabaları durdurup –o anda bile bir yargıcın otoritesi yayılıyordu ondan– yanımıza geldi, bir süre seyircilerin arkasında durdu, sonra onların arasından kendine yol açarak para atılsın diye açık bırakılmış keman kutusuna yaklaştı, bana bakmadan bir avuç dolusu bozuk para attı içine. Gözyaşlarım yanaklarımdan yuvarlanıyordu, şarkının geri kalanını bensiz bitirmek zorunda kaldılar. Karşıda duran araba hareket etti, babam gutun çarpıttığı elini salladı bana, ben de karşılık verdim, bir evin girişindeki basamaklara oturup hıçkıra hıçkıra ağladım, babam geldiği için sevinçten mi, yoksa ancak şimdi geldiği için kederden mi bilmiyorum.”

Gregorius gözlerini fotoğraflarda gezdirdi. Herkesin kucağına oturan, herkesi güldüren bir kızdı Mélodie, ağlaması da güneşli bir gündeki sağanak gibi çabucak diniyordu. Okulu kırsa da sınıfını geçiyordu, çünkü insanı baştan çıkaran şımarıklığı öğretmenleri büyülüyordu. Adeta bir gecede Fransızca öğrendiğini, bir Fransız film yıldızının adını alarak kendisine Élodie dediğini, öteki gençlerin bunu hemen onun için yaratılmışa benzeyen –çünkü onun varlığı bir melodinin varlığı gibi güzel ve geçiciydi– Mélodie’ye çevirdiklerini, herkesin kendisine âşık olduğunu, ama kimsenin onu elinde tutamadığını anlatması da kimliğine uygun düşüyordu.

“Amadeu’yu seviyordum, daha doğrusu onu sevmek isterdim, çünkü güçtü bu, insan bir anıtı nasıl sever, o da bir anıttı; daha ben küçücükken bile, herkes başını kaldırıp bakardı ona, babam bile, ama öncelikle de Adriana, kıskançlığıyla onu benden çalmış olan Adriana. Beni severdi Amadeu, insan kız kardeşini nasıl severse öyle. Ama ben, yalnızca oyuncak bebek gibi okşanmak istemiyordum, keşke beni ciddiye de alsaydı. Ondan bu mektubu, İngiltere’den yolladığı bu mektubu almam için yirmi beş yaşına gelmem ve evlenmek üzere olmam gerekiyordu.”

Mélodie bir yazı masasını açıp tıka basa dolu bir zarf çıkardı. Sararmış sayfalar, en kenarlarına kadar, siyah mürekkeple ve güzel bir elyazısıyla doldurulmuştu. Mélodie bir süre sessizce okudu, sonra Amadeu’nun

kendisine Oxford’dan, karısının ölümünden birkaç ay sonra yazdıklarını tercüme etmeye başladı.

Sevgili Mélodie, bu yolculuğa çıkmak bir hataydı. Fátima’yla birlikte görmüş olduğum şeyleri bir kez daha görmenin bana yardımı olacağını sanmıştım. Ama yalnızca acı veriyor, ben de planladığımdan daha erken dönüyorum. Seni özledim, bu yüzden dün gece yazdıklarımı yolluyorum sana. Belki bu yolla, düşüncelerimle sana yaklaşabilirim.

OXFORD: JUST TALKING. *Manastıra benzeyen binaların arasındaki gece sükûneti bana neden böyle donuk geliyor, böyle tatsız ve ıssız, tamamıyla ruhsuz ve sevimsiz? Sabahın üçünde ya da dördünde bile, sokaklarda bir tek kişi kalmamışken bile hayat kaynayan Rua Augusta’dan ne kadar farklı. Parlak, inanılmaz bir ışıltısı olan taşların gerisinde nasıl olur da kutsal adlar taşıyan binalar, bilginlik hücreleri, seçkin kitaplıklar, içlerinde kusursuz cümlelerin söylendiği, ölçülüp biçildiği, karşı çıkılıp savunulduğu, tozlu kadife sessizliğiyle dolu odalar bulunabilir? Nasıl olabilir bu?*

“Come on,” *dedi kızıl saçlı İrlandalı bana,* LYING TO LIARS *başlığını taşıyan bir konferans verileceğini duyuran levhanın önünde durduğumda,* “let’s listen to this; might be fun.” *Augustinus’u savunmuş olan Peder Bartolomeu’yu düşündüm: Yalana yalanla karşılık vermek; hırsızlığa hırsızlıkla, dine saygısızlığa saygısızlıkla, zinaya zinayla karşılık vermekle birdir. Ve eskiden İspanya’da yaşananlar düşünüldüğünde; ve Almanya’da! Tartışmıştık, sıklıkla olduğu gibi, ama o hoşgörüsünü yitirmemişti. Asla da yitirmedi bu hoşgörüyü, bir tek kez bile, konferans salonunda İrlandalının yanına oturduğumda rahibi müthiş özledim, evimi özledim.*

İnanılmazdı. Konferansı veren sivri burunlu, sivri suratlı evde kalmış kız, cırlak bir sesle inceden inceye yalanı anlatıyordu ama anlattıkları tamamen safsataydı, gerçekle hiçbir ilgisi yoktu. Yalan söylemenin bir ölüm kalım meselesi haline gelebileceği bir diktatörlüğün yalanlar ağının içinde yaşamak zorunda kalmamış bir kadın. Tanrı kendi kaldıramayacağı bir taş yaratabilir mi? Sorunun yanıtı hayırsa, her şeye kadir değildir; evetse, yine her şeye kadir değildir, çünkü o zaman da taş vardır ortada. Kadının salona akıttığı böyle bir skolastikti, parşömenden yapılma, kafasının tepesinde gri saçlardan yapay bir kuş yuvası taşıyan kadının.

Ama asıl inanılmaz olan bu değildi. Gerçekten akıl almaz olan, adına tartışma dedikleri şeydi. İngiliz görgüsünün süslü sözlerinin oluşturduğu gri kurşun çerçevenin içine sığınmış insanlar, birbirlerini dinlemeksizin aynı anda konuşuyorlardı. Soluk almaksızın, birbirlerini anladıklarını ve yanıtladıklarını söylüyorlardı. *Ama böyle bir şey olmuyordu. Hiç kimse, tartışmacıların hiçbiri, öne sürülen nedenler karşısında fikrinden cayma belirtisi göstermiyordu. Ve ansızın irkilerek, hatta bedenimde hissederek bu irkilmeyi, şunu anladım:* Her zaman *böyledir bu. Bir başkasına bir şey söylemek: O sözlerin bir etkisi olacağını nasıl bekleyebiliriz? İçimizden her zaman akan düşünceler, resimler ve duygular ırmağı, bu azgın ırmak öyle şiddetli ki, bir başkasının bize söylediği bütün sözlerin, eğer o sözler tesadüfen, tamamıyla tesadüfen kendi sözlerimize uymuyorlarsa, sulara kapılıp gitmemesi, unutulmaya terk edilmemesi bir mucize olurdu. Benim için durum farklı mı diye düşündüm. Ben bir başkasına gerçekten* kulak verdim mi *hiç? Onu söyledikleriyle birlikte içime aldım mı, içimdeki ırmağın yönünün değişmesine izin verdim mi?*

"How did you like it?" *diye sordu İrlandalı, Broad Street'te yürürken. Her şeyi söylemedim, herkesin aslında kendi kendisine konuşmasını korkutucu bulduğumu söylemekle yetindim.* "Well," *dedi,* "well." *Bir süre sonra da,* "It's just talking, you know; just talking. People like to talk. Basically, that's it. Talking." "No meeting of minds?" *diye sordum.* "What?" *diye bağırıp, gırtlaktan gelen bir kahkaha attı, kahkahası naraya dönüştü.* "What?" *Başından beri elinde tuttuğu futbol topunu asfalta fırlattı. O İrlandalının yerinde olmak isterdim, elinde kan kırmızı bir futbol topuyla* All Souls College*'da akşam verilen bir konferansa gelmeye cesaret eden bir İrlandalı. O İrlandalının yerinde olmak için neler vermezdim!*

O seçkin yerdeki gece sükûnetinin neden kötü bir sükûnet olduğunu şimdi biliyorum sanırım. Unutulmaya mahkûm kelimelerin hepsi birden sönüp gittiler. Bunun bir önemi yok, Baixa'da da sönüp giderler. Ama orada hiç kimse konuşmaya gereğinden fazla önem vermez, insanlar

konuşurlar ve konuşmanın tadını çıkarırlar, tıpkı dillerinden sözlerin yorgunluğu gitsin diye dondurma yalamanın tadını çıkardıkları gibi. Oysa burada herkes hep durum öteki türlüymüş gibi davranır. Sanki söyledikleri inanılmaz derecede önemliymiş *gibi. Ama o önemli sözlerin de uyumaları gerekir, sonra geriye pis kokulu bir sessizlik kalır, çünkü her yerde kendini beğenmişliğin kadavraları yatmakta, sessizce kendi kendilerine kötü kokular yaymaktadırlar.*

“Onlardan, kendini beğenmişlerden, *os presunçosos,* nefret ederdi, *os enchouriçados* da derdi onlara, şişirilmişler,” dedi Mélodie, sonra mektubu yeniden zarfına soktu. “Her yerde nefret ederdi onlardan: Siyasette, doktorlukta, gazeteciler arasında. Ve hükmü amansızdı. Verdiği hükümleri beğenirdim, aklını çelemezdiniz onun, müsamahasızdı, kendine karşı bile. Hükümleri gaddarca olduğunda, yok edici olduğunda hoşlanmazdım. O zaman yolundan çekilirdim o müthiş ağabeyimin.”

Mélodie, başının yanında, duvarda asılı olan fotoğrafta Amadeu ile dans ederken görülüyordu. Kaskatı duruyor denilmez, diye düşündü Gregorius, yine de bu işe alışık olmadığı belli oluyordu. Daha sonra bunun üzerinde düşündüğünde uygun sözcüğü buldu: Dans etmek Amadeu’ya *göre* değildi.

“Kutsanmış okuldaki kırmızı toplu İrlandalı,” dedi Mélodie sessizliğin içine doğru, “mektubun bu bölümü o sırada beni çok duygulandırmıştı. Amadeu’nun hiçbir zaman söylemediği bir özlemi dile getiriyor gibiydi: Günün birinde top oynayan bir çocuk olabilmek. Daha dört yaşındayken okumayı sökmüştü, ondan sonra da eline ne geçerse okudu, ilkokuldayken sıkıntıdan patlardı, lisedeyken de iki kez sınıf atladı. Yirmisine geldiğinde aslında bilmediği bir şey kalmamıştı, bazen kendi kendine daha ne olabilir diye soruyordu. Her şeyden öte top oynamayı unutmuştu.”

Köpek yerinden fırladı, sonra torunlar olmaları gereken çocuklar içeri daldılar, Mélodie, Gregorius’a elini uzattı. Onun çok daha fazla şey öğrenmek istediğini biliyordu, *cedros vermelhos* hakkında örneğin; ve yargıcın ölümü hakkında. Bunu bildiğini bakışı kanıtlıyordu. Çocuklar gelmemiş olsalardı bile bugün daha fazlasını anlatmaya hazır olmadığını da kanıtlıyordu o bakış.

Gregorius, Castelo'da bir banka oturdu ve Amadeu'nun kız kardeşine Oxford'dan gönderdiği mektubu düşündü. Peder Bartolomeu'yu, o yumuşak huylu öğretmeni bulmalıydı. Prado'nun sessizliğin çeşitli türlerini iyi algılayan bir kulağı vardı, yalnızca uykusuz kişilerde olurdu böyle bir kulak. O gece konferans veren kişiden söz ederken onun parşömenden yapılma olduğunu söylemişti. Gregorius, bu sözü duyunca ürperdiğini ve gaddarca hükümler veren imansız rahibin karşısında ilk kez kendini ruhen geri çekmiş olduğunu ancak şimdi anlıyordu. *Mundus, papirüs. Parşömen ve papirüs.*

Gregorius bayır aşağı otele doğru yürüdü. Bir dükkândan satranç takımı aldı. Günün geri kalan kısmında, ta gece yarısına kadar, Aljechin'e karşı oynayıp kazanmaya çalıştı, Bogoljubev'in aksine iki kalesini feda etmek istemedi. Doxiades'i özlemişti, eski gözlüğünü taktı yeniden.

17

Bunlar yazılı metin değil *Gregorius. İnsanların söyledikleri şeyler metin* değil. *Öylesine konuşuyorlar.* Doxiades bunu ona çok zaman önce söylemişti. İnsanların söyledikleri çoğunlukla tutarsız ve çelişkili, diye yakınmıştı, üstelik söylediklerini hemen unutuyorlardı. Yunanlı, bunu dokunaklı buluyordu. Kendisi gibi taksi şoförü olanlar, Yunanistan'da, üstelik Selanik'te şoförlük yapanlar, söyledikleri şeyin insanları bağlamayacağını bilirlerdi, pek az şeyden bu kadar emin olurlardı hem de. Çoğunlukla salt konuşmuş olmak için konuşurlardı. Hem yalnız takside de değil. Onların söylediklerini kelime anlamıyla almak, ancak bir dilbilimcinin aklına gelebilirdi, daha doğrusu, bütün gün yerinden oynatılamayan kelimelerle, yani metinlerle, üstelik üzerlerinde binlerce yorum yapılmış metinlerle uğraşan bir eski diller uzmanının aklına.

İnsanların söylediklerini kelime anlamıyla alamayacaksak: O zaman onların kelimeleri ne işe yarayacak? diye sormuştu Gregorius. Yunanlı kahkahalarla gülmüştü. "Sana konuşma fırsatı verdiğini düşüneceksin! Böylece durmadan sürer konuşma." Prado'nun kız kardeşine yazdığı

mektuptaki İrlandalı da buna benzer bir şey söylemişti, ama bunu Yunanistan'daki taksi müşterileri hakkında değil, Oxford'daki *All Souls Okulu*'nun profesörleri hakkında söylemişti. Yıpranmış kelimelerden, Portekizceyi yeniden kurmak isteyecek derecede iğrenen bir adama söylemişti.

Dışarıda bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyordu, iki gündür hiç durmamıştı. Sanki sihirli bir perde Gregorius'u dış dünyadan ayırıyordu. Hem Bern'de değildi, hem de Bern'deydi; hem Lizbon'daydı, hem de Lizbon'da değildi. Bütün gün satranç oynadı, taşların yerini ve hamleleri unutuyordu, daha önce başına böyle bir şey gelmemişti. Bazen kendini taşlardan birini elinde tutarken yakalıyor, taşı nereden aldığını hatırlamıyordu. Aşağıda yemek yerken garsonun ona ne istediğini sürekli sorması gerekti, bir keresinde tatlıyı çorbadan önce ısmarladı.

İkinci gün Bern'deki komşusunu arayıp posta kutusunu boşaltmasını rica etti, anahtar paspasın altındaydı. Mektupları Gregorius'un bulunduğu yere yollamalı mıydı komşusu? Evet dedi Gregorius, ama sonra yeniden arayıp hayır dedi. Not defterini karıştırırken Portekizli kadının alnına yazmış olduğu telefon numarasına rastladı. *Português.* Telefonu eline aldı ve numarayı çevirdi. Çalarken kapattı.

İncil'in Yunancası olan Koiné, sıkıyordu onu, çok basitti, ancak Coutinho'nun verdiği kitapta, yandaki Portekizce sayfanın belli bir albenisi vardı. Çeşitli kitabevlerine telefon ederek Akhilleus'la Horaz'ı sordu, Herodot ile Tacitus da olabilirdi. Kitabevindekiler onun ne dediğini pek anlayamadılar, sonunda anlatmayı başardığında gidip kitapları alamadı, yağmur yağıyordu.

Rehberin meslekler bölümünde Portekizce öğrenebileceği dil okullarını aradı. Mariana Eça'ya telefon edip João'ya yaptığı ziyareti anlatmak istedi, ama kadının acelesi vardı, dikkatini veremedi. Silveira, Biarritz'deydi. Zaman durdu, dünya da durdu, iradesi durduğu için böyle olmuştu, hem de hiç olmadığı kadar.

Bazen boş bakışlarla pencerede duruyor, ötekilerin –Coutinho, Adriana, João Eça, Mélodie– Prado hakkında söylediklerini aklından geçiriyordu. Sisin içinden bir manzaranın hatları belirir gibi oluyordu biraz, gerçi pusluydu ama tanınıyordu, çini mürekkebiyle yapılmış bir resimdeki gibi. O

günlerde yalnızca bir kez Prado'nun notlarını karıştırdı ve şu bölümde takıldı:

AS SOMBRAS DA ALMA. RUHUN GÖLGELERİ. *Başkalarının bizim hakkımızda anlattığı hikâyeler ve insanın kendisi hakkında anlattığı hikâyeler: Hangisi gerçeğe daha çok yakındır? Kendi anlattıklarımızın doğruluğu o kadar kesin midir? İnsan kendisi hakkında otorite sayılır mı? Ama kafamı meşgul eden asıl soru bu değil. Asıl soru şu: Bu tür hikâyelerde gerçekle yalan arasında bir fark var mı? Dış görünüşle ilgili hikâyelerde fark var. Ama bir insanın içini anlamaya hazırlanırsak? Herhangi bir zamanda sonlanacak bir yolculuk mu bu? Ruhumuz gerçeklerin bulunduğu bir yer mi? Yoksa gerçek denen şeyler yalnızca hikâyelerimizin aldatıcı gölgeleri mi?*

Perşembe sabahı gökyüzü masmavi ve pırıl pırıldı, Gregorius gazeteye gitti ve stajyer Agostinha'dan otuzlu yılların başında, eski dilleri öğreten ve rahiplerin ders verdiği bir lisenin nerede olduğunu araştırmasını istedi. Kız hararetle araştırmaya koyuldu, bulunca da lisenin yerini şehir haritasında Gregorius'a gösterdi. Kilise yönetiminin yerini de buldu, oraya telefon etti ve Gregorius'un adına, o lisede ders vermiş olan Peder Bartolomeu'yu sordu, 1935 yılı civarında olmalıydı. Bu söylediğiniz ancak Peder Bartolomeu Lourenço de Gusmão olabilir dediler kıza. Şimdi doksanını geçmişti ve pek ziyaretçi kabul etmiyordu, acaba konu neydi. Amadeu Inácio de Almeida Prado mu? Pedere sorup haber vereceklerdi. Birkaç dakika sonra aradılar. Bu kadar uzun zaman sonra Prado'yla ilgilenen biriyle görüşmeye hazırdı peder. İkindi vakti bekliyordu onu.

Gregorius, öğrenci Prado'nun, yumuşak başlılığını asla kaybetmeyen Peder Bartolomeu ile Augustin'in yalan konusundaki kesin yasağını tartıştığı eski liseye gitti. Lise doğu tarafında, şehrin dışındaydı, yaşlı, heybetli ağaçlarla çevriliydi. Soluk sarı duvarlı o binayı neredeyse on dokuzuncu yüzyıldan kalma eski bir otel sanabilirdi insan, bir balkonları eksikti, bir de dar çan kulesi uymuyordu. Bina tamamıyla haraptı. Sıvası tabaka tabaka kalkmıştı, pencerelerin camları ya yoktu ya da kırılmıştı, damdaki kiremitler düşmüştü, damdaki su oluğu paslanmış, bir köşesinden kırılmıştı.

Gregorius binanın önündeki basamaklara oturdu, Prado'nun nostaljik ziyaretleri sırasında bile yosun tutmuştu onlar. Altmışlı yılların sonunda

olmalıydı. Burada oturmuş, otuz yıl önce bu yol ayrımında bambaşka bir yöne sapmış olsaydım ne olurdu diye sormuştu kendisine. Babasının dokunaklı ama aynı zamanda amirane arzusuna karşı koyup tıp okuluna adımını atmamış olsaydı.

Gregorius onun notlarını çıkardı ve sayfalarını çevirdi.

...hayatımın o noktasında bir kez daha durmak ve beni şimdi olduğum kişi yapan yöne değil de bambaşka bir yöne sapabilmek için duyduğum düşsel, heyecan dolu arzu... Bir kez daha ılık yosunların üzerinde oturmak, elimde kasketimi tutmak – zamanın içinde kendimin gerisine yolculuk edebilmek ve kendimi, yani yaşananlar tarafından damgalanan kişiyi de, bu yolculuğa götürmek gibi mantığa aykırı bir arzu.

Okulun avlusunu çevreleyen, altmış yedi yıl öncesinin çürümüş çiti işte oradaydı, sınıfın sonuncusu olan çocuk mezuniyet sınavından sonra kasketini onun üzerinden nilüferli havuza fırlatmıştı. Havuz çoktan kurumuştu, geriye yalnızca yer sarmaşığının halı gibi kapladığı bir çukur kalmıştı.

Ağaçların gerisindeki bina, Maria João'nun, açık renk giysisi sabun kokan o esmer dizli kızın; Amadeu'nun elini sürmediği, hayatının büyük aşkı olan kızın; Mélodie'nin, Amadeu'nun gerçekte kim olduğunu bilen tek kadın olduğunu düşündüğü kişinin; Amadeu belki de onu bir tek kez bile öpmüş olmasa da Adriana'nın nefretini çekecek kadar mutlak öneme sahip kadının çıkıp geldiği kızlar okulu olmalıydı.

Gregorius gözlerini kapadı. Kirchenfeld'de, köşe başında duruyordu şimdi, dersin ortasında sınıftan çıkıp kaçtığı liseye kendini göstermeden bir göz atabilirdi oradan. On gün önce beklenmedik bir şiddetle üzerine gelen ve ona bu okulu ve onun temsil ettiği her şeyi ne kadar sevdiğini, onu ne kadar özleyeceğini göstermiş olan duyguyu bir kez daha hissetti. Hem aynı duyguydu, hem de artık tıpkısı olmadığı için bir başkası. Artık tıpkısı olmadığını ve bu yüzden aslında aynısı da olmadığını hissetmek içini acıttı. Ayağa kalktı, gözlerini binanın cephesinin kabarmış, solmuş sarısında gezdirdi, birden acı duymaz oldu, acının yerini süzülüp gelen bir merak duygusu aldı, aralık duran kapıyı itip açtı, bir korku filmindeki gibi gıcırdadı kapının paslı menteşeleri.

Yüzüne nem ve küf kokusu çarptı. Birkaç adım atmıştı ki neredeyse kayıp düşüyordu, çünkü pürüzlü, aşınmış taş zemin, incecik bir nemli toz ve çürümüş yosun tabakasıyla kaplıydı. Yavaşça, parmaklığa tutunarak, çukurlaşmış basamakları tırmandı. Yüksekçe zemin kata açılan sallanır kapının kanatlarına o kadar çok örümcek ağı yapışmıştı ki kapıları ittiğinde boğuk bir sesle koptular. Ürken yarasalar koridorda uçuşunca korktu Gregorius. Sonra, hayatında tatmadığı bir sessizlik oldu: O sessizliğin içinde yıllar sustu.

Müdürün odasının kapısını kolayca tanıdı, ince oymalarla süslüydü. Bu kapı da sıkışmıştı, birkaç kez itince açılabildi. Girdiği odada sanki bir tek şey vardı: Kavisli ve oymalı ayaklarının üzerinde duran devasa, siyah bir yazı masası. Onun dışında hiçbir şey: Boş duran, tozlanmış kitap rafları, çıplak, çürümeye başlamış tahta döşemenin üzerindeki basit sehpa, yalın koltuklar bir gerçekliğe sahip değildi. Gregorius koltuğun oturma yerini sildi, yazı masasının arkasına oturdu. O zamanki müdürün adı Senyor Cortês'ti, sakin yürüyüşlü, ciddi ifadeli adam.

Gregorius toz kaldırmıştı, zerrecikler koni şeklindeki güneş ışığında dans ediyorlardı. Suskun zaman, ona içeri izinsiz giren biri olduğu duygusunu veriyordu, uzun bir an boyu soluk almayı unuttu. Sonra merakı ağır bastı, çalışma masasının çekmecelerini peş peşe çekip açtı. Bir ip parçası, ucu yontulmuş bir kurşunkalemden kalma küf bağlamış halkalar, 1969 yılının kıvrılmış bir pulu, mahzen kokusu. Ve sonra, en alttaki çekmecede İbranice bir İncil, kalın ve ağır, gri ciltli, rengi atmış, aşınmış, nemden yer yer kabarmış, kapağında yaldızlı, ama kararmış harflerle BIBLIA HEBRAICA yazılı.

Gregorius durakladı. Agostinha'nın keşfetmiş olduğu gibi lise, bir kilise okulu değildi. Pombal markisi Cizvitleri 18. yüzyıl ortalarında Portekiz'den kovmuştu, buna benzer bir şey 20. yüzyılın başında bir kez daha olmuştu. Kırklı yılların sonunda Maristas gibi mezhepler kendi *Colégio*'larını kurmuşlardı, ama bu, Prado'nun liseyi bitirmesinden sonraydı. O tarihe kadar yalnızca devlet okulları vardı, oralarda eski diller öğretmeni olarak zaman zaman rahipler ders veriyorlardı. O zaman bu İncil'in anlamı neydi? Hem müdürün çalışma masasında ne arıyordu? Basit bir ihmal miydi, önemsiz bir rastlantı? Okulu kapatmış olanlara karşı görünmeyen, sessiz bir

protesto muydu? Diktatörlüğe karşı düzenlenmiş ve onun yardakçıları tarafından fark edilmemiş kışkırtıcı bir unutma eylemi miydi?

Gregorius okudu. Dokununca eline nemli ve çürümüş gibi gelen, kalın kâğıttan, kıvrılmış sayfaları dikkatle çevirdi. İçeri vuran güneş ışığının konisi yer değiştirdi. Paltosunun düğmelerini ilikledi, yakasını kaldırdı, ellerini kollarının yenlerinin içine çekti. Bir süre sonra, pazartesi günü satın aldığı sigaralardan birini dudaklarının arasına sıkıştırdı. Ara sıra öksürük tutuyordu. Dışarıda, aralık duran kapının önünde bir hışırtı oldu, bir şey hızla geçti, fare olabilirdi.

Eyüb'ün kitabını okudu, kalbi çarparak okudu. Temanlı Elifaz, Şuahlı Bildat, Naamalı Sofar. *Isfahan.* Orada ders vereceği ailenin adı neydi? O günlerde Francke Kitabevi'nde Isfahan'ı, oradaki camileri, meydanları, çevredeki kum fırtınasıyla buğulanmış dağları gösteren resimli bir kitap vardı. O kitabı satın alamamıştı, bu yüzden kitabı gözden geçirebilmek amacıyla her gün Francke'ye gitmişti. Alev alev yanan kumların gözlerini kör edeceğini düşünde gördükten sonra başvurusunu geri çekmek zorunda kalınca aylarca Francke'ye gidememişti. Sonunda yeniden gittiğinde resimli kitabı bulamamıştı.

Gregorius'un gözlerinin önündeki İbranice harfler bulanıklaşmıştı. Elini ıslak yüzünde gezdirdi, gözlüğünü temizledi, okumaya devam etti. Isfahan'dan, gözleri kamaştıran o şehirden bir şey kalmıştı hayatında: İncil'i ta başından bir şiir kitabı gibi okumuştu, şiir gibi, camilerin deniz mavisi ve altın renklerinin çevresinde oynaştığı bir sesli müzik gibi. *Metni ciddiye almadığınızı hissediyorum,* demişti Ruth Gautschi, David Lehmann da başını sallamıştı. Gerçekten de yalnızca bir ay mı geçmişti bunun üzerinden?

Şiirin ciddiyetinden daha ciddi olan bir ciddiyet olabilir mi? diye sormuştu o ikisine. Ruth gözlerini yere eğmişti. Ruth ondan hoşlanıyordu. Eskiden en ön sırada oturan Florence gibi değil; Ruth asla onun gözlüğünü çekip almazdı. Ama kendisinden hoşlanıyordu, şimdi ise Gregorius'a karşı duyduğu bu ilgiyle, onun, uzun bir şiirmiş gibi okuyarak, bir dizi Doğu sonatıymış gibi dinleyerek Tanrı sözünün kutsallığını bozmasından duyduğu hayal kırıklığı, hatta belki de dehşet arasında bocalıyordu.

Senyor Cortês'in penceresinden güneş çekilmişti, Gregorius üşüdü. Odanın ıssızlığında saatlerdir her şey geçmişe dönüşmüş, Gregorius tam anlamıyla dünyanın dışında kalmıştı, bu ortama yalnızca umutsuzca kurulan hayallerin Run'ları[3] olarak İbranice harfler girebilmişlerdi. Gregorius ayağa kalktı, dimdik yürüyerek koridora çıktı, oradan da merdiveni tırmanarak sınıfların bulunduğu üst kata gitti.

Sınıflar toz ve sessizlik doluydu. Birbirlerinden, eğer varsa, tek farkları tahribat belirtilerindeydi. Birinin tavanında kocaman nem lekeleri vardı, ötekinde paslanmış bir vida kırıldığı için lavabo yamulmuştu, bir üçüncüsünde yerde parçalanmış bir cam lamba duruyordu, çıplak ampul tavandan sarkan telin ucunda sallanıyordu. Gregorius elektrik düğmesini çevirdi: Işık yanmadı, ne o sınıfta ne de ötekilerde. Bir köşede havası kaçmış bir futbol topu duruyordu, topun kırdığı camın sivri uçlu parçaları öğlen güneşinde parlıyordu. *Her şeyden öte top oynamayı unutmuştu*, demişti Mélodie, eline geçen kitapları okumaya dört yaşında başladığı için bu binada iki sınıf atlamasına izin verilen kardeşi hakkında.

Gregorius, eskiden Bern Lisesi'nde öğrenciyken barakada oturduğu sıraya oturdu. Oturduğu yerden bakınca kız okulu görünüyordu ama iri bir fıstıkçamının gövdesi binanın yarısını kapamıştı. Amadeu de Prado kendine başka bir yer seçmiş olmalıydı, bakınca pencerelerin tümünü görebileceği bir yer. Maria João nerede oturursa otursun görebileceği bir yer. Gregorius en iyi görüş açısına sahip olan yere oturdu ve uzanıp karşıya baktı. Sabun kokulu açık renk giysisi içindeki kızı görebilirdi Amadeu. Bakışmışlardı onlar, kız yazılı sınav sorularını yanıtlarken onun elini tutabilmeyi arzulamıştı. Acaba opera dürbünüyle mi bakmıştı kıza? Bir Yargıtay yargıcının soylu evinde dürbün bulunmalıydı. Bir operanın locasında oturmuş olsa bile Alexandre Horácio dürbün kullanmış olamazdı. Ama belki karısı kullanmıştı, Maria Piedade Reis de Prado? Kocasının ölümünden sonra hayatta kaldığı altı yıl içinde? Kocasının ölümü onun için bir kurtuluş mu olmuştu? Yoksa yargıç zamanı durdurmuş ve duyguları, Adriana'da olduğu gibi, ruhun katılaşmış lav katmanlarına mı çevirmişti?

Uzun koridorlar boyunca dizilmiş sınıflar akla kışlaları getiriyordu. Gregorius sırayla hepsine girdi. Bir seferinde bir fare ölüsüne takıldı ayağı, sonra titreyerek durdu, hiç ilgisi olmasa da ellerini paltosuna sildi. Giriş katına döndüğünde yüksek, mütevazı görünümlü bir kapıyı açtı. Öğrenciler

burada yemek yemişlerdi, mutfağa bitişik duvarda bir delik vardı, arkasında da eski mutfağın fayanslı bölmesi, şimdi geriye yalnızca duvardan fırlamış paslanmış borular kalmıştı. Uzun yemek masaları kaldırılmamıştı. Müzik salonu var mıydı okulda?

Müzik salonunu binanın öbür tarafında buldu. Yere sabitlenmiş sıralar, renkli camlarından iki parçası eksik bir pencere, önde lambalı, yüksekçe bir kürsü. Ayrı bir köşede bir bank, yöneticiler için olmalı. Kilise sessizliği, ya da hayır, sadece sessizlik, önemli bir şey yaşanan bir sessizlik, gelişigüzel kelimelerle sona erdirilemeyecek bir sessizlik. Kelimelerden heykeller yapan bir sessizlik, övgü, uyarı ya da yok edici hüküm anıtları yapan.

Gregorius müdürün odasına döndü. İbranice İncil'i ne yapacağını bilemeden elinde tutuyordu. Kolunun altına kıstırıp dışarı çıkmak üzereydi ki, arkasına döndü. İncil'in daha önce durduğu nemli çekmeceye kazağını serip kitabı içine koydu. Sonra da şehrin öbür ucunda, Belém'de, kiliseye ait bir bakımevinde kalan Peder Bartolomeu Lourenço de Gusmão'ya gitmek üzere yola koyuldu.

18

“Augustinus ve yalan – üzerinde tartıştığımız binlerce şeyden yalnızca biriydi bu,“ dedi Peder Bartolomeu. “Çok tartışırdık onunla, ama aslında hiçbiri kavga değildi. Çünkü bakın, kabına sığamazdı o, isyankârdı, ayrıca cıva gibi bir zekâsı vardı, yetenekli bir hatipti, altı yıl boyunca lisede bir fırtına gibi esti, efsane olmak için doğmuştu o.“

Prado'nun kitabı rahibin elindeydi, elinin tersini portrenin üzerinde gezdirdi. Kırışıklığı düzeltiyor da olabilirdi, yalnızca okşuyor da. Gregorius, elinin tersiyle Amadeu'nun çalışma masasını okşamış olan Adriana'yı görür gibi oldu.

“Burada daha yaşlı,” dedi peder, “ama kendisi. Böyleydi, aynı böyle.”

Bacaklarına doladığı battaniyenin üzerine bıraktı kitabı.

“O zamanlar, onun öğretmeniyken, yirmili yaşlarımın ortasındaydım, ona karşı koymak inanılmaz bir mücadeleydi benim için; öğretmenleri, kendisinin cehenneme gitmesini isteyenler ve kendisini sevenler diye ikiye ayırırdı. Evet doğru kelime bu: Kimimiz ona âşıktık, onun ölçüsüzlüğüne, aşırı yüce gönüllülüğüne, katı inatçılığına, dünyayı takmayan pervasızlığına, korkusuzluğuna ve delice çalışkanlığına. Son derece cüretkârdı, bir maceraperestti, tarihi gemilerimizin birinde hayal edebilirdiniz onu, şarkı söylerken, dua ederken ve uzak ülkelerin halkını mürettebatın bütün aşağılayıcı saldırılarına karşı, gerekirse kılıçla, korumaya kararlı olarak. Herkese, şeytana bile, Tanrı’ya bile meydan okumaya hazırdı. Yo, hasımlarının dediği gibi büyüklük budalası değildi, yalnızca

hayatı tomurcuklanıyordu, uyanan gücü bir yanardağ gibi, coşkuyla patlıyordu, kafasından fışkıran buluşlar, kıvılcımlar saçarak yağıyordu. Kuşkusuz kibirliydi bu çocuk. Ama bu kibri öylesine gem almazdı, öylesine büyüktü ki, insan karşı koymayı filan unutuyor, kendi yasaları olan bir mucizeye bakar gibi şaşkınlıkla bakıyordu ona. Onu sevenler, bir ham elmas gibi görüyorlardı onu, yontulmamış değerli bir taş gibi. Sevmeyenlerse onun incitici de olabilen saygısızlığından ve başkalarından daha hızlı, daha kararlı ve daha parlak olan ve bunu bilen kişilere özgü sessiz ama fark edilen kendini beğenmişliğinden gocunuyorlardı. Onu, talihli, soylu bir züppe olarak görüyorlardı; sadece bol parası değil, yeteneği, güzelliği ve çekiciliği de vardı, ayrıca onu kadınların gözdesi yapan dayanılmaz melankolisi de. Bir kişinin ötekilerden çok daha iyi durumda olması haksızlıktı, adil değildi, bu yüzden herkes haset ediyordu ona, kıskanıyordu. Yine de, böyle hissedenler bile içten içe hayrandılar ona, çünkü kimsenin görmezlikten gelemeyeceği bir şey vardı: O, ne istese elde edecek kadar yetenekli bir çocuktu."

Anılar, pederi oturdukları odadan alıp uzaklara götürmüştü, oda geniş ve kitap doluydu, João Eça'nın Cacilhas'taki yoksul odasıyla kıyaslanamazdı, ama yine de bir bakımevi odası olduğu, tıbbi araçlardan ve yatağın üstündeki zilden anlaşılıyordu. Gregorius bu uzun boylu, bembeyaz saçlı, zeki gözleri çukura kaçmış sıska adamdan ilk gördüğü anda hoşlanmıştı. Prado'nun öğretmeni olduysa şimdi doksanını çoktan geçmiş olmalıydı, ama hiç de çok yaşlı durmuyordu, yetmiş yıl önce Amadeu'nun fevri meydan okumalarına göğüs germiş olan enerjisinden bir şeyler yitirmiş olduğuna ilişkin hiçbir belirti yoktu. Eski, değerli kitapların sayfalarını çevirmek için yaratılmışa benzeyen ince, uzun parmaklı zarif elleri vardı. Bu parmaklarla şimdi Prado'nun kitabının sayfalarını çeviriyordu. Ama okumadı, kâğıda dokunması daha ziyade uzaktaki geçmişi geri getirecek bir ritüel gibiydi.

"On yaşındayken, küçük, ısmarlama dikilmiş ceketiyle *Liceu*'nun eşiğinden içeri adım atana kadar neler de okumuştu! Aramızdan bazıları, acaba onunla yarışabilir miyim diye bilgisini yoklarken buldu kendini. Dersten sonra o muazzam belleğiyle kitaplıkta oturur ve o kara gözleri, en gürültülü patlamanın bile hiçbir şekilde etkileyemeyeceği inanılmaz dikkatli, terk edilmiş bakışıyla bütün o kalın kitapları, satır satır, sayfa sayfa

emerdi. ‘Amadeu bir kitabı okursa,’ demişti bir başka öğretmen, ‘o kitapta harf kalmaz. Yalnızca anlamı değil, matbaanın mürekkebini de yutar o.’

Şöyleydi: Metinler tamamıyla Amadeu’nun içine girip kayboluyorlardı sanki, sonradan rafta yalnızca boş kabuklar kalıyordu. Son derece yüksek alnının gerisinde yer alan zihnindeki manzara soluk kesici bir tempoyla genişliyor, her hafta orada yeni oluşumlar doğuyordu, bizi her defasında hayretten hayrete düşüren fikirler, bağlantılar ve dil üzerine fantastik buluşlar gelişiyordu. Bazen kitaplıkta saklanıyor, sabaha kadar el fenerinin ışığında okuyordu. İlk kez eve gitmediğinde annesi paniğe kapıldı. Ama gitgide, gurur da duyarak, oğlunun bütün kurallara karşı koymasına alıştı.

Amadeu’nun dikkatli bakışı üzerine dikilince korkan öğretmenler de vardı. Bu bakışı, reddedici, meydan okuyucu, hatta kavgacı olduğu için değil. Ama o bakış, açıklama yapan kişiye, bunu doğru yapması için tek, sadece tek şans veriyordu. Hata yapan ya da kendinden emin olmadığını belli eden olursa, Amadeu’nun bakışı kollayıcı ya da küçümseyici olmuyordu, hayal kırıklığı bile okunmuyordu o bakışta, hayır, gözlerini çevirmekle yetiniyor, karşısındakine sezdirmemeye çalışıyor, dışarı çıkarken kibar, sevimli davranıyordu. Ama tam da bu hissedilebilen, karşısındakini kırmama arzusu insanı mahvediyordu. Bunu ben bizzat yaşadım, başkaları da doğruladı: Bu denetleyici bakış, biz hazırlanırken de karşımızdaydı. Bazıları için onun bu bakışı, insanı tekrar okul sırasına gönderen sınav komisyonu üyesinin bakışıydı; bir de ötekiler vardı, Amadeu güçlü bir rakibe çatan bir sporcunun ruh hali içindeyken onunla karşılaşma şansı bulanlar. Şu söyleyeceğim şeyi yaşamamış kimseye rastlamadım: Bir öğretmenin de hata yapabileceği zor bir şeye hazırlanırken, ünlü yargıcın erken gelişmiş, gözü kulağı açık oğlu Amadeu Inácio de Almeida Prado çalışma odasından eksik olmazdı.

Yine de: Amadeu sadece talepkâr değildi. Aslında mayası çok değişkendi. İçinde kırılmalar vardı, çatlaklar ve yarıklar, bazen onu hiç tanımadığınız duygusu uyanabiliyordu sizde. O abartılı, ama aynı zamanda kurumlu tavrıyla neler yaptığını fark ettiğinde şaşakalıyor, sersemliyor, yaptığını telafi etmek için her yola başvuruyordu. Ve bir de öteki Amadeu vardı, iyi, yardımsever bir arkadaş. Sınava hazırlamak için başkalarının yanında sabaha kadar oturabilirdi, bunu yaparken de öyle bir alçakgönüllülük ve

melek sabrı sergilerdi ki daha önce ondan şikâyet edenlerin hepsi mahcup olurdu.

Melankoli krizleri de bir başka Amadeu'yu gösteriyordu. Kriz geldiğinde neredeyse sanki geçici olarak bambaşka bir ruh haline bürünüyordu. Müthiş bir ürkeklik çöküyordu üstüne, en ufak gürültüde kamçı yemiş gibi ürperiyordu. Bu gibi anlarda hayatta kalmanın güçlüğünün somutlaşmış hali olup çıkıyordu. Avutucu ya da neşesini getirici bir söz söylemeye çalışanın vay haline: Öfkeyle soluyarak yürürdü onun üzerine.

Tanrı'nın gözdesi olan bu çocuğun elinden o kadar çok şey gelirdi ki. Bir tek şeyi beceremezdi: Eğlenmeyi, gevşemeyi, kendini bırakmayı. Aşırı derecedeki uyanıklığıyla, gözetim ve denetim için duyduğu derin ihtiyaçla kendi kendini engellerdi. Alkol yoktu. Sigara da yoktu, sonradan başladı sigaraya. Ama aşırı çay içerdi, demli Assam çayının kızıl altın parıltısından hoşlanırdı, bu amaçla evinden gümüş bir çaydanlık getirmişti, sonunda aşçıya hediye etti onu."

Maria João adındaki şu kız vardı herhalde diye söze girdi Gregorius.

"Vardı. Amadeu onu seviyordu. Onu benzersiz, saf bir aşkla seviyordu, herkes gülümsüyordu bu aşka ama gıpta ettiklerini de saklayamıyorlardı, aslında sadece masallarda rastlanan bir duyguya gıpta ediyorlardı. Amadeu kızı seviyor ve saygı duyuyordu ona, evet öyleydi: *Saygı* duyuyordu ona – aslında çocuklar için böyle bir şey söylenemez. Ama Amadeu'nun pek çok şeyi öyle farklıydı ki. Öte yandan Maria pek güzel bir kız değildi, prensese filan benzemezdi. Örnek bir öğrenci de sayılmazdı, bildiğim kadarıyla. Tam olarak anlayan yoktu bu işi, en az anlayan da karşıdaki okulun kız öğrencileriydi, soylu prensin dikkatini çekmek için ellerinden geleni yaparlardı onlar. Belki de Maria'nın öteki kızlar gibi gözü kamaşmadığı içindi, etkilenmediği içindi. Belki Amadeu'nun ihtiyaç duyduğu buydu: Karşısına kendisinin doğal dengi olan, içtenlikleri ve sadelikleriyle Amadeu'yu kendisinden kurtaran kelimeleri, bakışları, hareketleri olan birinin çıkması.

Maria João gelip basamaklarda onun yanına oturduğunda Amadeu birden sakinleşmiş görünürdü, uyanıklığının ve aceleciliğinin yükünden, sonu gelmeyen hazırcevaplığının ağırlığından, kendini durmadan aşmak ve kendine üstün gelmek zorunluluğunun ruhuna çektirdiği işkenceden

kurtulurdu. Kızın yanında otururken dersin başladığını duyuran çıngırağı duymayabilirdi, ona bakanlar, elinden gelse oradan hiç kalkmayacağını sanırdı. O zaman Maria elini onun omzuna koyar, onu değerli tembellik cennetinden çekip alırdı. Dokunan hep Maria olurdu; Amadeu'nun elinin kıza değdiğini hiç görmedim. Okuluna dönmeye hazırlanırken, Maria parlak siyah saçlarını toplayıp bir lastik bantla atkuyruğu yapardı. Amadeu her seferinde büyülenmiş gibi bakardı ona, yüz kez görmüş olsa bile; kızın o hareketini çok sevmiş olmalı. Bir gün lastik bandın yerini gümüş bir toka aldı, Amadeu'nun yüzüne bakanlar tokayı kıza onun hediye etmiş olduğunu anlarlardı."

Mélodie gibi peder de kızın soyadını bilmiyordu.

"Şimdi siz sorunca düşündüm de sanki hiçbirimiz kızın soyadını bilmek *istemiyorduk;* onu bilmek sanki bizi *rahatsız* edecekti," dedi. "Azizlerin soyadlarını sormamak gibi bir şey, ya da Diana'nın ya da Elektra'nın."

Rahibe kıyafetli bir hemşire girdi odaya.

"Şimdi olmaz," dedi peder, hemşire tansiyonunu ölçmek için elini kolluğa attığında.

Tatlı sertti pederin sesi, Gregorius bu adamın Prado için neden bir şans olduğunu birden anladı: Peder, Amadeu'nun kendi sınırlarını kesinleştirmek ve belki yargıç babasının katı, keskin otoritesinden kurtulmak için de ihtiyaç duyduğu türden bir otoriteye sahipti.

"Ama bir çay fena olmaz," dedi peder ve hemşirenin kabarmakta olan öfkesini gülümseyişiyle sildi. "Assam olsun, kırmızı altın rengi iyice ortaya çıksın diye demli hazırlayın lütfen."

Peder gözlerini kapadı, sustu. Amadeu de Prado'nun Maria João'ya bir saç tokası hediye ettiği o uzak zamandan ayrılmak istemiyordu. Aslında, Augustinus ve daha binlerce başka şey üzerinde tartışmış olduğu gözde öğrencisinin yanında kalmak istiyordu o diye düşündü Gregorius. Ne istese elde edebilecek çocuğun yanında. Maria João gibi elini omzuna koymak istediği çocuğun.

"Maria ile Jorge," diye devam etti peder, gözlerini açmadan, "Amadeu'nun koruyucu azizleri gibiydiler. Jorge O'Kelly. Daha sonra

eczacı olan bu çocukta bir dost bulmuştu Amadeu, Maria sayılmazsa onun tek gerçek dostunun bu çocuk olması beni hiç şaşırtmazdı. Jorge pek çok bakımdan Amadeu'nun tam zıddıydı, bazen şöyle düşünürdüm: *Bütün* olabilmek için ona ihtiyacı vardı. Köylülerinkine benzeyen kafa biçimiyle, hiç taramadığı, fırça gibi saçlarıyla ve uyuşuk, ne dediği anlaşılmaz tavrıyla ahmağa benziyordu; veli toplantısı günlerinde başka öğrencilerin kibar ailelerinin, Jorge yoksul kılığıyla yanlarından geçerken hayretle dönüp baktıklarına tanık oldum. Buruşuk gömlekleriyle, biçimsiz ceketiyle ve hiç değiştirmediği, zorla taktırdıkları için protesto amacıyla hep çarpık tuttuğu siyah kravatıyla hiç de şık değildi.

Bir keresinde, Amadeu ile Jorge okulun koridorunda karşımıza çıkmışlardı, yanımdaki arkadaşım sonradan, 'Bir sözlükte zarafet sözcüğünü ve onun tam zıddını açıklamam gerekse bu iki çocuğun resimlerini koymakla yetinirdim. Başka bir yoruma gerek kalmazdı,' demişti.

Jorge'nin yanında dinlenebiliyor, o baş döndürücü temposundan uzaklaşabiliyordu Amadeu. Onunla birlikteyken bir süre sonra o da yavaşlıyor, Jorge'nin ağırkanlılığı ona da geçiyordu. Örneğin satrançta. İlkönceleri, Jorge'nin hamle yapmadan önce uzun uzadıya düşünmesi çıldırtıyordu Amadeu'yu, düşünmek için bunca zaman harcayan birinin sonunda kazanabilmesi, onun dünya görüşüne, cıva gibi metafiziğine uymuyordu. Ama sonra Jorge'nin sakinliğini solumaya başladı, kim olduğunu ve nereye ait olduğunu hep bilegelmiş görünen birinin sakinliğiydi bu. Kulağa inanılmaz geliyor ama sanırım sonunda Amadeu, Jorge'nin karşısında düzenli olarak yenilgiye uğramaya *ihtiyaç* duymaya başladı. Arada bir kazandığında mutsuz oluyordu, tutunabildiği sarp kayanın o zaman çöktüğünü hissetmiş olmalı.

Jorge, İrlandalı atalarının Portekiz'e ne zaman geldiklerini biliyordu, İrlanda kanıyla gurur duyuyordu, ağzı İngilizce kelimelere uyum sağlayacak yapıda olmasa da iyi İngilizce konuşuyordu. Gerçekten de ona İrlanda'da bir çiftlikte ya da köydeki bir pub'da rastlamak kimseyi şaşırtmazdı, onu böyle gözünüzün önüne getirdiğiniz zaman da birden Samuel Beckett'in gençliğini görmüş gibi olurdunuz.

Daha o zamandan sıkı bir ateistti, bunu nasıl bildiğimizi bilemiyorum, ama biliyorduk işte. Bu konu açıldığında ailesinin düsturunu gözünü

kırpmadan söylerdi: *Turrisfortis mihi Deus*. Rus, Andaluzyalı ve Katalan anarşistlerini okur, sınırı aşıp Franco'ya karşı savaşmayı aklından geçirirdi. Daha sonra direnişe katılmasına gelince: Başka türlüsü olsaydı şaşırırdım. Ömrü boyunca hayalden yoksun bir romantik oldu, eğer böyle bir şey varsa, ki vardır bence. Bu romantiğin sadece iki hayali vardı: Eczacı olmak ve bir Steinway piyanoda çalmak. Birinci hayali gerçekleşti, bugün bile Rua dos Sapateiros'taki eczanesinde, tezgâhın arkasında beyaz önlüğüyle durur. İkinci hayaliyse herkesi güldürdü, en çok da kendisini. Çünkü enli çatlak tırnaklarıyla kaba elleri piyanodan çok okuldaki kontrbasa yakışıyordu; bu çalgıyı bir süre çalmayı denedi, sonunda yeteneksizliği yüzünden umutsuzluğa kapılıp kriz geçirdi ve aletin tellerine öyle bir vurdu ki ortası çöktü."

Peder çayını içti, yudumlarının gitgide bir höpürdetmeye dönüştüğünü görmek Gregorius'u şaşırttı. Ansızın yaşlı bir adam oluvermişti peder, dudakları kendisine pek itaat etmiyorlardı. Keyfi de kaçmıştı, Prado'nun okulu bitirdikten sonra geride bıraktığı boşluktan söz ederken sesinde üzüntü ve hüzün vardı.

"Sonbaharda, sıcaklar azalıp ışığın üzerine altın bir gölge örtüldüğünde okulun koridorlarında ona artık rastlamayacağımızı biliyorduk elbette. Ama kimse ağzına almıyordu bunu. Vedalaşırken hepimizin elini sıktı, kimseyi unutmadı, sıcak, kibar kelimelerle teşekkür etti, bir an şöyle düşündüğümü hatırlıyorum: Bir devlet başkanı gibi."

Peder önce tereddüt ettiyse de sonunda söyledi.

"O kadar kusursuz olmayabilirdi sözleri. Daha tutuk konuşabilirdi, daha çaresiz, daha temkinli. Yontulmamış taş gibi değil ama, cilalı mermer gibi de değil."

Ve onunla, yani Peder Bartolomeu'yla başka türlü vedalaşmalıydı, diye düşündü Gregorius, ötekilerle olduğundan farklı. Daha başka, daha kişisel kelimelerle, belki de sarılmalıydı.

Onu ötekilerle bir tutmuş olması incitmişti pederi. Yetmiş yıl sonra, şimdi bile incitiyordu.

"Yeni ders yılının ilk günlerinde koridorlarda uyuşmuş bir halde dolaştım. Onun yokluğuydu beni uyuşturan. Durmadan şunu yineliyordum kendime:

Başının tepesinin görünmesini beklememelisin artık, gururlu bedeniyle köşeyi dönüp birine bir şey anlatmasını, anlatırken de ellerini kendine özgü tarzda, konuşurcasına hareket ettirmesini göremezsin artık. O günlerde hiçbirimiz bu konuda konuşmasak da ötekilerin de aynı duygular içinde olduğundan eminim. Bir tek kez birinin şöyle dediğini duydum: ‘O günden beri her şey öyle farklı ki.’ Amadeu’nun yokluğundan söz ettiğinden kuşku yoktu. Yumuşak bariton sesini koridorlarda artık duyamayacak olduğumuzdan. Konu yalnızca onu artık görmememiz, onunla artık karşılaşmamamız değildi. *Onun yokluğunu görüyorduk* ve bu yoklukla somut bir şeymiş gibi karşılaşıyorduk. Onun eksikliği, bir fotoğraftan makasla dikkatle kesilip çıkarılan birinin bıraktığı keskin hatlı boşluk gibiydi; ve şimdi bu eksik kişi her şeyden daha önemli, daha baskın olmuştu. Amadeu’yu da böyle özlüyorduk işte: Özgül yokluğuyla.

Onunla yeniden uzun yıllar sonra karşılaştım. Kuzeyde, Coimbra’da üniversiteye gidiyordu, bir tıp profesörüne derslerinde ve anatomi deneylerinde asistanlık eden bir arkadaşım kanalıyla ara sıra haberlerini alıyordum. Amadeu çok geçmeden orada da bir efsane olmuştu. Parlak bir efsane değil elbette. Nitelikli, bol ödüllü, konularında otorite olan profesörler, onun kendilerini sınadığını hissediyorlardı. Onlardan daha fazla şey bildiğinden değil, öyle bir şey yoktu. Ama açıklama yapmaya karşı doyumsuz bir açlık duyuyordu; Amadeu acımasız kartezyen zekâsını kullanarak, açıklama olarak sunulan şeyin aslında öyle olmadığına işaret ettiğinde amfide dramatik sahneler yaşanmış olmalı.

Bir keresinde, bir profesörün yaptığı açıklamayı, Moliere’in eğlenceli sözlerle anlattığı, bir ilacın yatıştırıcı etkisini onun *virtus dormitiva*’sı ile açıklayan bir doktorun ifadesiyle karşılaştırarak oldukça kendini beğenmiş bu adamı alaya almıştı. Kendini beğenmiş biriyle karşılaşınca acımasız olabiliyordu. Acımasız. Silahını daha çekmeden ateşliyordu. *Kendini beğenmişlik,* derdi, *takdir edilmemiş bir budalalık türüdür, kendini beğenmiş olabilmek için, yaptıklarımızın tümünün kozmik önemsizliğini unutmalıyız, ki bu da olağanüstü bir budalalık türüdür.*

Böyle bir ruh hali içinde olduğunda onunla zıtlaşmamak en iyisiydi. Coimbra’da da çok geçmeden öğrendiler bunu. Bir şeyi daha öğrendiler: Başkalarının misilleme yapmak için aldıkları önlemleri altıncı hissiyle seziyordu. Jorge’de de aynı his vardı, Amadeu da kendi içine bu duyguyu

yerleştirip kendiliğinden gelişmesini sağladı. Birinin kendisini küçük düşürmek istediğini anladığında, o kişinin bu amaçla yapabileceği en uzak satranç hamlesini arar ve kendini titizlikle o hamleye hazırlardı. Coimbra'daki fakültede de böyle olmuştur. Amfide tahtaya çağrılıp kendisine en akla gelmeyen şeyler sorulduğunda intikamcı profesörün kötücül bir gülümsemeyle uzattığı tebeşiri almak istemez, cebinden kendi tebeşirini çıkarırdı. 'Ah, demek bu,' demiş olmalı, bu gibi durumlarda küçümseyerek; sonra tahtayı anatomik çizimlerle, fizyolojik denklemlerle ya da biyokimya formülleriyle doldururdu. 'Bunu bilmem *gerekiyor mu?'* diye sorardı, kırk yılda bir yanlış hesapladığında. Ötekilerin sırıttıkları görünmezdi, ama duyulurdu. Kimse onunla baş edemezdi."

Son yarım saattir karanlıkta oturuyorlardı. Peder ışığı açtı.

"Onu toprağa ben verdim. Kız kardeşi Adriana böyle istedi. Rua Augusta'da yere yığılmış, çok severmiş o sokağı, saat sabahın altısıymış, umarsız bir hastalığa benzeyen uykusuzluğu yüzünden şehirde dolaşıyormuş. Köpeğiyle evinden çıkan bir kadın ambulans çağırmış. Ama Amadeu çoktan ölmüşmüş. Beyninde patlayan bir anevrizmadan akan kan onun bilincinin parlak ışığını sonsuza kadar söndürmüştü.

Tereddüt ettim, eğer hayatta olsaydı Adriana'nın ricası hakkında ne düşünürdü, bilmiyordum. *Gömmek, başkalarının işi; ölenin bu konuyla hiçbir ilgisi yok,* demişti Amadeu bir keresinde. Bazılarını korkutan o buz gibi cümlelerinden biriydi. Hâlâ geçerli miydi bu cümle?

Amadeu'yu korurken cadı kesilebilen Adriana, ölümün bizden talep ettiği şeyler karşısında küçük bir kız gibi çaresiz kalmıştı. Bu yüzden onun ricasını yerine getirmeye karar verdim. Amadeu'nun dingin ruhunun karşısında sağlam durabilecek sözler bulmalıydım. Onyıllardır ben konuşma hazırlarken omzumun üstünden bakmamıştı, ama şimdi yeniden yanı başımdaydı. Hayat ateşi sönmüştü, ama bana öyle geliyordu ki, o beyaz, durgunluğundan asla çıkmayacak yüzünün benden istedikleri, rengârenk enerjisi içinde bana sık sık meydan okumuş olan eski yüzünün istediklerinden çok daha fazlaydı.

Mezarın başındaki sözlerim yalnızca ölen kişiye karşı kalıcı olmamalıydı. O'Kelly'nin orada olacağını biliyordum. Onun yanında Tanrı'dan ve Jorge'nin 'onun boş vaatleri' dediği şeyden söz eden bir konuşma

yapamazdım. Çıkış yolu, Amadeu ile yaşadıklarımdan, onun kendisini tanıyan herkeste, hatta düşmanlarında bile bıraktığı silinmez izlerden söz etmemdi.

Mezarlıkta inanılmaz bir kalabalık vardı. Hepsi de Amadeu'nun tedavi etmiş olduğu insanlardı, asla para istemediği küçük insanlar. Bir tek dinsel kelime çıktı ağzımdan: *Âmin.* Amadeu bu kelimeyi severdi, Jorge de bilirdi bunu, o yüzden söyledim. O kutsal kelime mezarların sessizliğinde çınladı. Kimse kıpırdamıyordu. Yağmur yağmaya başladı. İnsanlar ağlıyor, birbirlerine sarılıyorlardı. Hiç kimse gitmeyi düşünmüyordu. Gökyüzündeki barajın kapakları açıldı ve çok geçmeden herkes iliklerine kadar ıslandı. Ama yine de oradan ayrılmadılar. Öylece kaldılar. Kurşundan ayaklarıyla zamanı durdurmak istiyorlar, diye düşündüm, akmasını engellemek istiyorlar, böylece zaman sevgili doktorlarını onlara yabancılaştıramaz, çünkü her bir saniye kendisinden önce olup bitmiş ne varsa yabancılaştırır. Sonunda, belki yarım saat kıpırdamadan durduktan sonra, yaşlılardan başlayarak bir hareketlenme görüldü, artık ayaklarının üzerinde duramıyorlardı. Yine de mezarlığın boşalması bir saati buldu.

Sonunda ben de oradan ayrılmak üzereyken tuhaf bir şey oldu, Bunuel'in tablolarındaki gerçekdışı sahnelere benzeyen bir şey, daha sonra ara sıra hayal ettim onu. İki kişi: Bir adam ve güzelliğini belli etmeyen bir kadın yolun iki ucundan mezara doğru yürüyorlardı. Adam O'Kelly idi, kadını tanımıyordum. Bilemezdim, ama hissettim: O ikisi birbirini tanıyordu. Yakından tanışıyorlar gibi geldi bana; ve bu yakınlık bir tekinsizlikle iç içeydi, Amadeu'nun da dahil olduğu bir trajediyle. Her ikisinin de mezara kadar yürüyeceği yol eşitti, oraya aynı anda varmak için adımlarını birbirlerine tam uyduruyor gibiydiler. Yol boyunca bakışları bir kez bile buluşmadı, yere dikiliydi. Birbirlerine bakmaktan kaçınmaları, aralarındaki yakınlığı hiçbir bakışmanın sağlayamayacağı ölçüde artırıyordu. Yan yana mezarın başında durunca bile, aynı tempoda soluk alıp verir görünürken bile bakışmadılar. Ölen kişi, şimdi artık yalnızca onlara ait gibiydi, gitmem gerektiğini hissediyordum. O iki kişiyi nasıl bir sırrın birbirine bağladığını ve bunun Amadeu ile ne ilgisi olduğunu bugün bile bilmiyorum."

Bir çan çaldı, akşam yemeği saati gelmiş olmalıydı. Pederin yüzünden bir öfke bulutu geçti. Sert bir hareketle bacaklarının üzerindeki battaniyeyi bir kenara fırlattı, kapıya gidip kilitledi, koltuğuna dönünce elektrik düğmesine

uzanıp ışığı kapattı. Tıngırdayan tabak çanaklarla dolu bir el arabası koridordan geçip uzaklaştı. Peder Bartolomeu yeniden konuşmaya başlamadan önce ortalığın sessizleşmesini bekledi.

“Belki de bir şey biliyorumdur ya da tahmin ediyorumdur. Çünkü Amadeu ölmeden bir yıl kadar önce bir gece yarısı birden kapıma dikildi. Bütün özgüvenini kaybetmişti, yüz hatlarına, soluk alıp vermesine, hareketlerine telaş hâkimdi. Çay hazırladım, ben nöbetşekeri getirince hafifçe gülümsedi, öğrenciyken bayılırdı ona. Sonra yüzünde yine o acı çeken ifade belirdi.

Onu zorlamamam, hatta soru bile sormamam gerektiği belliydi. Susup bekledim. Yalnızca kendisinin becereceği biçimde kendisiyle mücadele etti: Sanki bu mücadelede yenmesi ya da yenilmesi, ölüm kalım meselesiydi. Belki gerçekten de böyleydi. Onun direniş örgütü için çalıştığına ilişkin duyumlar almıştım. Gözlerini önüne dikip zorlukla soluk alırken ben de yaşlanınca neye benzemiş olduğunu inceledim: Zarif ellerinde ilk yaşlılık lekeleri, uykusuz gözlerinin altındaki solgun cilt, saçlarındaki kırlar. Birden dehşetle fark ettim: Perişan görünüyordu. Yıkanmamış bir sokak serserisi gibi değil. Perişanlığı fazla göze çarpmıyordu, daha az belli oluyordu: Bakımsız sakalı, burnundan ve kulaklarından fışkıran kıllar, özensiz kesilmiş tırnaklar, beyaz yakasının sararmışlığı, cilasız ayakkabılar. Sanki günlerdir evine uğramamıştı. Gözkapaklarının düzensiz aralıklarla seğirmesi, ömür boyu sürmüş bir aşırı zorlanmanın özeti gibiydi.

‘Birçok hayata karşı bir hayat. Böyle hesap yapılamaz, değil mi?’ Amadeu ezik konuşuyordu, kelimelerinin gerisinde hem hiddet hem de yanlış, bağışlanmayacak bir şey yapmanın korkusu yatıyordu.

‘Bu konuda ne düşündüğümü biliyorsun,’ dedim. ‘O günden beri düşüncemi değiştirmedim.’

‘Peki sayıları *pek* çok idiyse?’

‘*Senin* mi yapman gerekiyordu?’

‘Tam tersine, *engellemem* gerek.’

‘Adam çok şey mi biliyor?’

‘Kadın. Kadın tehlikeli oldu. Dayanamazdı. Konuşurdu. Ötekiler öyle düşünüyor.’

‘Jorge de mi?’ Boşa atmıştım, tuttu.

‘Bu konuda konuşmak istemiyorum.’

Sessiz dakikalar geçti. Çay soğudu. İçi parçalanıyordu. Kadını seviyor muydu? Yoksa o kadın sadece bir insan olduğu için miydi?

‘Kadının adı ne? *Adlar, başkalarının bize, bizim de onlara giydirdiğimiz görünmez gölgelerdir.* Hatırlıyor musun?’

Pek çok notundan birinden alınma kendi sözleriydi bunlar, o sözleriyle hepimizi şaşırtmıştı.

Kısa bir an anılarından sıyrıldı ve gülümsedi.

‘Estefânia Espinhosa. Şiir gibi bir ad, değil mi?’

‘Nasıl yapacaksın?’

‘Sınırdan geçerek. Dağlara. Nereye gideceğimi sormayın bana.’

Bahçe kapısından çıkıp gözden kayboldu, onu yaşarken en son o gün gördüm.

Mezarlıktaki sahneden sonra, o geceki bu konuşmamızı hep düşündüm. O kadın Estefânia Espinhosa mıydı? Amadeu’nun ölümünü öğrendiği İspanya’dan mı geliyordu? O’Kelly’ye doğru giderken kendisini kurban etmek istemiş olan adamın üzerine mi yürüyordu? Şiir gibi adı olan kadını kurtarmak uğruna ömür boyu sürmüş bir arkadaşlığı feda eden adamın mezarının başında mı duruyorlardı, birbirlerine değmeden ve bakışmadan?”

Peder Bartolomeu lambayı yaktı. Gregorius ayağa kalktı.

“Durun,” dedi peder. “Size bütün bunları anlattığıma göre, bunu da okuyabilirsiniz.” Bir kitap dolabından, renkleri atmış kurdelelerle tutturulmuş eski püskü bir dosya çıkardı. “Siz klasik diller uzmanısınız, bunu okuyabilirsiniz. Amadeu’nun mezuniyet töreninde yaptığı konuşmanın bir kopyası, benim için özel hazırlamıştı o konuşmayı. Latince.

Harika. İnanılmaz. Müzik salonundaki kürsüyü gördüm dediniz. O konuşmayı orada yaptı, tam orada.

Bazı şeylere hazırlıklıydık ama öylesine değil. İlk cümleden başlayarak çıt çıkmadı orada. Ve gitgide daha da derinleşti, daha da soluksuz oldu bu sessizlik. Sanki koca bir ömrü geride bırakmış gibi konuşan on yedi yaşındaki bir ikon düşmanının kaleminden çıkan cümleler, kamçı gibi şaklıyorlardı. Son kelimesini de söyledikten sonra ne olacağını düşünmeye başladım. Korkuyordum. Ne yaptığını hem bilen hem de bilmeyen Amadeu için korkuyordum. Savunmasızlığı da konuşma yeteneği kadar güçlü olan bu kırılgan maceraperest için korkuyordum. Ama kendimiz için de korkuyordum, belki de bu konuyla baş edemeyecektik. Öğretmenler dimdik, kaskatı oturuyorlardı orada. Birkaçı gözlerini kapamıştı, dine sövercesine yapılan bu suçlamaların yaylım ateşine karşı kendi içlerinde bir savunma duvarı, bir kalkan kurar gibiydiler, bu salonda Tanrı'ya karşı böyle küfredileceği kimsenin aklına gelmezdi. Onunla bir daha konuşacaklar mıydı? Kibirlerini kırıp kendilerini savunma dürtüsüne karşı koyabilecekler miydi, o zaman Amadeu yeniden çocuk olurdu.

Siz de göreceksiniz, son cümlesinde bir tehdit vardı, hem dokunaklı hem de ürkütücü, çünkü arkasında patlamaya hazır bir yanardağ olduğu seziliyordu, patlamasa bile belki kendi ateşinde kavrulacaktı. Amadeu bu cümleyi sesini yükselterek ve yumruğunu sıkarak söylemedi, alçak sesle, neredeyse fısıldayarak söyledi; bunun etkiyi artırmak için yapılmış bir hesap mı olduğunu, yoksa o soğukkanlı, saygısız cümleleri salonun sessizliğinde sertçe söyledikten sonra ansızın cesaretini yitirip, sesini yumuşatıp peşinen özür mü dilemek istediğini bugün bile bilmiyorum; kuşkusuz planlı değildi yaptığı, ama belki bu arzu içinden geldi, dışarıya bakışı uyanıktı, kendi içine bakışıysa henüz değil.

Son söz söylenmişti. Kimse kıpırdamadı. Amadeu kâğıtları toparladı, ağır ağır, gözlerini kürsüye dikmişti. Toparlanacak bir şey kalmamıştı. Orada yapacağı bir şey kalmamıştı, hiçbir şey. Yine de, dinleyiciler, hangi yönde olursa olsun, görüşlerini belli etmeden, böyle bir konuşmadan sonra, böyle bir kürsüden çekip gidilemezdi. Çok kötü bir yenilgi sayılırdı: Sanki hiç konuşmamış gibi olurdunuz.

İçimden ayağa kalkıp alkışlamak geliyordu. En azından bu son derece tehlikeli konuşmanın parlaklığı nedeniyle. Sonra şunu hissettim: Tanrı'ya

hakaret alkışlanamaz, ne kadar ustaca bir konuşma olursa olsun. Kimse yapamaz bunu, hele bir rahip, Tanrı'nın adamı hiç yapamaz. Bu yüzden yerimden kalkmadım. Saniyeler geçti. Sessizlik fazla uzamamalıydı, yoksa hem onun için hem de bizim için bir felaket olurdu. Amadeu başını kaldırıp sırtını dikleştirdi. Bakışları vitraylı pencereye gitti ve orada kaldı. Mahsus yapmadı bunu, rol kesmiyordu, buna eminim. Gayriihtiyari yapmıştı; ve okuyunca göreceğiniz gibi konuşmasını açıklıyordu. Bakışının, konuşması *olduğunu* gösteriyordu.

Buzları eritmeye yetebilirdi bu. Ama sonra bir şey oldu ve bu, salonda bulunanlara Tanrı'nın varlığını şakayla kanıtlayan bir şey gibi geldi: Dışarıda bir köpek havlamaya başladı. Kısa, kuru bir havlamaydı, dar kafalı, mizahtan yoksun suskunluğumuz yüzünden azarlıyordu bizi, sonra havlama uzayıp, konunun acınasılığıyla uyumlu bir uluyuşa ve inlemeye dönüştü.

Jorge O'Kelly kahkahalarla gülmeye başladı, bir saniyelik bir dehşet duygusundan sonra ötekiler de onu izlediler. Sanırım Amadeu bir an şaşırdı, en son aklına gelecek şey, mizahtı. Ama bunu başlatan Jorge'ydi, demek ki bir sorun yoktu. Yüzünde beliren gülümseme biraz zorakiydi ama silinmedi, köpeğin ulumasına, inlemesine başka köpekler de katılırken Amadeu kürsüden indi.

Müdür Senyor Cortês uyuşukluğundan o zaman sıyrıldı. Ayağa kalktı, Amadeu'nun yanına gitti ve elini sıktı. Birinin el sıkışından, bunun sonuncu olacağını bilmekten sevinç duyduğunu anlayabilir mi insan?

Senyor Cortês'in Amadeu'ya söylediği üç-beş kelime, köpek havlamalarının arasında kaybolup gitti. Amadeu yanıt verdi, konuşurken de kendine güveni yerine geldi, rezil yazısını ceketinin cebine koyarken hareketlerinden anlaşılıyordu bu; çünkü yaptığından utanan biri gibi kâğıtları cebine tıkıştırmıyor, değerli bir şeyi güvenli bir yere koyar gibi davranıyordu. Sonunda başını yana eğdi, müdürün gözlerinin içine baktı, sonra da Jorge'nin kendisini beklemekte olduğu kapıya yöneldi. O'Kelly elini onun omzuna koydu ve dışarıya itti.

Daha sonra o ikisini parkta gördüm. Jorge el kol hareketleri yaparak konuşuyor, Amadeu dinliyordu. O ikisi bana, koruması altındaki çocukla, az önceki karşılaşmanın tartışmasını yapan bir antrenörü hatırlattılar. Sonra

karşıdan Maria João geldi. Jorge iki eliyle arkadaşının omuzlarını tutup gülerek kıza doğru itti onu.

Amadeu'nun yaptığı konuşma öğretmenler arasında pek dile getirilmedi. Yok saydılar diyemeyeceğim. Daha ziyade, bu konuda fikir alışverişi yapmak için gerekli kelimeleri ya da tarzı bulamadık diyebilirim. O günlerde yaşanan dayanılmaz sıcağa sevinenler bile oldu. Böylece, 'İnanılmaz!' ya da 'Belki de doğru bir tarafı olabilir söylediğinin!' demek zorunda kalmadık. Bunun yerine, 'Cehennem sıcağı var!' dedik."

19

Yüz yıllık tramvayla akşam saatlerindeki Lizbon'dan geçmem, geçerken de sanki otuz sekiz yıllık bir gecikmeyle de olsa sonunda Isfahan'a doğru yola çıktığımı hissetmem nasıl mümkün olabilir diye düşündü Gregorius. Peder Bartolomeu'dan dönerken yolda inmiş ve kitabevine uğrayarak Akhilleus'un tiyatro oyunlarıyla Horaz'ın şiirlerini nihayet almıştı. Otele giderken bir şey onu rahatsız etmiş, adımları gitgide yavaşlamış, kararsızlaşmıştı. Mide bulandırıcı yanık yağ kokusuna meydan okuyarak, kızarmış tavuk satan bir büfeden çıkan dumanların içinde dakikalarca durmuştu. Tam da *o anda* durmak ve içinden yüzeye çıkanın ne olduğunu öğrenmek inanılmaz önemli görünmüştü gözüne. Kendini keşfetmek için daha önce bütün dikkatini toplamaya böylesine çabalamış mıydı?

Dışarıya bakarken uyanıktı, kendi içine bakışıysa henüz öyle değildi. Çok doğal bir şey gibi gelmişti kulağa, Peder Bartolomeu Prado hakkında bunu söylerken. Sanki her yetişkinin, dış ve iç uyanıklık hakkında bilgisi varmış gibi. *Português.* Gregorius Portekizli kadını Kirchenfeld Köprüsü'nde, tam önünde görmüştü, kollarını uzatıp korkuluğa dayandığını, topuklarının ayakkabılarından çıktığını. *Estefânia Espinhosa. Şiir gibi bir ad,* demişti Prado. *Sınırın ötesine. Dağlara. Nereye olduğunu sormayın bana.* Ve sonra ansızın, nasıl olduğunu anlamaksızın, içinde hissettiği şeyin ne olduğunu, onu idrak edemeden önce bilmişti Gregorius: Prado'nun konuşmasını otel odasında okumak istemiyordu, dışarıda, metruk Liceu'da, o konuşmanın

yapıldığı yerde okumak istiyordu. İbranice İncil'in çekmecede, kazağının üzerinde durduğu yerde. Farelerin ve yarasaların bulunduğu yerde.

Bu belki biraz gülünç ama yine de zararsız arzuyla birlikte neden önemli bir karar alınıyormuş gibi gelmişti ona? Otele doğru yoluna devam etmek yerine tramvaya geri dönerse sonuçları uzun vadeli olacaktı sanki. Mağazaların kapanmasına az bir zaman kala bir nalbura girmiş ve bulabildiği en güçlü el fenerini satın almıştı. İşte şimdi yine o eski tramvaylardan birinde oturmuş, kendisini Liceu'ya götürecek metroya doğru tıngır tıngır yol alıyordu.

Okul binası parkın karanlığına gömülmüştü, onun kadar ıssız görünen bir başka binayla karşılaşmamıştı Gregorius. Daha önce yola koyulduğunda, öğle vakti Senyor Cortês'in bürosuna koni biçiminde vuran güneş ışığını görür gibiydi. Şimdiyse karşısında, denizin dibinde dingince yatan, insanların ulaşamayacağı, zamanın el süremediği, batık bir gemiye benzeyen bir bina vardı.

Bir taşa oturup uzun bir zaman önce, geceleyin Bern'deki liseye gizlice giren ve müdürün odasından, öç almak uğruna, dünyanın dört bir yanına binlerce frank tutacak telefonlar eden öğrenciyi düşündü. Adı Hans Gmür'dü, bir *garot*[4] gibi taşımıştı adını. Gregorius telefon faturasını ödemiş ve şikâyette bulunmaması için Kägi'yi ikna etmişti. Gmür ile kentte buluşmuş, neler olduğunu, neyin öcünü almak istediğini öğrenmeye çalışmıştı. Başaramamıştı. "Öç işte," demekle yetinmişti çocuk durmadan. Elmalı pastasının gerisinde bitkin görünüyor, doğduğu günden beri içinde taşıdığı bir hınç duygusu tarafından kemiriliyormuşa benziyordu. Ayrılırlarken Gregorius uzun uzun bakmıştı onun arkasından. Bir bakıma hayranlık duyuyorum ona, demişti daha sonra Florence'e, ya da imreniyorum.

"Düşünsene: Karanlıkta Kägi'nin çalışma masasında oturmuş Sidney'e telefon ediyor, Belém'e, Santiago'ya, hatta Pekin'e. Hep Almanca konuşulan elçiliklere. Söyleyeceği hiçbir şey yok, en ufak bir şey yok. Yalnızca açık olan hattaki hışırtıyı duymak, inanılmaz pahalı olan saniyelerin nasıl akıp gittiğini hissetmek istiyor. Muazzam bir şey değil mi?"

“Bunu sen mi söylüyorsun? Faturalarını daha yazılmadan ödemek isteyen sen? Kimseye borçlu kalmamak için?”

“Doğru,” demişti, “doğru.”

Florence aşırı modern biçimli gözlüğünü geriye itmişti, Gregorius ne zaman böyle bir şey söylese hep öyle yapardı.

Gregorius el fenerini yaktı ve ışığın peşinden girişe doğru yürüdü. Koyu karanlıkta kapının gıcırtısı gündüzkinden çok daha sesli geliyordu kulağa, daha ziyade yasaklı bir şeyin sesi gibiydi. Ürken yarasaların gürültüsü binanın içini doldurdu. Ses yatışana kadar bekledi Gregorius, sonra yaylı kapıdan geçerek bir üst kata çıktı. Bir fare leşine basmamak için elindeki ışıkla koridorların taş zeminlerini süpürürcesine taradı. Soğuk duvarların iç tarafı buz gibiydi, ilkönce kazağını almak üzere müdürün odasına girdi.

İbranice İncil’i inceledi. Peder Bartolomeu’ya aitti. 1970’te, devlet düşmanları yetiştirdiği gerekçesiyle Liceu kapatıldığında Peder ile Senyor Cortês’in halefi, öfke ve çaresizlik duygusuyla dolup taşarak müdürün boş odasında durmuşlardı. “Bir şey yapmak ihtiyacındaydık, sembolik bir şey,” diye anlatmıştı peder. İşte o zaman İncil’ini yazı masasının çekmecesine koymuştu. Müdür ona bakıp sırıtmıştı. “Mükemmel. Ulu Tanrı onlara gösterecektir,” demişti.

Gregorius müzik salonunda okulun yöneticilerine ayrılmış banka oturdu, Senyor Cortês orada yüzünde kaskatı bir ifadeyle Prado’nun konuşmasını dinlemişti. Gregorius, Peder Bartolomeu’nun dosyasını kitabevinin torbasından çıkardı, kurdelesini söktü ve Amadeu’nun konuşmadan sonra, şaşkın ve ürkek bir sessizliğe bürünerek kürsünün üzerinde toparlamış olduğu bir deste kâğıdı çıkardı. Daha önce, Prado’nun Oxford’dan Mélodie’ye gönderdiği mektubun sayfalarında görmüş olduğu, simsiyah mürekkeple ve kaligrafik yazıyla yazılmış harflerin aynısı vardı onlarda da. Gregorius el fenerinin ışığını sarımsı kâğıda çevirdi ve okumaya başladı.

TANRI’NIN SÖZÜNE SAYGI DUYMAK VE ONDAN KORKMAK

Katedralsiz bir dünyada yaşamak istemem. Onların güzelliğine ve görkemine ihtiyacım var. Dünyanın sıradanlığına karşı ihtiyacım var bunlara. Başımı kaldırıp kiliselerin ışıl ışıl camlarına bakmak istiyorum, uhrevi renklerinden gözlerim kamaşsın istiyorum. Onların pırıltısına

ihtiyacım var. Üniformaların kirli, tek tip rengine karşı o pırıltıya ihtiyacım var. Kiliselerin keskin serinliği beni sarsın istiyorum. Oradaki zorunlu sükûnete ihtiyacım var. Kışla avlusundaki ruhsuz haykırmalara ve partinin pasif üyelerinin keyifli gevezeliklerine karşı ihtiyacım var bu sükûnete. Orgların hışırtısını, uhrevi seslerin selini dinlemek istiyorum. Bando müziğinin cırlak gülünçlüğüne karşı org sesine ihtiyacım var. Dua eden insanları seviyorum. Onlara bakmaya ihtiyaç duyuyorum. Yüzeyselliğin ve düşüncesizliğin tehlikeli zehrine karşı ihtiyacım var bu bakışa. İncil'deki güçlü kelimeleri okumak istiyorum. Onlardaki şiirin ulvi gücüne ihtiyaç duyuyorum. Dilin ihmal edilmesine ve sloganların diktatörlüğüne karşı ihtiyacım var bu güce. Bunlarsız bir dünya, içinde yaşamak istemeyeceğim bir dünya olurdu.

Ama yaşamak istemediğim bir başka dünya daha var: Bedenin ve bağımsız düşüncenin kötülendiği, başımıza gelebilecek en iyi şeylerin günah diye damgalandığı bir dünya. Diktatörleri, gaddarları ve katilleri sevmemizin istendiği bir dünya, ister onların kanlı çizmeleriyle attıkları adımlar kulakları sağır edercesine sokaklarda yankılansın, ister kedi gibi sessizce, korkak gölgeler halinde sokaklardan gizlice süzülsünler ve parlayan çeliği kurbanlarının kalplerine arkadan saplasınlar. Kilisede vaaz verenlerin, insanlardan bu yaratıkları bağışlamalarını, hatta sevmelerini istemeleri, dünyadaki en garip şeylerden biridir. Bunu gerçekten yapabilecek biri çıksa bile: Benzeri olmayan bir gerçekdışılık ve kendini acımasızca inkâr sayılırdı ki bu, bedeli tam bir sakatlık olurdu. Şu emir, düşmanını sev diyen şu delice, anormal emir, insanların gücünü çökertmek, bütün cesaretlerini ve özgüvenlerini kırmak ve onları diktatörün elinde hamur haline getirmek içindir, getirilsinler ki diktatörlere, gerekirse silahla, karşı koyma gücünü bulamasınlar.

Tanrı'nın sözüne saygı duyuyorum, çünkü o sözlerdeki şiirsel gücü seviyorum. Tanrı'nın sözünden iğreniyorum, çünkü onun gaddarlığından nefret ediyorum. Bu sevgi, güç bir sevgidir, çünkü kelimelerin aydınlatma gücüyle, kendini beğenmiş bir tanrının insanları boyunduruk altına almak için güçlü sözler kullanmasını birbirinden ayırmak zorundadır. Nefret de güç bir nefrettir, çünkü dünyanın bu yanında hayatın melodisine dahil olan kelimelerden nasıl nefret edebilir insan? Çocukluğumuzdan beri, saygının ne olduğunu sayelerinde öğrendiğimiz kelimelerden? Görünen hayatın, hayatın tamamı olmayabileceğini sezmeye başladığımızda, bizim için yol

gösterici olan kelimelerden? Onlarsız şimdiki kendimiz olamayacağımız kelimelerden?

Ama şunu unutmayalım: İbrahim Peygamber'den kendi oğlunu hayvan boğazlar gibi öldürmesini isteyen, kelimelerdir. Bunu okuduğumuzda öfkemiz ne olacak? Böyle bir tanrı hakkında ne düşünmeliyiz? Eyüb'ün –elinden hiçbir şey gelmemesine ve hiçbir şey anlamamasına rağmen– kendisiyle tartıştığını iddia eden bir tanrı hakkında? Onu böyle yaratan kimdi peki? Tanrı'nın birisini nedensizce felakete sürüklemesi, bir ölümlünün bunu yapmasından neden daha az haksızcadır? Eyüb şikâyet etmekte haklı değil midir?

Tanrı kelamındaki şiir öylesine etkileyici ki, her şeyi susturur, her itiraz zavallı bir havlayışa dönüşür. Bu yüzden, taleplerinden ve üzerimize yüklediği kölelikten bıkınca, İncil'i bir kenara koymak *yetmez, onu* atmak *gerekir. İncil'den konuşan Tanrı, hayata yabancıdır, neşesizdir, bir insan hayatının geniş çemberini –özgür bırakılırsa insan hayatının çizebileceği daireyi– daraltıp bir tek noktaya, itaatin esnek olmayan noktasına indirgemek ister. Kahırdan çökerek, sırtımızda günahlarımızla, boyun eğişin ve günah çıkartmanın onursuzluğuyla kuruyarak, alnımıza çizili paskalya haçıyla*[5]*. yaklaşmalıyız mezarımıza, Tanrı'nın yanında geçirilecek daha iyi bir hayata dair, ama bin kez çürütülmüş umudumuzla. Ancak daha önce elimizden bütün sevinçlerimizi ve bütün özgürlüklerimizi çalmış birinin yanında durmak nasıl daha iyi olabilir?*

Ondan gelen ve ona giden sözlerin yine de çarpıcı bir güzelliği var. Kilisede çömezken nasıl da sevmiştim onları! Mihraptaki mumların ışığında nasıl da sarhoş etmişlerdi beni! Bu sözlerin her şeyin ölçüsü olduğu ne kadar da açıktı, pırıl pırıl ortadaydı. İnsanlar için başka sözlerin de önemli olduğunu nasıl da aklım almıyordu, bence o sözlerin her biri kınanacak bir gönül eğlencesi ve esas olanın kaybı anlamına geliyordu. Bir Gregoryen ilahisi duyduğumda bugün bile olduğum yerde dururum, eski esrikliğim yerini vazgeçilmez biçimde isyana bıraktığı için bir an kederlenirim. Sacrificum intellects *kelimelerini ilk duyduğumda içimde sivri dilli bir alev gibi yükselen bir isyana.*

Merak duymadan, soru sormadan, kuşkulanıp tartışmadan nasıl mutlu oluruz? Düşünmenin keyfine varmadan? Başımızı uçuran bir kılıç darbesine benzeyen o iki kelimenin anlamı, fikirlerimize zıt olsa da

hissettiklerimizi ve yaptıklarımızı yaşamak talebinden daha az değildir, kapsamlı bir şekilde ikiye bölünme talebidir o kelimeler, her mutluluğun çekirdeği olan şeyi, hayatımızın ruhsal bütünlüğünü ve uyumunu feda etme emridirler. Kürek mahkûmu zincire vurulmuştur, ama canının istediğini düşünebilir. Oysa Tanrı bizden, köleliğimizi kendi ellerimizle ruhumuzun en derinlerine kadar sokmamızı ve bunu gönüllü olarak, keyif duyarak yapmamızı talep ediyor. Bundan daha büyük alay olur mu?

Her yerde hazır ve nazır olan yüce Tanrı'nın gözü gece gündüz üzerimizdedir, yaptıklarımızı, düşündüklerimizi her saat, her dakika, her saniye kaydeder, bizi asla rahat bırakmaz, bir saniye bile kendi başımıza kalmamıza izin vermez. Gizleri olmayan bir insan nedir? Kendisinin, sadece kendisinin bildiği düşüncelere ve arzulara sahip olmayan biri? İşkenceciler, engizisyon dönemindeki ve günümüzdeki işkenceciler bilirler: Kendi kabuğuna çekilmesini engelle, ışığı hiç söndürme, onu hiç yalnız bırakma, uyumasına ve sükûnete izin verme: konuşacaktır. İşkencenin ruhumuzu çalması şu anlama gelir: Soluduğumuz hava kadar ihtiyaç duyduğumuz şeyi, kendimizle yalnız kalmamızı olanaksız kılar. Gemlenemez merakı ve uğursuz tecessüsüyle ruhumuzu, hem de ölümsüz olması gereken ruhumuzu çaldığını düşünmedi mi Yaradanımız, Tanrımız?

Ciddi olarak ölümsüz olmayı arzulayan var mı? Kim sonsuza kadar yaşamak ister? Şunu bilmek ne kadar sıkıcı ve yavan olurdu: Bugün neler olduğunun hiç önemi yok, bu ay, bu yıl: Daha sonsuz gün,

ay ve yıl var. Sayılamayacak kadar çok, kelimenin tam anlamıyla.

Böyle olsaydı eğer, başka bir şeyin anlamı kalır mıydı? Artık zamanı

hesap etmemize gerek kalmazdı, hiçbir şeyi kaçırmazdık, acele etmemizin anlamı olmazdı. Bir şeyi bugün ya da yarın yapmamız fark etmezdi, hiç fark etmezdi. Kaçırdığımız milyonlarca şeyin, ebediliğin

karşısında hiçbir değeri kalmazdı, bir şeyin arkasından üzülmenin de

anlamı olmazdı, çünkü onu telafi etmek için zaman hep kalırdı. Günün akışına bile karışamazdık, çünkü bu mutluluk, akan zamanın bilincinde olmaktan beslenir, avare kişi ölümün karşısında bir maceraperesttir, telaşın zorlamasına karşı çıkan bir haçlı askeridir. Her zaman ve her yerde ve her şey için zaman olsaydı: Zaman harcamanın

vereceği keyfe yer kalır mıydı?

Bir duygu ikinci kez hissedilirse, aynı olamaz. Yeniden hissedildiğinin farkına varılmasıyla birlikte renk değiştirir. Sıklıkla gelirlerse ve çok uzun sürerlerse duygularımızdan bıkar, usanırız. O duygunun asla, hiçbir zaman sona ermeyeceğine emin olan ölümsüz ruhta müthiş bir bıkkınlık doğar, zapt edilemeyen bir umarsızlık büyür. Duygular gelişmek ister, biz de onlarla birlikte gelişmek isteriz. Eskiden oldukları biçimi reddettikleri için ve yeniden kendilerinden uzaklaşacakları bir geleceğe doğru aktıkları için şimdi oldukları gibidirler. Bu nehir sonsuzluğa aksaydı: İçimizde binlerce duygu doğardı, baştan sona görebileceğimiz bir zamana alışkın olduğumuz için hayal bile edemeyiz bunları. Ebedi hayattan söz edildiğini duyduğumuzda, bize neyin vaat edildiğini hiç bilmeyiz. Ebediyet içinde, avuntudan yoksun kendimiz olmak nasıl olurdu, kendimiz olmak gerekliliğinden günün birinde kurtulmak? Bunu bilmeyiz, bilmeyecek olmamız bir lütuftur. Çünkü bildiğimiz bir şey vardır: Bu ölümsüzlük cenneti cehennem olurdu.

Ana güzelliğini ve korkutuculuğunu veren ölümdür. Zaman, yalnızca ölüm sayesinde yaşayan bir zaman olur. Yaradan, her şeyi bilen Tanrı bunu neden bilmez? Neden bizi, dayanılmaz ıssızlık anlamına gelmesi gereken ebediyetle tehdit eder?

Katedralsiz bir dünyada yaşamak istemiyorum. Onların pencerelerinin pırıltısına, serin sessizliklerine, hükmedici suskunluklarına ihtiyacım var. Orgların borularına ve Tanrı'ya yakaran insanların kutsal dualarına ihtiyacım var. Sözlerin kutsallığına, büyük şiirin ulviliğine ihtiyacım var. Bütün bunlara ihtiyacım var. Ama özgürlüğe ve bütün gaddarlıklara karşı düşmanlığa duyduğum ihtiyaç da bundan az değil. Çünkü biri olmadan ötekinin hiçbir anlamı yok. Ve kimse beni seçmek zorunda bırakmasın.

Gregorius bu metni üç kez okudu ve şaşkınlığı arttı. Latinceye hâkimiyeti ve üslubundaki zarafet bakımından Cicero'dan hiç de geri kalmıyordu. Fikirlerinin gücü ve duygularının şahinliği Augustinus'u hatırlatıyordu. On yedi yaşında biri. Bu virtüöziteyle çalgı çalsaydı, diye düşündü Gregorius, harika çocuk denebilirdi.

Kapanış cümlesi konusunda Peder Bartolomeu haklıydı: Tehdit dokunaklıydı; ve kime yönelikti? Bu çocuk hep gaddarlığa karşı düşmanlığı seçecekti. Gerekirse bu uğurda katedralleri feda edecekti. İmansız rahip, dünyanın bayağılığına kafa tutmak için kendi katedrallerini inşa ederdi, bunlar sadece altından yapılma kelimelerden oluşsa da. Gaddarlığa duyduğu düşmanlık böylece daha da bilenirdi.

Bu tehdidin içi boş değil miydi acaba? Amadeu o kürsüde dururken, otuz beş yıl sonra yapacağı şeyi –direniş hareketine ve Jorge'nin planlarına karşı çıkıp Estefânia Espinhosa'yı kurtarmayı– bilmeden zamanından önce mi düşünmüştü?

Gregorius onun sesini duyabilmeyi, sözlerinin üzerinden aktığı kızgın lavları hissedebilmeyi arzuladı. Prado'nun kitabını çıkardı, el fenerinin ışığını resme tuttu. Papaz çömezliği yapmıştı, ilk tutkusu mihraptaki mumlardı o çocuğun ve parlak ışıklarında dokunulmaz görünmüş olan İncil'deki sözler. Ama sonra başka kitaplardan sözler girmişti araya, o yabancı sözler onun içinde üremişti, sonunda bütün o yabancı sözleri altın terazisine koyup kendininkileri hazırlayan biri haline gelmişti.

Gregorius paltosunu ilikledi, üşüyen ellerini kolunun yenlerine soktu ve banka uzandı. Bitkindi. Dinlemek için gösterdiği çabadan, anlama arzusunun ateşinden bitkin düşmüştü. Ama aynı zamanda, bu ateşe eşlik eden, bazen de ateşin kendisinden başka bir şey değilmiş sandığı, kendi ruhuna yönelik uyanıklık da yormuştu onu. Bern'deki evindeki, uykusunun geleceği anı kitap okuyarak

beklediği yatağını ilk kez özlemişti. Kirchenfeld'deki köprüyü düşündü, Portekizli kadın adımını atıp onu değiştirmeden önceki halini. Sınıftaki kürsüde duran Latince kitapları düşündü. On gün geçmişti aradan. Kendisinin yerine kim öğretmişti *ablativus absolutus*'u acaba? İliada'nın yapısını? İbranice sınıfında son olarak Luther'in, Tanrı'yı *talepkâr* bir tanrı olarak bırakmaya karar verdiğinde seçtiği kelimeleri işlemişlerdi. Gregorius öğrencilere Almanca metinle İbranice metin arasındaki büyük farkı açıklamıştı, insanın soluğunu kesecek kadar büyüktü bu fark. Bu konuşmayı şimdi kim sürdürecekti?

Gregorius üşüdü. Son metro çoktan gitmişti. Ne telefon vardı ne taksi, yürüyerek otele gitmesi saatler alırdı. Müzik salonunun kapısında yarasaların kayarken çıkardıkları hafif ses duyuluyordu. Ara sıra bir fare cıyaklıyordu. Bunun dışında mezar sessizliği.

Susamıştı, paltosunun cebinde bir şeker bulunca çok sevindi. Şekeri ağzına atarken Natalie Rubin'in bir zamanlar kıpkırmızı şekeri uzatan elini görür gibi oldu. Kısacık bir an boyu, kızın şekeri onun ağzına kendi eliyle koyacağını sanmıştı. Yoksa bunu uydurmuş muydu Gregorius?

Maria João'yu nerede bulabileceğini sorduğunda Natalie gerinip güldü, Maria'nın soyadını bilen yoktu. Günlerdir Prazere Mezarlığı'ndaki bir tavuk kümesinde kalıyorlardı Natalie ve Gregorius, çünkü Mélodie, Maria'yı en son orada görmüştü. Kış geldi, kar yağmaya başladı, Cenevre'ye gidecek tren Bern garından hareket etti. Aksi kondüktör, trene neden bindiğini sordu, hem de birinci sınıfa. Soğuktan titreyen Gregorius bütün ceplerinde bileti aradı. Uyandığında her tarafı uyuşmuştu, doğrulup oturdu, hava aydınlanmaya başlamıştı.

20

İlk metroya bir süre ondan başka kimse binmedi; ve sanki o tren, içine yerleşmeye başladığı Liceu'nun sakin, hayali dünyasındaki bir başka sahneymiş gibi geldi ona. Sonra Portekizliler girdi içeri, Amadeu de Prado ile hiçbir ilgileri olmayan, çalışan Portekizliler. Onların, sabahları Länggasse'de otobüse binen insanların yüzlerine benzeyen ruhsuz, huysuz suratlarını görmekten mutlu oldu Gregorius. Burada yaşayabilecek miydi? Yaşamak ve çalışmak, hangisi olacaksa?

Oteldeki resepsiyon görevlisi kaygıyla baktı yüzüne. İyi miydi? Başına bir şey gelmiş miydi? Sonra Gregorius'a kalın kâğıttan, kırmızı balmumuyla mühürlenmiş bir zarf uzattı. Zarfı dün öğleden sonra yaşlı bir kadın getirmiş ve gece geç saatlere kadar Gregorius'u beklemişti.

Adriana, diye düşündü Gregorius. Burada tanıdığı insanlar arasında bir mektubu balmumuyla mühürlemek ancak onun yapacağı bir şeydi. Fakat görevlinin tanımlaması kadına uymuyordu. Hem kendisi de gelmezdi zaten, onun gibi biri gelmezdi. Kâhya olmalıydı, o kadının görevleri arasında, zamanın akışını akla getirecek hiçbir şey olmasın diye Amadeu'nun çatı

katındaki odasının tozunu almak da vardı mutlaka. Her şey yolunda diye adama güvence veren Gregorius odasına çıktı.

Queria vêlo! Sizi görmek istiyorum. *Adriana Soledade de Almeida Prado.* Kaliteli mektup kâğıdında sadece bu yazıyordu. Amadeu'nun yazılarından tanıdığı aynı siyah mürekkeple yazılmıştı, hem hantal hem de kibirli görünen haflerle. Sanki yazan kadın her harfi güçlükle hatırlamış, sonra da pas tutmuş bir onurla kâğıda dökmüştü. Gregorius'un Portekizce bilmediğini ve birbirleriyle Fransızca konuştuklarını unutmuş muydu?

Kendisini mavi eve çağıran bir emre benzeyen o üç-beş kelime bir an şaşırttı Gregorius'u. Ama sonra o solgun yüzü ve sert bakışlı siyah gözleri görür gibi oldu, ölmemesi gereken kardeşinin odasında dolaşan, uçurumun kıyısındaki kadını gördü, artık kâğıttaki kelimeler emir gibi gelmiyordu Gregorius'a, siyah, gizemli bandın dolandığı gırtlaktan çıkan boğuk bir imdat çığlığı gibiydiler.

Prado'ların aile arması olması gereken siyah aslanı inceledi Gregorius, mektup kâğıdının tepesine, tam ortaya yerleştirilmişti. Aslan, babanın sertliği ve karanlık ölümüyle uyumluydu, Adriana'nın siyah figürüne ve Amadeu'nun kişiliğinin amansız cüretkârlığına da uyuyordu. Buna karşılık Mélodie'yle hiç ilgisi yoktu, Amazon Nehri'nin kıyısında yaşanan uçarı bir anın sonucu dünyaya gelen, ayağına tez, daldan dala konan o kızla. Ya anneyle, Maria Piedade Reis'le? Neden kimse lafını etmiyordu onun?

Gregorius duş alıp öğlene kadar uyudu. Önce kendini düşünmeyi ve Adriana'yı bekletmeyi başarmanın tadını çıkarıyordu. Bunu Bern'de de becerebilir miydi?

Daha sonra, mavi eve giderken, Júlio Simões'in sahaf dükkânına uğrayıp Farsça dilbilgisi kitabı nereden bulabileceğini sordu ona. Ve Portekizce öğrenmeye karar verecek olursa en iyi dil okulunun hangisi olduğunu.

Simões güldü. "Hepsi aynı anda mı, Portekizce ve Farsça?"

Gregorius'un kızgınlığı bir an sürdü. Adam, Gregorius'un hayatının bu noktasında Portekizce ile Farsça arasında hiçbir fark olmadığını bilemezdi ki; o ikisinin bir anlamda aynı dil olduklarını. Simões ona Prado'nun izini sürme işinin ne durumda olduğunu, Coutinho'nun yardımcı olup olmadığını

sordu. Bir saat sonra, saat dörde yaklaşırken, Gregorius mavi evin kapısını çaldı.

Kapıyı açan kadın elli beş yaşlarında olmalıydı.

“Sou Clotilde, a criada,” dedi, ben hizmetçiyim.

Hayatı boyunca yaptığı ev işlerinin izini taşıyan elini kırlaşmış saçlarının arasından geçirdi, topuzunun yerli yerinde olup olmadığını kontrol etti.

“A Senhora está no salão,” deyip önden yürüdü.

İlk gelişinde olduğu gibi, salonun büyüklüğü ve zarafeti Gregorius’u yine etkiledi. Gözü ayaklı saate ilişti. Hâlâ altı yirmi üçü gösteriyordu. Adriana köşedeki masada oturuyordu. Havada yine o keskin ilaç ya da parfüm kokusu vardı.

“Geç kaldınız,” dedi kadın.

Mektup, Gregorius’u bu sert üslubun dolaysız sözlerine hazırlamıştı. Masaya otururken bu yaşlı kadının katı tarzıyla ne kadar da iyi baş ettiğini fark edip şaşırdı. Kadının bütün davranışını acı ve yalnızlık ifadesi olarak görmesi ne kadar da kolay oluyordu.

“Geldim işte,” dedi.

“Evet,” dedi kadın. Ve sonra, uzun bir aradan sonra, bir kez daha, “Evet.”

Hizmetçi, sessizce ve Gregorius’a fark ettirmeden masaya yaklaşmıştı.

“Clotilde,” dedi Adriana, *“liga o aparelho,”* aleti çalıştır.

Gregorius kutuyu o zaman fark etti. Külüstür bir kasetçalardı, tabak büyüklüğünde makaraları olan biçimsiz bir şeydi. Clotilde şeridi kafadaki yarıktan geçirip boş makaraya tutturdu. Sonra bir tuşa bastı, makaralar dönmeye başladı. Hizmetçi dışarı çıktı.

Bir süre çıtırtılardan ve hışırtılardan başka ses duyulmadı. Sonra bir kadın sesi konuştu:

“Porque não dizem nada?” Neden bir şey söylemiyorsunuz?

Daha fazlasını anlayamadı Gregorius, çünkü şimdi aletten kulaklarına karmakarışık sesler geliyordu, mikrofonu beceriksizce kullanmaktan kaynaklanan hışırtılar ve gürültüler de o seslerin üstüne biniyordu.

“Amadeu,” dedi Adriana, tek bir erkek sesi duyulduğunda. Genelde boğuk olan sesi, o adı telaffuz ederken daha da boğuklaşmıştı. Elini boynuna götürdü, siyah bandın üzerine koydu, sanki daha da sıkı bastırmak istiyordu onu tenine.

Gregorius kulağını hoparlöre yapıştırmıştı. Ses, hayal etmiş olduğundan farklıydı. Peder Bartolomeu yumuşak bir bariton sesten söz etmişti. Ses tonu söylediği gibiydi, ama tınısı sertti, bu adamın bıçak gibi keskin bir sesle konuşabileceği seziliyordu. Bunun, Gregorius’un yalnızca *“não quero”*, istemiyorum denildiğini anlamasıyla da bir ilgisi var mıydı?

“Fátima,” dedi Adriana, o ses cümbüşünü bastıran bir ses duyulduğunda. O adı söylerken takındığı küçümser tavır her şeyi açıklıyordu. Fátima rahatsız etmişti onu. Yalnızca bu konuşmada değil. Her konuşmada. Amadeu’ya layık değildi o. Adriana’nın değerli kardeşini haksız yere kendine almıştı. Amadeu’nun hayatına hiç girmeseydi daha iyi olurdu.

Fátima’nın yumuşak, kalın sesi, kendini kabul ettirmesinin hiç de kolay olmadığını belli ediyordu. Sesinin yumuşaklığında, kendisinin özel bir dikkat ve hoşgörüyle dinlenmesi talebi de saklı mıydı? Yoksa bu izlenimi doğuran sadece hışırtı mıydı? Hiç kimse onun sözünü kesmedi, sonunda ötekiler onun sözlerinin iyice duyulmaz olmasını beklediler.

“Bütün herkes ona öyle saygılı ki, öylesine lanet olası saygılı ki,” dedi Adriana, Fátima hâlâ konuşurken. “Sanki onun peltek konuşması korkunç bir yazgı, her şeyi mazur gösteriyor, dini konulardaki her saçmalığını, her şeyi.”

Gregorius peltek konuşmayı duymamıştı, öteki seslerin arasında kaybolmuştu.

Sonraki ses Mélodie’ye aitti. Baş döndürücü bir tempoyla konuşuyordu, kasıtlı olarak mikrofonun içine üfler gibiydi, sonra kahkaha atmaya başladı. Adriana tiksinerek başını çevirdi, camdan dışarı baktı. Kendi sesini duyduğunda elini hemen düğmeye uzatıp aleti kapadı.

Adriana'nın gözleri, geçmişi bugüne getiren alete dakikalarca takılı kaldı. Tıpkı pazar günkü gibi bakıyordu, gözlerini Amadeu'nun kitaplarına dikip ölmüş kardeşiyle konuşurken baktığı gibi. Bu kaydı yüzlerce, belki binlerce kez dinlemişti. Her bir kelimeyi, her çıtırtıyı, tıkırtıyı ve hışırtıyı tanıyordu. Sanki hâlâ ötekilerle birlikte, şimdi Mélodie'nin yaşadığı aile evinde oturuyordu. Öyleyse bunları anlatırken neden şimdiki zaman kipinde, ya da her şeyi daha dün olmuş gibi yansıtan bir geçmiş zaman kipinde konuşmasındı ki?

"Annem bu nesneyi eve getirdiğinde gözlerimize inanamadık. Makinelerden anlamaz, hiç anlamaz. Korkar onlardan. Onları bozacağını sanır. Sonra da kalkıp hem de bir kasetçalar getiriyor eve, satışa çıkarılan ilk kasetçalarlardan birini.

Daha sonra bu konudan söz ettiğimizde Amadeu, 'Yo, yo,' dedi, 'onun amacı, seslerimizi ebedileştirmek değil. Bambaşka bir şey. Kendisine yeniden önem vermemizi istiyor.'

Haklı Amadeu. Babam öldü, biz de burada muayenehaneyi işletiyoruz, annem hayatını bomboş buluyor herhalde. Rita gezip duruyor ve annemi seyrek olarak ziyarete gidiyor. Gerçi Fátima her hafta gidiyor ona, ama bunun anneme pek yararı olmuyor.

'Seni görmeyi tercih ediyor,' diyor Amadeu'ya Fátima, ziyaretten döndüğünde.

Amadeu artık gitmek istemiyor. Böyle söylemiyor ama ben biliyorum. Konu annem olduğunda korkaktır Amadeu. Tek korkaklığı bu. Yoksa hoşlanmadığı hiçbir şey ürkütmez onu, hiçbir şey."

Adriana elini boynuna götürdü. Bir an, kadife bandın altındaki sırdan söz edecek gibi göründü, Gregorius da soluğunu tuttu. Ama o an geçti, Adriana'nın bakışı yeniden şimdiye çevrildi.

Amadeu'nun teypte söylediklerini bir kez daha dinleyip dinleyemeyeceğini sordu Gregorius.

"Não me admira nada," buna hiç şaşırmadım, diye o sözleri aynen yineledi Adriana, sonra Amadeu'nun bütün söylediği sözleri ezberden okudu. Sadece ezbere okuma değildi bu. Ya da iyi bir oyuncunun yıldızının

parladığı anda becerdiği bir taklit de değildi. Çok daha yakındı aslına. Kusursuzdu. Adriana, *Amadeu*'ydu.

Gregorius yine *não quero*'yu anladı, başka bir şeyi daha çözebildi: *ouvir a minha voz de fora*, sesimi dışarıdan duymak.

Sonuna gelince Adriana tercüme etmeye başladı. Bütün bunların mümkün olması... hayır, buna şaşırmıyorum diyordu Prado. Teknik ilkelere, tıptan aşinaydı. *Ama o tekniğin kelimelere uygulanmasından hoşlanmıyorum.* Sesini dışarıdan duymak istemiyordu, bunu kendine reva görmek istemiyordu, zaten yeterince sevimsiz buluyordu kendini. Ve sonra söylenen kelimenin dondurulması: Genellikle, söylenenlerin büyük kısmının unutulacağı bilinerek, insanın bunlardan kurtulacağı bilinciyle konuşulur. Her şeyin, düşünmeden söylenmiş her kelimenin, her çirkinliğin kalacağını düşünmek zorunda olmak korkunç geliyormuş ona. Bu ona Tanrı'nın densizliğini hatırlatıyormuş.

"Bunu mırıltıyla söylüyor," dedi Adriana, "annem böyle şeylerden hoşlanmaz, Fátima da kendini çaresiz hisseder."

Bu makine, unutma özgürlüğünü bozar diye devam etti Prado. *Ama ben sana sitem etmiyorum ki anne, zaten çok da eğlenceli. Kurnazın kurnazı oğlunun her söylediğini böyle ciddiye almamalısın.*

"Neden durmadan onu avutmak ve her söylediğini geri almak zorunda hissediyorsun kendini, lanet olsun!" diye parladı Adriana. "O sana kendi yumuşak tarzıyla öylesine eziyet çektirmişken! Neden kendi fikirlerine bağlı kalmıyorsun? Halbuki hep yaparsın bunu! Hep!"

Acaba bandı yine de bir kere daha dinleyebilir miyim, diye sordu Gregorius, ses bakımından. Onun bu ricası Adriana'yı duygulandırdı. Bandı geriye sararken yüzü, kendisi için önemli olanı büyüklerin de önemli bulmasına hem şaşıran hem de sevinen küçük bir kızın yüzüne benzemişti.

Gregorius, Prado'nun sözlerini üst üste dinledi. İçinde portre olan kitabı masanın üzerine bırakıp sesi dinlerken o yüze baktı, sonunda ses gerçekten o yüze ait oldu. Adriana'nın yüzüne bakınca şaşırdı. Gözünü hiç ayırmadan kendisini seyretmiş olmalıydı, seyrederken de yüzü durulmuş, bütün sertliği ve haşinliği silinmişti, geriye Gregorius'u, Amadeu'ya duyduğu sevginin ve

hayranlığın dünyasına buyur eden bir ifade kalmıştı. *Dikkatli olun. Adriana'ya karşı demek istiyorum,* dediğini duydu Mariana Eça'nın.

"Gelin," dedi Adriana, "nerede çalıştığımızı göstermek istiyorum size."

Gregorius'un önünden zemin kata inerken adımları öncesine kıyasla daha sağlam, daha çevikti. Kardeşinin muayenehanesine gidiyordu, ona ihtiyaç vardı, acele edilmeliydi, *Acısı ya da korkusu olan bekleyemez,* derdi Amadeu. Anahtarı eli titremeden kilide soktu, bütün kapıları açıp bütün lambaları yaktı.

Otuz bir yıl önce burada Prado son hastasını tedavi etmişti. Muayene masasının üzerinde temiz bir kâğıt havlu yayılıydı. Aletlerin bulunduğu masada bugün artık kullanılmayan enjeksiyonlar duruyordu. Yazı masasının ortasında hastaların kartoteksi açılmıştı, kartlardan biri çarpık konulmuştu. Yanında stetoskop. Çöp kutusunda eskimiş kan lekeleriyle pamuk parçaları. Kapıda iki tane beyaz önlük. Tek bir toz zerresi yok.

Adriana beyaz önlüklerden birini askıdan aldı ve sırtına geçirdi. "Onunki hep solda asılıdır, solaktır o," dedi, düğmeleri iliklerken.

Gregorius onun, bir uyurgezer gibi dolaştığı geçmişteki şimdiki zamanda ne yapacağını artık bilemeyeceği andan korkmaya başladı. Ama daha o an gelmemişti. Gevşemiş yüzü çalışma şevkiyle alev alev yanmaya başlamıştı, ilaç dolabını açtı Adriana ve içindekileri gözden geçirdi.

"Morfinimiz bitmek üzere," diye mırıldandı, "Jorge'ye telefon etmeliyim."

Dolabı kapadı, muayene masasının üzerindeki kâğıt örtüyü eliyle sıvazladı, ayağının ucuyla teraziyi düzeltti, lavabonun temiz olup olmadığını kontrol etti, sonra üzerinde kartoteks duran çalışma masasının önüne geldi. Çarpık yerleştirilmiş karta dokunmadan ya da göz atmadan, kadın hasta hakkında konuşmaya başladı.

"Neden gitti sanki o şarlatana, çocuk düşürten o kadına. Tamam, benim ne kadar kötü bir şey yaşadığımı bilmiyor. Ama bu konuda Amadeu'ya gelirlerse onun en iyisini yapacağını herkes bilir. Bir kadın zor durumdaysa yasaları filan boş verdiğini. Etelvina ve bir çocuk daha, bu olacak şey değil.

Gelecek hafta, diyor Amadeu, hastanede tedaviye devam edilip edilmeyeceğine karar vermeliyiz."

Gregorius, João Eça'nın, *Ablası çocuk aldırmak zorunda kalmıştı, neredeyse ölüyordu,* dediğini duyar gibi oldu. Bir tekinsizlik hissetti. Adriana, burada, aşağıdayken, Amadeu'nun üst kattaki odasında olduğundan daha çok gömülüyordu geçmişe. Yukarıda, onun sadece dışarıdan katılabildiği bir geçmiş vardı. Kitap sayesinde o geçmişe sonradan bir anıt dikmişti. Ama kardeşi sigara ve kahve içerek, elinde eski moda dolmakalemiyle çalışma masasında otururken Adriana ona ulaşamamıştı; Gregorius, Amadeu'nun düşüncelerinin yalnızlığı karşısında Adriana'nın kıskançlıktan köpürdüğüne emindi. Burada, muayenehane bölümünde ise durum farklıydı. Amadeu'nun söylediği her şeyi duymuş, onunla hastalar hakkında konuşmuş, ona yardım etmişti. Burada Amadeu tamamen ona ait olmuştu. Burası uzun yıllar Adriana'nın hayatının merkezi, yaşadığı en hareketli günlerin mekânı olmuştu. Yaşlılık izlerine rağmen –ve bir ölçüde onların gerisinde– şu anda genç ve güzel olan yüzünden, sonsuza kadar o eski şimdiki zamanda kalabilme, o mutlu yılların ebediliğini terk etmek zorunda olmama arzusu okunuyordu.

Adriana hayal dünyasından uyanmak üzereydi. Parmakları, kararsız hareketlerle beyaz önlüğün bütün düğmelerinin ilikli olup olmadığını kontrol ediyordu. Gözlerindeki pırıltı sönmeye başladı, yaşlı yüzünün gergin cildi sarktı, geçmiş zamanın mutluluğu çekilip gitti.

Gregorius onun uyanıp, hayatının soğuk yalnızlığına geri dönmesini istemiyordu, o zaman Clotilde o dinlesin diye kasetçaları çalıştırırdı. Henüz dönmemeliydi; çok acımasızca olurdu. Bunun için göze aldı.

"Rui Luís Mendes. Amadeu onu burada mı tedavi etti?"

Sanki Gregorius dolaptan bir iğne almış, onunla Adriana'ya ilaç zerk etmiş ve bu ilaç baş döndürücü bir hızla onun karanlık damarlarından geçmişti. Adriana'nın içindeki sarsıntı dalga dalga aktı, kemikli bedeni birkaç saniye ateşi çıkmışçasına titredi, zor soluk aldı. Gregorius şaşırdı, yaptığı saldırı için kendine lanet etti. Ama sonra Adriana'nın çırpınmaları azaldı, bedeni dikleşti, alev alev yanan bakışları duruldu; muayene masasına gitti. Gregorius onun, Mendes'i nereden bildiğini sormasını bekledi. Ama Adriana bir kez daha, çoktan geçmişe dalmıştı bile.

Avucunu muayene masasındaki kâğıt örtüye koydu. “Burada oldu. Tam burada. Sanki burada yatmasının üzerinden birkaç dakika geçmiş gibi, öyle görüyorum onu.”

Ve sonra anlatmaya başladı. Sözlerinin gücü ve tutkusu, müzeyi andıran odaları canlandırdı; katedrallerin hayranı, her türlü gaddarlığın amansız düşmanı olan Amadeu Inácio de Almeida Prado’nun bir daha asla yakasını bırakmayacak bir şey yaptığı o uzak günün sıcağı ve talihsizliği muayenehaneye geri geldi, bu öyle bir şeydi ki, Amadeu’nun parlak zekâsı bile üstesinden gelemez ve çözümleyemezdi. Bu şey, sönmekte olan hayatının son yıllarının üzerine yapışkan bir gölge gibi yayılmıştı.

Olay, 1965 yılının Ağustos ayının sıcak, nemli bir gününde geçmişti, Prado’nun kırk beşinci doğum gününden hemen sonra. O yılın Şubat ayında, daha önce 1958 yılındaki başkanlık seçiminde orta sol muhalefetin adayı olan Humberto Delgado, sürgünde bulunduğu Cezayir’den geri dönüp İspanya sınırından geçerek ülkesine girmeye çalışırken öldürülmüştü. Cinayetin sorumluluğu İspanyol ve Portekiz emniyetinin üzerine yıkılmıştı, ama bunun, gizli polisin, *Policia Internacional de Defesa do Estado,* kısaca P.I.D.E.’nin işi olduğuna herkes emindi, António de Salazar’ın bunadığı ortaya çıktığından beri her şey onların kontrolü altındaydı. Yasadışı basılan ve gizli polisin korkulan görevlisi Rui Luís Mendes’i kanlı olaydan sorumlu tutan el ilanları Lizbon’da elden ele geziyordu.

“Bizim posta kutumuza da bu el ilanlarından atılmıştı,” dedi Adriana. “Amadeu, Mendes’in fotoğrafına onu gözleriyle yok etmek istercesine baktı. Sonra kâğıdı küçük parçalara ayırdı ve tuvalete atıp sifonu çekti.”

Öğle sonrasının ilk saatleriydi, kentin üzerinde sakin, boğucu bir sıcak vardı. Prado öğle uykusuna yatmıştı, her gün yatardı ve her gün tamı tamına yarım saat sürerdi bu uyku. Gece gündüz, zahmetsizce uykuya dalabildiği tek dakikalardı onlar. O sürede hep deliksiz ve rüya görmeden uyur, kulaklarını bütün seslere tıkardı, uykusunu bölen bir şey çıkarsa bir süre rahatsız olur, tersi dönerdi. Adriana o uyurken, kutsal bir şeyi bekler gibi nöbet tutardı.

Adriana sokakta öğlen sessizliğini yırtan acı çığlıkları duyduğunda Amadeu yeni uyumuştu. Pencereye koştu. Yandaki evin kapısının önünde, kaldırımda bir adam yatıyordu. Adamın çevresini almış, Adriana’nın

görmesini engelleyen insanlar birbirlerine bağırıyorlar, ellerini kollarını deli gibi sallıyorlardı. Adriana, kadınlardan birinin ayakkabısının ucuyla yerde yatana tekme attığını gördüğünü sandı. İriyarı iki adam sonunda kalabalığı geri püskürtmeyi başardı, insanlar yerdeki adamı kaldırıp Prado'nun muayenehanesinin kapısına kadar taşıdılar. Adriana adamın kim olduğunu ancak o zaman gördü ve kalbi durur gibi oldu: Mendes'ti o, el ilanındaki adam, fotoğrafının altında *o carniceiro de Lisboa*, Lizbon Kasabı yazan adam.

"Tam o dakikada, neler olacağını anladım. En ince ayrıntısına kadar anladım, sanki geleceği görmüş gibiydim – sanki gelecek, duyduğum dehşet içinde, çoktan oluşmuş bir gerçek olarak mevcuttu; ve zamanı gelince önümde açılacaktı. Bir sonraki saatin Amadeu'nun hayatında önemli bir dönüm noktası olacağı, o güne kadar girdiği en ağır sınav sayılacağı bile apaçık belirmişti gözlerimin önünde."

Mendes'i taşıyan adamlar, kapıyı çılgınca çalıyorlardı; Adriana, durup durup başlayan ve dayanılmaz hale gelen o tiz sesle birlikte, o güne kadar – vicdan azabı duyarak– kendilerinden uzak tutabilmiş oldukları diktatörlüğün baskısının ve gaddarlığının şimdi bir yol bulup evlerinin soylu, korunmuş sakinliğine sızdığını düşündü. İki-üç dakika kadar hiçbir şey yapmayıp ölü gibi tepkisiz kalmayı geçirdi kafasından. Ama şunu biliyordu: Amadeu bu hareketini asla bağışlamazdı. Bu yüzden kapıyı açıp Amadeu'yu kaldırmaya gitti.

"Tek kelime etmedi, biliyordu: Ölüm kalım sorunu olmasa uyandırmazdım onu. 'Muayene odasında' demekle yetindim. Yalınayak, yalpalayarak merdivenden aşağı koştu, lavaboya atıldı, yüzüne soğuk su çarptı. Sonra, Mendes'in yatmakta olduğu bu divana yaklaştı.

Taş kesildi, iki-üç saniye boyunca gözlerini inanmazlıkla, alnında küçük ter damlacıkları duran o solgun, gevşemiş yüze dikti. Dönüp teyit istercesine bana baktı. Başımı salladım. Bir an ellerini yüzüne kapadı. Sonra bütün bedeni sarsıldı. İki eliyle Mendes'in gömleğini tutup öyle bir açtı ki düğmeler koptu. Amadeu başını o tüylü göğse dayadı, sonra da uzattığım stetoskopla dinledi.

'Digitalis!'[6]

Başka bir şey söylemedi, sesindeki aciliyette, mücadele ettiği bütün nefret, parlak bir çeliğe benzeyen o nefret mevcuttu. Ben enjeksiyonu hazırlarken o Mendes'in kalbine masaj yapıyordu, kaburgalarının kırılırken çıkardığı boğuk çatırtıyı duydum.

Ona enjeksiyonu uzatırken bakışlarımız bir göz kırpma süresince buluştu. O anda ne kadar sevdim onu, kardeşimi! Bükülmez, çelik gibi iradesinin inanılmaz gücüyle, büyük olasılıkla vicdanında işkencelerin ve cinayetlerin yükünü; besili, terleyen bedeninde de devletin bütün insafsız baskısını taşıyan divandaki adamı ölüme terk etme arzusuna karşı mücadele etti. Ne kadar da kolay olurdu bunu yapması, inanılmayacak kadar kolay! Birkaç saniye hiçbir şey yapmadan durması yeterdi. Hiçbir şey yapmadan! *Hiçbir şey!*

Gerçekten de: Amadeu, Mendes'in göğsünde işaretlediği yeri dezenfekte ettikten sonra duraladı ve gözlerini kapadı. O anın dışında hiçbir zaman, ne daha önce ne de daha sonra, kendisiyle böyle mücadele eden bir kimse görmedim. Sonra gözlerini açtı Amadeu ve iğneyi Mendes'in tam kalbine sapladı. Öldürücü bir darbe gibiydi, donakaldım. İğne yaparken her zaman sahip olduğu soluk kesici özgüvenle yapmıştı bu hareketi, bu gibi anlarda insan bedenlerinin camdan yapıldığını sandığı duygusuna kapılırdınız. Hiç titremeden, inanılmaz bir tempoyla, Mendes'in kalp kasını yeniden harekete geçirsin diye zerk etti ilacı. İğneyi geri çektiğinde bütün sertliği kaybolmuştu Amadeu'nun. İğneyi sapladığı yere bir yara bandı yapıştırdı, stetoskopla Mendes'i dinledi. Sonra bana bakıp başını salladı. 'Ambulans,' dedi.

Gelip Mendes'i sedyeyle dışarı taşıdılar. Kapıya varacakları sırada kendine geldi, gözlerini açtı, o sırada Amadeu ile göz göze geldiler. Kardeşimin ona ne kadar sakin, neredeyse tarafsızca baktığını görmek şaşırttı beni. Belki de yorgunluktandı, ne olursa olsun, az önce ağır bir kriz atlatmış ve artık dinlenebileceğini hesap eden birinin tavrıyla kapıya yaslandı.

Oysa tam tersi oldu. Daha önce yere yıkılan Mendes'in etrafını sarmış olan insanlardan haberi yoktu Amadeu'nun, ben de onları unutmuştum. Bu yüzden birden isterik sesler duyduğumuzda hazırlıksız yakalandık; *'Traidor! Traidor!'* diye bağırıyorlardı. Sağlık görevlilerinin taşıdığı sedyedeki Mendes'in hayatta olduğunu görmüş olmalılardı, şimdi de

öfkelerini, layık olduğu ölümden onu kurtaran ve hak ettiği cezayı verdirmeyen kişiye kusuyorlardı.

Daha önce, Mendes'i tanıdığında yaptığı gibi, Amadeu elleriyle yüzünü kapattı. Ama şimdi yavaştı hareketi; ve daha önce başını her zamanki gibi dik tutmuş olsa da şimdi ellerinin altından aşağı sarkıtıyordu, gelecekte olacakları nasıl bir yorgunlukla beklediğini ve duyduğu kederi, hiçbir şey bu hareketten daha iyi ifade edemezdi.

Ama kararlılığını ne yorgunluk ne de keder bozabilirdi. Daha önce giymeye fırsat bulamadığı beyaz önlüğü kararlı bir hareketle askıdan aldı ve sırtına geçirdi. Bir uyurgezer gibi ne yapacağını bilerek hareket ettiğini daha sonra kavradım: İnsanların karşısına doktor olarak çıkması gerektiğinin gayriihtiyari farkındaydı ve o anlamlı giysiyi sırtında taşırken onların da kendisini öyle göreceklerini biliyordu.

Evin kapısına çıktığında haykırışlar kesildi. Bir süre öylece durdu orada, başı öne eğik, elleri önlüğünün ceplerinde. Herkes onun kendisini savunmak için birkaç söz etmesini bekliyordu. Amadeu başını kaldırdı, çevresine bakındı. Bana, çıplak ayaklarıyla taş zemine sadece basmıyor, onları adeta taşın içine batırıyor gibi geldi.

'Sou médico,' dedi Amadeu; ve bir kez daha, teyit edercesine: *'Sou médico!'*

Komşularımızdan üç-dört hastamızı tanıdım, yere bakıyorlardı.

'*É um assassino!'* diye bağırdı biri.

'Carniceiro!' dedi bir başkası.

Amadeu ağır ağır soluk aldıkça omuzlarının kalkıp indiklerini gördüm.

'É um ser humano, uma pessoa,' insan o, bir şahıs, dedi yüksek ve anlaşılır bir sesle; ve sanırım bir tek ben, sesindeki her ayrımı tanıyan ben, üst üste 'Pessoa' derken o hafif titremeyi duydum.

Hemen arkasından beyaz önlüğünün üzerinde bir domates patladı. Bildiğim kadarıyla ilk ve son kez biri Amadeu'ya saldırıyordu. Daha sonra başına gelenlerde bu saldırının payının ne kadar olduğunu, kapının eşiğindeki o sahnenin Amadeu'nun içinde yol açtığı derin sarsıntıya ne

kadar katkısı olduğunu bilemem. Ama şimdi anlatacağımla kıyaslarsak pek az olduğunu tahmin ediyorum: Kalabalığın arasından sıyrılan bir kadın Amadeu'nun karşısına geçip yüzüne tükürdü.

Bir tek tükürükle kalsaydı, Amadeu belki de heyecanla yapılmış düşüncesizce bir hareket olarak görebilirdi bunu, öfkeli, istem dışı bir şey sayabilirdi. Ama kadın peş peşe, durmadan tükürdü, sanki tüküre tüküre ruhunu söküyor, Amadeu'yu, yüzünden yol yol, ağır ağır akan tiksintisinin tükürüğünde boğuyordu.

Amadeu bu yinelenen saldırının karşısında gözleri kapalı durdu. Ama tıpkı benim gibi o da kadını tanımış olmalıydı: Yıllarca, evine sayısız kez giderek ve bunun için beş kuruş almayarak kanserden ölene kadar yalnız bırakmadığı bir hastasının karısıydı. Ne büyük nankörlük! diye düşündüm ilk anda. Ama sonra kadının gözlerindeki acıyı gördüm, öfkesinin altından kendini gösteren çaresizliği gördüm; ve birden anladım: Amadeu'ya, yaptığı şeyden dolayı minnet duyduğu *için* tükürmüştü. Amadeu, kocasının hastalığının karanlığında yol göstermiş olan bir kahraman gibiydi, bir koruyucu melek, ilahi bir elçi gibiydi; yalnız başına kalmış olsaydı kadın, o karanlıkta kaybolurdu. Adalet, Mendes'in hayatını sürdürmeye hakkı olmaması olurdu; ve Amadeu, hem de Amadeu, adaletin yoluna çıkmıştı. Bu düşünce o şekilsiz, biraz da dar kafalı kadının ruhunda öylesine bir fırtına koparmıştı ki, kadın ancak onu dışa fışkırtarak rahatlayabilmişti, bu fışkırma uzadıkça mistik bir havaya bürünmüştü ve bu da Amadeu'yu aşan bir önem kazanmıştı.

Kadının hareketiyle bir sınırın aşılmış olduğunu sezmişçesine dağıldı kalabalık, herkes gözlerini yere eğip uzaklaştı. Amadeu arkasına döndü, bana doğru yürüdü. Bir mendille yüzündeki tükürüğün kabasını aldım. Lavaboya gidip yüzünü suya tuttu, musluğu öyle bir açtı ki su lavabonun çanağını aşıp dört bir yana sıçradı. Sildiği yüz, solgundu. Eminim ki o anda, ağlayabilmek için her şeyini verirdi. Orada durup gözyaşlarını bekledi, ama akmadılar. Fátima'nın dört yıl önceki ölümünden bu yana hiç ağlamamıştı. Bana doğru birkaç tutuk adım attı, sanki yürümeyi yeni baştan öğreniyordu. Sonra, gözlerinde akmak istemeyen yaşlarla önümde durdu, iki eliyle omuzlarımı tutup nemli alnını benimkine dayadı. Bu durumda üç-dört dakika durmuş olabiliriz; ve onlar hayatımın en değerli dakikalarındandır."

Adriana sustu. O dakikaları yeniden yaşıyordu. Yüzü geriliyor, ama onun gözyaşları da akmıyordu. Lavaboya gitti, avuçlarına su akıttı, yüzünü suya gömdü. Mendilini yavaşça gözlerinin, yanaklarının ve dudaklarının üzerinde gezdirdi. Sanki hikâye, anlatıcının değişmez bir konumda kalmasını gerektiriyormuş gibi sözlerine devam etmeden önce yine aynı yere döndü. Elini de yeniden divana koydu.

Amadeu, diye anlatmaya devam etti, durmadan duş aldı. Sonra masasının başına oturdu, boş bir kâğıt çekti önüne ve dolmakaleminin kapağını açtı.

Hiçbir şey olmadı. Bir tek kelime bile yazılamadı.

“Hepsinin kötüsü buydu,” dedi Adriana, “bu hadise yüzünden dilinin tutulmasına seyirci kalmak; neredeyse soluksuz kalıp boğulacaktı.”

Bir şey yemek isteyip istemediğini sorduğunda dalgın dalgın başını sallamıştı Amadeu. Sonra banyoya gidip önlüğündeki domates lekelerini temizlemişti. Yemeğe sırtında önlüğüyle oturmuştu, ki daha önce böyle bir şey asla olmamıştı; ve durmadan ıslak yerleri sıvazlamıştı. Bu sıvazlamaların çok derinlerden geldiklerini hissetmişti Adriana ve bunları planlı olarak yapmış olsa bu kadar çok etkilemeyeceklerini de. Onun aklını kaçırmasına tanık olmaktan ve sonsuza kadar öyle oturup kalmasından korkuyordu Adriana, bütün bilgisini ve enerjisini sunmuş olduğu insanların attığı pisliği zihninde durmadan, gece gündüz durmadan silip atmaya çalışan kayıp bakışlı bir adam olarak kalmasından.

Ansızın, ağzında lokmasıyla banyoya koştu Amadeu ve sonu gelmeyeceğe benzeyen öğürmelerle kustu. Sonra da vurgusuz bir sesle biraz dinlenmek istediğini söyledi.

“Ona sarılmak isterdim,” dedi Adriana, “ama olanaksızdı, sanki yanıyordu; ve sanki ona yaklaşan herkes yanacaktı.”

Sonraki iki gün, hiçbir şey olmamışçasına geçti. Sadece Prado her zamankinden biraz daha gergindi, hastalarına gösterdiği kibarlıkta da ilahi ve gerçekdışı bir hal vardı. Ara sıra, bir hareket yaparken birden duruyor, boş ve bulanık bakışlarını, kriz geçiren bir saralı gibi önüne dikiyordu. Bekleme odasının kapısına doğru giderken hareketlerinde bir tutukluk oluyordu, orada onu ihanetle suçlayan o kalabalıktan birinin oturmasından korkuyordu sanki.

Üçüncü gün hastalandı. Adriana, gün ağarırken onu mutfak masasında zangır zangır titrerken buldu. Birkaç yıl birden yaşlanmış gibiydi, kimseyi görmek istemiyordu. Her şeyi düzenlemeyi Adriana'ya bıraktı, teşekkür etti, ondan sonra da derin, tekinsiz görünen bir ilgisizliğe gömüldü. Ne tıraş oluyor, ne giyiniyordu. Kabul ettiği tek ziyaretçi eczacı Jorge'ydi. Ama onunla da neredeyse hiç konuşmuyordu, Jorge de zorlamayacak kadar iyi tanıyordu Amadeu'yu. Adriana bu durumun nereden kaynaklandığını Jorge'ye anlatmış, o da sessizce başını sallamıştı.

"Bir hafta sonra Mendes'ten bir mektup geldi. Amadeu açmadan komodinin üzerine bıraktı onu. İki gün orada kaldı mektup. Üçüncü gün, sabahın ilk saatlerinde, yine açmadan bir başka zarfa koyup üstüne göndericinin adresini yazdı. Zarfı postaneye kendisinin götürmesinde ısrarcıydı. Postanenin saat dokuzdan önce açılmadığını söyleyerek itiraz ettim. Buna rağmen, kocaman zarfı elinde tutarak ıssız sokağa çıktı. Arkasından bakıp birkaç saat sonra dönene kadar camda bekledim. Dönerken, giderken olduğuna kıyasla daha dik yürüyordu. Mutfakta, yeniden kahve içip içemeyeceğini denedi. İçebiliyordu. Sonra tıraş oldu, üstünü değiştirdi ve çalışma masasına oturdu."

Adriana sustu, yüzü soldu. Öldürücü darbeye benzer bir hareketle hayat kurtaran iğneyi Mendes'in kalbine saplarken Amadeu'nun önünde durmuş olduğu divana dalgın gözlerle baktı. Hikâye bittiği anda Adriana için zaman da sona ermişti.

İlk anda Gregorius'a da zaman burnunun dibinde kesilmiş gibi geldi, Adriana'nın otuz yıldan fazladır içinde bulunduğu sıkıntıyı kısacık da olsa görebilmişti sanki, çoktan sona ermiş bir zamanda yaşamak zorunda olma sıkıntısını.

Elini divandan çekti Adriana, onunla olan teması kesilince, biricik şimdisi olan geçmişle bağlantısını da kaybetmiş gibi oldu. Önce elini nereye koyacağını bilemedi, sonra beyaz önlüğünün cebine soktu. Bu hareketi Gregorius'un dikkatini önlüğe çekti, Adriana'nın sakin ve olaysız şimdisinden kaçmak ve uzak, alev alev geçmişte yeniden doğmak için sığındığı sihirli bir kılıf gibi gördü onu. Şimdi, bu geçmiş artık söndüğüne göre, Adriana'nın üzerindeki önlük, kapatılmış bir tiyatronun aksesuvar deposundaki bir kostüm kadar uyumsuz görünüyordu.

Gregorius onun yüzündeki cansızlığa bakmaya daha fazla dayanamadı. Elinden gelse kaçardı oradan, şehre, seslerle, kahkahalarla, müzikle dolu bir mekâna giderdi. Başka zaman olsa uzak duracağı bir yere.

"Amadeu çalışma masasının başına oturuyor," dedi Gregorius. "Ne yazıyor?"

Eski yaşamının ateşi yeniden Adriana'nın yüzüne döndü. Ama Amadeu hakkında konuşmaya devam edebilmenin sevincine bir başka şey karıştı, Gregorius'un yavaş yavaş fark ettiği bir şey. Öfkeydi. Küçücük bir şey yüzünden parlayan, büyüyen ve hemen sönen bir öfke değil ama, derinden, sessizce yaklaşan, yanık şişiğine benzeyen bir öfke.

"Onu yazmamış olsaydı keşke. Hatta hiç düşünmemiş olsaydı. O günden sonra damarlarında sessizce, sinsice dolaşan bir zehir gibiydi. Onu değiştirdi. Rahatsız etti. Bana göstermek istemedi. Ama o günden sonra öyle değişti ki. O zaman çekmecesinden aldım ve o uyurken okudum. İlk kez böyle bir şey yapıyordum ve de son kez. Çünkü artık benim içimde de bir zehir vardı. Yara alan saygının, yıkılan güvenin zehri. O günden sonra ikimizin arasındaki hiçbir şey de eskisi gibi olmadı.

Kendine karşı keşke böyle acımasızca dürüst olmasaydı! Kendini aldatmamak için savaşırken bu kadar kapılmasaydı! *İnsan kendiyle ilgili gerçeği ancak kendi bulabilir,* derdi. Günah çıkartma gibiydi bu sözü. Onu Jorge'ye bağlayan bir yemindi. Sonunda bu kutsal dostluğa, bu lanet olası kutsal dostluğa bile zarar veren bir din yemini. Nasıl olduğunu ayrıntılarıyla bilmiyorum, ama, hakikatperestliğin bu iki rahibinin daha öğrenciyken haçlı ordularının bayrakları gibi taşıdıkları kendini bilmeye dair fanatik idealleriyle ilgisi vardı."

Adriana kapının yanındaki duvara gitti, alnını dayadı, zincire vurulmuş gibi ellerini sırtında çaprazlamıştı. Sessizce Amadeu ile, Jorge ile ve kendisiyle tartışıyordu. Kendisine kardeşiyle o değerli yakınlık anlarını bahşeden Mendes'in kurtulması dramının, hemen sonra, her şeyi değiştiren bir şeyi harekete geçirmiş olmasının yadsınmaz gerçeğine direniyordu. Bedeninin bütün ağırlığıyla duvara yaslanıyordu, alnındaki baskı canını acıtıyor olmalıydı. Ve sonra, ansızın, sırtındaki ellerini gevşetti, yukarı kaldırdı, yumruk yapıp duvara vurdu, durmadan vurdu, zamanın çarkını geri döndürmek isteyen yaşlı bir kadındı; boğuk sesli darbelerle yapılan

çaresiz bir yaylım ateşi, gücü olmayan öfkenin patlaması, mutlu bir çağın kaybolmasına karşı umarsız bir saldırıydı.

Darbeler hafifledi, yavaşladı, heyecan yatıştı. Adriana bitkin halde bir süre daha dayandı duvara. Sonra, odanın içine geriledi, bir iskemleye oturdu. Duvarın sıvasının beyaz tozu bulaşmıştı alnına, ara sıra bir toz zerreciği kopup yüzünden aşağı yuvarlanıyordu. Gözleri duvara gitti, Gregorius onun bakışlarını izledi, şimdi görüyordu: Adriana'nın az önce durduğu yerde, duvarın geri kalan kısmına göre rengi daha açık olan büyük bir dikdörtgen vardı. Daha önce orada asılı olması gereken bir tablonun izi.

"Onun haritayı neden kaldırdığını uzun zaman anlamadım," dedi Adriana. "Bir beyin haritası. Orada on bir yıl asılı kaldı, muayenehaneyi açtığımız günden itibaren. Üzeri Latince adlarla doluydu. Nedenini sormaya cesaret edemedim, yanlış şeyi sorarsanız öfkeden köpürür. Anevrizmadan haberim yoktu, benden saklamıştı. Beyninde bir saatli bomba varsa böyle bir haritaya bakamazsın."

Gregorius, az sonra yaptığı şeye kendisi de şaşırdı. Lavaboya gitti, havluyu aldı ve sonra alnını silmek için Adriana'nın karşısında durdu. Adriana önce dimdik oturdu, itiraz eder gibiydi, ama sonra yorgun ve müteşekkir bir tavırla başını havluya tuttu.

"Onun o zaman yazdıklarını siz alır mıydınız?" diye sordu doğrulduğunda. "Artık evde tutmak istemiyorum."

Adriana pek çok şeyin suçunu yüklediği kâğıtları getirmek üzere yukarı çıkarken Gregorius pencerede durup sokağa, Mendes'in yere yıkıldığı noktaya baktı. Karşısında toplanmış kalabalıkla kapının eşiğinde durmanın nasıl olacağını hayal etti. O kalabalığın içinden bir kadın sıyrılıyor, ona tükürüyordu, hem bir kez de değil, durmadan. Kendi kendinden hep çok fazla şey talep etmiş olan o adamı ihanetle suçlayan bir kadın.

Adriana kâğıtları bir zarfa koymuştu.

"Bunları yakmayı çok düşündüm," deyip zarfı Gregorius'a verdi.

Gregorius'u sessizce kapıya kadar götürdü, beyaz önlük hâlâ sırtındaydı. Ve sonra, ansızın, Gregorius neredeyse dışarı çıkmışken, ürkek küçük kız

sesini duydu, zaten oydu Adriana: “Kâğıtları geri getirir misiniz? Lütfen, ondan kaldılar bana.”

Gregorius sokakta yürürken, Adriana’nın bir ara beyaz önlüğü çıkarmasını ve Amadeu’nunkinin yanına asmasını getirdi gözünün önüne. Sonra ışığı söndürecek, kapıyı kilitleyecekti. Üst katta Clotilde onu bekliyor olacaktı.

21

Prado’nun yazdıklarını soluk almadan okudu Gregorius. Adriana’nın, onun fikirlerini neden daha sonraki yılların üzerine örtülen bir küfür gibi algıladığını olabildiğince çabuk öğrenmek için ilk başta hızla göz gezdirdi. Sonra sözlükten bütün kelimelerin anlamına tek tek baktı. En sonunda, Prado’nun onları nasıl düşündüğünü daha iyi anlayabilmek için metni kâğıda geçirdi.

Bunu o adam için *mi yaptım? Yaşamaya devam etmesini* onun adına *mı istedim? Bunun benim arzum olduğunu, yürekten inanarak söyleyebilir miyim? Hastalarımda gerçekten benim arzumdur bu, hoşlanmadıklarımda bile. En azından böyle olduğunu umuyorum, yaptığım işin, bildiğimi sandığım nedenler dışında kalan bambaşka nedenlerle sırtımdan yönlendirildiğini düşünmek zorunda kalmak istemiyorum. Ama* o *adamın durumunda?*

Elimin sanki kendine ait belleği var; ve bu bellek, kişinin kendine dair öteki araştırma kaynaklarının hepsinden daha güvenilirmiş gibi geliyor bana. Ve Mendes’in kalbine iğneyi saplayan elin belleği diyor ki: Çoktan ölmüş despotu çelişkili bir hareketle hayata geri döndüren el, bir despot katilinin eliydi.

(Deneyimlerimin, düşüncelerimin başlangıçtaki coşkusunun aksine, bana tekrar tekrar öğrettiği, burada da doğrulanmış oluyor: Rüşveti beden, ruhtan daha zor kabul eder. Ruh, kendi kendimizi aldatmalarımızın sergilendiği şirin bir sahnedir, güzel, yumuşak kelimelerle dokunmuştur, bu

kelimeler kendimizle yanılgıdan uzak bir samimiyet kurduğumuza inandırırlar bizi, kendimiz tarafından şaşırtılmaktan korunacak kadar kendimizi yakından tanıdığımıza inandırırlar. Böyle hiç çabalamadan kendinden emin olarak yaşamak ne kadar sıkıcı olurdu!)

Öyleyse gerçekten kendim için mi *yaptım bunu? Kendimin karşısında, nefretini bastıracak gücü olan iyi bir doktor ve yürekli bir insan olarak durmak için mi? Kendine hâkim olmanın zaferini kutlamak ve nefsini yenmiş olmanın sarhoşluğunda mest olmak için mi? Ahlaki kibirden mi yaptım öyleyse, daha da kötüsü: Son derece sıradan kibirden mi? O saniyelerde yaşadıklarım – yaptığının zevkini çıkaran kibrin yaşadığı bir şey değildi, buna eminim; tam tersine, kendime karşı çıkıyordum, hissedebileceğim hoşnutluğu ve başkasının yenilgisine sevinme duygularını kendimden uzak tutuyordum. Ama belki de bir kanıt değildir bu. Belki de insanın hissetmediği, tam tersi duyguların arkasına saklanan bir kibir vardır.*

Ben doktorum – öfkeli kalabalığın karşısına bununla çıktım. Hipokrat yemini ettim, kutsal bir yemindir o, o yemini asla bozmam, hiçbir zaman, koşullar ne olursa olsun da diyebilirdim. Şunu hissediyorum: Bunu söylemek hoşuma gidiyor, seviyorum söylemeyi, hayranım o kelimelere, büyülüyorlar beni. Kulağa, bir din yemininin kelimeleri gibi geldikleri için mi? Çoktan kaybettiği hayatı ona, o kasaba geri vermem, aslında dinsel bir eylem miydi? Dogmalara ve lituryaya sığınmakla kendini artık güvende hissedemeyen ve bunun için gizlice üzülen birinin eylemi miydi? Mihrap mumlarının uhrevi pırıltısının yasını hâlâ tutan birinin miydi? Demek ki kör inançtan uzak bir eylem değil? Kendim farkında olmasam da, ruhumda, bir zamanların çömeziyle şimdiye kadar hiçbir eyleme kalkışmamış despot katili arasında kısa ama şiddetli, acımasız bir çatışma mı oldu? Hayat kurtaran zehirli iğneyi onun kalbine saplamak: Bu eylemde, rahip ile katil el mi sıkıştılar? İkisinin de özlemini çektikleri şeye kavuştukları bir hareket miydi bu?

Bana tüküren Inês Salomão'nun yerinde ben olsaydım: Kendime ne söyleyebilirdim?

"Senden cinayet işlemeni istemedik biz," diyebilirdim, "yani ne yasalar açısından ne de ahlaki açıdan suç işlemeni istemedik. Bıraksaydın ölseydi. Hiçbir yargıç peşine düşmezdi senin, hiç kimse seni Musa'nın

‘Öldürmeyeceksin’ yazılı levhasının önüne götüremezdi. Hayır, bizim senden bekleyebileceğimiz çok basit, kolay, bariz bir şeydi: Bize felaket, işkence ve ölüm getirmiş olan, merhametli doğanın sonunda başımızdan almak istediği bir adamın, elinden geleni yaparak hayatta kalmasını ve kanlı rejimini sürdürmesini sağlamamandı.”

Kendimi nasıl savunabilirdim?

“Ne yapmış olursa olsun, hayatta kalması için kendisine yardım edilmesine herkesin hakkı vardır. Kişi olarak vardır, insan olarak vardır. Hayatla ölüm arasındaki kararı verecek olan biz değiliz.”

“Ya bu, başkalarının ölmesi anlamına geliyorsa? Birine ateş ettiğini gördüğümüz birine ateş etmez miyiz? Birini öldürmekte olduğunu açıkça gördüğün Mendes’in bu cinayetini engellemez misin, gerekirse onu öldürerek? Ve sen hiçbir şey yapmamış olsaydın çok daha fazlasını yapmış olmaz mıydın?”

Onu ölüme terk etmiş olsaydım şimdi kendimi nasıl hissederdim? Ötekiler, yüzüme tükürmek yerine, ölüme yol açan bu ihmalim için beni kutlamış olsalardı? Sokak aralarından yüzüme çarpan, öfkenin zehirlediği hayal kırıklığı değil de, rahatlayarak alınan soluklar olsaydı? Şuna eminim: Rüyalarımda bile kurtulamazdım bundan. Ama neden? Nedeni, kesin ve mutlak bir şey olmadan yaşayamamam mı? Ya da sadece, onu soğukkanlılıkla ölüme terk etmek kendime yabancılaşmak anlamına geleceği için mi? Ama her ne isem, rastlantıyla öyleyim.

Inês’e gittiğimi getiriyorum gözümün önüne, kapıyı çalıp şöyle diyorum:

“Elimden başka türlüsü gelmezdi, ben böyleyim. Başka türlü de olabilirdi, ama olmadı; ve ben nasılsam öyleyim; ve bu yüzden başka türlü davranamadım.”

“Senin kendini kendine karşı nasıl hissettiğin değil önemli olan,” diyebilirdi o da bana, “bu hiç önemli değil. Bir düşün: Mendes iyileşiyor, üniformasını giyiyor ve ölüm emirlerini veriyor. Bir düşün. İyice düşün. Ve şimdi hükmünü kendin ver.”

Ona ne yanıt verebilirdim? Ne? NE?

Bir şey yapmak istiyorum, demişti Prado, João Eça'ya, *anlıyor musun:* yapmak. *Söyle bana, ne yapabilirim?* Tam olarak neyi telafi etmek istiyordu? *Sen suç işlemedin,* demişti Eça ona, *sen doktorsun.* Suçlayan kalabalığa bunu Prado da söylemişti, kendine de söylemişti, hem de yüzlerce kez. Ama bu, onun içini rahatlatmaya yetmemişti. Çok basit gelmişti bu ona, çok zahmetsiz. Prado ise zahmetsiz ve yüzeysel olan her şeye büyük bir kuşkuyla yaklaşırdı, *Ben doktorum* gibi basmakalıp cümleleri aşağılar, nefret ederdi. Sahile gitmiş, konuşma alışkanlığı –sanki düşünce çoktan tamamlanmış da o kof kelimelerde son noktası konmuş yanılsamasını doğurup düşünmeyi engelleyen sinsi bir alışkanlık– sayılacak her şeyi alıp götürecek buz gibi rüzgârların esmesini dilemişti.

Mendes önünde yatarken, onu sadece hayatı tehlikede olan özel biri, bir insan olarak görmüştü. Sadece bu özel insan olarak. Bu hayatı, başkalarını göz ardı etmeyerek hesaba alınması gereken bir şey olarak, daha büyük bir hesabın bir parçası olarak görememişti. Ve kendi kendisiyle konuşurken, kadının onu suçladığı şey tam da buydu: Başkalarının hayatlarını, pek çok hayatı ilgilendiren sonuçları düşünmüyordu. Bir tek kişiyi pek çok tek kişi için feda etmeye hazır değildi.

Direnişe katılmasının, diye düşündü Gregorius, bir nedeni de, böyle düşünmeyi öğrenmekti. Başarısız olmuştu. *Pek çok hayata karşılık bir hayat. Böyle hesap edilemez. Yoksa edilir mi?* demişti yıllar sonra Peder Bartolomeu'ya. Hissettiklerini doğrulatmak için bir zamanlar akıl hocası olan adama gitmişti. Ama zaten elinden başka türlüsü gelmezdi. Sonra da Estefânia Espinhosa'yı sınırdan geçirmişti, daha kötü şeylerin olmasını engellemek için onu kurban etmeleri gerektiğine inanan insanlardan uzağa götürmüştü.

Onu olduğu kişi yapan içsel yerçekimi, başka türlü davranmasına izin vermezdi. Ama bir kuşku kalmıştı geriye, çünkü ahlaki açıdan kendini beğenmiş olmaktan kuşkulanıyor ve bunu gideremiyordu, bu kuşku, kibirden vebadan nefret edercesine nefret eden bir adam için çok önemliydi.

Adriana onun bu kuşkusunu lanetlemişti. Kardeşinin bir tek kendisine ait olmasını istemişti ve kendisiyle barışık olmayan hiç kimsenin bir tek kişiye ait olamayacağını hissetmişti.

22

“İnanmıyorum!” dedi Natalie Rubin telefonda. “Gerçekten inanmıyorum! Neredesiniz?”

Lizbon’da olduğunu söyledi Gregorius, bazı kitaplara ihtiyacı vardı, Almanca kitaplara.

“Kitaplar,” diyerek güldü kız, “başka ne olabilir ki!”

Gregorius sıraladı: Bulunabilecek en büyük Almanca-Portekizce sözlük; ayrıntılı bir Portekizce dilbilgisi kitabı, bir Latince kitabı kadar kuru olmalıydı, öğrenmeyi sözüm ona kolaylaştırıcı kıvır zıvırı olmadan; bir Portekiz tarihi.

“Ve bir de belki de hiç olmayan bir şey: Salazar yönetimindeki Portekiz direniş hareketinin bir tarihi.”

“Serüven kokusu alıyorum,” dedi Natalie.

“Öyle zaten,” dedi Gregorius. “Bir anlamda.”

“Faço o que posso,” dedi Natalie. Elimden geleni yaparım.

Gregorius önce anlamadı, sonra irkildi. Öğrencilerinden birinin Portekizce konuşması – böyle bir şey olamazdı. Bu, Bern’le Lizbon arasındaki uzaklığı yok ediyordu. Büyüyü, yolculuğunun bütün çılgın büyüsünü bozuyordu. Telefon ettiği için kendini lanetledi.

“Orada mısınız? Benim annem Portekizli, merak ettiyseniz.”

Ayrıca yeni Farsça dilbilgisine de ihtiyacı olduğunu söyledi Gregorius; ve kıza, eskiden, kırk yıl önce, on üç frank otuz kuruş ödemiş olduğu kitabın adını verdi. O kitap varsa onu istiyordu, yoksa bir başkasını. Rüyalarından vazgeçmek istemeyen inatçı bir çocuk gibi söyledi bunu.

Sonra kızın adresini sordu, kendi otelinin adını da ona verdi. Parasını hemen bugün postayla gönderiyorum dedi. Başka bir şey daha gerekirse... Eh, belki sonra yine bir şey isterdi.

“Yani bende hesap gibi bir şey mi açıyorsunuz? Hoşuma gitti bu.”

Kızın bunu söyleyiş tarzını beğendi Gregorius. Ah bir de Portekizce bilmeseydi.

“Burada ortalığın ayağa kalkmasına neden oldunuz,” dedi kız, telefondaki sessizlik sürünce.

Gregorius bu konuda bir şey duymak istemiyordu. Bern ile Lizbon arasında bir bilmeme duvarı bulunmasına ihtiyacı vardı.

Neler oldu diye sordu kıza.

“Geri dönmez o,” demişti Lucien von Graffenried hayret dolu sessizliğin içine, Gregorius sınıfın kapısını arkasından çekip kapattığında.

“Delisin sen,” demişlerdi başkaları. “Mundus öyle kaçıp gitmez, Mundus gitmez, hayatta gitmez.”

“Siz yüzleri okuyamıyorsunuz,” diye yanıtlamıştı onları von Graffenried.

Gregorius, von Graffenried’in böyle söyleyebileceğini hiç beklemezdi.

“Evinize gittik, zili çaldık,” dedi Natalie. “Evde olduğunuza yemin edebilirdim.”

Kägi’ye yazdığı mektup ancak çarşamba günü ulaşmıştı.

Kägi, salı günü akşama kadar polise kaza haberi var mı diye sormuştu. Latince ve Yunanca dersleri boş geçmişti, öğrenciler ne yapacaklarını bilemeden, dışarıda merdivende oturmuşlardı. Her şey rayından çıkmıştı.

Natalie durakladı. “Kadın... yani... bize heyecanlı geldi, nedense. Özür dilerim,” diye ekledi, Gregorius konuşmayınca.

Ya çarşamba günü?

“Büyük teneffüste karatahtada bir ilan gördük. Sizin ikinci bir habere kadar artık ders vermeyeceğiniz yazılıydı, derslerinizi Kägi üstleniyordu. Aramızdan biri Kägi’ye gidip ne olacağını sordu. Kägi çalışma masasında oturuyordu, önünde mektubunuz duruyordu. Her zamankinden çok farklıydı, çok daha alçakgönüllü, yumuşaktı, müdür gibi filan değildi. ‘Bunu yapmam doğru mu bilmiyorum,’ dedi, ama sonra sizin de

okuduğunuz, Marcus Aurelius'taki o bölümü okudu. Sizin hasta olduğunuzu düşünüp düşünmediğini sorduk ona. Uzun süre susup camdan dışarı baktı. 'Bilemeyeceğim,' dedi sonra, 'ama aslında hasta olduğunu sanmıyorum. Daha ziyade, ansızın bir şey hissetmiş olduğunu sanıyorum, yeni bir şey. Sessiz, ama yine de devrimsel bir şey. Her şeyi değiştiren sessiz bir patlama gibi olmuş olmalı.' Biz ona... ona kadından söz ettik. 'Evet,' dedi Kägi, bunun üzerine, 'eveet.' Nedense sizi kıskandığını hissettim. 'Kägi çok *cool,'* dedi Lucien sonradan, 'hiç beklemezdim ondan.' Haklı. Ama derste öyle sıkıcı ki. Sizin... sizin geri dönmenizi çok isteriz."

Gregorius gözlerinin yandığını hissetti, gözlüğünü çıkarttı. Yutkundu. "Ben... bu konuda şu anda hiçbir şey söyleyemem," dedi.

"Ama siz... siz hasta değilsiniz, değil mi? Demek istiyorum ki."

Hayır, hasta değildi. Biraz çılgın, ama hasta değil.

Kız güldü. Gregorius onun böyle güldüğünü hiç duymamıştı, kibar bir küçük hanımefendinin gülüşüne benzemiyordu hiç. Bulaşıcı bir gülüştü, Gregorius da katıldı ona, kendi kahkahasındaki daha önce hiç duymadığı, hiç tanımadığı hafifliğe şaşırdı. Bir süre eş tempoda güldüler, Gregorius kızı pekiştirdi, kız da onu, durmadan güldüler, artık neden güldüklerinin önemi kalmamıştı, sadece kahkahaları önemliydi, trende gitmek gibiydi, rayların üzerindeki tıkırtı, esenlik ve gelecek dolu gürültü asla bitmese duygusu gibiydi.

"Bugün cumartesi," dedi Natalie çabucak, kahkahaları dinince, "kitabevleri dörtte kapanır. Hemen şimdi gidiyorum."

"Natalie! Bu konuşmanın aramızda kalmasını istiyorum. Hiç olmamış gibi."

Kız güldü. "Hangi konuşma? *Até logo."*

Gregorius gece Liceu'dayken yeniden cebine attığı ve bu sabah elini cebine soktuğunda dokunduğu şeker kâğıdına baktı. Telefon ahizesini kaldırdı ve düzeltip yerine koydu. Rubin adına kayıtlı üç numara vermişti bilinmeyen numaralar servisi. İkincisi, aradığı numara çıkmıştı. Numarayı çevirirken, bir kayanın ucundan boşluğa atlarmış gibi hissetmişti kendini. Aceleyle telefon ettiği söylenemezdi, ya da körlemesine bir dürtüyle.

Ahizeyi birkaç kez eline almış, yeniden yerine bırakmış ve pencereye gitmişti. Pazartesi günü martın biriydi; ve bu sabah ışık farklıydı, tren kar fırtınası altında Bern garından ayrılırken hayal ettiği ışıktı, ilk kez.

Kıza telefon etmesi için hiçbir neden yoktu. Cebindeki şeker kâğıdı, daha önce hiçbir özel şey konuşmadığı bir öğrencisine durup dururken telefon etmesi için bir neden değildi. Üstelik kaçıp gitmişse ve telefon etmesi küçük bir drama anlamına gelecekse hiç değildi. Kararını verdiren bu mu olmuştu? Durumun lehine hiçbir şeyin olmaması ve aleyhine her şeyin olması?

Birlikte gülmüşlerdi, dakikalarca. Bir dokunuş gibiydi. Direnişsiz, her bedensel dokunuşu kaba, neredeyse gülünç bir manevraya benzeten hafif, süzülür gibi bir dokunuş. Bir gün gazetede, yakalanan bir hırsızın kaçmasına göz yuman bir polis hakkında bir haber okumuştu. Mazeret olarak, *Birlikte güldük,* demişti, *o yüzden onu artık içeri tıkamazdım. Artık olmazdı.*

Gregorius, Mariana Eça ile Mélodie'ye telefon etti. Açan olmadı. O da Baixa'ya, Rua dos Sapateiros'a doğru yola koyuldu, Peder Bartolomeu'nun dediğine göre Jorge O'Kelly hâlâ eczanesinde, tezgâhının gerisinde duruyordu. Lizbon'a gelişinden beri ilk kez paltosunun düğmelerini iliklemeden dolaşabiliyordu. Tatlı havayı yüzünde hissetti, o iki kadına telefonla ulaşamadığı için ne kadar sevindiğini fark etti. Onlara ne diyeceği hakkında en ufak bir fikri yoktu.

Otelde, daha ne kadar kalmayı düşündüğünü sormuşlardı. "*Não faço ideia,*" hiçbir fikrim yok, demişti, sonra da o güne kadar olan otel hesabını ödemişti. Resepsiyondaki kadın, kapıdan çıkana kadar gözleriyle izlemişti onu, sütundaki aynadan görmüştü Gregorius. Şimdi yavaş yavaş Praça do Rossio'ya gidiyordu. Stauffacher Kitabevi'ne giden Natalie Rubin'i görür gibi oldu. Farsça dilbilgisi kitabını bulmak için Falken Meydanı'ndaki Haupt Kitabevi'ne

gitmesi gerektiğini biliyor muydu kız?

Gazete bayiinin birinde bir Lizbon haritası buldu, haritada bütün kiliseler siluetleriyle gösterilmişlerdi. Gregorius haritayı satın aldı. Prado –Peder Bartolomeu anlatmıştı bunu– bütün kiliseleri tanır, haklarında her şeyi bilirdi. Bazılarına pederle birlikte gitmişti. Günah çıkarma sandalyelerinin önünden geçerlerken, *Bunları buradan söküp almak gerek!* demişti. *Ne biçim bir aşağılanma!*

O'Kelly'nin eczanesinin pencere pervazları ve kapısı koyu yeşil ve yaldız boyalıydı. Kapının üstünde bir eskülap asası, vitrinde eski moda bir terazi. Gregorius içeri girerken birkaç çıngırak birden çaldı, hepsi birlikte tatlı, şıngırtılı bir melodi oluşturdular. İçerideki müşteri kalabalığının arkasına saklanabildiğine sevindi. Sonra, mümkün olacağına inanmadığı şeyi gördü: Tezgâhın gerisinde *sigara içen* bir eczacı. Bütün eczane sigara dumanı ve ilaç kokuyordu, O'Kelly biten sigarasının ateşiyle bir yenisini yakıyordu. Sonra tezgâhın üzerindeki fincandan bir yudum kahve aldı. Hiç kimse şaşırmış görünmüyordu. Hırıltılı bir sesle müşterilere bir şeyler anlatıyordu ya da şaka yapıyordu. Gregorius'a müşterilerle senlibenli konuşuyormuş gibi geldi.

Demek Jorge buydu, katı ateist ve hayal kurmayan romantik, bütün olabilmek için Amadeu de Prado'nun kullandığı adam. Satrançtaki üstünlüğünü çok önemseyen adam. Prado'nun Tanrı'ya söven konuşmasını izleyen sessizliği bir köpek havlaması sona erdirdiğinde ilk olarak kahkahalarla gülen adam. Son derece yeteneksiz olduğunu sezdiği için bir kontrbası, telleri kopana kadar, testereyle kesercesine çalan adam. Ve son olarak, Estefânia Espinhosa'yı ölüme mahkûm ettiğini anladığında Prado'nun karşı çıktığı adam, ki yıllar sonra –Peder Bartolomeu'nun tahmini doğruysa– mezarlıkta, göz göze gelmeden yaklaştığı kadın oydu.

Gregorius eczaneden çıkıp karşıdaki kafeye oturdu. Prado'nun kitabında, Jorge'nin telefonuyla başlayan bir bölüm olduğunu biliyordu. Şimdi, caddenin gürültüsü içinde ve çevresinde sohbet eden ya da gözlerini kapatıp kendilerini ilkbahar güneşine bırakan insanlar varken, sözlüğü karıştırıp çeviriye başladığında, başına büyük ve aslında hayret verici bir şey gelmekte olduğunu hissetti: Seslerin, sokaktaki müziğin ve kahve

dumanının ortasında yazılı sözle meşgul oluyordu. *Ama sen de kafede bazen gazete okuyorsun,* diye itiraz etmişti Florence, Gregorius ona metinlerin, dünyanın gürültüsünü uzakta tutan koruyucu duvarlara, en iyisi bir yeraltı arşivinin kalın, sağlam duvarlarına ihtiyacı olduğunu söylediğinde. *Ah evet, gazete,* diye yanıtlamıştı Florence'i, *ben metinlerden söz ediyorum.* Ve şimdi, birden artık duvarların eksikliğini hissetmez olmuştu, önündeki Portekizce kelimeler yanındaki ve arkasındaki Portekizce kelimelerle birbirine karışıyordu, Prado ile O'Kelly'nin yandaki masada oturduklarını ve garson onların konuşmasını bölerken kelimelerin bundan hiç etkilenmediğini görür gibi oluyordu.

AS SOMBRAS DESCONCERTANTES DA MORTE. ÖLÜMÜN AKIL KARIŞTIRAN GÖLGELERİ. *"Uykudan dehşet içinde uyandım ve ölümden korktum," dedi Jorge telefonda, "şimdi bile müthiş panik içindeyim." Saat neredeyse sabahın üçüydü. Sesi bildiğimden farklı çıkıyordu, eczanede müşterilerle konuşurken, bana içecek bir şey ikram ederken ya da "Hamle sırası sende," derken çıktığından farklıydı. Titriyor denemezdi, ama arkasında, zorlukla bastırılan ve patlamak üzere olan güçlü duyguların gizlendiği bir ses gibi boğuktu.*

Sahnede, yeni Steinway piyanosunun önünde oturduğunu ve çalamadığını görmüştü rüyasında. Tam bir mantık adamı olan Jorge, kısa bir süre önce bir çılgınlık yapmıştı: Kazada hayatını kaybeden erkek kardeşinin bıraktığı parayla bir Steinway satın almıştı, oysa o güne kadar bir piyanonun tuşuna bile dokunmuş değildi. Klavyenin kapağını bile kaldırmadan parlak piyanolardan birini işaret ettiğinde satıcı şaşırmış. O günden beri piyano, ıssızlaşan evinde müzelere layık bir ihtişamla duruyor ve devasa bir mezar taşına benziyor. "Uyandım ve birden anladım: Piyanoyu, o alete layık biçimde çalabilmeyi hayatım boyunca beceremeyecektim." Karşımda sabahlığıyla oturuyordu, koltuğa her zamankinden daha çok gömülmüş gibi geldi bana. Hep buz gibi olan ellerini ovuşturuyordu. "Mutlaka şöyle düşünüyorsundur şimdi: Ta başından belliydi bu. Ben de bir biçimde biliyordum elbette. Ama bak: Uyandığımda, ilk kez gerçekten *anladım. Şimdi de çok korkuyorum."*

"Neden korkuyorsun?" diye sordum ve bana bakmasını bekledim, ürkmeden, gözlerini kaçırmadan bakmakta ustaydı o. "Tam olarak neden?"

Jorge'nin yüzünden bir gülümseme geçti: Kesin konuşmaya beni zorlayan hep odur aslında, benim son şeyleri belirsizlik içinde bırakma eğilimimin karşısına analitik eğitilmiş aklını, yapay satranç zekâsını çıkaran odur.

Acılardan ve can çekişmekten korkmak bir eczacı için söz konusu olamaz dedim; bedenin ve ruhun onur kırıcı çöküşü konusuna gelince, tahammül edilebilir olanın sınırının aşılması halinde çareleri ne olabilir, hangi yollar denenebilir diye yeterince konuşmuştuk. Öyleyse bu korkusunun nedeni neydi?

"Kuyruklu piyano – bu geceden itibaren bana artık zamanında yapamayacağım şeyler olduğunu hatırlatıyor." Benim sessiz itirazıma karşı çıktığı zamanlarda olduğu gibi gözlerini kapadı. "Söz konusu olan önemsiz küçük sevinçler ve tozlu sıcakta bir bardak suyu mideye indirmek gibi küçük zevkler değil. Söz konusu olan insanın yapmayı ve yaşamayı istediği şeyler, çünkü ancak onlar insanın kendi hayatını, o çok özel hayatı bütünleştirebilirler, *çünkü onlar olmadan hayat eksik kalır, tamamlanmamış bir yapıt ve sıradan bir parçadır."*

Ama öldüğün andan başlayarak hayatta olmayacaksın ki, dedim ona, bu tamamlanmamışlığa katlanmak zorunda kalmayacak, eseflenemeyeceksin.

Evet, tabii, dedi Jorge –önemsiz bulduğu bir şey duyduğu zamanlarda olduğu gibi sinirli çıkıyordu sesi–, ama söz konusu olan, hayatın tamamlanmadan, küçük parçalar halinde ve umduğu ahenge kavuşmadan kalacağını şimdi, şu anda bilmesiydi. Kötü olan bunu bilmekti işte, yani ölüm korkusu.

Ama felaket, onun hayatının şimdi, *konuştukları anda, henüz bu içsel bütünlüğe ulaşamamış olması değildi. Öyle değil mi?*

Jorge başını iki yana salladı. Hayatının bir bütün olabilmesi için ona dahil olması gereken bütün deneyimleri tatmamış olmanın pişmanlığından söz etmiyordu. Kendi hayatının şimdiki eksikliğinin bilincinde olmak başlı başına bir felaketse, hayatında bir şeylerin eksikliğini hisseden herkes hep mutsuz olurdu. Tam tersine, cansız değil de ölmüş bir hayatın söz konusu olmasının koşulu, bilinçli bir şekilde açık ve dürüst olmaktır. Demek ki mutsuzluğu doğuran başka bir şey olmalı: O eksikleri giderici, bütün

olmayı sağlayıcı deneyimleri yaşamanın gelecekte de *mümkün olamayacağını bilmek.*

Bir anın içindeki eksikliğin, onu mutsuz bir an yapabileceği sözü hiçbir an için geçerli değilse, dedim, neden artık bütünlüğe ulaşamayacağı anlaşılan bütün öteki anlar için de geçerli olmasın bu? Öyle görünüyor ki, arzulanan bütünlük ancak gelecekte *olursa arzulanıyor, ulaşılan değil de yaklaşılan bir şey olursa. "Başka türlü ifade etmek istiyorum," diye ekledim: "Ulaşılamayan bütünlük hangi bakış açısından bakılırsa yakınılacak bir şey ve olası bir korku nesnesidir? Bu bakış açısı, eksik olan bütünlükten rahatsız olmayan, onu bir kışkırtma ve canlılık işareti olarak kabul eden akıp giden anların bakış açısı değilse eğer?"*

Kendisinin uyanırken hissettiği türden bir korkuyu hissedebilmek için, alışıldık, önü açık anlarınkinden farklı bir bakış açısını benimsemek zorundayızdır, dedi Jorge: Bütünlüğün eksik olmasını rahatsız edici bir şey olarak kabul edebilmek için hayata bir bütün halinde bakılmalıdır, onu, deyim yerindeyse kendi durduğu noktadan incelemelidir insan – tıpkı ölümü düşünürken yaptığı gibi.

"Ama bu bakış niye panik nedeni olsun?" diye sordum. "Hayatının şimdiki eksikliği, rahatsız edici değil, bu konuda aynı görüşe varmıştık. Neredeyse, ancak mezarın içinden teşhis edilebilecek bir rahatsızlık gibi, senin artık tadacağın bir eksikliğin vereceği rahatsızlık gibi değil. Çünkü bunları yaşarken ne de olsa geleceğe doğru koşamazsın, henüz oluşmamış bir son noktadan durup bakarak, o son noktaya yaklaşmak için daha çok sürünmesi gereken hayatındaki bir eksiklik için şimdiden çaresizliğe düşemezsin. Senin ölüm korkunun tuhaf bir nesnesi var gibi: Hayatının eksik olması, ki asla yaşayamayacağın bir eksikliktir bu."

"Piyanodan güzel sesler çıkartabilecek biri olmak isterdim," dedi Jorge. "Piyanoda Bach'ın Goldberg Varyasyonları'nı çalabilecek biri. Estefânia – o çalabiliyor, benim için çaldı onları, o günden beri benim içimde de onları çalabilme arzusu var. Öyle görünüyor ki bir saat öncesine kadar, belirsiz, hiç aydınlatılmamış bir duyguyla yaşadım, piyano çalmayı öğrenecek zamanım olacağı duygusuyla. Rüyamda piyanoyu görmem, uyandığımda

şunu kesinlikle anlamamı sağladı: Hayatım, o varyasyonları çalamadan sona erecek.”

Peki, dedim, ama korku *niye? Neden yalnızca acı, hayal kırıklığı, keder değil? Ya da öfke? “İnsan henüz olmamış bir şeyden korkar, kendisini bekleyen bir şeyden; hep sessiz kalacak piyanoyu ise zaten biliyorsun, şimdiki zamanda konuşuyoruz ondan. Bu rahatsızlık sürebilir, ama büyümez ve büyümeden önce mantıklı bir korku doğurmaz. Yeni edindiğin bu kanaat seni ezebilir, sıkabilir, ama panik duyman için bir neden olamaz.”*

Yanlış anlıyorsun diye itiraz etti Jorge. Yeni kanaati yüzünden korkmuyordu, o korkunun dayandığı şey yüzündendi korkusu: Henüz yaşamadığı, ama hayatının daha şimdiden kesin olan, daha şimdiden yokluğu hissedilen –bu yokluğun büyüklüğü, o kanaati içeriden korkuya dönüştürüyordu– eksikliği yüzündendi.

Hayatın bütünlüğü, ki vaktinden önce eksik olursa insan ter içinde kalır, ne olabilir? Dış ve iç hayatımızın ne kadar inişli çıkışlı, değişken ve yanardöner olduğu düşünülürse, nerede bulunur? Hepimiz kalıptan çıkmış gibi aynı değiliz, hiç değiliz. Bir şeyleri yaşayarak doygunluğa ulaşmaya duyulan ihtiyaçtan mı söz ediyoruz? Jorge’ye eziyet eden şey, pırıl pırıl bir Steinway’in önünde oturup Bach’ın müziğini kendi ellerinden çıkmışçasına kendinin kılmaya dair ulaşılmaz hale gelmiş duygu muydu? Yoksa biz, bir hayatı bütün olarak anlatabilmek *için yeterince şey yaşamış olma ihtiyacında mıyız?*

Sonunda, bir otoportre sorunu mu bu, onaylayabileceğimiz bir hayat olması için yapmış ve yaşamış olmamız gereken şeylerin ne olduğuna dair uzun zaman önce edindiğimiz belirleyici kavram mı? Ölüm korkusunun, gerçekleşmemiş şeyden korkmak olması –görünüyor ki– tamamen benim elimde, çünkü kendi hayatımın nasıl yaşanacağının tablosunu çizen benim. Şu düşünceden daha yakın olanı var mı: Öyleyse bu tabloyu değiştiririm ben ve hayatım daha şimdiden ona uygun olur, ölüm korkusu da hemen yok olur. Yine de yapışıp kalırsa üstümde, şundandır: O tabloyu her ne kadar kendim, bir başkası değil de kendim çizmişsem de, gelişigüzel ve keyfi yapılmış değildir, rasgele değiştirilemez, içimde demirlidir ve duygularımın ve düşüncelerimin beni oluşturan kuvvet oyunundan doğup gelişir. Böylece ölüm korkusunu, olmayı istediğimiz kişi olamamak korkusu olarak tanımlayabiliriz.

Jorge'yi gecenin ortasında gafil avlayan ve bazı hastalarımda ölümcül tanıyı açıkladığım kelimelerle tutuşturduğum o gün gibi aşikâr ölümlülük bilinci, başka hiçbir şeyin etmediği kadar rahatsız eder bizi, çünkü biz, çoğunlukla hiç bilmeden, böyle bir bütünlüğü amaçlayarak yaşarız, çünkü hayatta kalabildiğimiz her an, hayatiyetini, o bilinmeyen bütünlüğün yapbozunda bir parça olmaktan alır. Bu bütünlüğe asla ulaşamayacağımız kanaatine varınca, artık ona ulaşmak için yaşamayacağımız zamanı nasıl yaşamamız gerektiğini ansızın bilmez oluruz. Bu, ölüme mahkûm hastalarımdan bazılarının başından geçen tuhaf, sarsıcı bir deneyimin nedenidir: Ne kadar azalmış olursa olsun zamanlarını nasıl kullanacaklarını bilmezler.

Jorge'yle konuştuktan sonra sokağa çıktığımda güneş doğuyordu, karşılaştığım üç-beş kişi arkadan vuran ışıkta birer karaltı gibi görünüyorlardı, yüzü olmayan faniler. Zemin kattaki bir pencerenin pervazına oturdum ve yanımdan geçerlerken yüzlerini açıkça görmeyi bekledim. Yaklaşan ilk kişi, iki yana sallana sallana yürüyen bir kadındı. Yüzünde henüz uyku mahmurluğu vardı, ama o yüzün güneşin altında nasıl açılacağını, umutla ve heyecanla, gözleri gelecekle dolu olarak, günün olaylarını nasıl bekleyeceğini hayal etmek kolaydı. İkinci olarak köpeğiyle yaşlı bir adam geçti önümden. Durdu, bir sigara yaktı, az ötedeki parka koşsun diye köpeğin tasmasını çıkardı. Köpeği ve köpekle geçirdiği hayatı seviyordu, yüz hatları kuşkuya yer bırakmayacak şekilde belli ediyordu bunu. Bir süre sonra gelen, dantel başörtülü kadın, şiş bacaklarıyla yürümekte zorlansa da, yaşama bağlıydı. Sırt çantasını taşıyan bir çocuğu elinden sıkı sıkı tutmuştu, belki torunuydu, yeni geleceğinin bu önemli başlangıcına geç kalmasın diye erkenden okula –okulun ilk günüydü– götürüyordu onu.

Hepsi ölecekti, ölümü düşününce hepsi de korkuyordu. Herhangi bir zaman ölebilirlerdi, ama şimdi değil. Jorge ile birlikte gecenin yarısına kadar dolaştığım sorular ve argümanlar dolambacını hatırlamaya çalıştım; ve elimi uzatsam tutacak kadar yakın olan, ama son anda benden uzaklaşan o açıklığı. O sırada gerinmekte olan genç kadının arkasından baktım, sevinçle köpeğin tasmasıyla oynayan yaşlı adamın, çocuğun saçını okşayan aksak büyükannenin. Tam bu anda yakında öleceklerı haberini alsalar duyacakları dehşetin kaynağı apaçık, basit ve belli değil miydi? Geceyi uykusuz geçiren yüzümü sabah güneşine tuttum ve düşündüm: Hayatları ne

kadar kolay ya da zor, ne kadar kuru ya da bereketli olsa da, o hayatı daha fazla tatmak istiyorlar. Sonları geldikten sonra o hayatın eksikliğini hissedemeyecek olsalar da ve bunu bilseler de, bitmesini istemiyorlar.

Eve gittim. Karmaşık, analitik düşüncenin somut kesinlikle nasıl bir ilgisi vardır? Bu ikisinden hangisine daha çok güvenebiliriz?

Muayenehanede pencereyi açtım, damların, bacaların ve iplerdeki çamaşırların üstündeki soluk mavi gökyüzüne baktım: Bu geceden sonra Jorge ile aram nasıl olacaktı? Satranç oynarken her zamanki gibi oturacak mıydık karşı karşıya, oturamayacak mıydık? Ölümü yakından tanımak bize ne yapıyor?

Jorge eczaneden çıkıp kapıyı kilitlediğinde ikindi olmuştu. Gregorius bir saattir üşüyor, peş peşe kahve içiyordu. Fincanının altına bir kâğıt para sıkıştırıp O'Kelly'nin peşinden gitti. Eczanenin önünden geçerken içeride hâlâ ışık yandığını fark etti. Camdan içeri baktı: Kimse yoktu, köhne kasanın üzerine kirli bir örtü örtülmüştü.

Eczacı köşeyi döndü, Gregorius hızlandı. Rua da Conceição'dan yürüyerek Baixa'yı boydan boya aştılar, Alfama Mahallesi'ne girdiler, çanları peş peşe saat başını çalan üç kilisenin önünden geçtiler. Rua da Saudade'de, Jorge üçüncü sigarasını ayağının altında ezerek söndürdükten sonra bir eve girip gözden kayboldu.

Gregorius karşı kaldırıma geçti. Evlerin hiçbirinde ışık yanmadı. Tereddüt ederek yeniden öbür kaldırıma geçti, binanın karanlık holüne girdi. Jorge, şu ağır ahşap kapının arkasında kaybolmuş olmalıydı. Kapı ev kapısına değil de meyhane kapısına benziyordu, ama orasının meyhane olduğunu gösteren bir belirti yoktu. Kumar? Jorge hakkında bildiği onca şeyden sonra onun böyle bir şey yapacağı düşünülebilir miydi? Gregorius kapının önünde durdu, elleri paltosunun ceplerindeydi. Sonra kapıyı tıklattı. Ses yoktu. Sonunda kapının kolunu bastırdığında tıpkı o sabah, Natalie Rubin'in telefonunu çevirdiğinde olan oldu: Boşa atıp dolu tuttu.

Bir satranç kulübüydü orası. Alçak tavanlı, sigara dumanına boğulmuş, loş bir mekânda bir düzine masada satranç oynanıyordu, oyuncuların hepsi erkekti. Bir köşede üzerinde içki şişeleri duran bir tezgâh vardı. Kalorifer yoktu, adamlar paltolar ve kalın ceketler giymişlerdi, birkaçı da kasket

giymişti. O’Kelly’yi bekliyorlardı, Gregorius bir duman perdesinin arkasında onu tanıdığında, oyun arkadaşı, seçsin diye taşları tuttuğu elini ona uzatıyordu. Yandaki masada tek başına bir adam oturuyordu, saatine bakıyor, masanın üzerinde parmaklarıyla tempo tutuyordu.

Gregorius irkildi. Adam, vaktiyle Jura’da gördüğü, on saat maç yapıp sonunda yenildiği adama benziyordu. Moutier’deki bir turnuva sırasındaydı, aralık ayının, havanın hiç aydınlanmadığı, dağların o yörenin üstünde kale gibi kubbeleştiği soğuk bir hafta sonunda. Oranın yerlisi olan ve ebleh gibi Fransızca konuşan adamın yüzü, karşı masadaki Portekizlininki gibi dört köşeydi, onun da saçları çim biçme makinesiyle kırpılmışa benziyordu, alnı onunki gibi basık, kulakları yelkendi. Portekizlinin yalnızca burnu farklıydı, bir de bakışları. Siyahtı, simsiyahtı bakışları gür kaşlarının altında, mezarlık duvarı gibiydi.

Şimdi Gregorius’a bu bakışla bakıyordu. *Bu adama karşı oynamam*, diye düşündü Gregorius, *kesinlikle bu adama karşı oynamam.* Adam eliyle işaret edip onu yanına çağırdı. Gregorius yaklaştı. Bu sayede yandaki masada oynayan O’Kelly’yi izleyebilecekti. Kendini belli etmeden bakabilirdi ona. Bedeli buydu. *Bu lanet olası kutsal dostluk*, dediğini duyar gibi oldu Adriana’nın. Gregorius oturdu.

“Novato?” diye sordu adam.

Gregorius bilemedi: *Burada yeni misin* anlamına mı geliyordu bu söz, yoksa *acemi misin* anlamına mı? İlkinde karar kılıp başını salladı.

“Pedro,” dedi Portekizli.

“Raimundo,” dedi Gregorius.

Bu adam, vaktiyle Juralı adamın oynadığından daha yavaş oynuyordu. Bu yavaşlık ilk hamleyle başladı, kurşun gibi ağır, yıldırıcı bir yavaşlıktı. Gregorius çevresine bakındı. Hiç kimse saatle oynamıyordu. Bu salona saat pek uygun düşmüyordu. Buraya satranç tahtaları dışında hiçbir şey uygun düşmüyordu. Konuşmak da.

Pedro kollarının dirsekten aşağısını masaya yapıştırdı, çenesini ellerine dayadı ve satranç tahtasına aşağıdan doğru baktı. Gregorius kendisini neyin daha çok rahatsız ettiğini bilemedi: Sarımtırak

zemin üzerinde, irisi yukarı kaymış bu sıkıntılı, epileptik bakış mı, yoksa daha önce Juralı adamda görünce de kendisini deli etmiş olan, dudaklarını manyakça çiğnemesi mi? Tahammülsüzlüğe karşı savaş verecekti. Juralıya karşı bu savaşı kaybetmişti. Bu kadar çok kahve içmiş olmasına lanet etti.

Yandaki Jorge ile ilk kez göz göze geldi, ölüm korkusuyla uyanmış ve Prado'nun ölümünden bu yana otuz bir yıldır hayatta kalmış olan adamla.

"Atenção!" dedi O'Kelly, çenesiyle Pedro'yu gösterdi. *"Adversário desagradável."* Rakibin pek hoş değil.

Pedro başını kaldırmadan gülümsedi, şimdi tam eblehe benziyordu. *"Justo, muito justo"* çok haklısın, diye mırıldandı, dudaklarının kenarlarında küçük kabarcıklar oluştu.

Hamlelerin basitçe hesaplanmasında Pedro'nun hata yapmayacağını bir saat sonra anlamıştı Gregorius. O basık alın ve epileptik bakışlar kimseyi kandırmamalıydı: Her şeyi hesap ediyordu, gerekirse on kez, en az on hamle sonrasına kadar hesap ediyordu. Mesele, şaşırtıcı bir hamle karşısında ne yapacağıydı. Yalnızca anlamsız görünen bir hamle değil, anlamsız da olan bir hamle yapıldığında. Gregorius daha önce güçlü rakiplerinin kafasını bu sayede karıştırmıştı. Bir tek Doxiades'te tutmuyordu bu strateji. "Saçmalık!" diyordu Yunanlı; ve sağladığı avantajı elinden kaçırmıyordu.

Gregorius rakibinin kafasını karıştırmaya karar verdiğinde aradan bir saat daha geçmişti, konum avantajını hiç kaybetmeden piyonlarından birini feda etti.

Pedro dudaklarını birkaç kez uzatıp çekti, sonra başını kaldırdı ve Gregorius'a baktı. Keşke eski gözlüğümü takmış olsaydım dedi içinden Gregorius, o gözlük bu tür bakışlara karşı bir kalkan gibiydi. Pedro gözlerini kırpıştırdı, şakaklarını ovuşturdu, kısa, küt parmaklarını kısa saçlarının arasından geçirdi. Sonra piyonunu olduğu yerde bıraktı. *"Novato,"* diye mırıldandı, *"diz novato."* Gregorius biliyordu artık: *Novato,* acemi anlamına geliyordu.

Gözden çıkarılan taşı tuzak saydığı için Pedro'nun piyonu almaması, Gregorius'u karşı saldırıya geçebileceği bir konuma getirmişti. Adım adım

ordusunu öne götürdü, Pedro’nun taşlarını savunabileceği bütün hamlelerin önünü kesti. Portekizli, birkaç dakikada bir sümüğünü gürültüyle çekmeye başladı, Gregorius onun bunu kasıtlı mı yaptığını yoksa ihmalden mi geldiğini anlamadı. O iğrenç gürültünün Gregorius’un hakkından nasıl geldiğini görünce sırıttı Jorge, ötekiler Pedro’nun bu alışkanlığını biliyor gibiydiler. Gregorius ne zaman Pedro’nun bir planını, daha görünür olmadan, sonuçsuz bıraksa, karşısındakinin bakışı bir derece daha sertleşiyor, gözleri parlak arduvaz taşına benziyordu. Gregorius arkasına yaslandı, oyuna sakince bir göz attı: Saatler de geçse artık hiçbir şey olamazdı.

Bir kablonun ucunda gevşekçe sallanan bir sokak lambasının göründüğü pencereye bakarmış gibi yaparak O’Kelly’nin yüzünü incelemeye başladı. Peder Bartolomeu’nun anlatımında adam önce sadece cılız bir ışıktı, parıltısız, cılız bir ışık, göz filan kamaştırmıyordu, ama her şeyi adlı adınca söyleyen, rüşvet kabul etmez, korkusuz bir çocuktu. Sonra, hikâyenin sonunda, Prado’nun gece vakti pedere yaptığı ziyaret yer almıştı. *Kız. Kız bir tehlike oldu. Dayanamaz. Konuşur. Ötekiler öyle düşünüyor. Jorge de mi? Bu konuda konuşmak istemiyorum.*

O’Kelly filini tahtanın üzerinde sürüp rakibinin kalesini almadan önce sigarasından bir nefes çekti. Parmakları nikotinden sararmıştı, tırnaklarının altı da kapkaraydı. Gözenekleri açık, iri, etli burnu iğrendirdi Gregorius’u, kabalığın bir uzantısı gibi geldi. Adamın az önceki zaferinden hoşnut gülümsemesine uyuyordu. Ama insana itici gelebilecek her şeyi, kahverengi gözlerindeki yorgun ve iyi niyetli bakış siliyordu.

Estefânia. Gregorius irkildi, kızardığını hissetti. Bu ad, o gün öğleden sonra okuduğu Prado’nun metninde vardı, ama aradaki bağlantıyı kuramamıştı... *Goldberg Varyasyonları... Estefânia – o becerir, sadece benim için çaldı onları, o günden beri, ben de çalabileyim diye bir arzu var içimde.* O Estefânia, *bu* Estefânia olabilir miydi? Prado’nun O’Kelly’den kurtarmak zorunda kaldığı kadın? O ikisi arasındaki arkadaşlığın, lanet olası kutsal arkadaşlığın bozulmasına neden olan kadın?

Gregorius telaşla hesap yapmaya başladı. Evet, olabilirdi. O zaman insanın hayal edebileceği en acımasız şeydi bu: Bir insanın, Liceu’dan beri içinde taşıdığı o muhteşem, baştan çıkarıcı Steinway hayalinde kendisini

Bach'ın notalarıyla desteklemiş olan kadını direniş hareketine kurban etmeye hazır olması.

O gün mezarlıkta, peder gittikten sonra, o ikisi arasında ne geçmişti? Estefânia Espinhosa İspanya'ya mı dönmüştü? O'Kelly'den daha genç olmalıydı, o kadar genç ki, Prado o sırada, Fátima'nın ölümünden on yıl sonra, ona âşık olabilirdi. Eğer öyleyse, Prado ile O'Kelly arasındaki dram sadece farklı ahlak anlayışının dramı değil, bir aşk dramıydı da.

Adriana bu dramı ne kadar biliyordu? Düşüncelerinde buna izin verebilir miydi? Yoksa ruhunu ona karşı mühürlemek zorunda mı kalmıştı, pek çok şeye karşı olduğu gibi? O el değmemiş, çılgın Steinway hâlâ O'Kelly'nin evinde miydi?

Gregorius son hamleleri, Kirchenfeld'de eşzamanlı turnuvada öğrencilere karşı oynarken olduğu gibi, rutin ve hızlı bir dikkatle yapmıştı. Pedro'nun kurnazca gülümsediğini görüyordu şimdi, satranç tahtasına dikkatle bakınca şaşırdı. Avantajını kaybetmişti, Portekizli tehlikeli bir saldırı başlatmıştı.

Gregorius gözlerini kapadı. Üzerine kurşun gibi bir yorgunluk çökmüştü. Neden kalkıp gitmiyordu sanki? Nasıl olmuştu da Lizbon'da dayanılmaz derecede alçak tavanlı bir salonda, insanı boğan sigara dumanı altında oturmuş, hiç mi hiç ilgilenmediği, tek laf edemediği itici bir adamla maç yapıyordu?

Son filini de feda etti ve sonuca götürecek oyunu başlattı. Artık kazanamazdı, ama berabere kalabilirdi. Pedro tuvalete gitti. Gregorius çevresine bakındı. Salon boşalmıştı. Kalan birkaç adam onun masasına yaklaştılar. Pedro döndü, oturdu ve sümüğünü çekti. Jorge'nin rakibi gitmişti, kendisi de yandaki masada sona ermekte olan oyunu izleyebilecek şekilde oturmuştu. Gregorius onun hırıltılı soluğunu duyuyordu. Kaybetmek istemiyorsa o adamı aklından çıkarmalıydı.

Aljechin bir keresinde, üç taşı eksik olmasına rağmen son oyunu almıştı. O zamanlar öğrenci olan Gregorius partinin sonunu daha sonra kendi kendine tekrar oynamıştı. Sonra da aylarca, yazılı olarak bulabildiği bütün oyunların sonlarını baştan oynamıştı. O zamandan beri nasıl oynanması gerektiğini bir bakışta anlıyordu. Şimdi de anladı.

Pedro yarım saat düşündü, ama yine de tuzağa düştü. Taşını çeker çekmez gördü tuzağı. Artık kazanamazdı. Dudaklarını uzatıp geri çekti, uzatıp çekti. Kaskatı bakışlarıyla süzdü Gregorius'u. *"Novato,"* dedi, *"novato."* Sonra hızla ayağa kalktı, dışarı çıktı.

"Donde és?" diye sordu çevresindekilerden biri. Nerelisin?

"De Berna, na Suíça" dedi Gregorius ve ekledi: *"Gente lenta,"* ağır insanlar.

Adamlar güldüler, ona bir bira ikram ettiler. Yine gelmeliydi.

Sokağa çıkınca O'Kelly yaklaştı yanına. "Neden beni izlediniz?" diye sordu İngilizce.

Gregorius'un yüzündeki şaşkınlığı görünce boğuk sesiyle güldü.

"Öyle zamanlar oldu ki, hayatım birinin beni izleyip izlemediğini fark etmeme bağlıydı."

Gregorius duraksadı. Adam ansızın Prado'nun portresini karşısında görürse ne olurdu? Onunla mezarının başında vedalaştıktan otuz yıl sonra? Kitabı paltosunun cebinden yavaşça çıkardı, açtı ve resmi O'Kelly'ye gösterdi. Jorge alnını kırıştırdı, kitabı Gregorius'un elinden aldı, sokak lambasının altına gitti ve resmi gözlerine iyice yaklaştırdı. Gregorius gördüğü sahneyi asla unutmayacaktı: Sallanan sokak lambasının ışığında kaybettiği arkadaşının resmine, inanmaz gözlerle, dehşet içinde, yüzü çözülüp dağılacak gibi bakan O'Kelly.

"Benimle gelin," dedi Jorge boğuk bir sesle, sesinin buyurur gibi çıkmasının tek nedeni geçirdiği sarsıntıyı gizlemek içindi, "evim uzakta değil."

Gregorius'un önünden yürürken önceki kadar sağlam ve tereddütsüz atmıyordu adımlarını, yaşlı bir adam olmuştu.

Evi bir indi, duvarları piyanist fotoğraflarıyla kaplı isli bir in. Rubinstein, Richter, Horowitz. Dinu Lipati. Murray Perahia. Maria João Pires'in, João Eça'nın en sevdiği piyanistin dev bir portresi.

O’Kelly oturma odasında dolaşarak bir sürü lamba yaktı, her yaktığı küçük lambayla birlikte bir fotoğraf daha karanlıktan kurtuluyordu. Odanın bir tek köşesi karanlık kaldı, orada duran kuyruklu piyanonun sakin siyahı lambaların ışığını gölgeli ve solgun yansıtıyordu. *Piyanodan güzel sesler çıkartabilecek biri olmak isterdim... Hayatım, o varyasyonları çalamadan sona erecek.* Bu piyano onyıllardır duruyordu orada, cilalı zarafetten yapılma karanlık bir *fata morgana*, eksikleri giderilmiş hayata dair gerçekleşemeyecek rüyanın siyah anıtı. Gregorius, Prado’nun odasındaki, el değdirilmemesi gereken nesneleri düşündü, çünkü O’Kelly’nin piyanosunun üzerinde de hiç toz yok gibiydi.

Hayat, yaşadığımız şey değildir; hayat, yaşadığımızı hayal ettiğimiz şeydir, yazıyordu Prado’nun kitabındaki notlardan birinde.

O’Kelly her zaman oturduğu anlaşılan koltuğa oturdu. Amadeu’nun resmini inceledi. Dikkatle bakıyor, sadece ara sıra gözünü kırpıyordu, bakanı ipnotize edebilirdi. Piyanonun kara suskunluğu odayı doldurdu. Dışarıdaki motosikletlerin uğultusu sessizliğe çarpıp yansıyordu. *İnsanlar sessizliğe katlanamıyorlar,* diye yazıyordu Prado’nun kısa notlarından birinde*, katlansalardı, kendilerine katlanmış olurlardı.*

Jorge kitabı nereden bulduğunu sorunca Gregorius anlattı. *Cedros vermelhos,* diye okudu sonra Jorge, yüksek sesle.

“Tam Adriana’nın yapacağı şey, böyle melodramları sever o. Prado bu tür şeylerden hoşlanmazdı, ama Adriana’ya belli etmemek için elinden geleni yapardı. ‘O benim kız kardeşim, hayatımı yaşamam için bana yardım ediyor,’ derdi.

Gregorius acaba kırmızı sedir ağaçlarının ne anlama geldiğini biliyor muydu? Mélodie dedi Gregorius; Mélodie’nin bildiği izlenimini edinmişti. Mélodie’yi nereden tanıdığını ve bütün bunların kendisini neden ilgilendirdiğini sordu O’Kelly. Sorarken sesinin tonu sert değildi, ama Gregorius o seste, bir zamanlar, sıra dışı bir şeye rastlandığında, tetikte olmanın ve gözünü açık tutmanın önem kazandığı günlerde mevcut olan bir sertliğin yansımasını duyar gibi oldu.

“O olmanın nasıl bir şey olduğunu bilmek istiyorum,” dedi.

Jorge şaşkınlıkla baktı ona, gözlerini portreye çevirdi, sonra kapadı.

“Mümkün mü bu? Bir başkası olmanın nasıl bir şey olduğunu bilmek? O öteki kişi *olmaksızın?”*

En azından öteki olmayı kafasında canlandırmanın nasıl bir şey olacağı keşfedilebilir dedi Gregorius.

Jorge güldü. Liceu’daki mezuniyet töreninde köpeğe de böyle gülmüş olmalıydı.

“Bu yüzden mi kaçtınız? Çılgınca bir şey. Bu hoşuma gitti. *A imaginação, o nosso último santuário,* hayal gücü, o bizim son mabedimiz, derdi Amadeu.”

Prado’nun adının telaffuz edilmesiyle birlikte O’Kelly’de bir değişiklik oldu. *Onyıllardır o adı ağzına almamıştı,* diye düşündü Gregorius. Sigara yakarken Jorge’nin elleri titriyordu. Öksürdü, sonra Prado’nun kitabını, Gregorius’un öğleden sonra kafeden aldığı fişi koyduğu sayfadan açtı. Sıska göğüs kafesi inip kalkıyor, hırıltıyla soluk alıyordu. Mümkün olsa onu yalnız bırakırdı Gregorius.

“Ve ben hâlâ yaşıyorum,” dedi O’Kelly, kitabı kenara bıraktı. “Korku, o günlerin anlaşılmamış korkusu da hâlâ sürüyor. Piyano da hâlâ duruyor. Bugün artık bir anıt değil, sadece kendisi, kuyruklu piyano, tamamen kendisi, bir mesajı yok, dilsiz bir arkadaş. Amadeu’nun sözünü ettiği konuşma 1970’in sonundaydı. O zaman bile, aslında, onunla benim birbirimizden asla ayrılmayacağımıza yemin edebilirdim. Kardeş gibiydik. Kardeşten de öte.

Onu ilk görüşümü hatırlıyorum. Okulun yeni açıldığı sıradaydı, sınıfa bir gün geç gelmişti, nedeni aklımdan çıktı. Derse de geç kalmıştı. O günlerde bile redingot giyiyordu, bu da onun varlıklı bir ailenin çocuğu olduğunu gösteriyordu, çünkü böyle şeyleri herkes alamaz. İçimizde bir tek onun okul çantası yoktu, sanki her şey kafamın içinde demek istiyordu. Sınıftaki boş yere oturuşundaki benzersiz özgüvenine uyuyordu bu. Kibirden ya da züppelikten eser yoktu. Zahmetsizce öğrenemeyeceği hiçbir şey olmadığından emindi yalnızca. Bundan emin olduğunu bildiğine inanmıyorum ben, bilseydi değerini yitirirdi bu kuşkusuzluk, hayır, bu kuşkusuzluğun ta kendisiydi Amadeu. Ayağa kalkması, adını söylemesi ve tekrar yerine oturması: Mizansendi, yo, mizansen değildi, çocuk rol yapmak

filan istemiyordu, ihtiyacı da yoktu buna, hareketlerinden akan hoşluktu, katıksız zarafetti. Bunu gören Peder Bartolomeu kalakaldı, bir süre ne yapacağını bilemedi."

Amadeu'nun veda konuşmasını okuduğunu söyledi Gregorius, O'Kelly sessizliğe gömülünce. Jorge ayağa kalktı, mutfağa gitti, bir şişe kırmızı şarapla döndü. Kadehlere koydu, kendisi iki kadeh içti, aceleyle değil ama içkiye ihtiyacı olan biri gibi içti.

"Geceler boyu çalıştık üzerinde. Arada bir cesareti kırılıyordu. Sonra öfkesi yardımcı oluyordu. 'Firavun arzusunda direndiği için Tanrı Mısırlıları felaketlerle cezalandırdı,' diye bağırdı sonra, 'ama onu öyle yapan bizzat tanrı'ydı! Onu öyle yapmasının nedeni, sonradan kendi gücünü gösterebilmekti! Ne kadar kendini beğenmiş, kibirli bir tanrı! Nasıl da fiyakacı!' Bu öfkeyle dolup taştığında ve Tanrı'ya alnını, o yüksek, güzel alnını sunduğunda seviyordum onu.

Konuşmanın başlığının, 'Tanrı'nın *ölmekte olan* sözüne duyulan saygı ve tiksinti' olmasını istiyordu. Böylesi dramatik olur, dedim ben, dramatik ve doğa ötesi, sonunda vazgeçti. Dramatik olmaya yatkındı, kabullenmek istemiyordu bunu, ama biliyordu, bu yüzden de her türlü *kitsch*'le[7] mücadele ediyordu, bunu yaparken haksızlık edebiliyordu, hem de çok.

Onun aforozundan kurtulan tek kişi Fátima'ydı. Onun her şeyi yapmasına izin vardı. Sekiz yıllık evlilikleri süresince Fátima'yı el üstünde tuttu. El üstünde tutabileceği birine ihtiyacı vardı, öyleydi o. Bu, Fátima'yı mutlu etmedi. Fátima ile bu konuyu konuşmadık, o benden çok hoşlanmazdı, belki de Amadeu ile olan yakınlığımızı kıskanıyordu. Ama bir keresinde ona şehirde, bir kafede rastladım, gazetedeki iş ilanlarını okuyordu, birkaç tanesini işaretlemişti. Beni görünce gazeteyi kaldırdı, ama arkasından geldiğim için çoktan görmüştüm. O konuşmamızda bana, 'Keşke bana daha çok güvenseydi,' dedi Fátima. Ama Amadeu'nun gerçekten güvendiği tek kadın, Maria João idi. Maria, ulu Tanrım, evet Maria."

O'Kelly gidip bir şişe daha getirdi. Artık konuşurken dili dolanıyordu.

Maria João'nun soyadını sordu Gregorius.

"Ávila. Azize Teresa'nınki gibi. Okulda bu yüzden *a santa* derlerdi ona, Azize. Bunu söyleyene eline geçeni fırlatırdı. Sonradan, evlenince çok

sıradan, dikkat çekmeyen bir soyadı oldu, ama ne olduğunu unuttum”

O’Kelly içkisini içti, konuşmadı.

“Birbirimizden asla ayrılamayacağımıza gerçekten inanıyordum,” dedi sessizliğin içine doğru bir ara. “Bunu olanaksız sanıyordum. Bir gün bir yerde şöyle bir cümle okumuştum: *Arkadaşlıkların süresi vardır ve biterler.* Bizimki bitmeyecek, diye düşünmüştüm o zaman, *bizimki bitmeyecek.”*

O’Kelly gitgide hızlandırmıştı içmesini, ağzı artık ona itaat etmiyordu. Zahmetle ayağa kalktı, bacakları titreyerek odadan çıktı. Bir süre sonra elinde bir kâğıtla döndü.

“İşte. Bir zamanlar bunu ikimiz birlikte yazdık. Coimbra’da, bütün dünyanın avucumuzun içinde olduğunu sanırken.”

Kâğıtta bir liste vardı, üstünde LEALDADE POR yazılıydı. Prado ile O’Kelly, sadakati doğurabilecek bütün nedenleri o başlığın altında sıralamışlardı.

Ötekinin suçu; gelişimde ortak adımlar; paylaşılan acı; paylaşılan sevinç; ölümlüler arasındaki dayanışma; görüş birliği; dışarıya karşı ortak mücadele; ortak güçler ve zayıflıklar; yakınlık ihtiyacının paylaşılması; zevk birliği; nefret birliği; paylaşılan sırlar; paylaşılan fanteziler, hayaller; paylaşılan hayranlık; paylaşılan mizah; paylaşılan kahramanlar; ortak alınan kararlar; ortak başarılar, başarısızlıklar, zaferler, yenilgiler; paylaşılan hayal kırıklıkları; ortak hatalar

Bu listede sevgiyi göremediğini söyledi Gregorius. O’Kelly’nin bedeni gerildi, bir süre, sarhoşluğuna rağmen iyice ayıldı.

“Sevgiye inanmazdı. Hatta kaçınırdı o kelimeden. *Kitsch* bulurdu. Şu üç şey dışında bir şey yok derdi: *Arzu, hoşnutluk ve güvenlik duygusu.* Bunların hepsi geçiciydi. En geçici olanı da arzuydu, sonra hoşnutluk geliyordu ve ne yazık ki güvenlik de, yani birinin yanında kendini korunmuş hissetmek de, günün birinde dağılıp giderdi. Hayatın olmayacak talepleri, baş etmemiz gereken her şey, ne yazık ki pek çoktular, çok güçlüydüler, bu yüzden duygularımız yara almadan uğraşamazdık onlarla. Bu yüzden sadakat önemliydi. Onun bir duygu olmadığını söylerdi, bir arzuydu o, bir karardı, ruhun taraf tutmasıydı. Karşılaşmaların tesadüfiliğini

ve duyguların rasgeleliğini bir zorunluluğa dönüştürürdü. *Bir tutam sonsuzluk*, derdi, *sadece bir tutam, ama olsun.* Yanıldı. İkimiz de yanıldık.

Daha sonra, Lizbon'a dönüşümüzden sonra, insanın kendine karşı sadakati diye bir şey olup olmadığı sorusu kafasını sık sık kurcaladı. İnsanın kendinden de kaçmaması sorumluluğu. Ne zihninde ne de gerçekte. İnsanın kendinden artık hoşlanmasa bile kendi tarafını tutmaya hazır olması. Kendini değiştirip başka türlü yazmayı ve sonra bu yazdıklarının gerçeğe dönüşmesini sağlayabilmeyi çok isterdi. *Ancak çalışırken katlanabiliyorum artık kendime*, diyordu."

O'Kelly sustu, gerilen bedeni gevşedi, bakışları bulandı, solukları uyuyan birininki gibi yavaşladı. Şimdi kalkıp gitmek olanaksızdı.

Gregorius ayağa kalkıp kitap raflarını inceledi. Anarşizm üzerine bir raf dolusu kitap vardı, Rus, Andaluz, Katalan anarşizmi. Başlığında *justiça* sözcüğünü taşıyan pek çok kitap. Dostoyevski ve yine Dostoyevski. Eça de Queirós, O CRIME DO PADRE AMARO, Julio Simões'in sahaf dükkânına ilk gittiğinde satın aldığı kitap. Sigmund Freud. Piyanist biyografileri. Ve sonunda, duvardaki bir girintide, Liceu'dan kalma, bazıları neredeyse yetmiş yıllık okul kitaplarıyla dolu dar bir raf. Gregorius Latince ve Yunanca dilbilgisi kitaplarını çekip aldı ve yıpranmış, mürekkep lekesi içindeki sayfaları çevirdi. Sözlükler, alıştırmalar. Cicero, Livius, Xenophon, Sofokles. Okunmaktan aşınmış, kenar notlarıyla dolu İncil.

O'Kelly ayıldı, ama konuşmaya başladığında, sanki az önce gördüğü rüya devam ediyor gibiydi.

"Eczanemi bana o satın aldı. İyi durumda koca bir eczane. Öylece aldı. Kafede buluşup şuradan buradan konuşuyoruz. Eczaneden bahis açılmıyor. Amadeu sır küpüydü, lanet olası, sevimli bir sır küpü, sır tutma sanatında onun gibi usta birini görmedim. Onun kibirli olma tarzı böyleydi – bunu duymak istemese de. Eve dönerken birden olduğu yerde duruyor. 'Şu eczaneyi görüyor musun?' diyor. 'Elbette görüyorum,' diyorum, 'ne olmuş?' 'Senin o,' diyor, bir deste anahtarı burnuma uzatırken. 'Sen hep kendi eczanen olsun isterdin, işte şimdi oldu.' Üstelik içinin döşenmesini de o üstlendi. Hem biliyor musunuz? Hiç de ağırıma gitmedi. Çok etkilenmiştim, başlangıçta her sabah gözlerimi ovuşturuyordum. Bazen ona

telefon edip, ‘Bir düşünsene, kendi eczanemde duruyorum,’ diyordum. O da gülüyordu, yıldan yıla azalan rahat, mutlu kahkahalarından birini atıyordu.

Ailesinin bol parasıyla arasındaki ilişki, bulanık ve karmaşıktı. Bazen, büyük bir jestle parayı sokağa atardı, kendine karşı cimri olan babasının aksine. Ama sonra bir dilenci görür, yılgınlaşırdı, hep aynı şey olurdu. ‘Ona neden sadece birkaç kuruş vereyim?’ derdi. ‘Neden bir deste banknot vermeyeyim? Neden *bütün* paramı vermeyeyim? Neden sadece ona vereyim, hepsine vermeyeyim? Başka bir dilencinin değil de bu adamın önünden geçmemiz sadece rastlantı, salt rastlantı. Hem, birkaç adım ötemde bir insan böyle bir aşağılanmaya katlanırken ben nasıl kendime dondurma alabilirim? Olmaz böyle şey! Duyuyor musun: *Olmaz!’* Bir keresinde bu kafa karışıklığı öylesine öfkelendirmişti ki onu *–Bu kahrolası, yapışkan karışıklık,* derdi kendisi– ter ter tepindi, geri döndü ve dilencinin şapkasının içine yüksek değerde bir banknot attı.”

Bunları hatırlarken O’Kelly’nin, uzun zamandır çektiği acıdan kurtulan birininki gibi gevşeyen yüzü yeniden karardı, yaşlandı.

“Birbirimizden koptuğumuzda eczaneyi satmak ve parayı ona geri vermek istedim. Ama sonra şunu fark ettim: Bunu yaparsam, olan her şeyi silmiş gibi olacaktım, dostluğumuzun uzun, mutlu yıllarını. Sanki geriye dönük olarak eski yakınlığımızı ve eskiden birbirimize duyduğumuz güveni zehirleyecektim. Eczaneyi bırakmadım. Bu kararımdan birkaç gün sonra tuhaf bir şey oldu: Ansızın orası eskiden olduğundan daha çok benim eczanem olmuştu. Bunu anlamadım. Bugün bile anlamıyorum.”

Ayrılırlarken, eczanenin ışığını açık bıraktığını söyledi ona Gregorius.

O’Kelly güldü. “Mahsus bıraktım. Işık hep yanar. *Hep.* Tam bir müsriflik. İçinde büyüdüğüm yoksulluktan öç almak için. Bir tek odada ışık yanardı, karanlıkta giderdik yataklarımıza. Aldığım birkaç centavo’luk cep harçlığını geceleri ışığında okuduğum bir el fenerinin pillerine yatırırdım. *Kitapları çalardım. Kitaba para verilmezdi, o zaman böyle düşünüyordum, bugün de böyle düşünüyorum.* Faturaları ödeyemediğimiz için durmadan elektriğimizi keserlerdi. *Cortar a luz,* bu tehdidi asla unutamam. İnsanın unutamadıkları, basit şeylerdir. Bir şeyin kokusu; tokadı yedikten sonra yanağın nasıl yandığı; evin içine ansızın karanlık basınca nasıl olduğu;

babanın küfrünün ne kadar kaba olduğu. İlk başlarda, eczanede ışık yandığı için polis gelirdi bazen. Şimdi herkes biliyor, beni rahat bırakıyorlar."

23

Natalie Rubin üç kez telefon etmişti. Gregorius onu aradı. Sözlükle Portekizce dilbilgisi kitabının hiç sorun olmadığını söyledi kız. "*Bayılacaksınız* bu dilbilgisine! Bir kanun kitabı gibi, istisnaların olduğu bir sürü liste var, bu adam istisnalara bayılıyor. Tıpkı sizin gibi, bağışlayın."

Portekiz tarihiyle ilgili kitap pek kolay olmamış, birkaç tane varmış, kız da en derli toplu olanında karar kılmış. Bütün bu kitapları göndermiş bile. Gregorius'un adını verdiği Farsça dilbilgisinin baskısı varmış, Haupt onu hafta ortasına kadar getirtecekmiş. Buna karşılık Portekiz direnişinin tarihiyse – işte bu gerçekten zormuş. Kız gittiğinde kitaplıklar kapalıymış. Ancak pazartesi günü yine gidebilirmiş oralara. Haupt'ta ona Latin dilleri ve edebiyatı bölümüne danışmasını öğütlemişler, pazartesi günü kime başvuracağını biliyormuş artık.

Kızın hamaratlığı Gregorius'u şaşırttı, oysa böyle davranacağını sezmişti. Keşke Lizbon'a gelip araştırmalarınızda size yardımcı olsaydım dediğini duydu kızın.

Gregorius gece yarısı uyandı, kızın bunu söylediğini rüyasında mı gördüğüne yoksa gerçekten mi söylediğine emin olamadı. Juralı Pedro'ya karşı oynarken, *cool* demişlerdi Kägi ile Lucien von Graffenried durmadan, Gregorius onu kandırdığında adam taşlarını alnıyla tahtadan itip kafasını öfkeyle masaya çarptığında. Natalie'ye karşı oynamak tuhaf ve ürkütücü olmuştu, çünkü kız taşsız ve karanlıkta oynuyordu. "Portekizce biliyorum, sana destek olabilirim!" dedi Natalie. Kızı Portekizce yanıtlamaya çalıştı Gregorius, ama kelimeleri bulamayınca kendini sınavdaymış gibi hissetti. *Minha Senhora,* diye başlıyordu durmadan, *Minha Senhora,* ama gerisini getiremiyordu.

Doxiades’e telefon etti. Hayır, beni uyandırmadın dedi Yunanlı, uykusu yine çok kötülemişti. Hem yalnızca uykusu da değil.

Gregorius onun böyle söylediğini daha önce hiç duymamıştı, irkildi. Neyin var diye sordu.

“Ah, bir şeyim yok,” dedi Yunanlı, “yorgunum yalnızca, muayenehanemde hatalar yapıyorum, işi bırakmak istiyorum.”

Bırakmak mı? O mu *bırakacaktı?* Ya sonra?

“Örneğin Lizbon’a giderim,” diyerek güldü Yunanlı.

Gregorius ona Pedro’yu anlattı, basık alnını ve epileptik bakışını. Doxiades Juralıyı hatırladı.

“Ondan sonra bir süre berbat oynamıştınız,” dedi. “Sizin seviyenize göre.”

Gregorius yeniden uyuduğunda hava aydınlanmaya başlamıştı. İki saat sonra uyandığında Lizbon’un üstünde bulutsuz bir gökyüzü yayılıyordu, insanlar paltosuz dolaşıyorlardı. Vapura binip Cacilhas’a, João Eça’ya gitti.

“Bugün geleceğinizi tahmin etmiştim,” dedi adam, o üç-beş kelime onun küçücük ağzından neşeli havai fişekler gibi dökülmüştü.

Çay içip satranç oynadılar. Eça taşları oynatırken elleri titriyordu, taşı yerine koyarken de bir tıkırtı duyuluyordu. Adamın her hamlesinde, ellerinin üzerindeki yanık izleri Gregorius’u yeniden irkiltiyordu.

“En kötüsü çekilen acı ve yaralar değil,” dedi Eça. “En kötüsü, aşağılanmak. Donuna ettiğinde hissettiğin aşağılanma. Dışarı çıktığımda öç alma ihtiyacıyla yanıp tutuşuyordum. Kavruluyordum. Bir yere gizlenip işkencecilerin işlerini bitirip dışarı çıkmalarını bekledim. Sırtımda düzgün bir palto, elimde büro çalışanları gibi bir evrak çantası vardı. Evlerine kadar izledim onları. Kısasa kısas olacaktı. Beni kurtaran, onlara dokunmaktan duyduğum tiksinti oldu. Aslında böyle yapmalıydım, kurşun sıkmak çok merhametli bir davranış olurdu. Mariana, ahlaki açıdan olgunlaşma sürecinden geçtiğimi düşünüyordu. Hiç ilgisi yoktu. Ben olgunlaşma dedikleri şeyi hep reddettim. Olgunlardan hoşlanmam. Olgunluk denen şeyi fırsatçılık ya da katıksız bezginlik sayarım.”

Gregorius oyunu kaybetti. Daha birkaç hamle sonra bu adamı yenmek *istemediğini* hissetti. Ustalık, ona bunu hissettirmemekti, son derece tehlikeli manevralar yapmaya karar verdi, bunlar ancak Eça gibi bir oyuncunun, sadece onun gibi bir oyuncunun gözünden kaçmazdı.

Yemek zili çaldığında, "Bir dahaki sefere kazanmama göz yummayın," dedi Eça. "Yoksa kızarım."

Hiçbir tadı olmayan, pişe pişe sasılaşmış bakımevi yemeğini yediler. Evet, hep böyledir dedi Eça, Gregorius'un yüzünü görünce ilk kez içinden gelerek güldü. Gregorius, João'nun zengin bir adamla evlenen erkek kardeşi –Mariana'nın babasının hakkında, bir de doktorun yıkılan evliliği hakkında bir şeyler öğrendi.

Bugün Amadeu hakkında soru sormuyorsunuz dedi Eça.

"Ben sizin için geldim," dedi Gregorius, "onun için değil."

"Onun için gelmiş olmasanız da," dedi Eça, "size göstermek istediğim bir şey var. Bana bunu o vermişti, neler yazıp durduğunu bir gün ona sorduktan sonra. O kadar çok okudum ki neredeyse ezberledim." O iki sayfayı Gregorius'a tercüme etti.

O BÁLSAMO DA DESILUSÃO. HAYAL KIRIKLIĞININ MERHEMİ. *Hayal kırıklığının kötü olduğu söylenir. Düşüncesizce varılmış bir önyargı. Hayal kırıklığı yoluyla değilse hangi yolla keşfedebiliriz neler beklemiş, neler ummuş olduğumuzu? Bu keşifte değilse nerede yatar insanın kendini tanıması? Hayal kırıklığı olmazsa insan kendisi hakkında aydınlığa kavuşur mu?*

Hayal kırıklıklarına, onlar olmasaydı hayatımız daha iyi olurdu diyerek, içimizi çekerek katlanmamalıyız. Onları biriktirmeli, bulmalı, toplamalıyız. Gençliğimde taptığım film oyuncularının hepsi şimdi yaşlılığın, çöküşün izlerini taşıyorlar diye neden hayal kırıklığı yaşıyorum? Başarının değerinin ne kadar az olduğuna dair hayal kırıklığı bana ne öğretir? Kimi insan, ana-babasıyla ilgili hayal kırıklığını kendine itiraf etmek için bir ömür geçirir. Onlardan beklentimiz nedir aslında? Hayatlarını acıların boyunduruğu altında geçirmek zorunda kalanlar, çoğunlukla başkalarının, hatta yanlarında kalan ve ilaçlarını içirenlerin davranışları karşısında hayal kırıklığı yaşarlar. Onların söyledikleri ve yaptıkları yetersizdir,

hissettikleri de. “Ne bekliyorsunuz?” diye sorarım. Söyleyemezler, hakkında derinliğine bir şeyler bilmeseler de hayal kırıkhğıyla sonuçlanabilecek bir beklentiyi yıllarca içlerinde taşıdıkları için şaşkındırlar.

Kim olduğunu gerçekten öğrenmek isteyen biri, hayal kırıklıklarını durup dinlenmeden, tutkuyla biriktirmelidir ve hayal kırıklığı doğuran deneyimleri biriktirmek bir hastalık gibi olmalıdır, hayatının her şeyi belirleyen hastalığı; çünkü öyle olursa, hayal kırıklığının yakıcı, zararlı bir zehir olmadığını, bizi oluşturan gerçek çizgiler konusunda gözlerimizi açan serin, yatıştırıcı bir merhem olduğunu apaçık görebilir.

Sadece başkalarını ya da durumu ilgilendiren hayal kırıklıklarıyla ilgilenmemelidir kişi. İnsan, hayal kırıklığının, kendini kendisine götüren bir elkitabı olduğunu keşfederse, yaşadığı hayal kırıklıklarını öğrenmeyi arzular: Cesaret eksikliği ve yetersiz samimiyet gibi, ya da insanın kendi duygularına, eylemlerine ve sözlerine çektiği korkunç derecede dar sınırlar gibi. Öyleyse kendimizden ne bekledik, ne umduk? Sınırlarımız olmadığını mı ya da olduğumuzdan bambaşka kişiler olduğumuzu mu?

Beklentilerini azaltırsa daha hakiki olacağını, büzülüp sert, güvenilir bir çekirdek haline geleceğini ve böylece hayal kırıklığının vereceği acıya karşı şerbetli olacağını umut edenler olabilir. Ama kollarını kendisine uzatan, arsızlık eden her beklentiyi kendine yasaklayan bir hayat yaşamak nasıl bir şey olurdu, yalnızca, otobüs gelse türünden değersiz beklentilerle dolu bir hayat?

“Onun gibi kendini zapt edemeden hayallerinin içinde kaybolabilen başka birini tanımadım,” dedi Eça. “Ve hayal kırıklığına uğramaktan o kadar nefret edeni. Burada yazdıklarını *kendine karşı* yazıyor. Çoğunlukla kendine karşı *yaşamış* olduğu gibi. Jorge olsa karşı çıkardı buna. Jorge ile tanıştınız mı? Eczanesinde gece gündüz ışık yanan eczacıyla? O Amadeu’yu benden daha eskiden tanıyordu, çok daha eskiden. Yine de.

Jorge ile ben... eh işte. Bir keresinde bir satranç maçı yaptık. Bir tek kez. Berabere kaldık. Ama konu operasyon planlamak, özellikle de rafine aldatmacalar olunca o zaman yenilmez bir takımdık, birbirleriyle konuşmadan anlaşan ikizler gibi.

Böyle iyi anlaşmamızı kıskanıyordu Amadeu, bizim kurnazlığımıza ve vicdansızlığımıza ayak uyduramayacağını hissediyordu. İkimizin arasındaki ittifaka *Sizin Safınız* diyordu, ara sıra, hatta ona karşı bile, bir sükût ittifakı da olan ittifakımıza. Ve sonra şunu hissediyorduk: Bu safı yarıp geçmeyi çok isterdi. Sonra da tahminlerde bulunuyordu. Bazen tam isabet oluyordu atışları. Bazen de hiç isabet ettiremiyordu. Özellikle de onu... evet kendisini ilgilendiren konularda."

Gregorius soluğunu tuttu. Şimdi Estefânia Espinhosa hakkında bir şeyler öğrenebilecek miydi? Ne Eça'ya ne de O'Kelly'ye bu konuda bir şey *sorabilirdi*, söz konusu bile değildi bu. Prado sonunda yanılmış mıydı? Kadını var olmayan bir tehlikeden mi kurtarıp güvenliğini sağlamıştı? Yoksa Eça bir başka anıyı düşünürken mi duraklamıştı?

"Buradaki pazar günlerinden hep nefret ettim," dedi Eça ayrılırlarken. "Yavan pastalar, yavan kremalar, yavan hediyeler, yavan laflar. Gelenekler cehennemi. Ama şimdi... sizinle geçirdiğim öğle sonraları... bunlara alışabilirim."

Elini ceketinin cebinden çıkardı, Gregorius'a uzattı. Tırnakları olmayan eliydi. Gregorius elini sertçe sıkan o eli bütün vapur yolculuğu boyunca hissetti.

Üçüncü Bölüm

Deneme

24

Pazartesi sabahı Gregorius uçakla Zürih'e döndü. Sabah şafakla birlikte uyanmış, *Kendimi kaybetmek üzereyim,* diye düşünmüştü. Önce uyanmış, sonra da bu düşünceyi tarafsız bir uyanıklık, kendisi olmadan da mevcudiyeti olan bir uyanıklık içinden çekip alarak edinmiş değildi. Tam tersi olmuştu: Önce düşünce oluşmuştu, sonra uyanıklık. Böylece kendisi için yeni olan ve Paris'e yaptığı yolculuk sırasında içini yeni bir şey olarak doldurandan farklı olan bu tuhaf, şeffaf uyanıklık, bir bakıma o düşünceden başka bir şey değildi. Bu düşünce ile ve bu düşüncenin içinde ne düşündüğünü bildiğinden emin değildi, ama ne kadar belirsiz olsa da bu düşüncenin itiraz edilemeyecek bir kesinliği vardı. Paniğe kapılmıştı, titreyen elleriyle çantasını hazırlamaya, kitapları ve giysilerini karmakarışık koymaya başlamıştı. Bavulunu toplayınca sakinleşmeye çalışmış, bir süre pencerenin önünde durmuştu.

Pırıl pırıl bir gün olacaktı. Adriana'nın evinin salonunda güneş parkeleri ışıldatacaktı. Sabah ışığında Prado'nun yazı masası her zamankinden de terk edilmiş görünecekti. Duvarın, masanın yukarısına gelen yerinde, üzerinde solmuş, zor okunan kelimeler bulunan not kâğıtları asılıydı, uzaktan bakınca ancak kalemin iyice bastırıldığı yerlerdeki noktalar görünüyordu. Onların doktora neyi hatırlatması gerektiğini bilmeyi çok isterdi Gregorius.

Yarın ya da öbür gün, hatta belki de bugün, Clotilde, elinde Adriana'nın yeni davetiyle otele gelirdi. João Eça da Gregorius'un pazar günü satranç oynamaya geleceğini tahmin ediyor olmalıydı. O'Kelly ile Mélodie de ondan artık hiçbir haber çıkmamasına şaşıracaklardı, yoktan var olan ve mutluluğu onun kim olduğunu bilmesine bağlıymışçasına Amadeu'yu soran o adamdan. Prado'nun mezuniyet töreninde yaptığı konuşmanın kopyasını postayla göndermesini tuhaf karşılayacaktı Peder Bartolomeu. Yer yarılmış da içine girmişçesine ortadan kaybolmasını Mariana Eça anlayamayacaktı. Ve Silveira. Ve Coutinho.

Oteldeki hesabını kapatırken, resepsiyondaki kadın, böyle ansızın yola çıkmasının nedeninin kötü bir şey olmadığını umduğunu söyledi. Taksi sürücüsünün Portekizcesinin tek kelimesini anlamadı Gregorius. Havaalanında taksinin parasını öderken paltosunun cebinde sahaf Júlio Simões'in üzerine bir dil okulunun adresini yazmış olduğu kâğıdı buldu. Kâğıda bir süre baktıktan sonra çıkış kapısının önündeki çöp kutusuna attı. Bankoda, saat ondaki uçağın yarı yarıya boş olduğunu söyleyip pencere kenarında bir koltuk verdiler.

Çıkış kapısındaki bekleme salonunda sadece Portekizce konuşulduğunu duydu. Bir keresinde kulağına *Português* kelimesi de çalındı. Şimdi korkutuyordu bu kelime onu, ama neden olduğunu bilemiyordu. Länggasse'deki yatağında uyumak istiyordu, Bundesterrasse'de ve Kirchenfeld Köprüsü'nde yürümek istiyordu, *ablativus absolutus* ve İlyada hakkında konuşmak, iyi bildiği Bubenberg Meydanı'nda durmak istiyordu. Eve dönmek istiyordu.

Kloten üstünde uçarlarken bir hostesin Portekizce sorduğu soru uyandırdı Gregorius'u. Uzunca bir soruydu, zahmetsizce anladı ve Portekizce yanıt verdi. Aşağıdaki Zürih Gölü'ne baktı. Manzaranın geniş bölümleri kirlenmiş karın altında kalmıştı. Uçağın kanatlarına yağmur vuruyordu.

Gitmek istediği yerin Zürih değil, Bern olduğunu düşündü. Prado'nun kitabını yanına aldığı için seviniyordu. Uçak yere indiğinde ve herkes gazeteleriyle kitaplarını topladığında Gregorius, Prado'nun kitabını çıkarıp okumaya başladı.

JUVENTUDE IMORTAL. ÖLÜMSÜZ GENÇLİK. *Gençken, ölümsüzmüşüz gibi yaşarız. Ölümsüzlük hakkındaki bilgimiz, incecik kâğıt bir zar gibi sarar bizi, tenimize neredeyse dokunmaz. Hayatımızın hangi döneminde değişir bu? O zar ne zaman daha sıkı sarmaya başlar bizi; ve sonunda boğar? O zarın, hafif ama yine de inatla kalan baskısını nasıl anlarız ki o baskı asla gevşemeyeceğini bize öğretir? Başkalarında nasıl anlarız bunu? Kendimizde nasıl anlarız?*

Gregorius keşke uçakta değil de otobüste olsaydım dedi, o zaman son durakta yerinden kalkmadan okumaya devam edebilir ve otobüsle geri dönebilirdi. Uçaktan en son o indi.

Bilet gişesinde duraksayınca gişedeki kadın sabırsızca kolundaki bileziği döndürmeye başladı.

“İkinci mevki,” dedi sonunda. Tren, Zürih garından ayrılıp hızlandığında aklına Natalie Rubin’in bugün kitaplıklarda Portekiz’deki direniş hakkında bir kitap arayacağı ve Lizbon’la ilgili öbür kitapların da yolda oldukları geldi. Hafta ortasında, kendisi çoktan yeniden Länggasse’de yaşıyor olduğunda, birkaç ev uzakta oturan Natalie, Haupt Kitabevi’ne gidecek ve Farsça dilbilgisi kitabını postaya verecekti. Ona rastlayacak olursa ne söyleyebilirdi? Ötekilere ne söyleyebilirdi? Kägi’ye ve öteki meslektaşlarına? Öğrencilere? En kolayı Doxiades’ti, ama yine de doğru kelimeler hangileriydi, yerini bulacak kelimeler? Bern Katedrali göründüğünde birkaç dakika sonra bir yasak şehre gireceği duygusuna kapıldı.

Evin içi buz gibiydi. Gregorius mutfakta iki hafta önce gizlenmek amacıyla indirmiş olduğu jaluziyi açtı. Dil kursunun plağı hâlâ pikapta duruyordu, kılıfı da masanın üzerinde. Çatalının üzerinde ters duran telefon almacı ona Doxiades’le gece yaptığı konuşmayı hatırlattı. *Geçmiş şeylerin izleri beni neden üzüyor, bunlar sevinçli bir şeyin izleri olsalar bile?* diye sormuştu Prado kısa notlarından birinde.

Gregorius bavulunu boşalttı, kitapları masanın üzerine bıraktı. O GRANDE TERRAMOTO. A MORTE NEGRA. Bütün odalarda radyatörleri açtı, çamaşır makinesini çalıştırdı ve sonra 14 ve 15. yüzyıllarda Portekiz’deki veba salgınını okumaya başladı. Portekizcesi zor değildi, iyi ilerliyordu. Bir süre sonra, Mélodie’nin evinin yakınındaki kafeden almış olduğu paketteki son sigarayı yaktı. Bu evde oturduğu on beş yıl içinde ilk kez sigara dumanı asılı kalıyordu havada. Ara sıra, kitapta bir bölümü bitirdiğinde João Eça’ya yaptığı ilk ziyareti düşünüyordu, o zaman da, Eça’nın titreyen ellerinin işini kolaylaştırmak için midesine indirdiği kaynar çayı gırtlağında hisseder gibi oluyordu.

Daha kalın bir kazak almak üzere dolaba giderken ıssız Liceu’da İbranice İncil’i sardığı kazak geldi aklına. Senyor Cortês’in odasında oturmak ve koni şeklinde içeriye vuran güneş ışığı odada gezinirken Eyüb’ün kitabını okumak iyi olmuştu. Gregorius, Temanlı Elifaz’ı, Şuahlı Bildat’ı, Naamalı Sofar’ı düşündü. Salamanca istasyonunun tabelasını görür gibi oldu, Isfahan’a hazırlanmak üzere ilk Farsça kelimeleri, buradan birkaç yüz metre

uzaktaki evinin odasında, tahtaya nasıl yazdığını hissetti. Bir kâğıt alıp elinin belleğini aramaya koyuldu. Birkaç çizgi ve büklüm çıktı ortaya, sessiz harfler için de birkaç nokta. Sonra koptu bellek.

Kapının zili çalınca irkildi. Komşusu Bayan Loosli'ydi gelen. Kapının paspası yerinden oynayınca onun döndüğünü anlamıştı, Gregorius'a gelen mektuplarla posta kutusunun anahtarını uzattı. Tatili iyi geçmiş miydi? Okullar artık bu kadar erken mi tatil oluyordu?

Mektuplar arasında Gregorius'u tek ilgilendiren, Kägi'den geleniydi. Her zamankinin aksine zarf açacağını kullanmadı, zarfı telaşla yırttı.

Sevgili Gregorius,

Bana yazmış olduğunuz mektubu yanıtsız bırakmak istemiyorum. Beni öylesine etkiledi ki. Ve bu uzun yolculuk sizi nereye götürürse götürsün, bir ara mektuplarınızın size ulaştırılacağını varsayıyorum.

Size söylemek istediğim en önemli şey şu: Siz olmadan lisemiz nedense boş. Bu boşluğun ne kadar büyük olduğunu şu anlatacağım şey kanıtlayabilir size: Bugün Virginie Ledoyen öğretmenler odasında durup dururken, "Sözünü esirgemeden, kaba saba davrandığı için bazen nefret ettiğim oldu ondan; ve ara sıra biraz daha iyi giyinmiş olsaydı ne çıkardı sanki dediğim de. Hep şu eprimiş, çuvala dönmüş şey. Ama söylemeliyim, söylemem gerek: Nedense özlüyorum onu. Étonnant.*" Ve öğrencilerden duyduklarımız yanında sayın Fransızca öğretmeninin söyledikleri hiç kalır. Ve izin verirseniz ekleyeyim, bazı kız öğrencilerden de. Şimdi sizin sınıflarınızın karşısında durduğumda sizin yokluğunuzu kocaman, karanlık bir gölge gibi hissediyorum. Ya satranç turnuvası ne olacak?*

Marcus Aurelius: gerçekten. Biz, yani karımla ben, size açılmama izin verirseniz söyleyeyim, son zamanlarda iki çocuğumuzu kaybetmekte

olduğumuzu giderek daha çok hissetmeye başladık. Hastalık ya da kaza sonucu olan bir kayıp değil bu, daha kötü: Bizim yaşama tarzımızı reddediyorlar ve bunu ifade ederken hiç de hassas davranmıyorlar. Öyle anlar oluyor ki karımın yıkılacağını sanıyorum. İşte o zaman sizin bilge imparatorla ilgili hatırlatmanız imdada yetişiyor. Umarım fazla ısrarcı olduğumu düşünmezsiniz. Bir şey daha eklememe izin verin: Çalışma masamın üzerinden kaldıramadığım, içinde mektubunuz olan zarfı ne zaman görsem, içimde bir kıskançlık hissediyorum. Öylece kalkıp gitmek: Ne büyük cesaret! "Birden kalkıp gitti," diyorlar öğrenciler durmadan. "Birden kalkıp gitti!"

Yerinizi şimdilik boş tutuyoruz, bunu bilmelisiniz. Derslerinizin bir kısmını ben devraldım, gerisi için vekil öğretmenlik yapacak üniversite öğrencileri bulduk, hatta İbranice için bile. İşin mali yönüne gelince, okul müdüriyeti size gerekli belgeleri yollayacak.

Son olarak ne diyebilirim size, sevgili Gregorius? En iyisi sadece şunu: Hepimiz size, yolculuğunuzun sizi, içsel ve dışsal olarak, gerçekten arzulamış olduğunuz yere götürmesini diliyoruz.

Sizin

Werner Kägi

Not: Kitaplarınız benim dolabımda. Başlarına bir şey gelmez. Uygulama açısından bir ricam daha var: Acelesi yok ama bana bir ara anahtarlarınızı yollayabilir misiniz?

Kägi elyazısıyla şunu eklemişti: Yoksa onları alıkoymak mı isterdiniz? Her ihtimale karşı?

Gregorius oturduğu yerde uzun zaman kaldı. Dışarıda hava karardı. Kägi'nin kendisine böyle bir mektup yazacağı hiç aklına gelmezdi. Uzun zaman önce onu bir gün iki çocuğuyla şehirde görmüştü, gülüşüyorlardı, her şey yolunda gibiydi. Virginie Ledoyen'in kıyafeti hakkında söyledikleri hoşuna gitti, yolculukta giydiği yeni elbisesinin pantolonuna bakınca neredeyse üzüldü. *Eprimiş,* evet. Ama *kaba?* Ve Natalie Rubin ile belki biraz da Ruth Gautschi dışında onu özleyen kız öğrenciler kimlerdi acaba?

Yeniden iyi tanıdığı bir yerde olmak istediği için geri dönmüştü. Portekizce, Fransızca ya da İngilizce konuşmak zorunda olmayacağı bir yerde. Kägi'nin mektubu bu niyetini, bütün niyetlerin en basitini, neden bir anda zor kılmıştı gözünde? Bubenberg Meydanı'na giderken gece olması, daha önce trende düşündüğünden neden daha önemliydi şimdi?

Bir saat sonra meydanda dururken oraya artık dokunamayacağı duygusuna kapıldı. Evet, kulağa tuhaf gelse de doğru kelime buydu: Bubenberg Meydanı'na artık *dokunamıyordu*. Üç kez meydanın çevresini dolaşmış, trafik lambalarında durup beklemiş, dört bir yana bakmıştı: Sinemaya, postaneye, anıta, Prado'nun kitabını bulduğu İspanyol kitabevine, ön taraftaki tramvay durağına, Heiliggeist Kilisesi'ne, LOEB Alışveriş Merkezi'ne. Kenara çekilmiş, gözlerini yummuş, kaldırımın üzerindeki ağır bedeninin basıncında toplamıştı dikkatini. Tabanları ısınmıştı, sanki sokak da ona kucak açıyordu, ama bir şey değişmemişti: O meydana dokunamıyordu artık. Sadece sokak değil, onyıllardır gelişen tanıdıklığıyla bütün meydan ona doğru uzanmıştı, ama sokaklar ve binalar, ışıklar ve sesler ona tam anlamıyla ulaşmayı, en sonuncu, incecik boşluğu aşıp yanı başına gelmeyi, onun sadece *tanıdığı*, mükemmel tanıdığı değil, *olduğu*, eskiden hep olduğu, ama ancak şimdi, beceremeyince farkına vardığı türden bir şey olarak kendilerini hatırlatmayı başaramamışlardı.

İnatçı, açıklanamayan boşluk onu korumuyordu, mesafe ve rahatlık anlamına gelebilecek bir tampon gibi değildi o. Daha ziyade Gregorius'un paniğe kapılmasına neden oluyordu, kendini yeniden bulmak için çağırmak istediği tanıdık şeylerle birlikte aynı zamanda kendini kaybetme ve sabah karanlığı içindeki Lizbon'da olduğu gibi burada da aynı şeyleri yaşama korkusunu doğuruyordu içinde, ama daha kötü ve çok, çok daha tehlikeli biçimde; çünkü Lizbon'un arkasında Bern vardı ama kaybolan Bern'in arkasında bir başka Bern yoktu. Gözleri, sağlam ama yine de geri kaçan zemine dikiliyken oradan geçen biriyle çarpışınca birden başı döndü, bir an her şey döndü çevresinde, sıkı sıkı tutmak istercesine iki eliyle başını kavradı, yeniden kendine gelip sakinleşince bir kadının kendisine baktığını gördü, yardıma ihtiyacı olup olmadığı sorusu vardı bakışlarında.

Heiliggeist Kilisesi'nin saati sekize geliyordu, trafik azalmıştı. Bulut örtüsü aralanmıştı, yıldızlar görünüyordu. Hava soğuktu. Gregorius Kleine Schanze'den geçip Bundesterrasse'ye yürüdü. Onyıllardır her sabah sekize

çeyrek kala yapmış olduğu gibi Kirchenfeld Köprüsü'ne sapacağı anı heyecanla bekledi.

Köprü kapatılmıştı. Gece boyunca, sabahın erken saatlerine kadar tramvay rayları onarılacaktı. "Kötü bir kaza," dedi biri, Gregorius'un şaşkın şaşkın levhaya baktığını görünce.

Yabancısı olduğu bir şeyin kendisinde alışkanlık haline geldiği duygusuyla Hotel Bellevue'ye girdi ve restorana gitti. Kısık sesli müzik, garsonun açık bej ceketi, gümüşler. Yiyecek bir şeyler ısmarladı. *Hayal kırıklığı merhemi*. "Sık sık alay ederdi," demişti João Eça, Prado hakkında, "biz insanların dünyayı, kendimizin ve arzularımızın konu edildiği bir sahne gibi görmemizle. Bu yanılgıyı bütün dinlerin kaynağı sayardı. 'En ufak bir doğru yanı yok,' derdi, 'evren öylece var, başımıza ne geldiği onun umurunda değil, hiç umurunda değil.'"

Gregorius Prado'nun kitabını çıkardı, *cena* başlıklı bölümü aradı. Yemeği geldiğinde o da aradığı yeri bulmuştu:

CENA CARICATA. GÜLÜNÇ SAHNE. *Dünya, hayallerimizin önemli ve üzücü, gülünç ve önemsiz dramasını sahneye koymamızı bekleyen bir sahne. Bu fikir ne kadar dokunaklı ve şirin! Ve ne kadar kaçınılmaz!*

Gregorius ağır ağır Monbijou'ya gitti, oradan devam edip köprüden geçerek liseye. Binayı bu tarafından görmeyeli yıllar olmuştu, son derece yabancı geldi. Okula hep arka kapısından girerdi, şimdiyse ön kapı duruyordu karşısında. Her yer karanlıktı. Bir kilisenin çanı dokuz buçuğu vurdu.

Bisikletini bir kenara bırakan, giriş kapısına gidip kilidi açan ve içeride gözden kaybolan adam Burri'ydi, binbaşı. Ertesi günkü

fizik ya da kimya deneyini hazırlamak üzere bazen akşamları gelirdi. Arka taraftaki laboratuvarın ışığı yandı.

Gregorius sessizce süzüldü binaya. Burada ne aradığı hakkında en ufak bir fikri yoktu. Parmak uçlarına basarak ilk kata çıktı, sınıfların kapıları kilitliydi, müzik salonunun yüksek kapılarını da açamadı. En ufak bir anlamı olmasa da kendini dışlanmış hissetti. Ayakkabılarının kauçuk tabanları muşamba zeminde sessizce gıcırdadı. Ay, camdan içeri süzülüyordu. Ayın solgun ışığında, o güne kadar ne öğretmen olarak ne de öğrenci olarak asla yapmadığı biçimde inceledi her şeyi. Kapı kollarını, merdiven korkuluğunu, öğrencilerin dolaplarını. Bu nesneler eskinin binlerce bakışını ona yansıtıyor ve o bakışların arkasından, o güne kadar hiç görmediği cisimler olarak ortaya çıkıyorlardı. Gregorius elini kapıların kollarına koydu, onlardaki serin direnişi hissetti, iri, tembel bir gölge gibi koridorlardan süzülüp geçti. Binanın öbür ucunda, zemin katta, Burri yere bir şey düşürdü, kırılan camın gürültüsü koridorda yankılandı.

Kapılardan birini açabildi. Gregorius, öğrenciyken ilk Yunanca kelimeleri tahtada görmüş olduğu sınıftaydı. Aradan kırk üç yıl geçmişti. Hep sol tarafta, en arkada otururdu, şimdi de gidip aynı yere oturdu. O zamanlar, iki sıra önünde oturan İnanılmaz Eva, kızıl saçlarını atkuyruğu yapardı, Gregorius o kuyruğun bluzun ve kazağın üzerinde bir sağa bir sola kaymasını saatlerce seyredebilirdi. Onca yıl Gregorius'un yanında oturmuş olan Beat Zurbriggen, ders sırasında hep uyurdu, bu yüzden de makaraya alırlardı onu. Beat'ın genç yaşta ölümüne yol açan bu durumun dolaşım bozukluğundan kaynaklandığı sonradan anlaşıldı.

Gregorius sınıftan çıkarken burada bulunmanın neden o kadar tuhaf geldiğini biliyordu: Koridorlarda ve kendi içinde dolaşırken o eski öğrenciydi, onlarca yıl o koridorlardan öğretmen olarak geçtiğini unutmuştu. Öncekinin sonrakini unutması mümkün müydü, sonraki, öncekinin dramalarının oynandığı sahne olsa da? Unutmak değilse neydi o zaman?

Aşağıda Burri söverek koridordan geçiyordu. Çarparak kapattığı kapı öğretmenler odasının kapısı olmalıydı. Gregorius binanın giriş kapısının da kapandığını duydu. Anahtar çevrildi. İçeride kilitli kalmıştı.

Sanki uyanır gibiydi. Ama bu uyanış, öğretmen Gregorius'a doğru bir uyanış değildi, ömrünü bu binada geçirmiş olan Mundus'a geri dönüş değildi. Aynı akşam Bubenberg Meydanı'na dokunamamış olan gizli ziyaretçinin uyanışıydı. Aşağı inip, Burri'nin öfkesi içinde kilitlemeyi unuttuğu öğretmenler odasına girdi. Virginie Ledoyen'in her zaman oturduğu koltuğa dikti gözlerini. *Söylemeliyim, söylemem* gerek; *Nedense özlüyorum onu.*

Bir süre pencerede dikilip dışarıya, geceye baktı. O'Kelly'nin eczanesini görür gibi oldu. Yeşil-altın rengi kapının camında IRISH GATE yazılıydı. Telefona gitti, santralı aradı, eczanenin numarasını bağlattı. İçinden boş, aydınlık eczanede sabaha kadar, Jorge uyuyup uyuşukluğundan kurtulana, eczaneye girene ve tezgâhın arkasında ilk sigarasını yakana kadar telefonu çaldırmak geliyordu. Ama bir süre sonra telefon meşgule düştü, Gregorius da kapattı. Santralı yeniden arayıp Isfahan'daki İsviçre Büyükelçiliği'ni istedi. Yabancı ülkeden, boğuk bir erkek sesi duyuldu telefonda. Gregorius ahizeyi yeniden yerine bıraktı. *Hans Gmür,* diye düşündü, *Hans Gmür.*

Arka kapının yanındaki pencereden çıktı, kendini yere bıraktı. Gözleri kararınca bisikletlerin bağlandığı boruya tutundu.

Sonra barakaya gidip eskiden Yunanca dersi sırasında sınıftan çıkarken kullandığı pencereye dış taraftan yaklaştı. İnanılmaz Kız'ın, kendisinin pencereden inanılmaz biçimde çıkışına dikkatini çekmek için sıra arkadaşına doğru döndüğünü gördü. Soluğu, arkadaşının saçlarını havalandırdı. Çilleri yüzündeki şaşkınlığı daha da büyütür gibiydi, gümüş bakışlı gözleri de irileşir görünüyordu. Gregorius arkasını döndü, Kirchenfeld Köprüsü'ne doğru yürümeye başladı.

Köprünün kapatıldığı aklından çıkmıştı. Sinirlenerek Monbijou üzerinden dolaştı. Bären Meydanı'na geldiğinde saat gece yarısını vurdu. Sabah erkenden pazar kurulacaktı, pazarcı kadınların ve paraların olduğu pazar. *Kitapları çalardım. Kitaba para verilmezdi, o zaman böyle düşünüyordum, bugün de böyle düşünüyorum,* dediğini duyar gibi oldu O'Kelly'nin. Gerechtigkeits Sokağı'na doğru yürüyüşüne devam etti.

Florence'in evinde ışık yoktu. Gece saat birden önce yatmazdı. Hiçbir zaman yatmamıştı. Gregorius karşı kaldırıma geçip bir sütunun arkasında bekledi. Bunu en son yapalı on yıldan fazla olmuştu. Florence eve yalnız

dönmüştü, adımları yorgundu, ayaklarını sürüklüyordu. Şimdiyse yanında bir adam vardı. *Üstüne başına yeni bir şeyler alabilirsin pekâlâ. Ne de olsa tek başına yaşamıyorsun. Sadece Yunanca yetmez.* Gregorius gözlerini yeni elbisesinde gezdirdi: Öteki adamdan daha iyi giyimliydi. Florence sokağa doğru bir adım attığında ve bir sokak lambasının ışığı saçlarına vurduğunda Gregorius irkildi: Son on yılda saçlarına kır düşmüştü Florence'in. Ve kırk beş yaşlarında olmasına karşın en azından ellilik biri gibi giyinmişti. Gregorius içinden bir öfke yükseldiğini hissetti: Paris'e hiç gitmemiş miydi? Yanındaki perişan bir vergi memuru görünümlü pasaklı adam Florence'in zarafet duygusunu köreltmiş miydi? Daha sonra Florence yukarıda pencereyi açıp dışarıya eğilirken Gregorius'un içinden sütunun arkasından çıkıp ona el sallamak geldi.

Ardından kapıdaki zillere gitti Gregorius. Florence'in kızlık soyadı 'de l'Arronge' idi. Kapıdaki zillerin sıralanmasını doğru yorumluyorsa bugünkü adı Meier'di. Bu adın içinde bir y bile yoktu. Bir zamanların doktora öğrencisi COUPOLE'de otururken ne kadar da zarif görünümlüydü! Az önceki kadınsa ne kadar babayani ve sönüktü. İstasyona giderken, daha sonra da Länggasse'de ilerlerken her bir adımda daha da iyi anladığı bir öfke sardı içini. Ancak doğup büyüdüğü evin önünde durduğunda duruldu öfkesi.

Sokak kapısı kilitliydi, ama camları donuklaşmış küçük çerçevelerinden birinin camı yoktu. Gregorius burnunu açık yere tuttu: Bugün bile kömür kokuyordu. Farsça kelimeleri duvardaki tahtaya yazmış olduğu odanın penceresini aradı. Pencere genişletilmiş, yeni bir çerçeve takılmıştı. Heyecanla Farsça dilbilgisi okurken annesinin emredercesine yemeğe çağırması onu öfkeden köpürtebilirdi. Annesinin komodininin üzerinde Ludwig Ganghofer'in yazdığı köy romanlarını görmüştü. *Kitsch, bütün hapishanelerin en kötüsüdür,* diye yazmıştı Prado. *Parmaklıkları, basitleştirilmiş, sahte duyguların altınıyla kaplanmıştır, bir sarayın sütunları sanır insan onları.*

O gece az uyudu Gregorius ve uyandığında ilkönce nerede olduğunu bilemedi. Lisenin kapılarını tutup sarsmış, pencerelere tırmanmıştı. Şehir sabaha karşı uyandığında ve Gregorius pencerede durduğunda, gerçekten Kirchenfeld'de bulunup bulunmadığına artık tam olarak emin değildi.

Bern'deki büyük gazetenin yazı işlerinde ona pek de dostça davranmadılar, Gregorius Lizbon'un DIÁRIO DE NOTÍCIAS'ındaki Agostinha'yı özledi. 1966 Nisanı'ndan bir ilan mı? İstemeye istemeye onu arşivde tek başına bırakmaya razı oldular; o tarihte çocuklarına özel öğretmen arayan sanayicinin adını öğlene doğru buldu. Telefon rehberinde üç tane Hannes Schnyder vardı ama bir tanesi yüksek mühendisti. Elfenau'da bir adres.

Gregorius o adrese gitti ve kapıyı tamamıyla yanlış bir şey yapmakta olduğu duygusuyla çaldı. O şahane villada oturan Schnyder çifti, görünüşe göre bir zamanlar az kalsın çocuklarının öğretmeni olacak adamla çay içmeyi hoş bir değişiklik saydılar. Her ikisi de seksenine merdiven dayamıştı, şahın yönetimindeki harika günlerden söz ettiler, bol paraya kavuşmuşlardı orada. Gregorius başvurusunu neden geri almıştı acaba? Eski dillerde diploma almış bir genç –onların aradığı tam da buydu. Gregorius annesinin hastalığını anlattı, sonra da bir süre konuşmayı başka yöne çevirdi.

Isfahan'da hava nasıl diye sordu sonunda. Sıcak? Kum fırtınaları? Korkulacak bir şey yok diyerek güldü karı koca, en azından kendilerinin o günlerde oturduğu gibi oturulursa. Sonra fotoğraflar getirdiler. Gregorius akşama kadar kaldı orada, anılarına gösterdiği ilgi Schnyder'leri hem şaşırtmış hem sevindirmişti. Ona Isfahan'ın bir resimli kitabını hediye ettiler.

Yatmadan önce Gregorius Isfahan'ın camilerine baktı, bir yandan da Portekizce dil kursunun plağını dinliyordu. Hem Lizbon hem de Bern konusunda başarısızlığa uğradığı duygusuyla uykuya daldı. Ve bir şehir konusunda başarısızlığa *uğramamanın* nasıl bir şey olduğunu artık bilmediği duygusuyla.

Saat dörde doğru uyandığında içinden Doxiades'i aramak geldi. Ama ona ne söyleyebilirdi ki? Burada hem olduğunu hem de olmadığını mı? Lisenin öğretmenler odasını karmaşık arzularının telefon santralı olarak kötüye kullandığını mı? Ve bütün bunların gerçekten yaşandığına tam olarak emin olamadığını mı?

Yunanlıya değilse kime anlatabilirdi bunu? Gregorius birbirlerine *sen* demeyi denedikleri o tuhaf geceyi düşündü.

“Benim adım Konstantin,” demişti Yunanlı satranç oynarlarken birdenbire.

“Raimund,” demişti o da.

Ritüel bir mühürle perçinlenmemişti bu, ne kadeh kaldırılmış, ne el sıkışılmıştı, hatta bakışmamışlardı bile.

“Çok adisin,” dedi Yunanlı, Gregorius onu tuzağa düşürünce.

Tınısı bir tuhaftı bu sözün, Gregorius bunu her ikisinin de sezdiğini düşünmüştü. “Benim adiliğimi küçümsememeliydin,” dedi o da.

Akşamın geri kalan kısmında birbirlerine hitap etmediler. “İyi geceler Gregorius,” dedi Yunanlı ayrılırlarken, “iyi uykular.”

“Size de iyi geceler Doktor,” dedi Gregorius. Bununla kalmıştı.

Bern’de kafası dağınık ve bulanık durumda dolaştığını Yunanlıya anlatmamasının bir nedeni bu muydu? Yoksa aralarındaki mesafeli yakınlık böyle bir anlatım için en uygun şey miydi? Gregorius numarayı çevirdi, ikinci çalışta telefonu kapattı. Yunanlı ara sıra, herhalde Selanik’teki taksiciler arasında geçerli olan kaba bir tavır takınabiliyordu.

Prado’nun kitabını eline aldı. İki hafta önce olduğu gibi mutfakta jaluzileri indirip masanın başında oturmuş okurken, soylu Portekizlinin mavi evin çatı katındaki odasında yazdığı cümlelerin kendisinin doğru yerde bulunmasına yardım ettikleri duygusuna kapıldı: Ne Bern’de ne de Lizbon’da.

AMPLIDÃO INTERIOR. İÇ GENİŞLİK. *Burada ve şimdi yaşıyoruz, daha önce ve başka yerlerde olan her şey geçmiştir, büyük bölümü unutulmuştur ve geri kalan küçük bölümüne belleğin, yer yer, rasgele, şurada burada yanıp sönen küçük parçalarında ulaşabiliriz. Kendimiz hakkında böyle düşünmeye alışkınız biz. Bakışlarımızı yönelttiğimiz kişiler başkalarıysa doğal düşünme biçimimiz şudur: Gerçekten şu anda, burada duruyorlar, karşımızda, başka hiçbir yerde değil, başka bir zamanda da değil, onların geçmişle olan ilişkisini, anımsamanın, sadece yaşandıkları zamanda gerçek olan içsel epizotları biçiminde değil de nasıl düşüneceğiz?*

Ama kendi içimizden bakınca durum bambaşkadır. O zaman kendi şimdimizle sınırlı değilizdir, geçmişe doğru adamakıllı açılırız. Bunu duygularımız sağlar, daha açık söylemek gerekirse derin duygularımız, yani kim olduğumuzu ve kendimiz olmanın nasıl bir şey olduğunu belirleyen duygular. Çünkü bu duygular zaman tanımazlar, tanımazlar ve kabul de etmezler. Şunu söylemem yanlış olurdu: Ben hâlâ okulun önündeki basamaklarda oturan çocuğum, elinde kasketiyle, Maria João'yu görebilmek umuduyla bakışlarını kız okuluna yönelten çocuk. Elbette yanlış, aradan otuz yıldan fazla zaman geçmiş. Ama öte yandan doğru da. Zor ödevlerden önceki yürek çarpıntısı, matematik öğretmeni Senyor Lançðes'in sınıfa girdiği sırada yaşanan yürek çarpıntısıdır; bütün otoritelere karşı duyduğum sıkıntı içinde, sırtı bükülmüş babamın başkalarının sözlerini bastıran kelimelerini duyabiliyorum; ve ne zaman bir kadının ışıl ışıl bakışlarını görsem, sınıfın penceresinden karşı sınıfın penceresine bakarken gözlerim Maria João'nunkilerle karşılaştığında olduğu gibi, soluğum kesiliyor. Hâlâ oradayım ben, zamanın içindeki o uzak yerde, oradan asla uzaklaşmadım, geçmişe yayılarak yaşıyorum ya da ondan dışarı çıkarak. Bu geçmiş, şimdiki zamandır, hem sadece hatırlamanın yanıp sönen kısa epizotları şeklinde değil. Zamanı hızlandırmış olan binlerce değişiklik – hissetmenin zamanla bağımlı olmayan şimdisinde ölçülürse bir düş gibi geçici ve gerçekdışılar, hayaller kadar da aldatıcı: İnsanların acılarıyla ve dertleriyle geldikleri bir doktor olarak, inanılmaz bir özgüvene ve korkusuzluğa sahipmişim gibi gösterip aldatıyorlar beni. Yardım isteyenlerin bakışlarındaki ürkek güven, onlar karşımda durdukça buna inanmaya zorluyor beni. Ama onlar gider gitmez arkalarından seslenmek istiyorum: Ben hâlâ okulun merdiveninde oturan o ürkek çocuğum, sırtımda beyaz önlüğümle devasa çalışma masasının gerisinde oturup öğütler vermem son derece önemsiz, hatta bir yalan, gülünesi bir yüzeysellikle şimdi dediğimiz şey sizi aldatmasın.

Hem sadece zaman içinde yayılmış değiliz. Mekân içinde de görülebilenin çok ötesine uzuyoruz. Bir yerden ayrılırken geride kendimizden bir şey bırakıyoruz, oradan gitsek de orada kalıyoruz. Öyle şeyler var ki bizde, ancak oraya geri dönerek bulabiliriz onları. Tekerleklerin tekdüze tıkırtısı bizi hayatımızın, ne kadar kısa olursa olsun, bir dilimini geride bırakmış olduğumuz bir yere doğru götürürken, kendimize doğru ilerleriz, kendimize doğru yolculuk ederiz. Ayağımızı yabancı istasyonun peronuna ikinci kez

bastığımızda, hoparlörlerden yükselen sesleri duyduğumuzda, kendilerine özgü kokuları kokladığımızda, sadece o uzak yere varmış olmayız, kendi içimizin uzaklarına da, kendimizin, belki de çok uzaklardaki, biz başka bir yerdeyken karanlıkta kalan ve görünmeyen bir köşesine de varmış oluruz. Yoksa kondüktör o yerin adını bildirdiğinde, frenlerin gıcırtısını duyduğumuzda ve istasyon binasının içindeki gölge birden bizi yuttuğunda neden böyle heyecanlı olalım ki, neden kendimizi kaybedelim ki? Yoksa tren son bir kez sarsılıp hareketsiz kaldığında neden büyülü bir anı, sessiz ve dramatik bir anı yaşayalım ki? Çünkü yabancı olan, ama aynı zamanda artık yabancı olmayan peronda attığımız ilk adımlardan itibaren, eskiden, hareket eden trenin ilk sarsıntısını hissettiğimizde ara verdiğimiz ve bıraktığımız bir hayatı yeniden başlatırız. Kesintiye uğramış bir hayatı bütün vaatleriyle birlikte yeniden başlatmaktan daha heyecanlı ne olabilir ki?

Esas olanı kavrayacağımıza inanarak dikkatimizi buraya ve şimdiye toplamak bir hatadır, zorla yaptırılan anlamsız bir iştir. Esas olan, kendimizden emin olarak ve rahatça, makul bir mizah ve makul bir melankoliyle, içimizin zamansal ve mekânsal açıdan genişlemiş topraklarında, yani kendimizde, hareket etmek olurdu. Yolculuk edemeyen insanlara neden acırız? Dıştan genişleyemeyecekleri için içlerinde de yayılıp genişleyemezler de ondan; kendilerini çoğaltamazlar, böylece kendi içlerinde kapsamlı gezilere çıkamazlar, başka kim ve ne olabileceklerini keşfetme fırsatından yoksun kalırlar.

Hava aydınlanınca Gregorius istasyona gidip Jura'daki Moutier'e kalkan ilk trene bindi. Gerçekten de Moutier'e giden insanlar vardı. Gerçekten. Moutier yalnızca, hamlelerini yaparken çok yavaş davranmasına tahammül edemediği için dört köşe suratlı, yüksek alınlı ve kısacık kesilmiş saçlı adama yenildiği kent değildi. Moutier, belediye binası, alışveriş merkezleri ve çayhaneleri olan eksiksiz bir kentti. Gregorius daha önceki gelişinde satranç turnuvası yapılan yeri tam iki saat boşuna aradı. İnsan hakkında artık hiçbir şey bilmediği bir şeyi arayamazdı ki. Gregorius'un karmakarışık, tutarsız soruları çay salonundaki garsonu şaşırttı, adam sonradan garson kızla kafa kafaya verip fısıldaştı.

Öğle sonrasının erken saatlerinde yeniden Bern'deydi, üniversiteye çıkan asansöre bindi. Yarıyıl tatiliydi. Boş sınıflardan birinde oturdu ve

Coimbra’nın sınıflarındaki genç Prado’yu düşündü. Peder Bartolomeu’nun söylediklerine göre, karşısında kibirli birini görünce acımasız davranabiliyordu. *Acımasız. Çakısını, daha cebindeyken açardı.* Biri onu takdim etmek üzere tahtaya çağırdığında yanına kendi tebeşirini alıyordu. Gregorius’un bir gün, öğrencilerin şaşkın bakışları altında bu salonda Euripides üzerine verilen bir konferansta araya girmesinin üzerinden pek çok yıl geçmişti. Orada konuşulan çetrefil dile hayret etmişti. “Metni neden yeniden okumuyorsunuz?” diye seslenmek gelmişti içinden, genç doçente. “Okuyun! Sadece *okuyun!”* Adam, pembe renkli gömleğine uysun diye bulup çıkarmışçasına araya Fransızca kavramlar sokuşturmayı sürdürünce kalkıp gitmişti Gregorius. O gün bu züppeye seslenip düşündüklerini söylememiş olmasına şimdi üzüldü.

Dışarıya çıkınca birkaç adım attıktan sonra durdu ve soluğunu tuttu. Karşıdaki Haupt Kitabevi’nin kapısından Natalie Rubin çıkıyordu. Elindeki torbada Farsça dilbilgisi kitabının olduğunu düşündü Gregorius, Natalie şimdi kitabı kendisine, Lizbon’a göndermek üzere postaneye doğru yürüyordu.

Bir tek bu, henüz yeterli olmazdı belki diye düşündü Gregorius sonradan. Belki de yine de kalırdı ve tekrar dokunabilecek duruma gelene kadar Bubenberg Meydanı’nda dururdu. Ama sonra o puslu günde tan ağarırken bütün eczanelerin ışıkları yandı. *Cortar a luz,* dediğini duydu O’Kelly’nin, bu kelimeler aklından bir türlü çıkmayınca. Gregorius bankasına gidip cari hesabına yüklüce bir miktar geçirtti. “Hele şükür paranızı kullanıyorsunuz sonunda!” dedi birikimlerini yöneten kadın.

Komşusu Bayan Loosli’ye uzun bir yolculuğa çıkacağını söyledi. Acaba yine kendisine gelen mektupları biriktirip, telefonla

adres verdiğinde arkasından yollayabilir miydi? Kadın daha fazlasını öğrenmek isterdi elbette, ama sormaya cesaret edemedi. “Her şey yolunda,” dedi Gregorius ve kadının elini sıktı.

Lizbon’daki otele telefon edip kendisine aynı odayı belirsiz bir süre için ayırmalarını rica etti. İyi ki aradınız dedi karşı taraf, kendisine bir paket gelmişti ve geçenlerde gelen yaşlı kadın yine küçük bir mektup bırakmıştı. Telefonla arayanlar da olmuştu, numaraları yazmışlardı. Ayrıca dolapta bir satranç oyunu bulmuşlardı, acaba Gregorius’a mı aitti oyun?

Akşam yemeğine Bellevue’ye gitti Gregorius, kimseyle karşılaşmamanın en güvenilir yoluydu. Garson eski bir tanıdıkmış gibi ilgi gösterdi ona. Daha sonra Kirchenfeld Köprüsü’ne gitti, köprü açılmıştı. Portekizli kadının mektubu okuduğu yere kadar yürüdü. Aşağı baktığında başı döndü. Eve dönünce gecenin geç saatlerine kadar Portekiz’deki veba salgınını anlatan kitabı okudu. Sayfaları çevirirken Portekizce bilen biri olduğu duygusu içindeydi.

Ertesi sabah Zürih’e giden trene bindi. Lizbon uçağı on bire doğru kalktı. Öğle sonrasının erken bir saatinde indiğinde güneş pırıl pırıl bir gökte parlıyordu. Bindiği taksinin camları açıktı. Bavuluyla Natalie Rubin’in gönderdiği kitapların bulunduğu paketi odasına taşıyan otel görevlisi Gregorius’u tanıdı ve makineli tüfek gibi konuştu. Gregorius tek kelime anlamadı.

25

“Quer tomar alguma coisa?” Benimle bir şey içer misiniz? yazıyordu Clotilde’in salı günü getirdiği mektupta. Bu kez imza daha sade ve daha samimiydi: *Adriana.*

Gregorius telefon notlarının yazılı olduğu üç kâğıdı inceledi. Pazartesi akşamı Natalie Rubin aramıştı, Gregorius’un gittiğini söylediklerinde çok

şaşırmıştı. O zaman dün akşam elinde görmüş olduğu Farsça dilbilgisi kitabını belki de postaya vermemişti.

Ona telefon etti. Yanlış anlama olmuş dedi, sadece kısa bir seyahat yapmıştı, şimdi yine oteldeydi. Natalie ona Resistência ile ilgili aradığı kitapları bulamadığını anlattı.

“Lizbon’da olsaydım... bahse girerim ki bir şeyler bulurdum,” dedi Natalie.

Gregorius bir şey söylemedi.

Gönderdiği paranın çok fazla olduğunu söyledi Natalie, sessizlik sürünce. Sonra da, Farsça dilbilgisi kitabını o gün postaya vereceğini.

Gregorius susuyordu.

“Benim de öğrenmeme bir itirazınız olmaz herhalde,” diye sordu kız, bir anda sesine bir ürkeklik gelmişti, o terbiyeli kıza hiç uymuyordu bu, geçen gün Gregorius’u da sürüklemiş olduğu o kahkahalardan çok daha az uyuyordu.

Yo, yo, dedi Gregorius, sesine neşeli bir ton vermeye çalışırken, neden olsun.

“Até logo,” dedi kız.

“Até logo,” dedi o da.

Salı gecesi Doxiades, şimdi de kız: Yakınlık ve mesafe söz konusu olduğunda neden ansızın cahil gibi davranıyordu Gregorius? Yoksa farkına varmadan hep böyle mi olmuştu? Ve neden Jorge O’Kelly’nin Prado’nun arkadaşı olduğu gibi kendisinin de bir arkadaşı olmamıştı hiç? Sadakat ve sevgi gibi şeyler üzerinde, ölüm üzerinde konuşabileceği bir arkadaşı?

Mariana Eça da aramış ama not bırakmamıştı. José António da Silveira ise Lizbon’a dönerse kendisini akşam yemeğinde ağırlamaktan memnun olacağını bildirmişti.

Gregorius kitap paketini açtı. Portekizce dilbilgisi kitabı bir Latince kitabına öyle benziyordu ki içinden gülmek geldi, hava kararana kadar okudu kitabı. Sonra Portekiz tarihini açtı, Prado’nun hayatının Estado Novo

ile hemen hemen aynı zamana denk düştüğünü gördü. Portekiz faşizmini, Lizbon Kasabı Rui Luís Mendes'in üyesi olduğu Gizli Polis P.I.D.E.'yi okudu. Siyasi suçluların konduğu en kötü kampın TARRAFAL[8] olduğunu öğrendi. Kamp, Kapverden'e bağlı Santiago Adası'ndaydı, bu ad acımasız siyasi izlemenin simgesi olmuştu. Ama Gregorius'u en çok *Mocidade Portuguesa* hakkında okudukları ilgilendirdi, İtalyan ve Alman örneklerine göre kurulmuş bu paramiliter örgüt, faşist prototipinin Roma selamını da[9] benimsemişti. İlkokuldan üniversiteye kadar bütün gençlik katılmak zorundaydı. Bu, 1936'da, İspanya İçsavaşı sırasında başladı, o sıralarda Amadeu de Prado on altı yaşındaydı. O da giymesi zorunlu olan yeşil gömleği giymiş miydi? Almanya'da olduğu gibi kolunu kaldırmış mıydı? Gregorius o portreyi inceledi: Düşünülemezdi. Ama nasıl sıyrılmıştı acaba? Babası nüfuzunu mu kullanmıştı? Tarrafal'a rağmen, adliye sarayına ilk giden olmak için sabahları saat altıya on kala şoförünün aldığı yargıç?

Gecenin geç bir saatinde Praça do Rossio'daydı Gregorius. Daha önce Bubenberg Meydanı'na dokunduğu gibi dokunabilecek miydi bu meydana?

Otele dönmeden önce Rua dos Sapateiros'a gitti. O'Kelly'nin eczanesinin ışığı yanıyordu, tezgâhın üzerinde taş devrinden kalma telefonu gördü, pazartesi gecesi Kägi'nin bürosundan arayarak çaldırdığı telefondu o.

26

Cuma sabahı Gregorius sahaf Júlio Simões'e telefon etti, önerdiği dil okulunun adresini bir kez daha sordu, Zürih'e gitmek üzere uçağa binmeden önce çöpe atmıştı adresi. Pazartesiye kadar bekleyemeyeceğini, mümkünse hemen başlamak istediğini söyleyince okul yönetimindekiler sabırsızlığı karşısında şaşırdılar.

Bu konuşmanın hemen arkasından özel derslerin verildiği sınıfa giren kadın, baştan aşağı yeşillere bürünmüştü, gözündeki far bile kıyafetine uygundu. İyi ısıtılmış sınıfta kürsüye oturdu ve ürpererek şalını omuzlarına aldı. Somurtkan ve uykulu suratına hiç uymayan berrak, tınılı bir sesle

adının Cecília olduğunu söyledi. Gregorius'tan kim olduğunu ve bu dili neden öğrenmek istediğini söylemesini istedi. Portekizce olarak diye ekledi, yüzünün ifadesinden bu işten adamakıllı sıkıldığını belli eder gibiydi.

Gregorius ancak üç saat sonra, yorgunluktan başı dönerek sokağa adım attığında o dakikada içinde neler olduğunu anladı: O somurtkan kadının saygısızca meydan okumasını, satranç tahtasında şaşırtıcı bir boşluk açılmışçasına kabul etmişti. *Neden kendi hayatın için hiç mücadele etmiyorsun, oysa satrançta mücadele etmesini iyi biliyorsun!* demişti Florence kaç kez. *Hayatta mücadele etmeyi gülünç buluyorum da ondan,* demişti, *insan zaten kendisiyle yeterince mücadele ediyor.* Şimdi de gerçekten yeşilli kadınla mücadeleye girişmişti. Kadın, Gregorius'u hayatının bu anında böyle kabullenmesi gerektiğini inanılmaz bir öngörüyle hissetmiş miydi? Özellikle kadının somurtkan yüzünün arkasında, Gregorius'un gösterdiği ilerlemeye sevindiğini belirten muzaffer bir gülümseme göründüğünde böyle sandığı olmuştu Gregorius'un. *"Não, não,"* diye itiraz etmişti kadın, Gregorius dilbilgisi kitabını çıkarınca, *"tem que aprender falando,"* konuşarak öğrenmelisiniz.

Otelde yatağına uzandı Gregorius. Cecília dilbilgisi kitabını yasaklamıştı. Ona, Mundus'a. Hatta kitabı almıştı elinden. Kadının dudakları durmadan kıpırdamıştı, Gregorius'un dudakları da kıpırdamıştı; ve kelimelerin nereden geldiği hakkında hiçbir fikri yoktu Gregorius'un, *mais doce, mais suave,* diyordu kadın durmadan; incecik, yeşil boyun eşarbını dudaklarının üstünden geçirirken konuşacak olursa eşarp kabarıyor, Gregorius o dudakları yeniden göreceği anı bekliyordu.

Uyandığında hava kararmaya başlamıştı, Adriana'nın kapısını çaldığındaysa gece olmuştu. Clotilde onu salona aldı.

"Nerelerdeydiniz?" diye sordu Adriana, Gregorius içeri girer girmez.

"Kardeşinizin notlarını getirdim size," dedi Gregorius ve ona içinde kâğıtlar olan zarfı uzattı.

Kadının yüz hatları sertleşti, elleri kucağındaydı.

"Ne bekliyordunuz?" diye sordu Gregorius, satranç tahtasında soğukkanlılıkla, sonuçlarını görmezden gelmediği bir hamle yaparmış gibi hissetti kendini. "Onun gibi bir adamın neyin doğru olduğunu

düşünmeyeceğini mi? Böyle bir sarsıntıdan sonra mı? Savunduğu her şeyin sorgulanmasına yol açan bir ithamdan sonra mı? Bir şey yokmuş gibi gündelik hayata geçeceğini mi sandınız? Ciddi olamazsınız!”

Son söylediklerinin şiddeti onu şaşırttı. Kovulmaya hazırlandı.

Adriana’nın yüz hatları gevşedi, yüzünden neredeyse mutlu bir şaşkınlık geçti. Ellerini Gregorius’a doğru uzattı, Gregorius da ona zarfı verdi. Gregorius’un ilk gelişinde Amadeu’nun odasındaki mobilyalara yaptığı gibi bir süre elinin tersini zarfın üzerinden geçirdi.

“Uzun zaman önce İngiltere’de, Fátima’yla çıktığı yolculukta rastladığı o adama gidiyor o günden beri. Benim yüzümden erkenden... Geri döndüğünde bana ondan söz etti. Adı João, João bilmem ne. Şimdi sık sık gidiyor ona. Geceleri eve dönmüyor, ben de hastaları göndermek zorunda kalıyorum. Üst katta yere uzanıp demiryollarının güzergâhlarını inceliyor. Her zaman deli olurdu trenlere, ama böyle değil. Bunun ona iyi gelmediği belli, yanakları çöktü, zayıfladı, tıraş olmuyor, ölümüne neden olacak bu, hissediyorum.”

Yine mızmızlanır gibi çıkıyordu sesi, geçmişi, geri getirilemeyecek biçimde bitmiş olarak kabul etmekten sakındığı anlaşılıyordu. Ama az önce, Gregorius onu azarladığında, kadının yüzünde, anıların baskısını silkeleyip geçmişin mahzeninden kurtulmaya hazır olduğu, bunun için duyduğu yakıcı arzu diye yorumlanabilecek bir şey gözükmüştü. Ve göze aldı Gregorius.

“Uzun zamandır demiryollarının güzergâhını incelemiyor o Adriana. Uzun zamandır João’ya da gitmiyor. Uzun zamandır mesleğini de yapmıyor. Amadeu öldü Adriana. Siz de biliyorsunuz bunu. Anevrizmadan öldü. Otuz bir yıl önce, insan ömrünün yarısı. Sabah erken. Rua Augusta’da. Size telefon ettiler.” Gregorius ayaklı saati gösterdi. “Saat altı yirmi üçte. Böyle oldu, değil mi?”

Gregorius’un başı döndü, koltuğun kolluğuna tutundu. Bir hafta önce muayenehanede olduğu gibi, yaşlı kadının yeni bir krizine dayanacak gücü olmayacaktı. Baş dönmesi geçer geçmez gidecek ve bir daha da asla gelmeyecekti, aslında hiç ilgisi olmayan bu kadını cansız geçmişten çıkarıp şimdiki zamanda, hareket halinde yaşanan bir hayata döndürmenin kendi görevi olduğunu neden düşünmüştü Tanrı aşkına? Onun ruhundaki mührü

kırmak üzere seçilen kişinin kendisi olduğunu neden düşünmüştü? Bu saçma sapan düşünceye nereden kapılmıştı?

Odadaki sessizlik sürdü. Baş dönmesi geçti, Gregorius gözlerini açtı. Adriana omuzları çökmüş, divanda oturuyordu, ellerini yüzüne kapatmış ağlıyordu, sıska bedeni sarsılıyor, koyu renk damarlı elleri titriyordu. Gregorius onun yanına oturdu, omzuna sarıldı. Bir kez daha gözlerinden yaşlar fışkırdı Adriana'nın, Gregorius'a sıkı sıkı sarıldı. Hıçkırıkları yavaş yavaş azaldı, yerini bitkinliğin sükûneti aldı.

Adriana doğrulup elini mendiline attığında Gregorius ayağa kalktı, saate doğru gitti. Yavaşça, ağır çekimdeymiş gibi, kadranı kapatan camı açtı, saati bulundukları zamana ayarladı. Arkasına dönmeye cesaret edemiyordu, yanlış bir hareket, yanlış bir bakış her şeyi mahvedebilirdi. Kadranı koruyan cam hafif bir tıkırtıyla kapandı. Gregorius sarkacın kasasını açıp sarkacı hareket ettirdi. Saatin tiktakları sandığından daha gürültülüydü. İlk saniyelerde, salonda bu tıkırtıdan başka ses yokmuş gibiydi. Yeni bir zaman hesabı başlamıştı.

Adriana gözlerini saate dikmişti, gördüğüne inanamayan bir çocuk gibi bakıyordu. Mendil tutan eli havada kalmıştı ve sanki zamanın içinden kesilip çıkarılmış gibiydi. Ve sonra Gregorius'a hareketsiz bir deprem gibi görünen bir şey oldu: Adriana'nın bakışları titredi, soldu, söndü, yeniden canlandı ve bir anda tamamıyla şimdiye dönük bir bakışın güvenini ve pırıltısını kazandı. Gözleri buluştu, Adriana'nın bakışları yeniden titremeye başlarsa ona destek olabilmek için Gregorius kendi bakışına sahip olduğu bütün özgüveni kattı.

Clotilde göründü, elindeki çayla kapının eşiğinde durdu, gözlerini tıkır tıkır çalışan saate dikti. *Graças a Deus!* dedi alçak sesle. Adriana'ya baktı, çayı masanın üzerine bırakırken gözleri yaşarmıştı.

Amadeu nasıl bir müzik dinlerdi diye sordu Gregorius bir müddet sonra. İlkönce Adriana'nın soruyu anlamadığını sandı. Belli ki dikkatinin şimdiye ulaşana kadar uzun bir mesafe kat etmesi gerekiyordu. Saat tik taklarla çalışıyor ve her bir vuruşu her şeyin değiştiğini haber veriyordu sanki. Adriana birden hiçbir şey söylemeden ayağa kalktı, Hector Berlioz'un bir plağını koydu pikaba. *Les Nuits d'Été, La Belle Voyageuse, La Captive, La Mort d'Ophélie.*

“Saatlerce dinleyebilirdi,” dedi Adriana. “Ne saatleri, günlerce.” Yeniden kanepeye oturdu.

Gregorius onun bir şeyler daha söyleyeceğine emindi. Adriana plağın kabını öylesine sıkı tutuyordu ki elinin eklem yerlerinin kanı çekildi. Yutkundu. Ağzının kenarlarında köpükler oluşmuştu. Dilini dudaklarında gezdirdi. Yorgunluğa teslim olan biri gibi başını geriye, kanepenin arkalığına dayadı. Siyah kadife bant yukarıya kaydı, bir yaranın küçük bir parçası açığa çıktı.

“Fátima’nın en sevdiği müzikti,” dedi.

Müzik sona erince ve saatin tıkırtısı sessizliğin içinden yeniden öne çıkınca Adriana doğrulup oturdu, kadife bandı yerine çekti. Sesinde, az önce, aşılamaz sandığı içsel bir engeli aşmış birinin şaşkın sakinliği ve ferahlamış özgüveni vardı.

“Bir kalp krizi. Hem de otuz beş yaşında. Aklı almıyordu Amadeu’nun. Her yeni şeye, görülmemiş, neredeyse insanüstü bir hızla ayak uydurabilen, ani bir meydan okumayı anında hazırcevaplığıyla karşılayan ağabeyim, üzerine çığ gibi gelen beklenmedik, baş edilemez görünen bir olayın karşısında gerçekten yaşamaya başladığı belli olan ağabeyim, gerçeği ne kadar alsa da doymayan bu adam, Fátima’nın yüzündeki beyaz huzurun sadece geçici bir uykunun verdiği huzur olmadığına inanamıyordu, kabul etmek istemiyordu. Otopsi yaptırtmadı, bıçak düşüncesine katlanamıyordu, cenaze törenini durmadan erteletti, kendisine gerçekleri hatırlatan insanlara bağırdı. Kontrolünü tamamen kaybetti, tören hazırlanmasını istedi, sonra iptal etti, iptal ettiğini unutup hiçbir şey yapılmayınca rahibi azarladı. *Bilebilirdim Adriana* dedi, *kalbi tekliyordu, ciddiye almadım, ben doktorum ve onu ciddiye almadım, başka hangi hasta olsa ciddiye alırdım, onda sinire bağladım olayı, yuvada öteki kadınlarla kavga ediyordu, eğitimli bir yuva öğretmeni olmadığını söylüyorlardı ona, varlıklı bir ailenin şımarık kızı diyorlardı ve zengin bir doktorun nasıl zaman öldüreceğini bilmeyen karısı; bu onu incitti, müthiş incitti, çünkü işini iyi yapıyordu, doğuştan yetenekliydi, çocuklar ona bayılıyorlardı, ötekiler de onu kıskanıyorlardı, kendi çocuğu olmamasının üzüntüsünü başka yöne çevirebilmişti, çok iyi başarmıştı bunu, gerçekten iyi başarmıştı, bu yüzden de incindi, kendini savunamadı, içine attı; işte o zaman kalbi teklemeye başladı, bazen taşikardiye benziyordu, ciddiye almalıydım Adriana, neden bir uzmana*

göndermedim onu, Coimbra'da birlikte okuduğumuz bir doktor tanıyordum, konusunda uzman oldu, bir telefon etmem yeterliydi, neden yapmadım, Tanrım, neden yapmadım, onu dinlemedim bile, bir düşün, dinlemedim bile.

Annemin ölümünden bir yıl sonra yine bir cenaze törenindeydik, *O olsaydı isterdi,* dedi Amadeu, *hem ölüme bir biçim vermek gerek, en azından dinler böyle diyor, bilmiyorum;* ansızın düşünceleri de altüst olmuştu, *não sei, não sei,* diyordu durmadan. Annem için yapılan ayinde, lituryaya katılmadığı dikkati çekmesin diye karanlık bir köşeye oturmuştu, Rita bunu anlamadı, *Sadece el kol hareketleri, bir çerçeve bu,* dedi, *sen çömezdin, babamda da böyle oldu.* Şimdi, Fátima'da, öylesine dengesini kaybetmişti ki Amadeu, bir an ayine katılıyor, bir an dua edeceğine kaskatı oturuyordu yerinde, en kötüsü de şuydu: Latince metinde hata yapıyordu. *O! Hata!*

Herkesin içinde ağlamazdı hiç, mezarın başında da ağlamadı. Şubatın üçüydü, alışılmışın dışında ılık bir hava vardı, ama o durmadan ellerini ovuşturuyordu, elleri hemen üşürdü, sonra tabut çukura indirilirken ellerini ceplerine soktu, ne daha önce ne de daha sonra onda hiç rastlamadığım bir bakışla tabutu gözleriyle izledi, sahip olduğu her şeyi, istisnasız her şeyi gömmek zorunda kalan birinin bakışıydı bu. Annemin ve babamın mezarının başında olduğundan çok farklıydı, kendini uzun zamandır bu ayrılışa hazırlamış ve bu ayrılışın kendi hayatının içine doğru da atılmış bir adım olduğunu bilen biri gibi durdu orada.

Onun mezarın başında yalnız kalmak istediğini herkes hissetti, bu yüzden ayrıldık oradan. Arkaya baktığımda Fátima'nın babasının yanında durduğunu gördüm, o da orada kalmıştı, babamın eski bir dostuydu, Amadeu Fátima'yla onun evinde tanışmıştı, eve döndüğünde büyülenmiş gibiydi. Adam kolunun yeniyle gözlerini silip sonra da abartılı azimli adımlarla uzaklaşmadan önce ona sarıldı Amadeu. Kardeşim, başı öne eğik, gözleri kapalı, açık mezarın başında kaldı, en az on beş dakika durmuştur orada. Dua ettiğine yemin edebilirim, etmiş olmasını isterim."

Dua eden insanları severim. Onlara bakmaya ihtiyacım var. Yüzeyselin ve düşüncesizin sinsi zehrine karşı onları görmeye ihtiyacım var. Gregorius öğrenci Prado'yu görür gibi oldu, Liceu'nun müzik salonunda katedrallere duyduğu sevgiyi anlatıyordu. *O sacerdato ateu,* dediğini duydu João Eça'nın.

Gregorius, vedalaşırlarken el sıkışacaklarını ummuştu, ilk kez. Ama kırlaşmış bir tutam saçı yüzüne düşen yaşlı kadın, ağır ağır ona doğru yürüdü, iyice yaklaştı, Gregorius kadındaki parfüm ve ilaç karışımı o tuhaf kokuyu duyabiliyordu. İçinden geri çekilmek geldi, ama kadının gözlerini yumuşunda ve ellerini Gregorius'un yüzüne götürüşünde mütehakkim bir hava vardı. Bir körünki gibi soğuk, titrek parmaklarını, belli belirsiz değdirerek Gregorius'un yüz hatlarında gezdirdi. Eli gözlüğe değdiğinde durakladı. Prado'nun gözlüğü altın çerçeveli, camları yuvarlaktı. Gregorius, duran zamanı sona erdiren ve kardeşinin ölümünü mühürleyen adamdı. Ve aynı zamanda o kardeşin kendisiydi de, Adriana anlatırken yeniden hayat bulmuştu. Kadife bandın altındaki yara iziyle ve kırmızı sedir ağaçlarıyla da ilgisi olan –Gregorius o anda emindi bundan– kardeş.

Adriana mahcup bir şekilde karşısında duruyordu, kollarını iki yanına sarkıtmıştı, bakışları yerdeydi. Gregorius iki eliyle onu omuzlarından tuttu. “Yine geleceğim,” dedi.

27

Yatağına yatalı yarım saat olmamıştı ki, resepsiyon görevlisi ziyaretçisi olduğunu söyledi. Gözlerine inanamadı: Bastonuna dayanarak otelin lobisinin ortasında duran, Adriana'ydı, uzun, siyah bir mantoya bürünmüş, başına dantel bir örtü örtmüştü. Evinden yıllardır ilk kez çıkan ve şimdi artık tanımadığı bir dünyada duran, hatta orada bir yere oturmayı göze alamayan bir kadın gibi hem içe dokunan hem de tutkulu bir görüntüsü vardı.

Adriana mantosunun düğmelerini açtı, iki zarf çıkardı.

“Bunu... bunu okumanızı istiyorum,” dedi, tutuk ve kendinden emin olmayan bir sesle, sanki dışarıda, dünyada konuşmak, içeride konuşmaktan daha zordu, ya da bambaşka bir şeydi. “İlk mektubu annemin ölümünden sonra evi temizlerken buldum. Az kalsın Amadeu görecekti onu, ama ben babamın yazı masasının gizli bölmesinden mektubu alırken bir şey

olduğunu sezdim ve mektubu sakladım. Öteki mektubu Amadeu öldükten sonra masasında, karmakarışık bir kâğıt yığınının altında buldum.” Ürkekçe baktı Gregorius’a, gözlerini yere eğdi, sonra bir daha baktı. “Bu... bu mektupları okuyan tek kişi ben olmak istemiyorum. Rita, eh, Rita anlayamazdı onları. Başka kimsem de yok.”

Gregorius mektupları bir elinden ötekine geçirdi. Söyleyecek kelime aradı, ama bulamadı. “Buraya nasıl geldiniz?” diye sordu sonunda.

Clotilde dışarıda, takside bekliyordu. Adriana kendini arka koltuğa bırakırken sanki gerçek dünyaya yaptığı bu gezintide bütün gücünü tüketmiş gibiydi. Arabaya binmeden Gregorius’a *‘Adeus’* demişti. Bunu söylerken ona elini uzatmış, Gregorius da kadının elinin kemiklerini, elini bastırınca ezilen damarlarını hissetmişti. Kadının, elini ne kadar güçlü ve kararlı sıktığını hissetmek şaşırtmıştı onu, neredeyse sabahtan akşama kadar dış dünyada yaşayan ve her gün düzinelerce kişinin elini sıkan biri gibiydi.

Gregorius taksinin arkasından bakarken bu şaşırtıcı derecede güçlü, neredeyse usta işi tokalaşmanın hâlâ etkisindeydi. Zihninde Adriana’yı yaşlı Coutinho’nun hastalara emredercesine muamele etmesinden söz ederken tarif ettiği kırk yaşındaki haline geri götürdü. Kürtajın şoku olmasaydı ve Adriana daha sonra kardeşinin hayatı yerine kendi hayatını yaşayabilmiş olsaydı: Bugün bambaşka biri olabilirdi!

Odasına gidince önce kalın olan zarfı açtı Gregorius. Amadeu’nun babasına, yargıca yazmış olduğu bir mektuptu. Asla göndermediği, yıllar boyunca üzerinde çalıştığı bir mektup, değişik zamanlarda kullanılan mürekkep yanında elyazısının zaman içinde gelişmiş olduğu da görülebiliyordu mektuptaki çok sayıdaki düzeltmelerden.

İlkönce *‘saygıdeğer baba’* diye başlamıştı mektuba, sonra bu hitap *‘saygıdeğer, korkulan baba*’ya dönüşmüş, daha sonra bunun yanına *‘sevgili baba*’yı eklemişti, son olarak da *‘gizlice sevdiğim baba’* diye tamamlamıştı.

Şoförünüz beni bugün istasyona götürürken ve ben, her sabah sizin oturduğunuz koltuğa gömülmüş otururken, beni paramparça edecek gibi olan bütün çelişkili duyguları kelimelere dökmem gerekeceğini biliyordum, daha fazla onların sadece kurbanı olmamak için. Bir konuyu ifade etmek, onun gücünü muhafaza etmek ve ondaki dehşeti kaldırmaktır sanıyorum,

diye yazıyor Pessoa. Bu mektubun sonunda, onun haklı olup olmadığını anlamış olacağım. Şu var ki bunu öğrenmek için uzun zaman beklemem gerekecek; çünkü, yazarak aradığım aydınlığa ulaşana kadar uzun ve taşlı bir yoldan geçeceğimi daha şimdiden, başlar başlamaz seziyorum. Pessoa'nın söz etmeyi ihmal ettiği bir şeyi düşününce de korkuyorum: İfade etmenin o konuyu saptırması olasılığı var. O zaman gücüne ve dehşetine ne olacak?

Sana başarılı bir yarıyıl diliyorum, *dediniz, Coimbra'ya her dönüşümde olduğu gibi. Hiçbir zaman –ne bu vedalaşmalarda ne de başka bir sefer– başlayacak olan yarıyılın bana mutluluk getirmesini, hatta zevk vermesini dilediğinizi ifade eden kelimeler kullanmadınız. Arabada, koltuğun kaliteli döşemesinde elimi gezdirirken şunu düşündüm: Acaba* prazer[10]*sözcüğünü biliyor mu? Hiç genç oldu mu? Bir gün annem onun karşısına çıktı işte. Bir gün.*

Her zamanki gibi olsa da bu kez farklıydı baba. Bir yıl daha var, sonra umarım geri geleceksin dedin, ben dışarı çıkmışken. Bu cümle beni boğdu, sendeler gibi oldum. Sırtı kambur, acılar içindeki adamın ağzından dökülen bir sözdü bu, yargıcın ağzından değil. Arabada otururken bu cümleyi basit, katıksız bir hoşlanma ifadesi olarak duymaya çalıştım. Ama bu sesi alamadım, çünkü biliyordum: Her şeyden önce, oğlunun, yani doktorun, yakınında olmasını ve acılarla mücadele ederken yardım etmesini istiyor. "Benden ara sıra söz eder mi?" diye sordum direksiyondaki Enrique'e. Uzun süre yanıtlamadı beni, trafikle meşgulmüş gibi yaptı. "Sanırım sizinle çok gurur duyuyor," dedi sonunda.

Portekizli gençlerin anne-babalarına, ellili yıllara kadar nadiren sen diye hitap ettiklerini, çoğunlukla üçüncü tekil şahıs kullanarak *o pai, a mãe* dediklerini Cecília'dan duymuştu Gregorius; Cecília önce *você* diye hitap etmiş, bir süre sonra durup birbirlerine *tu* demelerini önermişti, ötekisi çok resmiydi, ne de olsa *Vossa Mercê*'nin kısaltılmış şekliydi, yani '*Saygıdeğer'*in. Genç Prado, *tu* ve *você* ile hem samimiyet hem de resmiyet açısından genel uygulamanın bir adım ötesine geçmiş, sonra da her iki uç arasında gidip gelmeye karar vermişti. Yoksa bir karar değil miydi bu, değişken duygularının doğal, içten gelen bir ifadesi miydi?

Şoföre sorduğu soruyla mektubun birinci sayfası bitiyordu. Prado sayfaları numaralandırmamıştı. Mektubun devamı tutarsız başlıyordu,

mürekkebi de farklıydı. Prado'nun yaptığı bir düzenleme miydi bu, yoksa sayfaları Adriana mı sıralamıştı?

Siz yargıçsınız baba, yani yargılayan, hüküm veren ve ceza veren kişisiniz. "Nasıl oldu bilmiyorum," demişti bana Ernesto Amca bir gün, "sanki daha doğumunda belliymiş gibi geliyor bana." Evet, diye düşünmüştüm o zaman, çok doğru.

Doğruya doğru: Evdeyken yargıç gibi davranmıyordunuz. Başka babalardan daha fazla hüküm vermiyordunuz, hatta daha az veriyordunuz. Ama baba, sizin az konuşmanızı, sessiz varlığınızı çoğunlukla yargılayıcı buldum, yargıçça ve hatta mahkemedeymiş gibi.

Adil bir yargıç olduğunuzu tahmin ediyorum, iyi niyetle dolu içiniz; sert, uzlaşmaz hükümleriniz kendi hayatınızdaki yoksunluklar ve başarısızlıklar yüzünden duyduğunuz kinden doğmuyor, kendi gizli hatalarınız yüzünden çektiğiniz, yadsıdığınız vicdan azabından da değil. Yasanın size tanıdığı hoşgörü ve yumuşaklık alanını tüketiyorsunuz. Yine de ben senin hep başkalarını yargılayacak konumda olmanın acısını çektim. "Yargıçlar başka insanları hapse gönderen kişiler midir?" diye sormuştum sana okulun ilk günü eve dönünce, babanız ne iş yapar sorusuna okulda açıkça yanıt vermem gerekmişti. Ötekiler teneffüste bu konuyu konuşmuşlardı. Sözleri aşağılar ya da suçlar gibi değildi, daha çok merak ve heyecanlarını yansıtıyordu; bu duygular, babasının mezbahada çalıştığını söyleyen bir öğrencinin sözlerinin yarattığı meraktan pek farklı değildi. O günden sonra, hapishanenin önünden asla geçmemek için bütün dolambaçlı yollardan gitmeyi göze aldım.

Sizi sırtınızda cüppenizle, yüksekteki yargıç kürsüsünde otururken görmek için nöbetçilerin önünden geçip gizlice duruşma salonuna girdiğimde on iki yaşındaydım. O sıralarda sıradan bir yargıçtınız, Yargıtay üyesi değildiniz. Gurur duymuştum ama aynı zamanda müthiş de dehşete kapılmıştım. Hüküm bildiriliyordu, hırsızlığı alışkanlık haline getirmiş bir kadın hüküm giyiyordu, hapis kararı verilmişti, suçunu yinelediği için de tecil edilmeyecekti. Kadın orta yaşlıydı, kederden bitkin ve çirkindi, kimseye hoş gelecek bir suratı yoktu. Yine de götürülürken ve mahkemenin kapkaranlık, soğuk ve nemli olduğunu sandığım katakomplarında gözden kaybolurken içimde her şey büzüldü, her bir hücrem sanki tutuldu, kaskatı kesildi.

Savunma avukatının görevini iyi yapmadığını düşündüm, mahkemenin tayin ettiği, cümlelerini yavan bir şekilde sıralayan bir avukattı; kadının neden hırsızlık yaptığını öğrenemedik, kadın kendini ifade edemedi, okuma yazma bilmemesi beni hiç şaşırtmazdı. Daha sonra karanlıkta yatağıma uzanıp kadını savundum, savcıya karşı değil de asıl size karşıydı savunmam. Sesim kısılana kadar, sel gibi akan kelimeler tükenene kadar ateşli bir konuşma yaptım. Sonunda kafam boşalmış olarak karşınıza geçtim, felç olmuş gibiydim, konuşamıyordum, ama ayıkken baygın olduğumu sanıyordum. Kendime geldiğimde fark ettim ki, sizin hiç girişmediğiniz bir suçlamaya karşı savunma yapmıştım. Bana, tapındığınız oğlunuza, asla ciddi bir suçlamada bulunmadınız, bir kez bile, bazen yaptığım her şeyi şu bir tek nedenle yaptığımı düşünüyorum: Hakkında bir şey bilmesem de bildiğimi sandığım olası bir suçlamayı engellemek için. Doktor olmamın nedeni de bu değil mi aslında? Senin sırtındaki omuriliklerin insanlık dışı bir şekilde hastalanmasını engellemek için elimden gelen her şeyi yapmak için değil mi? Senin sessizce çektiğin acıları yeterince paylaşmadığım suçlamasına karşı korunmak için değil mi? Adriana ile Rita'yı kendinden uzaklaştırmana neden olan suçlamaya karşı değil mi, ki böylece kendi kendini doğrulamış oldu o suçlama?

Biz yine mahkemeye dönelim. Savcıyla avukatın hüküm bildirildikten sonra kafa kafaya verip gülüştüklerini gördüğümde düştüğüm şaşkınlığı ve dehşeti asla unutamam. Böyle bir şeyin olanaksız olduğunu düşünürdüm, hâlâ da kavrayabilmiş değilim. Bu konuda sizi mazur görüyorum: Kitaplarınız kolunuzun altında salondan çıkarken yüzünüz ciddiydi, esef okunuyordu. Böyle bir esef duymanızı gerçekten diledim, ağır bir hücre kapısının hırsızın arkasından kapanmasından ve devasa, kulakları sağır edecek kadar gürültülü anahtarların kilidin içinde döndürülmesinden dolayı duyacağınız esefin.

O hırsız kadını asla unutamadım. Uzun yıllar sonra bir alışveriş merkezinde bir başka hırsız gördüm, inanılmaz güzellikte genç bir kadındı; bir sürü parlak nesneyi büyük bir ustalıkla mantosunun ceplerine sokuyordu. Bunu fark edişime eşlik eden sevincin şaşkınlığıyla, bütün katlarda serinkanlılıkla av peşinde dolaşan kadını izledim. Bu kadının benim gözümde sizin hapse yollamış olduğunuz öteki hırsızın intikamını almakta olduğunu yavaş yavaş anladım. Adamın birinin pusuya yatarak ona doğru ilerlediğini görünce hemen kadının yanına gittim ve "Cuidado!"

diye fısıldadım. Hazırcevaplığı beni şaşırttı. “Vem, amor,” *diyerek koluma girdi, başını omzuma yasladı. Sokağa çıkınca bana baktı, şimdi gözlerinde teklifsiz, serinkanlı tavrına tamamen ters düşen bir ürkü okunuyordu.*

“Neden?” Rüzgâr gür saçlarını yüzüne savuruyordu, bir an bakışlarını göremedim. Alnındaki saçları çektim.

“Uzun bir hikâye,” dedim, “kısaca: Hırsız kadınları severim. Bir şartla: Adlarını bilirsem.”

Dudaklarını büzdü ve bir an düşündü. “Diamantina Esmeralda Ermelinda.”

Gülümsedi, dudaklarıma bir öpücük kondurdu, köşeyi dönüp gözden kayboldu. Daha sonra sofrada karşınızda bir zafer duygusuyla ve meçhul galibin lütufkârlığıyla oturdum. O dakikada dünyadaki bütün kadın

hırsızlar dünyanın bütün yasalarıyla dalga geçiyorlardı.

Yasalarınız: Düşünebildiğimden beri, birbirinin aynı, siyah deri ciltli kitaplar karşısında saygı duymuşumdur, Musevilerin duyduğu türden bir saygı. Başka kitaplara benzemezlerdi, içlerinde yazılanların özel bir mertebesi vardı ve benzersiz bir saygınlığı. Sıradan şeylerden öylesine uzaktılar ki, içlerinde Portekizce kelimelere rastlamak beni şaşırtıyordu – ağır, barok ve süslü püslü kelimeler olsalar da; bir başka, soğuk bir gezegende oturanlar tarafından icat edilmişlerdi kanımca. Yabancılıklarını ve uzaklıklarını keskin bir toz kokusu daha da artırıyordu, raflardan gelen bu koku, bu kitapları hiç kimsenin hiçbir zaman oradan almamasının ve onların da yüce içeriklerini kendilerine saklamalarının, doğalarının bir parçası olduğuna dair belirsiz bir düşünce doğuruyordu içimde.

Çok sonra, bir diktatörlüğün keyfiliğinin nereye dayandığını kavramaya başladığımda, çocukluğumun kullanılmayan yasa kitaplarını bazen karşımda görürdüm, o zaman onları alıp Salazar'ın işkencecilerinin suratlarına fırlatmadığınız için çocuksu düşünce oyunlarımda sizi itham ederdim.

Onları raftan almanın yasak olduğunu asla söylemediniz, hayır, bunu söyleyen siz değildiniz, onları yerlerinden bir milim bile oynatmamı bana şiddetle, sertçe yasaklayan, ağır, heybetli ciltlerin kendileriydi. Küçük bir çocukken senin çalışma odana gizlice ne çok girdim ve ciltlerden birini elime alıp kutsal içeriğine bir göz atmak arzusuyla kalbim çarparak savaştım. Sonunda bunu yaptığımda on yaşındaydım, parmaklarım titreyerek, yakalanmayayım diye salona defalarca göz atarak. Mesleğinizin gizemini çözmek ve senin ailenin dışında, dış dünyada kim olduğunu anlamak istiyordum. Ön ve arka kapakların arasındaki gevrek, formül benzeri dilde en ufak bir ilahi vahiy olmadığını görmek benim için büyük bir hayal kırıklığıydı, beklenen ve korkulan dehşeti hissettirebilecek en ufak bir şey yoktu orada.

Hırsız kadının duruşmasından sonra siz ayağa kalktığınızda gözlerimiz buluştu. En azından bana öyle geldi. Senin kendiliğinden sözü bu konuya getireceğini umdum – ve haftalarca sürdü bu umudum. Sonunda umudum söndü, hayal kırıklığına dönüştü, o da söndü, isyana ve öfkeye yaklaştı:

Beni bunun için fazla genç mi buldunuz, fazla mı ahmak? Ama benden hep çok şey istemenize ve doğal olarak beklemenize hiç uymuyordu bu. Oğlunuzun sizi cüppenizle görmüş olması rahatsız mı etti sizi? Ama sizin mesleğinizden utandığınızı hiç hissetmedim ben. Sonunda benim kuşkularım korkuttu mu sizi? Yarım çocuk bile olsam olurdu o kuşkularım; bunu biliyordunuz, bunu bilecek kadar tanıyordunuz beni, en azından öyle olduğunu umuyorum. Öyleyse korkaklık mıydı, bir tür zayıflık mıydı benim asla sizinle bağdaştıramadığım şey?

Ya ben? Ben neden sözü oraya getirmedim? Yanıt basit ve net: Size hesap sormak, doğrusu kimsenin yapabileceği bir şey değildi. *Yapılsaydı ailenin bütün sistemi, bütün yapısı çökerdi. Sadece* yapılamayacak *bir şey olmakla kalmıyordu, aynı zamanda* düşünülemeyecek *bir şeydi. Bunu düşünmek ve yapmak yerine zihnimde iki resmi üst üste koydum: Suskunluğun hâkimi olan, samimi, özel babayla; ölçülü kelimelerle ve formüle benzeyen güzel sözlerle dolup taşan kalın, dokunulmaz bir sesle, seslerin beni ürperterek yankılandığı bir duruşma salonunun içine doğru konuşan cüppeli adamı. Ne zaman hayal gücümü talim ettirdiğim bu alanı tarasam şaşırırdım, çünkü hiçbir itiraz bulmazdım orada, bulsaydım teselli olurdum, bunun yerine kalıptan çıkmış bir figür görünürdü bana. Güçtü baba, her şeyin böyle utanmazca bir araya gelmesi; içimde taştan bir heykel gibi var olmanıza artık tahammül edemediğimde, aslında mahremiyetin kutsallığını lekelediği için kendime yasakladığım bir düşünceyi yardıma çağırıyordum: Ara sıra anneme sarılmış olman gerektiğini.*

Sen neden avukat değil de yargıç oldun baba? Neden cezalandıranların tarafına geçtin? Yargıçlar da olmalı, *derdin herhalde, bu cümleye pek itiraz edilemeyeceğini biliyorum elbette. Ama neden benim babamın onlardan biri olması gerekti?*

Bu noktaya kadar henüz hayatta olan babaya yazılmış bir mektuptu, öğrenci Prado'nun Coimbra'da yazdığı bir mektup, mektuba adı geçen dönüşten sonra başlandığı tahmin edilebiliyordu. Bir sonraki sayfada hem mürekkep hem de elyazısı değişiyordu. Kalemin çizgileri şimdi daha bilinçli, daha gevşek ve doktorluk mesleğindeki rutin notlarla törpülenmiş gibiydi. Fiillerin kipleri, yargıcın ölümünden sonra ne zaman yazıldığını ele veriyordu.

Gregorius hesap yaptı: Prado'nun eğitiminin bitmesiyle babasının ölümü arasında on yıl vardı. Babasıyla başlattığı bu sessiz konuşma oğulun içinde bu kadar uzun mu durmuştu? Duyuların derinliğinin en dibinde, on yıl bir saniye gibiydi, bunu Prado'dan daha iyi bilen olamazdı.

Mektuba devam edebilmek için babası ölene kadar beklemek zorunda mı kalmıştı oğul? Prado öğrenimi bittikten sonra Lizbon'a dönmüş ve orada nöroloji kliniğinde çalışmıştı, bunu Mélodie'den öğrenmişti Gregorius.

"O sırada ben dokuz yaşındaydım, onun eve dönmesine sevinmiştim; bugünse bunun bir hata olduğunu söyleyebilirim," demişti Mélodie. "Ama Amadeu Lizbon'u özlemişti, hep özlerdi, gider gitmez geri gelmek isterdi, içinde hem demiryoluna duyduğu delice sevgi hem de bu özlem vardı, çelişkilerle doluydu benim kocaman, parlak ağabeyim, uzakları özleyen bu adamın içinde bir gezgin vardı, Transsibirya demiryoluna bayılıyordu, *Vladivostok* kutsal bir isim gibi çıkıyordu ağzından; ve içinde öteki adam da vardı, sıla özlemi çeken adam, *Susuzluk gibi* derdi, *içime özlem çökünce dayanılmaz bir susuzluk gibi oluyor, her istediğimde eve dönebilmek için belki de bütün tren hatlarını bilmeliyim, Sibirya'da dayanamazdım, bir düşünsene: Günler, geceler boyu tıkırdayan tekerlekler beni durmadan uzaklaştırırdı Lizbon'dan, durmadan."*

Gregorius sözlüğü elinden bırakıp yanan gözlerini ovuşturduğunda tan ağarıyordu. Perdeleri kapadı, soyunmadan yorganın altına girdi. *Kendimi kaybetmek üzereyim*, Bubenberg Meydanı'na gitmesine neden olan düşünce buydu, ama meydana elini dokunduramamıştı. Ne zaman olmuştu bu?

Ya kendimi kaybetmek istersem?

Gregorius, düşünce kırıntılarının bir kasırga gibi estiği hafif bir uykuya daldı. Yeşil Cecília yargıca durmadan *Saygıdeğer* diye hitap ediyordu; değerli, parlak şeyler çalıyordu, elmaslar ve başka değerli taşlar, ama özellikle adları çalıyordu, adları ve öpücükleri, tıkırtılı tekerlekler üzerinde Sibirya'dan geçirilerek Vladivostok'a kadar taşınıyordu bunlar, orasıyla Lizbon'un, mahkemeler ve acılar mekânının arası çok uzaktı.

Gregorius öğlene doğru perdeleri kenara çekip pencereyi

açtığında ılık bir rüzgâr yaladı yüzünü. Dakikalarca durdu orada, dışarıdan gelen çöl havasıyla yüzünün kuruyup ısındığını hissetti. Hayatında ikinci kez odasına yiyecek bir şeyler getirtti, tepsiyi karşısında görünce geçen seferi düşündü, Paris'i, Florence'in Gregorius'un evinde ilk kez kahvaltı ettikten sonra önerdiği o çılgın yolculuğu. *Arzu, hoşlanmak ve güvenlik.* En uçucu olanı arzudur, demişti Prado, sonra hoşlanmak gelir, sonunda esenlik de dağılır. Bu yüzden sadakat önemlidir; ruhun, duyguların ötesinde taraf tutması. *Bir tutam sonsuzluk. Sen aslında hiçbir zaman beni istemedin,* demişti sonunda Florence'e, o da itiraz etmemişti.

Gregorius, Silveira'ya telefon etti, o da onu akşam yemeğine çağırdı. Elfenau'daki Schnyder'lerin hediye ettiği Isfahan'la ilgili resimli kitabı paketledi, oda servisinden, makas, raptiye ve yapışkan bant bulabileceği bir yer sordu. Tam çıkacakken Natalie Rubin telefon etti. Farsça dilbilgisi kitabını ekspres postayla yollamasına rağmen hâlâ gelmemesine bozulmuştu.

"Keşke kendim getirseydim!" dedi, kendi sözlerinden ürküp biraz da utanınca hafta sonunda ne yapacağını sordu Gregorius'a.

Gregorius kendini tutamadı. "Elektriği olmayan bir okulda farelerle birlikte oturuyor ve bir oğulun babasına duyduğu çetin sevgiyi okuyorum, baba, ağrıları ya da işlediği suç yüzünden canına kıymış, kimse nedenini bilmiyor."

"Siz beni..." dedi Natalie.

"Yo, yo," dedi Gregorius, "sizinle alay etmiyorum. Ne söylediysem o. Sadece: Açıklaması olanaksız, gerçekten olanaksız, sonra bir de çölden esen şu rüzgâr var..."

"Sizi neredeyse... sizi neredeyse tanıyamıyorum artık. Eğer ben..."

"Rahatça söyleyebilirsiniz Natalie, bazen kendim de inanamıyorum."

Evet, dilbilgisi gelir gelmez Natalie'yi arayacaktı.

"Farsçayı da şu harika fareli okulda mı öğreneceksiniz?" Kendi söylediğine kendisi güldü Natalie.

“Elbette. İran zaten *orada.”*

“Pes ediyorum.”

Gülüştüler.

28

Neden kuşkuların hakkında hiç konuşmadın benimle baba, içindeki mücadeleler hakkında? Adalet bakanına yazdığın mektupları, emekliye ayrılma başvurularını göstermedin? Neden hepsini yok ettin, neden onları hiç yazmamış gibisin şimdi? Serbest kalmak için yaptığın girişimleri neden annemden duydum, bir gurur vesilesi olmasına rağmen bana bunları utançla anlatan annemden?

Seni sonunda ölüme götüren acıların olduysa eğer: Peki, buna karşı ben de bir şey yapamazdım. Acılar karşısında sözlerin gücü çabuk tükenir. Ama ağır basan acılar değil de sonunda Salazar’dan ayrılmak ve kan ve işkence karşısında gözlerini daha fazla kapatmamak gücünü gösterememiş olmandan dolayı duyduğun suçluluk ve başarısızlık hissiyse: O zaman neden benimle konuşmadın? Bir zamanlar rahip olmak isteyen oğlunla?

Gregorius başını kaldırıp baktı. Afrika’dan esen sıcak hava, Senyor Cortês’in bürosunun açık pencerelerinden içeri akıyordu. Çürük döşeme tahtalarının üzerinde gezinen ışık konisinin sarısı geçen günküne oranla bugün daha parlaktı. Duvarlarda kesip astığı Isfahan resimleri vardı. Deniz mavisi ve altın rengi, altın rengi ve deniz mavisi; ve daha pek çok resim, kubbeler, minareler, pazarlar, peçelerin arkasındaki simsiyah, yaşama aç kadın yüzleri. Temanlı Elifaz, Şuahlı Bildat, Naamalı Sofar.

İlkönce kazağının üzerindeki İncil’i aramıştı, kazağı da küf ve nem kokuyordu. *Arzusunda direndiği için Tanrı Mısırlıları felaketlerle cezalandırdı*, demişti Prado, O’Kelly’ye, *ama onu öyle yapan bizzat Tanrı’ydı! Onu öyle yapmasının nedeni, daha sonra gücünü*

gösterebilmekti! Ne kadar kibirli, kendini beğenmiş bir tanrı! Nasıl da fiyakacı! Gregorius hikâyeyi okudu: Doğruydu,

Tam yarım gün diye anlatmıştı O'Kelly, Prado'nun konuşmasında Tanrı'dan gerçekten de fiyakacı, *gabarola* ya da *fanfarrão* diye söz edip etmemesini tartışmışlardı. Yüce TANRl'yı –bir tek küstah kelimenin minicik süresi boyunca bile olsa– çenesi düşük bir sokak çocuğuyla aynı düzeye getirmek ileri gitmek sayılmayacak mıydı? Jorge, Amadeu'yu ikna etmiş, o da vazgeçmişti. Bir an, O'Kelly'nin kendisini hayal kırıklığına uğrattığını düşündü Gregorius.

Binada dolaştı, yoluna çıkan farelerden kaçtı, öğrencilerin sıralarından birine oturdu, oradan Maria João ile göz bağlantısı kurduğunu düşünerek geçenlerde Prado'nun olduğuna hükmetmişti bu sıranın; ve sonunda alt katta eski kitaplığı buldu, Peder Bartolomeu'nun anlattığına göre genç Amadeu sabaha kadar okuyabilmek için kendini oraya kapattırmıştı. *Amadeu bir kitap okuduğunda daha sonra o kitabın harfleri kalmaz.* Raflar boş, tozlu ve pisti. Orada kalmış tek kitap, devrilmesin diye bir rafın altına destek yapılmıştı. Gregorius çürümüş bir zemin tahtasını ucundan koparıp kitabın yerine onu sıkıştırdı. Sonra kitabın tozunu silkeleyip sayfalarını çevirdi. Juana la Loca'nın yaşamöyküsüydü. Senyor Cortês'in bürosuna giderken kitabı yanına aldı.

Soylu profesör António de Oliveira Salazar'a aldanmak, Hitler, Stalin ya da Franco'ya aldanmaktan çok daha kolaydı. Böyle ayaktakımıyla birlikte olmazdın sen, buna karşılık zekân ve üslup konusundaki yanılmaz zevkinle şerbetli de olurdun; ve adım kadar eminim ki kolunu asla kaldırmadın. Melon şapkanın altındaki zeki, gergin yüzüyle o siyahlı adam: Bazen senin ona karşı belki de bir yakınlık hissettiğini düşündüm. Acımasız ihtirası ve ideolojik körlüğü açısından değil, kendinize karşı olan sertliğiniz açısından. Ama baba: O ötekilerle birlik oldu! Dünya durdukça tarif edilemeyecek cürümleri seyretti o. Ve bizde Tarrafal vardı! Tarrafal vardı baba! TARRAFAL! *Fantezinize ne oldu? Bir kerecik olsun elleri görmeliydiniz karşınızda, benim João Eça'da gördüğüm elleri: Yanık, yaralı, sakat; bir zamanlar Schubert çalmış olan eller. Böyle ellere neden hiç bakmadınız baba?*

Bedensel zayıflığından dolayı devlet gücüyle kavgaya tutuşmaktan ürken ve bu yüzden başını öte yana çeviren bir hastanın korkusu muydu?

Omurgalı davranmanı yasaklayan, bükülmüş belin miydi? Ama hayır, böyle bir yorumu kabul etmiyorum, haksızlık olurdu bu, çünkü tam da sırası geldiğinde onurunu gösterememiş olurdun, senin her zaman sınadığın onurunu; düşüncelerinde ve eylemlerinde acılarına asla mağlup olmama gücünü.

Bir kez baba, bir tek kez, iyi giyimli, silindir şapkalı suç çevrelerinde iplerin sizin elinizde olduğuna sevinmiştim, itiraf etmem gerek; beni Mocidade*'den kurtarmayı başardığınızda. Yeşil gömleği giyip kolumu kaldırmak zorunda kalacağımı düşündüğümde yüzümde beliren dehşeti gördünüz. Bu olmayacak demekle yetindiniz, bakışlarınızdan sevgi dolu acımasızlığı görünce mutlu oldum, sizin hasmınız olamazdım. Elbette, sen de oğlunu saçma sapan bir kamp ateşi emekçisi olarak düşünmek istemezdin. Yine de yaptığını –her ne yaptınsa bilmek istemiyorum– bana karşı derin ilginin belirtisi olarak algıladım ve kurtuluşumdan sonraki gece en yoğun duygular aktı sana.*

Adriana'ya bedensel zarar verdiğim için mahkemeye çıkarılmamı engellediğinizde durum daha da karmaşıktı. Yargıcın oğlu: Olayı nasıl yönlendirdiğinizi, hangi konuşmaları yaptığınızı bilmiyorum. Size bugün söylüyorum: Yargıcın karşısına çıkmayı, hayatı yasadan üstün sayabilmeye dair ahlaki hak için mücadele etmeyi yeğlerdim. Yine de yaptığın şey, her ne yaptıysan, beni çok duygulandırdı. Açıklayamazdım, ama sana kararını verdirenin, benim kabul edemeyeceğim iki şeyden hiçbiri olmadığına eminim: Utanç korkusu ya da nüfuzunu kullanabilmekten duyduğun sevinç. Sen sadece beni korumak için yaptın. Seninle gurur duyuyorum, *dedin, sana tıbbi durumu açıklayıp ders kitabındaki bölümü gösterdiğimde. Sonra beni kucakladın, çocukluğumdan bu yana ilk kez. Elbiselerine sinmiş tütün kokusunu, yüzündeki sabun kokusunu içime çektim. Bugün bile burnumda o kokular, umduğumdan daha uzun bana sarılı kalan kollarını hâlâ hissediyorum. Rüyama girdi bu kollar, yalvarırcasına bana uzanıyorlardı, hayırsever bir büyücü gibi kendisini acılarından kurtarsın diye oğluna içten bir yakarışla uzanıyorlardı.*

Sana hastalığının nasıl işlediğini, adını Vladimir Behterev'den alan ve sırtının bir daha düzelmeyecek biçimde kamburlaşmasına neden olan durumu ne zaman anlatsam, acıların gerisindeki muammayı ne zaman konuşsak yüzünde beliren sınırsız beklenti ve umut giriyordu bu rüyaya.

Büyük ve derin mahremiyet anlarıydı bunlar, bakışların dudaklarıma takılı kalıyor, acemi doktorun her sözcüğünü ilahi bir vahiymiş gibi içine

çekiyordun. O zaman ben bilgili baba, sen de yardıma muhtaç oğul oluyordun. Babanın nasıl biri olduğunu, sana nasıl davrandığını sormuştum anneme bu konuşmaların birinin ardından. "Gururlu, yalnız, dayanılmaz bir despottu, sözümden çıkmazdı," dedi. Sömürgeciliğin ateşli bir savunucusuymuş. "Senin bu konuda ne düşündüğünü bilse, mezarında ters dönerdi."

Gregorius arabayla otele gitti ve Silveira ile yiyeceği akşam yemeği için üstünü değiştirdi. Silveira, Belém'de bir villada oturuyordu. Kapıyı bir hizmetçi açtı, sonra da devasa holde Silveira karşıladı onu, tavandaki avize bir büyükelçiliğin giriş holüne benzetiyordu orasını. Gregorius'un merakla çevresine bakındığını fark etti Silveira.

"Boşandıktan ve çocuklar da gittikten sonra birden fazla büyük geldi burası bana. Ama taşınmak da istemiyorum," dedi, Gregorius onun yüzünde gece treninde ilk kez karşılaştıklarında tanık olduğu yorgunluğu fark etti.

Nasıl olduğunu sonradan hiç hatırlayamadı Gregorius. Tatlılarını yiyorlardı, o da Florence'ten söz ediyordu, Isfahan'dan, ve Liceu'ya yaptığı çılgın ziyaretlerden. Daha önce yataklı vagonda olduğu gibiydi ortam biraz, o zaman bu adama, sınıftayken birden nasıl ayağa kalkıp gittiğini anlatmıştı. "Askıdan aldığınızda kadının mantosu ıslakmış, tam olarak hatırlıyorum, yağmur yağıyormuş," demişti Silveira çorbalarını içerlerken, "İbranice ışık nasıl denir, onu da hatırlıyorum: Ör." O zaman Gregorius, daha önce yataklı vagondayken söz etmediği meçhul Portekizli kadını anlatmıştı ona.

Kahvelerini içtikten sonra, "Benimle gelin," diyen Silveira onu alıp bodruma götürdü. "İşte, bunlar çocukların kamp yaparken kullandıkları malzemeler. Hepsi en iyisinden. Hiçbir işe yaramadı, günün birinde her şeyi öylece bıraktılar, ne ilgilendiler ne de bir teşekkür ettiler. Bir ısıtıcı, bir ayaklı lamba, bir kahve makinesi, hepsi akülü. Bunları alıp götürsenize. Liceu için. Şoföre söylerim, pilleri kontrol eder, sonra da taşır."

Sadece eli açıklık değildi. Liceu söz konusuydu. Daha önce de o ıssız okulu anlattırmıştı ve hep daha fazlasını öğrenmek istemişti: Ama salt meraktan olabilirdi, tıpkı masallardaki büyülü şatoya duyulan merak gibi. Kamp malzemelerini teklif etmesi ise Gregorius'un gülünç hareketine karşı

–hiç kimseden, hele hayatı paranın çevresinde dönen bir işadamından hiç bekleyemeyeceği– bir anlayışı gösteriyordu, ya da anlayış değilse de saygıyı.

Silveira onun şaşkınlığını gördü. “Şu Liceu meselesi ve fareler hoşuma gidiyor,” dedi gülümseyerek, “çok başka bir şey, akla gelmeyen bir şey. Sanki Marcus Aurelius’la bir ilgisi varmış gibi geliyor bana.”

Gregorius salonda bir süre yalnız kalınca kitaplara göz attı. Porselen üzerine bir sürü kitap. Ticaret hukuku. Gezi kitapları. İngilizce ve Fransızca ticaret sözlükleri. Çocuk psikolojisi sözlüğü. Romanların karmakarışık durduğu bir raf.

Köşedeki bir sehpanın üzerinde iki çocuğun fotoğrafı duruyordu, bir oğlan, bir kız. Gregorius, Kägi’nin mektubunu düşündü. Sabahki konuşmalarında Natalie Rubin müdürün derslerinin boş geçtiğini söylemişti, karısı Waldau’da hastanedeydi. *Öyle anlar oluyor ki karım yıkılacak gibi görünüyor,* diye yazmıştı mektubunda.

“Sık sık İran’a giden bir iş arkadaşımla görüştüm,” dedi Silveira geri döndüğünde, “vize gerekiyor ama bunun dışında Isfahan’a gitmek sorun değil.”

Gregorius’un yüzünde beliren ifadeyi görünce durdu.

“Ah evet,” dedi sonra ağır ağır, “ah evet. *Elbette.* Konu *bu* Isfahan değil. İran da değil, *Pers ülkesi.”*

Gregorius başıyla evetledi. Mariana Eça onun gözleriyle ilgilenmiş, uykusuzluk çektiğini anlamıştı. Bunun dışında burada onunla ilgilenen tek kişi, Silveira’ydı. *Onunla.* Prado’nun dünyasının sakinlerinin gördüğü gibi onu sadece anlayışlı bir ayna gibi görmeyen tek kişiydi.

Vedalaşmak üzere yeniden holde durduklarında ve hizmetçi kız Gregorius’a paltosunu getirdiğinde, Silveira’nın bakışları evin öteki bölümlerine giden balkonlu koridora kaydı. Yere baktı, sonra yeniden kaldırdı gözlerini.

“Çocukların bölümü. Eskiden onlarındı. Bakmak ister miydiniz?”

Özel banyosu olan iki geniş, aydınlık oda. Kitap raflarında metrelerce Georges Simenon.

Balkonlu koridorda duruyorlardı. Birden Silveira ellerini nereye koyacağını bilmez göründü.

“İsterseniz, burada kalabilirsiniz. Ücret ödemeden elbette. Ne kadar isterseniz.” Güldü. “Perslerin ülkesinde olmadığınız zaman. Otelden daha iyidir. Rahatsız edilmezsiniz, ben çoğu zaman yokumdur. Yarın sabah erkenden yine gidiyorum. Hizmetçim Julieta sizinle ilgilenir. Ve günün birinde, sizi yenerim satrançta.”

“Chamome José,” dedi, anlaşmayı el sıkışarak mühürlerlerken. “E *tu?”*

29

Gregorius eşyasını topladı. Sanki dünya turuna çıkıyormuş gibi heyecanlıydı. Oğlanın odasındaki raflardan bazı Simenon’ları kaldırıp yerine kendi kitaplarını koyduğunu hayal etti: Veba ve deprem hakkındaki iki kitabı, Coutinho’nun fi tarihinde hediye etmiş olduğu İncil’i, Pessoa’yı, Eça de Queirós’u, Salazar’ın resimli biyografisini, Natalie Rubin’in kitaplarını. Bern’deyken Marcus Aurelius’la eski Horaz’ı çantasına koymuştu, Yunan tragedyalarıyla Sappho’yu da. Son anda Augustinus’un *Confessiones’*ini de. *Bir sonraki etap için kitaplar.*

Çantası ağırdı, yataktan kaldırıp kapıya taşırken başı döndü. Yatağına uzandı. Birkaç dakika sonra baş dönmesi geçti, Prado’nun mektubunu okumaya devam edebilirdi artık.

Ana-babaların çocuklarında yanık izi gibi asla silinmeyecek izler bıraktıkları planlanmamış ve bilinmedik, ama yine de kaçınılmaz ve karşı konulmaz şiddeti düşünmek bile ürpertiyor beni. Ana babaların arzularının ve korkularının şekilleri, yakıcı bir kalemle, güçsüz ve başlarına ne geldiğini hiç bilmeyen küçüklerin ruhlarına kazınır. Ruhlara dağlanmış o

metni bulmak ve ne yazıldığını sökmek için bir ömür harcarız, onu anladığımıza da asla emin olamayız.

Ve görüyor musun baba, seninle bana da böyle oldu. İçimde, bugüne kadar hissettiğim ve yaptığım her şeye hâkim olan muazzam bir metin yattığını kısa bir süre önce nihayet anladım; tehlikeli gücü, hakkında en ufak bir şey bilmesem de sahip olduğunu sandığım geçerliliğe sahip olmayabileceğini, bütün eğitimime rağmen, hiç aklıma getirmememde yatan, için için kor gibi yanan bir metin. Metin kısa ve Tevratsı bir kesinliğe sahip: BAŞKALARI SENİN MAHKEMENDİR.

Bunu kanıtlayamam ve bu yüzden de mahkeme önünde geçerliliği olmaz, ama bu metni küçüklüğümden beri bakışlarınızda okuduğumu biliyorum baba, gözlük camlarınızın gerisinden yoksunluk, acı ve sertlik dolu olarak beliren ve nereye gitsem beni izler görünen bakışlarınızda. Peşimden gelemediği tek yer, Liceu'nun kitaplığındaki kocaman koltuktu, okumaya devam edebilmek için geceleri onun arkasına saklanırdım. Koltuğun sağlam tarafsızlığı karanlıkla birleşince nüfuz edilemeyen bir duvar oluşturuyordu, o duvar hiçbir şeyi benim yanıma bırakmıyordu. Bakışlarınız oraya giremiyordu, dolayısıyla, beyaz kollu ve beyaz bacaklı kadınlar ve insanın yalnızca gizlice yapabileceği şeyler hakkında yazılanları okuduğumda karşısında hesap vermem gereken bir mahkeme heyeti de olmuyordu.

Yeremya Peygamber'de şunu okuyunca kapıldığım öfkeyi düşünebiliyor musunuz? "'Kim gizli yere saklanır da onu görmem?' diyor RAB, 'Yeri göğü doldurmuyor muyum?' diyor RAB."[11]

"Ne istiyorsun" dedi Peder Bartolomeu, "Tanrı *O*."

"Evet; ve Tanrı'ya karşı olan tam da bu: Onun Tanrı olması," diye yanıt verdim.

Peder güldü. Yaptığım hiçbir şeye kızmazdı. Beni severdi."

Bu tür şeyleri konuşabileceğim bir babam olmasını ne kadar isterdim baba. Tanrı'yı ve bencil gaddarlığını, haçı, giyotini ve garotu. Öteki yanakla ilgili saçmalığı. Adaleti ve intikamı.

Kiliselerdeki banklara dayayamazdın sırtını, bu yüzden seni diz çökmüşken bir tek kez gördüm, Ernesto Amca'nın cenaze törenindeydi.

Azaplar içindeki bedeninin görüntüsü aklımdan çıkmıyor, Dante'yi ve Araf'ı çağrıştırmıştı, Araf'ı ben hep alevler içindeki bir aşağılanma denizi olarak canlandırırdım gözümde, çünkü aşağılanmadan daha kötü bir şey olabilir mi, en dayanılmaz acı bile onun yanında hiçtir. Bu yüzden bu konulardan hiç söz açmadık biz. Yani ben senin ağzından Deus *sözcüğünü yalnız basmakalıp deyimlerde duydum, hiçbir zaman doğru dürüst değil, hiçbir zaman bir inancı ifade eder şekilde değil. Yine de içinde sadece dünyevi yasa kitaplarını değil, Kilise'nin, engizisyonu doğuran kitaplarını da taşıdığına dair sessizce bıraktığın etkiye karşı hiçbir şey yapmadın. Tarrafal baba, TARRAFAL!*

30

Silveira'nın şoförü Gregorius'u öğlene doğru aldı. Kamping malzemesine pil takmış, iki de örtü koymuştu arabaya, örtülerin üzerinde kahve, şeker ve çörekler vardı. Otelde, onu bırakmak istemediler. *"Foi um grande prazer,"* dediler.

Gece yağmur yağmıştı, çöl rüzgârının getirdiği ince bir kum tabakası vardı otomobillerin üzerinde. Şoför Filipe, Gregorius'un büyük, pırıl pırıl arabanın arkasına binmesi için kapıyı açtı. *Arabada elimi kaliteli döşemenin üzerinden geçirince* – işte Prado'nun babasına mektup yazma fikri orada doğmuştu.

Gregorius ana-babasıyla bir tek kez taksiye binmişti, Thuner Gölü'nün kıyısında geçirdikleri bir tatilden dönerken; babası orada ayağını burkunca bavulları yüzünden mecburen taksiye binmişlerdi. Babasının ne kadar huzursuz olduğunu arkadan kafasına bakarken anlamıştı. Annesi ise rüyadaymış gibiydi, gözleri parlıyordu, arabadan inmek istememişti.

Filipe önce villaya, sonra da Liceu'ya götürdü onu. Eskiden kamyonetlerin okul mutfağına malzeme getirirken kullandıkları yolu tamamen ot bürümüştü. Şoför Filipe arabayı durdurdu. "Burası mı?" diye sordu hevessizce. At gibi omuzları olan şişman adam farelerden korkarak

geri çekildi. Gregorius, müdürün odasında kasketini eline alıp duvarların kenarından ağır ağır yürüdü ve Isfahan'ın resimlerine baktı.

"Burada ne yapıyorsunuz peki?" diye sordu şoför. "Yani beni ilgilendirmez ama..."

"Söylemesi zor," dedi Gregorius. "Çok zor. Gündüz düşü nedir bilirsiniz. Biraz ona benziyor. Ama öte yandan çok da farklı. Daha ciddi. Ve daha çılgın. İnsanın ömrü azalınca artık kural mural tanınmaz. O zaman da zıvanadan çıkmışa dönersin, tam tımarhanelik olursun. Oysa aslında tam tersidir: Ömürlerinin azaldığını kabul etmek istemeyenlerin yeridir tımarhane. Hiçbir şey olmamış gibi davrananların. Anlıyor musunuz?"

"İki yıl önce kalp krizi geçirdim," dedi Filipe. "Ondan sonra yeniden işe gitmek tuhaf geldi bana. Şimdi aklıma geldi, tamamen unutmuştum."

"Evet," dedi Gregorius.

Filipe gittikten sonra hava bulutlandı, serinlik bastı, karanlık oldu. Gregorius ısıtıcıyı kurdu, ışık yaktı ve kahve pişirdi. Sigaralar. Cebinden çıkardı. Hayatında içtiği ilk sigara ne markaydı diye sormuştu Silveira. Sonra da kalkmış ve aynı marka bir paket sigarayla dönmüştü. *İşte. Karım da bu markadan içerdi. Yıllardır komodinin çekmecesinde duruyor. Onun tarafındaki komodinde. Atmak gelmedi içimden. Tütünü kurumuş olmalı.* Gregorius paketi açıp bir sigara aldı, yaktı. Artık öksürmeden içine çekmeyi öğrenmişti. Sigara sertti, yanık odun gibiydi tadı. Başı döner, kalbi tekler gibi oldu.

Prado'nun notlarında yazdığı, Yeremya ile ilgili bölümü okudu, sonra da geriye gidip Yeşaya'nın olduğu sayfayı açtı. *Çünkü benim düşüncelerim sizin düşünceleriniz değil, sizin yollarınız benim yollarım değil, diyor RAB. Çünkü gökler nasıl yeryüzünden yüksekse, yollarım da sizin yollarınızdan, düşüncelerim düşüncelerinizden yüksektir.*[12]

Prado, Tanrı'nın düşünebilen, arzulayabilen ve hissedebilen biri olmasını ciddiye almıştı. Sonra da herkesin yaptığı gibi söylediklerini dinlemiş ve şunu anlamıştı: Kendini böylesine üstün gören biriyle işim olmaz benim. Tanrı'nın bir *kişiliği* var mıydı? Gregorius, Ruth Gauschi ile David Lehmann'ı düşündü, edebi vakar hakkında kendi sözlerini de; edebi vakardan daha ciddi bir şey olamazdı. Bern çok uzaklardaydı.

Yaklaşılmazlığınız, baba. Annem sizin suskunluğunuzu bize tercüme etmek zorunda olan bir çevirmendi. Kendiniz ve duygularınız hakkında neden kendiniz konuşmayı öğrenmediniz? Söyleyeyim size: Çok rahattınız, güneyli soylu aile babası rolünün arkasına sığınmak son derece işinize geliyordu. Buna, konuşmamayı bir meziyet, ağrılarından yakınmamayı büyüklük sayan, konuşmayı sevmeyen, acı çeken adam rolü de ekleniyordu. Böylece hastalığınız, kendinizi ifade etme arzunuzun yokluğundan dolayı bir günah çıkarma oluyordu. Kibriniz: Ötekiler sizi acı çekerken keşfetmeyi öğrenmeliydiler.

Kişinin ancak kendini ifade edebildiği ölçüde sahip olduğu özerkliği kaybettiğinizi fark etmediniz mi?

Ağrılarından ve bükülmüş sırtının sende yol açtığı aşağılanmadan söz etmemenin *hepimiz için bir yük olabileceğini hiç düşünmedin mi baba? Bir kerecik olsun sövseydin, kendine acıyarak gözlerinden yaşlar akıtsaydın ve biz de onları silseydik, ağrılara sessizce, kahramanca, ama aynı zamanda kibirle katlanmandan daha çok etkilerdi bizi, bunu hiç düşünmedin mi? Çünkü anlamı şuydu: Senin yürekliliğinin büyülü çemberinde tutsak olan biz çocukların, özellikle de benim, oğlunun, yakınmaya hiç hakkımız yoktu; bu tür bir hak, daha talep edilmeden –evet, içimizden biri talep etmeyi aklına bile getirmeden– emiliyor, yutuluyor, yok ediliyordu senin kahramanlığın ve kahramanca katlandığın acıların tarafından.*

Ağrı kesici istemiyordun, zihninin bulanmasını istemiyordun, bu konuda kesin kararlıydın. Bir keresinde, kimsenin sana bakmadığını sandığında, seni kapının aralığından gözetledim. Bir hap aldın, kısa bir mücadeleden sonra ikincisini de ağzına attın. Bir süre sonra yeniden içeri baktığımda koltukta arkana yaslanmış, başını arkaya dayamış, gözlüğün kucağında, ağzın aralık oturuyordun. Elbette düşünülemezdi: Ama içeri girip seni okşamayı ne kadar isterdim!

Seni bir kez bile ağlarken görmedim, sevgili –ve senin de sevdiğin– köpeğimiz Carlos'u gömerken ifadesiz bir yüzle durdun orada. Ruhsuz biri değildin, elbette değildin. Ama neden bir ömür boyu, ruh insanın utanması gereken bir şeymiş gibi davrandın, uygunsuz bir şeymiş gibi, neredeyse ne pahasına olursa olsun saklı tutulması gereken bir zayıf noktaymış gibi?

Sen bize çocukluktan beri öncelikle beden olduğumuzu, daha önce bedende olmayan hiçbir şeyin düşüncelerimizde yer almayacağını öğrettin. Ve sonra –ne biçim bir çelişki!– içimizde yeşerecek bütün sevgileri engelledin, öyle ki bizi döllemek için annemize yeterince yaklaşmış olduğuna asla inanamadık. O değildi ki, *dedi bir seferinde Mélodie,* Amazon Ormanları'ydı. *Bir kadının ne olduğunu bildiğini bir tek kez hissettim: Fátima geldiğinde. Hiçbir şey değişmedi sende, ve her şey değişti. Bir çekim alanının ne olduğunu – o zaman ilk kez kavradım.*

Mektup burada bitiyordu. Gregorius sayfaları zarfa geri koydu. O sırada son sayfanın arkasına kurşunkalemle yazılmış bir not gördü. *Senin fantezilerini ne kadar biliyordum ben? Ana-babalarımızın fantezilerini neden bu kadar az biliriz? Hayal gücünün bir insana sunduğu resimler hakkında bir şey bilmezsek onun hakkında ne biliriz?* Gregorius zarfı kaldırdı ve João Eça'ya gitti.

31

Beyaz taşlar Eça'daydı ama başlamadı. Gregorius çay demlemiş ve her ikisine de yarımşar fincan koymuştu. Silveira'nın karısının yatak odasında unuttuğu sigaralardan birini içiyordu. João Eça da içiyordu. Sigarasını tüttürüyor, çayını içiyor ve hiç konuşmuyordu. Şehrin üstüne akşam karanlığı çöktü, az sonra akşam yemeği çanı çalacaktı.

"Hayır," dedi Eça, Gregorius elektrik düğmesine giderken. "Ama kapıyı kilitleyin."

Hava hızla karardı. Eça'nın sigarasının yanan ucu genişledi, sonra küçüldü. Sonunda konuşmaya başladığında sanki sesinin üzerine çalgılarda olduğu gibi bir ses boğucu yerleştirmişti, kelimeleri yalnızca daha yumuşak ve daha kalın değil, boğuk da çıkıyordu.

"Kız. Estefânia Espinhosa. Onun hakkında ne bildiğinizi bilmiyorum. Ama bir şeyler duyduğunuza eminim. Uzun zamandır bana bunu sormak istiyorsunuz. Bunu hissediyorum. Cesaret edemiyorsunuz. Geçen pazar

gününden beri bunun üzerinde düşündüm. Size hikâyemi anlatmam daha iyi olacak. Sanırım gerçeğin yalnızca bir bölümü olacak. Eğer burada bir gerçek varsa. Ama bu bölümü öğrenmelisiniz. Başkaları ne derse desin.”

Gregorius ona yeniden çay koydu. Çayını içerken Eça’nın elleri titriyordu.

“Postanede çalışıyordu. Postane, direniş için önemlidir. Postane ve demiryolu. O’Kelly onu tanıdığında kız çok gençti. Yirmi üç ya da yirmi dört. Bu dediğim 1970’teydi, ilkbaharda. İnanılmaz bir belleği vardı kızın. Gördüğü ve duyduğu hiçbir şeyi unutmazdı. Adresler, telefon numaraları, yüzler. Telefon rehberini ezbere biliyor diye espri yaparlardı. Bunu önemsemezdi. ‘Siz neden yapamıyorsunuz?’ derdi. ‘Hiç anlayamıyorum, insan nasıl bu kadar unutkan olabilir?’ Annesi ya evden kaçmış ya da erken yaşta ölmüştü, aklımdan çıktı, babası da bir sabah tutuklandı, alıp götürdüler, demiryolcuydu, sabotaj yaptığından kuşkulandılar.

Jorge’nin sevgilisi oldu. Kıza tutulmuştu, kaygıyla izliyorduk bunu, böyle şeyler hep tehlikelidir. Kız ondan hoşlanıyordu ama âşık değildi. Bu durum Jorge’nin içini kemiriyor, huzursuz ediyordu, hastalık derecesinde kıskanıyordu kızı. ‘Merak etme,’ diyordu, onu düşünceli gördüğümde. ‘Acemi olmayan bir tek sen değilsin.’

Okuma yazma bilmeyenler için okul açmak kızın fikriydi. Harika. Salazar okuma öğrenmek vatanseverlik görevidir diyerek bir okuma yazma kampanyası başlatmıştı. Bir salon bulduk, içine eski sıralar, bir de kürsü koyduk. Duvarlara da dev gibi yazı tahtaları. Ders malzemesi olarak ne varsa kız sağladı, harflere göre resimler filan. Okuma yazma bilmeyenlerin sınıfında her yaştan herkes olabiliyordu. Püf noktası buradaydı: Hiç kimse dışarıya karşı orada bulunmasının açıklamasını yapmak zorunda değildi, ayrıca okuma yazma bilmemek bir kusur olduğundan jurnalcilere karşı da ağızlar sıkı tutulurdu. Estefânia davetiyeleri yolladı, zarfların açılmamalarını sağladı, oysa içinde sadece, *Cuma günü görüşüyor muyuz? Öpüyorum, Noëlia,* yazıyordu, parola yerine geçen hayali bir addı bu.

Buluştuk. Eylemleri konuştuk. P.I.D.E.’den birinin ya da herhangi bir yabancının gelmesi olasılığına karşı, kız hemen elini tebeşire atacaktı, tahtayı sanki dersin ortasındaymışız gibi düzenlemişti. Numaramıza bu da dahildi: Açıkça buluşabilirdik, saklanmamıza gerek yoktu. O domuzların

gözünün önünde yaptık yapacağımızı. Direnişte kahkahaya yer yoktur, ama bazen gülüyorduk.

Estefânia'nın belleğinin önemi gitgide artıyordu. Hiçbir şeyi yazmamız, arkamızda yazılı iz bırakmamız gerekmiyordu. Bütün ağ onun kafasının içindeydi. Bazen şöyle düşünürdüm: Ya başına bir kaza gelirse? Ama öyle genç ve öyle güzeldi ki, çiçek açan bir hayattı, bu düşünceyi bir kenara ittik, devam ettik ve darbe üstüne darbe indirdik.

Bir akşam, 1971 sonbaharıydı, Amadeu sınıfa girdi. Kızı görür görmez hayran oldu. Toplantı dağıldığında kızın yanına gitti ve onunla konuştu. Jorge kapının yanında bekledi. Kız Amadeu'ya pek bakamadı, bakışlarını indirdi. Neler olacağını görebiliyordum.

Hiçbir şey olmadı. Jorge ile Estefânia ayrılmadılar. Amadeu toplantılara bir daha gelmedi. Daha sonra kızın onun muayenehanesine gittiğini öğrendim. Amadeu'ya deli oluyordu. Amadeu ona yüz vermedi. O'Kelly'ye sadıktı o. Feragat derecesinde sadıktı. Kış boyunca sürdü bu gergin sakinlik. Bazen Jorge'yi Amadeu ile görüyorduk. Değişen bir şey vardı, elle tutulamayan bir şey. Yan yana yürürlerken artık eskisi gibi uygun adım yürümüyorlar gibiydi. Sanki aralarındaki bağlılık zora girmişti. O'Kelly ile kız arasında da bir şey değişmişti. Jorge kendini tutuyordu ama arada sırada birden parlıyor, kızın yanlışını düzeltiyor, söylediği onun belleği tarafından çürütülünce de çıkıp gidiyordu. Bu şekilde de doğardı doğacak dram, ama olanlarla kıyaslanınca zararsız olurdu.

Şubat sonunda, Mendes'in uşaklarından biri ansızın toplantımıza daldı. Kapıyı sessizce açmış, salona girmişti, zeki ve tehlikeli bir adamdı, tanıyorduk onu. Estefânia müthişti. Adamı görür görmez tehlikeli bir operasyondan söz ettiği cümlesini yarıda kesip eline tebeşiri ve değneği aldı, *ç* harfini öğretmeye başladı, bugün bile aklımda, *ç* olduğu. Badajoz –adamın adı buydu, İspanya'daki kentin adıyla aynıydı– oturdu, nefeslerin tutulduğu sessizlikte sıranın gıcırdamasını bugün bile duyar gibiyim. İçerisi serin olmasına rağmen Estefânia ceketini çıkardı. Toplandığımızda her olasılığa karşı baştan çıkarıcı giyinirdi. O çıplak kolları ve içi görünen bluzuyla... insan oracıkta çıldırabilirdi. O'Kelly olsa nefret ederdi bu durumdan. Badajoz bacak bacak üstüne attı.

Bedenini tahrik edercesine kıvırarak sözüm ona dersi bitirdi Estefânia. ‘Gelecek derste görüşürüz,’ dedi. İnsanlar kalktılar, kendilerini zor tuttukları elle tutarcasına belli oluyordu. Estefânia’nın müzik dersi aldığı ve sınıfta yanımda oturan profesör ayağa kalktı. Badajoz adamın yanına geldi.

Biliyordum. Felaketin geldiğini biliyordum.

‘Okuma yazma bilmeyen bir profesör,’ dedi Badajoz, yüzünde adi, itici bir gülümseme belirdi, ‘yeni bir şey, bu eğitim çalışmanızı kutluyorum.’

Profesör bembeyaz kesildi, dilini kuruyan dudaklarında gezdirdi. Ama o koşullar altında iyi idare etti.

‘Biriyle tanıştım geçenlerde, hayatında hiç okuma yazma öğrenmemişti. Senyora Espinhosa’nın kurs açtığını biliyordum, kendisi benim öğrencimdir, o kişiye buraya gelip denemesini önermeden önce nasıl bir şey diye görmek istedim,’ dedi.

‘Ya,’ dedi Badajoz. ‘Adı ne?’

Ötekilerin gitmiş olmasına memnundum. Bıçak yanımda değildi. İçimden kendime lanet ettim.

‘João Pinto,’ dedi profesör.

‘Ne kadar orijinal,’ diyerek sırıttı Badajoz. ‘Peki adresi?’

Profesörün söylediği adres gerçekte yoktu. Onu merkeze götürüp alıkoydular. Estefânia artık eve gitmedi. O’Kelly’nin yanında kalmasını yasakladım. ‘Mantıklı ol,’ dedim O’Kelly’ye, ‘çok tehlikeli bu, o yakalanırsa sen de yakalanırsın.’ Estefânia’yı yaşlı bir teyzemin yanına yerleştirdim.

Amadeu beni muayenehanesine çağırdı. Jorge ile konuşmuştu. Allak bullak olmuştu. Kendini kaybetmişti. Kendisine özgü havadaydı, beti benzi atmış ama sakin.

‘Kızı öldürmek istiyor,’ dedi heyecansız bir sesle, ‘tam olarak böyle söylemedi ama apaçık: Estefânia’yı öldürmek istiyor. Onu ele geçirmelerinden önce belleği yok olsun diye. Bir düşün: Jorge, eski dostum Jorge, en iyi dostum Jorge, tek gerçek dostum. Delirmiş, sevgilisini feda

edecek. Durmadan, *Pek çok kişinin hayatı söz konusu,* deyip duruyor. Pek çok hayata karşılık bir hayat, hesabı böyle. Yardım et bana, yardım etmelisin, bu olmamalı.'

Bunu başından beri biliyor olmasaydım, bu konuşma sırasında anlardım: Amadeu kızı seviyordu. Fátima ile nasıl olduğunu bilemezdim elbet, o ikisini yalnızca eskiden Brighton'da görmüştüm ama yine de emindim: Bu bambaşka bir şeydi, çok daha çılgındı, fışkırmak üzere olan sıcak lavdı. Amadeu çelişkilerin insanıydı, özgüvenle ve korkusuzca ortaya çıkan biriydi, ama bu yüzeyin altında başkalarının bakışlarını hep üzerinde hisseden ve bunun altında ezilen biri gizliydi. Bu yüzden gelmişti bize, Mendes yüzünden yapılan suçlamaya karşı kendini savunmak istiyordu. Sanırım Estefânia, onun sonunda mahkeme salonundan dışarı, hayatın özgür, sıcak meydanına çıkabilmesi ve bir kerecik olsun arzularına, tutkularına göre yaşaması için, ötekilerin canı cehenneme demesi için bir şanstı.

Bu şansın farkındaydı, bundan eminim; kendini oldukça iyi tanıyordu, çoğu kişiden daha iyi, ama Jorge'ye duyduğu sadakatin demirden engeli vardı arada. Amadeu evrendeki en sadık insandı, sadakat diniydi onun. Özgürlüğe ve biraz da mutluluğa karşılık sadakat, daha azı değil. İçinde çığ gibi büyüyen arzuların karşısında kendini tutmuş ve kızı gördüğünde aç gözlerini başka yana çevirmişti. Jorge'nin gözlerine bakabilmeye devam etmek istiyordu, kırk yıllık bir dostluğun, ne kadar yakıcı olursa olsun, bir gündüz düşü yüzünden kopmasını istemiyordu.

Şimdi de Jorge, asla kendisine ait olmamış kızı ondan koparmak istiyordu. Sadakat ve sırt çevrilen umut arasında var olan değişken iç dengeyi bozmak istiyordu. Bu çok fazlaydı.

O'Kelly ile konuştum. Bu tür bir şey söylemiş, hatta ima etmiş olmayı reddetti. Tıraşsız yüzünde kırmızı lekeler vardı, bunların nedeninin Estefânia mı yoksa Amadeu mu olduğunu söylemek zordu.

Yalan söylüyordu. Bunu biliyordum, o da benim bunu bildiğimi biliyordu.

İçmeye başlamıştı, Amadeu olsun olmasın, Estefânia'nın ellerinden kayıp gittiğini biliyordu ve buna dayanamıyordu.

'Estefânia'yı yurtdışına çıkarabiliriz,' dedim.

‘Onu ele geçirirler,’ dedi, ‘profesör iyi niyetli ama yeterince sağlam duramaz, onu hallederler, o zaman da her şeyin Estefânia’nın kafasının içinde olduğunu öğrenirler, peşine düşerler, ellerinde ne varsa verirler, bu *çok* önemli, düşünsene, *Lizbon’daki bütün şebeke,* kızı ele geçirene kadar hiçbiri gözünü kırpmaz, üstelik bir ordu onlar.’”

Bakıcılar yemek nedeniyle kapıyı tıklatıp seslenmişlerdi, Eça onlara aldırmamış, konuşmaya devam etmişti. Oda karanlıktı, Eça’nın sesi Gregorius’un kulağına bir başka dünyadan gelir gibiydi.

“Şimdi söyleyeceğim şey, sizi dehşete düşürecek: O’Kelly’yi anlıyordum. Hem onu hem de tezini anlıyordum, çünkü bu ikisi iki farklı şeydi. Kıza bir iğne yapıp belleğini ele geçirdiklerinde hepimize sıra gelirdi, aşağı yukarı iki yüz kişiye, herkesi teker teker sorguya çekerlerse bu sayı kaç katına çıkardı. Düşünülemezdi bu. Bunun bir kısmını bile gözünün önüne getiren, *Kız gitmeli,* derdi hemen.

Bu bakımdan anlıyordum Jorge’yi. Bugün bile inanıyorum ki savunulabilir bir cinayet olurdu. Aksini söyleyen olayı basite almış sayılır. Fantezi eksikliği derim ben. En önde gelen ilke, temiz eller arzusuydu. Çok iğrenç buluyorum.

Bence Amadeu bu konuda sağlıklı düşünemiyordu, kızın ışıl ışıl gözlerini, alışılmadık, neredeyse Asyalı tenini, bulaşıcı, insanı alıp götüren kahkahasını, salınarak yürümesini görür gibi oluyor, bütün bunların sönüp gitmesini istemiyordu, *bunu isteyemiyordu,* bunu yapamadığına memnunum, çünkü bunun dışında ne yapsa bir canavara dönerdi, bir feragat canavarına.

O’Kelly’ye gelince: Onun da bu işte bir kurtuluş gördüğünden kuşkulanıyordum, kızı artık elinde tutamayacak olmaktan ve onun tutkularına kapılıp Amadeu’ya yaklaştığını bilmekten dolayı çektiği işkenceden bir kurtuluş. Bu bakımdan da anlıyordum onu, ama bambaşka bir bağlamda, yani onaylamadan. Onu anlıyordum, çünkü onun duygularında kendiminkileri de görüyordum. Uzun zaman önceydi, ama ben de bir kadını başkasına kaptırmıştım, o da benim hayatıma müzik getirmişti, O’Kelly’de olduğu gibi Bach değil de Schubert. Böyle bir kurtuluşun hayalini kurmanın ne demek olduğunu biliyordum, böyle bir plan için bir bahanenin ne kadar çok aranacağını da biliyordum.

İşte tam da bu yüzden O'Kelly'nin planını engelledim. Kızı gizlendiği yerden çıkardım, mavi muayenehaneye getirdim. Adriana bunu yaptığım için nefret etti benden, ama o benden daha önce de nefret ediyordu, ben onun gözünde kardeşini direnişe sokan adamdım.

Sınırdaki dağları iyi bilenlerle konuştum, sonra Amadeu'ya bilgi verdim. Amadeu bir hafta görünmedi. Döndüğünde hastalandı. Estefânia'yı o günden sonra görmedim.

Aradan çok geçmeden beni yakaladılar, ama bunun Estefânia ile bir ilgisi yoktu. Amadeu'nun cenazesine katılmış. Çok sonraları onun Salamanca'da tarih doçenti olarak çalıştığını duydum.

O'Kelly ile tam on yıl hiç konuşmadım. Şimdi konuşuyoruz ama birbirimizi aramıyoruz. O günlerde ne düşündüğümü biliyor, bu da işimizi kolaylaştırmıyor."

Eça sigarasından derin bir nefes çekti, ateş kâğıdı yakarak uzadı, karanlıkta parladı. Öksürdü.

"Amadeu beni hapiste ne zaman ziyarete gelse, içimden ona O'Kelly'yi, dostluklarının ne durumda olduğunu sormak geliyordu. Göze alamadım. Amadeu asla birini tehdit etmezdi, bu onun değişmez ilkesiydi, ama farkında olmadan kendisi bir tehdit *olabilirdi.* Karşısındakinin gözlerinin önünde paramparça olma tehdidi. Jorge'ye de soramıyordum doğal olarak. Belki şimdi, aradan otuz yıldan daha uzun bir zaman geçtikten sonra, bilmiyorum. Bir dostluk böyle bir şeyden sağlam çıkabilir mi?

Hapisten çıkınca profesörün izini aradım. Tutuklandığı günden beri kendisinden haber alınmamıştı. Domuzlar. Tarrafal. Siz Tarrafal'ı duydunuz mu hiç? Beni de oraya götüreceklerini tahmin etmiştim. Salazar bunamıştı, P.I.D.E. de canının istediğini yapıyordu. Sanırım oraya gitmemem bir rastlantıydı, rastlantı keyfiliğin kardeşidir. Eğer oraya götürülseydim kafatasım kırılana kadar başımı hücrenin duvarına vurmaya karar vermiştim."

Sustular. Gregorius ne söyleyeceğini bilemedi.

Sonunda Eça ayağa kalkıp ışığı yaktı. Gözlerini ovuşturdu ve her zamanki gibi ilk hamlesini yaptı. Dördüncü hamleye kadar oynadılar, sonra Eça

satranç tahtasını kenara itti. İkisi de ayağa kalktılar. Eça ellerini hırkasının ceplerinden çıkardı. Birbirlerine yaklaşıp sarıldılar. Eça titriyordu. Gırtlağından hayvansı güçte ve çaresizlikte boğuk bir ses çıktı. Sonra gevşedi, Gregorius'a sıkı sıkı tutundu. Gregorius eliyle onun başını sıvazladı. Kapının kilidini yavaşça açarken Eça pencerede durmuş geceye bakıyordu.

32

Gregorius, Silveira'nın evinin salonunda durmuş bir dizi fotoğrafı inceliyordu, büyük bir davette çekilmiş resimlerdi bunlar. Erkeklerin çoğu jaketatay giymişlerdi, kadınlarsa kuyrukları cilalı parkede sürünen uzun gece elbiseleri. Jose António da Silveira da aralarındaydı, yaşı daha gençti, Gregorius'a Trevi Çeşmesi'ndeki Anita Ekberg'i anımsatan iri yapılı bir sarışın olan karısı yanındaydı. Yaklaşık yedi-sekiz yaşlarında olan çocuklar, sofraların kurulduğu upuzun masaların altında kovalamaca oynuyorlardı. Masalardan birinin üzerinde aile arması duruyordu, kırmızı atkılı gümüş bir ayı. Bir başka fotoğrafta hepsi bir salonda oturmuş, piyano çalan genç bir kadını dinliyorlardı, Kirchenfeld Köprüsü'ndeki Portekizli kadını hafifçe andıran mermer gibi bir güzel.

Gregorius villaya geldikten sonra uzun süre yatağının üzerinde oturmuş, João Eça'yla vedalaşmanın yarattığı sarsıntının geçmesini beklemişti. Eça'nın gırtlağından çıkan o boğuk ses, kuru kuruya içini çekmesi, bir imdat çağrısı, işkenceyi hatırlaması, hepsi birlikte – belleğinden bir daha çıkmayacaktı. Eça'nın göğsündeki acıları yok edecek kadar kaynar çay akıtabilsem içime keşke dedi Gregorius.

Sonra, Estefânia Espinhosa'nın hikâyesiyle ilgili ayrıntılar yavaş yavaş yeniden aklına düşmüştü. Salamanca, Salamanca'da doçent olmuştu. Ortaçağdan kalma, koyu renkli o adı taşıyan istasyon tabelası Gregorius'un gözünde canlandı. Sonra silindi, Gregorius, Peder Bartolomeu'nun anlattığı sahneyi düşündü: O'Kelly ile kadının, hiç bakışmadan, birbirlerine doğru yürüyüp Prado'nun mezarının başında durmalarını. *Birbirlerine bakmaktan*

kaçınmaları, aralarında, her türlü bakışmanın sağlayabileceğinden çok daha büyük bir yakınlık doğurdu.

Gregorius sonunda çantasını boşaltıp kitapları rafa dizmişti. Evin içi çok sessizdi. Hizmetçi kız Julieta gitmiş, mutfak masasının üzerine yemeğin nerede olduğunu söyleyen bir not bırakmıştı. Gregorius daha önce hiç böyle bir evde bulunmamıştı, her şey kendine yasaklı geliyordu, hatta ayak sesleri bile. Elektrik düğmelerine birer birer basıp ışıkları yakmıştı. Birlikte yemek yedikleri yemek odasındakileri. Banyodakileri. Silveira'nın çalışma odasına bile göz atmıştı, ama kapıyı hemen çekip kapamıştı.

Şimdi de kahve içtikleri salondaydı, salonun içine doğru *nobreza* sözcüğünü söyledi, hoşuna gitti, fazlasıyla hoşlandı, durmadan yineleyip durdu. *Soyluluktan* da hep hoşlanmış olduğunu fark etti, içine mesele akan bir kelimeydi bu, ya da tam tersi. De l'Arronge, yani Florence'in genç kızlık soyadı, Gregorius'un aklına hiç soyluluğu getirmemişti, Florence de pek aldırmazdı buna. Lucien von Graffenried: O başkaydı, eski bir Bern soyluluk unvanıydı, o adı söylerken Gregorius kumtaşından soylu, kusursuz yapıları düşünüyordu, Gerechtigkeits Sokağı'nın dönemecini ve Beyrut'ta belirsiz bir rol oynamış olan von Graffenried diye birini.

Ve elbette Eva von Muralt, İnanılmaz. Sadece bir öğrenci şenliğiydi, Silveira'nın fotoğraflarıyla asla kıyaslanamazdı, yine de yüksek tavanlı odalarda heyecandan ter içinde kalmıştı Gregorius. "İnanılmaz!" demişti Eva, bir çocuk ona soyluluk unvanının satın alınıp alınmayacağını sorduğunda. "İnanılmaz!" diye bağırmıştı yine, Gregorius bulaşıkları yıkamak istediğinde.

Silveira'nın plak koleksiyonu tozlanmış gibi duruyordu. Sanki hayatında müziğin rol oynadığı dönem çoktan sona ermişti. Gregorius, Berlioz'un *Les Nuits d'été'sini* buldu, *La Belle Voyageuse*'ünü ve *La Mort d'Ophélie'*sini, kendisine Fátima'yı hatırlattığı için Prado'nun sevdiği müzikleri. *Estefânia, sonunda mahkeme salonunun dışına, hayatın özgür, sıcak meydanına çıkmak için bir fırsattı.*

Maria João. Sonunda bulmalıydı Maria João'yu. O günlerde neler olduğunu ve Prado'nun geriye döndükten sonra neden hastalandığını bilen biri varsa o da Maria João'ydu.

Huzursuz bir gece geçirdi, alışık olmadığı her seste uyandı. Dağınık düşlerinin hepsi birbirine benziyordu: Bir sürü soylu kadın, limuzin ve şoför gördü. Hepsi de Estefânia'nın peşindeydi. Gregorius bununla ilgili bir tek sahne bile görmese de peşindeydiler. Kalbi deli gibi çarparak uyandı, baş dönmesiyle mücadele etti, saat beşte de Adriana'nın getirdiği öbür mektubu alıp mutfaktaki masanın başına oturdu.

Benim değerli, sevgili oğlum,

Yıllar boyunca kaç kez sana mektup yazmaya başladım ve sonra çöpe attım onları, bu yüzden bunun kaçıncı mektup olduğunu bilemiyorum. Neden bu kadar zor?

Bunca uyanık, bunca yetenekli bir oğula sahip olmanın nasıl bir şey olduğunu gözünün önüne getirebilir misin? Babasına, yeteneksiz biri gibi konuşmamak için kendisine sadece suskunluk kaldığı duygusu veren kelime ustası bir oğula? Hukuk öğrencisi olarak kelimeleri güzel kullanabilmenin sağladığı ünün tadını çıkardım. Ve annenin ailesine, Reis ailesine, konuşmasını iyi bilen bir avukat olarak takdim edildim. Nazik, üniformalı göz boyayıcı Sidónio Pais'e karşı ve tramvaydaki şemsiyeli adama, Teófilo Braga'ya karşı yaptığım konuşmalar etkiliydiler. Öyleyse neden konuşmaz oldum ben?

Elinde ilk kitabınla, bana iki cümle okumak üzere yanıma geldiğinde dört yaşındaydın: Başkentimiz Lizbon'dur. Çok güzel bir şehirdir. *Pazar günü öğle sonrasıydı, sağanak yağmurun ardından açık pencereden içeri nemli çiçeklerin kokusuna bulanmış boğucu, ağır bir hava giriyordu. Sen kapıyı tıklatmış, başını içeri uzatmış ve sormuştun: "Bir dakikan var mı?" Soylu bir ailenin, aile reisinin yanına saygıyla yaklaşan ve huzura kabul edilmeyi rica eden yetişkin oğlu gibiydin. Bu büyümüş de küçülmüş tavrın hoşuma gitse de beni şaşırtmıştı. Biz ne yapmıştık ki sen öteki çocuklar gibi içeri dalmamıştın? Annen bana bu kitaptan hiç söz etmemişti, sen hiç teklemeden, ezbere okur gibi titremeyen bir sesle o cümleleri okuduğunda şaşakaldım. Sesin sadece berrak değil, aynı zamanda kelimelere karşı sevgi doluydu, öyle ki o iki basit cümle kulağıma şiir gibi geldi. (Saçma ama bazen senin sıla özleminin bu cümlelerden kaynaklandığını düşündüm, şu efsanevi sıla özlemin, tadını çıkarıyordun, ama bu yüzden daha az hakiki oluyor değildi; gerçi Lizbon'un dışına çıkmamıştın hiç ve sıla özlemi nedir bilemezdin, sıla özlemi çekebilmenden önce var olmuş olmalı o duygu, ama*

kim bilir, senden her şey beklenir, hatta insanın aklına gelmeyecek şeyler bile.)

Pırıl pırıl bir zekâ doldu odaya, şöyle düşündüğümü hatırlıyorum: Cümlelerin sadeliği onun zekâsına ne kadar da uyuyor! Sonra, yeniden yalnız kaldığımda, gurur yerini bir başka düşünceye bıraktı: Onun zihni bu andan sonra parlak bir projektör gibi olacak ve benim bütün kusurlarımı aydınlatacaktır. Sanırım senden korkmaya o zaman başladım. Evet, korktum senden.

Çocuklarının karşısında liyakatini kanıtlamak bir baba için ne kadar zordur! Ve kişinin, bütün zayıflıklarıyla, körlüğüyle, hataları ve cesaretsizliğiyle çocuklarının ruhlarına kazındığı düşüncesi ne kadar katlanılmazdır! İlk başta, behterev hastalığının soyaçekimle geçtiğini düşündüğümde bu fikir vardı bende, ki çok şükür sizde böyle bir şey olmadı. Sonraları daha çok ruhu düşündüm, içimizi, izlenimleri balmumundan bir levha gibi rahatça içine çeken ve her şeyi sismograf gibi şaşmaz bir şekilde kaydeden ruhu. Aynanın karşısında durdum ve şunu düşündüm: Bu sert yüz onların ruhunda nelere yol açacak!

Ama insan yüzüne ne yapabilir? Hiçbir şey, hiç, çünkü benim kastettiğim basit fizyonomi değil. Ama çok bir şey yapılamaz. Yüz hatlarımızı şekillendiren yontucular değiliz biz, ciddiyetimizin, kahkahalarımızın ve gözyaşlarımızın yönetmenleri de değiliz.

İlk iki cümleyi yüzlercesi, binlercesi, milyonlarcası izledi. Bazen, kitaplar da onları tutan ellerin gibi senin bir parçan olarak görünürdü bana. Bir keresinde, dışarıda, basamaklarda oturmuş kitap okuyordun, oyun oynayan çocukların topu senin üstüne geldi. Elin kitaptan ayrıldı ve topu geri fırlattı. Elinin hareketi ne kadar yabancıydı!

Seni okuyan biri olarak sevdim, seni çok sevdim. Seni yiyip bitiren bu okuma düşkünlüğün bana tekinsiz görünse de.

Mumları mihraba taşırken vecit içinde olman daha da tekinsiz geliyordu bana. Annenden farklı olarak ben senin rahip olabileceğine bir an bile inanmadım. Sende asi bir ruh var, asiler de rahip olmazlar. Öyleyse bu vecit, sonunda nasıl bir hedefe yönelecekti, kendine hangi nesneyi

arayacaktı? Bu vecdin tahrip gücünün olduğu apaçık belliydi. Onun neden olacağı patlamalardan korkuyordum.

Seni mahkemede gördüğümde bu korkuyu hissettim. Hırsız kadını mahkûm etmem ve hapse göndermem gerekiyordu, yasa emrediyordu bunu. Kürsüde bana neden bir işkenceciymişim gibi baktın? Bakışların beni felç etti, bu konuda konuşamadım. Hırsızlara ne yapılması gerektiği hakkında daha iyi bir fikrin var mı? Var *mı?*

Senin büyümeni seyrettim, ruhundaki pusa hayretle baktım, Tanrı'ya sövdüğünü duydum. Arkadaşın Jorge'den hoşlanmıyordum, anarşistler ürkütür beni, ama bir arkadaşın olduğuna memnundum, senin gibi bir çocuk, başka türlüsü de olabilirdi, annen seni yüzün solgun, yurdun duvarlarının gerisinde suskun görüyordu rüyasında. Okulun mezuniyet gününde yaptığın konuşmanın metni onu derin bir dehşete düşürmüştü. "Tanrı'ya söven bir oğul, ben bunu hak etmedim!" diyordu.

Ben de okudum o metni. Ve gurur duydum! Ve gıpta ettim! Her bir satırda okunan düşünce özgürlüğü ve dimdik duruş için kıskandım. Elimde olsa benim de ulaşmak istediğim, ama yetiştirilmemin özgül ağırlığı kurşun gibi üzerime çöktüğünden asla ulaşamayacağım pırıl pırıl bir ufuk gibiydi. O gururlu gıptayı sana nasıl açıklayabilirdim? Kendimi küçültmeden, olduğumdan daha da küçültmeden ve daha da ezik yapmadan?

Çılgınlıktı bu, diye düşündü Gregorius: O iki adam, baba ile oğul, bir eskiçağ dramasındaki hasımlar gibi şehrin karşılıklı iki tepesinde oturmuş, arkaik bir korku duyarak, kelimelere dökemedikleri bir sevgiyle birbirlerine bağlanmışlar, göndermeyi göze alamadıkları mektuplar yazmışlardı birbirlerine. İkisi de karşısındakinin suskunluğunu anlamayıp seyirci kalmış, bir suskunluğun ötekini oluşturduğu gerçeğini görememişti.

"Hanımefendi de ara sıra otururdu burada," dedi Julieta, öğlene doğru gelip onu mutfak masasının başında bulduğunda, "ama o kitap okumazdı, sadece dergi."

Kız Gregorius'a dikti gözlerini. Acaba Gregorius iyi uyumamış mıydı? Yatak rahat değil miydi?

İyi olduğunu söyledi Gregorius, uzun zamandır kendini böyle iyi hissetmemişti.

Evde birinin daha olmasından memnun olduğunu söyledi Julieta, Senyor da Silveira öyle sessiz ve içe kapanık olmuştu ki. “Otellerden nefret ediyorum,” demişti geçenlerde, bavulunu toplamasına yardım ederken. “Neden durmadan yola çıkıyorum? Bana söyler misin Julieta?”

33

Bütün öğrencilerinin içinde en tuhafının o olduğunu söyledi Cecília.

“Tramvaydaki insanların çoğundan daha fazla edebi kelime biliyorsunuz, ama söverken, alışveriş yaparken ya da bir gezi için yer ayırtırken hiçbir fikriniz olmuyor. Nerede kalmış flört etmek. Yoksa bana ne söylemen gerektiğini biliyor musun?”

Ürpererek yeşil şalı omuzlarına sardı.

“Üstelik hazırcevaplık bakımından bu adam kadar ağırına rastlamadım. Ağır ama yine de hazırcevap – böyle bir şey olabileceğini düşünemezdim. Ama sizinle...”

Kadının cezalandırıcı bakışları altında Gregorius dilbilgisi kitabını çıkardı ve ona bir yanlışı kanıtladı.

“Evet,” dedi kadın, dudaklarının önündeki yeşil bez havalandı, “ama bazen savruk olan doğru oluyor. Eminim ki Yunanlılarda da böyleydi.”

Silveira’nın evine giderken, Gregorius O’Kelly’nin eczanesinin karşısında bir kahve içti. Ara sıra, sigara içen eczacıyı vitrinin arkasında görüyordu. *Kıza tutulmuştu*, dediğini duyar gibi oldu João Eça’nın. *Kız ondan hoşlanıyordu ama âşık değildi. Bu durum Jorge’nin içini kemiriyor, huzursuz ediyordu, hastalık derecesinde kıskanıyordu kızı... Amadeu salona girdi, kızı gördü ve büyülendi.* Gregorius, Prado’nun notlarını çıkardı ve sayfaları çevirdi.

Ama birinin ruhunu anlayabilmek için kendimizi açarsak? Günün birinde sona eren bir yolculuk mudur bu? Ruh, gerçeklerin bulunduğu bir yer

midir? Yoksa sözüm ona gerçekler sadece hikâyelerimizin aldatıcı gölgeleri midirler?

Tramvayla Belém'e giderken birden şehirle ilgili duygularının değişmekte olduğunu hissetti. O ana kadar şehir, araştırmalarının mekânı olmuştu, şehrin içinden akmış olan zaman, Gregorius'un Prado hakkında giderek daha da çok şey öğrenme niyetinden almıştı biçimini. Şimdi tramvayın penceresinden bakarken, vagonun gıcırdayarak ve inleyerek ilerlediği zaman, sadece Gregorius'a aitti, Raimund Gregorius'un içinde yeni hayatını yaşadığı zamandı sadece. Kendini yeniden Bern'deki tramvay deposunda durup eski vagonu sorarken görür gibi oldu. Üç hafta önce burada çocukluğunun Bern'inden geçtiği duygusu içindeydi. Şimdiyse Lizbon'dan geçiyordu, sadece Lizbon'dan. Derinlerde bir şeyin yer değiştirdiğini sezdi.

Silveira'nın evine gelince Bayan Loosli'ye telefon etti ve ona yeni adresini yazdırdı. Sonra da otele telefon etti, Farsça dilbilgisi kitabının gelmiş olduğunu öğrendi. Ilık ilkbahar güneşi balkona vuruyordu. Sokaktaki insanların konuşmalarını dinledi, ne kadar anladığını fark edince şaşırdı. Bir yerlerden yemek kokusu geliyordu. Çocukluğundaki minicik balkonu düşündü, mutfaklardan gelen mide bulandırıcı kokular süzülürdü üzerinden. Daha sonra Silveira'nın oğlunun odasında yorganın altına girince birkaç dakikada uyuyuverdi, kendini bir hazırcevaplık yarışmasında buldu, en yavaş olan kazanıyordu. İnanılmaz Eva von Muralt'la eviyenin başında durmuş partinin bulaşıklarını yıkıyordu. Sonunda Kägi'nin bürosunda oturdu ve saatlerce uzak ülkelere telefon etti, ama telefonu açan olmadı.

Silveira'nın evinde de zaman kendi zamanı olmaya başladı. Lizbon'a geldiğinden beri ilk kez, televizyonu açtı ve akşam haberlerini dinledi. Konuşulanlarla arasında olabildiğince az mesafe kalması için televizyona iyice yaklaştı. Aradan geçen süre içinde neler olduğu, buradaki insanların dünyanın ne kadar farklı bir kesitini önemsedikleri şaşırtmıştı onu. Öte yandan bilinen şeyin burada da kendi ülkesindekiyle aynı olması da şaşırtıcıydı. *Burada oturuyorum. Vivo aqui,* diye düşündü. Haberlerden sonraki sinema filmini izleyemedi. Salonda, Prado'nun Fátima'nın ölümünden sonra günlerce dinlediği Berlioz'un plağını pikaba koydu. Müzik bütün evin içinde yankılandı. Bir süre sonra mutfakta masanın başına oturdu, yargıcın korktuğu oğluna yazdığı mektubu okuyup bitirdi.

Bazen, oğlum... ve gitgide sıklaşarak, kendini beğenmiş bir yargıç gibi görünüyorsun gözüme, cüppemi giymeye devam ettiğim için suçluyorsun beni. Rejimin acımasızlığına gözlerimi kapar göründüğüm için. O zaman üzerimdeki bakışlarını kavurucu bir ışık gibi hissediyorum. Ve senin içini daha fazla anlayışla doldursun, gözlerindeki cellat parıltısını silsin diye Tanrı'ya yakarıyorum. Ben söz konusu olduğumda ona neden daha fazla hayal gücü vermedin? *diye seslenmek istiyorum ona, seslenseydim hınç dolu bir sesleniş olurdu bu.*

Çünkü bak: Hayal gücün ne kadar gelişmiş, hatta aşırı gelişmiş olursa olsun, ağrıların ve bükülmüş bir belin insanı ne hale getireceği hakkında en ufak bir fikrin bile yok. Eh peki, bu durumun kurbanlarından başka kimsenin *de yok gibi.* Kimsenin. *Vladimir Behterev'in neler bulduğunu bana güzelce anlatabilirsin. Ve ben de bu konuşmaların bir tekini bile kaçırmak istemiyorum, kendimi senin yanında güvende hissettiğim değerli saatler bunlar. Ama çok geçmeden sona eriyor ve ben yeniden bükük bir belin ve tahammülün cehennemine geri dönüyorum. Ve şunu asla aklına getirmiyor gibisin: İnsanın onurunu kıran bel büküklüğüne ve bitmek*

bilmeyen ağrılara tutsak olanlardan beklenecek şeyle, geri döndüklerinde aynı bedenin tadını şevkle çıkarmak üzere bedenlerini unutup geride bırakabilenlerden beklenecek şey aynı değildir. Onlardan beklenecek şey aynı değildir! Bunu bizzat söylemek zorunda olmamalılar, *yoksa onurları yeniden nasıl da kırılmış olurdu!*

Gerçek –evet, gerçek– çok basit: Enrique beni her sabah saat altıya on kala evden almasaydı yaşamaya nasıl dayanabileceğimi bilemezdim. Pazar günleri; onların nasıl bir eziyet olduğunu bilemezsin. Neler olacağını tahmin ettiğimden bazen cumartesi geceleri uyumuyorum. Her cumartesi de saat altıyı çeyrek geçe ıssız binaya girişimle dalga geçiyorlar. İnsanların başka zayıflıklarının değil de düşüncesizliklerinin daha çok gaddarlığa neden olduğunu düşünürüm bazen. Pazar günleri için anahtar istedim, hem de kaç kez. Reddettiler. Bir gün için, bir tek gün için onların da benim çektiğim acıları çekmesini istediğim oluyor: Anlayabilsinler diye.

Büroya girdiğimde, ağrılarım biraz azalıyor, sanki bulunduğum oda bedenimin içinde yükümü hafifleten bir bastona dönüşüyor. Saat sekize gelene kadar bina sessiz oluyor. Çoğunlukla o günün dosyalarını inceliyorum, sürprizlerle karşılaşmayacağıma emin olmalıyım, benim gibi bir adam böyle şeylerden korkar. Bazen de şiir okuyorum, soluklarım sakinleşiyor, sanki göle bakar gibi oluyorum, kimi zaman da ağrılarımı gideriyor bu. Şimdi anlıyor musun?

Ama Tarrafal, diyeceksin. Evet Tarrafal, biliyorum, biliyorum. Bu nedenle anahtarı geri mi vermeliyim? Denedim, hem de kaç kez. Desteden çıkarıp çalışma masasının üzerine koydum. Sonra binadan çıkıp sanki gerçekten geri vermişim gibi sokaklarda dolaştım. Doktorun önerdiği gibi sırtıma doğru soluk alıp verdim, soluklarım gitgide hızlandı, soluk soluğa kentte dolaştım, hayali eylemim günün birinde gerçeğe dönüşür diye korkudan yandım. Daha sonra terden sırılsıklam gömleğimle yargıç kürsüsüne oturdum. Şimdi anlıyor musun?

Sadece sana yazmadım, kaybolan sayısız mektubu. Bakana da yazdım, hem de peş peşe. Mektuplardan birini mahkemenin posta servisiyle gönderdim. Mektubu bakana götürecek olan görevliyi sokakta yakaladım. Bütün çuvalı karıştırmak zorunda kaldığı için içerledi bana, bazı insanların

delilere baktıkları gibi küçümseyen bir merakla baktı. O mektubu da ötekilerin gittiği yere attım: Nehre. Her şeyi belli eden o mürekkep akıp gitsin diye. Şimdi *anlıyor musun?*

Maria João Flores, okul günlerinden sadık arkadaşın, anladı. Bir gün, bana bakışına daha fazla katlanamadığım bir gün, onunla buluştum.

“Size saygı duyabilmeyi istiyor,” dedi arkadaşın; ve elini elimin üzerine koydu, “saymak ve sevmek, bir idolü sever gibi. ‘Onu her şeyi bağışlanan bir hasta gibi görmek istemiyorum,’ diyor. ‘O zaman artık babam yokmuş gibi olur.’ Başkalarına ruhunda belli bir rol biçiyor ve o kişiler o role uymazlarsa acımasızlaşıyor. Kibirli türden bir bencillik.”

Bana baktı Maria João, hareketli yaşanmış bir hayatın uzak bozkırından gelen bir gülümseme belirdi yüzünde. “Neden öfkelenmeyi denemiyorsunuz?”

Gregorius son sayfayı aldı eline. Az sayıdaki cümle farklı bir mürekkeple yazılmıştı. Yargıç cümleleri numaralamıştı: 8 Haziran 1954, ölümünden bir gün önce.

Mücadele bitti. Sana vedalaşırken ne söyleyebilirim oğlum?

Benim yüzümden doktor oldun. Çektiğim acıların gölgesinde büyümeseydin ne olurdu? Sana borçluyum. Ağrılarımın geçmemesinden ve direncimi yıkmalarından sen sorumlu değilsin.

Anahtarı büroda bıraktım. Olanlardan ağrıları sorumlu tutacaklar. Başarısızlığın da öldürücü olabileceği düşüncesi yabancı onlara.

Ölümüm yetecek mi sana?

Gregorius üşüdü ve kaloriferi açtı. *Az kaldı görüyordu onu Amadeu, ama ben olacakları sezip onu sakladım,* dediğini duyar gibi oldu Adriana’nın. Kaloriferin yararı olmadı. Televizyonu açtı, tek kelimesini anlamadığı bir pembe dizinin karşısında oturup kaldı, Çince de olsa fark etmezdi. Banyoda bir uyku hapı buldu. Hap etkisini göstermeye başladığında hava aydınlanıyordu.

34

Her ikisi de Campo de Ourique'te oturan iki Maria João Flores vardı. Ertesi gün, dil kursundan çıkınca oraya gitti Gregorius. Zilini çaldığı ilk evde gençten bir kadın oturuyordu, eteklerine yapışan iki çocuğu vardı. Öteki evde Senyora Flores'in iki günlük bir yolculuğa çıkmış olduğunu söylediler.

Otele dönünce Farsça dilbilgisini alıp Liceu'ya gitti. Issız binanın üstünden göçmen kuşlar geçiyordu. Sıcak Afrika rüzgârının tekrar eseceğini ummuştu, ama sadece hâlâ kışın sertliğini hissettiren ılık mart esintisi vardı.

Dilbilgisi kitabının içinde Natalie Rubin'den bir not buldu: *Buraya kadar becerdim!* Kitabın geldiğini haber vermek için kızı aradığında, yazının anlamı kendi içinde demişti Natalie. Günlerden beri başka bir şey yapmıyordu, annesiyle babası onun çalışkanlığına hayret ediyorlardı. Gregorius ne zaman gidecekti İran'a acaba? Bugünlerde bu yolculuk biraz tehlikeli değil miydi?

Önceki yıl Gregorius gazetede, doksan yaşında Çince öğrenmeye başlayan bir adamla ilgili iğneleyici bir makale okumuştu. Makaleyi yazan, adamla dalga geçiyordu. *Hiçbir fikriniz yok* – bu cümleyle başlayan bir okur mektubu hazırlamıştı Gregorius. "Neden gününüzü böyle bir şeyle ziyan ediyorsunuz?" demişti Doxiades, Gregorius'un öfkeden kudurduğunu görünce. Gregorius mektubu göndermemişti. Ama Doxiades'in teklifsizliğinden de rahatsız olmuştu.

Birkaç gün önce Bern'de Farsça işaretleri ne kadar hatırladığını görebilmek üzere kendini sınadığında pek bir sonuç alamamıştı. Ama şimdi, önünde kitapla, çabuk oluyordu bu iş. *Ben hâlâ oradayım, zamandaki o uzak yerde, oradan hiç ayrılmadım, şimdiki zamanın içine yayılmış yaşıyorum, ya da onun dışına,* diye yazmıştı Prado. *Zamanı öne sürüklemiş olan binlerce değişiklik, hissetmenin bu zaman dışı mevcudiyetiyle ölçüldüğünde, bir rüya gibi geçici ve gerçekdışılar.*

Senyor Cortês'in bürosundaki ışık konisi yer değiştiriyordu. Gregorius ölmüş babasının mutlak bir sakinlik taşıyan yüzünü düşündü. Pers ülkesindeki kum fırtınasından duyduğu korkuyla ona gitmek isterdi o zaman. Ama o öyle bir baba değildi.

Belém'e kadar olan uzun yolu yürüdü; ve yolunu, yargıcın, suskunluğuyla, ağrılarıyla ve oğlunun vereceği hükümden duyduğu korkuyla yaşamış olduğu evin önünden geçecek şekilde ayarladı. Sedir ağaçları karanlık göğe doğru uzanıyorlardı. Gregorius, Adriana'nın boynundaki kadife bandın altındaki yara izini düşündü. Işıklı pencerelerin gerisinde Mélodie odadan odaya gidiyordu. Bunların kırmızı sedirler olup olmadığını biliyordu o. Ve bir mahkemenin Amadeu'yu, bedene zarar verdin diyerek suçlayabileceği olguyla ne ilgileri olduğunu.

Silveira'nın evinde geçirdiği üçüncü akşamdı. *Vivo aqui.* Gregorius evin içinden geçti, karanlık bahçeden sokağa çıktı. Mahallede dolaştı, yemek pişiren, yiyen, televizyon izleyen insanları seyretti. Tekrar başladığı noktaya dönünce soluk sarı cepheyi ve ışıklandırılmış sütunlu bina çıkıntısını inceledi. Zengin bir semtteki kibar bir ev. *Şimdi burada yaşıyorum.* Salonda bir koltuğa oturdu. Bunun ne anlamı olabilirdi? Bubenberg Meydanı'na elini değdirememişti. Zaman içinde Lizbon'un toprağına elini değdirebilecek miydi? Nasıl bir dokunuş olacaktı bu? Ve bu toprağın üzerinde adımları nasıl görünecekti?

An'a yaşamak: Çok doğru geliyor kulağa ve çok güzel, diye yazmıştı Prado kısa notlarından birinde, *ama bunu kendim için ne kadar çok istersem o kadar az anlıyorum ne demek istediğini.*

Gregorius'un ömründe hiç canı sıkılmamıştı. İnsanın, hayatının zamanını ne yapacağını bilmemesi: Bunun kadar anlaşılmaz bulduğu bir şey yoktu. Şimdi de can sıkıntısı çekmiyordu. O sessiz, aşırı büyük evde hissettiği başka bir şeydi: Zaman duruyordu, yo hayır, durmuyordu da onu kendisiyle birlikte sürüklemiyor, bir geleceğe doğru taşımıyordu, yanı başından ilgisizce, kendisine değmeden akıp gidiyordu.

Oğlanın odasına gidip Simenon'un romanlarının adlarına baktı. *L'homme qui regardait passer les trains.* Bubenberg Sineması'nın vitrininde asılı olan film fotoğrafları bu romana aitti, Jean Moreau'nun oynadığı filmin siyah-beyaz kareleri. Bunları göreli dün üç hafta olmuştu, oradan kaçtığı pazartesi

gününden beri üç hafta. Film altmışlı yıllarda çevrilmiş olmalıydı. Kırk yıl önce. Ne uzunlukta bir süreydi bu?

Gregorius, Prado'nun kitabını açmakta tereddüt etti. Mek-tuplardaki ifade biraz değişmişti. Babanın mektuplarındaki

değişiklik oğlununkinden daha fazlaydı. Sonunda sayfaları çevirmeye başladı. Geriye pek fazla sayfa kalmamıştı okumadığı. Son cümleden sonra ne olacaktı? Son cümleden hep korkmuştu, kaçınılmaz olarak son cümlenin geleceği düşüncesi, bir kitabın ortasından itibaren hep kıvrandırırdı onu. Ancak bu kez son cümle her zamankinden çok daha zor olacaktı Gregorius için. Sanki kendisini o güne kadar Hirschengraben'deki İspanyol kitabeviyle bağlayan görünmez iplik kopacaktı. Son sayfayı çevirmeyi geciktirecek ve bakışını olabildiğince yavaşlatacaktı Gregorius, olabildiğince, çünkü ne de olsa her şey insanın elinde olmuyordu. Sözlüğe son bir göz atış, gereğinden fazla oyalanarak. Son kelime. Son nokta. Sonra Lizbon'a varacaktı. Portekiz'deki Lizbon'a.

TEMPO ENIGMÁTICO. GİZEMLİ ZAMAN. *Bir ayın ne kadar sürdüğünü bulabilmek için tam bir yıl harcadım. Geçen yılın ekim ayıydı, ayın son günü. Her yıl olan, ama daha önce başıma hiç gelmemiş gibi yine de beni her yıl çileden çıkaran şey oldu: Yeni doğan soluk sabah güneşi kışın gelişini haber verdi. Artık pırıl pırıl parlamayacak, parıltısı gözleri kamaştırmayacak, soluğu kavurmayacak, insanların gölgeye sığınmalarına neden olmayacaktı. Günlerin yakında kısalacağı olgusunu belirgin biçimde içinde taşıyan yumuşak, uysal bir ışık. Hayır, bu yeni ışığı düşmanca karşılıyor değildim, çaresiz bir gülünçlükle reddedip onunla mücadele de etmiyordum. Dünya, yazın olduğu gibi keskin çizgilerle değil de daha bulanık hatlarla görününce, eskisi kadar kesin kararlı olmak zorunda kalmayınca gücümüz korunur.*

Hayır, yeni doğan ışığın solgun, donuk örtüsü değildi beni irkilten. Kırık, zayıflamış ışığın; doğadaki bir dönemin ve benim hayatımdaki bir zaman diliminin geri alınamayan sonunu bir kez daha göstermesiydi. Mart sonundan beri, küfedeki masanın üzerindeki fincanın güneşte yeniden ısındığı ve bu yüzden yanan elimi geri çektiğim günden beri ne yapmıştım? O günden bugüne çok zaman mı geçmişti, az zaman mı? Yedi ay – ne kadar bir süreydi bu?

Genellikle mutfaktan uzak dururum, Ana'nın alanıdır orası, onun tavalarla enerjik bir biçimde hokkabazlık yapmasının hoşuma gitmeyen bir yanı var. Ama o gün sessiz hayretimi ifade edebileceğim birine ihtiyacım vardı, tam olarak açıklamadan anlatmak zorunda kalsam bile.

Hiçbir girişe gerek görmeden, “Bir ay ne kadar sürer?” diye sordum.

Ocağın altını yakmak üzere olan Ana kibriti üfleyip söndürdü.

“Anlayamadım?”

Çözülmesi olanaksız bir bilmeceyle karşılaşmış gibi kırıştırmıştı alnını.

“Ne dediysem o: Bir ay ne kadar sürer?”

Gözlerini yere dikip çaresizce ellerini ovuşturdu.

“Eh, bazen otuz gündür, bazen de...”

“Bunu biliyorum,” diye atıldım ters ters, “sorum şu: Ne kadar bir süredir bu?”

Ana elleri meşgul olsun diye kepçeye uzandı.

“Bir keresinde kızıma neredeyse tam bir ay baktım,” dedi duraksayarak, sözlerinin hastada bir şeyleri çökerteceğinden ve bunun daha sonra asla düzeltilemeyeceğinden korkan bir ruh doktorunun temkinliliğiyle. “Günde kaç kez elimdeki çorbayı dökmemeye çalışarak merdiveni inip çıktım – uzun bir süreydi bu.”

“Sonra neler hissettin, geriye dönüp bakınca?”

Ana gülümsemeyi göze aldı, verdiği yanıtın tümüyle isabetsiz sayılmamasından duyduğu rahatlık belli oluyordu. “Hâlâ uzundu. Ama nedense gitgide kısaldı, bilemiyorum.”

“Çorba taşıdığın zamanı özlüyor musun şimdi?”

Ana kepçeyi evirip çevirdi, sonra önlüğünün cebinden bir mendil çıkardı, sümkürdü. “Çocuğuma elbette severek baktım, o sıralarda hiç inatçı değildi. Yine de böyle bir şeyi bir daha yaşamak istemem, ne olduğunu, tehlikeli olup olmadığını bilmediğimizden hep korkuyordum.”

“Ben başka bir şey soruyorum: O ayın akıp gitmiş olmasına üzülüyor musun; zamanın geçmiş olmasına; artık o zamanı kullanamayacak olmana?”

“Öyle işte, geçti,” dedi Ana, artık düşünceli bir doktora değil, sınava giren ürkek bir öğrenciye benziyordu.

“Tamam,” dedim ve kapıya yöneldim. Tam çıkarken onun yeni bir kibrit çaktığını duydum. Kendim için gerçekten önemli saydığım bir şey söz konusu olduğunda başkalarının konuşmalarına karşı neden bu kadar kıt sözlü, kaba ve nankör oluyordum? Başkaları benim için önemli olan şeyi elimden almak istemezken ben onu onlara karşı neden hiddetle savunmak ihtiyacını hissediyordum?

Ertesi sabah, 1 Kasım’da, şafak sökerken Rua Augusta’nın, dünyanın en güzel sokağının sonundaki dönemece gittim. Erken saatlerin solgun ışığında deniz mat gümüşten bir çarşaf gibiydi. Bir ayın ne kadar bir süre olduğunu iyice uyanık olarak yaşamak – beni yataktan çıkartan fikir buydu. Kafeye ilk giren ben oldum. Fincanımda birkaç yudumluk kahve kalmıştı ki alışkın olduğum içme ritmimi yavaşlattım. Fincanım boşalırsa ne yapacağımı bilemiyordum. Oturup kalırsam bu ilk gün çok uzun olacaktı. Ve bilmek istediğim şey, boş oturan biri için bir ayın ne kadar süreceği değildi. O zaman neydi bilmek istediğim şey?

Bazen o kadar ağırım ki. Ancak bugün, kasım başlarında ışık yeniden kırılırken, Ana’ya sormuş olduğum sorunun –geri alınamazlığa, faniliğe, pişmanlığa, üzüntüye dair sorunun– kafamı meşgul eden soru olmadığını fark ediyorum. Sormak istediğim soru bambaşkaydı: Bir ayı, yanımızdan geçen, sadece seyirci kaldığımız, parmaklarımızın arasından akıp giden ve bu yüzden de kayıp, kaçırılmış bir zaman gibi gelen, geçtiği için değil de bir işe yaramasını sağlayamadığımız için üzüldüğümüz bir zaman yerine; dolu dolu değerlendirdiğimiz bir zaman, kendi *zamanımız olarak yaşamış olmamız neye bağlıdır? Demek ki soru, bir ay ne kadar sürer değildi, soru, ‘insan bir aylık sürede kendisi için neler yapabilir’di. Bu ayın sadece bana ait olduğu izlenimini ne zaman edinirim?*

Şunu söylemem yanlış olur: Bir ayın ne kadar sürdüğünü öğrenmek için bir yıl harcadım. Başka türlü oldu: Bir ayın uzunluğuna dair yanıltıcı soruyu sorduğumda neyi bilmek istediğimi bulmak için bir yıl harcadım.

Ertesi gün, öğle sonrasının erken bir saatinde dil kursundan döndüğünde Mariana Eça’yla karşılaştı Gregorius. Kadının köşeyi dönüp kendisine doğru geldiğini gördüğü anda onu aramaktan neden kaçınmış olduğunu

anlayıverdi: Kadına baş dönmelerinden söz edecekti, o da nedeni ne olabilir diye yüksek sesle düşünecekti, Gregorius ise bunları duymak istemiyordu.

Kahve içmeyi önerdi Mariana Eça, sonra da João'dan söz etti. "Pazar günü sabahtan öğlene kadar onu bekledim," demişti Gregorius'tan söz ederek. "Nedenini bilemiyorum ama onun yanındayken içimi dökebiliyorum. Anlattıklarım silinip gitmiyor tabii, ama birkaç saatliğine rahatlıyorum." Gregorius da Adriana'yı ve saati, Jorge'yi ve satranç kulübünü, Silveira'nın evini anlattı. Bern yolculuğunu da anlatmak üzereydi ki şunu hissetti: Bu anlatılamaz.

Gregorius sözlerini bitirdiğinde, Mariana yeni gözlüğünü sordu, sorarken de kontrol edercesine kıstı gözlerini: "Çok az uyuyorsunuz," dedi. Kadının kendisini muayene ettiği ve onun masasının önündeki koltuktan kalkmak istemediği sabahı düşündü Gregorius. İnceden inceye muayene edilişini. Birlikte vapurla Cacilhas'a gidişlerini ve daha sonra Mariana'nın evinde içtikleri altın pırıltılı kırmızı Assam çayını.

"Son günlerde biraz başım dönüyor," dedi. Biraz durduktan sonra da, "Korkuyorum," diye ekledi.

Bir saat sonra Mariana'nın muayenehanesinden çıktı. Kadın bir kez daha görme netliğini kontrol etmiş, tansiyonunu ölçmüştü, Gregorius'a çömelme ve denge hareketleri yaptırmış, baş dönmelerini ayrıntılı olarak anlattırmıştı. Sonra da bir nöroloji uzmanının adresini yazmıştı Gregorius'a.

"Hayatınızın bu kadar kısa bir döneminde ne kadar çok şeyin değiştiği göz önüne alınırsa," dedi Mariana, "pek de tehlikeli gelmiyor bana bu durum, şaşılacak bir tarafı da yok. Ama gerekli kontrolleri yapmak iyi olur."

Gregorius, Prado'nun muayenehanesinin duvarındaki, daha önce beyin resimlerinin asılı olduğu yerdeki boş dikdörtgeni görür gibi olmuştu. Mariana onun paniğe kapıldığını anladı.

"Tümör olsa çok daha başka zararları olurdu," diyerek Gregorius'un kolunu okşadı.

Mélodie'nin evi pek uzakta değildi.

Kadın kapıyı açarken, “Bir kez daha geleceğinizi biliyordum,” dedi Gregorius’a. “Sizin ziyaretinizi izleyen birkaç gün Amadeu yanımdaymış gibi hissettim.”

Gregorius okuması için ona baba oğulun birbirlerine yazdıkları mektupları uzattı.

“Haksızlık bu,” dedi Mélodie, babasının mektubunu okuyup bitirince. “Haksızlık. Dürüstlük değil. Sanki Amadeu onu ölüme itmiş gibi. Babamın doktoru sağduyuluydu. Ona verdiği reçetelerde uyku haplarını küçük dozlarda yazıyordu. Ama babam beklemesini bilirdi. Sabır onun meziyetiydi. Taş gibi katı bir sabır. Annem neler olacağını anladı. O hep anlardı. Olanları önlemek için hiçbir şey yapmadı. ‘Artık acı çekmiyor,’ dedi, kapağı açık tabutun başında durduğumuzda. Bu sözleri için sevdim annemi. ‘Ve artık kendine işkence etmesine de gerek kalmadı,’ dedim ben de. ‘Evet’ dedi annem, ‘o da var.’”

Gregorius, Adriana’ya yaptığı ziyaretleri anlattı. Mélodie, Amadeu’nun ölümünden sonra mavi eve hiç gitmediğini söyledi, ama Adriana’nın orayı içinde zamanın donduğu bir müzeye ve tapınağa çevirmiş olması onu hiç şaşırtmamıştı.

“Küçük bir kızken bile hayrandı ona. Her şeye muktedir ağabeyiydi onun. Babamıza kafa tutabilen. Babamıza! Amadeu üniversite eğitimi için Coimbra’ya gittikten bir yıl sonra Adriana, Liceu’nun karşısındaki kız okuluna nakil yaptırdı. Maria João’nun gittiği okuldu bu. Amadeu orada eski günlerin kahramanıydı, Adriana da kahramanın kız kardeşi olmanın tadını çıkarıyordu. Şunu unutmayalım: Amadeu’nun onun hayatını kurtardığı trajik olay yaşanmasaydı her şey daha farklı, daha normal gelişirdi.

Olay sırasında Adriana on dokuz yaşındaydı. Bitirme sınavlarına hazırlanan Amadeu evdeydi, gece gündüz kitaplarının başından kalkmıyordu. Yalnızca yemek yemek için iniyordu alt kata. Adriana’nın soluk borusuna bir şey kaçması böyle ailece yenilen bir yemek sırasında oldu.

Hepimizin tabaklarında yemeklerimiz vardı ve ilk başta hiçbir şeyin farkına varmadık. Birden Adriana çok garip bir ses çıkardı, korkunç bir

hırıltı, iki eliyle boğazına sarılmıştı, ayaklarıyla çılgın bir tempoda tepiniyordu. Amadeu benim yanımda oturuyordu, aklı fikri hazırlandığı sınavlardaydı, onun masada dilsiz bir hayalet gibi oturup yemeğini körlemesine ağzına tıkıştırmasına alışkındık. Amadeu’yu kolumla dürtüp Adriana’yı gösterdim. Şaşkınlık

içinde başını kaldırıp baktı. Adriana’nın yüzü mosmor kesilmişti, soluk alamıyordu, çaresiz bakışları Amadeu’ya yöneldi. Amadeu’nun yüzünde beliren ifade hiçbirimize yabancı değildi: Bir anda kavrayamadığı güç bir şeyle ne zaman karşılaşsa gösterdiği müthiş bir dikkat yoğunlaşması; çünkü o her şeyi hemen anlamaya alışıktı.

Birden yerinden fırladı, sandalyesi arkaya devrilir gibi oldu, birkaç adımda Adriana’nın yanındaydı, onu koltuk altlarından yakalayıp ayağa kaldırdı, sırtı kendisine gelecek şekilde çevirdi, omuzlarından kavradı, derin bir soluk alıp kızın belden yukarısını sertçe geriye çekti. Adriana’nın gırtlağından boğulurcasına bir hırıltı duyuldu, bunun dışında değişen bir şey olmadı. Amadeu iki kez daha aynı tarzda geriye çekti onun gövdesini, ama soluk borusuna kaçmış olan et parçası yerinden oynamadı. Bundan sonra olanlar hepimizin belleğine kazındı, her saniyesi, her bir hareket. Amadeu, Adriana’yı yine sandalyesine oturttu, beni yanına çağırdı. Onun başını arkaya devirdi.

‘Sıkı tut!’ dedi telaşla, ‘çok sıkı!’

Sonra et kesmekte kullanılan keskin bıçağı masadan aldı, peçeteye sildi. Hepimiz soluklarımızı tutmuştuk.

‘Olmaz!’ diye haykırdı annem. ‘Olmaz!’

Sanırım Amadeu onu duymadı. Adriana’nın kucağına ata biner gibi oturdu ve onun gözlerinin içine baktı.

‘Bunu yapmak zorundayım,’ dedi, sesinin sakinliği bugün bile hayrete düşürür beni. ‘Yoksa ölürsün. Ellerini çek. Bana güven.’

Adriana ellerini boynundan çekti. Amadeu işaretparmağıyla yoklayarak kalkan kıkırdağıyla kıkırdakhalka arasındaki boşluğu buldu. Sonra bıçağın ucunu o boşluğun tam ortasına dayadı. Derin bir soluk aldı, gözlerini yumup açtı, sonra bıçağı sapladı.

Ben bütün dikkatimle Adriana’nın başını marangoz mengenesindeymişçesine sımsıkı tutuyordum. Kanın fışkırdığını görmedim, sonradan Amadeu’nun gömleğinde fark ettim. Adriana’nın gövdesi şaha kalktı. Amadeu’nun soluk borusuna açılan yolu bulmuş olduğu,

Adriana’nın havayı bu yeni açılan delikten içine çekmesinden anlaşılıyordu. Gözlerimi açtım ve Amadeu’nun bıçağın keskin

tarafını yaranın içinde döndürmekte olduğunu dehşetle gördüm, tam anlamıyla gaddarca bir hareket gibi görünse de onun hava kanalını açık tutmak zorunda olduğunu sonradan anladım. Amadeu gömleğinin cebinden bir tükenmezkalem çıkardı, dişlerinin arasına soktu, serbest eliyle kalemin üst tarafını çevirip açtı, içindeki ucu çekip aldı ve kalemin boş kapsülünü boşaltma borucuğu niyetine yaraya soktu. Bıçağı yavaş yavaş dışarı çekerken tükenmezkalemi sıkı sıkı tuttu. Adriana kesintili ve ıslık çalar gibi soluk alsa da yaşıyordu, boğulurken yüzünün aldığı renk de yavaş yavaş düzeliyordu.

‘Ambulans!’ diye talimat verdi Amadeu.

Babam donup kalmışlığından sıyrıldı, telefona gitti. Boynunda tükenmezkalemle Adriana’yı kanepeye taşıdık. Amadeu onun saçlarını okşadı.

‘Başka yolu yoktu,’ dedi.

Birkaç dakika sonra gelen doktor elini Amadeu’nun omzuna koydu. ‘Ucuz kurtulmuş,’ dedi. ‘Böyle bir öngörü. Böyle bir cesaret. Sizin yaşınızda.’

Adriana’yı alan ambulans gittiğinde, Amadeu kan lekeleri içindeki gömleğiyle sofradaki yerine oturdu. Hiç kimse konuşmadı. Sanırım onun için en kötüsü de buydu: Kimsenin konuşmaması. Doktor, üç-beş kelimeyle, Amadeu’nun doğruyu yapıp Adriana’nın hayatını kurtarmış olduğunu söylemişti. Buna rağmen kimse tek laf etmiyordu, yemek odasını dolduran sessizlik Amadeu’nun soğukkanlılığına duyulan, dehşetle karışık hayreti içeriyordu. ‘O sessizlik kendimi kasap gibi hissetmeme neden oldu,’ dedi Amadeu yıllar sonra, bu konudan söz ettiğimiz tek günde.

Onu o anda tamamen yalnız bırakmış olmamızı asla hazmedemedi; ve bu onun aileyle olan ilişkisini bir daha düzelmemek üzere değiştirdi. Eve daha seyrek gelir oldu, geldiği zaman da nazik bir konuk gibi davranıyordu.

Birden sessizlik parçalandı, Amadeu titremeye başladı. Ellerini yüzüne kapattı, onun bedenini sarsan o kuru hıçkırıkları bugün bile duyar gibiyim. Ve biz onu bir kez daha yalnız bıraktık. Kolunu okşadım ama bu hiç yeterli

değildi, ben sadece sekiz yaşındaki kız kardeşiydim onun, ona gerekli olan şey bambaşkaydı.

İhtiyacı olan şeyin gelmemesi bardağı taşıran damla oldu. Birden ayağa fırladı, üst kattaki odasına koştu, elinde bir tıp ders kitabıyla aşağı geldi, kitabı var gücüyle masaya fırlattı, çatallar bıçaklar tabaklara çarptı, bardaklar şangırdadı. ‘İşte,’ diye bağırdı, ‘işte burada yazıyor. O müdahalenin adı konyotomi. Ne diye gözlerinizi dikmiş bakıyorsunuz? Put gibi oturdunuz yerinizde! Ben olmasaydım onun buradan tabutu çıkardı!’

Adriana ameliyat oldu, sonra da iki hafta hastanede kaldı. Amadeu her gün gidiyordu oraya, ama hep tek başına, bizimle gitmek istemiyordu. Adriana öylesine minnet duyuyordu ki ona, neredeyse dinsel motifler barındırıyordu bu duyguları. Boğazı sargılı olarak yastıkların üzerinde solgunca yatıyor ve o dramatik sahneyi durmadan yeniden yaşıyordu. İkimiz yalnız kaldığımızda o olaydan söz açıyordu.

‘Amadeu bıçağı saplamadan hemen önce pencerenin önündeki sedir ağaçları kızardı, kan kırmızı oldu,’ dedi. ‘Sonra da kendimden geçtim.’”

Adriana hastaneden çıktığında, dedi Mélodie, hayatını, kendisini kurtarmış olan ağabeyine adamak zorunda hissediyordu kendini. Amadeu tekinsiz buluyordu bu düşünceyi; ve onu kardeşinin kafasından çıkarmak için elinden geleni denedi. Bir süre bunu başarmış gibiydi, Adriana bir Fransızla tanıştı, adama âşık oldu ve yaşanan trajik olayı unutur gibi oldu. Ancak gebe kalır kalmaz bu aşk bitti. Ve Adriana’nın geçirdiği müdahalede yanında olmak üzere yine geldi Amadeu. Fátima ile çıktığı geziden fedakârlık ederek İngiltere’den geri döndü. Adriana liseyi bitirdikten sonra doktor yardımcılığı eğitimi almıştı, Amadeu üç yıl sonra mavi muayenehaneyi açınca Adriana’nın onun asistanı olarak çalışacağı belli oldu. Fátima onu evine almak istemedi. Adriana evden gitmek zorunda kalınca dramatik sahneler yaşandı. Fátima’nın ölümünün üstünden bir hafta geçmemişti ki Adriana eve yerleşti. Amadeu kaybının sarsıntısı içindeydi, karşı koyacak durumda değildi. Zafer Adriana’nındı.

“Kimi zaman, Amadeu’nun ruhunun her şeyden önce dil olduğunu düşündüm,” demişti Mélodie konuşmanın sonuna doğru. “Ruhunun kelimelerden oluştuğunu; onun dışında hiç kimsede böyle bir şeye tanık olmadım.”

Gregorius ona anevrizmayla ilgili notu göstermişti. Mélodie’nin de bundan haberi yoktu. Ama şimdi hatırladığı bir şey vardı.

“Geçip gitmek, akıp gitmek, sona ermekle ilgili kelimeler kullanıldığında irkilirdi, özellikle aklımda kalanlar *correr* ve *passar.* Kelimelere öyle tepki gösterirdi ki sanki onlar nesnelerden daha önemliydi. Kardeşimi anlamak isteyenler için bilinmesi gereken en önemli şey buydu. Yanlış kelimelerin diktatörlüğünden ve doğru kelimelerin özgürlüğünden söz ediyordu, dildeki *kitsch*’liğin görünmez zindanından ve şiirin ışığından.

Amadeu dil tutkunuydu, dilin büyüsüne kapılmış biriydi, yanlış söylenen bir kelime onu bir bıçak darbesinden daha çok yaralardı. Geçicilikle, ölümlülükle ilgili kelimelere ansızın gösterdiği sert tepki var bir de. Bize yaptığı ziyaretlerin birinin ardından kocamla ben gece yarısına kadar çözmeye çalıştık onun gün ışığına çıkan bu yeni ürküsünü. ‘O kelimeler olmasın! Lütfen o kelimeler olmasın!’ demişti. Sormayı göze alamadık. Ağabeyim ortalığı kasıp kavurabilirdi.”

Gregorius, Silveira’nın salonunda bir koltuğa oturdu ve Mélodie’nin vermiş olduğu Prado’nun yazdıklarını okumaya başladı.

“Yanlış kişilerin eline geçer diye deli gibi korkuyordu,” demişti Mélodie. “’Belki de bunu yok etsem daha iyi olur,’ dedi Amadeu. Ama sonra saklamam için bana verdi. Zarfı ancak onun ölümünden sonra açacaktım. Gözlerimin önündeki perde kalktı birden.”

Prado o metni annesinin ölümünü izleyen kış aylarmda yazmış ve Mélodie’ye Fátima’nın ilkbahardaki ölümünden hemen önce vermişti. Üç ayrı sayfada başlanmış üç metindi, yazıldıkları mürekkep de farklıydı. Bir araya getirilince annesine yazdığı bir veda mektubu oluştursa da hitap kelimeleri yoktu. Bunun yerine kitaptaki pek çok metin gibi bir başlığa sahipti.

DESPEDIDA FALHADA Á MAMÃ. ANNEYE VEDA EDEMEMEK. *Seninle vedalaşamayacağım anne. Sen artık yoksun ve gerçek bir veda için yüz yüze gelmek gerekir. Çok fazla bekledim; ve bir rastlantı değil bu. Açıkyürekli bir vedalaşmayı korkakça bir vedalaşmadan ayıran nedir? Senden açıkyüreklilikle ayrılmak demek, bizim, seninle benim, aramızda ne olduğuna dair seninle bir fikir birliğine varmak için çaba göstermemiz olurdu. Çünkü kelimenin tam ve eksiksiz anlamıyla bir veda bu anlama gelir: İki insan, birbirinden kopmadan önce, birbirlerini nasıl görmüş, nasıl tanımış oldukları hususunda anlaşırlar. Aralarında neyin hedefine ulaştığı, neyin yarım kaldığı hususunda. Bunun için korkusuz olmak gerekir. Uyumsuzlukların verdiği acıya katlanabilmelidir insan. Olanaksız olanı da kabul edebilmelidir. Vedalaşmak, insanın kendi kendisiyle de yaptığı bir şeydir: Başkalarının bakışları altında kendine arka çıkmasıdır. Vedalaşmaktan korkmanın temelinde ise tapınmak yatar: Olanları altın ışığa daldırmak ve karanlığı yalanla yok etmeye kalkışmak. Bunu yaparken kaybedilen şey, en azından, karanlığı doğuran o hamlelerde kişinin kendini tanımasıdır.*

*Sen bende bir sanat eseri yarattın anne; ve sana uzun zaman önce söylemiş olmam gerekenleri şimdi yazıyorum: Bu sanat eseri benim hayatıma her şeyden çok yük oldu. Çünkü benden, oğlundan –*kendi *oğlundan– şundan daha azını beklemediğini bilmemi –ve bu mesajın içeriğinden en ufak bir kuşku duymak söz konusu değildi– sağladın: Üstün olmalıydı. Hangi konuda üstün olacağım pek önemli değildi, ama yapacağım işler, başkalarının yaptıklarından üstün olmalıydı, hem sadece üstün değil en üstün olmalıydı. Sadakatsizlik: Sen bunu bana hiç* söylemedin. *Beklentini asla ifade etmedin, etseydin tavrımı belli ederdim, üzerinde düşünürdüm ve duygularımla yaklaşırdım ona. Ama yine de biliyordum, çünkü şöyle bir şey var: Savunmasız bir çocuğa damla damla, günbegün bilgi akıtılır, ama çocuk bu sessizce büyüyen bilgiyi asla fark etmez. Görünmez bilgi çocuğun içinde sinsi bir zehir gibi yayılır, bedenin ve ruhun dokusuna sızar ve onun hayatının rengini ve ayrımlarını belirler. Gücünü gizli olmasından alan, gizlice etkileyen bu bilgiden, kendime karşı beslediğim boyun eğmez, amansız beklentilerden oluşan bir kumaş dokundu içimde, korku yüklü ihtirasın acımasız örümceklerinin dokuduğu görünmeyen, keşfedilemeyen bir kumaş. Daha sonra, kaç kez, ne kadar çaresizce ve ne kadar gülünç bir şekilde kendi içimde çırpındım kendimi*

kurtarmak için, ama sonunda daha da çok kösteklendim. Senin benim içimdeki varlığına karşı durmam olanaksızdı: Senin yarattığın sanat eseri o kadar mükemmeldi, o kadar kusursuzdu ki, olağanüstüydü, soluk kesici kusursuzlukta bir sanat eseriydi.

Onun kusursuz olmasında senin boğucu beklentilerini sadece dile getirmemiş olmanın değil, tam tersini *ifade eden kelimelerin ve el kol hareketlerinin altında gizlemenin de rolü vardı. Bunun bilinçli, kurnazca ve sinsice bir plan olduğunu söylemek istemiyorum. Hayır, sen aldatıcı sözlerine* kendin de *inandın ve zekâsı seninkini kat kat aşan bir maskelemenin kurbanı oldun. O zamandan beri şunu biliyorum ki, insanlar hiç farkında olmaksızın en derin noktalarına kadar birbirleriyle iç içe geçip birbirinin içinde var olabilirler.*

Beni gönlünce, sanatkârane –yabancı bir ruhu canice yontan bir yontucu gibi– yaratma biçimine ve tarzına bir şey daha dahildi: Bana verdiğin adlar. Amadeu Inácio. *Çoğu kişi bunun üzerinde durmaz, ara sıra ahengi hakkında birkaç şey söyleyen çıkar. Ama ben içyüzünü biliyorum, çünkü sesinin tınısı kulağımda, mağrur bir ibadetle dolu sesinin. Ben bir dâhi olmalıydım. Tanrılar gibi kolay olmalıydı her şey bana. Ve aynı zamanda –aynı zamanda!– kutsal Ignacio'nun ölümcül gücünü somutlaştırmak ve yeteneklerini ruhani başkomutan olarak uygulamalıydım.*

Kötü bir söz ama olaya bundan daha iyi uyanı yok: Benim hayatımı bir annenin akıttığı zehir belirledi.

Benim içimde de saklı, hayatının akışını belirleyen bir mevcudiyeti var mıydı annemle babamın, belki de maskelenmiş olarak ve ters yönde diye düşündü Gregorius, Belém'in sakin sokaklarından geçerken. Annesinin temizlikçilik yaparak kazandığı paraları yazdığı küçük defteri görür gibi oldu. Üzerinden Gregorius'a isteksizce baktığı kemik çerçeveli, camları hep kirli yıpranmış gözlük. *Bir kez daha görebilseydim denizi, ama bütçemiz yetmez buna.* Annesinde bir şey vardı, güzel, hatta ışıltılı bir şey, uzun zamandır düşünmemişti bunu Gregorius: Pisliklerini temizlemek zorunda olduğu insanlarla sokakta karşılaştığında takındığı onurlu tavır. En ufak bir boyun eğiş yok, dizlerinin üzerinde çalışsın diye ona para verenlerin bakışlarıyla aynı düzeydeydi annesinin bakışları. Küçük bir çocukken, *Buna hakkı var mı?* diye sormuştu Gregorius kendi kendine, ama sonra annesini yeniden o tavırda gördüğünde onunla gurur duymuştu. Bir de birkaç saatini

okumaya ayırabildiğinde eline aldığı Ludwig Ganghofer'in köy romanları olmasaydı. *Şimdi sen de kitaplara sığınıyorsun.* Kitap okuru değildi annesi. Acıydı bu, ama kitap okuru değildi.

Hangi banka bana kredi verir ki, dediğini duyardı Gregorius babasının, *hem de böyle bir şey için.* Farsça dilbilgisi kitabı için on üç frank yirmi kuruşu avucuna birer birer sayan babasının kısacık kesilmiş tırnaklı iri eli gözlerinin önündeydi. *Oraya gitmek istediğine emin misin?* diye sormuştu, *çok uzak orası, alıştığımız şeylerin çok uzağında. Harfler bile çok farklı, harfe bile benzemiyorlar. Gidersen sana neler olduğunu bilemeyeceğiz.* Gregorius ona parayı geri verdiğinde iri elli babası saçlarını okşamıştı, oldukça seyrek şefkat gösteren iri eliyle.

İnanılmaz Eva'nın babası, ihtiyar von Muralt, yargıçtı, okul bayramında şöyle bir görünmüştü, çam yarması gibi bir adamdı. Sert, ağrıların pençesindeki bir yargıçla, hayatını taptığı oğlunun hayatında yaşayan hırslı bir annenin oğlu olarak büyüseydi kendisi, neler olurdu diye düşündü Gregorius. Yine de Mundus olur muydu, Papirüs Mundus? Böyle bir şeyi bilebilir miydi insan?

Gregorius dışarının buz gibi havasından evin sıcaklığına girince başı döndü. Daha önce oturduğu koltuğa oturdu, başının dönmesi geçene kadar bekledi. *Hayatınızda bu kadar kısa sürede nelerin değiştiğini göz önüne alırsak şaşılacak bir şey yok,* demişti Mariana Eça. *Tümör olsaydı bambaşka zararları da olurdu.* Doktorun sesini aklından çıkardı ve okumaya devam etti.

Sende yaşadığım ilk büyük hayal kırıklığı, babamın mesleğiyle ilgili olarak beni rahatsız eden soruları dinlemek bile istememendi. Geri kalmış Portekiz'de, geri plana itilmiş bir kadın olarak acaba kendini bu konuda düşünmeye yeterli bulmadığından mıydı diye sordum kendime. Adalet ve yargı sadece erkekleri ilgilendiren şeyler olduğundan mı? Yoksa daha kötüsü müydü: Babamın işine karşı ne merak ne de kuşku beslediğinden miydi? Tarrafal'daki insanların kaderlerinin senin aklını hiç meşgul etmemesinden miydi?

Babamı bizimle konuşmaya neden zorlamadın da sadece bir anıt olup çıktın? Bu sayede payına düşen güç seni mutlu mu etti? Çocuklarınla suskunca, evet gizlice suç ortaklığı yapmakta üstüne yoktu. Babamla bizim

aramızda diplomatik arabulucuk yapmakta da üstüne yoktu, bu rolden hoşlanıyordun, kendini beğenmişlikle oynuyordun onu. Evliliğin sana tanıdığı daracık hareket alanının öcünü mü alıyordun? Toplum içinde yer edinmemenin ve babamın ağrılarının verdiği sıkıntının diyeti miydi?

Sana her karşı çıktığımda neden boyun eğdin? Neden direnmedin bana ve böylece tartışmalara dayanmayı öğretmedin? Ben bunu oyun oynarcasına, rahatlıkla öğrenmedim de, ders kitabından öğrenir gibi binbir güçlükle, inceden inceye uğraşarak öğrendim, hatta bu yüzden çoğu zaman ölçüyü kaçırıp hedefimi aştım.

Neden tercihlerime ipotek koydun? Babam ve sen: Adriana ile Mélodie'den neden o kadar az şey beklediniz? Güven eksikliğinde yatan aşağılanmayı neden hissetmediniz?

Sana veda ederken söylediğim şeyler bunlardan oluşsaydı sadece, haksızlık olurdu. Babamın ölümünden sonraki altı yılda senin karşına yeni duygularla çıktım ve bu duygulara sahip olduğumu hissetmek mutlu etti beni. Onun mezarının başında dalgın dalgın durman bana çok dokundu, sana kendini rahat hissettiren dini alışkanlıklarının olmasına sevindim. Sonra, kurtulmanın ilk belirtileri görünmeye başladığında gerçekten mutlu oldum, umduğumdan da hızlı olmuştu bu. Sanki ilk kez kendine ait bir hayata açıyordun gözlerini.

İlk yıl, mavi eve sık sık geliyordun, Fátima da bana, bize yapışıp kalacağından korkuyordu. Ama hayır: İç dinamiğini de belirlemiş olan hayatının o güne kadarki çatısı çöktüğü için çok erken evlenmenin sana neler kaybettirdiğini şimdi keşfeder olmuştun: Aile içindeki rolünün dışında kendine ait bir hayat. Kitap sormaya başladın, meraklı bir öğrenci gibi çevirdin sayfalarını, beceriksizce, acemice, ama gözlerin parlayarak. Bir keresinde kitabevinde bir rafın önünde dururken gördüm seni, sen beni fark etmemiştin, elindeki kitap açıktı. İşte o an seni sevdim anne, içimden yanına gitmek geldi. Ama bu tam bir hata olurdu: Seni yine eski hayatına gönderirdi.

Gregorius, Senyor Cortês'in odasında bir aşağı bir yukarı gidiyor, bütün cisimlerin Bern Almancasındaki adlarını söylüyordu. Sonra Liceu'nun karanlık, soğuk koridorlarından geçti ve orada gördüklerine de aynı şeyi yaptı. Kendi kendine bağırarak ve öfkeyle konuştu, boğuk kelimeler binanın içinde yankılandı, hayretler içinde onu seyreden biri, o metruk binaya, bir şeyden adamakıllı aklı karışan birinin yanlışlıkla girdiğini sanabilirdi.

Sabah dil kursundayken başlamıştı. Birden Portekizcede en basit şeyleri unutmuştu, dil kursunun ilk plağındaki birinci derste öğrendiklerini, yola çıkmadan önce duyduklarını. Bir migren krizi nedeniyle gecikmiş görünen Cecília alaycı bir söz edecek oldu, durdu, gözlerini yumdu ve sonra sakinleştirici bir el hareketi yaptı.

"Sossega," dedi Cecília, "sakinleşin lütfen. Yabancı bir dil öğrenen herkesin başına gelir bu. Ansızın kalakalırsınız. Geçer. Yarına hiçbir sorun kalmaz."

Farsçada belleği çalışmaz olmuştu, o güne kadar hep güvenebildiği dil belleği. Paniğe kapılıp Horaz ve Sappho'dan dizeler söylemiş, Homeros'tan az bilinen kelimeleri sıralamış, telaşla Süleyman'ın Neşideler Neşidesi'nin sayfalarını karıştırmıştı. Hepsini alışıldık olduğu üzere hatırladı, eksik kalan olmadı, belleğinde ani uçurumlar açılmadı. Yine de kendini depremden çıkmış gibi hissetti. Başı döndü. Başı döndü ve bellek kaybı yaşadı. Geçecekti.

Müdürün odasında sessizce pencerenin önünde durdu. Bugün odanın içinde dolaşan ışık konisi yoktu. Yağmur yağıyordu. Birden, aniden öfkelenmişti. Şiddetli, yakıcı bir öfkeydi bu, somut bir nesnesi olmadığı için duyulan çaresizlikle karışık bir öfke. Bir isyan yaşadığını yavaş yavaş anladı, dillere karşı duyduğu yabancılığa karşı bir başkaldırı. İlk başta bu başkaldırı sadece Portekizceye yönelik gibiydi, belki burada konuşmak zorunda olduğu Fransızcaya da ve İngilizceye de. Sonra ağır ağır ve istemeye istemeye öfkesinin dalgalarının, kırk yılı aşkın süredir içinde yaşadığı eski dillerin sahillerine de çarptığını kendine itiraf etti.

İsyanının derinliğini sezince şaşırdı. Ayaklarının altındaki zemin sallandı. Bir şey yapmalı, bir yere tutunmalıydı, gözlerini kapadı, Bubenberg

Meydanı'nda durdu, gördüğü nesnelerin adlarını Bern Almancasıyla söyledi. Cisimlerle ve kendisiyle ağır, berrak şiveli cümlelerle konuştu. Deprem yavaşladı, ayaklarının altındaki zemin sabitleşti. Ama duyduğu dehşet devam etti, büyük bir tehlikeye maruz bırakılmış biri gibi öfkeyle karşıladı bu süregidişi; ve sonunda ıssız binanın koridorlarında deli gibi koştu, sanki karanlık koridorlardaki hayaletleri Bern Almancasıyla söylediği kelimelerle alt edecekti.

İki saat sonra, Silveira'nın evinin salonunda otururken, bütün bunlar ona bir hayal gibi geldi, sanki sadece hayal etmişti hepsini. Latinceyi ve Yunancayı okurken her zamanki gibiydi, Portekizce dilbilgisi kitabını açınca her şey yerine geldi; ve konjunktif'in kurallarında iyice ilerleme gösterdi. İçinde bir şeylerin kırılıp parçalandığını hatırlatan tek şey, gördüğü hayallerdi.

Oturduğu koltukta bir an içi geçti, kendini kocaman bir sınıfta tek öğrenci olarak gördü, önde duran ve göremediği birinin yabancı dildeki soruları ve talepleriyle kendi şiveli cümleleriyle mücadele ediyordu. Uyandığında gömleği ter içindeydi, duş aldı ve Adriana'ya gitmek üzere yola koyuldu.

Salondaki saat tıkırtılarla çalışıp mavi eve zaman ve yaşanan an geri döndüğünden beri Adriana'nın değişmekte olduğunu anlatmıştı Clotilde. Gregorius Liceu'dan gelirken onunla tramvayda karşılaşmıştı.

"Zaman zaman," demişti Clotilde ve Gregorius anlamadığında kelimeleri sabırla yinelemişti, "sanki yeniden durdurmak istermiş gibi saatin karşısına geçiyor. Ama sonra ayrılıyor oradan, daha hızlı, daha kararlı adımlarla dolaşıyor. Sabahları daha erken kalkıyor. Sanki güne... evet, güne artık sadece katlanılacak bir şey olarak bakmıyor gibi."

Daha fazla yemek yiyordu, bir keresinde Clotilde'e kendisiyle birlikte gezintiye çıkması için ricada bulunmuştu.

Mavi evin kapısı açıldığında Gregorius bir şaşkınlık yaşadı. Adriana siyah giymemişti. Sadece boynundaki yara izini gizleyen siyah bant duruyordu. Etekliği ve hırkası ince mavi çizgili açık gri renkteydi, bembeyaz bir bluz giymişti. Gregorius'un yüzündeki şaşkınlığın tadını çıkardığı, gülümser gibi kıvrılan dudaklarından anlaşılıyordu.

Gregorius ona babayla oğulun birbirlerine yazdıkları mektupları geri verdi.

“Çılgınlık değil mi?” dedi Adriana. “Bu konuşmama. *Éducation sentimentale*, derdi Amadeu, bize öncelikle duyguları açığa vurma sanatını ve duyguların sözler kanalıyla nasıl daha zenginleştiğini öğretmelidir. Ama babam bu konuda ne kadar az başarılı oldu!” Yere baktı. “Ve ben de!”

Amadeu’nun çalışma masasının üzerinde duran kâğıtlardaki notları okumak istediğini söyledi Gregorius. Çatı katındaki odaya girdiklerinde Gregorius bir şaşkınlık daha yaşadı: Çalışma koltuğu artık masaya çapraz durmuyordu. Otuz yıl sonra Adriana o koltuğu donmuş geçmişten koparıp yerine koyabilmişti, böylece artık kardeşi o koltuktan az önce kalkmış gibi olmayacaktı. Gregorius, Adriana’ya baktığında onun gözlerini yere eğdiğini gördü, elleri hırkasının ceplerinde, mütevekkil, yaşlı bir kadın, ama aynı zamanda zor bir problemi çözmüş ve mahcup ama gururla övgü bekleyen bir öğrenciye de benziyordu. Gregorius kısa bir an elini kadının omzuna koydu.

Bakır tepsideki mavi porselen fincan yıkanmıştı, kül tablası boştu. Sadece nöbetşekeri şekerlikte duruyordu. Eski dolmakalemin kapağını takmıştı Adriana, zümrüt yeşili masa lambasını yaktı. Çalışma koltuğunu geriye itti, eliyle koltuğu göstererek –ki ufak da olsa bir tereddüt okunuyordu hareketinden– oturmasını işaret etti.

Ortasından açılmış devasa kitap hâlâ desteğinde duruyordu, kâğıt yığını bile yerli yerindeydi. Adriana’ya soran gözlerle baktıktan sonra yazarın ve kitabın adını görebilmek için kitabı eline aldı Gregorius. JOÃO DE LOUSADA DE LEDESMA, O MAR TENEBROSO, karanlık, ürküten deniz. Büyük, kaligrafik yazı karakterleri, bakıra oyulmuş sahiller, denizcilerin çini mürekkebiyle yapılmış resimleri. Yeniden Adriana’ya baktı.

“Bilmiyorum,” dedi Adriana, “neden ansızın bunlara ilgi duyduğunu bilmiyorum, Avrupa’nın en batısında bulunduklarına inanan ve uçsuz bucaksız görünen denizin öte yanında ne olduğunu merak eden ortaçağdaki insanların duyduğu korkular üzerine yazılmış kitapların tutkunu olmuştu.”

Gregorius kitabı kendine doğru çekti ve bir İspanyolca alıntı okudu: *Másallá no hay nada más que les aguas del mar, cuyo término nadie más que Dios conoce. Onun ötesinde, denizin sularının dışında bir şey yok ve o denizin sınırını Tanrı'dan başka kimse bilmiyor.*

"Cabo Finisterre," dedi Adriana, "kuzeyde, Galiçya'da. İspanya'nın en batı noktası. Aklı oradaydı. O zamanki dünyanın ucu. 'Ama bizim Portekiz'deki bir noktamız oranın daha da batısında, niye İspanya diyorsun?' deyip ona haritada o noktayı gösterdim. Ama o bunları duymak istemiyordu, Finisterre'den söz edip duruyordu, saplantı gibi olmuştu. Ondan söz ederken yüzüne telaşlı, ateşli bir ifade geliyordu."

SOLIDÃO, YALNIZLIK yazıyordu, Prado'nun son notlarının bulunduğu kâğıdın tepesinde. Adriana, Gregorius'un bakışlarını izlemişti.

"Son yılında, hepimizin çok korktuğu yalnızlığın aslında nerede var olduğunu anlayamadığından sık sık yakınırdı. *Yalnızlık dediğimiz şey nedir aslında,* derdi, sadece *başkalarının eksikliği olmamalı, insan bir başına olabilir ama yalnız olmaz; ve insanların yanındayken de yalnız olabilir, o zaman nedir yalnızlık?* Karmaşa içinde yalnız olabilmemiz onun kafasını hep meşgul ediyordu. *Tamam, diyordu başkalarının da yanımızda olması, yanı başımızdaki boşluğu doldurmaları önemli değil. Bizi överlerken bile, ya da dostça bir konuşma sırasında akıllıca, kendilerini bizim yerimize koyarak öğüt verirlerken bile yalnız olabiliriz. Demek ki yalnızlık salt başkalarının mevcudiyetiyle ilgili bir şey değil; ve yaptıkları şeyle de. Öyleyse neyle ilgili? Neyle Tanrı aşkına?*

Fátima hakkında da, ona karşı olan duyguları hakkında da benimle konuşmazdı, *Mahremiyet son kutsal şeyimiz,* derdi hep. Sadece bir tek kez şunu söylemekten geri duramadı: *Onun yanında yatıyor, soluklarının sesini duyuyorum, sıcaklığını hissediyorum; ve dehşetli yalnızım,* dedi. *Nedir bu? NEDİR?"*

Solidão por proscrição, Dışlanarak yalnız kalma, diye not etmişti Prado. *Başkaları bizden ilgilerini, saygılarını ve takdirlerini esirgerlerse neden onlara şunu söyleyemiyoruz: "Bütün bunlara ihtiyacım yok, ben kendime yetiyorum?" Bunun elimizden gelmemesi korkunç bir özgür olamama biçimi değil mi? Bu bizi başkalarının kölesi yapmıyor mu? Buna karşı*

hangi duyguları bent olarak, koruma duvarı olarak koyabiliriz? İçimizdeki sağlamlık ne türde olmalı?

Gregorius, öne, çalışma masasının üzerine doğru eğildi ve duvardaki kâğıtta yazılı olan solmuş kelimeleri okudu.

Güven yoluyla şantaj. “Hastaları en mahrem şeylerini ona açıyorlardı, en tehlikelileri bile,” dedi Adriana. “Siyasi açıdan tehlikeli demek istiyorum. Sonra, onun da bir şeyleri itiraf etmesini bekliyorlardı. Kendilerini çıplak gibi hissetmesinler diye. O bundan nefret ediyordu. Bütün kalbiyle nefret ediyordu.

Herhangi birinin benden herhangi bir şey beklemesini istemiyorum, diyor ve ayağını yere vuruyordu. *Çevreme sınır çekmek neden bu kadar zor geliyor bana?* ‘Annem,’ demek geliyordu içimden, ‘annem.’ Ama söylemiyordum. Kendisi de biliyordu bunu.”

Sabrın tehlikeli erdemi. “Paciência: Hayatının son yıllarında bu kelimeye karşı gerçek bir alerji duymaya başladı, yanına sabırlı biri yaklaştığında suratı kararıyordu. *Hedefine ulaşamamanın kahrolası bir yolu,* diyordu öfkeyle. *İçimizde fışkırabilecek pınarlardan korkmak.* Ancak anevrizmadan haberim olduğunda bununla ne demek istediğini anlayabildim.”

Sonuncu kâğıtta ötekilerden daha çok şey yazılıydı. *Ruhumuzun kıyılarına vuran dalgalar uysal değilse, bizden daha güçlüyse: O zaman neden bu övgüler ya da yergiler? Neden ‘şanslıydık’ ya da ‘şanssızdık’ demekle yetinmeyelim? Ve kıyıya vuran dalgalar bizden* daha *güçlü,* her zaman *daha güçlü.*

“Eskiden bütün duvar kaplıydı bu kâğıtlarla,” dedi Adriana. “Durmadan bir şey yazıp duvara yapıştırıyordu. Ölümünden bir buçuk yıl önce İspanya’ya yaptığı şu uğursuz yolculuğa kadar. Ondan sonra kalemi eline pek seyrek aldı, çoğunlukla bu masanın başında oturuyor, gözlerini önüne dikiyordu.”

Gregorius bekledi. Ara sıra kadına bir göz atıyordu. Yerde dağ gibi yığılı duran kitapların yanındaki okuma koltuğunda oturuyordu Adriana, kitapların yerini değiştirmemişti, yığınlardan birinin üzerinde içinde beyin resmi olan kocaman kitap hâlâ duruyordu. Koyu renk damarlı ellerini

kavuşturdu kadın, sonra çözdü, yeniden kavuşturdu. Yüzü şekilden şekle giriyordu. Hatırlamaya karşı direnmişti, başarılı olmuşa benziyordu.

"O dönem hakkında da bir şeyler bilmek isterdim," dedi Gregorius. "Onu daha iyi anlayabilmek için."

"Bilmiyorum," diyen Adriana yeniden sessizliğe gömüldü. Tekrar konuşmaya başladığında sözleri çok uzaktan gelir gibiydi.

"Onu tanıdığımı sanıyordum. Evet, onu tanıyorum diyebilirdim, onun içini dışını biliyorum, ne de olsa yıllardır onu her gün görüyordum, düşüncelerini ve duygularını anlatıyordu, hatta rüyalarını bile. Ama sonra, o toplantının ardından eve döndü, ölümünden iki yıl önceydi bu, aralık ayında elli bir yaşına basacaktı. João'nun da katıldığı o toplantılardan biriydi, João bilmem kim. Amadeu'ya iyi gelmeyen adam. Sanırım Jorge de vardı, Jorge O'Kelly, Amadeu'nun sevgili dostu. O toplantılara gitmemesini çok isterdim. Ona hiç iyi gelmiyorlardı."

"Orada direnişçiler buluşuyorlardı," dedi Gregorius. "Amadeu direniş için çalışıyordu, bunu biliyor olmalısınız. Bir şey yapmak istiyordu, Mendes gibilerine karşı bir şey."

"Resistência," dedi Adriana; ve sonra bir daha, *"Resistência."* Sanki bu konu hakkında hiçbir şey duymamış ve böyle bir şeyin mevcudiyetine inanmak istemiyormuş gibi çıkmıştı bu kelime ağzından.

Onu gerçeği kabul etmeye zorlama gereği duyduğu için kendine lanet etti Gregorius, çünkü Adriana bir an hiç konuşmayacakmış gibi oldu. Ama sonra yüzündeki öfke silindi, geceleyin tekinsiz bir buluşmadan eve dönen kardeşini anlatmaya döndü yeniden.

"Sabah onu mutfakta bulduğumda uyumamıştı, sırtında bir gün önceki giysileri vardı. Uyumadığı zaman nasıl olduğunu bilirdim. Ama bu kez farklıydı. Gözlerinin altı çökmesine rağmen her zamanki gibi bitkin görünmüyordu. Ve hiç yapmadığı bir şey yaptı: Sandalyesini geri kaykıltıp sallandı. Daha sonra bunun üzerinde düşündüğümde kendi kendime şöyle dedim: Sanki bir yolculuğa çıkmış gibiydi Amadeu. Muayenehanede her konuda eli hafif ve çabuk davranıyordu, her şeyi tereyağından kıl çekercesine hallediyordu; ve çöp kutusuna ne zaman bir şey atsa içine isabet ettiriyordu.

Âşıktı diye düşünebilirsiniz, bunlar onun âşık olduğunun belirgin işaretleri değil miydi? Elbette ben de böyle düşündüm. Ama erkek erkeğe olan o toplantıların birinde mi olmuştu? Daha önce Fátima'yla olduğundan öyle farklıydı ki. Daha vahşi, daha coşkulu, daha ihtiraslı. Deyim yerindeyse dizginsiz. Beni ürkütüyordu. Bana yabancılaştı Amadeu. Özellikle ben kızı gördükten sonra. Kız bekleme odasına girdiği anda onun sadece bir hasta olmadığını hissetmiştim. Yirmili yaşlarının başındaydı, ortasında. Masum genç kızla vamp kadın arası ilginç bir karışım. Işıl ışıl gözler, Asyalı ten, salına salına yürüyüş. Bekleme odasındaki erkekler ona kaçamak bakıyorlardı, kadınlar gözlerini kısıyorlardı.

Kızı muayene odasına götürdüm. Amadeu o sırada ellerini yıkıyordu. Dönüp baktı ve sanki yıldırım çarpmış gibi oldu. Yüzüne kan hücum etti. Sonra kendine hâkim oldu.

'Adriana, bu Estefânia,' dedi Amadeu, 'bizi biraz yalnız bırakır mısın lütfen, bir şey konuşacağız.'

Daha önce hiç böyle bir şey olmamıştı. Bu odanın duvarları arasında benim duymamam gereken hiçbir şey konuşulmamıştı. *Hiçbir şey.*

Tekrar geldi Estefânia, dört ya da beş kez. Her seferinde Amadeu beni dışarı çıkardı, onunla konuştu ve sonra kapıya kadar geçirdi. Her seferinde yüzü kızarmış oluyordu Amadeu'nun ve sonra akşama kadar sinirli davranıyor, enjeksiyonları kötü yapıyordu, oysa eli titremiyor diye taparlardı ona. Son seferinde muayenehaneye gelmedi Estefânia, buranın zilini çaldı, vakit gece yarısına yaklaşıyordu. Amadeu paltosunu alıp aşağı indi. İkisini köşeyi dönerlerken gördüm, Amadeu telaşla bir şeyler söylüyordu ona. Bir saat sonra döndüğünde saçı başı darmadağındı, içki kokuyordu.

Ondan sonra bir daha gelmedi kız. Amadeu geçici bilinç kayıpları yaşıyordu. Sanki gizli bir güç onu derinlere çekiyordu. Sinirli oluyordu, hatta zaman zaman kaba da, hastalara karşı bile. İlk kez mesleğini artık sevmediğini düşündüm, artık onu iyi uygulamadığını, kaçıp gitmek istediğini.

Bir keresinde Jorge ile kıza rastladım. Kızın beline sarılmıştı, kızsa bundan hoşlanmamış görünüyordu. Şaşırmıştım, Jorge beni tanımazlıktan

geldi, kızı bir ara sokağa soktu. Amadeu'ya anlatmak geldi içimden. Ama yapmadım. Acı çekiyordu. Bir keresinde, özellikle kötü bir gecede, Bach'ın Goldberg Varyasyonları'nı çalmamı istedi benden. Gözlerini kapayıp oturdu, kızı düşündüğünden kesinlikle emindim.

Amadeu'nun hayatının ritminin bir parçası olan, Jorge ile yaptığı satranç partileri kesildi. Bütün kış boyu Jorge bir kez bile gelmedi bize, Noel'de bile. Amadeu da onun adını ağzına almıyordu.

Martın ilk günlerinden birinde O'Kelly akşamleyin kapıya geldi. Amadeu'nun kapıyı açtığını duydum. 'Sen,' dedi.

'Evet, ben,' dedi Jorge.

Aşağıya, muayenehaneye indiler, konuştuklarını duymamam gerekiyordu. Evin kapısını açıp kulak verdim onlara. Hiçbir şey duyamadım, yüksek sesle söylenen tek bir kelime yoktu. Daha sonra sokak kapısının kapandığını duydum. Paltosunun yakasını kaldıran, dudaklarının arasına bir sigara sıkıştıran O'Kelly köşeyi dönüp gözden kayboldu. Sessizlik. Amadeu geldi, ama gelmedi. Sonunda ben aşağı indim. Karanlıkta oturuyordu, kımıldamadı.

'Bırak beni,' dedi, 'konuşmak istemiyorum.'

Geç saatte yukarı çıktığında suratı bembeyazdı, sessizdi ve allak bullaktı. Neler olduğunu sormaya cesaret edemedim.

Ertesi gün muayenehane kapalı kaldı. João geldi. Konuşma hakkında bir şey öğrenemedim. Kız ortaya çıktığından beri Amadeu bana değmeden yaşıyordu, muayenehanede birlikte çalıştığımız saatlerden hayat çekilip gitmişti. O insandan nefret ediyordum, uzun, siyah saçlarından, salına salına yürümesinden, kısa eteğinden. Artık piyano çalmıyordum. Bana hiç aldırmıyordu Amadeu. Çok... çok aşağılayıcıydı.

İki ya da üç gün sonra, gece yarısı João ile kız kapıya dikildiler.

'Estefânia'nın burada kalmasını istiyorum,' dedi João.

Öyle bir söyledi ki bunu, itiraz etmek olanaksızdı. Ondan da, emreder gibi konuşmasından da nefret ettim. Amadeu kızı alıp muayenehaneye götürdü, onu gördüğünde tek kelime etmedi, ama yanlış anahtar kullandı ve

merdivenden inerken anahtar destesini yere düşürdü. Kıza divanda yatak hazırladığını daha sonra gördüm.

Sabaha karşı yukarı çıktı, duş aldı ve kahvaltı hazırladı. Kız gece uyumamış görünüyordu, ürkmüş gibiydi, üzerinde tuluma benzer bir şey vardı, bütün çekiciliği silinip gitmişti. Ben kendime hâkim oldum, bir kap daha kahve hazırladım, bir tane de yol için. Amadeu bana hiçbir açıklama yapmadı.

'Ne zaman döneceğimi bilmiyorum,' dedi sadece, 'beni merak etme.'

Bir çantaya eşya koydu, birkaç tane de ilaç aldı, sonra ikisi sokağa çıktılar. Amadeu'nun cebinden araba anahtarı çıkarması beni şaşırttı, bir gün önce orada olmayan bir arabanın kapısını açtı. Araba kullanmasını bilmez ki diye düşündüm, ama direksiyona kız oturdu. Kızı en son o zaman gördüm."

Adriana konuşmadan oturdu, elleri kucağında, başı koltuğun arkalığına dayalıydı, gözlerini kapamıştı. Hızlı hızlı soluk alıp veriyordu, hâlâ eski olayları yaşıyordu. Siyah kadife bant yukarı kaymıştı. Gregorius boynundaki yara izini gördü, çirkin, zikzaklı bir yara iziydi, grimsi parlayan küçük bir de şiş vardı. Amadeu ata biner gibi oturmuştu onun kucağına. *Bunu yapmam gerek*, demişti, *yoksa ölürsün. Çek ellerini. Bana güven.* Sonra da bıçağı daldırmıştı. Ve yarım ömür sonra Adriana onun arabaya binip genç bir kadının yanına oturmasını, açıklama yapmadan, ne zaman döneceğini söylemeden çekip gitmesini seyretmişti.

Gregorius, Adriana'nın solukları düzene girene kadar bekledi. Sonra da, Amadeu dönünce neler olduğunu sordu.

"Taksiden indiği sırada tesadüfen pencerede duruyordum. Yalnızdı. Trenle dönmüş olmalıydı. Aradan bir hafta geçmişti. O süreyle ilgili hiçbir şey anlatmadı, ne o zaman ne de daha sonra. Sakalı uzamış, yanakları çökmüştü, sanırım onca gün pek bir şey yememişti. Önüne koyduğum her şeyi silip süpürdü. Sonra şurada yatağa uzandı ve tam bir gün bir gece uyudu, ilaç almış olmalı, paketini sonradan buldum.

Saçlarını yıkadı, tıraş oldu, özenle giyindi. O arada ben de muayenehaneyi temizlemiştim.

‘Her yer pırıl pırıl,’ dedi, gülümsemeye çalıştı. ‘Teşekkürler Adriana. Sen olmasaydın ne yapardım.’

Muayenehanenin yeniden açıldığını hastalara duyurduk, bir saat sonra bekleme odası tıka basa dolmuştu. Amadeu her zamankinden daha ağır hareket ediyordu, belki de uyku ilacının etkisiydi, ama belki de hastalığı ilk belirtileri göstermeye başlamıştı. Hastalar onun eskisi gibi olmadığını hissettiler, kuşkuyla baktılar ona. Öğlen olmadan kahve istedi, daha önce böyle bir şey hiç olmamıştı.

İki gün sonra ateşi yükseldi, korkunç baş ağrıları başladı. İlaçlar işe yaramadı.

‘Paniğe gerek yok,’ diye yatıştırdı beni, ellerini şakaklarına bastırırken, ‘beden aynı zamanda ruhtur.’

Ama onu belli etmeden seyrettiğimde korktuğunu gördüm, anevrizmayı düşünmüş olmalıydı. Berlioz’un müziğini çalmamı istedi, Fátima’nın sevdiği müziği.

Üç beş nota sonra, ‘Kapat şunu!’ diye bağırdı. ‘Hemen kapat!’

Belki başı ağrıdığı içindi, ama belki de kızdan sonra hiçbir şey olmamış gibi Fátima’ya dönemeyeceğini hissettiği içindi.

Sonra João’yu yakaladılar, bir hastamızdan öğrendik. Ama-deu’nun baş ağrıları o kadar şiddetlendi ki, burada, üst katta, ellerini başına bastırıp deli gibi dolaşıyordu. Bir gözünde bir kılcal damar çatlamıştı, kan gözünü koyu kırmızıya boyamıştı, korkunç görünüyordu Amadeu, umutsuz ve biraz da kaba. Çaresiz kalmıştım, Jorge’yi çağırayım mı diye sordum.

‘Hele bir çağır!’ diye bağırdı.

Jorge ile Amadeu ancak bir yıl sonra buluştular, Amadeu ölmeden birkaç ay önce. O yıl boyunca Amadeu değişti. İki-üç hafta sonra ateşi de düştü, baş ağrıları da geçti. Ama kardeşimden geriye derin bir melankoliye düşmüş bir adam kaldı. *Melancolia* – küçük bir çocukken bile hoşlanırdı bu kelimeden, sonradan melankoli konusunda kitaplar okudu. Birinde, melankolinin günümüzün tipik bir deneyimi olduğu yazıyordu. ‘Saçmalık!’ diyerek kızdı Amadeu. O, melankolinin zamanla ilgisi olmayan bir deneyim

olduğunu söylüyordu, insanların tanıdığı en değerli şeylerden biri olduğu kanısındaydı.

‘Çünkü melankolide insanın bütün kırılganlığı görünüyor,’ derdi.

Tehlikesiz değildi. Melankoliyle depresyonun aynı şey olmadığını biliyordu elbette. Ama karşısına depresyon geçiren bir hasta geldiğinde onu psikiyatriye göndermeden önce çok tereddüt ediyordu. Hastayla, söz konusu durum melankoliymiş gibi konuşuyordu; bu tür insanların durumlarını güzelleştirip acılarına duyduğu ilginç hayranlıkla onları incitiyordu. Kızla çıktığı yolculuktan sonra bu tavrı daha da güçlendi, kimi zaman ağırlaşıp ihmalkârlığa dönüşüyordu.

Bedensel teşhislerinde son ana kadar isabetli kararlar verdi. Ama hastalık çekiyordu, özellikle bir ağır hastayla karşılaştığında bazen yetersiz kaldığı oluyordu. Kadınların karşısında ise tutuklaşmıştı, eskisine kıyasla daha çabuk bir uzmana yolluyordu onları.

O yolculukta her ne olduysa, daha önce hiç olmadığı kadar altüst olmuştu, Fátima’nın ölümünde olduğundan bile çok. Sanki tektonik bir deprem olmuş ve Amadeu’nun ruhunun en derinindeki kaya tabakaları yerinden oynamıştı. O tabakaların üzerinde sakince duran her şey sallanır olmuş, en ufak bir esintide iki yana gidip gelmeye başlamıştı. Evin bütün havası değişti. Bir sanatoryumda yaşıyormuşuz gibi Amadeu’yu koruyup kollamam gerekiyordu. Korkunçtu.”

Adriana gözündeki yaşı sildi.

“Ve harikaydı. Yeniden... yeniden bana aitti. Ya da Jorge bir akşam kapımıza dikilmeseydi bana ait olurdu.”

O’Kelly, Bali’den gelme, taşları oymalı bir satranç takımı getirmişti.

“’Çoktandır seninle oyun oynamadık,’ dedi. ‘Çoktandır. Çok uzun zamandır.’”

İlk birkaç oyunda pek konuşmadılar. Adriana çay hazırladı.

“Gergin bir suskunluktu,” dedi Adriana. “Düşmanca değil ama gergin. Birbirlerini yokluyorlardı. Yeniden dost olabilmek için kendi içlerinde bir olanak arıyorlardı.”

Ara sıra şaka yaparak ya da okul günlerinden kalma laflar ederek zemin yokluyorlardı. Beceremiyorlardı, gülüşleri daha suratlarına ulaşamadan sönüyordu. Prado'nun ölümünden bir ay önce satranç oynadıktan sonra aşağıya, muayenehaneye indiler. Gecenin geç saatlerine kadar konuştular. Bütün o zaman boyunca Adriana açık duran daire kapısının eşiğinde beklemişti.

"Muayene odasının kapısı açıldı, dışarı çıktılar. Amadeu ışığı yakmadı, muayenehanenin kapısından vuran ışık koridoru pek aydınlatamıyordu. Ağır çekim filmlerde olduğu gibi yavaş yürüyorlardı. Aralarında son derece büyük bir mesafe olduğunu düşündüm. Sonunda sokak kapısına vardılar.

'İşte,' dedi Amadeu.

‘Evet,’ dedi Jorge.

Ve sonra... evet sonra birbirlerinin içine düştüler. Daha iyi nasıl ifade edebilirim bilemiyorum. Şöyle oldu galiba: Birbirlerini kucaklamak istediler, son bir kez, ama sonra başlayan bu hareket olanaksız göründü gözlerine, duramadılar da, birbirlerine doğru sendelediler, körler gibi umarsızca birbirlerini aradılar elleriyle, kafaları birbirinin omuzuna tosladı, sonra doğruldular, irkilip geri çekildiler, ellerini kollarını nereye koyacaklarını bilemediler. Bir-iki saniye korkunç bir şaşkınlık yaşadılar, sonra Jorge kapıyı çekip açtı ve dışarı fırladı. Kapı kapandı. Amadeu duvara döndü, alnını dayadı oraya ve hıçkırarak ağlamaya başladı. Derin, kaba, neredeyse hayvansı sesler çıkarıyordu. Bütün bedeni şiddetli kasılmalar geçiriyordu. Şöyle düşündüğümü biliyorum: Ne kadar derinindeymiş Jorge, hayatı boyunca! Ve o vedadan sonra da öyle kalacaktı. Bu, son buluşmaları olmuştu.”

Prado’nun uykusuzluğu eskisinden de beter oldu. Baş dönmelerinden yakınıyordu, iki hastayı peş peşe alamıyordu. Adriana’dan Goldberg Varyasyonları’nı çalmasını istiyordu. İki kez Liceu’ya gitti, döndüğünde dökmüş olduğu gözyaşlarının izleri yüzünden okunuyordu. Cenaze töreninde Mélodie, Adriana’ya onu kiliseden çıkarken gördüğünü söyledi.

Çok seyrek olarak kalemi eline aldığı günler oluyordu. O günlerde ağzına tek lokma koymuyordu. Ölümünden önceki akşam baş ağrılarından yakındı. İlaç etki edene kadar Adriana onun yanında kaldı. Yanından ayrılırken Amadeu uykuya dalmak üzere gibiydi. Ama Adriana sabah beşte onu yokladığında yatağını boş buldu. Sevdiği Rua Augusta’ya gitmek üzere çıkmıştı, bir saat sonra orada yığılıp kaldı. Saat altı yirmi üçte Adriana’ya haber verildi. Adriana eve döndüğünde saatin akreple yelkovanını geri aldı ve sarkacı durdurdu.

Solidão por proscrição, dışlanarak yalnız kalmak; son zamanlarda Prado'nun aklını kurcalayan buydu. Başkalarının saygısına ve ilgisine bağlı olmamız ve bunun bizi onlara bağımlı kılması. Ne kadar uzun bir yolu geride bırakmıştı! Gregorius, Silveira'nın salonunda oturuyor ve Prado'nun bir zamanlar yalnızlık hakkında yazdığı ve Adriana'nın da kitaba aldığı notu okuyordu.

SOLİDÃO FURIOSA. ÖFKELENDİREN YALNIZLIK. *Yaptığımız her şeyin yalnızlık korkusundan yapıldığı doğru mu? Hayatımızın sonunda pişmanlık duyacağımız her şeyden vazgeçmemiz bu yüzden mi? Düşündüklerimizi bu kadar nadiren söylememizin nedeni bu mu? Yoksa niye bütün o şiddetli geçimsizlik çekilen evliliklere, yalancı arkadaşlıklara, can sıkıcı doğum günü yemeklerine tutunup kalıyoruz ki? Bütün bunlardan vazgeçseydik, sinsice gelişen şantaja bir son verseydik ve kendimize tutunsaydık, ne olurdu? Bastırılmış arzularımızın ve onların tutsaklaştırılmasına duyduğumuz öfkenin bir fıskiye gibi fışkırmasına izin verseydik? Çünkü korkulan yalnızlığın temelinde ne vardır aslında? Söylenmeyen sitemlerin sessizliği mi? Evlilik yalanlarının ve dostane yarı-gerçeklerin mayın tarlasından soluğunu tutarak görünmeden geçmek için duyulan zorunluluğun olmaması mı? Yemek yerken karşımızda kimsenin oturmaması özgürlüğü mü? Yaylım ateşi gibi süren buluşmalar kesildiğinde önümüzde açılan zamanın bolluğu mu? Bunlar harika şeyler değil mi? Cennetsi bir durum? Öyleyse neden korkuyoruz bunlardan? Nesnesini düşünmediğimiz için var olan bir korku mu duyuyoruz sonunda? Düşüncesiz ana-babalar, öğretmenler ve papazlar tarafından kafamıza sokulmuş bir korku? Özgürlüğümüzün ne kadar büyüdüğünü görselerdi başkalarının bize imrenmeyeceklerinden nasıl bu kadar emin olabiliyoruz?*

Daha sonra iki kez: Mendes'i kurtardığında ve Estefânia Espinhosa'yı yurtdışına çıkardığında hissedeceği dışlanmanın buz gibi rüzgârını o sırada hiç tanımıyordu. İlk notlarından biri olan bu sayfalarda Amadeu, aralarında din adamlarının da bulunduğu bir öğretmenler heyeti karşısında Tanrı'ya söven bir konuşma yapmaktan çekinmeyen, düşünceleri sınır tanımayan bir putkıran olarak çıkıyordu ortaya. O günlerde Jorge ile olan arkadaşlığının sağladığı güvenceye dayanarak yazmıştı bunları. Bu güvence, diye düşündü Gregorius, öfkeli kalabalığın önünde suratına fırlatılan tükürükle baş etmesine yardımcı olmuştur. Sonra kırılmıştı bu güvence. Hayatın olmayacak talepleri, duygularımızın zarar görmeden onlara dayanmalarına

olanak tanımayacak kadar sayıca çok ve fazla sert demişti daha Coimbra'da öğrenciyken. Hem de Jorge'ye söylemişti bunu.

Öngörüyle kehanette bulunmuş ve bu kehaneti gerçekleşmişti, dayanılmaz bir soyutlanmanın soğuğunda kalmıştı, kız kardeşinin gösterdiği özen de işe yaramıyordu artık. Duyguların gelgitlerine karşı bir cankurtaran simidi olarak gördüğü sadakatin de dayanıksız olduğu çıkmıştı ortaya. Direnişçilerin toplantılarına artık katılmadı diye anlatmıştı Adriana. Yalnızca hapisteki João Eça'yı ziyaret ediyordu. Mendes minnetini bir tek böyle, bu ziyarete izin vererek gösteriyordu. Ziyaretten döndüğünde, *Elleri Adriana,* diyordu, *elleri. O eller bir zamanlar Schubert çalmıştı.*

Jorge'nin son ziyaretinden kalan koku uçmasın diye Adriana'nın muayenehaneyi havalandırmasını yasaklamıştı. Hastalar şikâyet ediyorlardı. Pencereler günlerce kapalı kalıyordu. Amadeu bayat havayı bir hatırlama eczası gibi içine çekiyordu. Havalandırmak artık kaçınılmaz olduğunda bir sandalyede büzülüp oturdu, sanki odadan kokuyla birlikte onun yaşama gücü de çıkıp gitmişti.

"Gelin benimle," demişti Adriana, Gregorius'a, "size bir şey göstereceğim."

Aşağıya, muayenehaneye inmişlerdi. Zeminin bir köşesinde küçük bir halı vardı. Adriana onu ayağıyla kenara itti. Zeminin sıvası çatlamış, iri kare taşlardan biri yerinden oynamıştı. Adriana diz çökmüş, taşı kaldırmıştı. Taşın altı oyulmuştu, açılan çukurda katlanmış bir satranç tahtası ile bir kutu duruyordu. Adriana kutuyu açıp Gregorius'a oyma satranç taşlarını gösterdi.

Gregorius soluk alamıyordu, pencerenin birini açıp serin gece havasını içine çekti. Başı döndü, pencerenin koluna tutunmak zorunda kaldı.

"Onu o durumda yakaladım," dedi Adriana. Taşı yeniden yerine koymuş, Gregorius'un yanına gelmişti.

"Yüzü alev alevdi. 'Ben sadece...' diye söze başladı. 'Utanmana gerek yok,' dedim. O akşam bir çocuk gibi korunmasız ve kırılgandı. Elbette satranç tahtası için, Jorge için, dostlukları için bir mezara *benziyordu* o çukur. Ama anladım ki Amadeu orasını hiç de öyle *hissetmemişti*. Daha karmaşıktı. Ve nedense daha umut verici. Amadeu'nun amacı oyunu

gömmek değildi. Yalnızca ona zarar vermeden, *kendi dünyasının sınırlarının ötesine itmekti* arzusu; ve ne zaman canı çekerse onu yerinden çıkarıp alabileceğine de emin olmak istiyordu. Artık dünyası, Jorge'siz bir dünyaydı. Ama Jorge hâlâ vardı. Hâlâ *vardı*. Bir gün, 'Artık Jorge olmadığına göre sanki artık ben de yokmuşum gibi,' demişti.

Ondan sonra günlerce kendine güvensiz dolaştı, bana da neredeyse yaltakçılık yapıyordu. 'Şu satranç meselesi, çok saçma,' dedi sonunda, onu yüzleşmeye zorladığımda."

Gregorius, O'Kelly'nin sözlerini düşünmüştü: *Dramatik olmaya yatkındı, kabullenmek istemiyordu bunu, ama biliyordu, bu yüzden de her türlü kitsch'le mücadele ediyordu, bunu yaparken haksızlık edebiliyordu, hem de çok.*

Şimdi, Silveira'nın salonunda, Prado'nun kitabındaki *kitsch*'le ilgili notu bir kez daha okudu:

Kitsch, bütün hapishanelerin en sahtekârıdır. Parmaklıkları, basitleştirilmiş, sahte duyguların altınıyla kaplanmıştır, bir sarayın sütunları sanır insan onları.

Adriana bir öbek kâğıt vermişti Gregorius'a, Prado'nun çalışma masasının üzerindeki, iki karton kapak arasına sıkıştırılıp kırmızı kurdeleyle bağlanmış öbeklerden birini. "Bunlar kitapta olmayan şeyler. Bunları herkesin bilmesine gerek yok," demişti.

Gregorius kurdeleyi söktü, karton kapağı kaldırdı ve okumaya başladı:

]orge'nin satrancı. Onu bana uzatışı. Bunu ancak o becerebilir. Onun kadar zorlayıcı *olabilen başka birini tanımıyorum. Ne pahasına olursa olsun yoksun kalmak istemeyeceğim bir zorlama. Tıpkı satranç tahtası üzerindeki zorlayıcı hamleleri gibi. Neyi telafi etmek istiyordu? Bir şeyi telafi etmek istiyordu demek doğru olur mu? 'Eskiden Estefânia konusunda beni yanlış anladın,' demedi bana. Şunu dedi: 'Ben o sırada her şey hakkında konuşabiliriz sanmıştım, aklımızdan geçen her şey hakkında. Biz hep öyle yapardık, unuttun mu?' Bu sözlerden sonra birkaç saniye, sadece birkaç saniye boyunca birbirimize yeniden kavuşabileceğimizi düşündüm. Sıcacık, harika bir duyguydu bu. Ama silinip gitti. Jorge'nin iri burnu, gözlerinin altındaki torbalar, sararmış dişleri. Eskiden bu yüz benim*

içimdeydi, benim bir parçamdı. Şimdiyse dışarıda kalıyordu, asla benim içimde yer almamış bir yabancının yüzünden daha yabancı olarak. Göğsümün içi öyle yırtıldı ki, öyle yırtıldı ki.

Satranç takımına ne yaptığım neden kitsch sayılsın ki? Aslında basit, gerçek bir hareket. Ve ne yaptımsa sadece kendim için yaptım, başkaları seyretsin diye değil. Bir insan bir şeyi sadece kendisi için yapsaydı ve haberi olmadan bir milyon insan onu seyredip, yaptığını kitsch sayarak pis kahkahalarla gülselerdi: Nasıl bir hüküm verirdik biz?

Bir saat sonra Gregorius satranç kulübüne girdiğinde O'Kelly içinden çıkılması güç bir final oyununun içine dalmıştı. Pedro da oradaydı: Gregorius'a Moutier'deki mağlup olduğu turnuvayı hatırlatan saralı bakışlı, sümüklerini çeken adam. Oyun masalarından hiçbiri boş değildi.

"Gelin buraya oturun," diyen O'Kelly boş bir sandalyeyi masasının yanına çekti.

Kulübe giderken yol boyunca Gregorius kendine bunu neden yaptığını sordu. O'Kelly'den ne istiyordu? Oysa eskiden Estefânia Espinhosa ile aralarında ne geçtiğini ve onu feda etmeyi cidden göze alıp almadığını O'Kelly'ye *soramayacağı* besbelliydi. Neden gittiğinin yanıtını bulamamıştı ama geri de dönemeyecekti.

Şimdi, sigarasının dumanı yüzüne gelirken ansızın buldu aradığı yanıtı: Prado'nun bir ömür boyu içinde taşıdığı ve Peder Bartolomeu'nun dediği gibi *bütün* olmak için ihtiyaç duyduğu adamın yanında oturmanın nasıl bir şey olduğuna bir kez daha emin olmak istemişti. Ona karşı oynayıp kaybetmekten zevk aldığı ve teşekkür beklemeden koca bir eczane hediye ettiği adamın yanında. O rezil konuşmanın arkasından oluşan sıkıntılı sessizliği köpek havlaması bozduğunda kahkahayı patlatan ilk kişi olan adamın yanında.

Oyunu kazanıp partneriyle vedalaştıktan sonra, "Oynar mıyız?" diye sordu O'Kelly.

Gregorius daha önce hiç kimseye karşı böyle oynamamıştı. Burada mesele oyun değil, karşısındakinin mevcudiyetiydi. Kesinlikle onun mevcudiyetiydi. Mesele, tırnaklarının altı simsiyah olan, nikotinden

sararmış parmaklarıyla taşları tam isabetle yerlerine koyan bu adamla hayatı dolan biri olmanın nasıl bir şey olduğuydu.

“Size geçen gün anlattığım şeyi, Amadeu ile kendim hakkında, yani unutun onu.”

O’Kelly, Gregorius’a baktı, bu bakışta ürkeklik ve her şeyi silip atmak için duyduğu öfke dolu arzu birbirine karışmıştı.

“Şarap. Her şey çok farklıydı.”

Gregorius başını salladı, o derin ve karmaşık arkadaşlığa duyduğu saygının yüzünden belli olmasını umdu. Ruh gerçeklerin bulunduğu bir yer midir, yoksa bu sözüm ona gerçekler başkaları ve kendimiz hakkında anlattığımız hikâyelerin aldatıcı gölgelerinden mi ibarettir, diye Prado kendine sormuştu dedi.

Evet, dedi O’Kelly, bu konu Amadeu’nun kafasını ömrü boyunca meşgul etmişti. Bir insanın ruhu, bizim klişeleşmiş, yavan açıklamalarımızın bize yutturmaya çalıştığından çok daha karmaşıktır derdi. *Her şey çok daha karmaşık. Her saniye daha da karmaşık. ‘Birbirlerini sevdikleri ve hayatı paylaşmak istedikleri için evlendiler’; ‘Paraya ihtiyacı olduğu için hırsızlık yaptı’; ‘Kırmak istemediği için yalan söyledi’: Ne gülünç hikâyeler bunlar! Biz tabaka tabakayız, içimiz uçurum dolu, ruhumuz yerinde duramayan cıva gibi, huyumuzun rengi ve biçimi durmadan salladığımız bir çiçek dürbünündeki gibi değişir.*

Böyle söyleyince, diye karşı çıkmıştı ona Jorge, sanki ruhsal gerçekler *varmış* gibi oluyor, sadece fazla karmaşıklar.

Hayır, hayır, diye itiraz etmişti Amadeu, açıklamalarımızı sonsuza kadar uzatsak da doğruyu bulamazdık. *Ve yanlış olan, keşfedilecek gerçekler bulunduğunu varsaymak olurdu. Ruh, Jorge, tamamen bir icattır, en dâhiyane icadımız; ve dâhiyaneliği, ruhta, tıpkı gerçek dünyanın bir parçasında olduğu gibi keşfedilecek bir şey olduğu varsayımında yatıyor, bu son derece akla yakın varsayımda. Gerçekse bambaşkadır Jorge: Konuşacak bir şeyimiz olsun diye ruhu keşfettik, karşılaştığımızda üzerinde konuşacak bir şey olsun diye. Bir düşünsene, ya ruh hakkında konuşamasaydık? Bir aradayken ne yapabilirdik? Mahvolurduk!*

“Bu konuda konuşa konuşa gerçekten kendinden geçebilirdi, o zaman kelimenin tam anlamıyla ateşlenir, bana bakıp da onun bu halinden hoşlandığımı gördüğünde şöyle derdi: *Biliyor musun, en güzel şey, düşünmek değil. En güzel şey, şiir. Şiirsel düşünce olsaydı ve düşünen şiir, o zaman cennet olurdu.* Daha sonra notlarına başladı: Bence bunlar bu cennete girme çabalarıydı.”

O’Kelly’nin gözleri nemli nemli parıldıyordu. Vezirinin tehlikede olduğunu görmemişti. Gregorius önemsiz bir hamle yaptı. Salonda onlardan başka kimse kalmamıştı.

“Sonra bir gün düşünce oyunu katı gerçeğe dönüştü. Konunun ne olduğu sizi ilgilendirmez, *hiç kimseyi* ilgilendirmez.”

Dudaklarını ısırdı.

“Karşıda, Cacilhas’taki João’yu da ilgilendirmez.”

Sigarasından bir nefes çekip öksürdü.

“‘Kendini kandırıyorsun,’ dedi bana, ‘uydurduğun nedenden değil de başka bir nedenden dolayı istiyormuşsun numarası yapıyorsun.’

Bunlardı söyledikleri, o lanet olası, kırıcı kelimeler bunlardı: *uydurduğun.* Birinin size nedenlerinizi *uydurduğunuzu* söylemesinin nasıl bir şey olduğunu tahmin edebiliyor musunuz? Bunu bir *arkadaşın, o* arkadaşın söylemesinin nasıl bir şey olduğunu tahmin edebiliyor musunuz?

‘Sen bunu nereden bileceksin,’ diye bağırdım ona, ‘ben burada doğru ve yanlış diye bir şey olmadığını düşünüyorum, yoksa sen artık aynı kanıda değil misin?’”

O’Kelly’nin tıraşsız yüzünde kırmızı lekeler belirmişti.

“Biliyor musunuz, aklımızdan geçen her şey üzerinde konuşabileceğimize gerçekten inanıyordum ben. *Her şey.* Romantik. Biliyorum, romantik, lanet olsun. Ama biz böyleydik onunla, kırk yıldan fazla. Amadeu’nun sırtında pahalı ceketiyle, elinde okul çantası olmadan sınıfa geldiği günden beri.

Hiçbir fikirden çekinmeyen *oydu.* Papazların karşısında Tanrı’nın yok olan kelamından söz etmek isteyen *oydu.* Ve ben pervasız, kabul ediyorum,

korkunç bir fikri uygulamak istediğimde fark ettim ki onu ve arkadaşlığımızı gözümde büyütmüşüm. Bir canavarmışım gibi baktı bana. Aslında o, laf olsun diye uygulanan bir fikirle bizi gerçekten harekete geçirecek bir fikri ayırt etmesini bilirdi hep. Bu ayrımı, bu kurtarıcı ayrımı bana öğreten de *oydu*. Ama birden unutuverdi bunu. Yüzündeki kan çekilmişti. O saniye, o bir tek saniye, olabilecek en korkunç şeyin olduğunu düşündüm: Bir ömür boyu sürmüş olan sevgimizin nefrete dönüşmüş olduğunu. Birbirimizi kaybettiğimiz an, o korkunç an oydu işte."

Gregorius oyunu O'Kelly'nin kazanmasını istiyordu. Hamleleriyle kendisini zorlayıp mat etmesini istiyordu. Ama Jorge aklını oyuna veremiyordu artık, Gregorius da berabere kalacak şekilde ayarladı hamlelerini.

"Sınırsız açıksözlülük mümkün değildir," dedi Jorge, sokakta el sıkışırlarken. "Bizim gücümüzü aşar. Susmak zorunda kalarak yalnız olmak diye bir şey de yoktur."

Soluğunu verirken ağzından buhar çıkıyordu.

"Bütün bunların üzerinden çok zaman geçti, otuz yıldan fazla. Sanki dün olmuş gibi. Eczaneyi bırakmadığım için seviniyorum. Orada arkadaşlığımızın içinde oturabiliyorum. Bir zaman için, birbirimizi hiç kaybetmemiş olduğumuzu, onun sadece ölmüş olduğunu düşünmeyi de başarıyorum."

38

Gregorius tam bir saattir Maria João'nun evinin çevresinde dolanıyor, kalbinin neden böyle çarptığını soruyordu kendine. Mélodie onun için, *Amadeu'nun hayatının büyük, el değdirmediği aşkı,* demişti. *Maria'yı bir kez bile öpmemişse hiç şaşırmam. Ama kimse, hiçbir kadın onun eline su dökemezdi. Amadeu'nun bütün sırlarını bilen bir tek kişi varsa o da Maria'ydı. Bir anlamda Amadeu'nun kim olduğunu bir tek Maria biliyordu,*

bir tek o. Jorge de, Amadeu'nun gerçekten güvenip sırlarını paylaştığı tek kadının Maria olduğunu söylemişti. *Maria, Tanrım, evet, Maria,* demişti.

Maria kapıyı açtığında Gregorius bir bakışta her şeyi anladı. Bir elinde dumanları tüten bir kahve fincanı tutuyor, öteki elini fincanda ısıtıyordu. Berrak, kahverengi gözlerindeki bakış tehditkâr değil, sınayıcıydı. Göz alıcı bir kadın değildi. Dönüp bakılacak bir kadın değildi. Gençken de o tür bir kadın olmamıştı. Ama Gregorius o güne dek bu kadar dikkat çekmeyen, yine de mutlak bir özgüven ve özgürlük saçan bir kadın görmemişti. Sekseni geçmiş olmalıydı, ama titremeyen ellerle mesleğini uyguluyor olsa bile kimse şaşırmazdı.

Gregorius içeri girip giremeyeceğini sorduğunda Maria, "Ne istediğinize bağlı," dedi. Gregorius bir kez daha bir kapı eşiğinde durup bir kimlik gibi Prado'nun portresini çıkarıp göstermek istemiyordu. Kadının sakin, dürüst bakışları ona lafı dolandırmadan açma cesareti verdi.

"Amadeu Prado'nun hayatı ve notlarıyla meşgul oluyorum," dedi, Fransızca olarak. "Onu tanıdığınızı öğrendim. Herkesten daha iyi tanıdığınızı."

Hiçbir şeyin onu şaşkına çeviremeyeceğini bakışları önceden belli etmişti. Ama şimdi şaşırmıştı. Yüzeyde bir şey yoktu. Lacivert yünlü elbisesiyle yine kendinden emin, rahatça yaslanıyordu kapının pervazına, boşta olan eli yine sıcak fincanı sıvazlıyordu, ama biraz daha ağır hareketlerle. Ancak gözlerini daha hızlı kırpıştırıyordu, alnını da, beklenmedik ve sonuçları kötü olacak bir şeyle ansızın karşılaşınca ihtiyaç duyulduğu gibi dikkatini toplamak istercesine kırıştırmıştı. Hiç konuşmadı. Birkaç saniye gözlerini kapadı. Sonra kendini topladı.

"O günlere dönmek isteyip istemediğimi bilmiyorum," dedi. "Ama dışarıda yağmurda durmanızın da bir anlamı yok."

Fransızca kelimeler hiç teklemeden çıkmıştı ağzından, aksanında, anadilini bir an bile bırakmadan, kendini sıkmadan Fransızca konuşan bir Portekizlinin dingin zarafeti vardı.

Özenli bir ev sahibesinin görgü kurallarına uygun hareketleriyle değil de pratik olarak gerekeni yerine getiren birinin sakin, sade hareketleriyle

Gregorius’a bir fincan kahve verdikten sonra kim olduğunu öğrenmek istedi.

Gregorius Bern’deki İspanyol kitabevinden söz etti ona; ve kitapçının kendisine tercüme ettiği cümlelerden. *Başımızdan geçen binlerce deneyimden olsa olsa bir tanesini dile getiririz,* diye alıntıladı o sözleri. *Söylenmeden kalan bütün o deneyimlerin altında hayatımıza belli etmeden biçimini, rengini ve tınısını verenler saklıdır.*

Maria João gözlerini kapadı. Yüksek ateşten kalan kabarcıkların göründüğü çatlak dudakları belli belirsiz kıpırdanmaya başladı. Koltuğuna biraz daha gömüldü. Elleriyle bir dizini kavradı, sonra yine bıraktı. Ellerini nereye koyacağını bilemiyordu şimdi. Koyu renkli kılcal damarlarla dolu gözkapakları seğiriyordu. Soluğu yavaş yavaş sakinleşti. Gözlerini açtı.

“Bunu duyunca okuldan kaçtınız demek,” dedi.

“Önce okuldan kaçtım, sonra bunu duydum,” dedi Gregorius.

Kadın gülümsedi. *Bana baktı ve yüzünde uyanık yaşanan hayatın geniş bozkırından gelen bir gülümseme belirdi,* diye yazmıştı Yargıç Prado.

“İyi. Ama uymuş. Öyle uymuş ki onu tanımak istemişsiniz. Beni nasıl öğrendiniz?”

Gregorius hikâyesini anlatmayı bitirince kadın ona baktı.

“O kitaptan haberim yoktu. Görmek istiyorum.”

Maria kitabı açtı, resmi gördü ve sanki iki misli bir özgül ağırlık onu oturduğu koltuğa bastırıyormuş gibi oldu. Damarlı, neredeyse saydam gözkapaklarının gerisinde gözbebekleri fıldır fıldır dönüyordu. Kendini zorladı, gözlerini açtı ve resme dikti. Kırışık elini yavaşça resmin üzerinden geçirdi, bir kez, bir kez daha. Ellerini dizlerine dayadı, yerinden kalktı, konuşmadan odadan çıktı.

Gregorius kitabı eline alıp resmi inceledi. Bubenberg Meydanı’ndaki kafede oturduğu ve resmi ilk kez gördüğü anı düşündü. Adriana’nın eski kasetçalarındaki Prado’nun sesini düşündü.

“Şimdi oraya döndüm yine de,” dedi Maria João, yeniden koltuğa oturduğunda. *“Mesele ruh olduğunda, elimizde pek az şey vardır,* derdi o.”

Yüzünün ifadesi sakinleşmişti, dağınık saçlarını geriye atmıştı. Kitabı alıp resmi inceledi.

“Amadeu.”

Bu ad onun ağzından, başkalarının ağzından çıkarken olduğundan çok farklı çıkıyordu. Sanki aynı adama ait olması mümkün olmayan bambaşka bir addı.

“Bembeyaz ve dingindi, korkutucu bir şekilde beyaz ve dingindi. Belki de fazlasıyla dil olduğundan böyleydi. Onun ağzından artık kelimelerin asla çıkamayacak olmasına inanamadım, inanmak istemedim. Asla. Patlayan damardan akan kan onları, o kelimeleri süpürüp götürmüştü. *Bütün* kelimeleri. Her yeri yakıp yıkarak, kana bulayarak yıkılan bir bent. Hemşire olarak pek çok ölüme tanık oldum, ama ölüm bana hiç bu kadar acımasız gelmedi. *Ortaya çıkmaması gereken* bir şey olarak. Kesinlikle dayanılmaz bir şey olarak. *Dayanılmaz.”*

Pencerenin dışındaki trafiğin gürültüsüne rağmen odaya sessizlik hâkimdi.

“Bana yaklaşırken görür gibiyim onu, elinde hastanenin raporu vardı, sarımsı bir zarftı. Dayanılmaz baş ağrıları ve baş dönmesi şikâyetiyle gitmişti oraya. Tümör olmasından korkuyordu. Anjiyografi, kontrast ilaçlar. Hiçbir şey. Sadece bir anevrizma. ‘Bu hastalık sizi yüz yaşına kadar yaşatır!’ demişti nörolog ona. Ama Amadeu bembeyazdı. *Her an patlayabilir, her an. Beynimdeki bu saatli bombayla nasıl yaşarım ben,* diyordu.”

Beyin haritasını duvardan indirmiş dedi Gregorius.

“Biliyorum, ilk yaptığı şey buydu. Bunun ne anlama geldiğini, insan beynine ve o beynin esrarengiz işlevlerine nasıl büyük bir hayranlık duyduğunu bilenler değerlendirebilirdi ancak. *Tanrı’nın kanıtı, derdi, Tanrı’nın kanıtı bu. Ne var ki Tanrı yok.* Ve onun için artık beyinle ilgili bütün düşüncelerden uzak duracağı bir hayat başlamıştı. Hastalığı çok uzaktan da olsa beyinle ilgili olan hastaları hemen uzmana gönderiyordu.”

Gregorius, Prado'nun üst kattaki odasında kitap yığınlarının üzerinde duran, beyinle ilgili kocaman kitabı görür gibi oldu. *O cérebro, sempre o cérebro,* dediğini duydu Adriana'nın. *Porquê não disseste nada?*

"Benim dışımda kimsenin haberi yoktu bundan. Adriana'nın da. Hatta Jorge'nin de."

Duyduğu gurur sesinden belli belirsiz okunuyordu, ama okunuyordu.

"Daha sonra pek konuşmadık bu konuda, konuştuysak da kısa kestik. Söylenecek pek bir şey yoktu. Ama kafasının içinde kanın taşıp akacağı tehlikesi hayatının son yedi yılını gölgeledi. Olacaksa olsun diye dilediği anlar oldu. Korkudan artık kurtulmak için."

Gregorius'a baktı. "Gelin." Onun önüne düşüp mutfağa gitti. Bir dolabın üstteki rafından cilalı tahtadan büyük, yassı bir kutu aldı, kutunun kapağı oymalıydı. Mutfak masasının başına oturdular.

"Notlarının bazılarını, benim yanımda, mutfakta yazdı. Başka bir mutfaktı, ama bu masa vardı orada. *Burada yazdıklarım, en tehlikeli olanlar,* derdi. Bunlar hakkında konuşmak istemezdi. *Yazmak sessiz bir şeydir,* derdi. Bazen bütün gece burada oturur ve sonra hiç uyumadan muayenehanesine giderdi. Sağlığıyla hiç ilgilenmiyordu. Adriana da bundan nefret ediyordu. Benimle ilgili her şeyden nefret ederdi o. 'Teşekkür ederim,' derdi Amadeu giderken, 'senin yanında kendimi sakin bir limana sığınmış gibi hissediyorum.' Kâğıtlarını hep mutfakta tuttum. Yerleri orası."

Kutunun kakmalı kilidini açtı ve en üstteki üç sayfayı çıkardı. Birkaç satırı içinden okuduktan sonra kâğıtları Gregorius'un önüne sürdü.

Gregorius okudu. Anlamadığı bir yer olduğunda başını kaldırıp kadına bakıyordu, o da tercüme ediyordu.

MEMENTO MORI.[13] Karanlık manastır duvarları, indirilen bakışlar, karla kaplı mezarlık. Böyle *olmalı* mı?

Aslında *ne istediği üzerine düşünmek. Kendi alışkanlıklarına ve beklentilerine, ama öncelikle başkalarının beklentilerine ve tehditlerine göğüs germek için sınırlı, tükenen zamanın güç kaynağı olduğunun bilincinde olmak. Yani zamanın geleceği* kapayan *değil* açan *bir şey olduğunun. Böyle yorumlandığında, güçlüler için, zorbalar için bir*

tehlikedir yukarıdaki uyarı; onlar ezilenlerin arzularına kulak verecek kimse olmamasını isterler, kendileri bile dinlemesin isterler.

“Ne diye düşüneyim onu, son sondur, ne zaman gelecekse gelir, neden söylüyorsunuz bunu bana, en ufak bir şeyi değiştirmez ki.”

Yanıt nedir?

“Zamanını boşa harcama, işe yarar *bir şey yap.”*

İşe yarar ne anlama geliyor? Uzun zamandır beslenen arzuları gerçekleştirmeye girişmek. Daha sonra nasılsa zaman bulurum yanılgısına tutunmamak. Gerekli olan değişimle bağlantılı rahatlığa, kendini aldatmaya ve korkuya karşı yürütülen savaşta bir araçtır, uyarı. Hayal edilen yolculuğa çıkmak, bu dili öğrenmek, şu kitapları okumak, bu takıyı satın almak, o ünlü otelde bir gece geçirmek. Kendini ıskalamamak.

Daha büyük şeyler de dahildir buna: Hoşlanılmayan işten çıkmak, nefret edilen bir ortamdan ayrılmak. İnsanın daha hakiki olması, kendi özüne yakınlaşması için ne gerekliyse yapmak.

Sabahtan akşama kadar sahilde yatmak ya da kahvede oturmak: Uyarıya verilecek yanıt bu da olabilir, bugüne kadar sadece çalışmış olan birinin yanıtı.

“Günün birinde öleceğini düşün, belki de yarın.”

“Hep düşünüyorum bunu, bu yüzden işi kırıp güneşte oturuyorum.”

Tehditkâr görünen uyarı bizi karla kaplı manastır bahçesine hapsetmiyor. Dışarıya giden yolu açıyor ve bizi şimdiye uyandırıyor.

Ölümü hatırlarken başkalarıyla ilişkileri düzeltmek. Bir düşmanlığa son vermek, yapılmış haksızlıklar için özür dilemek, dar kafalılık yüzünden belirtilmeyen takdir duygularını dile getirmek. Fazla önemsenen şeyleri artık önemsememek: Başkalarının iğnelemelerini, kendini beğenmişliklerini, yani bizim hakkımızdaki keyfi kararlarını. Uyarıyı, kendini farklı hissetmek *için bir talimat olarak almak.*

Tehlike: İlişkiler artık hakiki ve canlı değil, çünkü onlarda o anın gerektirdiği ve belli bir mesafesizliği şart koşan ciddiyet eksik. Hem de:

Yaşadığımız pek çok şey için önemli olan, onun ölümlülük düşüncesine değil, geleceğin daha uzun zaman süreceği düşüncesine bağlı olmasıdır. Ölümün bizi beklediğinin bilincine varılacak olursa bu yaşantıyı daha filizlenirken kurutmuş oluruz.

Gregorius, Oxford'daki *All Souls College*'da, akşam konferansına kıpkırmızı bir topla gelmeye cesaret eden İrlandalıyı anlattı Maria'ya.

"Amadeu şu notu tutmuş: *O İrlandalının yerinde olmak için neler vermezdim!"*

"Evet, tam ona göre," dedi Maria João, "tam ona göre. Öncelikle başlangıca uyuyor, ilk karşılaşmamıza, bugün olsa, her şey önceden düzenlenmişti derdim. Liceu'daki kız okulunda ilk yılımdı. Öbür taraftaki oğlanlara hepimiz felaket saygı duyuyorduk. Latince ve Yunanca! Sonra bir gün, mayıs ayında sıcak bir gündü, o tarafa gidiverdim, o saçma sapan saygıdan sıkılmıştım. Oyun oynuyor, gülüyor, oynuyorlardı. Bir tek o yapmıyordu bunları. Merdivene oturmuş, kollarını dizlerine dolamıştı, bana bakıyordu. Sanki yıllardır beni bekliyordu. Bana öyle bakmasaydı gidip yanına oturmazdım. Ama o durumda sanki dünyanın en doğal şeyiydi.

'Sen oynamıyor musun?' diye sordum. Başını kısaca, hafifçe iki yana salladı, neredeyse haşindi.

'Bu kitabı okudum,' dedi, henüz diktatör olduğunu bilmeyen, belli bir anlamda bilmeyecek de olan bir diktatör gibi yumuşak, karşı konulmaz bir sesle, 'azizler üzerine bir kitap, Thérésé de Lisieux, Teresa d'Ávila filan. Onu okuduktan sonra yaptığım her şey gözüme öyle sıradan göründü ki. Yeterince *önemli* değil. Anlıyor musun?'

Güldüm. 'Benim adım Ávila, Maria João Ávila,' dedim.

O da güldü, ama buruk bir gülüştü, ciddiye alınmadığını hissediyordu.

'Her şey ciddi olamaz, *her zaman* da olamaz,' dedim, 'öyle olsaydı korkunç olurdu.'

Bana baktı, gülüşü artık buruk değildi. Liceu'nun çanı duyuldu, birbirimizden ayrıldık.

‘Yarın yine gelir misin?’ diye sordu. Daha beş dakika bile olmamıştı ama sanki yıllardır birbirimizi tanıyor gibiydik.

Elbette ertesi gün de gittim oraya, o arada o, soyadımla ilgili her şeyi öğrenmişti, Kastilya Kralı VI. Alfonso tarafından o yöreye gönderilmiş olan Vasco Ximeno ve Kont Raimundo de Borgonha hakkında, o adı 15. yüzyılda Portekiz’e getirmiş olan Antão ve João Gonçalves de Ávila hakkında filan bir konferans çekti bana.

‘Birlikte Ávila’ya gidebilirdik,’ dedi.

Ertesi gün sınıfın penceresinden Liceu’ya bakınca pencerede gözümü kamaştıran iki tane beyaz nokta gördüm. Onun opera dürbününün camlarından yansıyan güneş ışığıydı. Her şey çok hızlı ilerledi, onun yaptığı her şey çok hızlı ilerlerdi.

Teneffüste bana opera dürbününü gösterdi. ‘Annemin,’ dedi, ‘operaya gitmekten çok hoşlanır, ama babam...’

İyi bir öğrenci yapmak istiyordu beni. Doktor olabileyim diye. Ben doktor olmak istemiyorum, dedim, ben hemşire olmak istiyorum.

‘Ama sen...’ diye söze başladı.

‘Hemşire,’ dedim, ‘basit bir hemşire.’

Bunu kabul etmesi bir yılını aldı. Ben hayalimde ısrar ettim, onun bana fikrini zorla kabul ettirmesine karşı koydum –arkadaşlığımızı bu pekiştirdi. Çünkü sonunda olan buydu: Ömür boyu süren bir arkadaşlık.

‘Dizlerin ne kadar yanık; ve elbisen ne güzel sabun kokuyor,’ dedi, ilk karşılaşmamızdan iki-üç hafta sonra.

Ona bir portakal vermiştim. Sınıftakiler çok kıskanıyorlardı: Asilzade ve köylü kızı. *Neden özellikle Maria,* dedi benim yakınında olduğumu fark etmeyen bir kız. Kafalarından bir şeyler uyduruyorlardı. Amadeu’nun en önem verdiği öğretmen olan Peder Bartolomeu benden hoşlanmıyordu. Beni görünce yolunu değiştiriyordu.

Doğum günümde yeni bir elbise alındı bana. Annemden boyunu biraz kısaltmasını rica ettim. Amadeu o konuda bana hiçbir şey söylemedi.

Artık ara sıra bizim tarafa geçiyordu, teneffüste birlikte geziniyorduk. Ailesinden, babasının sırtından, annesinin sessiz beklentilerinden söz ediyordu. Onu etkileyen her şeyi öğrendim. Onun sırdaşı oldum. Evet, öyle oldum: Ömür boyu sırdaşı.

Beni düğüne davet etmedi. ‘Canın sıkılır,’ dedi. Onlar kiliseden çıkarlarken bir ağacın arkasında durdum. Bir soylunun pahalı düğünü. Büyük, parlak otomobiller, uzun, beyaz bir duvak. Fraklı ve melon şapkalı erkekler.

Fátima’yı ilk kez görüyordum. Mermer beyazlığında, orantılı,

güzel bir yüz. Uzun, siyah saçlar, oğlan çocuğu gibi bir beden. Bebek gibiydi diyemem, ama sanki... gelişmemişti. Bunu kanıtlayamam ama Amadeu'nun ona vasilik ettiğini düşünüyorum. Farkına varmadan. Öyle hükmedici bir adamdı. Başına buyruk değildi, hiç değildi, ama hükmediciydi, parlaktı, üstündü. Aslında onun hayatında bir kadına yer yoktu. Fátima öldüğünde derin bir sarsıntı yaşadı."

Maria João susup camdan dışarı baktı. Sözüne devam ettiğinde sesi tereddütlüydü, sanki vicdanı rahat değildi.

"Dediğim gibi: Derin bir sarsıntı. Kuşkusuz. Yine de... nasıl söyleyeyim: Ruhunun en derinine kadar işleyen bir sarsıntı değildi. İlk günlerde sık sık benim yanıma gelip otururdu. Avutulmak için değil. Benden... benden *bunu* isteyemeyeceğini biliyordu. Evet, biliyordu bunu. Bilmiş *olmalı*. Sadece yanında olmamı istiyordu. Çoğu kez böyleydi: Ben *yanında* olmalıydım."

Maria João ayağa kalktı, pencereye gitti, orada durdu, gözleri dışarıya dikili, elleri arkasında kavuşmuş olarak. Yeniden konuştuğunda, bir sır verecek gibi alçaktı sesi.

"Üçüncü ya da dördüncü sefer, sonunda cesaret etti, artık içinde tutamıyordu, birine söylemeliydi. Çocuğu olmuyordu. Asla baba olmamak için bir ameliyat geçirmişti. Bu, Fátima'ya rastlamadan çok önce olmuştu.

'Ruhumun yükünü taşımak zorunda kalacak küçük, savunmasız çocukların olmasını istemiyorum,' dedi. 'Kendimin bunu nasıl yaşadığını biliyorum – hâlâ da yaşıyorum.'"

Ana-babaların arzularını ve korkularını gösteren çizgiler ateşten bir kalemle, güçsüz ve başlarına ne geldiğini hiç bilmeyen küçüklerin ruhlarına kazınır. Ruhlara dağlanmış o metni bulmak ve ne yazıldığını sökmek için bir ömür harcarız, onu anladığımıza da asla emin olamayız. Gregorius, Maria João'ya, Amadeu'nun babasına yazdığı mektupta neler olduğunu anlattı.

"Evet," dedi Maria João, "evet. Onun üzerinde baskı yapan ameliyat değildi, ondan asla pişmanlık duymadı. Mesele, Fátima'ya bundan söz etmemiş olmasıydı. Fátima çocuksuzluğun acısını çekiyordu, Amadeu da vicdan azabından ölecekti neredeyse. O cesur bir adamdı, olağanüstü bir

cesarete sahipti. Ama bu konuda korkaktı ve bu korkaklığı bir türlü hazmedemedi.”

Annem söz konusu olunca korkaktır o, demişti Adriana. *Korkaklık gösterdiği tek nokta. Bunun dışında hiçbir nahoş durumdan çekinmez o, hiçbirinden.*

“Onu anladım,” dedi Maria João, “evet sanırım böyle söyleyebilirim: Onu anladım. Annesiyle babasının onun nasıl içine işlemiş olduklarına tanık oldum ben. Ona ne yapmış olduklarına. Yine de şaşkındım. Fátima yüzünden de. Ama beni daha da çok şaşırtan Amadeu’nun kararının radikalliğiydi, evet gaddarlığıydı. Yirmili yaşlarının ortasında ve bu konuda kendini bağlıyor. Sonsuza kadar. Bunu hazmetmem bir yılımı aldı. Sonunda şunu söyleyebildim: Böyle bir şeyi yapamasaydı, Amadeu, Amadeu olmazdı.”

Maria João, Prado’nun kitabını eline aldı, gözlüğünü taktı ve sayfaları çevirmeye başladı. Ama aklı hâlâ geçmişteydi, gözlüğünü çıkardı.

“Fátima hakkında, onun Amadeu’ya ne ifade ettiği hakkında daha fazla konuşmadık. Fátima ile birbirimize bir kez kafede rastladık, içeri girdi ve yanıma oturmak zorunda hissetti kendini. Daha garson masamıza gelmeden bunun bir hata olduğunu anlamıştık. Bereket sadece espresso içtik.

Bütün bunları anladım mı anlamadım mı bilmiyorum. *Amadeu’nun* anladığından bile emin değilim. *Benim* korkaklığım da şu: Fátima hakkında neler yazdığını okumadım. ‘Ancak ben öldükten sonra okuyabilirsin,’ dedi, mühürlü zarfı bana verirken. ‘Ama bunun Adriana’nın eline geçmesini istemiyorum.’ O zarfı birkaç kez elime aldım. Bir ara kesin kararımı verdim: Bilmek istemiyordum. Böylece bugün hâlâ kutuda durmakta.”

Maria João ölümlülük uyarısıyla yazılı metni kutuya koydu ve kutuyu kenara itti.

“Bildiğim bir şey var: Estefânia olayında hiç şaşırmadım. Böyle şeyler vardır: İnsan bazen bir şeye sahip olana kadar onun eksikliğini hissetmez ve sonra bir anda onun eksikliğini çektiği kafasına dank eder.

Amadeu değişti. Kırk yıldır ilk kez benden utanıyor, kendisindeki bir şeyi benden saklamak istiyor gibiydi. Sadece biri olduğunu, onun direnişçilerden

olduğunu, bu kişinin Jorge ile de bir ilgisinin bulunduğunu öğrenebildim. Ve Amadeu'nun buna izin vermek istemediğini, izin veremeyeceğini. Ama ben Amadeu'yu tanıyordum: Durmadan onu düşünüyordu. Susmasından belli oluyordu: O kadını görmemem gerekiyordu. Sanki o kadını görürsem Amadeu hakkında bilmemem gereken bir şey öğrenebilirdim. Kimsenin bilmemesi gereken. Adeta Amadeu'nun da bilmemesi gereken. Ben de gidip direnişçilerin toplandığı evin önünde bekledim. Dışarı bir tek kadın çıktı; ve hemen anladım: Bu oydu."

Maria João'nun bakışları odada dolaştı, uzaktaki bir noktaya takılı kaldı.

"Onu size tarif etmek istemiyorum. Sadece şunu söyleyeceğim: Amadeu'ya neler olduğunu hemen tahmin edebildim. Dünyanın onun gözüne bir anda bambaşka göründüğünü. O güne kadarki düzenin yıkıldığını. Ansızın bambaşka şeylerin önem kazandığını. Öyle bir kadındı o. Oysa ancak yirmili yaşlarının ortasındaydı. O, sadece okuldaki kırmızı İrlandalı top değildi. Bir araya gelmiş bütün kırmızı İrlandalı topların tamamından çok daha fazla bir şeydi: Amadeu, kendisinin *bütün* olması için o kızın karşısına çıkan fırsat olduğunu sezmiş olmalı. Erkek olarak, demek istiyorum.

Her şeyi: Başkalarının saygısını, Jorge ile arasındaki kutsal saydığı arkadaşlığını, hatta hayatını tehlikeye atmış olması ancak böyle açıklanabilir. Ve İspanya'dan geri döndüğünde... mahvolmuş gibi görünmesi. Mahvolmuştu, evet, doğru kelime bu. Ağırlaşmıştı, dikkatini toplamakta güçlük çekiyordu. Eskiden damarlarında dolaşan cıvadan, serinkanlılığından eser kalmamıştı. Hayat ateşi sönmüştü. Hayatı yeni baştan öğrenmesi gerektiğinden söz ediyordu.

'Liceu'ya gittim,' dedi bir gün bana. 'Eskiden, her şey önümde açılıyordu. O kadar çok şey mümkündü ki. Her şey açıktı bana.'"

Maria João'nun gırtlağına bir şey tıkanmıştı, öksürdü, konuşmasına devam ettiğinde sesi boğuktu:

"Bir şey daha söyledi. 'Neden birlikte Ávila'ya gitmedik ki hiç,' dedi.

Unuttuğunu sanıyordum. Unutmamıştı. Ağladık. İlk kez birlikte ağlıyorduk."

Maria João dışarı çıktı. Geri geldiğinde boynuna bir atkı dolamıştı, kolunda da kalın bir manto vardı.

“Sizinle birlikte Liceu’ya gitmek istiyorum,” dedi. “Liceu’dan geriye ne kaldıysa.”

Gregorius onun, Isfahan’ın resimlerini inceleyip sorular sormasını getirdi gözünün önüne. Utanmadığını fark edince şaşırdı. Maria João’dan utanmıyordu.

39

Seksen yaşındaki o kadın arabayı bir taksi şoförünün sakinliği ve dikkatiyle kullanıyordu. Gregorius onun direksiyonu ve vitesi tutan ellerini inceledi. Zarif değildi elleri, zaman da ayırmamıştı onlara özel bakım yapacak. Hastalarla ilgilenmiş, onların oturaklarını boşaltmış, sargı sarmış ellerdi. Ne yaptığını bilen ellerdi. Prado neden onu kendine yardımcı yapmamıştı?

Arabayı durdurup, parkın içinden yürüyerek geçtiler. Maria João ilkönce kız okulunun binasına girmek istedi.

“Buraya otuz yıldır gelmedim. Onun ölümünden beri. O sıralarda hemen hemen her gün geliyordum buraya. Ortak yerimizin, ilk karşılaştığımız yerin bana onunla vedalaşmayı öğretebileceğini sanıyordum. Bunu nasıl yapacağımı bilmiyordum: Onunla vedalaşmayı. İnsan kendi hayatına hiç kimsenin yapmadığı kadar damga vurmuş olan biriyle nasıl vedalaşır?

Daha önce bilmediğim ve onun ölümünden sonra da öğrenemediğim bir şey armağan etti o bana: İnanılmaz duyarlığını. Kendisiyle çok meşguldü; ve acımasızlık derecesinde bencil olabiliyordu. Ama aynı zamanda, söz konusu başkaları olduğunda, insanın başını döndürecek derecede hızlı ve kesin bir hayal gücüne sahipti. Daha ben doğru kelimeleri aramaya başlarken onun bana kendimi nasıl hissettiğimi söylediği oluyordu. Başkalarını anlamayı istemek en büyük merakıydı onun, tutkusuydu. Aynı

zamanda böyle bir anlama olasılığına kuşkuyla bakmasaydı, insanın başını aksi yönde döndürecek kadar kesin bir kuşkuyla bakmasaydı da kendisi olamazdı.

Bana böyle davrandığında inanılmaz, soluk kesici bir yakınlık doğuyordu aramızda. Benim baba evimde özellikle nezaketsiz bir ortam yoktu, ama birbirimize karşı çok temkinliydik, adeta maksada uygun hareket ediyorduk. O sırada içimi okuyabilen biri çıkageldi. Bir vahiy gibiydi. Ve bir umut yeşertti."

Maria João'nun sınıfındaydılar. Sınıfta sıralar yoktu artık, bir tek yazı tahtası yerinde duruyordu. Şurasında burasında cam bulunmayan donuk pencereler. Maria João pencerelerden birini açtı, duyulan gıcırtıdan onyıllar konuştu. Maria eliyle karşıdaki Liceu'yu gösterdi.

"Orada. Orada, üçüncü kattaydı opera dürbününün ışık noktaları." Yutkundu. "Birinin, soylu bir aileden gelen bir çocuğun opera dürbünüyle beni araması: Bu... bu önemli bir şeydi. Ve dediğim gibi, bir umut yeşertti. Çocuksuydu bu umut; ve neyin umudu olduğu belli değildi elbette. Yine de, belli belirsiz, paylaşılmış bir hayatın umuduydu."

Merdivenden indiler, Liceu'da olduğu gibi buradaki basamaklarda da nemli toz ve çürümüş yosundan oluşan sabunumsu bir zar tabaka vardı. Parktan geçene kadar Maria João konuşmadı.

"Bir biçimde böyle de oldu sonunda. Paylaşılmış bir hayat demek istiyorum. Yakın uzaklıkta paylaşılmış; uzak yakınlıkta."

Liceu'nun cephesine aşağıdan yukarıya baktı.

"Orada oturuyordu, o pencerede, her şeyi bildiği ve sıkıldığı için kâğıt parçalarına küçük mesajlar yazıp teneffüste cebime sokardı. Bunlar... bunlar *billets doux* değillerdi. Umduğum şey yazılı olmuyordu onlarda, o kâğıtlarda. Herhangi bir şeyle ilgili fikirleriydi. Teresa d'Ávila ve daha pek çok şey hakkındaki. Beni düşünce dünyasının sakini yapmıştı. 'Benim dışımda bir tek sen oturuyorsun orada,' derdi.

Çok yavaş ve çok sonraları kavradığım üzere, hayatına dahil olmamı istemiyordu. Açıklaması çok zor olan bir açıdan dışarıda kalmamı istiyordu. Mavi muayenehanede çalışmak isteyip istemediğimi sormasını bekledim

bana. Rüyalarımda çalıştım orada, pek çok kez; ve harikaydı, hiç konuşmadan birbirimizi anlıyorduk. Ama sormadı, ima bile etmedi.

Trenleri seviyordu, hayatın bir simgesiydiler onun için. Onun kompartımanında yolculuk edebilmeyi isterdim. Ama beni orada istemiyordu. Peronda durmamı istiyordu, her an pencereyi açıp bana danışabilmeyi istiyordu. Ve peronun trenle birlikte hareket etmesini istiyordu. Ben de bir melek gibi, trenle birlikte hareket eden peronda, aynı hızla kayarcasına ilerleyen melekler peronunda durmalıydım."

Liceu'dan içeri girdiler. Maria João çevresine bakındı.

"Aslında kızların buraya girmesine izin yoktu. Ama dersten sonra Amadeu beni buraya sokar ve her şeyi gösterirdi. Peder Bartolomeu bizi yakaladı. Öfkeden köpürdü. Ama bunu yapan Amadeu'ydu, bu yüzden peder bir şey söylemedi."

Senyor Cortês'in odasının önündeydiler. İşte şimdi korkuyordu Gregorius. İçeri girdiler. Maria João kahkahaları koyuverdi. Hayat dolu bir kız öğrencinin gülüşüydü bu.

"Siz mi yaptınız?"

"Evet."

Duvara, Isfahan resimlerine yaklaştı ve Gregorius'a soran gözlerle baktı.

"Isfahan, İran. Öğrenciyken gitmek istemiştim oraya. Şark'a."

"Ve şimdi, kaçtığınıza göre telafi ediyorsunuz bunu. Burada."

Gregorius başıyla evetledi. Bu kadar çabuk anlayabilen insanlar olduğunu bilmiyordu. Trenin penceresi açılıp meleğe sorulabilirdi.

Maia João şaşırtıcı bir şey yaptı: Gregorius'a yaklaştı ve kolunu omzuna doladı.

"Amadeu olsa anlardı bunu. Anlamakla da kalmazdı. Bu yüzden severdi sizi. *A imaginação, o nosso último santuário,* derdi hep. Hayal gücü ve yakınlık, dilin yanında kutsal saydığı tek şeylerdi. *Bunlar birbiriyle çok ilişkili, çok*, derdi."

Gregorius duraksadı. Ama sonra çalışma masasının çekmecesini açıp Maria João'ya İbranice İncil'i gösterdi.

"Bahse girerim ki bu sizin kazağınız!"

Maria João bir koltuğa oturdu, Silveira'nın örtülerinden birini dizlerinin üzerine çekti.

"Bana oradan bir şeyler okuyun lütfen. O da okurdu. Hiçbir şey anlamazdım elbette, ama harikaydı."

Gregorius, Yaratılış'ın hikâyesini okudu. O, Mundus, Portekiz'deki harap bir lisede, düne kadar tanımadığı ve tek kelime İbranice konuşmayan seksen yaşındaki bir kadına Yaratılış'ı okuyordu. Hayatında yaptığı en çılgınca şeydi bu. Hiçbir şeyden bu kadar zevk almamıştı. Sanki içindeki bütün zincirlerden kurtuluyor, bir kerecik olsun hiç engellenmeden, yakında sonunun geleceğini bilen biri gibi kendi çevresinde dönenip çırpınıyordu.

"Şimdi de müzik salonuna gidelim," dedi Maria João. "Eskiden kilitli olurdu."

Yüksekteki kürsünün karşısına, öndeki sıraya oturdular.

"Konuşmasını orada yaptı. Rezil konuşmasını. Ben sevmiştim o konuşmayı. Kendisinden pek çok iz taşıyordu. Amadeu o *konuşmaydı.* Ama öyle bir şey vardı ki o konuşmada, beni şaşırttı. Okuduğu metinde yoktu, çıkarmıştı oradan. Konuşmanın son kısmını hatırlayacaksınız, her iki şeye de ihtiyacı olduğunu, hem kelimelerin kerametine hem de zalim olan her şeye karşı beslenecek düşmanlığa dediği yeri. Sonra da şu geliyordu: *Kimse beni seçim yapmaya zorlamasın.* Okuduğu son cümle buydu. Ama aslında bir cümle daha vardı: *Seria uma corrida atrás do vento,* rüzgârı kovalamaya kalkışmak olurdu bu.

'Ne harika bir tablo!' diye bağırdım.

O zaman İncil'i aldı eline ve Süleyman'ın deyişlerinden okudu: *Güneşin altında yapılan bütün işleri gördüm; hepsi boştur, rüzgârı kovalamaya kalkışmaktır.* Şaşırdım.

'Bunu yapamazsın!' diye bağırdım. 'Rahiplerin hepsi hemen anlarlar bunu ve seni megaloman sayarlar!'

O anda kendisi için, kendi ruh sağlığı için korktuğumu ise söylemedim.

‘Ama neden olmasın,’ dedi şaşırarak, ’şiir bu.’

‘Ama Kutsal Kitap’tan şiir okuyamazsın. *Kutsal Kitap’tan* şiir! Kendi adınla!’

‘Şiir her şeye üstün gelir,’ dedi Amadeu, ‘bütün kuralları hükümsüz kılar.’

Ama içine kurt düşmüştü, cümleyi çizdi. Benim kaygılandığımı hissetmişti, her zaman her şeyi hissederdi. Bundan bir daha söz etmedik.”

Gregorius ona Prado’nun O’Kelly ile Tanrı’nın yok olmakta olan kelamı üzerine yaptığı konuşmayı anlattı.

“Bunu bilmiyordum,” dedi Maria João; ve bir süre sustu. Ellerini kavuşturdu, çözdü, yeniden kavuşturdu.

“Jorge. Jorge O’Kelly. Bilmiyorum. Onun Amadeu için bir şans mı yoksa şanssızlık mı olduğunu bilmiyorum. Büyük bir şans kisvesi altında görünen büyük bir şanssızlık diye bir şey vardır. Amadeu, Jorge’nin gücünü özlüyordu, kaba bir güçtü o. Aslında onun kabalığını özlüyordu Amadeu, kaba, çatlak ellerinden, fırça gibi, taraz taraz saçlarından ve daha o zamanlar birini söndürmeden birini yaktığı filtresiz sigaralardan belli olan kabalığını. Ona haksızlık etmek istemem, ama Amadeu’nun ona olan hayranlığının hiçbir eleştiri kabul etmemesi hiç hoşuma gitmiyordu. Ben bir köylü kızıydım, köylü çocuklarının nasıl olduğunu bilirdim. Romantizme gerek yok. İşler sarpa sarsaydı Jorge önce kendini düşünürdü.

O’Kelly’de onu büyüleyen ve neredeyse başını döndüren şey, onun kendisiyle başkaları arasına kolayca sınır koymasıydı. Hayır diyerek kestirip atıyor ve kocaman burnunun altından sırıtıyordu. Amadeu ise sınırlarını korumak için adeta savaş veriyordu.”

Gregorius onun babasına yazdığı mektuptan ve *‘Ötekiler senin duruşma salonundur’* cümlesinden söz etti.

“Evet, tam buydu. Bu onu tam anlamıyla kendine güveni olmayan bir adama çevirdi, akla gelebilecek en aşırı hassas adama. Kendisine güvenilmesine, başkaları tarafından kabul görmeye inanılmaz ihtiyaç

duyuyordu. Bu güvensizliğini saklamak zorunda hissediyordu kendini, bazen cesaret ya da serinkanlılık gibi

görünen şey aslında ileriye doğru bir kaçıştı. Kendinden aşırı şeyler istedi, gerçekten aşırı, bunun üzerine kendini beğenmiş oldu, adeta cellatlaştı.

Onu yakından tanıyanlar, ona ve beklentilerine hiçbir zaman yeterli olamamak, hep eksik kalmak duygusundan söz ediyorlardı. Onun kendisini de hiç yeterli bulmaması her şeyi daha da kötü kılıyordu. Bu yüzden insan, onu kendini beğenmişlikle itham ederek kendini savunamıyordu bile.

Örneğin *kitsch*'e karşı ne kadar da tahammülsüzdü! Özellikle kelimelerde ve el kol hareketlerinde. Kendisi de *kitsch* davranmaktan ne kadar korkuyordu! 'Özgür olabilmek için insan kendini kendi *kitsch*'i içinde de kabul edebilmeli,' diyordum. O zaman bir süre soluk alıp verişleri sakinleşiyordu, rahatlıyordu. Müthiş bir belleği vardı. Ama böyle şeyleri çabuk unutuyordu, sonra sıkışan soluğu onu yeniden o demirden, acımasız pençelerine alıyordu.

Yargılanmaya karşı savaştı. Hem de nasıl savaştı! Ve savaşı kaybetti. Evet sanırım böyle denebilir: Savaşı kaybetti.

Sakin günlerde, hastalarını kabul ettiğinde ve insanlar ona minnettar olduklarında, sanki başarmış gibi görünüyordu. Ama sonra o Mendes olayı oldu. Yüzündeki tükürükten kurtulamadı, ölene kadar rüyasında gördü onu. Bir idamdı.

Onun direnişe katılmasına karşıydım. O işin adamı değildi, aklı yeterli olsa da sinirleri yetersizdi. Onun bir şeyi telafi etmek istediğini anlamadım. Ama yapılacak bir şey yoktu. *Ruh söz konusu olduğunda elimizde pek bir şey yoktur,* derdi, size onun bu sözlerini daha önce anlatmıştım.

Hem Jorge de direnişteydi. Jorge'yi sonunda bu yüzden kaybetti Amadeu. Mutfağımda büzülüp oturdu, durmadan bunu düşündü ve tek kelime etmedi."

Üst kata çıktılar, Gregorius ona zihninde Prado'yu oturtmuş olduğu sırayı gösterdi. Doğru katta değildiler, bunun dışında her şey yerine oturuyordu. Maria João pencerede durdu ve karşıdaki kız okulunda kendi oturduğu sıraya baktı.

“Başkalarının mahkemesi. Adriana’nın boynunu kestiğinde o da yaşadı bunu. Ötekiler masada oturuyor ve canavar görmüşçesine bakıyorlardı ona. Oysa o, doğru olan tek şeyi yapmıştı. Ben Paris’teyken bir acil yardım kursuna katılmıştım, o zaman bize göstermişlerdi. Konyotomi. *Ligamen conicum*’u enlemesine yararak nefes borusunu bir kanülle açık tutmak gerekir. Yoksa pıhtı oluşup hastayı öldürür. Bunu yapabilir miydim, bilemiyorum, kanül yerine tükenmezkalem kullanmak aklıma gelir miydi acaba? Daha sonra Adriana’yı ameliyat eden doktorlar Amadeu’ya, ‘Burada mesleğe başlamak isterseniz...’ demişlerdi.

Adriana’nın hayatı için korkunç sonuçları olmuştu. Birinin hayatını kurtardığınızda, asıl o zaman hızla, kolayca vedalaşabilmelisiniz. Bir hayat kurtarmak, karşımızdaki için ve onun üzerinden kendimiz için bir yüktür; ve hiç kimse taşıyamaz bu yükü. Bu yüzden doğanın bir lütfu olarak bakmalıyız ona, hatta kendiliğinden olan bir iyileşme gibi. Kişisel olmayan bir şey gibi.

Adriana’nın biraz da dinsel ve fanatik yanı olan minnettarlığını kaldıramıyordu Amadeu. Onun bir köle gibi yaltakçılık yapmasından tiksindiği oluyordu. Ama sonra Adriana’nın o mutsuz aşkı oldu, çocuk aldırdı, içine kapanma tehlikesi yaşadı. Bazen, Amadeu’nun beni Adriana yüzünden muayenehaneye almadığını telkin ediyordum kendime. Ama gerçek bu değil.

Mélodie ile, kız kardeşi Rita ile, durum tamamen farklıydı, kolay ve sorunsuzdu. Bir fotoğrafı vardı Amadeu’nun, Mélodie’nin kızlar orkestrasının giydiği berelerden birini oturtmuştu başına. Kız kardeşinin aklına eseni yapma konusunda gösterdiği cesarete imreniyordu. Tekne kazıntısı olan Mélodie’nin anneleriyle babalarının manevi baskısını büyük kardeşlerinden çok daha az hissetmesine bir şey dediği yoktu. Öte yandan bir erkek evlat olarak hayatım çok daha kolay olmalıydı, diye düşünüp öfkelenebiliyordu da.

Amadeu’nun evine bir tek kez gittim. Okul yıllarında. Beni davet etmesi bir hataydı. Ailesi bana kibar davrandı ama benim oraya, o zengin, soylu eve ait olmadığımı hepimiz hissettik. O öğle sonrası mutsuz etti Amadeu’yu.

‘Umuyorum ki...’ dedi, ‘ben hiç...’

‘Hiç önemi yok,’ dedim.

Çok sonra yargıçla bir kez buluştuk, bunu o istemişti. Vicdanında Tarrafal’ın yükünü taşıyan bir hükümete bağlı olarak görev yapmasının Amadeu’nun hoşuna gitmediğini seziyordu. *Beni hor görüyor, kendi oğlum beni hor görüyor,* sözü çıktı ağzından. Sonra bana ağrılarını anlattı, hayatta kalması için mesleğinin nasıl yardımcı olduğunu söyledi. Amadeu’yu duyarsız olmakla suçladı. Amadeu’nun bana söylediklerini ona anlattım: *Her yaptığı bağışlanan bir hasta olarak görmek istemiyorum onu. Öyle olursa babam artık yokmuş gibi gelir bana.*

Amadeu’nun Coimbra’da ne kadar mutsuz olduğunu anlatmadım ona. Çünkü Amadeu doktor olarak geleceğinden kuşku duyuyordu. Sadece babasının arzusunu yerine getirip kendi arzusunu boş verip vermediğinden emin değildi.

Şehrin en eski mağazasında hırsızlık yaptı, neredeyse yakalanıyordu, arkasından da sinir krizi geçirdi. Onu ziyaret ettim.

‘Nedenini biliyor musun?’ diye sordum. Başıyla evetledi.

Bana hiçbir zaman açıklamadı. Ama, babasıyla, mahkeme ve hükümle ilgili olduğunu düşünüyorum. Bir tür umarsız, şifreli başkaldırı. Hastanenin koridorunda O’Kelly ile karşılaştım.

‘Bari gerçekten değerli bir şey çalmış olsaydı!’ dedi. ‘Beş para etmez.’

O anda ondan hoşlandım mı nefret mi ettim, bilmiyordum. Bugün bile bilmiyorum bunu.

Onu duyarsızlıkla suçlarken kesinlikle haklı değildi babası. Amadeu benim yanımda kaç kez behterev hastası pozisyonunu aldı ve sırtına kramp girene kadar o pozisyonda kaldı. Ve sonra gerçekten kambur oldu, dişlerini birbirine bastırarak başını kuş gibi öne doğru uzattı.

‘Buna nasıl dayandığını bilmiyorum,’ dedi. ‘Sadece ağrılara değil, aşağılanmaya da.’

Hayal gücünün işletemediği bir yer varsa o da annesiydi. Onunla olan ilişkisi benim için bir sır olarak kaldı. Zarif, bakımlı ama silik bir kadın.

‘Evet,’ derdi Amadeu, ‘evet. Mesele bu. Kimse inanmaz buna.’ Annesini o kadar çok şeyle suçladı ki bu kadarı doğru

olamazdı. Sınır çizmekte başarılı olamamasını; çalışma hırsını; kendini aşırı zorlamasını; dans edememesini ve oynayamamasını hep ona yükledi. Bütün bunların annesiyle ve onun yumuşak despotluğuyla ilgisi olduğunu söylüyordu. Ama Amadeu ile bu konuda konuşulamıyordu. ‘Konuşmak istemiyorum, öfke duymak istiyorum! Sadece öfke duymak! *Furioso! Raivoso!’*”

Hava kararmıştı, Maria João farları yaktı.

“Coimbra’yı bilir misiniz?” diye sordu.

Gregorius başını iki yana salladı.

“Üniversitedeki *Biblioteca Joanina*’yı pek severdi. Hafta geçmezdi ki oraya gitmesin. Ve karnesini aldığı *Sala Grande doz Actos*’u da severdi. Daha sonra da salonları görmek için sık sık gitti oraya.”

Gregorius arabadan inerken başı döndü, arabanın tepesine tutundu. Maria João gözlerini kıstı. “Sık sık olur mu bu?”

Gregorius önce tereddüt etti, sonra yalan söyledi. “Bunu hafife almamalısınız,” dedi Maria João, “burada bildiğiniz bir nörolog var mı?” Gregorius başıyla evetledi.

Maria João geri dönmeyi düşünür gibi yavaş sürdü arabayı. Ancak kavşağa gelince gaza bastı. Çevresindeki dünya fırıl fırıl dönünce Gregorius sokak kapısının tokmağına tutunmak zorunda kaldı, ancak ondan sonra açabildi kapıyı. Silveira’nın buzdolabından bir bardak süt alıp içti ve sonra ağır ağır, basamaklara birer birer basarak üst kata çıktı.

40

Otellerden nefret ederim. Neden devam ediyorum ki? Bana bunu söyleyebilir misin Julieta? Gregorius cumartesi öğlende Silveira’nın kapıyı açtığını duyunca onun bu sözlerini düşündü, evdeki hizmetçi kız anlatmıştı.

Silveira’nın elindeki bavulla paltoyu yere bırakıp antrede bir koltuğa oturması ve bitkin halde gözlerini kapaması bu sözlere çok uygun düşüyordu. Gregorius’un merdivenden indiğini görünce gözleri parladı.

“*Raimundo.* Isfahan’a gitmedin mi?” diye sordu gülerek.

Üşütmüştü, soluyarak konuşuyordu. Biarritz’deki iş görüşmesi beklendiği gibi gitmemişti, yataklı vagondaki garsona iki kez yenilmişti ve şoförü Filipe istasyona zamanında gelmemişti. Üstelik bugün Julieta’nın izin günüydü. Silveira’nın yorgunluğu yüzünden okunuyordu, Gregorius’un trende gördüğünden çok daha büyük ve çok daha derin bir yorgunluk. *Mesele,* demişti Silveira, tren o gün Valladolid istasyonunda durduğunda, *hayatımıza kuşbakışı bakamamamız. Ne öne ne arkaya doğru. Bir şey rast giderse şansımız var demektir.*

Julieta’nın bir gün önce hazırladıklarını yediler, sonra da salonda kahve içtiler. Silveira, Gregorius’un gözlerinin soylu partinin fotoğraflarına kaydığını gördü.

“Lanet olsun,” dedi, “tamamen aklımdan çıkmış. Toplantı, lanet olası aile toplantısı!”

Gitmeyeceğim, *gitmeyeceğim işte,* deyip çatalıyla masaya vurdu. Gregorius’un yüzünde gördüğü bir şey durmasına neden oldu.

“Ama sen gelirsen...” dedi. “Soylu bir ailenin resmi yemeği. Sonuncusu! Ama eğer istersen...”

Filipe onları aldığında saat sekize geliyordu, ikisini antrede durmuş gülmekten kıvranırken görünce şaşırdı. Giyecek uygun bir şeyim yok demişti Gregorius bir saat önce. Sonra Silveira’nın giysilerini denedi ama hepsi dar geldi. Sonra aynada kendine baktı: Çok uzun gelen bir pantolon, uyumsuz kaba ayakkabıların üzerine düşüyordu, önü kapanmayan bir smokin ceketi, yakası boğazını sıkan bir gömlek. Kendini görünce şaşırıp kaldı, ama sonra Silveira’nın kahkaha krizine o da katıldı, şimdi de bu maskaralığın tadını çıkarıyordu. Nedenini açıklayamıyordu, ama bu maskaralıkla Florence’ten öç alabileceğini hissediyordu.

Bu gizli öç, asıl hızını Silveira’nın teyzesinin evine girerlerken aldı. Silveira, kendini beğenmiş akrabalarına, İsviçreli arkadaşını, sayısız dil

bilen gerçek bir bilim insanı olan Raimundo Gregorio’yu tanıştırmanın tadını çıkardı. Gregorius *erudito* kelimesini duyunca, foyası medana çıkmak üzere olan bir dolandırıcı gibi irkildi. Ama sofrada birden şeytan dürttü, çokdilliliğini kanıtlamak üzere İbranice, Yunanca ve Bern Almancasını karmakarışık konuştu, her dakika daha da çılgınlaşan, anlaşılması güç kelime kombinasyonlarıyla kendinden geçti. Dil konusunda bu kadar mizah gücüne sahip olduğunu bilmiyordu, sanki fantezisi onu alıp pervasızca, havalandırarak boş salona taşıyordu, gitgide daha da uzağa, daha da yükseğe; zamanı gelince düşecekti. Başı döndü, çılgın kelimeler, kırmızı şarap, duman ve fondaki müzikle tatlı tatlı dönüyordu başı, bu baş dönmesini *istiyordu* ve devam etmesi için elinden geleni yaptı, gecenin yıldızıydı, Silveira’nın akrabaları kendi başlarına kalıp canları sıkılmadığı için memnundular, Silveira sigaraları peş peşe tüttürüyor ve bu sahnenin tadını çıkarıyordu, kadınlar Gregorius’a, hiç alışık olmadığı gözlerle bakıyorlardı, bu bakışların, gösterir gibi oldukları anlama gelip gelmediğinden emin olamıyordu, ama zaten önemi de yoktu, önemli olan, böyle çok anlamlı bakışların olmasıydı ve bu bakışların ona, Mundus’a, parşömen denen en gevrek kâğıttan yapılma adama yöneltilmesiydi.

Gecenin bir yerinde mutfağa gitti ve bulaşıkları yıkadı, Silveira’nın akrabalarının mutfağıydı; ama aynı zamanda von Muralt’ların da mutfağıydı; ve İnanılmaz Eva onu dehşetle seyretti. Hizmet eden iki kız gidene kadar beklemiş, sonra gizlice mutfağa süzülmüştü, şimdi de başı dönerek ve iki yana sallanarak, eviyeye dayanarak orada duruyor, tabakları temizliyordu. Baş dönmesinden korkmak istemiyordu, o akşamın çılgınlığının tadını, eskiden, okul bayramında yapamadığı şeyi kırk yıl sonra yerine getirerek çıkarmak istiyordu. Tatlılarını yerlerken, acaba Portekiz’de parayla asalet unvanı alınabilir mi diye sormuştu, ama umduğu şekilde sıkıntılı bir durum olmamış, onun bu sorusunu dili iyi bilmeyen birinin yanlış kullanımı olarak görmüşlerdi. Sadece Silveira sırıtmıştı.

Gözlüğünün camları bulaşık yıkarken akıttığı sıcak sudan buğulanmıştı, Gregorius elini boşluğa uzattı, tabaklardan birini yere düşürdü, taş zeminde tabak paramparça oldu.

“Espera, eu ajudo,” dedi Silveira’nın kuzini Aurora, ansızın mutfakta belirivermişti. İkisi birden çömeldiler ve porselen parçalarını topladılar.

Gregorius hâlâ bir şey görmüyordu, Aurora ile çarpıştı, daha sonra kızın parfümünün tam da kendi baş dönmesine uyduğunu düşünecekti.

“Não faz mal,” dedi Aurora, Gregorius özür dileyince; kızın alnına kondurduğu öpücüğü hissedince şaşırdı. Burada ne işiniz var diye sordu kız, tekrar ayağa kalktıklarında, bir yandan da kıkır kıkır gülerek eliyle Gregorius’un beline doladığı önlüğü işaret ediyordu. Bulaşık yıkamak mı? O mu? Konuk mu? Çokdilli âlim mi? *“Incrivel!”* İnanılmaz!

Dans ettiler. Aurora onun önlüğünü çıkarmıştı, mutfaktaki radyoyu açmış, Gregorius’un elinden ve omzundan tutmuştu, şimdi de vals müziği eşliğinde mutfakta döndürüyordu onu. Eskiden Gregorius dans kursuna başlamış, bir buçuk ders sonra kaçarcasına terk etmişti. Şimdi bir ayı gibi dönüyor, bacaklarına uzun gelen pantolona takılıyor, dönmekten dolayı başı dönüyordu, *düşmeme az kaldı*, hiçbir şeyin farkında değilmiş gibi görünen ve müziğe ıslıkla katılan Aurora’ya tutunmaya çalıştı, dizleri tutmaz oldu, onu düşmekten alıkoyan kendisini sıkıca yakalayan Silveira’nın eli oldu.

Gregorius, Silveira’nın Aurora’ya ne dediğini duymadı, ama çıkıştığı, ses tonundan belli oluyordu. Gregorius’un oturmasına yardım etti, ona bir bardak su getirdi.

Yarım saat sonra çıktılar. Daha önce hiç böyle bir şey yaşamadım dedi Silveira arabanın arka koltuğundan, Gregorius bu soğuk insanların hepsini tepetaklak etmişti. Tamam, Aurora’nın zaten böyle bir ünü vardı... ama ötekiler... gelecek sefere Gregorius’u mutlaka yine getirmeliydi, ısrarla böyle söylemişlerdi!

Şoförü evine gönderdiler, sonra Silveira direksiyona geçti, Liceu’ya gittiler. “Şimdi tam sırası, değil mi?” demişti Silveira yolda, durup dururken.

Kamping lambasının ışığında Silveira Isfahan’ın resimlerini inceledi. Başını salladı. Gregorius’a bir göz attı ve yeniden başını salladı. Bir koltuğun üzerinde Maria João’nun katlayıp bıraktığı örtü duruyordu. Silveira oturdu. Orada daha önce hiç kimsenin, Maria João’nun bile sormadığı sorular sordu Gregorius’a. Eski dillerle ilgilenmeye nasıl başlamıştı? Neden üniversitede değildi? Gregorius’un Florence hakkında

anlatmış olduğu her şeyi biliyordu. Ondan sonra hayatına başka kadın girmemiş miydi?

Sonra Gregorius ona Prado'yu anlattı. İlk kez, Prado'yu tanımamış biriyle onun hakkında konuşuyordu. Onun hakkında ne çok şey bildiğine ve onu ne kadar çok düşünmüş olduğuna şaşırdı. Silveira ellerini kamp sobasında ısıttı ve Gregorius'un sözünü hiç kesmeden dinledi. Sonunda, kırmızı sedir ağaçlarının kitabını görüp göremeyeceğini sordu.

Bakışları uzun süre portreye takılı kaldı. Bin sessiz deneyimle ilgili giriş yazısını okudu. Bir kez daha okudu. Sonra sayfaları çevirmeye başladı. Güldü, yüksek sesle okudu: *Eli açıklık üzerine eli sıkı muhasebe: Bu da var.* Sayfaları çevirdi, durakladı, geriye döndü ve yüksek sesle okudu:

AREIAS MOVEDIÇAS. SÜRÜKLENEN KUMLAR. *Bir şeyi başarıp başaramamamızın, ne kadar çabalasak da sonuçta şansa bağlı olduğunu anladığımızda; yaptığımız ve yaşadığımız her şeyde, kendi önümüzdeki ve kendimiz için sürüklenen kumlar olduğumuzu anladığımızda; o zaman gurur gibi, yürek karası ve utanç gibi bütün o bildiğimiz ve övülen duygulara ne olacak?*

Silveira oturduğu koltuktan kalktı ve bir aşağı bir yukarı dolaştı, Prado'nun metni gözlerinin önündeydi. Sanki alev alev yanıyordu. Yüksek sesle okudu: *Kendini anlamak: Bu bir keşif midir yoksa bir yaratış mı?* Sayfaları çevirip yeniden okudu: *Sadece bana duyduğu ilgiyle değil de gerçekten benimle ilgilenen biri var mıdır?* Uzunca bir metin çıkmıştı karşısına, Senyor Cortês'in yazı masasının kenarına oturdu ve bir sigara yaktı.

PALAVRAS TRAIÇOEIRAS. HAİN KELİMELER. *Kendimiz hakkında, başkaları ya da sadece nesneler hakkında konuştuğumuzda kendimizi sözlerimizle ifade etmek istiyoruz denebilir. Ne düşündüğümüzü, ne hissettiğimizi açıklamak isteriz. Başkalarının, ruhumuza bir göz atmasına izin veririz.* (We give them a piece of our mind, *İngilizce böyle denir. Bir geminin küpeştesinde dururken bir İngiliz söylemişti bunu bana. Bu berbat ülkeden yanımda getirdiğim tek iyi şey bu. Bir de belki* All Souls*'ta rastladığım kırmızı toplu İrlandalının anısı sayılabilir.) Konuya bu açıdan yaklaşırsak, kendimizi açmak bakımından sözü geçen yönetmenler, başına buyruk dramaturglarızdır. Ama belki de tamamen yanlıştır bu. Bir aldanma*

mı? Çünkü biz kendi sözlerimizle kendimizi sadece açığa çıkarmakla *kalmayız, kendimizi* ele veririz. *Açığa vurmak istediğimizden çok daha fazlasını ifşa ederiz; ve bazen de tam tersi olur. Ve başkaları bizim sözlerimizi kendimizin belki de hiç bilmediği bir şeyin belirtisi olarak yorumlayabilirler. Kendimiz olmak hastalığının belirtisi olarak. Başkalarını böyle incelemek eğlenceli olabilir, bizi daha hoşgörülü yapabilir, ama aynı zamanda elimize cephane de verebilir. Ve konuşmaya başladığımız anda başkalarının da bize karşı aynı şeyi yaptıklarını düşünürsek lafımız boğazımızda kalabilir, duyduğumuz dehşet dilimizin sonsuza kadar tutulmasına neden olabilir.*

Dönüş yolunda bolca çelik ve camdan yapılma bir binanın önünde durdular.

“Şirketim burası,” dedi Silveira. “Prado’nun kitabının fotokopisini almak isterim.”

Motoru kapatıp arabanın kapısını açtı. Gregorius’un yüzüne göz atınca olduğu yerde kaldı.

“Evet ya. Tabii. Bu metin ve fotokopi makinesi – hiç uymazlar.” Elini direksiyonda gezdirdi. “Hem metni yanından ayırmak istemiyorsun sen. Sadece *kitabı* değil, *metni* de.”

Daha sonra, Gregorius gözleri açık yatarken, hep bu sözleri düşündü. Onu bu kadar çabuk ve bu kadar zahmetsizce anlayacak biri neden girmemişti daha önce hayatına? Yatmaya gitmeden önce Silveira onu bir an kucaklamıştı. Baş dönmelerinden söz edebileceği bir adamdı o. Baş dönmelerinden ve nörologdan duyduğu korkudan.

41

João Eça, pazar günü öğleden sonra bakımevindeki odasının kapısını açtığında Gregorius bir şey olduğunu onun yüzünden okudu. Gregorius’u içeri davet etmeden önce biraz duraksadı Eça. Soğuk bir mart günüydü,

buna rağmen odanın penceresi ardına kadar açıktı. Eça oturmadan önce pantolonunu düzeltti. Titreyen elleriyle satranç taşlarını yerleştirirken kendisiyle mücadele ediyordu. Hem duygularıyla mücadele ediyordu, diye düşündü Gregorius sonradan, hem de onlardan söz edip etmemekle.

Eça piyonu çekti. “Bu gece yatakta altıma kaçırdım,” dedi, boğuk bir sesle, “ve hiç farkına varmadım.” Gözlerini satranç tahtasından kaldırmamıştı.

Gregorius taşını sürdü. Suskunluğu uzun sürmemeliydi. Dün gece yabancı bir mutfakta başım döndü, sendeledim, neredeyse, istemeden, neşeli bir kadının kollarına düşüyordum dedi.

Bu başka bir şey dedi Eça, sinirliydi.

Belden aşağısıyla ilgili olmadığı için mi? dedi Gregorius. Her iki olayda da insanın bedenine her zamanki gibi söz geçirememesiydi mesele.

Eça ona baktı. İçi kaynıyordu.

Gregorius çay hazırladı ve Eça’ya yarım fincan koydu. Eça onun titreyen ellerine baktığını gördü.

“A dignidade,” dedi.

“Onur,” dedi Gregorius. “Bunun ne olduğu hakkında hiçbir fikrim yok. Ama salt beden işlevini yerine getirmediği için kaybedilen bir şey olduğunu sanmıyorum.”

Eça ilk hamleyi bozdu.

“Beni işkenceye götürürlerken altıma yaptım, onlar da alay ettiler benimle. Korkunç bir *aşağılanmaydı,* ama *onurumu* yitirdiğimi hissetmemiştim. Öyleyse o *ne* peki?”

Konuşmuş olsaydınız onurunuzu yitirmiş olacağınıza inanıyor musunuz diye sordu Gregorius.

“Hiçbir şey söylemedim, tek kelime etmedim. Söylenebilecek bütün sözleri... içimde sakladım. Evet, öyle oldu: *Sakladım* onları, kapıyı da üstlerine bir daha açılmamak üzere sürgüledim. Böylece konuşmam artık *söz konusu olamazdı, pazarlık* konusu olamazdı. Tuhaf bir etkisi oldu

bunun: İşkenceyi ötekilerin bir *hareketi*, bir *edimi* olarak görmekten vazgeçtim. Orada salt bir beden gibi oturdum, acıları dolu yağışı gibi karşılayan bir et yığını olarak. İşkencecileri, o hareketi yapanlar olarak görmekten vazgeçtim. Onlar bilmiyorlardı ama ben onları alçalttım, amaçsız bir olayın sahnesi konumuna getirdim. Bu, işkenceyi acıya dönüştürmeme yardımcı oldu."

Peki ya ilaç vererek dilinin çözülmesini sağlasalardı?

Bunu kendine sıkça sormuştu Eça; ve rüyasında görmüştü. Şu sonuca varmıştı: Böyle yaparak onu *mahvedebilirlerdi* ama *onurunu* elinden alamazlardı. İnsan onurunun yok olması onu ancak bizzat kendisinin *yitirmesiyle* olurdu.

"Siz de kalkmış, pislenen bir yatak için telaş ediyorsunuz, öyle mi?" diye sordu Gregorius ve gidip pencereyi kapattı. "Hava soğuk, hem hiç koku yok, kesinlikle yok."

Eça elini gözlerinin üzerinden geçirdi. "Sonda filan istemiyorum ben, pompa istemiyorum. Birkaç hafta daha fazla yaşayacağım diye."

Kişinin *ne* pahasına olursa olsun yapmayacağı ya da izin vermeyeceği şeylerin olması: Belki de onurlu olmak budur dedi Gregorius. Ahlaki sınırlar olması gerekmiyor diye ekledi. Onur başka yollardan da kaybedilebilir. Müzikholde horoz ötüşü taklidi yapan bir öğretmen. Kariyer uğruna yalakalık yapanlar. Sınır tanımayan fırsatçılık. Bir evliliği kurtarmak için yalancılık yapmak, tartışmadan kaçınmak. Bunun gibi şeyler.

"Ya dilencilik?" diye sordu Eça. "İnsan onuruyla dilencilik edebilir mi?"

"Belki, eğer hikâyesinde bir zorunluluk varsa, kaçınılmaz bir şey, çözümleyemeyeceği bir durum varsa. Ve eğer o da ona sahip çıkıyorsa. Kendine sahip çıkıyorsa," dedi Gregorius.

Kendine sahip çıkmak – bu da bir onurdur. Herkesin gözü önündeki linçe onuruyla dayanabilir kişi. Galileo. Luther. Ama kendini borçlu durumuna sokan ve bunu inkâr etmek için içinden gelen dürtüye karşı koyan kişi de onurludur. Politikacıların elinden gelmeyen şeye yani. Dürüstlüğe, dürüstlük gösterme cesaretine. Hem başkalarına hem de kendine karşı.

Gregorius sustu. İnsan ne düşündüğünü ancak onu söze döktüğü zaman bilirdi.

“Bir tiksinme vardır,” dedi Eça, “çok özel bir tiksinme, karşımızda durmadan yalan söyleyen biri olduğunda hissettiğimiz tiksinme. Belki de bu tiksinme onursuzlukla ilgilidir. Sınıfta yanımdaki çocuk yapış yapış ellerini pantolonuna silerdi, tuhaf bir biçimde yapardı bunu, bugün bile gözümün önünde: Sanki elini *sahiden* silmiyormuş gibiydi. Benimle arkadaş olmayı çok isterdi. Ama yürümedi. Hem nedeni pantolon da değil. *Zaten* bir tuhaftı o.”

Vedalarda ve özür dilemelerde bile bir onur meselesi vardır diye ekledi. Amadeu bazen bu konuda konuşurdu. Özellikle karşıdaki kişinin onurunu kırmayan bir bağışlamayla kıran bir bağışlama arasındaki fark kafasını kurcalardı. *Karşısındakinin boyun eğmesini istemeyen bir bağışlama olmalı,* derdi. *Yani Kutsal Kitap’taki gibi kendini Tanrı’nın ve İsa’nın karşısında onların uşağı gibi görmen gereken türden olmamalı. Uşak olarak! Orada öyle yazıyor.*

“Öfkeden köpürüyordu,” dedi Eça. “Sonradan sık sık da, İncil’de ölümün ele alınış tarzındaki onursuzluk hakkında da konuştu. *Onuruyla ölmek, ölümün bir son olduğunu kabul ederek ölmek demektir. Ve ölümsüzlükle ilgili bütün saçmalıklara karşı durmak.* Paskalyada muayenehanesi açık olurdu, her gününden de fazla çalışırdı.”

Gregorius, Tejo’dan geçerek Lizbon’a döndü. *Yaptığımız ve yaşadığımız her şeyde, sürüklenen kumlar olduğumuzu anladığımızda...* bunun onur için anlamı neydi?

42

Pazartesi sabahı Gregorius trene binip Coimbra’ya gitti, Prado’nun, esas olarak babasının arzusuna uyarak ve kendi arzularını göz ardı ettiği için tıp eğitiminin büyük bir hata olup olmadığı sorusuyla kendine işkence ederek yaşadığı şehre. Bir gün şehrin en eski mağazasına gidip hiç ihtiyacı

olmayan şeyler çalmıştı. Oysa arkadaşı Jorge'ye tam donanımlı bir eczane alıp hediye edebilecek gücü vardı. Gregorius, Prado'nun babasına ve hayallerinde babasının mahkûm ettiği hırsızın öcünün alınacağı kişi rolünü yüklediği güzel kadın hırsız Diamantina Esmeralda Ermelinda'ya yazdığı mektubu düşündü.

Yola çıkmadan önce Maria João'ya telefon edip Prado'nun eskiden oturduğu sokağın adını sormuştu. Maria'nın, baş dönmesinin nasıl olduğunu kaygıyla sormasına kaçamak yanıt vermişti. Bu sabah henüz başı dönmemişti. Ama değişik bir şey vardı. Sanki cisimlerle temasa geçebilmek için, kendisine hafifçe karşı koyan incecik bir hava yastığıyla baş etmesi gerekiyordu. Delmesi gereken hava tabakasını koruyucu bir kılıf gibi benimseyebilirdi, o tabakanın ötesindeki dünyanın sürekli elinden kaçtığına dair içinde parlayan korku olmasaydı. Lizbon'daki peronda, kale gibi direncinden iyice emin olmak için azimli adımlarla dolaşmıştı. İşe yaramıştı, trendeki boş kompartımana yerleştiğinde sakinleşmişti.

Prado bu yolu sayısız kez kat etmişti. Maria João telefonda Amadeu'nun demiryoluna olan tutkusundan söz etmişti, João Eça da, Amadeu'nun bu konularda bilgi sahibi olmasının, *demiryoluna karşı duyduğu çılgın yurtseverliğin*, direniştekilerin hayatını kurtarmış olduğunu anlatmıştı. Özellikle bir demiryolu makasının yerleştirilmesine hayran olmuştu diye anlatmıştı. Maria João ise bir başka şeyi vurgulamıştı: Tren yolculuğu hayal gücü nehrinin yatağıydı, fantezinin akışkanlaştığı ve ruhun kilitli odalarında oynatılan resimlerin gözümüzün önüne geldiği bir hareketti. O sabah Gregorius'un Maria João ile konuşması tahmininden uzun sürmüştü, dün ona Kutsal Kitap'tan bölümler okurken aralarında oluşan garip, değerli yakınlık sürüyordu. Gregorius, O'Kelly'nin içini çekerek söylediği kelimeleri yine duyar gibi oldu: *Maria, Tanrım, evet, Maria.* Maria João'nun kendisine kapıyı açmasının üzerinden henüz yirmi dört saat geçmişti, Prado'nun en tehlikeli saydığı fikirlerini neden bir başka yerde değil de Maria'nın mutfağında yazdığının nedenini artık açıkça biliyordu Gregorius. Neydi neden? Maria João'nun

korkusuzluğu muydu? Yaşarken, kendi içinde sınırlarını kurabilmiş ve özgürlüğe kavuşabilmiş –ki Prado ancak hayal edebilirdi bunu– bir kadınla karşı karşıya olduğunu düşünmesi miydi?

Hâlâ Liceu'da oturururmuş gibiydiler telefonda konuşurken, Gregorius, Senyor Cortês'in yazı masasında, Maria João ise, dizlerindeki örtüyle koltukta.

"Yolculuk konusunda tuhaf bir çelişki içindeydi," demişti Maria João. "Yolculuk etmek isterdi, hep daha uzaklara gitmek, hayal gücünün önünde açtığı mekânlarda kaybolmak isterdi. Ama Lizbon'dan çıkar çıkmaz sıla özlemi çekmeye başlardı, korkunç bir sıla özlemi, öyle ki ona bakamazdınız. 'Tamam, Lizbon güzel ama...' derlerdi insanlar ona.

Meselenin aslında Lizbon değil, kendisi, Amadeu olduğunu anlamazlardı. Çünkü onun çektiği sıla özlemi, alışık olduğu, sevdiği şeylere olan özlem değildi. Çok daha derin bir şeydi, özünü etkilemişti onun: Kendi içindeki sağlam, sadık ve onu ruhunun kıyılarına vuran tehlikeli dalgalardan ve sinsi alt akıntılardan koruyan bentlerin gerisine dönüp sığınmaktı. İçindeki koruyucu duvarların Lizbon'dayken, baba evindeyken, Liceu'dayken, ama özellikle mavi muayenehanedeyken her zamankinden sağlam olduğunu deneyimlerinden öğrenmişti. *Mavi benim emniyet rengimdir,* derdi.

Kendini kendinden korumasının söz konusu olması, sıla özleminin neden hep beraberinde panik ve felaket tadı taşıdığını açıklar. Sıla özlemi çektiğinde her şey çok çabuk olmalıydı, yolculuğunu bir anda keser ve eve koşardı. Böyle bir şey yaptığında Fátima kaç kez hayal kırıklığına uğramıştı!"

Maria João kısa bir tereddütten sonra eklemişti:

"Amadeu'nun sıla özleminin aslında ne olduğunu Fátima'nın anlamaması iyi oldu. Yoksa şöyle düşünürdü: Onun kendi kendisinden korkmasını belli ki önleyemiyorum."

Gregorius, Prado'nun kitabını açtı ve ötekilerle kıyaslanamayacak ölçüde başka her şeyin anahtarı gibi görünen notu kaçıncı kez okudu.

ESTOU A VIVER EM MIM PRÓPRIO COMO NUM COMBOIO A ANDAR. YOL ALMAKTA OLAN BİR TRENDE OTURUR GİBİYİM KENDİ İÇİMDE. *Gönüllü olarak binmedim, seçme hakkım yoktu, nereye gittiğimi bilmiyorum. Çok çok eskiden bir gün kompartımanımda uyandım ve tekerleklerin döndüğünü hissettim. Heyecanlıydı, tekerleklerin tıkırtısını dinledim, başımı esen rüzgâra verdim, yanımdan geçen şeylerin hızının tadını çıkardım. Keşke trenin yolculuğuna hiç ara verilmese. Herhangi bir yerde sonsuza kadar durmasını kesinlikle istemezdim.*

Trenden inemeyeceğimi Coimbra'da, konferans salonundaki sert bir bankta otururken kavradım. Rayları ve yönü değiştiremem. Hızı ben belirlemiyorum. Lokomotifi görmüyorum, onu kimin kullandığını ve makinistin güvenilir görünüp görünmediğini bilemem. Sinyalleri doğru okuyup okumadığını, yanlış yerleştirilmiş makasları fark edip etmeyeceğini de bilemem. Kompartımanımı değiştiremem. Koridordan geçenleri görüp şöyle düşünüyorum: Belki onların kompartımanlarında durum benimkinden çok farklıdır. Ama oralara gidip bakamam, daha önce hiç görmediğim, bundan sonra da görmeyeceğim bir kondüktör kompartımanın kapısını kilitleyip sürgülemiş. Pencereyi açıyorum, iyice dışarı sarkıyorum ve başkalarının da aynı şeyi yaptığını görüyorum. Tren hafif bir dönemeçte. Son vagonlar hâlâ tüneldeler ama ilk vagonlar da öyle. Belki de daire çizerek gidiyordur tren, kimse, hatta makinist bile fark etmeden hep daire çiziyordur? Trenin uzunluğu hakkında hiçbir bilgim yok. Bir şey görebilmek, anlayabilmek için boyunlarını uzatanları görüyorum. Onlara selam veriyorum ama rüzgâr kelimelerimi savuruyor.

Kompartımandaki aydınlatma değişiyor, ama bu konuda kararı veren ben değilim. Güneş ve bulutlar, alacakaranlık ve yine alacakaranlık. Yağmur, kar, fırtına. Tavandaki ışık donuk, biraz parlıyor, pırıltılı bir ışık oluyor, titremeye başlıyor, sönüyor, yeniden yanıyor, bir ölü kandili, kristal bir avize, parlak renkli bir floresan, hepsi birden. Radyatörlere güvenilmiyor. Sıcak havada ısıtıp soğuk havada üşütebilirler. Anahtarı çevirdiğimde tıkırtılar duyuluyor ama değişen bir şey olmadı. Tuhaftır ki paltom da beni hep aynı derecede ısıtmıyor. Dışarıda her şey alışıldık, makul seyrine kavuşuyor gibi. Belki öteki kompartımanlarda da öyledir. Benimkindeyse durum beklediğimden farklı, çok farklı. Tasarımcısı sarhoş muydu? Deli miydi? Şeytani bir şarlatan mıydı?

Vagonlarda tarifeler var. Nerede duracağımıza bakmak istiyorum. Sayfaları boş. Durduğumuz istasyonlarda yer tabelaları yok. Dışarıdaki insanlar meraklı bakışlar atıyorlar trene. Sık sık yaşanan kötü hava koşulları camları donuklaştırmış. İç tarafın resmini çarpıtıyorlar diye düşünüyorum. Birden, nesneleri düzeltmek ihtiyacı duyuyorum. Pencere sıkışıyor. Bağırmaktan sesim kısılıyor. Başkaları öfkeyle duvara vuruyorlar. İstasyondan sonra bir tünel var. Soluğumu kesiyor. Tünelden çıkarken gerçekten durduk mu diye soruyorum kendime.

Yolculuk sırasında ne yapılabilir? Kompartıman düzene sokulabilir. Takırdamasınlar diye nesneleri sabitleyebilirim. Ama sonra hareket ederken oluşan rüzgârın şişip camı göçerteceğini düşlüyorum. Uğraşıp düzelttiğim her şey havalanıp gidiyor. Bu sonu gelmeyen yolculukta çok düş görüyorum, kaçırdığım trenlerin, tarifedeki yanlış bilgilerin, girince çözülüp boşluğa dağılan istasyonların, kırmızı kepleriyle birden boşlukta beliren istasyon görevlilerinin ve şeflerinin düşünü. Bıkkınlıktan uyuyorum bazen. Uykuya dalmak tehlikelidir, dinlenmiş olarak uyandığım ve değişikliklere sevindiğim pek nadirdir. Kural olarak, uyanınca karşımda bulduğum şey beni rahatsız eder, hem içimde hem dışımda.

Bazen irkiliyorum ve şöyle düşünüyorum: Tren her an raydan çıkabilir. Evet, çoğunlukla irkiltir beni bu düşünce. Ama nadiren, akkor gibi ışıldayan anlarda kutsal bir şimşek gibi sarsar beni.

Uyanırım ve ötekilerin manzarası geçer önümden. Bazen yıldırım gibi geçer, onların değişkenliklerine ve taşkın saçmalıklarına pek ayak uyduramam; sonra durmadan aynı şeyi söyleyip yaptıkları için yine eziyet edercesine yavaş geçerler. Onlarla benim aramda bir cam olduğu için memnunum. Böylece, onlar beni serbestçe ateş altına almaksızın onların arzularını ve planlarını görürüm. Tren tam istim gidince ve onlar kaybolunca seviniyorum. Başkalarının arzuları: Bize yöneliklerse ne yaparız?

Alnımı kompartımanın camına dayıyorum ve bütün dikkatimi topluyorum. Bir kez, bir tek kez dışarıda neler olduğunu kavramak istiyorum. Gerçekten kavrayabilmek. *Hemen yine elimden kayıp gitmesin diye. Olmuyor. Her şey çok hızlı gelişiyor, tren açık arazide durduğunda bile. Bir sonraki izlenim bir öncekini siliyor. Hızla koşan bellek ısınıyor, olayların uçucu resimlerini sonradan anlaşılır bir şeyin hayali olarak bir araya getirmekle meşgulüm.*

Dikkatli olmanın ışığı nesnelerin peşinden ne kadar hızlı koşsa da ben hep geç kalıyorum. Her zaman her şey bitmiş oluyor. Her zaman avucumu yalıyorum. Asla o anda orada *olamıyorum. Geceleyin kompartımanın iç tarafı cama yansıdığında da olamıyorum.*

Tünelleri seviyorum. Umudun sembolleridir onlar: Bir an gelir yeniden aydınlık olur. Eğer o sırada gece değilse.

Bazen ziyaretçi gelir kompartımanıma. Kilitlenip sürgülenmiş kapıya rağmen bunun nasıl olabildiğini bilemiyorum, ama oluyor. Çoğunlukla münasebetsiz bir zamanda geliyor ziyaretçilerim. Şimdiki zaman insanları bunlar, ama geçmişten gelen de çok oluyor. Canları istediği gibi gelip gidiyorlar, düşüncesizce davranıyorlar ve beni rahatsız ediyorlar. Onlarla konuşmam gerekiyor. Her şey geçici, mesafeli ve unutulmaya yazgılı; tren sohbetleri işte. Birkaç ziyaretçi iz bırakmadan kayboluyor. Bazıları yapışkan ve kötü kokan izler bırakıyorlar, havalandırmanın yararı olmuyor. O zaman kompartımandaki eşyanın tamamını sökmek ve yerlerine yenilerini koymak geliyor içimden.

Yolculuk uzun. Öyle günler oluyor ki hiç bitmesin istiyorum. Nadir, değerli günler. Trenin sonsuza kadar hareketsiz kalacağı son bir tünel olduğunu bilmekten mutlu olduğum günler de oluyor.

Gregorius trenden inerken akşam olmak üzereydi. Mondego'nun öteki tarafındaki bir otelde oda tuttu, oradan bakınca şehrin Alcáçova Tepesi'ndeki eski mahallesi görülebiliyordu. Batmakta olan güneşin ışıkları, bütün yapılara tepeden bakan üniversitenin görkemli binalarını sıcak, altınsı bir ışığa buluyordu. Yukarıda, dik, dar sokaklardan birinde Prado ile O'Kelly bir República'da, ortaçağdan kalma öğrenci yurtlarından birinde kalmışlardı.

"Ötekilerden farklı bir yerde kalmak istemiyordu," demişti Maria João, "yan odalardan gelen sesler bazen ona yaka silktirse de, çünkü buna alışık değildi. Ama ailenin önceki kuşaklardan kalan geniş arazilerden gelen varlığı bazen onun sırtında büyük bir yük oluyordu. İki kelime vardı ki onlar kadar öfkesini tepesine çıkaranı yoktu: *colónia* ve *latifundiório*. İşte o zaman kurşun sıkmaya hazır birine benziyordu.

Onu ziyaret ettiğimde özellikle özensiz giyinmişti. Öteki tıp öğrencileri gibi neden onun da fakültenin sarı bandını takmadığım sordum.

‘Üniformalardan hoşlanmadığımı biliyorsun,’ dedi, ‘Liceu’nun kasketine bile tahammül edemezdim.’

Geri dönüş saatim geldiğinde, ikimiz istasyonda dururken perona bir öğrenci geldi, edebiyat bölümünün lacivert bandını takmıştı.

Amadeu’ya baktım. ‘Mesele *bant* değil,’ dedim, ‘mesele *sarı* bant. Sen *mavi* bandı takmak isterdin.’

‘Biliyorsun,’ dedi, ‘içimin okunmasından hoşlanmam. Yine gel, lütfen.’

Öyle bir *por favor* derdi ki bunu duymak için dünyanın öbür ucuna gidebilirdim.”

Prado’nun oturduğu sokağı bulmak güç olmadı. Gregorius öğrenci yurdunun koridoruna bir göz atıp birkaç basamak çıktı. *Coimbra’da, bütün dünya bize aitmiş gibiyken.* Jorge o günleri böyle tanımlamıştı. Jorge ile Prado, insanlar arasındaki *lealdade*’yi, sadakati tesis edenin ne olabileceğini demek bu binada kâğıda not etmişlerdi. Bir tek ‘aşk’ın yer almadığı bir liste. *Arzulamak, hoşlanmak, güvence.* Er ya da geç dağılacak duygulardı bunlar. Sürekli olan tek şey sadakatti. *Bir arzu, bir karar, ruhun taraf tutması.* Tesadüfi karşılaşmaları ve duyguları bir ihtiyaca dönüştüren şey. *Bir nebze sonsuzluk*, *sadece bir nebze*, *ama olsun*, demişti Prado. Gregorius, O’Kelly’nin yüzünü görür gibi oldu. *Aldandı. İkimiz de aldandık*, demişti sarhoşlar gibi ağır ağır.

Gregorius’un elinde olsa üniversitede hemen *Biblioteca Joanina*’ya ve *Sala Grande dos Actos*’a giderdi, Prado bu iki mekân yüzünden hep gelmişti buraya. Ama bu sadece belli saatlerde mümkün oluyordu, bugün için de bu saatler geçmişti.

Capela de São Miguel ise açıktı. Gregorius yalnızdı, barok tarzdaki olağanüstü güzel orgu inceledi. *Orgun baş döndürücü sesini, doğaüstü seslerin tufanını duymak istiyorum. Tiz sesli, gülünesi bando müziğine karşı orgun sesine ihtiyacım var,* demişti Prado konuşmasında. Gregorius kiliseye gittiği günleri getirdi aklına. Din cemaatine

kabul edilme dersleri, annesiyle babasının cenaze merasimleri. *Gökteki babamız...* ne kadar da yavan, lezzetsiz ve laubali bir laf! Ve bütün bunların, diye düşündü, Yunanca ve İbranice metinlerdeki derin şiirsellikle hiçbir ilgisi yoktu. Hiç, kesinlikle hiç!

Gregorius ürperdi. İstemeden yumruğunu indirmişti sıraya, çevresine utanarak bakındı ama hâlâ yalnızdı orada. Dizlerinin üstüne çöktü, Prado'nun, babasının kambur sırtına yaptığını yaptı: O duruşun, içerden bir bakışla nasıl olduğunu gözünün önüne getirmeye çalıştı. *Çekip almak gerekir onu!* demişti Prado, Peder Bartolomeu ile birlikte günah çıkarma sandalyelerinin önünden geçerken. *Ne biçim bir aşağılanma!*

Gregorius doğrulduğunda şapel çevresinde fır dönüyordu. Sıraya tutundu, geçene kadar bekledi. Telaşlı öğrenciler yanından koşarak geçerlerken ağır ağır koridorlarda yürüdü ve bir amfiye girdi. En arkadaki sıraya oturdu, ilk aklına gelen, doçente düşüncesini yüksek sesle söyleme fırsatını kaçırmış olduğu Euripides hakkındaki konferans oldu. Sonra düşünceleri, öğrenciyken katıldığı derslere uzandı. Ve sonunda, amfide ayağa kalkıp kritik sorular soran öğrenci Prado'yu getirdi gözünün önüne. Sağlam, bol ödüllü, kürsülerinde otorite olan profesörler onun tarafından sınandıklarını hissediyorlardı demişti Peder Bartolomeu. Ama Prado burada kibirli, ukala bir öğrenci olarak bulunmamıştı. Kuşkuların Araf'ında yaşamış, kendini harcama korkusuna kapılmıştı. *Trenden inemeyeceğimi Coimbra'da, konferans salonundaki sert bir bankta otururken kavradım.*

Bir hukuk dersiydi, Gregorius hiçbir şey anlamadı ve çıktı. Gecenin geç saatlerine kadar kampusta kaldı, kafasını karıştıran duyguları çözümlemeye çalışıp durdu. Neden birdenbire, Portekiz'in en tanınmış üniversitesinde bir amfide durup engin filoloji bilgisini öğrencilerle paylaşmaktan çok hoşlanacağını düşünmüştü? Acaba yaşayabileceği bir hayatı ziyan mı etmişti, sahip olduğu yeteneklerle ve bilgisiyle kolayca yaşayabileceği bir hayatı? Öğrenciyken birkaç yarıyıl sonra derslere girmemesini ve bütün zamanını bıkıp usanmadan metinleri okumaya ayırmış olmasını daha önce hiç, bir tek saat bile bir hata saymamıştı. Birdenbire bu tuhaf özlem nereden çıkmıştı? Ve gerçekten özlem miydi hissettiği?

Küçük bir aşevinden ısmarladığı yemek geldiğinde tiksindi ve gecenin serinliğine çıkmak istedi. Bu sabah çevresini saran zar inceliğindeki hava yastığı yine gelmişti, bu sefer biraz daha kalın, bir nebze daha güçlü bir basınçla. Lizbon'daki peronda olduğu gibi iyice sağlam bastı yere, bu defa yararı oldu.

JOÃO DE LOUSADA DE LEDESMA, O MAR TENEBROSO. Bir sahafta kitap dolu duvarların önünden geçerken kalın cilt gözüne çarptı. Prado'nun çalışma masasının üzerindeki kitaptı. Okuduğu son kitap. Gregorius onu raftan aldı. İri, kaligrafik yazı, bakır oymayla resmedilmiş sahiller, çini mürekkebiyle çizilmiş deniz yolculukları. *Cabo Finisterre,* dediğini duydu Adriana'nın, *yukarıda, Galiçya'da. Saplantı gibiydi. Oradan söz ederken yüzüne heyecanlı, ateşli bir ifade yayılırdı.*

Gregorius bir köşeye oturdu ve 12. yüzyılda yaşamış Müslüman coğrafya bilgini El İdrisi'nin sözlerini bulana kadar sayfaları çevirdi: *Santiago'dan yola çıkıp Finisterre'ye kadar gittik, köylülerin taktığı bir ad bu, dünyanın sonu anlamına geliyor. Gökten ve denizden ötesi görünmüyor, denizin hiç kimsenin yolculuk edemeyeceği kadar fırtınalı olduğunu söylüyorlar, bu yüzden de öte tarafta ne olduğunu kimse bilmiyor. İç yüzünü anlamaya meraklı olan birkaç kişinin gemileriyle ortadan kaybolduklarını ve hiçbirinin geri dönmediğini söylediler bize.*

Fikrin Gregorius'un içinde şekil alması zaman aldı. *Salamanca'da tarih doçenti olarak çalıştığını çok sonra duydum,* demişti João Eça, Estefânia Espinhosa hakkında. Estefânia direniş için çalışırken postanede görevliydi. Prado ile birlikte kaçtıktan sonra İspanya'da kalmıştı. Ve üniversitede tarih okumuştu. Adriana, Prado'nun İspanya'ya gitmesiyle Finisterre'ye birdenbire fanatikçe ilgi duymasının arasında bir bağlantı görmemişti. Ya bu ikisi arasında bir bağ varsa? Ya Estefânia ortaçağda uçsuz bucaksız, fırtınalı denizden duyulan korkuya hep ilgi duyduysa ve bu ilgi onu tarih okumaya sevk ettiyse; ve o ikisi birlikte Finisterre'ye gittilerse? Ya Prado'yu altüst eden ve geri dönmeye zorlayan şey dünyanın ucuna yapılan bu yolculukta olduysa?

Ama yo, fazla sapıkça, fazla serüvensi bir şey olurdu bu. Kadının bu korku uyandıran deniz hakkında bir kitap yazmış olduğunu sanmak da adeta saçmalıktı. Bu saçmalıklarla sahafın zamanını alması doğru değildi.

“Bir bakalım,” dedi sahaf. “Aynı başlık – bu neredeyse olanaksız. Yerleşik akademik geleneklere karşı olurdu. Adına bir bakalım.”

Bilgisayar, Estefânia Espinhosa’nın yazdığı iki kitap olduğunu bildiriyordu, her ikisi de Rönesans başlangıcıyla ilgiliydi.

“Çok da uzak değil, öyle değil mi?” dedi sahaf. “Ama daha kesin bir şey bulacağız, dikkat edin şimdi.” Salamanca Üniversitesi’nin Tarih Bölümü’nü aradı.

Estefânia Espinhosa’nın kendi sayfası vardı ve yayınlarının bulunduğu listenin hemen başında şunlar yer alıyordu: Finisterre üzerine iki yazı, biri Portekizce, öteki İspanyolca. Sahaf sırıttı.

“Bu aletten hoşlanmam, ama bazen...” Uzman bir kitabevini aradı telefonla, kitaplardan biri orada vardı.

Mağazaların kapanma saati yaklaşıyordu. Karanlık denize dair koca kitabı koltuğunun altına sıkıştıran Gregorius hızla koştu. Kapakta kadının bir resmi var mıydı acaba? Kitabı satıcı kızın elinden koparırcasına aldı ve arkasını çevirdi.

Estefânia Espinhosa, 1948’de Lizbon’da doğdu, halen Salamanca Üniversitesi’nde Yeniçağ Başları İspanyol ve İtalyan Tarihi profesörü. Ve her şeyi açıklayan bir portre.

Gregorius kitabı satın aldı, otele giderken birkaç metrede bir durup resmi inceledi. *O yalnızca okuldaki kırmızı İrlandalı top değildi,* dediğini duydu Maria João’nun. *Bütün İrlandalı topların toplamından daha fazlasıydı: Amadeu, kendisinin bütün olması için onun bir fırsat olduğunu hissetmiş olmalı. Erkek olarak demek istiyorum.* João Eça’nın söyledikleri de tam yerine oturuyordu: *Bence Estefânia, sonunda mahkemeden çıkması için gereken fırsattı, dışarıya, hayatın özgür, sıcak alanına; ve bu bir tek kez arzularına, tutkularına uyarak yaşaması için; başkalarının canı cehennemeydi.*

Demek ki mavi evin önünde direksiyona geçtiğinde ve kendisinden yirmi sekiz yaş büyük Prado ile sınırı aştığında, O’Kelly’den, tehlikeden uzağa, yepyeni bir hayata gittiğinde yirmi dört yaşındaydı.

Otele dönerken psikiyatri kliniğinin önünden geçti Gregorius. Hırsızlıktan sonra Prado'nun geçirdiği sinir krizini düşündü. Maria João onun klinikte özellikle gözleri başka bir şey görmeden içlerine kapanıp bir aşağı bir yukarı dolaşan ve kendi kendine konuşan hastalarla ilgilendiğini anlatmıştı. Daha sonraları da bu tür insanları gözlemlemiş ve sokakta, otobüste, Tejo'da öfkelerini hayali düşmanlara püskürten ne çok kişi olduğunu görüp şaşırmıştı.

"Onlarla konuşmayıp hikâyelerini dinlememiş olsaydı, Amadeu, Amadeu olmazdı. Böyle bir şey o insanların başına daha önce gelmemişti, yanılıp da onlara adresini verirse hemen ertesi gün koşup evine geliyorlardı, Adriana da onları kapı dışarı etmek zorunda kalıyordu."

O VENENO ARDENTE DO DESGOSTO. ÖFKENİN KOR ZEHRİ. *Başkaları bizi kendilerine –pervasızlıklarına, adaletsizliklerine, düşüncesizliklerine– öfkelenmeye zorlarlarsa, üzerimizde güçlerini denemiş olurlar, ruhumuzun içine yayılıp yiyip bitirirler onu, çünkü öfke, bütün yumuşak, soylu ve uyumlu duyguları dağıtan, bizi uykumuzdan eden kor bir zehir gibidir. Uyuyamayıp ışığı yakarız ve kanımızı emip gücümüzü tüketen asalak bir parazit gibi içimizde yuva kuran öfkeye öfkeleniriz. Sadece verdiği zarara kızmayız, bir başına içimizde gelişmesine de kızarız, çünkü biz şakaklarımız zonklayarak yatağın kenarında otururken, öfkenin uzaktaki asıl faili, kurbanı olduğumuz öfkenin parçalayıcı gücünden zarar görmeden kalır, içimizdeki insansız sahnede, sessiz öfkenin parlak ışığına bulanmış olarak sadece kendimiz için müphem figürler ve müphem sözlerle bir oyun sahneleriz; ve bu sözleri, buz gibi alevlenen bir ateş olarak iç organlarımızda hissettiğimiz umarsız bir öfkeyle müphem düşmanlarımıza fırlatırız. Bunun, karşımızdakine zarar verme olanağı bulabileceğimiz ve zararın iki yanlı dengelenebileceği sahici bir hesaplaşma değil de bir gölge oyunundan ibaret olmasından duyduğumuz çaresizlik büyüdükçe zehirli gölgelerin dansı daha da çılgınlaşır, düşlerimizin en karanlık katakomplarına kadar peşimizden gelirler. (Saldırıya geçeceğiz diye düşünürüz hiddetle; ve geceler boyu karşımızdakinde yangın bombası etkisi yaratacak sözler arayıp buluruz, öyle ki artık içinde öfke alevleri parlayan kişi o olur, biz ise, karşımızdakinin yenilgisinden duyduğumuz sevinçle sakinleşmiş olarak huzur içinde kahvemizi içeriz.)*

Öfkeyi doğru *biçimde kullanmak ne anlama gelebilirdi? Karşılarına çıkan şeyler yüzünden kesinlikle susup kalan ruhsuz yaratıklar olmak istemiyoruz, değerlendirmeleri, soğuk, ruhsuz hükümlerde tükenip giden yaratıklar, hiçbir şey umurlarında olmadığı için hiçbir şey karşısında heyecanlanmayanlar. Ve bu nedenle, öfkeyi asla tatmamış olmayı, yavan bir duygusuzluktan ayırt edilemeyecek bir soğukkanlılıktan şaşmamayı ciddi olarak arzulayamayız. Öfke bize kim olduğumuzu da öğretir biraz. Bu nedenle şunu bilmek istiyorum: Öfkenin zehrinden etkilenmeden, onun hakkında bildiklerimizden yararlanacak şekilde kendimizi yetiştirmek ve geliştirmek, ne anlama gelebilirdi?*

Öfkelenmeye ve varlığını sadece kendimizin bildiği ve elimizde olmadan duçar olduğumuz zavallı bir gölge tiyatrosunda bunu başkalarının burnundan fitil fitil getirmeye çok fazla, çok çok fazla güç ve zaman harcadığımız, ölüm döşeğinde çıkarılan son bilançonun parçası olarak –ki bu parçanın tadı siyanür gibi acı olacaktır– aklımızda kalacaktır. Bu bilançoyu düzeltmek için ne yapabiliriz? Ailelerimiz, öğretmenlerimiz ve öteki eğitmenlerimiz neden bundan hiç söz etmediler bize? Bu çok önemli anlamın bir kısmını neden dile getirmediler? Ve bu konuda, ruhumuzu yararsız, kendine zarar veren bir öfkede ziyan etmemizi engelleyebilecek bir pusulayı yanımıza neden vermediler?

Gregorius uzun zaman uyanık yattı. Ara sıra kalkıp pencereye gitti. Üniversitesi ve çan kulesiyle şehrin kuzey tarafı şimdi, gece yarısından sonra, kuru, lanetli ve biraz da tehditkâr görünüyordu. Gizemli bölgeye giriş iznini boşuna bekleyen bir arazi ölçümcüsünü gözünün önüne getirebiliyordu.

Başını üst üste yığılmış yastıklara yaslayan Gregorius, Prado'nun kendini öteki cümlelerden daha fazla açtığı, kendi önünde ortaya koyduğu cümleleri bir kez daha okudu: *Bazen irkiliyorum ve şöyle düşünüyorum: Tren her an raydan çıkabilir. Evet, çoğunlukla irkiltir beni bu düşünce. Ama nadiren, akkor gibi ışıldayan anlarda kutsal bir şimşek gibi sarsar beni.*

Bu tablonun nereden geldiğini bilmiyordu, ama Gregorius birden şiirsel düşünceyi cennet olarak düşleyen bu Portekizli doktoru, raydan çıkanlar için suskun bir sığınağa dönüşmüş bir manastırın avlusunu çevreleyen geçidin sütunları arasında otururken gördü. Onun raydan çıkmasının nedeni, acı çeken ruhundaki sıcak lavların, kendi içinde hâkimiyet ve aşırı zorlama

cinsinden ne varsa, karşısına çıkan her şeyi baş döndürücü bir hiddetle yakıp kavurmuş ve önüne katıp sürüklemiş olmasıydı. Prado bütün beklentileri boşa çıkarmış, bütün tabuları yıkmıştı, mutluluğu da burada yatıyordu. Kambur sırtıyla yargılayan babadan, ihtiraslı annesinin tatlı diktatörlüğünden ve kız kardeşinin ömür boyu süren, boğucu minnettarlığından kurtulup sonunda huzura kavuşmuştu.

Ve kendine karşı da sonunda huzur bulmuştu. Sıla özlemi sona ermişti, artık Lizbon'a da, güven hissinin mavi rengine de ihtiyacı yoktu. Şimdi, kendini tümüyle içindeki sellere bıraktığı ve onlarla tek vücut olduğu bu anda, hiçbir şey için bir koruma duvarı örmesine gerek kalmamıştı. Kendi kendine engel olmaksızın dünyanın öbür ucuna kadar gidebilirdi. Sonunda, tekerleklerin her tıkırtısında mavi Lizbon'undan uzaklaştığını düşünmek zorunda kalmadan Sibirya'nın karlı bozkırlarından geçerek Vladivostok'a gidebilirdi.

Manastırın bahçesine güneş vuruyordu, sütunların renkleri gitgide açıldı, sonunda bembeyaz oldular, geriye sadece parlayan bir derinlik kaldı ve Gregorius orada kontrolünü kaybetti.

İrkilip kendine geldi, sallana sallana banyoya gitti, yüzünü yıkadı. Sonra Doxiades'e telefon etti. Yunanlı, Gregorius'a baş dönmesini bütün ayrıntılarıyla anlattırdı. Sonra bir süre konuşmadı. Gregorius içinde yükselen korkuyu hissediyordu.

"Herhangi bir şey olabilir," dedi Yunanlı sonunda sakin doktor sesiyle. "Çoğu zararsızdır, hemen kontrol altına alınamayacak bir şey değildir. Ama testler yapılması gerekiyor. Portekiz'de de buradaki kadar iyi yapabilirler. Bana sorarsanız, buraya dönün derim. Doktorlarla anadilinizde konuşun. Korku ve yabancı dil birbirine pek uymaz."

Gregorius sonunda uykuya daldığında üniversitenin arkasında şafağın ilk ışıkları görünmeye başlamıştı.

Üç yüz bin cilt var dedi turist rehberi, sivri topukları Biblioteca Joanina’nın mermer zemininde tıkırdıyordu. Gregorius geride kalıp çevresine baktı. Böyle bir yeri daha önce görmemişti. Altın yaldızla ve tropik ahşabıyla döşenmiş, zafer taklarını anımsatan kemerlerle birbirine bağlanmış salonlar, kemerlerin üzerinde kütüphaneyi 18. yüzyılın başında kurmuş olan Kral V. João’nun arması. Zarif sütunlar üzerindeki küçük balkonlarıyla barok raflar. Kral V. João’nun bir tablosu. Görkemli etkiye görkem katan kırmızı bir yol halısı. Masallardaki gibiydi.

Homeros, İlyada ve Odysseia’nın, onları kutsal metinlere dönüştüren göz alıcı ciltleriyle birden çok nüshası. Gregorius gözlerini daha ötelerde gezdirdi.

Bir süre sonra bakışlarının raflarda dikkatsizce dolaşmaya başladığını fark etti. Düşünceleri Homeros’a takılı kalmıştı. Kalbinin atışlarını hızlandıran düşünceler olmalıydı bunlar, ama ne konuda olduklarını çözemedi. Bir köşeye gitti, gözlüğünü çıkardı, gözlerini kapadı. Yandaki salondan turist rehberinin tiz sesi geliyordu. Avuç içlerini kulaklarına bastırdı, bunaltıcı sessizliğin içinde dikkatini topladı. Saniyeler ilerledi, kanının uğultusunu duyuyordu.

Evet. Farkına varmadan aradığı şey, Homeros’un bir tek kez kullandığı bir kelimeydi. Gregorius’un arkasında, belleğin kulislerinde gizlenmiş bir şey sanki hatırlama gücünün eskisi kadar iyi olup olmadığını kontrol etmek istiyordu. Soluğu hızlandı. Kelimeyi hatırlayamadı. *Hatırlayamadı.*

Rehber, peşinde grupla salondan geçti, insanlar gevezelik ediyorlardı. Gregorius onların arasından kendine yol açarak en arkaya gitti. Kütüphanenin kapısının kapandığını, anahtarın kilitte döndüğünü duydu.

Kalbi yerinden çıkacakmışçasına çarparken rafa koştu ve Odysseia’yı aldı. Eski, sertleşmiş derinin keskin kenarları avucunu kesti. Telaşla sayfaları çevirdi, tozlar çevreye dağıldı. Kelime, sandığı yerde değildi. *Değildi.*

Sakin soluk almaya çalıştı. Sanki içinden sis bulutları geçiyordu, gelip giden bir baş dönmesi hissetti. Bütün destanı sistemli bir biçimde aklından geçirdi. Başka bir yer söz konusu olamazdı. Ama bu çabasının sonucu, araştırmaya başlarken sahip olduğu sözde kanaatin de dağılıp gitmesi oldu.

Ayaklarının altındaki zemin sallanmaya başladı, bu kez baş dönmesi de değildi nedeni. Acaba müthiş yanılmış olabilir miydi, İlyada'da mıydı? Onu raftan alıp dalgın dalgın karıştırdı. Sayfaları çeviren elinin hareketi anlamsızlaştı, mekanikleşti, dakikalar geçtikçe amacını unuttu, Gregorius hava yastığının kendisini sardığını hissetti, ayaklarını yere vurmaya çalıştı, kollarını savurdu, kitap elinden düştü, dizleri büküldü, yumuşakça, bitkince yere yığıldı.

Kendine gelince bir kol boyu uzakta duran gözlüğünü aradı zorlukla. Saatine baktı. Aradan çeyrek saatten daha fazla geçmiş olamazdı. Oturur durumda sırtını duvara dayadı. Sadece soluk alıp verdiği dakikalar geçti, bir yerine bir şey olmadığı, gözlüğü kırılmadığı için seviniyordu.

Ve sonra, ansızın, içinden panik yükseldi. Bu unutuş bir şeyin başlangıcı mıydı? Unutmanın ilk, minicik adası? Büyüyecek miydi, yanına başkaları eklenecek miydi? *Unutmanın moloz yığınlarıyız,* diye yazmıştı Prado bir yerde. Ya şimdi bir çığ yuvarlansaydı üstüne ve o değerli kelimeleri önüne katıp sürükleseydi? İri elleriyle başını kavradı ve başka kelimelerin de kaybolmasını engelleyebilecekmiş gibi sıktı. Görüş açısındaki bütün cisimleri bir bir aradı ve her birine adını verdi, önce Bern şivesiyle olanı, sonra yüksek Almancasını, Fransızcasını, İngilizcesini, sonunda da Portekizcesini. Hepsi tamamdı, yavaş yavaş sakinleşti.

Bir sonraki turist grubunun girmesi için kapı açıldığında Gregorius köşede bekledi, kalabalığın arasına karıştı, sonra kapıdan geçip gözden kayboldu. Coimbra'nın üstünde koyu mavi bir gök kubbeleniyordu. Bir kafede küçük, ağır yudumlarla papatya çayı içti. Midesi rahatladı, biraz bir şeyler yiyecek duruma geldi.

Öğrenciler ılık mart güneşinde yere uzanmışlardı. Birbirine sarılmış bir kadınla bir erkek birden kahkahalar atmaya başladılar, sigaralarını fırlattılar, akıcı, yumuşak hareketlerle ayağa kalktılar ve dans etmeye başladılar, öyle hafif ve gevşekti ki hareketleri sanki yerçekimi yoktu. Gregorius hatırlayışın çekimini hissetti ve kendini ona bıraktı. İşte ansızın karşısındaydı, onyıllardır hiç aklına getirmediği o sahne.

Kusursuz, ama biraz ağır, demişti Latince profesörü, Gregorius amfide Ovid'in *Metamorfozlar*'ından çeviri yaparken. Aralıkta bir öğle sonrası, kar taneleri, elektrik ışığı. Sırıtan kızlar. *Biraz daha dans edin!* demişti, papyon

kravatlı, blazer ceketli, boynunda kırmızı bir fular olan profesör. Gregorius sırada otururken bedenini bütün ağırlığıyla hissetmişti. Yerinde kıpırdarken sıra gıcırdamıştı. Geri kalan zamanda, başkaları çeviri yaparken, duygusuz bir uyuşukluk içinde oturmuştu orada. Noel için süslenmiş sundurmaların arasından geçerken bu uyuşukluğu sürmüştü.

Tatil bittikten sonra bu toplantıya bir daha gitmemişti. Kırmızı fularlı adamdan uzak durmuştu, öteki profesörlerden de. O günden sonra sadece evde çalışmıştı.

Hesabı ödeyip *O Rio dos Poetas* denen Mondego'dan geçerek otele döndü. *Can sıkıcı biri miyim sence? Nasıl? Ama Mundus, bana böyle bir şey soramazsın!* Bütün bunlar neden acı veriyordu, şimdi bile? Yirmi-otuz yılda bunlardan *kurtulmayı* neden başaramamıştı?

Gregorius iki saat sonra otelde uyandığında güneş batmaktaydı. Natalie Rubin tıkır tıkır sesler çıkaran iğne topuklu ayakkabılarıyla Bern Üniversitesi'nin mermer zeminli koridorlarında yürümüştü. Ön taraftaki boş bir amfide ayakta durup kıza, Yunanca dilbilgisinde bir tek kez rastlanan kelimelerle ilgili bir nutuk çekmişti. O kelimeleri tahtaya yazmak istemişti ama tahta öyle kaygandı ki tebeşir kaymıştı, onları yüksek sesle söylemek istediğinde de unutmuştu. Huzursuz uykusu Estefânia Espinhosa'yı da katmıştı içine, ışıldayan gözleri, zeytuni teniyle bir kadın, önce sesi çıkmıyordu, sonra doçent olarak, devasa, altın kaplama bir kubbenin altında var olmayan konularda dersler veriyordu. Doxiades onun konuşmasını bölmüştü. *Eve gelin*, demişti, *sizi Bubenberg Meydanı'nda muayene edelim.*

Gregorius yatağın kenarına oturdu. Homeros'un kelimesini hâlâ hatırlayamıyordu. Nerede bulunabileceğine tam olarak emin olamaması yine canını sıkmaya başladı. İlyada'yı eline almasının hiçbir anlamı olmamıştı. *Odysseia'daydı. Oradaydı.* Bunu *biliyordu.* Ama neresinde?

Resepsiyondan öğrenmişlerdi, Lizbon'a ilk tren sabah erken kalkıyordu. Karanlık denizle ilgili kalın kitabı eline alıp Müslüman coğrafya bilgini El İdrisi'nin yazdıklarını okumaya devam etti: *Bu denizde ne olduğunu kimse bilmiyor –diyorlar bize– ve araştırılamaz da, çünkü denizdeki yolculuk sırasında pek çok engel çıkar karşımıza: Zifiri karanlık, yüksek dalgalar, sık sık çıkan fırtınalar, orada yaşayan sayısız canavar ve şiddetli rüzgârlar.* Estefânia Espinhosa'nın Finisterre üzerine yazdığı iki makalenin

fotokopilerini almak isterdi, ama doğru kelimeleri bulamadığı için kütüphanedeki personelden yardım isteyememişti.

Bir süre daha oturduğu yerde kaldı. *Testler yapılması gerekir,* demişti Doxiades. Maria João'nun sesi de kulaklarındaydı: *Boş vermemelisiniz.*

Duş aldı, çantasını topladı, resepsiyondaki şaşkın kadından taksi çağırmasını istedi. İstasyondaki kiralık araba bürosu hâlâ açıktı. Adam, bugünü de hesaba dahil edeceklerini söyledi. Gregorius başıyla olurladı, iki günlük para daha ödedi ve park yerine gitti.

Sürücü belgesini öğrenciyken almıştı, ders vererek kazandığı parayla. Bu, otuz dört yıl önceydi. O günden beri hiç araba kullanmamıştı, üzerinde gençlik fotoğrafının ve gözlük takması ve geceleri araba kullanmaması gerektiğini belirten kalın harflerle yazılmış uyarının bulunduğu sararmış ehliyet, yolculuk belgelerinin durduğu çantada kullanılmadan kalmıştı. Araba kiralama bürosundaki adam kaşlarını çatmıştı, gözleri fotoğrafla karşısındaki adamın yüzü arasında gidip gelmiş, ama bir şey söylememişti.

Gregorius kocaman arabanın direksiyonuna geçti, solukları düzene girene kadar bekledi. Ağır ağır bütün düğmeleri ve kolları kontrol etti. Buz gibi elleriyle motoru çalıştırdı, geri vitese taktı, debriyajdan ayağını çekti ve arabayı stop ettirdi. Sertçe sarsılınca korkup gözlerini kapadı ve yeniden soluklarının sakinleşmesini bekledi. İkinci denemede araba hopladı, ama hareket etti, Gregorius da geri geri giderek park ettiği yerden çıkardı onu. Çıkışa kadar olan dönemeçleri yürüme temposunda aldı. Şehirden çıkarken bir trafik ışığında araba bir kez daha stop etti. Ondan sonra gitgide iyileşti sürüşü.

Viana do Castelo'ya kadar olan otobanı iki saatte geçti. Direksiyonda sessizce oturdu ve sağ şeridi kullandı. Yolculuğun tadını çıkarmaya başladı. Homeros'un kelimesi konusunu zihninin gerilerine atmayı başardı, hatta unutmak bile denebilirdi buna. İyice keyiflenince gaz pedalına bastı, direksiyonu tutan kolları gerildi.

Karşı yönden uzun farlarını yakmış bir araba geliyordu. Nesneler dönmeye başladı, Gregorius ayağını gazdan çekti, sağa, bankete doğru kaydı, çimenleri ezdi ve bariyere birkaç santim kala durabildi. Üstünden hızla ışık konileri akıyordu. Daha sonra, bir sonraki park yerinde, arabadan

indi, serin gece havasını dikkatle içine çekti. *Eve gelmelisiniz. Doktorlarla anadilinizde konuşmalısınız.*

Bir saat sonra, Valença da Minho'yu geçince, sınıra vardı. Guardia Civil'in otomatik tabancalı iki görevlisi geçmesi için işaret ettiler. Tui'de otobana girerek Vigo ve Pontevedra'dan geçip kuzeye, Santiago yönüne doğru ilerledi. Gece yarısına az kala mola verdi ve yemek yerken haritayı inceledi. Başka seçenek yoktu: Santa Eugenia dilinden geçerek yolu iyice uzatmak istemiyorsa, Padrón'da dağ yoluna girerek Noia'ya gitmeliydi, gerisi kolaydı, kıyıyı takip ederek Finisterre'ye varırdı. Daha önce hiç dağ yolunda gitmemişti, zihninde İsviçre'deki, posta arabası sürücüsünün direksiyonu durmadan bir sağa bir sola kırdığı dağ geçitlerinin resimleri canlanıyordu.

Çevresindekiler Galiçya dili konuşuyorlardı. Tek kelime anlamıyordu. Yorgundu. Homeros'un kelimesini unutmuştu, O, Mundus, Homeros'un bir kelimesini unutmuştu. Masanın altında, hava yastığını yok etmek için ayaklarını yere sıkıca bastırdı. Korkuyordu. *Korku ve yabancı dil, bunlar birbirlerine hiç uymazlar.*

Sandığından kolay oldu. Keskin, arkasında ne olduğu bilinmeyen dönemeçlerde arabayı ağır sürdü, ama geceleri karşıdan gelen arabaların farları sayesinde gündüz olduğundan daha iyi biliyordu insan ne yapacağını. Yoldaki arabalar giderek seyrekleşti, saat de ikiyi geçmişti zaten. Başı dönünce daracık yolda pek de kolay duramayacağı aklına gelince paniğe kapıldı. Ama Noia'nın ne kadar uzakta olduğunu gösteren bir levha görünce de neşesinden kabına sığamaz oldu, dönemeçleri hızla aldı. *Bir parça ağır. Ama Mundus, bana böyle bir şey soramazsın!* Florence neden yalan söylemekle yetinmemişti? *Sen mi can sıkıcısın! Ama* kesinlikle *yok böyle bir şey!*

Böyle bir şey var mıydı aslında: İnsan kendisini incitecek şeyleri silkip atabilir miydi? *Geçmişin içine doğru iyice yayıldık,* diye yazmıştı Prado. *Bunu sağlayan duygularımız, yani derindekiler, kim olduğumuzu ve kendimiz olmanın nasıl bir şey olduğunu belirleyen duygular.* Çünkü bu duygular zaman tanımazlar, tanımazlar ve onu reddederler.

Noia ile Finisterre'nin arası yüz elli kilometreydi, yol iyiydi. Deniz görülmüyor ama seziliyordu. Saat dörde geliyordu. Gregorius arada bir

duruyordu. Her seferinde, başım dönmüyor diyordu, sadece yorgunluktan beynim kafatasımın içinde yüzer gibi oluyor. Pek çok karanlık benzin istasyonundan sonra sonunda açık birini buldu. Uykulu pompacıya, Finisterre nasıl bir yer diye sordu. *“Pues, el fin del mundo!”* diyerek güldü adam.

Gregorius Finisterre’ye girerken gökyüzünü kaplayan bulutların arasından gün ışımaya başladı. Bir barda kahve içti, ilk müşteri oydu. Taş zemine uykusu iyice açılmış olarak, sağlamca bastı. O kelime gelecekti aklına yine, hiç beklemediği bir anda, bellek böyle bir şeydi, bilinirdi bu. Bu çılgın yolculuğu yapmış olmanın ve şimdi burada bulunmanın tadını çıkarıyordu, bar sahibinin uzattığı sigarayı aldı. İkinci nefesten sonra başı döner gibi oldu. *“Vértigo,”* dedi bar sahibine, “baş dönmesi konusunda uzmanım, pek çok türü vardır, ben de hepsini bilirim.” Adam anlamadı ve tezgâhı iyice sildi.

Kap’a kadar olan birkaç kilometreyi camı açık tutarak gitti. Tuzlu deniz havası harikaydı, önceden duyduğu bir sevincin tadını çıkaran biri gibi çok ağır sürüyordu arabayı. Yol, balıkçı tekneleri bulunan bir limanda son buldu. Balıkçılar az önce dönmüşlerdi, yan yana durmuş sigara içiyorlardı. Nasıl olduğunu sonradan hiç bilemedi ama birden kendini onların yanında ve sigaralarından birini içerken buldu, tıpkı açık havada, müdavimi oldukları masalarının başında ayakta durur gibiydiler.

Hayatınızdan memnun musunuz diye sordu onlara. Bernli eski diller uzmanı Mundus, dünyanın ucundaki Galiçyalı balıkçılara hayatları hakkındaki görüşlerini soruyordu. Gregorius zevk alıyordu bundan, hem de inanılmaz zevk alıyordu, işin saçmalığının verdiği keyif, yorgunlukla, eforiyle ve sınırları kaldırıp özgür kılan, yabancısı olduğu bir duyguyla karışıyordu.

Balıkçılar soruyu anlamadılar, Gregorius’un soruyu, kırık dökük İspanyolcasıyla iki kez yinelemesi gerekti. *“¿Contento?”* diye bağırdı sonunda aralarından biri. “Başka türlüsünü bilmiyoruz ki!” Hepsi güldükçe güldüler ve sonunda kükreyerek patlattılar kahkahaları, Gregorius da onlara öyle bir coşkuyla katıldı ki gözlerinden yaşlar gelmeye başladı.

Adamlardan birinin omzuna elini koyup onu denize doğru döndürdü.

“¡Siempre derecho, más y más – nada!” diye bağırdı biri rüzgârın içine.

“¡America!” diye bağırdı adam. *“¡America!”*

Ceketinin iç cebinden blucinli, çizmeli ve kovboy şapkalı bir kızın fotoğrafını çıkardı.

“¡Mi hija!” Kızım! Eliyle denize doğru bir işaret yaptı.

Ötekiler fotoğrafı adamın elinden yırtarcasına çekip aldılar. *“¡Qué guapa es!”* Ne kadar da güzel! diye bağrıştılar hep bir ağızdan.

Gregorius gülüp elini kolunu salladı, güldü, ötekiler onun omuzlarına vurdular, bir sağa, bir sola, sonra yine sağa, sert vuruyorlardı, Gregorius dengesini kaybetti, balıkçılar döndüler, deniz döndü çevresinde, denizin uğultusu kulaklarındaki uğultuya dönüştü, kabardı da kabardı bu uğultu, sonra her şeyi yutan bir sessizliğin içinde ansızın kayboldu.

Uyandığında kıyıda, bir kayığın içinde yatıyordu, tepesinde

şaşkın suratlar vardı. Doğrulup oturdu. Başı acıyordu. Uzatılan içki şişesini reddetti. İyiyim şimdi, dedi; ve ekledi: *“¡El fin del mundo!”* Rahatlayarak güldü adamlar. Gregorius, nasırlı, çatlak elleri sıktı, yavaş yavaş dengesini bularak kayıktan çıktı ve arabasının direksiyonuna geçti. Motor hemen çalışınca sevindi. Ellerini muşambalarının ceplerine sokan balıkçılar arkasından baktılar.

Köye varınca bir pansiyonda oda tuttu ve ikindiye kadar uyudu. O arada bulutlar gitmiş, hava ısınmıştı. Yine de akşama doğru Kap’a giderken üşüdü. Bir kayanın üzerine oturdu ve batıdaki ışık zayıflayıp sönene kadar seyretti. *O mar tenebroso.* Kara dalgalar gürültüyle çatladılar, açık renkli köpükler tehditkâr bir hışırtıyla sahili yaladılar. Kelime aklına gelmedi. *Gelmedi.*

Var mıydı o kelime gerçekten? Belleği değil de aklı mı çatlamıştı incecik? Nasıl olur da bir insan, bir kelimeyi, bir tek kelimeyi, bir tek kez karşılaştığı bir kelimeyi hatırlayamadığı için neredeyse aklını kaçırırdı? Bir sınıfta, kapalı bir odadaki yazılıda, bir sınav sırasında işkence çekebilirdi insan. Ama ya köpüren denizin karşısında? Karşıda, gecenin göğüne karışıp giden kapkara suların, orantılarla ilgili duyu kaybına uğramış birinden başka kimsenin kendine dert etmeyeceği bu kaygıları, kesinlikle anlamsız, gülünç bir şey sayıp süpürüp götürmesi gerekmez miydi?

Evini özlemişti. Gözlerini kapadı. Saat sekize çeyrek kala Bundesterrasse’den indi, Kirchenfeld Köprüsü’ne adım attı. Spitalgasse, Markygasse ve Kramgasse’deki sundurmaların altlarından geçip Bärengraben’e indi. Münster’de Noel oratoryosunu dinledi. Bern’de trenden inip evine girdi. Portekizce dil kursunun plağını pikaptan aldı, temizlik malzemelerinin durduğu odaya koydu. Yatağına uzandı, her şeyin eskisi gibi olduğuna sevindi.

Prado ile Estefânia’nın buraya gelmiş olmaları olanaksızdı. Olanaksızdan da öte. Bu düşünceyi destekleyecek en ufak bir şey yoktu, en ufak bir şey bile.

Gregorius soğuktan titreyerek, nemli ceketiyle arabaya gitti. Araba karanlıkta dev gibi duruyordu. Hiç kimsenin, hele de onun, sağ salim Coimbra’ya götüremeyeceği bir canavar gibiydi.

Daha sonra pansiyonun karşısındaki bir yerde bir şeyler yemeye çalıştı ama olmadı. Pansiyonun resepsiyonunda birkaç tabaka kâğıt istedi. Sonra odasında küçücük masanın başına oturdu, Müslüman coğrafyacının yazdıklarını Latinceye, Yunancaya ve İbraniceye çevirdi. Yunanca harfleri yazmanın, kaybettiği kelimeyi hatırlatacağını ummuştu. Ama hiçbir şey olmadı, hatırlamanın mekânı sessiz ve boş kaldı.

Hayır, denizin hışırtılı enginliği sözlerin korunmasını ve unutulmasını anlamsız kılmadı. Kelimelerin korunmasını ve unutulmasını da. Öyle olmadı, kesinlikle öyle olmadı. Sözlerin içinde bir tek söz, kelimelerin içinde bir tek kelime, kör ve suskun sular için kesinlikle dokunulmazdı, bütün evren bugünden yarına, sayısız tufandan oluşan ve gök delinmişçesine her yanından sular damlayan bir dünya haline gelse bile bu böyle kalacaktı. Evrende bir tek kelime olsa, bir tek kelime, *kelime* olmazdı o, ama olsaydı eğer, bütün ufukların gerisindeki bütün tufanlardan daha güçlü ve daha parlak olurdu.

Gregorius yavaş yavaş sakinleşti. Uyumadan önce, aşağıda park ettiği arabaya baktı camdan. Yarın, gündüz gözüyle, her şey rast gidecekti.

Gitti de. Huzursuz bir uykudan sonra yorgun ve ürkek olarak sık sık mola vererek sürdü arabayı. Molalarda, gece gördüğü hayaller sürekli rahatsız etti onu. Isfahan'daydı, deniz kenarında. Minareleri ve kubbeleri, parlak deniz mavisi ve ışıltılı altın rengiyle şehir açık renkli ufkun önünde belirmişti, bu yüzden denize baktığında, onun çöl şehrinin önünde kapkara ve köpürerek coştuğunu görünce şaşırmıştı. Sıcak ve kuru bir rüzgâr yüzüne nemli ve ağır bir hava savuruyordu. İlk kez görmüştü Prado'yu rüyasında. Sözlerin kuyumcusu hiçbir şey yapmıyordu, rüyasının geniş arenasında sadece vardı, sessiz ve asildi, Gregorius da kulağını Adriana'nın devasa kasetçalarına dayamış, Prado'nun sesinin tınısını arıyordu.

Viana do Castelo'da, Porto ve Coimbra'ya giden otobana girmeden az önce, Odysseia'daki unuttuğu kelimenin dilinin ucuna geldiğini hissetti Gregorius. Direksiyonda ister istemez gözlerini kapattı, kelimenin yine unutuşa gömülmesini var gücüyle engellemeye

çalıştı. Çılgınca çalınan bir korna irkiltti onu. Ters şeride kaymış olan arabanın direksiyonunu kırıp çarpışmayı son saniyede önledi. Bir sonraki cepte durdu, beynine kan hücum etmişti, zonkluyordu, onun yatışmasını bekledi. Ondan sonra, Porto'ya kadar ağır giden bir kamyonun peşine takıldı. Oto kiralama şirketindeki kadın, arabayı Coimbra'da değil de orada geri vermek istemesinden hiç hoşlanmadı. Ama Gregorius'un yüzüne uzun uzun baktıktan sonra sonunda razı oldu.

Tren Coimbra ve Lizbon yönünde hareket ettiğinde Gregorius başını yorgunlukla koltuğun başlığına dayadı. Lizbon'da kendisini bekleyen vedaları düşündü. *Kelimenin tam, ciddi anlamıyla bir veda şu anlama gelir: İki kişinin, birbirinden ayrılmadan önce, birbirlerini nasıl görüp tanıdıkları konusunda anlaşmalarıdır,* demişti Prado annesine yazdığı mektupta. *Vedalaşmak, insanın kendi kendisiyle de yaptığı bir şeydir: Karşısındakinin bakışları altında kendine arka çıkmasıdır.* Tren hızlandı. Kıl payı kurtulduğu kazanın yarattığı dehşet duygusu azalmaya başladı. Lizbon'a kadar artık bir şey düşünmeyecekti.

Tekerleklerin tekdüze tıkırtısının yardımıyla kafasındakileri boşaltmayı tam başarmıştı ki o kayıp kelime birden aklına geldi:

λστον, salonun zeminini temizlerken kullanılan bir demir rende. O kelimenin nerede olduğunu da hatırlamıştı şimdi: Odysseia'da, 22. bölümün sonlarında.

Kompartımanın kapısı açıldı, genç bir adam girip oturdu, iri harflerle basılmış bir bulvar gazetesi okumaya başladı. Gregorius kalktı, çantasını aldı, boş bir kompartıman bulana kadar trenin dibine yürüdü. λστον, dedi kendi kendine, λστον.

Tren Coimbra istasyonunda durduğunda üniversitenin bulunduğu tepeyi düşündü ve arazi ölçümcüsünü, adamın eski moda bir doktor çantasıyla köprüden geçmesini getirdi gözünün önüne, kendisini içeri almaları için Schlossberg halkını nasıl ikna edebileceğini düşünen zayıf, sırtı kamburlaşmış, gri iş önlüklü bir adam.

Silveira akşam şirketten eve döndüğünde Gregorius holde karşıladı onu. Silveira olduğu yerde kaldı ve gözlerini kıstı.

“Evine dönüyorsun.”

Gregorius başını salladı.

“Anlat!”

44

“Bana zaman verseydiniz – sizi tam bir Portekizli yapabilirdim,” dedi Cecília. “Gırtlaktan gelen kaba seslerle konuşulan ülkenize döndüğünüzde şunu düşünün: *doce, suave;* ve sesli harfleri atlarız.”

Yeşil eşarbını dudaklarının üzerine çekti, konuşurken eşarp şişiyordu. Gregorius’un bakışlarını görünce güldü Cecília.

“Şu eşarp işi, hoşunuza gitti. Öyle değil mi?” Sertçe üfledi eşarba doğru.

Gregorius’a elini uzattı. “Belleğiniz müthiş. Sizi salt bu yüzden hiç unutmayacağım.”

Gregorius tutabildiği kadar tuttu onun elini. Duraksadı. Sonunda göze aldı.

“Acaba bir nedeni var mı, sizin...”

“Şunu mu demek istiyorsunuz: Her zaman yeşil giymemin? Evet, var. Tekrar geldiğinizde öğrenirsiniz.”

Quando voltares. Tekrar geldiğinizde. *Quando* demişti Cecília, *se* değil. Vítor Coutinho’ya giderken, pazartesi sabahı dil okuluna uğradığı takdirde, neler olacağını canlandırdı kafasında. Cecília’nın yüzü nasıl olurdu. Hep yeşil giymesinin nedenini anlatırken dudakları nasıl kıpırdardı. “*Que quer?*” diye havlar gibi seslendi bir saat sonra Coutinho.

Kapı otomatı vızıldadı, yaşlı adam merdiveni indi, piposu dişlerinin arasındaydı. Bir an belleğini yoklaması gerekti.

“Ah, c’est vous,” dedi sonra.

Bugün de ortalık bayat yemek, toz ve pipo tütünü kokuyordu; ve Coutinho bugün de rengi belirsiz, yıkana yıkana eprimiş bir gömlek giymişti.

Prado. *O consultório azul.* Acaba Gregorius adamı bulmuş muydu?

Bunu sana neden verdiğimi hiç bilmiyorum, ama verdim işte, demişti ihtiyar, İncil’i hediye ederken. İncil Gregorius’un yanındaydı. Çantasından çıkarmadı. Hatta sözünü bile etmedi, doğru kelimeleri bulamadı. *Samimiyet, geçicidir ve aldatıcıdır, tıpkı bir serap gibi,* diye yazmıştı Prado.

Gregorius acelesi olduğunu söyleyerek adama elini uzattı.

“Bir şey daha var,” diye seslendi ihtiyar, avlunun öbür ucundan. “Yeniden oraya döndüğünüzde o numaraya telefon edecek misiniz, alnınızdaki numaraya?”

Gregorius, emin değilim anlamına gelen bir işaret yaptı ve elini salladı.

Baixa’ya, şehrin eski mahallesine gitti, birbirini dik kesen sokaklarda dolaştı. O’Kelly’nin eczanesinin karşısındaki kafede bir şeyler yedi, sigara içen eczacının siluetinin camlı kapının arkasında görünmesini bekledi yine. Bir kez daha mı konuşacaktı onunla? Bunu *istiyor* muydu?

Herkesle vedalaşırken bir şeyi yanlış yaptığı duygusu sabahtan beri vardı içinde. Eksik olan bir şey vardı. Şimdi bulmuştu bunu. Fotoğrafçı dükkânına gitti, teleobjektifli bir fotoğraf makinesi satın aldı. Kafeye dönünce O’Kelly’nin kapıda göründüğü yeri kadraja aldı ve deklanşöre çoğunlukla geç bastığı için bir makara filmi bitirdi.

Daha sonra bir kez daha Coutinho’nun Cemitério dos Prazeres’teki evine gitti ve yıkılmak üzere olan, sarmaşık bürümüş binanın fotoğrafını çekti. Pencereleri kadraja aldı ama ihtiyar görünmedi. Sonunda vazgeçti ve mezarlığa gitti, orada Prado’ların aile mezarlığının resimlerini çekti. Kabristanın yakınında yeniden film aldı, sonra da eski tramvayla şehri boydan boya geçip Mariana Eça’ya gitti.

Altın kırmızısı Assam ve nöbetşekeri. İri, koyu renkli gözler. Kızılımtırak saçlar. Evet dedi Mariana Eça, doktorlarla anadilinde konuşabilirse daha iyi

olacaktı. Gregorius ona Coimbra'daki kitaplıkta geçirdiği baygınlıktan söz etmedi. João Eça'dan söz ettiler.

"Odası biraz dar," dedi Gregorius.

Bir an bir öfke geçti Mariana'nın yüzünden, sonra kadın yeniden kendine hâkim oldu.

"Ona başka bakımevleri önerdim, daha konforlu olanları. Ama o orada kalmak istedi. *Basit olmalı,* dedi. *Olanlardan sonra, basit olmalı."*

Çaydanlıktaki çay bitmeden Gregorius gitti. Keşke Eça'nın odasından hiç söz etmeseydim diye düşündü. Geçirdikleri dört öğle sonrasının ardından, adama, onu çocukluğundan beri tanıyan kadından daha yakınmış gibi davranması çok saçmaydı. Sanki kendisi adamı daha iyi anlıyormuş gibi. Saçmaydı. Doğru olsa bile.

Öğleden sonra Silveira'nın evinde dinlenirken, eski, ağır gözlüğünü taktı gözüne. Ama gözleri uyum sağlamadı.

Mélodie'nin evine geldiğinde fotoğraf çekilemeyecek kadar karanlıktı hava. Yine de birkaç poz çekmek istediğinde flaş patladı. Bugün Mélodie ışıklı pencerelerin gerisinde görünmüyordu. *Ayakları yere değmiyormuş gibi yürüyen bir kız.* Yargıç arabadan inmiş, bastonuyla arabaları durdurmuş, dinleyicilerin arasından kendine yol açmış ve bereli kızına bakmadan açık duran keman kutusuna bir avuç dolusu bozuk para atmıştı. Gregorius başını kaldırdı, kardeşi bıçağı boğazına saplamadan az önce Adriana'nın kan kırmızı gördüğü sedir ağaçlarına baktı.

Gregorius şimdi camın gerisinde bir erkek görüyordu. Zili çalıp çalmama konusundaki sorusunun yanıtını böylece vermiş oldu. Daha önce de bir kez gitmiş olduğu barda bir kahve ve sigara içti, daha önce olduğu gibi bir tek sigara. Sonra kalenin terasına gitti ve Lizbon'un gece görüntüsünü aklına yazdı.

O'Kelly eczanesini kapatıyordu. Birkaç dakika sonra sokağa çıktığında Gregorius onu öyle uzaktan izledi ki bu kez O'Kelly'nin onu fark etmesi olanaksızdı. O'Kelly satranç kulübünün olduğu sokağa sapınca Gregorius ışığı yanan eczanenin resimlerini çekmek üzere geri döndü.

45

Cumartesi sabahı Filipe, Gregorius ile birlikte Liceu'ya gitti. Kamp malzemelerini topladılar, Gregorius duvarda asılı olan Isfahan resimlerini aldı. Sonra şoförü yolladı.

Güneşli, ılık bir gündü, gelecek hafta nisan başlıyordu. Gregorius girişin önündeki yosun tutmuş basamaklara oturdu. *Giriş merdiveninin ılık yosunlarının üzerine oturup babamın buyurgan arzusunu düşündüm, doktor olmalıydım – yani babam gibi insanları acılarından kurtarmayı beceren biri. Gösterdiği güven için babamı seviyor, dokunaklı arzusuyla üzerime yüklediği ağır yük yüzünden lanet ediyordum.*

Birden ağlamaya başladı Gregorius. Gözlüğünü çıkardı, başını dizlerinin arasına gömdü ve hiç engellemeye çalışmadan gözyaşlarını yosunların üzerine akıttı. *Em vâo, boşuna*, Maria João bunun Prado'nun en sevdiği kelimelerden biri olduğunu söylemişti. Gregorius telaffuz etti o kelimeyi, yineledi, yavaşça, sonra gitgide hızlanarak, kelimeler birbirlerinin ve gözyaşlarının içinde eriyene kadar.

Daha sonra, üst kata, Prado'nun sınıfına çıktı ve oradan kız okulunun resimlerini çekti. Kız okulundan bakarak da öbür tarafın resimlerini kaydetti: Maria João'nun, Prado'nun opera dürbününde kırılan güneşin ışık noktalarını gördüğü pencereyi.

Öğleyin Maria João'nun mutfağında otururken ona resimlerden söz etti. Ve sonra, birden, artık kendini tutamadı, Coimbra'da geçirdiği baygınlığı, Homeros'un unuttuğu kelimesini ve nörolojik muayeneden duyduğu müthiş korkuyu anlattı ona.

Daha sonra birlikte mutfak masasının başında oturup Maria João'nun ansiklopedisinde baş dönmesi hakkında yazılanları okudular. Nedenleri çok zararsız olabilirdi, Maria João ona o cümleleri gösterdi, parmağıyla onları izledi, tercüme etti, önemli olan kelimeleri yineledi.

Tumor. Gregorius hiç konuşmadan o kelimeyi gösterdi. Evet, elbette dedi Maria João, ama onun hakkında yazılanları okumalıydı Gregorius, özellikle

de bu gibi durumlarda baş dönmesine başka, ağır belirtilerin de eşlik edeceğini, ki Gregorius'ta böyle şeyler yoktu.

Ayrılırlarken, Gregorius'un geçmişe yaptığı yolculuğa kendisini de dahil etmiş olmasından memnun olduğunu belirtti Maria João. Böylece, Amadeu söz konusu olduğunda kendi içindeki yakınlık ve uzaklığın tuhaf karışımını hissedebilmişti. Sonra dolaba gitti ve yüzeyi kakmalı büyük kutuyu çıkardı. Prado'nun Fátima'yla ilgili notlarının bulunduğu mühürlü zarfı Gregorius'a uzattı.

"Dediğim gibi ben okumayacağım bunları," dedi. "Ve sizin bunlar için en uygun kişi olduğunuzu sanıyorum. Belki de aramızda onu en iyi tanıyan sizsiniz. Onun hakkında konuşma tarzınız için size müteşekkirim."

Daha sonra Gregorius feribotla Tejo'yu geçerken, Maria João'yu gözlerinin önüne getirdi, ayrılırken Gregorius gözden kaybolana kadar el sallamasını. Gregorius'un en son tanıştığı kişiydi o; ve en çok özleyeceği kişi. Muayenenin sonucunu Gregorius acaba kendisine yazar mıydı diye sormuştu.

46

Gregorius kapının önünde durduğunda João Eça gözlerini kıstı, yüzünün hatları, büyük bir acıya karşı kendini korumaya hazırlanan biri gibi sertleşti. "Bugün cumartesi," dedi.

Her zamanki yerlerine oturdular. Satranç tahtası üzerinde olmadığından masa çıplak gibi duruyordu.

Gregorius ona baş dönmesinden, korkusundan, dünyanın bir ucundaki balıkçılardan söz etti.

"Demek artık gelmeyeceksiniz," dedi João Eça.

Gregorius'tan ve onun kaygılarından söz edeceğine kendinden söz etti, bunu başka kim yapsa Gregorius'un tuhafına giderdi. Ama bu işkence

görmüş, içine kapanık yalnız adam yapınca gitmiyordu. Onun sözleri, Gregorius'un işittiği en değerli sözlerdendi.

Baş dönmelerinin zararsız olduğu anlaşılırsa ve doktorlar onu gidermeyi başarırlarsa geri geleceğini söyledi Gregorius. Doğru dürüst Portekizce öğrenmek ve Portekiz direniş hareketinin hikâyesini yazmak için. Sesi titremeden söyledi bunu, ama verdiği sağlam güvencenin içi kof gibi geliyordu kulağa, Eça'nın da aynı kanıda olduğuna emindi.

Titreyen ellerle satranç tahtasını raftan aldı Eça ve taşları yerleştirdi. Bir süre gözleri kapalı olarak oturdu orada. Sonra ayağa kalktı, bir satranç turnuvası koleksiyonu çıkardı ortaya.

"İşte. Capablanca'ya karşı Aljechin. Bu partiyi ikimizin yinelemesini istiyorum."

"Bilime karşı sanat," dedi Gregorius. Eça gülümsedi. Gregorius bu gülümsemenin fotoğrafını çekebilseydim keşke diye düşündü.

Oyunun ortasında Eça, zehirli hapları yuttuktan sonra son dakikaların nasıl geçeceğini bazen hayal etmeye çalışıyorum dedi. Önce belki bir rahatlama hisseder insan, en sonunda her şey biteceği ve onursuz ağır hastalıktan kurtulacağı için. Kendi cesaretiyle hafifçe gurur duyar. Bu cesareti sık sık göstermediği için pişmanlık da duyar. Son bir özet, yaptığının doğru olduğuna, ambulansı çağırmanın yanlış olacağına dair son bir teyit. Sonuna kadar soğukkanlılığını koruma umudu. Parmak uçlarında ve dudaklarda hissizlik ve uyuşukluk başlamasını beklemek.

Ve sonra birden müthiş bir panik duygusu, bir isyan, henüz son olmasın diye duyulan saçma bir arzu. İçsel bir taşkınlık, sıcak, doludizgin bir ırmak gibi akan, her şeyi kenara atan, bütün düşünceleri ve kararları yapay, cansız, gülünç gösteren yaşama arzusu. Peki sonra? *Sonra* ne olacak?"

Bilmediğini söyledi Gregorius, sonra Prado'nun kitabını çıkartıp yüksek sesle okumaya başladı:

Şu anda, onun yakında öleceği haberini alsalardı, onları neyin korkutacağı açık, basit ve tartışmasız değil miydi? Uykusunu almamış suratımı sabah güneşine tuttum ve şöyle düşündüm: Hayatlarının malzemesinden daha çok şey elde etmeyi istiyorlar, bu hayat ne kadar kolay

ya da müşkül, ne kadar yoksul ya da zengin olursa olsun. Mevcut olmayacak hayatı, sonları geldikten sonra artık özleyemeyecek olsalar da ve bunu bilseler de, bu hayatın sona ermesini istemiyorlar.

Eça kitabı istedi ve kendi okudu, önce aynı yeri, sonra da Jorge ile ölüm üzerine yapılan bütün konuşmayı.

“O’Kelly,” dedi sonunda. “Sigaradan ölecek. ‘Ne olmuş yani?’ derdi, biri ona bu konuda bir şey söyleyince. Onun yüzünü görür gibi oluyorum: *Kıçımı yala.* Ama sonunda o da korkmaya başladı. *Merda.”*

Oyun sona erip Aljechin kazandığında hava kararmaya başlamıştı. Gregorius, Eça’nın fincanını alıp içinde kalan çayın son yudumunu içti. Kapıda karşı karşıya durdular. Gregorius içten içe titrediğini hissediyordu. Eça elleriyle onun omuzlarını kavradı, başını Gregorius’un yanağına dayadı. Gürültüyle yutkundu, Gregorius onun âdemelmasının hareketini hissetti. Gregorius’un dengesini bozan sert bir hareketle Eça kendini geri çekti ve kapıyı açtı, bakışları yerdeydi. Gregorius koridorda köşeyi dönmeden önce arkasına baktı. Eça koridorun ortasında durmuş ona bakıyordu. Daha önce hiç böyle bir şey yapmamıştı.

Sokağa çıkınca bir çalılığın arkasına geçti Gregorius ve bekledi. Eça balkona çıkıp bir sigara yaktı. Gregorius bütün filmi kullandı.

Tejo’dan hiçbir şey görmedi. João Eça’yı gördü, onu hissetti. Praça do Comércio’dan ağır ağır Bairro Alto yönüne yürüdü, mavi evin yakınında br kafeye oturdu.

47

Pek çok çeyrek saat geçti aradan. Adriana. En güç vedalaşma onunla olacaktı.

Adriana kapıyı açar açmaz onun yüzündeki anlamı doğru yorumladı. “Bir şey olmuş,” dedi.

Bern’deki doktorunda sıradan tıbbi muayeneden geçeceğini söyledi Gregorius. Evet, Gregorius’un geri dönmesi iyi olabilirdi. Adriana’nın bu haberi sükûnetle karşılaması şaşırttı Gregorius’u, hatta neredeyse biraz da incitti.

Adrina’nın solukları hızlanmadı, ama eskisinden gürültülü oldu. Sonra toparlandı, ayağa kalktı ve bir not defteri aldı. Gregorius’un Bern’deki numarasını öğrenmek istediğini söyledi.

Gregorius hayretle kaşlarını kaldırdı. O zaman Adriana

köşedeki, üzerinde bir telefon duran sehpayı gösterdi.

“Dünden beri,” dedi. Ve Gregorius’a bir şey daha gösterecekti. Onun önüne düşüp tavan arasına çıkardı.

Amadeu’nun odasındaki çıplak parkelerde duran kitap yığınları kaldırılmıştı. Kitaplar şimdi köşedeki bir rafta duruyorlardı. Adriana Gregorius’a sabırsızca baktı. Gregorius başını salladı, onun yanına gitti ve koluna dokundu.

Adriana, Amadeu’nun yazı masasının çekmecesini açtı, karton kapakları tutan kurdeleyi söktü, içinden üç tabaka kâğıt aldı.

“Sonradan yazdı, kızdan sonra,” dedi. Cılız göğsü inip kalkıyordu. “Harfler birden küçülmüş. Bunu gördüğümde, kendi kendinden saklamak istemiş diye düşündüm.”

Bakışlarını metinde gezdirdi. “Her şeyi bozuyor. *Her şeyi.*”

Kâğıtları bir zarfa koydu, Gregorius’a uzattı.

“Kendinde değildi. İsterim ki... lütfen alın bunu. Götürün. Çok uzağa götürün.”

Daha sonra Gregorius kendine küfretti. Prado’nun Mendes’in hayatını kurtardığı, beyin haritasının asılı olduğu ve Jorge’nin satrancını gömmüş olduğu odayı bir kez daha görmek isterdi.

Muayene odasında durduklarında Adriana, “Burada, aşağıda çalışmayı çok sever,” dedi. “Benimle. Benimle birlikte.” Eliyle muayene masasını okşadı. “Herkes seviyor onu. Seviyor ve hayranlık duyuyor.”

Gülümsemesi tekinsiz, uçuk ve dalgındı.

“Hiçbir şeyi olmayanlar da geliyor. Bir şey uyduruyorlar. Salt onu görebilmek için.”

Gregorius’un düşünceleri şimşek hızıyla akıyordu. Yıllanmış enjektörlerin durduğu masaya gitti, birini eline aldı. Evet, eski enjektörler böyleydi dedi. Bugün ne kadar farklılar.

Sözleri Adriana'nın kulağına girmedi, muayene masasının üzerindeki kâğıt örtüyü çekiştiriyordu. Az önceki gülümsemesi hâlâ okunabiliyordu yüz hatlarında.

Beyin haritasının ne olduğunu bilip bilmediğini sordu ona Gregorius. Artık nadir bulunan bir şey sayılırdı, değerli olmalıydı.

"'Bu haritaya neden ihtiyaç duyuyorsun ki,' diye sorarım ona bazen, 'senin için insan bedeni saydam gibidir.' 'Öylesine bir harita,' der o zaman. Haritaları sever. Coğrafya haritalarını. Demiryolu haritalarını. Coimbra'da üniversite eğitimi alırken kutsal bir anatomi haritasını eleştirmişti. Profesörler ondan hoşlanmadılar. Saygısızdır. Kibirlidir."

Gregorius'un aklına bir tek çözüm geldi. Saatine baktı.

"Geciktim," dedi. "Telefonunuzu kullanabilir miyim?"

Kapıyı açıp Adriana'nın önünden hole çıktı.

Adriana kapıyı kilitlerken yüzü allak bullaktı. Dik bir çizgi alnını ikiye bölüyor, ona içi karanlık ve aklı karışık biri görüntüsü veriyordu.

Gregorius merdivene doğru yürüdü.

"Adeus," dedi Adriana ve sokak kapısını açtı.

Gregorius'un ilk ziyaretlerinden tanıdığı sert, soğuk sesti bu. Kadın dimdik duruyor, bütün dünyaya meydan okuyordu.

Gregorius ağır ağır ona doğru gitti ve önünde durdu. Gözlerinin içine baktı. Kadının bakışları kapalı ve soğuktu. Gregorius ona elini uzatmadı. Adriana elini sıkmazdı.

"Adieu," dedi Gregorius. "Hoşça kalın." Sonra dışarı çıktı.

Gregorius, Silveira’ya Prado’nun kitabının fotokopisini verdi. Hâlâ açık olan ve fotokopi çektirebileceği bir alışveriş merkezi bulana kadar bir saat şehirde oradan oraya dolaşmıştı.

“Ama bu...” dedi Silveira boğuk bir sesle, “ben...”

Sonra baş dönmesinden söz ettiler. Gözlerinden rahatsız olan kız kardeşinin onyıllardır baş dönmesi çektiğini, nedeninin bulunamadığını, kadının buna alışmış olduğunu anlattı Silveira.

“Bir keresinde onunla birlikte nöroloğa gittim. Muayenehaneden ayrılırken şöyle düşünüyordum: Taş devri. Beyinle ilgili bilgilerimiz taş devrinden kalma. Birkaç yüzey, nasıl işlediğine dair birkaç örnek, birkaç malzeme. Daha fazlasını bilmiyoruz. Şunu hissettim: Neyi *aramaları* gerektiğini bile bilmiyorlar.”

Belirsizlikten doğan korku hakkında konuştular. Gregorius birden kendisini rahatsız eden bir şey olduğunu sezdi. Anlayana kadar biraz zaman geçti: Evvelki gün, geri dönerken Silveira ile yolculuk hakkında konuşması, bugün João Eça ile yaptığı konuşma, şimdi yine Silveira. İki dostluk birbirini engelleyebilir, birbirinin önüne geçebilir, zehirleyebilir miydi? Eça’ya Coimbra’daki kitaplıkta yaşadığı baş dönmesinden söz etmemiş olduğuna memnundu, böylece sadece Silveira ile paylaştığı bir şey vardı.

Homeros’ta unuttuğun kelime neydi diye sordu Silveira.

λστον, dedi Gregorius, salonun zeminini temizlerken kullanılan bir demir rende.

Silveira güldü, Gregorius da ona katıldı, güldükçe güldüler, gülmekten kırıldılar, bir anlığına bütün korkuları, bütün acıları, bütün hayal kırıklıklarını ve bütün hayat yorgunluğunu bir kenara atabilen iki adam. Kendi korkularını, acılarını ve hayal kırıklıklarını taşısalar da; ve bunlar her ikisinin kendilerine özgü yalnızlıklarını yaratsa da, gülerken az bulunur bir biçimde birleşen iki adam.

Gregorius’un kahkahaları dinince ve dünyanın yükünü yeniden hissetmeye başlayınca João Eça ile bakımevindeki kötü yemeğe nasıl güldüklerini düşündü.

Silveira çalışma odasına gitti, döndüğünde elinde Gregorius'un gece treninin yemekli vagonunda üzerine İbranice kelimelerle, *...ve Rab dedi ki: Işık olsun! Ve ışık oldu!* yazdığı peçete vardı. Gregorius'tan bunu bir kez daha yüksek sesle okumasını istedi. Sonra da İncil'den Yunanca olarak bir şeyler yazmasını rica etti.

Gregorius onu kıramadı ve şunları yazdı: *Başlangıçta Söz vardı. Söz Tanrı'yla birlikteydi ve Söz Tanrı'ydı. Başlangıçta O, Tanrı'yla birlikteydi. Her şey O'nun aracılığıyla var oldu, var olan hiçbir şey O'nsuz olmadı. Yaşam O'ndaydı ve yaşam insanların ışığıydı.*

Silveira İncil'ini çıkardı ve Yuhanna İncili'nin bu başlangıç cümlelerini okudu.

"Demek ki söz, insanların ışığıdır," dedi. "Ve nesneler ancak kelimelere döküldüğünde var olurlar."

"Ve kelimelerin bir ritmi olması gerekir," dedi Gregorius, "bir ritmi, Yuhanna'nın kelimelerinde olduğu gibi. Ancak ondan sonra, ancak nesir haline geldiklerinde, gerçekten ışık vermeye başlarlar nesnelerin üzerine. Kelimelerin değişken ışığında aynı nesneler çok farklı görünebilirler."

Silveira ona baktı.

"Bu yüzden de biri, üç yüz bin kitap karşısında bir kelimeyi unutursa başı döner."

Güldüler, durmadan güldüler, bakıştılar, hem daha önceki kahkahalarına hem de en önemli şey konusunda yapılacak en iyi şeyin gülmek olduğuna güldüklerini anladılar.

Daha sonra Silveira Isfahan'ın fotoğraflarını kendisine bırakıp bırakmayacağını sordu Gregorius'a. Fotoğrafları Silveira'nın çalışma odasında duvara astılar. Silveira çalışma masasına oturdu, bir sigara yakıp resimleri inceledi.

"Bu resimleri ayrıldığım karımla çocuklarımın görmesini isterdim," dedi.

Yatmaya gitmeden önce bir süre konuşmadan holde durdular.

“Şimdi bu da sona erdi,” dedi Silveira. “Burada kalışın demek istiyorum. Burada, benim evimde.”

Gregorius bir türlü uyuyamadı. Ertesi sabah treninin nasıl hareket edeceğini düşündü, trenin ilk, hafif sarsıntısını hisseder gibi oldu. Baş dönmesine ve Doxiades’in haklı çıkmış olmasına lanet etti.

Işığı yakıp Prado’nun samimiyet hakkında yazdıklarını okudu.

INTIMIDADE IMPERIOSA. MÜTEHAKKİM SIKI DOSTLUK. *Sıkı dostlukla, birbirimizin içinde çaprazlama yer alırız, görünmeyen bağlar özgür kılan bir zincirdir. Bu çaprazlama konum mütehakkimdir: Mutlaklık ister. Onu bölmek ihanettir. Oysa biz bir tek insandan hoşlanmaz, bir tek kişiyi sevmez ve bir tek ona dokunmayız. Yapılacak ne var? Değişik dostlukları ustalıkla yönetmeye mi çalışacağız? Konuları, sözleri, el kol hareketlerini titizlikle kayıt mı edeceğiz? Ortak bilinenleri ve sırları? Sessizce, damla damla akan bir zehir olurdu bu.*

Huzursuz bir uykuya daldığında tan ağarmak üzereydi, dünyanın ucunu gördü rüyasında. Çalgıcılar ve notalar duyulmayan ezgili bir rüyaydı, güneş, rüzgâr ve kelimelerden oluşan bir rüya. Kaba elli balıkçılar birbirlerine kaba şeyler söylüyorlar, tuzlu rüzgâr kelimeleri, Gregorius’un unuttuğu kelimeyi de savuruyordu; Gregorius suya giriyor, eğik açıyla dibe dalıyor, var gücüyle yüzerek daha da dibe gidiyor, soğuğa karşı gerilen kaslarındaki enerjiyi ve sıcaklığı duyuyordu; muz gemisinden ayrılması gerekiyordu, zaman damlıyordu, sizinle bir ilgisi yok dedi balıkçılara, ama onlar kendilerini savundular; Gregorius güneşin, rüzgârın ve kelimelerin eşliğinde, elinde denizci torbasıyla karaya çıkarken ona yabancı gözlerle baktılar.

Dördüncü Bölüm

Geri Dönüş

49

Silveira çoktan görüş açısından çıkmıştı ama Gregorius ona el sallamayı sürdürüyordu. "Bern'de porselen üreten bir şirket var mı?" diye sormuştu perondayken. Gregorius kompartımanın camından onun resmini çekmişti: Sigarasını yakabilmek için eliyle rüzgârdan koruyan Silveira'yı.

Lizbon'un son evleri. Dün bir kez daha Bairro Alto'daki dini yayınlar kitabevine gitmişti, mavi evin kapısını ilk kez çalmadan önce alnını sisin nemlendirdiği vitrin camına dayadığı kitabevine. O gün, havaalanına gitmek ve ilk uçakla Zürih'e dönmek için içinden gelen dürtüye karşı mücadele etmek zorunda kalmıştı. Şimdiyse ilk istasyonda trenden inmemek içindi kendisiyle mücadelesi.

Trenin geride bıraktığı her bir metreyle bir anı silinseydi, ayrıca dünya da parça parça geriye dönüşüm yaşayabilseydi, Bern garına geldiğinde her şey eskisi gibi olsaydı: O zaman kaldığı süre de yok olur muydu?

Gregorius, Adriana'nın verdiği zarfı çıkardı. *Her şeyi mahveder. Her şeyi.* Az sonra okuyacaklarını Prado İspanya yolculuğundan sonra yazmıştı. Kızdan sonra. Adriana'nın onun İspanya yolculuğundan dönüşü hakkında söylediklerini düşündü. Tıraşsız, yanakları çökmüş inmişti taksiden, önüne konan her şeyi silip süpürmüş, uyku ilacı almış, bir gün bir gece uyumuştu.

Tren sınırı geçeceği Vilar Formoso'ya doğru yol alırken Gregorius, Prado'nun minicik harflerle yazmış olduğu metni tercüme etmeye başladı.

CINDAS DA FUTILIDADE. FANİLİĞİN KÜLÜ. *Jorge'nin ölüm korkusuna kapılıp bana gece yarısı telefon etmesinin üzerinden bir asır geçti. Yo, bir asır değil.* Başka *bir zamandaydı o,* bambaşka *bir zamanda. Oysa sadece üç yıl var arada, takvimdeki son derece sıradan üç yıl, üç sıkıcı yıl. O gün Estefânia'dan söz etmişti. Goldberg Varyasyonları'ndan. Estefânia ona o varyasyonları çalmıştı, kendisi de Steinway piyanosunda çalmayı istemişti onları.* Estefânia Espinhosa. *Ne kadar büyüleyici, baştan*

çıkarıcı bir isim diye düşünmüştüm o gece. O kadını asla görmek istememiştim, hiçbir kadın bu ada yeterli olamazdı, görseydim hayal kırıklığı yaşardım. Tam tersinin olacağını nasıl bilebilirdim, o ad ona yeterli olamıyordu.

Hayatın eksik olarak, bir gövde olarak kalacağı korkusu; insanın artık olmayı hedeflediği kişi olamayacağının bilincine varması. Ölüm korkusunu sonunda bu şekilde yorumlamıştık. Ama hayatın bütünlüğünün ve tutarlılığının eksik olmasından nasıl korkabilir insan, diye sormuştum, bir kez geri dönülemeyecek bir olgu haline geldikten sonra bunları artık yaşayamayacaksa? Jorge bunu anlar göründü. Ne dedi?

Neden sayfaları geri çevirmiyorum, neden çevirip bakmıyorum? O gün ne düşündüğümü ve yazdığımı neden bilmek istemiyorum? Bu ilgisizliğin nedeni ne? İlgisizlik mi bu? Yoksa kaybım daha mı büyük, daha mı derin?

İnsanın, eskiden nasıl düşündüğünü ve o zamanki düşüncesinden şimdikinin nasıl çıktığını bilmek istemesi: Hayatın bütünlüğü diye bir şey olsaydı, bu da ona dahil olurdu. Ve ölümü korkulur kılan şeyi de ben böyle mi kaybederdim? Hayatın, uğruna mücadele etmeye değen ve ölümün elinden almaya uğraştığımız tutarlılığına olan inancımı?

Sadakat, dedim Jorge'ye, sadakat. Tutarlılığımızı bulduğumuz yer odur. *Estefânia. Rastlantının kıyıya vuran dalgaları neden onu alıp başka bir yere taşımadı? Neden bize getirdi? Neden yeterli olmadığımız bir sınavdan geçirdi bizi o kız? İkimizin de, herkesin kendi usulünce, yeterli olmadığı bir sınavdan?*

"Bana göre fazla açsın. Seninle her şey harika. Ama bana göre fazla açsın. Bu yolculuğu isteyemem. Bak, senin *yolculuğun olurdu bu, sadece senin.* Bizimki *olamazdı." Ve haklıydı da kız: İnsan başkalarını kendi hayatının yapıtaşları yapmamalı, kendi mutluluğunu kurma yolunda destek olarak kullanmamalı.*

Finis terrae. *Oradaki kadar uyanık olmamıştım hiç. Ve o kadar ayık. O günden beri şunu biliyorum: Koşum bitti. Koştuğumu hiçbir zaman bilmediğim bir koşu. Rakibim, hedefim, ödülü olmayan bir koşu. Bütünlük mü?* Espejismo *derler İspanyollar, o günlerde gazetede okumuştum bu kelimeyi, aklımda kalan tek kelime bu. Bir serap. Fata morgana.*

Hayatımız sürüklenen kumlardan meydana gelen geçici oluşumlardır, bir rüzgârla kurulur, bir başkasıyla yıkılır. Doğru dürüst kurulamadan dağılıp giden nafile oluşumlardır.

Artık kendi değildi, demişti Adriana. Ve o yabancı, yabancılaşmış kardeşiyle artık ilgilenmek istemiyordu. *Uzakta. Çok uzakta.*

İnsan ne zaman kendisidir? Her zaman olduğu gibiyken mi? Kendini hep gördüğü biçimdeyken mi? Yoksa düşüncelerin ve duyguların yakıcı lavları bütün yalanları, maskeleri ve kendini kandırışları içine aldığı zaman olduğu gibi mi? Bir insanın artık kendi gibi olmadığından yakınanlar çoğu kez başkalarıdır. Belki de aslında şöyle demek gerekirdi: Artık olmasını arzuladığımız gibi değil o. Sonunda bütün bunlar, alışılmış olanın tehlikeli biçimde sarsılmasına karşı, karşımızdakinin sözüm ona iyiliği için duyulan kaygı ve ilgi maskesi altında sunulan bir slogan sayılmaz mıydı?

Salamanca'ya giderken uyudu Gregorius. Ve sonra daha önce hiç yaşamadığı bir şey oldu: Başı dönerek uyandı. Sinirleri gerilmişti, nereye gideceğini bilmeyen bir sel gibi aktı bu duygu içinden. Derinlere yuvarlanacak gibi oldu, elleri kasılarak koltuğun kolluklarını sıkı sıkı kavradı. Gözlerini yumması durumu daha da kötüleştirdi. Elleriyle yüzünü kapadı. Geçmişti.

λστον. Her şey yolunda.

Neden uçakla gitmemişti? Yarın sabah erkenden, on sekiz saat sonra Cenevre'de olacaktı, üç saat sonra da evinde. Öğlen Doxiades'te olurdu, o da geri kalanını ayarlardı.

Tren yavaşladı. SALAMANCA. Ve ikinci bir tabela: SALAMANCA. Estefânia Espinhosa.

Gregorius ayağa kalktı, çantasını raftan güçlükle aldı, baş dönmesi geçene kadar bir yere sıkıca tutundu. Kendisini kuşatan hava yastığını ezmek için peronda yere sertçe bastı.

Daha sonra, Salamanca'daki ilk akşamını düşündüğünde, saatlerce, baş dönmesiyle mücadele ederek, katedrallerden, şapellerden ve kemerli avlulardan sendeleyerek geçmiş gibi geldi, onların güzelliklerini görmeden ama karanlık güçlerinden etkilenerek. Belleğinde hemen üst üste binen mihraplara, kubbelere ve koro iskemlelerine baktı, iki kez bir ayine rastladı, sonunda bir org konserinde oturup kaldı. *Katedrali olmayan bir dünyada yaşamak istemem. Onların güzelliğine ve görkemine ihtiyacım var. Dünyanın sıradanlığına karşı ihtiyacım var bunlara. Kiliselerdeki keskin serinlik beni sarsın istiyorum. Oradaki zorunlu sükûnete ihtiyacım var. Kışla avlusundaki ruhsuz haykırmalara ve partinin pasif üyelerinin şakacı gevezeliklerine karşı ihtiyacım var bu sükûnete. Orgların hışırtılı sesini, uhrevi seslerin selini dinlemek istiyorum. Bando müziğinin cırlak gülünçlüğüne karşı org sesine ihtiyacım var.*

On yedi yaşındaki Prado yazmıştı bunları. İçin için yanan bir çocuk. Bunu yazdıktan kısa süre sonra, Jorge O'Kelly ile birlikte, bütün dünyanın kendilerine ait olduğunu sandığı –ve sınıfta profesörlere hadlerini bildirdiği– Coimbra'ya giden çocuk. Rastlantıların kıyıya vuran dalgalarından, savrulan, sürüklenen kumlardan ve boşunalığın küllerinden hiç haberi olmayan bir çocuk.

Yıllar sonra Peder Bartolomeu'ya şu satırları yazmıştı: *Biz insanlar için çok büyük olan şeyler vardır: Acı, yalnızlık ve ölüm, ama güzellik de, görkem de, mutluluk da. Bunun için dini yarattık. Onu kaybedersek ne olur? O şeyler bizim için çok büyük olmayı sürdürürler. Bize kalan her bir hayatın şiiridir. Bizi taşıyacak kadar güçlü müdür o?*

Gregorius oteldeki odasından bakınca eski ve yeni katedrali görebiliyordu. Saat başı çanlar çalınca pencereye yaklaşıyor, ışıklandırılmış cephelerine bakıyordu. San Juan de la Cruz burada yaşamıştı. Florence onun hakkında yazarken pek çok kez gelmişti buraya. Başka öğrencilerle gelmiş, Gregorius'un canı onlara katılmak istememişti. Florence'le ötekilerin, o büyük şairin mistik şiirlerine bayılmalarından hiç hoşlanmamıştı.

İnsan şiire *bayılmazdı* ki. *Okurdu* onu. Dille okunurdu şiir. Onunla yaşanırdı. İnsanı nasıl harekete geçirdiği, değiştirdiği hissedilirdi. Kendi

hayatının bir biçime, bir renge, melodiye kavuşmasına nasıl yardımcı olduğu. Onun hakkında konuşulmazdı, hele akademik bir kariyerin malzemesi hiç yapılmazdı.

Acaba hayatımı üniversitede geçirme fırsatını boşa mı harcadım diye düşünmüştü Coimbra'da. Yanıtı, hayır olmuştu. Paris'te COUPOLE'de nasıl oturduğunu ve Florence'in çokbilmiş meslektaşlarını Bernli diliyle ve Bernli bilgileriyle nasıl bozguna uğrattığını bir kez daha hissetti. *Hayır.*

Daha sonra rüyasında, Silveira'nın mutfağında Aurora'nın onu org müziği eşliğinde döndürdüğünü gördü, mutfak genişledi, Gregorius eğimli şekilde aşağıya doğru yüzdü, bir girdaba kapıldı, bilincini kaybetti ve uyandı.

Kahvaltıya ilk inen o oldu. Sonra üniversiteye gitti, Tarih Fakültesi'nin nerede olduğunu öğrendi. Estafânia Espinhosa'nın dersi bir saat sonraydı: Isabel la Católica.

Üniversitenin iç avlusunda öğrenciler kemerlerin altında toplanmışlardı. Gregorius onların hızlı İspanyolcalarının tek kelimesini anlamadı, erkenden sınıfa gitti, duvarları ahşap lambrili salon, manastır gibi sade ve basit bir soyluluğa sahipti, ön tarafta, yüksekte bir kürsü vardı. Salon doldu. Oldukça büyüktü, ama daha ders saati gelmeden son oturma yerine kadar doldu, yan tarafta yerlerde oturuyordu öğrenciler.

Nefret ediyordum o insandan, uzun, siyah saçlarından, salına salına yürümesinden, kısa etekliğinden. Adriana onu yirmili yaşlarının ortasındaki bir kız olarak görmüştü. Şimdi içeri giren kadın altmış yaşına geliyordu. *Onun parlak gözlerini görür gibi oldu, alışılmadık, neredeyse Asyalı tenini, insana bulaşan, etkileyen gülüşünü, salına salına yürümesini ve bütün bunların silinmesini istemedi, isteyemezdi,* demişti João Eça, Prado hakkında.

Hiç kimse isteyemezdi bunu diye düşündü Gregorius. Bugün bile. Özellikle de kadının konuşmasını duyduktan sonra. Kalın, boğuk bir alto sese sahipti, sert İspanyolca sözcükleri söylerken yumuşak Portekizcenin esintisi hissediliyordu. Konuşmanın hemen başında mikrofonu kapatmıştı. Bir katedrali doldurabilecek bir sesti onunki. Bakışları da, konferansın hiç bitmemesini diletecek türdendi.

Anlattıklarından pek bir şey anlamadı Gregorius. Bir çalgıyı dinler gibi dinledi onu, kâh gözlerini kapadı, kâh onun el kol hareketlerinde topladı dikkatini; kır düşmüş saçlarını alnından geriye iten elinde, gümüş bir kalem tutan ve vurgulamak istediği yerlerde, onların altını çizercesine havada bir çizgi çeken öbür elinde, kürsüye dayanan dirseğinde, yeni bir şeye geçerken kürsüye dayanan ve gerilen kollarında. Eskiden postanede çalışmış olan bir kız; içinde direnişin bütün sırlarını barındıran müthiş bir belleğe sahip bir kız; O'Kelly'nin sokakta beline sarılmasından hoşlanmayan kadın; mavi evin önünde direksiyona geçen ve canını kurtarmak için dünyanın ucuna araba süren kadın; Prado'nun çıktığı yolculuğa kendisini de götürmesine izin vermemiş olan kadın; bu hayal kırıklığı ve mağduriyet, Prado'nun içinde, hayatının en büyük, en acı veren uyanıklığını doğurmuştu, mutluluk için yaptığı yarışı geri dönülmez biçimde kaybetmiş olduğunun bilincine varmış, heyecanla başlayan hayatının söndüğünü, küle döndüğünü hissetmişti.

Ayağa kalkan öğrencilerin itiş kakışları Gregorius'u ürküttü. Estefânia Espinhosa kâğıtlarını çantasına soktu, basamaklardan indi. Öğrenciler yanına gittiler. Gregorius dışarı çıkıp bekledi.

Kadını uzaktan gelirken görecek bir yerde durdu. Onunla konuşup konuşmayacağına o zaman karar verecekti. Estefânia göründü, yanında bir kadın vardı, asistanıymış gibi konuşuyordu onunla. Önünden geçerken Gregorius'un yüreği ağzına geldi, iki kadının peşinden bir merdiven çıktı, uzun bir koridordan geçti. Asistan Estefânia ile vedalaştı, Estefânia Espinhosa da bir kapıdan girip gözden kayboldu. Gregorius kapının önünden geçti, kadının adını gördü orada. *Adı* ona *yeterli olamıyordu.*

Tırabzana tutunarak ağır ağır aşağı indi. Basamakların bitiminde bir an durdu. Sonra yine merdiveni tırmandı. Solukları düzene girene kadar bekledi ve kapıyı tıklattı.

Kadının mantosu sırtındaydı, çıkmak üzereydi.

Gregorius'a soran gözlerle baktı.

"Ben... sizinle Fransızca konuşabilir miyim?" diye sordu Gregorius.

Kadın başıyla olurladı.

Kekeleyerek kendini takdim etti Gregorius ve o günlerde sık sık yaptığı gibi Prado’nun kitabını çıkardı. Kadının ela gözleri kısıldı, gözlerini kitaba dikti, ama almak için elini uzatmadı.

“Ben... neden... içeri girsenize.”

Telefona gitti, birine Portekizce olarak şimdi gelemeyeceğini söyledi. Sonra mantosunu çıkardı. Oturmasını söyledi Gregorius’a ve bir sigara yaktı.

“Kitapta benimle ilgili bir şey var mı?” diye sordu Estefânia ve sigarasının dumanını dışarı verdi.

Gregorius başını iki yana salladı.

“Öyleyse beni nereden biliyorsunuz?”

Gregorius anlattı. Adriana ve João Eça’yı. Prado’nun son ana kadar okuduğu karanlık denize dair kitabı. Sahafın araştırmalarını. Onun kitaplarının kulaklarındaki yazıları. O’Kelly’nin adını anmadı. Küçücük harflerle ve elyazısıyla tutulmuş notlardan da hiç söz etmedi.

Estefânia kitabı görmek istediğini söyledi. Okudu. Bir sigara daha yaktı. Sonra da portreyi inceledi.

“Demek eskiden böyle görünüyormuş. O döneme ait bir resmini görmemiştim hiç.”

Burada trenden inmeyi hiç planlamamıştım dedi Gregorius. Ama sonra karşı koyamamıştı. Prado’nun resmi, Estefânia olmadan öyle... öyle eksikti ki. Ama buraya böyle damdan düşer gibi gelmenin küstahlık olduğunu elbette biliyordu.

Estefânia pencereye gitti. Telefon çaldı. Açmadı.

“Bunu isteyip istemediğimi bilemiyorum,” dedi. “Yani o günlerden söz etmeyi demek istiyorum. Burada kesinlikle olmaz. Kitabı alabilir miyim? Okumak istiyorum. Düşünmek. Akşam evime gelirsiniz. O zaman size ne durumda olduğumu söylerim.”

Gregorius’a bir kartvizit verdi.

Gregorius bir şehir rehberi aldı ve birbiri peşi sıra manastırları gezdi. Görülecek yerlerin meraklısı değildi. İnsanların önünde biriktiği bir şeyden o inatla uzak dururdu; bu da, çok satan kitapları yıllar sonra okuma alışkanlığına uygun düşüyordu. Şimdi de onu sürükleyen turistik merak değildi. Şunu anlaması ikindiyi buldu: Prado'yla ilgilenmesi, kendisinin kiliselere ve manastırlara olan duygularını değiştirmişti. *Şiirsel ciddiyetten daha ciddi olan bir ciddiyet var mıdır,* demişti Ruth Gautschi ile David Lehmann'a. Bu, onu Prado'ya bağlıyordu. Belki de en sağlam bağ buydu. Hevesli bir çömezken imansız bir rahibe dönüşen adam, bir adım ileri gitmiş gibiydi, manastırların avlularındaki kemerli koridorlarda dolaşırken Gregorius bu adımı anlamaya çalışıyordu. Şiirsel ciddiyeti, İncil'deki sözlerin ötesine götürerek bu sözlerden inşa edilen yapılara kadar yaymayı başarabilmiş miydi Prado? *Bu* muydu?

Ölümünden birkaç gün önce Mélodie onu kiliseden çıkarken görmüştü. *İncil'deki güçlü sözleri okumak istiyorum. Onlardaki şiirin gerçekdışı gücüne ihtiyacım var. Dua eden insanları seviyorum. Onları görmeye ihtiyaç duyuyorum. Yüzeysel ve düşüncesiz olanın sinsi zehrine karşı onlara ihtiyacım var.* Gençliğindeki duyguları böyleydi. Beynindeki zaman ayarlı bombanın patlamasını bekleyen adam kiliseye hangi duygular içinde adım atmıştı? Dünyanın ucuna yaptığı yolculuktan sonra kendisi için her şeyin küle dönüştüğü adam?

Gregorius'u Estefânia Espinhosa'nın evine götüren taksi bir trafik lambasında durdu. Gregorius bir seyahat acentesinin vitrininde kubbeli ve minareli bir afiş gördü. Altın kubbeli mavi Doğu'da, her sabah müezzine kulak vermiş olsaydı ne olurdu?

Hayatının ezgisini belirleyenler arasında İran şiiri de olsaydı?

Estefânia Espinhosa kot pantolonla lacivert bir gemici kazağı giymişti. Saçlarındaki kırlara rağmen kırklı yaşlarında gibi duruyordu. Sandviç hazırlamıştı, Gregorius'a çay ikram etti. Zamana ihtiyacı vardı.

Gregorius'un gözlerinin kitap raflarına kaydığını görünce, rahatça yaklaşabilirsiniz dedi. Gregorius kalın ciltli tarih kitaplarını aldı eline. İber Yarımadası ve tarihi hakkında ne kadar az şey biliyorum dedi. Sonra da Lizbon depremi ve kara veba hakkındaki kitaplardan söz etti.

Estefânia onun eski dilleri anlatmasını dinledi ve durmadan soru sordu. Prado ile yaptığı yolculuğu anlatacağı kişinin nasıl biri olduğunu bilmek istiyor diye düşündü Gregorius. Yoksa daha fazla zamana mı ihtiyaç duyuyordu?

Latince dedi kadın sonunda, belli bir anlamda bu işin başı Latinceydi. “Postanede bize yardım eden şu çocuk vardı, şu öğrenci. Bana âşık olan ve benim de bunun farkında olmadığımı sanan şu utangaç çocuk. Latince öğreniyordu. *Finis terrae*, dedi bir gün, Finisterre’ye gidecek bir zarfı elinde tutarken. Sonra dünyanın ucundan söz eden uzun bir Latince şiiri ezbere okudu. Mektupları ayırmaya ara vermeden Latince şiiri ezbere okuması hoşuma gitmişti. O da bunun farkına vardı ve bütün öğleden sonra hiç durmadan şiir okudu.

Kimseye belli etmeden Latince öğrenmeye başladım. Çocuk bunu bilmemeliydi, yoksa yanlış anlayabilirdi. Benim gibi birinin, acınası bir eğitim görmüş olan ve postanede çalışan bir kızın Latince öğrenmesi olacak iş değildi. *Olacak iş değildi!* Beni neyin daha fazla kendine çektiğini bilmiyorum: Dilin kendisi mi yoksa bu imkânsızlık mı?

Çabuk ilerledim, belleğim iyidir. Roma tarihiyle ilgilenmeye başladım. Elime geçen her şeyi okudum, daha sonra Portekiz, İspanyol ve İtalyan tarihiyle ilgili kitaplar da okudum. Annem ben küçükken ölmüştü, demiryolcu olan babamla yaşıyordum. Babam hayatında kitap okumamıştı, benim okumamı önce tuhaf karşıladıysa da sonra gurur duydu, dokunaklıydı bu tavrı. P.I.D.E. babamı alıp sabotaj suçlamasıyla Tarrafal’a götürdüğünde ben yirmi üç yaşındaydım. Ama bu konuda konuşamam, bugün bile.

Jorge O’Kelly’yi birkaç ay sonra direniş hareketinin bir toplantısında tanıdım. Babamın tutuklanması postanede duyulmuştu, iş arkadaşlarımdan pek çoğunun direniş hareketine katılmış olduğunu öğrenmek beni şaşırttı. Babamın tutuklanmasından sonra siyasi konularda birden gözüm açılmıştı. Jorge grupta önemli bir adamdı. O ve João Eça. Jorge bana sırılsıklam âşık oldu. Bu da benim gururumu okşadı. O benden bir yıldız yaratmak istedi. Ben okuma yazma bilmeyenlere açılacak okulla ilgili fikri ortaya attım, orada herkes hiç kuşku uyandırmadan bir araya gelebilirdi.

Ve işte her şey orada oldu. Bir akşam Amadeu salona girdi. Ondan sonra her şey değişti. Her şeyin üzerine yeni bir ışık vurdu. O da aynı duygular içindeydi, bunu daha ilk akşam sezdim.

Ben bunu istiyordum. Uyuyamıyordum. Kız kardeşinin nefret dolu bakışlarına rağmen durmadan onun muayenehanesine gittim. Amadeu bana sarılmak istiyordu, içinde her an boşalabilecek bir çığ vardı. Ama beni reddetti. Jorge, dedi, Jorge. Jorge'den nefret etmeye başladım.

Bir keresinde gece yarısı Amadeu'nun kapısını çaldım. Sokaklardan geçtik, sonra beni bir kapının eşiğine çekti. Çığ boşaldı. 'Bu bir daha olmamalı,' dedi sonradan ve muayenehaneye gelmemi yasakladı.

Uzun ve acılı bir kış oldu. Amadeu toplantılara katılmıyordu. Jorge kıskançlıktan hasta olmuştu.

Bunun olacağını biliyordum dersem abartmış olurum. Evet, abartmış olurum. Ama onların tümüyle benim belleğime güvenmiş olmaları kafamı meşgul ediyordu. 'Ya bana bir şey olursa,' diyordum."

Estefânia dışarı çıktı. Döndüğünde farklı görünüyordu. Bir yarış öncesi gibi diye düşündü Gregorius. Görünüşe göre yüzünü yıkamıştı, saçlarını da atkuyruğu yapmıştı. Pencerenin önünde durdu, sözlerine devam etmeden önce bütün bir sigarayı içip bitirdi.

"Felaket şubat sonunda geldi. Kapı son derece yavaş açıldı. Sessizce. Çizme giymişti. Üniforma değil, ama çizme. Kapının aralığından ilk gördüğüm, çizmeleriydi. Sonra zeki, pusuda bekleyen suratı, tanıyorduk onu, Badajoz'du, Mendes'in adamlarından biri. Sık sık konuştuğumuz şeyi yaptım, ve ç harfi üzerinde konuşmaya, okuma yazma bilmeyenlere açıklamaya başladım. Sonradan, uzun zaman ç'ye ne zaman baksam Badajoz'u gördüm. O otururken sıra gıcırdadı. João Eça uyarırcasına çevirdi bana bakışlarını. *Artık her şey sana bağlı,* der gibiydi.

Her zamanki gibi şeffaf bluzum vardı sırtımda, adeta iş kıyafetim olmuştu. Jorge nefret ederdi bu bluzdan. Ceketimi çıkardım. Badajoz'un gözleri üzerimdeydi, bu bakışlar bizi kurtaracaktı. Badajoz bacak bacak üstüne attı, iğrençti. Dersi bitirdim.

Badajoz, Adrião'nun, piyano öğretmenimin yanına gidince her şeyin bittiğini anladım. Neler konuştuklarını duymadım, ama Adrião'nun yüzü bembeyaz kesildi, Badajoz ise sinsice gülümsüyordu.

Adrião sorgulamadan dönmedi. Onu ne yaptıklarını bilmiyorum, onu bir daha görmedim.

João artık teyzesinin yanında kalmamda diretti. Güvenlik diyordu, önemli olan benim güvenlikte olmamdı. Daha ilk gece şunu anladım: Doğruydu dediği, ama önemli olan sadece ben değil, benim belleğimdi. Beni ele geçirdiklerinde neleri ortaya dökebileceğiydi. O günlerde Jorge ile bir kez buluştum. Birbirimize dokunmadık, ellerimiz bile değmedi. Ürkütücüydü, anlamıyordum. Ancak Amadeu bana neden yurtdışına çıkmam gerektiğini anlattığında anladım."

Estefânia pencerenin yanından ayrıldı ve oturdu. Gregorius'a baktı.

"Amadeu'nun Jorge hakkında söyledikleri – öylesine korkunç, öylesine akla sığmayacak ölçüde gaddarcaydı ki, önce gülmekle yetindim. Amadeu bana muayenehanede yatak yaptı, ertesi sabah yola çıkacaktık.

'Buna inanamam,' dedim. 'Beni öldürmek.' Ona baktım. 'Jorge'den söz ediyoruz, senin arkadaşından,' dedim. 'Doğru,' dedi ruhsuz bir sesle.

Tam olarak ne dediğini öğrenmek istedim, ama Amadeu o sözleri yinelemeye yanaşmadı.

Daha sonra muayenehanede yalnız kalıp yattığımda Jorge ile yaşadığım her şeyi zihnimden geçirdim. Böyle bir şey düşünmek *elinden gelir miydi* onun? *Ciddi* olarak düşünmek? Yoruldum, tereddütler içindeydim. Onun kıskançlığını düşündüm. Bana karşı olmasa da gözüme hep zorba ve düşüncesizce göründüğü anları düşündüm. Bilemiyordum. *Bilmiyordum.*

Amadeu'nun cenazesinde, mezarın başında yan yana durduk, o ve ben. Ötekiler gitmişti.

'*Gerçekten* inanmadın buna, değil mi?' diye sordu bir süre sonra. 'O beni *yanlış* anladı. Bir yanlış anlamaydı, sadece yanlış anlama.'

'Artık önemi yok,' dedim.

Ayrıldık, birbirimize dokunmamıştık. Bir daha hiç haber almadım ondan. Hayatta mı?”

Gregorius’un yanıtını sessizlik izledi. Sonra Estefânia ayağa kalkıp raftan O MAR TENEBROSO’nun kendisindeki kopyasını aldı, Prado’nun çalışma masasının üzerinde duran büyük kitaptı bu.

“Demek ölene kadar bu kitabı okudu?” dedi. Oturdu, kitap kucağındaydı.

“Çok fazlaydı, benim gibi yirmi beş yaşındaki bir kız için aşırı fazlaydı. Badajoz, gece vakti João’nun teyzesine gitmek, geceleri Amadeu’nun muayenehanesinde geçirmek, Jorge ile ilgili korkunç düşünce, uykularımı çalan adamın yanında yaptığım yolculuk. Altüst olmuş durumdaydım.

İlk bir saat boyunca konuşmadan yol aldık. Direksiyonda oturduğuma, viteslerle uğraştığıma memnundum. João bize kuzeyde, Galiçya’da sınırı geçeceğimizi söylemişti.

‘Sonra da Finisterre’ye gideceğiz,’ deyip Amadeu’ya Latince öğrencisiyle ilgili hikâyeyi anlattım.

Arabayı durdurmamı söyleyip sarıldı bana. Ondan sonra da ikide bir, durdur arabayı dedi bana, gitgide sıklaştı bu isteği. Çığ boşalmıştı. Beni arıyordu o. Ama aslı şuydu: Aradığı ben *değildim, hayattı*. Gitgide daha çok şey istiyordu hayattan, hem de daha hızlı ve daha hırslı olarak. Hayır, kabalaşmadı, zor da kullanmadı. Tam tersine, onunla karşılaşmadan önce öyle incelik görmemiştim hiç. Ama beni inceliğinin içinde boğdu o, kendi içine çekti, hayata, hayatın sıcağına, ihtirasına öyle büyük bir açlık duyuyordu ki. Benim ruhuma da bedenime olduğu kadar açtı. Birkaç saat içinde bütün hayatımı öğrenmek istedi, anılarımı, düşüncelerimi, fantezilerimi, hayallerimi. *Her şeyi*. Öyle hızlı ve öyle mükemmel öğreniyordu ki, ilk başta duyduğum sevinçle karışık şaşkınlıktan sonra korkmaya başladım, çünkü onun bu yıldırım hızıyla öğrenmesi bütün koruma duvarlarını yıkıyordu.

Sonraki yıllarda ne zaman biri beni anlamaya başlasa kaçma yolunu seçiyordum. Sonra sakinleştim. Ama geriye şu kaldı: Beni *tam* olarak anlamalarını istemiyorum. Hayatımı tanınmadan yaşamak istiyorum. Başkalarının körlüğü benim güvenliğim ve özgürlüğüm.

Şimdi kulağa Amadeu sanki büyük bir tutkuyla *benimle* ilgilenmiş gibi gelse de aslında durum böyle değildi. Çünkü bir *buluşma* değildi bizimkisi. Öğrendiği her şeyle birlikte öncelikle *hayatın maddesini* emiyordu içine ve doymak bilmiyordu. Bir başka deyişle, ben onun için gerçekten *biri* değildim, o güne kadar hayat konusunda kandırılmışçasına uzanıp tuttuğu hayat *sahnesiydim.* Sanki ölüm kapısını çalmadan önce, bir kez daha bütün bir hayatı yaşamak istiyordu."

Gregorius ona anevrizmayı ve beyin haritasını anlattı.

"Tanrım," diye fısıldadı Estefânia usulca.

Finisterre'de sahilde oturmuşlardı. Uzaklardan bir gemi geçmişti.

"'Haydi gel bir gemiye binelim,' demişti Amadeu, 'en iyisi Brezilya'ya gidenine. Belém, Manaús. Amazonlar. Havanın sıcak ve nemli olduğu yerlere. Bu konuda yazmayı isterdim, renkler, kokular, yapışkan bitkiler, nemli balta girmemiş ormanlar, hayvanlar hakkında. Bugüne kadar hep ruh hakkında yazdım'."

Gerçeklikten elde ettiği şeyle asla yetinmeyen bu adam, demişti Adriana onun hakkında.

"Yeniyetme romantizmi değildi bu, yaşlanmakta olan bir adamın saçmalıkları da değil. *Sahihti, gerçekti.* Ama yine de *benimle* ilgisi yoktu. Salt kendi yolculuğu olabilecek bir yolculuğa, ruhunun ihmal edilmiş bölgelerine yapacağı içsel yolculuğa beni de götürmek istiyordu.

'Bana göre fazla açsın sen,' dedim ona, 'ben böyle yapamam; *yapamam.'*

O gün beni kemerin altına çektiğinde onunla dünyanın ucuna kadar gitmeye hazırdım. Ama o sırada henüz korkunç açlığından habersizdim. Çünkü, evet, bir bakıma bu hayat açlığı da korkunç bir şeydi. İnsanı boğan, mahveden bir şiddetteydi. Korkutucuydu. Korkunçtu.

Sözlerim onu müthiş incitmiş olmalı. Çok müthiş. Benimle aynı odada kalmak istemedi, iki ayrı oda tuttu. Daha sonra buluştuğumuzda üstünü değiştirmişti. Kendini toplamış görünüyordu, orada kaskatı, düzgün duruyordu. O zaman anladım: Sözlerimden, onurunu kaybettiği anlamını çıkarmıştı; ve o kaskatılığı, düzgün duruşu onuruna tekrar kavuştuğunu göstermek için giriştiği çaresiz bir çabaydı. Oysa ben durumu böyle

görmemiştim, onun tutkusunun onursuz bir yanı yoktu, ihtirasının da; ihtirasın kendinde onursuzluk yoktur.

Bitkin olmama rağmen gözümü bile kırpmadım.

Ertesi sabah, birkaç gün orada kalacağını söylemekle yetindi, ruhundaki mutlak geri çekilişi bu açıklamanın kısalığından daha iyi ifade edecek bir şey olamazdı.

Ayrılırken el sıkıştık. Son bakışını içine dönük mühürlemişti. Arkasına hiç bakmadan otele girdi, gaza basmadan önce pencereden bana bakmasını boşuna bekledim.

Direksiyonda dayanılmaz bir yarım saat geçirdikten sonra geri döndüm. Kapısını çaldım. Kapıda sakince durdu, halinde düşmanlık yoktu, hatta kımıldamıyordu, beni ruhundan atmıştı, sonsuza kadar. Lizbon'a ne zaman döndüğü hakkında hiçbir fikrim yok."

"Bir hafta sonra," dedi Gregorius.

Estefânia ona kitabı verdi.

"Bütün öğleden sonra okudum kitabı. Önce çok şaşırdım. Ona değil. Kendime. Onun kim olduğu hakkında hiçbir fikrim olmamasına. Onun kendisine karşı ne kadar uyanık olduğuna. Ve ne kadar dürüst. Acımasızca dürüst. Üstelik söz gücü. Böyle bir adama, 'Bana göre sen çok açsın,' demiş olmaktan utandım. Ama sonra yavaş yavaş anladım: Böyle söylemem yanlış değildi. Onun ne yazdığını bilmiş olsaydım da yanlış değildi."

Vakit gece yarısına yaklaşıyordu. Gregorius gitmek istemiyordu. Bern, tren, baş dönmesi – bunların hepsi çok geride kalmıştı. Latince öğrenen postane memuresinden nasıl olup da bir profesör çıktığını düşündü Gregorius. Kadının verdiği bilgi kıt, neredeyse baştan savmaydı. Kişinin, uzak geçmişe dair kendisini tamamen açtığı ama daha sonrası ve şimdiki zaman söz konusuysa mühürlü bıraktığı oluyordu. Samimiyet zaman alıyordu.

Kapıda durdular. O zaman kararını verdi. İçinde Prado'nun son yazdıklarının bulunduğu zarfı çıkardı.

"Buradaki cümlelerin en çok sizi ilgilendirdiğini sanıyorum," dedi.

51

Gregorius bir emlak komisyoncusunun vitrininin önünde durdu. Irún ve Paris'e gidecek treni üç saat sonra kalkacaktı. Bavulu, garda, kilitli dolaptaydı. Gregorius olduğu yerde kımıldamadan duruyordu. Fiyatları okudu, biriktirdiği parayı düşündü. İspanyolca öğrenmek, o güne kadar Florence'e bırakmış olduğu dili. Florence'in kutsal kahramanının yaşadığı şehirde oturmak. Estefânia Espinhosa'nın derslerine girmek. Bir sürü manastırın tarihini incelemek. Prado'nun notlarını tercüme etmek. Cümleleri birer birer Estefânia ile tartışmak.

Komisyoncuda, iki saat içinde görmek üzere üç ev için randevu aldı. Gregorius boş odaları yankılanan evlere girdi. Manzarayı kontrol etti, trafiğin gürültüsünü, merdivenlerde gündelik hayatın gidiş gelişini gözlerinin önüne getirdi. Evlerden ikisi için sözlü onay verdi. Sonra taksiye binip şehrin her yerinde dolaştı. *"¡Continue!"* dedi sürücüye. *"¡Siempre derecho, más y más!"*

Sonunda yeniden gara geldiğinde önce dolabın yerini karıştırdı ve trene yetişmek için koşmak zorunda kaldı.

Kompartımanda uyuyakaldı, ancak tren Valladolid'de durunca uyandı. Genç bir kadın girdi içeri. Gregorius onun bavulunu güçlükle rafa kaldırdı. *"Muito obrigada,"* dedi kadın, kapının yanındaki yere oturdu ve Fransızca bir kitap okumaya başladı. Bacak bacak üstüne atarken ince, ipeksi bir ses çıktı.

Maria João'nun açmak istemediği mühürlü zarfı inceledi Gregorius. *Bunu benim ölümümden sonra okumalısın,* demişti Prado. *Ve Adriana'nın eline geçmesini istemiyorum.* Gregorius mührü kopardı, sayfaları çıkardı ve okumaya başladı.

PORQUÊ TU, ENTRE TODAS? ONCA KADIN ARASINDAN NEDEN SEN? *Günün birinde herkesin kafasında doğan bir soru. Sessiz sorulmasına karşın bu soruya izin vermek neden tehlikeli görünür? O soruda dile*

getirilen ve rasgelelik ve değiş tokuş edilebilirlik düşüncesiyle aynı olmayan rastlantısallık düşüncesinde ürkütücü olan nedir? Bu rastlantısallığı neden kabul edemez insan ve hafife alamaz? Onu doğal bir şey olarak kabul edersek sevgiyi azaltacağını, hatta silip atacağını neden düşünürüz?

Seni salonun öteki ucundan gördüm, kafaların ve şampanya kadehlerinin arasından. "Bu Fátima, benim kızım," dedi baban. "Evimde dolaştığınızı hayal edebilirim," dedim sana bahçede. "Senin evinde dolaştığımı hâlâ hayal edebiliyor musun?" diye sordun bana İngiltere'de. Ve gemide: "Birbirimiz için yaratılmış olduğumuza inanıyor musun?"

Hiç kimse bir başkası için yaratılmamıştır. Sadece kısmet olmadığı ya da bunu ayarlayacak biri olmadığı için değil. Hayır: Sadece insanların arasında, rastlantısal ihtiyaçların ve güçlü alışkanlıkların ötesine geçen bir zorunluluk bulunmadığı için. Tam beş yıl muayenehane işlettim, tam beş yıl kimse girmedi evime. Ben burada tamamen rastlantısal olarak duruyorum, sen orada tamamen rastlantısal olarak durdun, aramızda şampanya kadehleri. Böyle oldu. Başka türlü değil.

Bunları okumayacak olmana seviniyorum. Benim imansızlığıma karşı neden annemle birlik olmak zorunda hissettin kendini? Rastlantısallığın avukatlığını yapan biri, daha az sevmez ki. Daha az sadık da değildir. Hatta daha fazla sadıktır.

Kitap okuyan kadın gözlüğünü çıkartıp temizledi. Yüzünün, Kirchenfeld Köprüsü'ndeki isimsiz Portekizli kadınla pek az benzerliği vardı. Ama ortak bir şeyleri bulunuyordu: Kaslarıyla burunlarının başladığı yer arasındaki mesafe her ikisinde de eşit değildi, ikisinin de kaşlarından biri ötekinden daha kısaydı.

Ona bir şey sormak istediğini söyledi Gregorius. Acaba Portekizce *glória* sözcüğü, şan dışında dinsel mutluluk anlamına da gelebilir miydi?

Kadın düşündü, sonra da başını evet anlamında salladı.

Ya peki, dinsel mutluluktan dinsel mutluluk çıkarılırsa geriye kalan şeyden söz etmek istediğinde bir dinsiz de bu kelimeyi kullanabilir miydi?

Kadın güldü. *"Que c'est drôle! Mais... oui. Oui."*

Tren Burgos'tan ayrıldı. Gregorius okumaya devam etti.

UM MOZART DO FUTURO ABERTO. AÇIK GELECEĞİN MOZART’I. *Merdivenden indin. Daha önce binlerce kez olduğu gibi, başın son ana kadar ters yöndeki merdivenin arkasında kalırken bedeninin gitgide ortaya çıkışına baktım. Henüz görünmeyen kısımlarını zihnimde tamamlardım hep. Ve hep aynı şekildeydi. Merdiveni inenin kim olduğu* belliydi.

Bu sabah birden her şey farklı oldu. Bir gün önce, oyun oynayan çocuklar topu vitraylı pencereye atmışlar, camı kırmışlardı. Merdivendeki ışık her zamankinden farklıydı, kiliselerdeki ışığı andıran altın rengi, buğulu ışığın yerine içeriye kesintisiz gün ışığı doluyordu. Sanki bu yeni ışık benim alışıldık beklentilerimde bir gedik açıyor, bir şey ikiye ayrılıp benden yeni fikirler talep ediyordu. Yüzünün nasıl görüneceğini merak ettim ansızın. Bu apansız merak beni mutlu etti, ama aynı zamanda irkiltti de. Kur yapmamı sağlayan merakım sona ereli ve kapı ortak hayatımız üzerine kapanalı yıllar olmuştu. Fátima, sana tekrar açıkça bakabilmem için neden bir camın kırılması gerekti?

Sonra seninle de denedim Adriana. Ama aramızdaki yakınlık kurşun gibi ağırlaşmıştı.

Açıkça bakmak neden bu kadar zor gelir? Tembel yaratıklarız biz, güvene ihtiyaç duyarız. Merak, alışıldık zeminde nadir bir lükstür. Sağlam basmak ve açık olanla her an oynayabilmek, sanat sayılır. Ancak Mozart olunursa. Açık geleceğin Mozart’ı.

San Sebastián. Gregorius tarifeye baktı. Az sonra Irún’da Paris trenine aktarma yapacaktı. Karşısındaki kadın bacak bacak üstüne attı ve okumaya devam etti. Mühürlü zarfta kalan son notu eline aldı Gregorius.

MINHA QUERIDA ARTISTA NA AUTO-ILUSÃO. BENİM SEVGİLİ KENDİNİ KANDIRMA VİRTÜÖZÜM. *Arzularımızın ve düşüncelerimizin pek çoğu kendimiz için bile karanlıkta mı kalır ve başkaları bu konuda bazen bizden daha bilgili mi olurlar? Bunun* dışında *bir şeye inanan kimse oldu mu hiç?*

Hiç kimse. Bir başkasıyla birlikte yaşayıp soluk alan hiç kimse. Birbirimizi bedenlerimizin ve sözlerimizin en ufak titremesine varana kadar tanıyoruz. Biliyoruz ve sık sık da bildiğimizi bilmek istemiyoruz. Özellikle

de bizim gördüğümüzle karşımızdakinin inandığı arasındaki boşluk dayanılmaz boyutta olursa. İnsanın kendisiyle mutlak bir sahihlik içinde yaşaması için ilahi bir cesarete ve ilahi bir güce ihtiyacı vardır. Bunca şey biliyoruz, kendimiz hakkında da. Kendini beğenmişliğe gerek yok.

Ya kendini kandırma konusunda gerçek bir virtüözse o, benden hep bir adım öndeyse? Sana karşı koyup, Hayır sen kendini kandırıyorsun, sen böyle değilsin *mi demeliydim? Sana bu konuda borçlu kaldım. Sana borçlu olduysam eğer.*

Bir insan bir başkasına bu anlamda borçlu olduğunu nasıl bilir?

Irún. *Isto ainda não é Irún,* henüz Irún'a gelmedik. Birisine söylediği ilk Portekizce söz bu olmuştu. Beş hafta önce ve yine trende. Gregorius kadının bavulunu yine zorlanarak raftan indirdi.

Paris'e giden trende yerine oturduktan hemen sonra kadın, onun oturduğu kompartımanın önünden geçti. Tam gözden kaybolmak üzereydi ki olduğu yerde kaldı, arkaya eğildi, Gregorius'u gördü, bir an duraksadı, sonra da içeri girdi. Gregorius onun bavulunu rafa kaldırdı.

Gregorius'un sorusu üzerine kadın bu ağır giden treni seçme nedeninin bu kitabı okumak olduğunu söyledi. LE SILENCE DU MONDE AVANT LES MOTS. Hiçbir yerde trende olduğu kadar iyi okuyamıyordu. Başka hiçbir yerde yeniliklere bu kadar açık olmuyordu. Böylece ağır giden trenler konusunda uzmanlaşmıştı. O da İsviçre'ye gidiyordu, Lozan'a. Evet, doğru, yarın sabah erken varacaklardı Cenevre'ye. Görünüşe göre ikisi de aynı treni seçmişlerdi.

Gregorius paltosunu yüzüne çekti. Onun yavaş giden trene binme nedeni farklıydı. O Bern'e varmak istemiyordu.

Doxiades'in eline telefonu alıp hastanede yer ayırtmasını istemiyordu. Cenevre'ye kadar yirmi dört istasyon vardı. Trenden inmek için yirmi dört fırsat.

Eğimli bir biçimde gitgide dalıyordu dibe. Estefânia Espinhosa ile Silveira'nın mutfağında dans ederken balıkçılar güldüler. İçlerinden, bütün o boş, yankılı evlere girilen bütün o manastırlar. Onların yankılı boşluğu

Homeros’un kelimesini silmişti. İrkilerek uyandı. λστον. Tuvalete gidip yüzünü yıkadı.

Gorius uyurken kadın tavandaki lambayı söndürmüş, kendi tarafındaki okuma lambasını yakmıştı. Okudukça okuyordu. Gregorius tuvaletten döndüğünde kadın kısacık bir an başını kaldırıp baktı ve dalgın dalgın gülümsedi.

Gregorius paltosunu yüzüne çekti ve kitap okuyan kadını gözlerinin önüne getirdi. *Ben tamamen rastlantısal olarak burada duruyordum, sen de tamamen rastlantısal olarak orada duruyordun, aramızda şampanya kadehleri. Böyle oldu. Başka türlü değil.*

Gece yarısını biraz geçe Paris’e vardıklarında Gare de Lyon’a gitmek için ortaklaşa bir taksi tutabileceklerini söyledi kadın. LA COUPOLE. Gregorius yanı başındaki kadının parfümünü içine çekti. Hastaneye gitmek istemiyordu. Hastane kokusu koklamak istemiyordu. Ölüm döşeğindeki annesiyle babasını, havalandırıldıktan sonra bile hâlâ idrar kokan boğucu, aşırı sıcak üç odalı evlerinde ziyaret ettiğinde içinden geçmek için zorlandığı hava.

Sabahın dördünde paltosunun altında gözlerini açtığında, kitabı kucağında açık duran kadın uyuyordu. Onun tepesindeki okuma lambasını söndürdü. Kadın yan döndü, mantosunu yüzüne çekti.

Hava aydınlandı. Gregorius havanın aydınlanmasını istemiyordu.

Yemekli vagondaki garson içeceklerin bulunduğu arabayı sürerek geldi. Kadın uyandı. Gregorius ona bir fincan kahve uzattı. Güneşin incecik bir tül gibi yayılan bulutların arkasından doğmasını sessizce izlediler. *Glória*’nın böyle birbirinden tümüyle farklı iki anlama gelmesi çok tuhaf, dedi kadın ansızın; dışarıdaki gürültülü şan ve içerideki sakin mutluluk. Ve biraz durduktan sonra: “Mutluluk – neden söz ediyoruz biz aslında?”

Gregorius, Cenevre garında kadının ağır bavulunu taşıdı. İsviçre treninin geniş kompartımanlarında oturan yolcular yüksek sesle konuşup gülüyorlardı. Kadın onun kızdığını gördü, kitabının adını gösterip güldü. Gregorius da güldü. O gülerken hoparlördeki ses Lozan’a vardıklarını anons etti. Kadın kalktı, Gregorius da onun bavulunu indirdi. Kadın ona baktı. *“C’était bien, ça,”* dedi. Sonra trenden indi.

Fribourg. Gregorius boğulur gibi oldu. Kaleye çıkıp Lizbon gecesine baktı. Tejo'yu geçen feribottaydı. Maria João'nun yanında mutfakta oturuyordu. Salamanca'daki manastırlarda dolaşıyor, Estefânia Espinhosa'nın dersini dinliyordu.

Bern. Gregorius trenden indi. Bavulunu yere koyup bekledi. Yeniden eline alıp yürüdüğünde sanki kurşun içinden bata çıka geçer gibiydi.

52

Soğuk eve girince bavulunu bırakmış, sonra da fotoğrafçıya gitmişti. Şimdi oturma odasında oturuyordu. Tab edilen resimleri iki saat sonra alabilecekti. O zamana kadar ne yapmalıydı?

Telefonun almacı hâlâ ters duruyordu ve ona Doxiades'le gece yaptığı konuşmayı hatırlatıyordu. Aradan beş hafta geçmişti. O zaman hava karlıydı, şimdiyse insanlar sokakta paltosuz dolaşıyorlardı. Ama gün ışığı hâlâ solgundu, Tejo'daki ışıkla kıyaslanamazdı bile.

Dil kursunun plağı da hâlâ pikapta takılıydı. Gregorius pikabı çalıştırdı. Plaktaki sesleri Lizbon'daki eski tramvayda duyduğu seslerle karşılaştırdı. Belém'den Alfama Mahallesi'ne gitti, sonra metroyla Liceu'ya kadar devam etti.

Kapı çalındı. Paspas dedi Bayan Loosli, Gregorius'un eve döndüğünü paspastan anlardı. Ona okul müdüriyetinden bir gün önce gelen bir zarfı verdi. Öbür mektuplar Silveira'nın adresine postalanmıştı. Solgun görünüyorsunuz dedi kadın. Her şey yolunda mıydı?

Gregorius müdüriyetin yazısındaki sayıları okudu ama daha okurken unuttu. Fotoğrafçıya erkenden gitti, beklemesi gerekti. Eve koşarak döndü.

Bir makara tamamen O'Kelly'nin eczanesinin ışıklı kapısına ayrılmıştı. Deklanşöre basmakta hemen hemen hep geç kalmıştı. Üç keresinde başarılı olmuş ve sigara içmekte olan eczacıyı yakalamıştı. Karışık saçlar. İri, etli

burun. Hep çarpık duran kravat. *Jorge'den nefret etmeye başladım.* Estefânia Espinhosa ile olan hikâyeyi öğrendiğinden beri, diye düşündü Gregorius, O'Kelly'nin bakışları ona içten pazarlıklı geliyordu. Adi. Daha önce, satranç kulübünde yandaki masadan seyrederken, Pedro'nun birkaç dakikada bir sümüğünü çekerken çıkardığı o iğrenç ses gibi.

Gregorius fotoğrafları iyice gözüne yaklaştırdı. Jorge'nin o köylü suratında daha önce gördüğü yorgun ve iyi niyetli bakış nereye gitmişti? Kaybettiği arkadaşı için duyduğu kederi yansıtan bakış. *Kardeş gibiydik. Kardeşten de öte. Birbirimizden asla ayrılmayacağımıza gerçekten inanıyordum.* Gregorius eskiden gördüğü bakışları bulamadı. *Mümkün değil, sınırsız dürüstlük. Gücümüzü aşar. Susmak zorunda kalmaktan doğan yalnızlık; böyle bir şey de var.* Şimdi yine oradaydılar, o eski bakışlar.

Ruh, gerçeklerin olduğu bir yer midir? Yoksa gerçek denen şeyler sadece hikâyelerimizin aldatıcı gölgeleri midir, diye merak etmişti Prado. Bu, diye düşündü Prado, bakışlar için de geçerlidir. Bakışlar yoktular ve okunurlardı. Bakışlar hep *içleri okunan* bakışlardı. Onlar sadece içleri okundukları sürece vardılar.

João Eça alacakaranlıkta bakımevinin balkonunda. Hortum filan istemem, pompalar da. Birkaç hafta daha uzasın diye. Gregorius, Eça'nın fincanından içtiği sıcak, kaynar çayı hatırladı.

Karanlıkta çektiği Mélodie'nin evinin fotoğrafları çıkmamıştı.

Peronda, yakabilmek için sigarasını rüzgârdan eliyle koruyan Silveira. Bugün yine Biarritz'e gidecekti ve sık sık yaptığı gibi, neden devam ettiğini soracaktı kendisine.

Gregorius resimleri yeniden gözden geçirdi. Sonra bir daha. Geçmiş, onun bakışları altında donmaya başladı. Bellek seçecek, düzene sokacak, rötuşlayacak, yalan söyleyecekti. Tehlikeli olan, dışarıda bırakmaların, çarpıtmaların ve yalanların daha sonra tanınmayacak olmasıydı. Bellek dışında dayanak noktası bulunmuyordu.

Hayatını geçirdiği şehirde her zamanki gibi bir çarşamba öğle sonrası. Ne yapmalıydı?

Müslüman coğrafya bilgini El İdrisi'nin dünyanın sonu hakkında söyledikleri. Gregorius onun sözlerini Finisterre'de Latinceye, Yunancaya ve İbraniceye çevirmiş olduğu kâğıtları çıkardı.

Ne yapması gerektiğini birden anladı. Bern'in fotoğraflarını çekmek istiyordu. Onca yıl birlikte yaşadığı şeyi sabitlemek istiyordu. Binalar, dar sokaklar, meydanlar, bunlar hayatının dekorları olmaktan çok öteydiler.

Fotoğrafçıdan film aldı ve hava kararana kadar, çocukluğunu geçirmiş olduğu Länggasse'deki sokaklarda dolaştı. Şimdi, değişik açılardan ve bir fotoğrafçı gibi dikkatle inceleyince bambaşka görünüyorlardı bu sokaklar. Uyuyakalana kadar fotoğraf çekti. Bazen uyanıyor ve nerede olduğunu bilemiyordu. Yatağının kenarına oturduğunda, fotoğrafçının mesafeli, çıkarcı bakışının, bir hayatın dünyasını kendine mal etmek için doğru bakış olup olmadığından artık pek emin değildi.

Perşembe günü devam etti. Şehir merkezine inmek için üniversite terasından asansöre bindi, sonra garın içinden yürüdü. Böylece Bubenberg Meydanı'ndan geçmek zorunda kalmadı. Makaraları peş peşe doldurdu. Münster'i o güne kadar hiç görmediği biçimde gördü. Bir organist prova yapıyordu. Kente gelişinden beri ilk kez başı döndü, kilisedeki sıraya tutundu.

Filmleri tab edilmeye götürdü. Sonra Bubenberg Meydanı'na gittiğinde kendini sanki büyük, güç bir işe girişmek üzereymiş gibi hissetti. Anıtın yanında durdu. Güneş görünmüyordu, şehrin üstünde tekdüze gri bir gök kubbeleniyordu. Meydana yeniden elini değdirip değdiremeyeceğini hissedeceğini sanmıştı. Hissetmedi. Eskisi gibi değildi, üç hafta önceki kısa ziyaretinde olduğu gibi de değildi. Nasıldı? Yorulmuştu, gitmeye hazırlandı.

"Kuyumcunun kitabından hoşlandınız mı?"

İspanyol kitabevindeki kitapçıydı. Gregorius'a elini uzattı.

"Vaat ettiği şeyleri verdi mi?"

Evet, dedi Gregorius, hepsini.

Kuru kuru konuşmuştu. Kitapçı onun canının konuşmak istemediğini anladı, hemen vedalaştı.

Bubenberg Sineması’nda program değişmişti, Jeanne Mo-reau’nun oynadığı Simenon filmi kaldırılmıştı.

Gregorius filmlerin tab edilmesini sabırsızlıkla bekledi. Lise müdürü Kägi sokağa girdi. Gregorius bir dükkânın girişine sığındı. *Karımın yok olurmuş gibi göründüğü anlar var,* diye yazmıştı Kägi. Şimdi sinir hastanesindeydi kadın. Kägi yorgun görünüyordu, etrafında olup biteni fark etmiyor gibiydi. Gregorius’un içinden bir an onunla konuşmak geldi. Ama sonra bu duygu kayboldu.

Fotoğraflar geldi, Gregorius Bellevue Oteli’ndeki restorana oturdu ve zarfları açtı. Tanımadığı resimlerdi, onunla ilgisi yoktu. Onları yeniden zarflarına koydu, yemek boyunca, umut etmiş olduğu şeyin ne olduğunu bulmaya çalıştı, ama çabası beyhudeydi.

Evine çıkan merdivende müthiş bir baş dönmesi başladı, iki koluyla birden tırabzana tutunması gerekti. Sonra bütün akşam boyunca telefonun yanında oturdu, Doxiades’e telefon ederse kaçınılmaz olarak neler yaşayacağını gözünün önüne getirdi.

Uykuya dalmadan önce hep başının döneceğinden, bayılacağından ve uyandığında hiçbir şey hatırlamayacağından korktu. Şehrin üstünde hava yavaş yavaş aydınlanırken Gregorius bütün cesaretini topladı. Doxiades’in asistanı geldiğinde o çoktan muayenehanenin önünde beklemekteydi.

Yunanlı birkaç dakika sonra geldi. Gregorius onun yeni gözlüğünü görünce kızacağını, hayret edeceğini sanmıştı. Ama Yunanlı, sadece bir an gözlerini kısıp baktı, Gregorius’un önünden muayene odasına girdi, sonra da onun yeni gözlüğü ve baş dönmesiyle ilgili her şeyi anlatmasını bekledi.

Öncelikle telaşa kapılman için bir neden görmüyorum dedi sonunda. Ama bir dizi test yapılması gerekiyordu, durumu klinikte bir süre gözlem altında tutulmalıydı. Elini telefona attı, bir süre öylece kalıp Gregorius’a baktı.

Gregorius birkaç kez soluk alıp verdi, sonra başıyla olur dedi.

Pazar akşamı yatacaksın dedi Yunanlı, telefonu kapattıktan

sonra. Bu doktordan daha üstün birini tanımıyorum diye ekledi.

Gregorius şehirden ağır ağır geçti, bir zamanlar önemsediği binaların önünden, meydanlardan. Böylesi doğruydu. Çoğunlukla gittiği lokantada yemek yedi, öğleden hemen sonra da öğrenciyken ilk kez film izlediği sinemaya gitti. Gösterilen filmden sıkıldı, ama hâlâ eskisi gibi kokuyordu sinema, Gregorius filmin sonuna kadar kaldı.

Eve dönerken Natalie Rubin'e rastladı.

"Yeni bir gözlük!" dedi kız, selam niyetine.

Nasıl karşılaşacakları konusunda ikisinin de bir fikri olmamıştı. Telefon konuşmaları çok gerilerde kalmıştı, şimdi sadece sonradan yankılanan bir rüya kadar hatırdaydılar.

Evet dedi Gregorius, yeniden Lizbon'a dönmesi iyi olabilirdi. Yo, yo, önemsiz bir göz meselesiydi sadece.

Farsça konusunda yavaşladım dedi Natalie. Gregorius başını salladı.

Yeni öğretmene alışıp alışmadıklarını sordu sonunda.

Kız güldü: "Dünyanın en sıkıcı adamı!"

İkisi de birkaç adım attıktan sonra dönüp el salladılar.

Gregorius cumartesi günü saatlerce Latince, Yunanca ve İbranice kitaplarını elden geçirdi. Aldığı kenar notlarını, elyazısının onyıllar boyunca uğradığı değişikliği inceledi. Sonunda masanın üzerinde küçük bir kitap yığını oluştu, onları kliniğe götüreceği çantaya koydu. Sonra Florence'e telefon etti, onu ziyaret edip edemeyeceğini sordu.

Florence çocuk düşürmüş ve birkaç yıl önce kanser ameliyatı olmuştu. Hastalık tekrarlamamıştı. Çevirmen olarak çalışıyordu. Gregorius'un bir süre önce, eve gelirken gördüğünde sandığı gibi kesinlikle yorgun ve bitkin değildi.

Florence'e Salamanca'daki manastırları anlattı.

"Eskiden gitmek istememiştin," dedi Florence.

Başıyla doğruladı Gregorius. Gülüştüler. Florence’e klinikten söz etmedi. Daha sonra Kirchenfeld Köprüsü’ne doğru giderken pişman oldu söz etmediğine.

Karanlık lisenin çevresini dolaştı. O sırada aklına kazağına sarıp Senyor Cortês’in çalışma masasının çekmecesine koyduğu İbranice İncil geldi.

Pazar sabahı João Eça’ya telefon etti. Bugün öğleden sonra ne yapacaktı Eça bakalım, Gregorius bunu lütfen açıklayabilir miydi.

O akşam kliniğe yatacağını söyledi Gregorius.

“Bir şey çıkmayabilir,” dedi Eça biraz durduktan sonra. “Çıksa bile, kimse sizi zorla orada tutamaz.”

Öğlen Doxiades telefon etti ve satranç oynamaya gelip gelmeyeceğini sordu, sonra da onu kliniğe götürürdü.

İlk partiden sonra Yunanlıya hâlâ işi bırakmayı düşünüyor musun diye sordu Gregorius. Evet, dedi Yunanlı, sık sık düşünüyorum bunu. Ama belki de geçer. Gelecek ay önce bir Selanik’e gidecekti, oraya son gideli on yılı geçmişti.

İkinci parti de bitti, vakit gelmişti.

“Ya kötü bir şey bulurlarsa?” diye sordu Gregorius. “İçinde kendimi kaybedeceğim bir şey?”

Yunanlı baktı ona. Sakin ve sağlam bir bakıştı bu. “Reçetem var,” dedi.

Hava kararırken arabaya binip hiç konuşmadan kliniğe gittiler. *Hayat, yaşadığımız şey değildir; yaşadığımızı hayal ettiğimiz şeydir,* diye yazmıştı Prado.

Doxiades elini uzattı. “Kötü bir şey çıkmayacaktır, büyük olasılıkla,” dedi, “ve bu adam, dediğim gibi en iyisidir.”

Kliniğin kapısında Gregorius dönüp ona el salladı. Sonra içeri girdi. Kapı onun arkasından kapandığında yağmur yağmaya başladı.

[1] Mundus: Dünya. (ç.n.)

[2] **Marcus Aurelius**: MS 121’de Roma’da doğdu. Roma İmparatorluğu’nun altın çağının simgesi oldu. Onun döneminde yasalarda yapılan değişiklikler toplumla olan ilişkisinde bir gerilemeyi simgeledi, sınıflar arasındaki ayrım keskinleşti. 180 yılında, yayılmacı bir politika izleyerek Roma sınırlarını genişleteceği bir sefere çıkmayı planlarken karargâhında öldü. Stoacı felsefenin etkisinde kalarak, kişinin kendi kendine yaptığı vicdan muhasebesi, yetkinliğe varmak için harcadığı çaba, dünyanın gelip geçiciliği üstüne nükteli notlar halinde gün gün tuttuğu 12 kitaplık *Düşünceler* (Ta eis Eauton) adlı Yunanca yazılmış yapıtıyla ünlüdür. (ç.n.)

[3] **Runik yazı:** Ön-Türkler, Etrüskler, Macarlar ve Kuzey Avrupa ülkelerinde (İsveç, Norveç, Finlandiya, Almanya vs) yaşayanlar tarafından kullanılmış bir yazı sistemidir. Bu yazı sisteminin Kuzey Avrupa ülkelerinde kullanılmış alfabesine runik alfabe denir. (ç.n.)

[4] İspanya’da boğarak öldürmede kullanılan bir alet. (ç.n.)

[5] Hıristiyanların Küllü Çarşamba bayramında alınlarına palmiye ağaçlarının külüyle çizilen haç. Küllü Çarşamba, Musa Peygamber'in çölde geçirdiği 40 günü anmak için tutulan 40 günlük orucun başlangıcındadır. (ç.n.)

[6] Digitalis: Kalp hastalıklarının tedavisinde kullanılan bir ilaç; kalp kaslarının kasılmasını güçlendirir, kalp atışlarını düzene sokar. (ç.n.)

[7] Sanatta, edebiyatta değeri düşük, ucuz, sahte ve zevksiz eser. (ç.n.)

[8] **Tarrafal:** Portekiz’de Salazar döneminde (1926-1974) Santiago Adası’nda kurulan toplama kampı. Salazar’ın siyasi düşmanları buraya gönderiliyordu. (ç.n.)

[9] Önce Mussolini dönemindeki faşist İtalya’da, sonra Hitler Almanyası’nda kullanılan, sağ el kaldırılarak verilen selam. (ç.n.)

[10] Zevk. (ç.n.)

[11] Yeremya 23:24 (ç.n.)

[12] Tevrat: Yeşaya 55: 8 ve Yeşaya 55: 9 (ç.n.)

[13] Lat. Ölümlü olduğunu hatırla. (ç.n.)